Anadolu Evliyaları

ANADOLU EVLİYALARI

ANADOLU EVLİYALARI

Yazan
NEZİHE ARAZ

Resimleyen
SABİHA BOZCALI

YEDİNCİ BASKI

ATLAS KİTABEVİ — ISTANBUL

MURAT
OFSET
Tel: 528 34 15
1984

Güzelliğin, iyiliğin ve doğruluğun ışıkları

Buğday övütenlerin, harman savuranların, tütün kıranların, bağbozumu yapanların ülkesi Anadolu, aynı zamanda erenler yurdu, evliyalar ocağıdır. En büyük şehirlerinden en sessiz köşelerine kadar, nerede, olursanız olun, mutlu demlerinizde bir gülümseyiş, çaresiz anlarınızda bir cesaret kıvılcımı halinde sizi selâmlayan büyük bir türbe, küçük bir mezar, yahut efsaneye dönüşmüş eski bir olay bulursunuz orada.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve gelişmesinde «Gaziyânı Rum», «Bacıyânı Rum» ve «Ahiyânı Rum» diye alay alay saymakla bitiremedikleri Horasan erlerinden tutun da, Türkçeyi beste beste işleyen Yunus, aşk ateşiyle Anadolu'yu kasıp kavuran Mevlânâ, Yeniçeri Ocağına kişilik mührünü vuran Hacı Bektaş... Sonra, Pir Sultan Abdallar, Akşemseddinler, Bayram Veliler, o alay alay, tabur tabur ermiş; bilerek, bilmeyerek, hepimizin hamuruna maya oldu, içimize sindi, kokusunu ve rengini kişiliğimize aşıladı.

Türk halkı mahallesini onlar adına temiz tutmağa bakar, komşularıyle onlar adına iyi geçinir. Şenlikli günlerinde onların fukarasını sevindirmeğe koşar. Kısası onlar, hayatın bütününde yeri olan ve kendi hayatları da her gün yenilenip tazelenen varlıklardır.

Yolunuz düşer; bozkırın bitmez tükenmez yalnızlığına adım adım ilerlerken, karşınıza topraktan, kerpiçten, bozbulanık küçücük bir köy çıkar. Bir beyaz minare, bir yeşil kavak köyün hemen de tek süsüdür. «Nedir bu köyün adı?» dersiniz. Yalıncak derler, Keskin derler, Süleyman Hacılı derler, Akbıyık derler... Hele biraz karıştırın! Ya o beyaz minareciğin cami avlusunda, ya o yeşil kavağın ince gölgesinde bir yatır vardır. Yalın Baba, Keskin Dede, Akbıyık Sultan, Sarı Kız... Sonra yediden yetmişe, kime sorarsanız size hikâyeyi oracıkta anlatıverir: Yalın Baba yalın güneşin altında, başı açık, yalınayak, eline orağı alır, bü-

tün köylülerin tarlalarını sıcak yaz gününde, bir orak vuruşuyla biçivermiş de «cemi cümleyi» külfetten kurtarmış.

Hızır Baba'nın bir ayrı hikâyesi, Sarı Kız'ın türlü hikâyeleri vardır. Anadolu evliyalarının birinin huyu öbürüne benzemez. Kimi öfkelidir, kimi sessiz, dingin. Kimi kıskanç, kimi yufka yürekli. Yalnız bütün velîlerin değişmeyen yanı Hak âşığı birer serdengeçti olmaları, iyiyi, güzeli doğruyu sevmeleri ve hayatın bu üç nimeti uğruna yaşayıp savaşmalarıdır. Kerametlerinden, menkıbelerinden, efsanelerinden sıyırın; ortada şu gerçek her zaman kalacaktır: Anadolu evliyalarının hiç biri hayatlarını kendi özleri uğruna, kendileri için yaşamamışlar; koşulları nasıl gerektiriyorsa o türlü, etraflarına insanca yaşamanın yollarını göstermişlerdir.

Velîlerimizin hepsi mücahit, aydın, verimli, güler yüzlü, bağışlayıcı ve hoşgörülüdür. Hepsi çalışkandır. İddiasız ve özellikle alçak gönüllüdür. Bir abâ bir asâ tenhalarda ermemiş, toplum içinde ve onun hayatına karışa katıla ermiş ve olmuştur.

Türk halkı sırası gelmiş, yurdunun hayvanlarını bile ermişler sırasında görmüş, köyünden geçen bir ırmağın balıklarına, «Onlar Kurtuluş Savaşı'nda bizimle beraberdi, ordumuzla çekildi, ordumuzla ilerledi. Biz şehit verdik, suyun üstünü alkanlar kapladı» diye el sürmemiş, saygı göstermiştir.

Çocukluğumuzda, ailemiz yeni bir şehre veya yeni bir eve gitti mi, evin büyükleri önce mahallenin evliyasını, sonra fukrasını sorarlardı. O gece, aile bir araya gelir, en büyüğümüz evliyaya latif sesiyle Kur'an-ı Kerim okur, sonra fukraya gereken ilgi gizlice gösterilirdi. Anadolu erenleriyle gönlüm ve kulağım daha o günlerden, böylece doldu. Sonra, nereye ve hangi iş için gittimse ilk fırsatta, o yerin ulularını, o yerin halkından dinleyip dağarcığımın bir köşesine koydum. Günün birinde hayretle gördüm ki onlar, neredeyse yaşayanlar kadar yüklü bir toplam tutacaklar. İşte Sarı Saltuk, işte Emîr Sultan, Eyüp Sultan, Pir Sultan, Merkez Efendi, İsmail Maşukî, Kul Derviş Dede, Şeyh Galip, Karaca Ahmet, Sultan Divanî ve kadın evliyalar; o Sarı Ana, o Karyağdı Hatun, Üç Kızlar, Çifte Gelinler, Tavus Hatunlar v.b.

Evliyalarımızı gerektiği gibi anlayabilmek için sadece Istanbul'a bir göz atmak bile yeter:

Resul'ün «Mutlu asker» diye müjdelediği, Istanbul için dövüşüp de onu göremeden ölen sayısız fetih şehidi, halkımız tarafından pek haklı bir davranışla velîlik mertebesine yüceltilmiş ve şehrin manevî bekçileri olarak bilinmiştir. Fatih'in ekmekçisi, kazanıcısı, çizmecisi, hattâ hamalı bugün ermişlerimiz arasında.

Bu yazı dizisi bütün bu seçilmişlerden seçilmiş birkaç çizgiden ibarettir. Yazarken ne tarihî bir sıra, ne manevî bir mertebe gözettik. Bize, hamurları aynı mayadan tutulmuş olan bu ulular ın hepsi hoş, hepsi çekici geldi.

Anadolu evliyalarını anlatırken, bütün Türkiye topraklarını düşündüğümüzü söylemeye ayrıca gerek görmüyoruz.

EVLİYALAR EVLİYASI

AHMET YESEVÎ

BÜTÜN büyük insanlık kahramanlarının tarihine doğrulanması mümkün olmayan türlü menkıbeler karışmıştır. Bu menkıbelerin nasıl doğduğunu ve nasıl yayıldığını kestirmek birçok kere, mümkün olmuyor.

Destanlık kişilerin ve bunların çevresini saran efsane ışığının insanlara çok çekici gelen ve aklımızda kolaylıkla yer eden bir yumuşaklığı, bir tatlılığı vardır.

İşte biz, Anadolu'yu bir baştan bir başa tutmuş olan ve halkımızca vatan coğrafyasının manevî sahipleri bilinen armişleri, onun deyişiyle «Urum erenleri» ni yazmaya çalışırken, bir tarihçi gibi, onların tarihî niteliklerine değil, halk muhayyilesinde yaşayan efsane ve menkıbe dolu hayatlarına ışık tutacağız. Birçok defalar, ateşlerde yanmayanları, su üstünde evinde gezermişçesine gezenleri, bir «ah!» ile ortalığı kavurup kül edenleri duyup tanıdıkça, hayret ve şaşkınlık içinde: «Böyle şey olur mu?» dediğiniz olacak. Fakat gene cevap vereceğiz: «Olur elbet!». Mademki halk bu olmazı olur görmüş, imkânsızı mümkün kılmış, şu halde bunun ya olur bir yanı vardı, ya ayrı bir anlamı. Bu anlamın ne olduğunu aramak; bulursa değerlendirmek, ondan hükümler çıkarmak bilgin kişinin kârıdır. Şimdilik biz sadece bir ayna gibi, bu konuda duyup dinlediklerimizi yansıtacağız. Atâ erenlerden, hata bizden!

★

Hazreti Peygamber'i rüyasında gördüğü bir mutlu gece ona «Şefaat ya Resulullah!» diye yalvarmak isterken, gördüğü güzelliğin karşısında şaşkına dönerek: «Seyahat ya Resulullah» niyazında bulunan Evliya Çelebi, uğradığı şehir ve kasabalarda gözüne ilişen ve kulağına erişen her şeyi yazmış, bu arada o yer-

lerin ulularının türbe veya mezarlarını ziyaret etmiş, isimleri çevresinde söylenegelen menkıbeleri kendine özgü üslubuyle anlatmıştır.

Sırası gelir Pir Dede'yi, sırası gelir Akyazılı'yı, sırası gelir Kademli Baba Sultan'ı, Emîr Çîn Osman'ı, Horoz Baba'yı, Koyun Baba'yı anlatır; sonunda bu sayısız erenler ordusunun erleri için «Cümlesi Ahmet Yesevî fukarası ve onun izni ve işareti ile Diyarı Rum'a gelmiş» diye sözü, Türkistan'ın Yesi kasabasında yaşamış Ahmet Yesevî'ye bağlar.

Öyleyse, kimdi bu Ahmet Yesevî?

Şimdi, bir an için, zaman içinde geri dönerek tarihin çok eski çağlarına doğru gidelim. Göç yılları başlamış. Türk boyları beşiği olan topraklarından koparak yeni ülkelere, yeni iklimlere doğru akmaya koyulmuştu. Orhun kitabelerine «Açları doyurduk, çıplakları giydirdik, az halkı çok ettik» diye yazan Türk boyları yurtlarından, elleri, dilleri, gönülleri dolu olarak çıkmışlar, sıraları, töreleri neyse; gelenekleri, görenekleri ne türlüyse onları da birlikte taşımışlardı... Sevişmeyi de, savaşmayı da boydan boya, soydan soya geçiren atalarımız böylece Orta Asya'yı Küçük Asya'ya, yani Anadolu'ya bağlıyorlardı. Gün oldu ki bu topraklarda mekân tutan babalar oğullarına, dedeler torunlarına bu bağlanmayı şöyle hikâye etti:

«Ahmet Yesevî derler Türkistan ulularından bir ulu, bir gün, erenler meclisinde otururken ocakta yanan odunları, erlik gücüyle sallayıp ufuklara doğru fırlattı. Her biri Anadolu'da kendi yeyerini buldu. Düştüğü yerde yeşerdi, köklendi, dal budak şaldı. Erenler sofrasındaki erler, Türkistan'da yanan ocağı Anadolu'da tüttürmek ve söndürmemek için yollara döküldü. Herkes kendi köseğisini düştüğü yerde bulup ocağını orada tüttürdü».

Şimdi bir kere daha soralım:

Öylese, kimdi bu Ahmet Yesevi?

Kimdi bu «Hey!» diyip ayağını yere vurunca dünya ve ahret bağından kurtulan? Bir milletin yükte hafif, pahada ağır bütün değerlerini, erlik gücüyle kıtadan kıtaya aşıran; oluk oluk Diyarı Rum'a akan kardeşlerini unutmadığı için tarihlerin bağrında bir vefa çiçeği gibi katmer katmer açan bu evliyalar evliyası kimdi?

«Raviyânı ahbar, nâkılânı âsâr ve muhaddisânı ruzgâr şöyle rivayet ederler kim» Hz. Muhammed'in, din uğruna açtığı savaşlardan birinde onun en yakınları (Eshabı Kiram) günlerce yiyecek bir şey bulamamış ve aç kalmışlardı. Sonunda Peygamber huzuruna vardılar ve biraz yiyecek dilediler. Hz. Peygamber'in niyazı üzerine Cebrail cennetten bir tabak hurma getirdi, hurmalar paylaşılırken biri yere düştü. Cebrail dedi ki: «Ya Resulullah! Bu hurma, senin gelecek ümmetinden Ahmet Yesevî adlı bu sevgili kulunundur.»

Bu söz üzerine Peygamber, dostlarından birinin bu görevi üzerine almasını ve günü gelince emaneti sahibine teslim etmesini istedi. Hikmeti ne ise bilinmez, emanet Baba Arslan'a verildi.

Efsaneler, Şeyh Baba Arslan'ı, Ahmet Yesevî'nin dünyaya geldiği mutlu çağa ulaştırmak ve böylece görevini yaptırabilmek için, bir rivayette 400, bir rivayette 700 yıl kadar yaşatmıştır.

Dua ile devrilen dağlar

Bundan 800 yıl kadar evvel, Türkistan'ın Seyram şehrinde Şeyh İbrahim adlı bilgin ve erdem sahibi bir kimse vardı. Ölürken, yedi yaşındaki oğlu Ahmet'i Gevher Şehnaz adlı kızına emanet etti ve «Kardeşin, bu dünyaya ender gönderilen bir ulu kişi olacaktır; ona göz kulak ol. Benim dergâhımda, bağlı bir sofra durur. Ne zaman ki Ahmet o sofrayı kendi başına açabilir, bil ki onun dünyaya açılma zamanı geldi demektir. Vakti gelmeyince sırrını kimseye verme» dedi.

Ali soyundan gelen Şeyh İbrahim ölünce yedi yaşındaki oğlu Ahmet ve dünya güzeli kızı Gevher Şehnaz bu dünyada bir başlarına kaldılar.

Ahmet oğlan, sessiz, dingin bir çocuktu. Az konuşur, çok düşünür, içini dışına vurmaz, ablasının sözünden hemen hiç çıkmazdı.

Yaşadığı kadar keşif ve kerametleriyle ün salmış olan Şeyh İbrahim'in kızına söyledikleri gerçekleşiyor, küçük Ahmet o yaşlarda Tanrı tecellilerine erişiyordu. İşte bu yıllarda Baba Arslan, Seyram'a gelerek Cebrail'in, «Ahmet Yesevî'nin nasibi» diye müjdelediği hurmayı çocuğa verdi ve onu eğitmeğe başladı. Baba Arslan'ın Ahmet'in yanındaki görevi bir yıl sürdü. Görev bitince ömrü de sona

erdi. Bu nasipli hocanın ölümüne yer, gök ağladı.

O çağlarda Türkistan'da Yesevî diye anılan genç bir hükümdar saltanat sürüyordu. Yazları Türkistan yaylalarında yazlar, kışları Semerkant kışlaklarında kışlardı. Av meraklılsıydı. Bir ceylân ardında günü güneşi unutur, atını iklimden iklime uçar gibi götürürdü.

Bir yaz Karaçuk dağında avlanmak istedi. Ama yamaçlar çok yalçın, kayalar çok keskindi; başaramdı. Her davranışta atının ayakları kan içinde kalıyordu.

Bunun üzerine «Bu dağı ortadan kaldırmak gerek» dedi. Ülkesinde ne kadar ermiş, eren varsa hepsine çağrı yolladı. Yalvarmada, yakarmada bulundu. «Tanrı'nın keremi; Peygamber'in yardımı; sizlerin himmeti ve dualar bereketiyle şu dağı yerinden indirin» dedi.

Emir, emîrdendi. Erenler, ihram kuşanıp niyaza vardılar. Gözlerinin yaşı sel gibi aktı. Bu yakarma ateşinden Türkistan ülkesinde oynamadık yürek kalmadı, yalnız Karaçuk dağı yerinden kıpırdamadı!

Herkes hayretteydi. Ârifler, âşıklar, sadıklar, hepsi bir aradaydı. Acaba içimizde eksik olan biri mi var, diye sorup soruşturdular. Sonunda, uyanıklardan bir uyanık: «— Şeyh İbrahim'in oğlu Ahmet çağrılmamış, o gönül ediyor» dedi. Hemen Seyram'a ulaklar gönderildi. Fakat dünya güzeli Gevher Şehnaz:

« — Bakalım onun dünyayı ışıtma zamanı gelmiş mola?» diye davrandı ve ekledi; «Babamın dergâhına gidelim. Orada bağlı bir sofra olacak, eğer Ahmet onu açabilirse sizinle gidebilir»

Çocuk, Tanrı izniyle sofrayı kolayca açtı, aldılar, acele Yesi şehrine getirdiler.

Erenler meclis kurmuş, bir sofra çevresinde küçük Ahmet'in yolunu gözlüyorlardı. Ahmet kendi sofrasını açtı, içindeki bir somun ekmeği böldü dağıttı, böldü dağıttı. Yiyen yedi, yemeyen el uzatıp lokma istedi. Bir somun ekmek dünyayı da doyurdu, ahreti de...

Sonra çocuk Ahmet, babasının hırkası altında niyaza durdu. Ö niyaz ettikçe gökyüzünü salkım salkım kara bulutlar kapladı. Niyaz derinleştikçe göğün rahmet kapıları açıldı. Bir yağmur yağdı, bir

sel boşandı ki Yesi, Yesi olalı böylesini görmemişti. Her yer suya batmış, erenlerin seccadeleri dalgalar üzerinde yüzer olmuştu.

Dem geldi, çocuk gözlerini açtı, başını göğe kaldırdı, hemen fırtına kesildi. Güneş çıktı. Hevenk hevenk kara bulutların düğümü çözüldü. Bir de baktılar Karaçuk dağının nâmı, nişanı kalmamış. Herkes «Allahu Ekber» diyip secdeye vardı.

İşte çocuk Ahmet böyle bir Ahmet'ti.

Hükümdar Yesevî küçük Ahmet'in yanına geldi: «Bir niyazım daha var» dedi. «Adımın kıyamete dek hayırla anılması için bana kerem et». Bu niyaz da Hak katında makbul tutuldu.

Çocuk Ahmet tatlı tatlı hükümdara bakarak: « — Âlemde bizi kim severse adımızı senin adınla birlikte ansın» diye dua etti. İşte o günden sonra, küçük Ahmet, Ahmet Yesevî olarak anıldı. Hükümdar da onun şanı gölgesinde yüzyıllar boyu gölgelendi, hayırla yadedildi. Küçük Ahmet Tanrı sırlarını aça aça, büyümeğe, pişip olgunlaşmaya başladı. Gün oldu, adı Çocuk Ahmet Yesevî'den Hoca Ahmet Yesevî'ye yükseldi.

26 yaşında sevdaya düşüp

Evliyalar evliyası Ahmet Yesevî gençlik çağına erişince Seyram'dan Buhara'ya gelerek çağın en büyük bilgini Şeyh Yusuf Hemedanî'ye baş bağladı. Kişiliği gelişip bütünlenen her büyük insan gibi onun da bu çağlarda birtakım bunalımlar, iç savaşları ve ıstıraplar içinde olduğunu anlıyoruz. «Divanı Hikmet» adlı kitabında kendisi bu konuda kısaca şöyle diyor: «26 yaşımda sevdaya düşüp Mansur gibi, sevdiğim için kavgalar ettim. Bir pîre erişememekten türlü dertlere düştüm. Sonunda 27 yaşımda aradığıma ulaşarak dertlerimden kurtuldum ve o dergâha lâyık olabildim.»

Onu manevî dertlerinden kurtarıp huzura ulaştıran pîr, Yusuf Hemedanî'dir.

Ahmet Yesevî, Yusuf Hemedanî'nin yanında kaldığı yıllarda dünya ve ahret bilimlerine ait ne varsa, büyük bir istekle öğrenmiş, bereketli topraklar gibi, varlığına atılan her bilgi tohumu bire yüz vermişti. Onun için manevî aşamaları çabuk çabuk atlayarak az zamanda hocasının dört yardımcısından biri, belki de en seçkini olarak yükseliverdi.

Yusuf Hemedânî bu dünyadan göçünce Ahmet Yesevî artık Buhara'da oturamaz oldu, Seyram'a da dönmeyerek Yesi şehrine geldi, orada yerleşti, dergâhını açtı, eğitip ışıtma görevine başladı.

Yesi'de çevresini hemen bir âşıklar ve sadıklar halkası çevirivermişti. Öğrencileri gün günden artıyor, şöhreti Yesi'den taşarak bütün Türkistan'a, Maveraünnehir, Horasan ve Harizm'e doğru yayılıyordu.

Son derece mütevazı koşullar içinde, sade, basit bir hayat sürerdi. Boş zamanlarında kaşık ve kepçe yontar, geçimini bu kaşık ve kepçeleri satarak sağlardı.

Rivayetin rivayetine göre, Hoca Yesevî'nin halden anlar bir öküzü vardı. Hoca, yonttuğu kaşıkları heybeye doldurur, öküzün sırtına atar, onu Yesi çarşısına salıverirdi. Kim bu kaşık ve kepçelerden alırsa değerini heybenin gözüne bırakırdı. Bunu bütün Yesi'liler öğrenmiştiler. Bu öküzün tuhaf bir huyu da vardı. Heybeden eşya alıp da parasını koymayanların peşini bırakmaz, ya kaşığı, ya parayı verdirinceye kadar arkasında gezerdi. Akşam olunca doğru Ahmet Yesevî'nin yanına gelir, günün nasibi neyse, heybeden almasını beklerdi.

Ahmet Yesevî isteseydi, tekkesine sunulan sayısız armağan ve adaklardan yararlanarak Karun kadar zengin olabilirdi. Fakat o, her gerçek Müslüman gibi, Peygamber yolundan giderek elinin emeği ile geçinmek istiyor, Yesevî dergâhına bağışlanan her şeyi, yol gereğince, muhtaçlara dağıtıyordu.

Ahmet Yesevî'nin ünü, erdemi, sayısız kerametleri dilden dile yayılarak, inançlı öğrencileri binlerle sayılmaya başlayınca, her zaman ve her yerde olduğu gibi, onun da aleyhinde yürüyenler çoğaldı; hakkında türlü iftiralar edildi. Fakat o, her şeyi Hak'tan bilen bir ârif kişi olduğu için; bunlara aldırmıyor, ne gönlünü bulandırıyor, ne istifini bozuyordu. Sonra şu da vardı ki, onunla uğraşıp sataşanlar, eğer ezelden mühürlü değilseler, sonunda aman diyip, inançlıları halkasına giriyorlardı. Ona ilk sınavı kendisini yakından tanıyan Horasan erleri açmış, tertipledikleri bir erenler sofrasına davet için, arkadaşlarından birini, turna kıyafetinde yola çıkarmışlardı. Ahmet Yesevî, bu keramete bir başka

kerametle cevap vererek, o da turna kılığına girdi, yolcuyu Semerkant kapısında karşıladı.

Fakat Hoca ile, asıl, Yesi'ye komşu kasabalardan biri olan Saru ahalisi uğraştı. Saru'lular Yesi'lilerle oldum olası geçinemezlerdi, şimdi Yesi yerine onunla uğraşmaya başlamışlardı.

Bir yaz mevsimiydi. Ahmet Yesevî'yi âlem halkına karşı rezil rüsva etmek amacıyle fesat kazanlarını kaynattılar, koca bir sığır parçaladılar, gizlice tekkenin bir köşesine bıraktılar. Sıcaktı, dersler bahçede yapılıyordu, içeride kimseler yoktu. Ertesi gün erkenden Saru'lular dergâhın önüne gelerek kaybolan sığırlarını dergâhın içinde arayacaklarını, Hoca'dan şüphelendiklerini söylediler. Yesi'lilerin aklı başından gitmişti. Hoca'larının bir işaretine bakıyorlardı, bir hareketle kan gövdeyi götürebilirdi. Fakat hayretle farkettiler ki Hoca Ahmet hiç kızgın değil, hattâ hafif gülümsüyor bile. Zira Saru'luların niyeti onca biliniyor. Onun için sadece kapının yolunu gösteriyor ve usul usul: «Girin itler, girin köpekler» diyor. Bu söz üzerine, içeri giren ne kadar Saru'lu varsa birden köpek biçimine girip, getirdikleri sığırın üzerine atılıvermez mi? Dışarıda kalıp da bu manzarayı görenlerin hali nicedir, tasavvur edin. Tümü büyük bir korku içinde tövbeye gelip Hoca'nın dizlerine kapanıyorlar.

Ama, bütün bu rivayetlerin doğmasına sebep olan olaylar bununla bitmiyor ve her büyük insanın olduğu gibi Hoca Ahmet Yesevî'nin de gerçek yüzünü göremeyenler, onunla uğraşmayı sürdürüyorlar. Ama onun kervanı da gün günden artıp çoğalarak yürümektedir. Yedi iklim dört bucaktan yüzlerce derviş, kapısında temizlenip arınmak, yüceliğe yol bulmak için nöbet tutuyor ve Hoca'nın bayraktarlığını yaptığı ilk Türk soffliği böyle yayılıp kökleniyor ve Ahmet Yesevî, ruhlar üzerinde, yüzyıllar boyu sürecek bir hükümranlığı böyle kuruyor.

En büyük kerameti

Ermişler ermişti Ahmet Yesevî artık 63 yaşına girmişti. Şimdi hayatının önemli bir dönüm noktasındadır. Çocukluğundan beri Hz. Peygamber'in yolundan ayrılmayan büyük sofî, o yıl dergâhının bahçesinde derin bir kuyu kazdırıyor. İçi kuru kerpiçle örü-

lüyor. Burası Hoca Yesevî'nin çilehanesi olacaktır. Hazırlık bitince öğrencilerine, Hazreti Muhammed 63 yaşında bu dünyadan ayrıldığı için, artık çilehaneye çekileceğini, ömrünün kalan yıllarını bu hücrede tamamlayacağını bildiriyor. Ahmet Yesevî, bir söylentiye göre 120, başka bir söylentiye göre de 125 yaşına kadar bir mezar büyüklüğünde olan bu hücrede yaşamıştır.

Bu daracık yerde zikrederken dizleri göğsüne sürte sürte delinmiş, fakat o, «riyazet, ibadet ve irşat» görevinden son nefesine kadar ayrılmamış. Âşıklarının ve sadıklarının başında gelen Mansur Ata çilehaneye ilk defa girdiği zaman «Mürşidim, bu sıkıntılı, daracık yerde nasıl tahammül edip oturuyor?» diye gözlerinden yaşlar boşanmıştı. Fakat bir an için gaflet perdeleri gözünden kalktı ve gerçeği gördü. Küçük ve sıkıntılı sandığı çilehanenin bir ucu doğuda, bir ucu batıdaydı. Her yan Tanrı nuru içinde yüzüyor, şırıl şırıl su sesleri insanın yüzüne gülüyordu. O zaman anladı ki Allah, sevgili kullarını asla sıkmaz, onların gözü sadece görüneni değil, gizli olan güzellikleri de görücü ve bilicidir.

Ahmet Yesevî'nin çile hayatında gösterdiği kerametler kitaplar dolusu. Ama bütün bu kerametler, kerametin onca bir marifet sayılmasından değil; zamanın böyle şeylere merakından doğuyor. Ona kalsa, belki de, ölmeden evvel ölerek ölümsüzlüğe eriştiği o küçük hücrede âlem halkından gizlenip gidecek.

Ne güzel bir hikâye vardır: Ermişin biri vecde dalmış, Tanrı'sıyle baş başa halleşip giderken yanına biri gelmiş, «Aa... neden böyle yalnız oturuyorsunuz?» demiş. Daldığı âlemden çaresiz ayrılan o kişi: « — Asıl şimdi yalnız kaldım!» diye cevap vermiş. « Tanrı'mla baş başaydım, sen geldin, beni ondan ayırdın. Şimdi onunla arama dünya girdi».

Ahmet Yesevî ile Tanrı'sı arasına da dünya sık sık giriyor. Onu yanından yöresinden tutup tartaklıyordu. Bir defasında Kazan Han isimli hükümdar, ona, sevgili dervişlerinden biri olan Mehmet'le haber göndermiş, «Neden hazret cuma namazlarına gelmiyor?» diye sordurtmuştu. Derviş Mehmet çilehanenin kapısına geldiğinde cuma ezanı okunuyordu. O daha ağzını açmadan Hoca «Yanıma gel de eteğimi tut; seninle cuma namazına vara-

lım» dedi. Derviş Mehmet bir anda kendini tanımadığı bir camide namazda buldu. Şaşkınlık içindeydi. Namaz bitince baktı yanında Hoca'sı yok. Aradı, taradı, kapıdan kapıya koştu. Sonunda aydın bir kişi olan cami kayyumu imdadına yetişti: «— Oğlum, burası Mısır'dır, bu cami Ezher camiidir, aradığın arkadaşın cuma namazlarını her zaman burada kılar» dedi.

Derviş Mehmet, bir hafta Mısır'da kaldı. Sonunda vakit gelince Hoca'sını kaybettiği yerde buldu. Gözlerini açtığı zaman baktı ki çilehanededir ve müezzinler cuma ezanını henüz bitirmişler!..

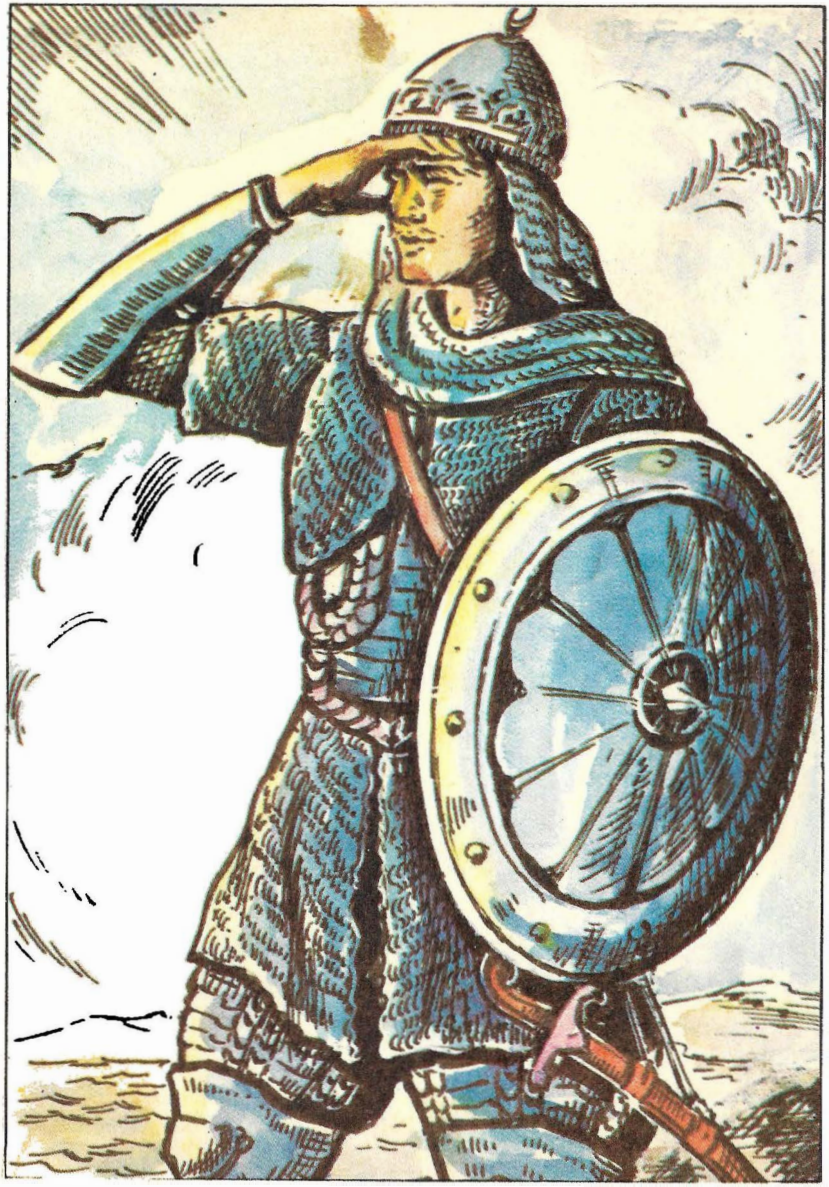
Bir başka sefer de Yesevî ârifleri ve âşıkları oturmuşlar, sohbet ediyorlarmış. Birden, hepsi de kendilerini takat getirilmez bir susuzluk ve bir ateş içinde bulmuşlar. Sohbette hazır bulunan Hakim Ata'ya «Aman biraz su!» diye yalvarmışlar. Hakim Ata su bulmak için ayağa kalkınca bakmış ki meclis ortası fırına, yahut hamam külhanına dönmüş. Her taraf alev alev yanıyor. O sırada Hoca Yesevî elinde bir kadeh olduğu halde Hakim Ata'nın karşısında belirmiş. Alevleri bardağa doldurup kendisine uzatmış. Hakim Ata bardaktakini bir yudumda içmiş, hayret ve hayranlıkla görmüş ki içtiği şey «baldan tatlı ve kardan soğuk» imiş... Âşıklar, ârifler, sadıklar, böylece susuzluklarını dindirdikten sonra, ermişler ermişi elini alevlere uzatmış, değdiği yerden alevler kaybolup gidiyormuş. İşte böyle bir ermiş imiş Hoca Ahmet Yesevî!...

Ve bir gün bu dünya hayatını sessizce bırakıp çekilivermiş. Ama onun mucizeli ve hikmetli hayatı böylece sona ermemiş. Efsane ve rivayetlerin sesini dinlerseniz, Hoca Ahmet, kendisini sevenler arasında, ölümünden sonra da pek güzel yaşayıp onların vicdanlarında saltanat sürmesini bilmiş. Böyle olmasaydı adı, «Evliyalar Evliyası»na yükselebilir miydi?

Derler ki, bir gece Timur'a rüyasında, kendisi için, şanına yakışır bir türbe yaptırmasını söylüyor. Timur bunu bir emir bilip ünlü Yesevî türbesini yaptırıyor. Babür'ün oğlu Hümayun'a Hindistan fethi için alem göndermesi de gene ölümünden sonraki kerametleri arasında.

Ahmet Yesevînin Türkistanda müritlerinden birine: «Ruma revan ol!» dediğinin resmidir.

Seyyit Battal Gazi, «pehlivanlıkta Hamza, heybette Ali, adalette Ömer gibiydi.».

Fakat asıl önemli mucizesi, onun yüzyıllar boyunca sevilip sayılması, özlenip aranmasıdır. 1864 yılında Türkistan'ın Ruslar tarafından istilâsına kadar, bütün Asya'dan oluk oluk ziyaretçinin Yesi'deki türbesine aktığını biliyoruz. Elbette ki çağlar boyu süregelen bu eşsiz ilginin bir anlamı var ve bu her kişinin değil, ancak er kişinin kârı.

Türk sofiliğini kurmak ve bu sofiliğin abası içine gizlenerek o eşsiz kültür mirasını Orta Asya'dan Anadolu'ya ulaştırabilmek ve ata ocağını yeni vatanda da aynı şevk ve imanla tüttürmek ancak böyle bir ermişler ermişinin nasibi olabilirdi.

GEYİKLİ BABA

BURSA'nın Osmanlılar tarafından fethi destanını mücahit ruhu, ışıklı kişiliği, güçlü ruhuyle efsaneleştirip renklendiren Geyikli Baba, Horasan erlerinden biridir. İnegöl'de, Baba Sultan dağındaki türbesine hâlâ ziyaretçiler gelir, hikâyeleri halkımız arasında dilden dile dolaşır. Bursa nasıl biraz Emîr Sultan demekse, biraz da Geyikli Baba demektir. Yeşil Bursa'nın manevî çehresinde bu iki ermişin benzer çizgilerini görebilmek için bir bakıma şehri içten ve yakından tanımak gerekir.

Eski tarihlerimiz ondan «dünya gösterişinden uzak», «ekseri vakitte âhu-süvar», «Rum abdallarından» veya «Rum gazilerinden» bir koca kişi diye söz ediyorlar. Ve türbedarlarından birinden aktarıp anlatıyorlar ki, Azerbaycan beldesinin Huy kasabasından çıkarak Bursa'ya doğru gelirken Germiyan'da Bâlum Sultan derler, bir ulu kişiye misafir olmuş da, ne yapmışsa Bâlum Sultan yapmış Geyikli Baba'ya... Onu görünce, dünyanın nesi var, nesi yok gözünden silinmiş, elinde avucunda olanı yağmaya verip bir lokma, bir hırka düşmüş yollara...

Germiyan'dan Bursa'ya nasıl geldi, yollarda kimleri uyarıp kimleri nurlandırdı, bu konularda tarihler bir şey yazmıyor. Birden, onu Bursa kalesi çevresinde zaviyelerini kurarak manevî kudret ve kerametleriyle şehri kuşatan erenler arasında buluyoruz.

Erenler arasındadır ama bir bakıma da onlardan ayrıdır. Çoğu zaman insanlardan uzak, dağlarda geyiklerle gezer, onlarla halleşir, söyleşir. Birçok kimse onu, zarif bir geyiğin sırtında uçar gibi, akar gibi dağdan dağa gezerken görmüş. Yüzyıllar içinde unutulamayan adının Geyikli Baba diye anılması da bu yüzden.

Acaba efsanenin fısıldadığı gibi, nazlı bir ahunun sırtında, dağdan dağa «hey! hey!» diye seslenerek dolaşırken aradığı ve özlediği neydi? Neleri sevmiş, neleri özlemiş; nelerden dertlenmiş,

nelerle keyiflenmişti? Belki de kendi kendinin peşinde, varlığı bilmecesini çözmekle uğraşıyordu, bilmiyoruz.

Ancak bildiğimiz, onun Bursa fethine, sırtında yalnız bir post, omuzunda altmış okkalık koca bir taş ve ardında sürü sürü geyiklerle katıldığıdır.

Bursa artık Türk'lerindir. O kadar Türk'lerindir ki yüzyıllardan beri «küffar» elinde uyuyan şehir gerçek sahiplerini bulunca hemen, gelişip güzelleşmeye başlar, kısa sürede kubbeleri, camileri, imaretleri ve tekkeleriyle Müslüman - Türk oluverir. Az sonra Osman Gazi, görmeden sevdiği bu şehrin gümüş kubbeleri altında dinlenmeye varacak ve Bursa'yı biraz daha Bursa'laştıracaktır.

Bu yeşil kadife şehri kol gücü ve ruh yüceliğiyle fetheden erenler, o devirde, Keşiş dağı eteklerinde mekân tutmuşlardı. Günün birinde Orhan Gazi bu dervişleri denetlemeye çıktı. Alp erenlerden Turgut Alp, Orhan Gazi'ye: «Benim köylerim içinde bir nice derviş gelüp yurt tutmuştur. Hele içlerinde biri var, geyücüklerle konuşur, hiç bir geyük ondan kaçmaz, çok mübarek kişidir» diye haber salar.

Orhan Gazi sordurur: «Kimin müritlerindendir?» Cevap gelir: «Baba İlyas müridi, Seyit Elvan tarikı». Bunun üzerine Orhan Gazi emreder: «Varun dervişi bunda getürün!» Fakat bu davet kabul edilmemiş, üstelik Geyikli Baba'dan hükümdara şu haber gönderilmiştir: «Sakın Orhan Gazi dahi bunda gelüp bizi günaha koymasın». Vakti gelince biz bey hazretine varup dua ideyüz. Dervişler gözcü olup dua vaktin gözedirler».

Bir zaman sonra, onun sözünde durarak, Keşiş dağından, Bursa'da bey sarayına indiğini görüyoruz. Bu defa, omuzunda koca bir kavak ağacı var. Geyikli Baba kimseye bir şey demeden saray bahçesine giriyor ve ulu ağacı saray avlusunun bir köşesine dikiyor.

Görenler hemen Orhan Gazi'ye müjde ediyorlar. Orhan sevinçle geliyor ve öpmek için ellerine sarılıyor.

«Dervişlerin duası sana ve senin nesline makbuldür» diyen Geyikli, geldiği gibi sessiz, gidiyor. Gün günden tuba gibi büyüyen bu ağaç Osmanlılar'ca soylarının süreceğine ve devletlerinin

daim olacağına işaret sayılıyor. Bu yüzden bu müjdeli ağaca son derece iyi bakılıyor. Eski tarihler «Padişahlar ol ağacı tımar edüp daim kurusun giderürler» diye yazar.

Orhan Gazi, bu hikmetli ve ibretli lütfa karşılık, Geyikli Baba'nın mekânına giderek «Dede! Bu İnegöl yöresi senin olsun» diye yalvarıyor. Geyikli'nin cevabı şudur: «Ey Han! Bu mal ve mülkü Huda, ehline verir. Biz bunların ehli değülüz». Orhan tekrar tekrar yalvarır: «Derviş, sözümü kabul eyle!» Kabul eylemek kibirden olacaktı. Bu da onun işine gelmezdi. Onun için Geyikli Baba boyun büker, der ki: «Şu karşıda görünen tepecikten dervişlere bir avlucuk yer ver, o kadar». Böylece anlaşırlar.

Geyikli Baba Sultan o günden sonra çok yaşamadı. Son nefesinde etrafında «geyücükleri» vardı. Türbesini, yanına tekke ve camiini, Orhan Gazi yaptırdı.

KURBAN İSMAİL

YAHYA Kemal'in «Mâverâda Söyleniş» isimli güzel şiirinde şöyle bir beyit var:

Seyrindeyiz atıldığı sahilsiz enginin
Atmeydanı'nda ölmüş «Enelhak» şehidinin...

İşte, şimdi anlatacağımız hikâye bu şiirde sözü edilen ama adı geçmeyen «Enelhak» şehidi İsmail Maşukî'nin hayat hikâyesidir.

Bir akşam vakti Bebek'ten Rumelihisarı'na doğru geçerseniz, Hisar mezarlığının duvarında, küçücük bir aralıkta ışıl ışıl, titreye titreye yanan birkaç mum göreceksiniz. Bu mumlar, ya niyazları kabul olunmuş mutlu bir kadının şükranları adına, ya hâlâ gelmeyen bir sevgilinin daveti uğruna uyandırılmıştır. İsmail Maşukî genellikle yüreği yaralı, genç sevdalıların evliyasıdır. Kendisi çok genç yaşında ve dünya muratlarından hiç birine eremediğinden mi, yoksa yüzyıllardan beri yaşayan o harikulâde güzelliğinin sebebiyle mi gençlerin ve âşıkların dostu olmuştur, bilinmez.

Fakat neden hikâyemize böylece ortasından başlayıverelim?

Şimdi gelin, beraberce Anadolu'nun içlerine, Aksaray'a doğru yola çıkalım. Çünkü, çifte mezarı Istanbul'dadır ama İsmail Maşukî Aksaray'da doğmuştur. Babası Pir Ali Aksarayî, aşkı, şevki ve bilgisiyle ün bulmuş bir şeyhti. Hür düşünceli, açık sözlüydü. Elinde keşif ve keramet kapılarının anahtarı vardı. Günün birinde bir oğlu dünyaya geldi. Çocuğun kulağına adını Pir Ali'nin mürşidi Bünyamin Ayaşî ezanla okudu ve üç defa seslendi: «İsmail! İsmail! İsmail!.» Pir Ali bu ismin seçilişinde bir işaret gördü. Acaba oğlu, İsmail Peygamber gibi kurban mı edilecekti? Pir Ali gelecekte bir kan seziyordu. Bu yüzden İsmail'e «Kurban

İsmail» dedi amma hemen de ekledi: «Arslan eniğini yedirmez! Biz yaşadıkça onu gözetiriz». Fakat gene de çok iyi biliyordu ki «kulun tedbirine karşı Allah'ın takdiri gülecektir».

Tarihleri bir yana bırakarak menkıbelerin bize anlattığına bakarsak, İran Seferi sırasında Kanunî Sultan Süleyman Aksaray'dan geçmiş; zamanın manevî sahiplerinden biri bilinen Pir Ali'yi de ziyaret etmişti. Ortalık malûm; her meyveli ağaç gibi Pir Ali de taşlanıyor. Hükümdarın kulağına da birçok lakırdı erişmiş. Onun için konuşma sırasında Kanunî soruyor: «Şeyhim! Ben mehdîyim ve cennetin dört ırmağı bendedir, demişsin, aslı var mı?» diyor. Pir Ali padişahın sualinden korkacak değil ya! O dünya sultanı ise kendisi de ruh sultanıdır; düşündüğünü söylemekte serbesttir: « — Hünkârım! İnsan kâinatın küçük bir örneğidir. Her şey ondandır. Hele ilim, marifet, aşk ve gerçek sadece insana özgüdür. İşte şimdi mehdî sizsiniz».

Hükümdar, sefer dönüşü Pir Ali'yi yine ziyaret edeceğine söz vererek Aksaray'dan ayrılıyor. Gelenek, hükümdarın sözünde durduğunda ve İran dönüşü Aksaray'a uğrayarak Pir Ali'yi ziyaret ettiğinde ısrar eder. Kanunî böyle adamları değerlendirmesini iyi bilirdi. Aslında onun Pir Ali'nin mürşidi Bünyamin Ayaşî ile de küçük bir geçmişi vardı: Rodos kuşatılmış ama kalenin fethi bir türlü gerçekleşememişti. Padişahın yanındaki uyanık gönüllüler huzura vararak: «Hacı Bayram Velî tarikından Ayaşlı Bünyamin Kütahya kalesinde haksız yere mahpus tutuluyor. Belki de o gönül ediyor da ondan başaramıyoruz!» diye «arz-ı hal» etmişlerdi. Bunun üzerine Ayaşlı serbest bırakılmış ve tam o gün Rodos fethedilmişti. İşte Pir Ali de böyle bir velînin çırağıydı. Sultan Süleyman onu Aksaray'da bırakmak istemiyordu. Yanına almak ve Istanbul'a götürmek için çok ısrar etti. Ama Pir Ali'yi bir türlü kandıramadı. Pir Ali biliyordu: «Kurb-üs sultan âteşi suzan» idi. Yani sultanın yakınında olmak, ateş içinde olmakla birdi. Bunun üzerine hünkâr: «Mademki sen gelmiyorsun, şu halde oğlunu Istanbul'a gönder» diye ısrar etmiş, Pir Ali bu öneriye boyun bükerek «Zaten onun adı İsmail'dir, Hak yoluna kurban olması gerek» diye hünkârın davetini kabul etmişti.

Kurban İsmail Istanbul'a geldiğinde yirmi yaşında ancak var-

dı. O, Aksaray'dan çıktıktan altı ay kadar sonra babası öldü. Sanki oğlunun sonunu görmek istemiyordu. Aksaray'lılar Pir Ali'yi bir türlü unutamadılar. Saltanatına, üzerine çekilen türbede de devam etti. O kadar ki, görenler anlatıyor: «Aksaray'da, türbe mahallesindeki evler bile hazrete saygı eder; bu evlerin türbeyi gören cephelerinde pencere yoktur».

Saygılı ev sahipleri: «Dünyanın bin türlü hali var, ne yüzle içimizi, dışımızı hazrete gösterebiliriz?» derlermiş.

Pir Ali Aksarayî'nin adı doğduğu şehirde salınıp gezinedursun, biz Edirne'li Pir Ahmet'le birlikte Istanbul'a doğru yola çıkan İsmail Maşukî'nin peşine düşelim. İsmail Maşukî Istanbul'a yerleşir yerleşmez ünü de, müritleri de büyük bir hızla çoğaldı; askerler, özellikle sipahiler ona fevkalâde itibar ediyorlar, saygı ve sevgi gösteriyorlardı. O zamanlar «Camii Ebül Feth» diye anılan Fatih camiinde, bir de Ayasofya'da konuşur; onun günlerinde bütün Istanbul yerinden oynar, güzel yüzünü görmek, sesini duymak için kadın, erkek yollara dökülürlerdi.

Akıbetimiz bize malûmdur!

Her güzelliğin peşinden dayanılmaz bir gidişle akan insan oğlu İsmail Maşukî'ye gösterdiği bu ilgide haklıydı. Çünkü o, benzersiz bir insan güzeliydi. Son derece zarifti, çelebiydi, çocuk denecek kadar gençti. Kendisine «Oğlan Şeyh», «Çelebi Şeyh» diye adlar takılmasının sebebi buydu. Camilerde varlık birliği felsefesini açıklıyor ve ilân ediyordu. Aşkı ve şevki baskın bir insandı. Kendisini dinleyenler daldıkları vecd âleminde titrer, heyecandan bayılanlar olurdu.

Bir gün batıp bulandığı o vecd dünyasından kendini alamayarak: «Allahım! Allahım! Allahım!» diye zikre ve semâ etmeğe başladı. Çevresinde, şöhret ve muhabbet halkasıyle birlikte büyüyen bir de haset ve fesat çemberi vardı. O, şevkinden, hiç bir şeyi göremediği gibi bunu da görmüyor, bütün dünya bağlarından sıyrılmış bir serdengeçti tavrıyle yaşıyordu.

Gün oldu, dedikoducular «İsmail Maşukî zikrederken «Allahım! Allahım!» yani «Ben Allahım!» diyor, diye, ortalığa bir fe-

sat tohumu attılar. Bu, çabucak yeşerdi göğerdi, saraya kadar uzandı.

O zaman padişah, İsmail Maşukî'ye, «Yol yakınken memleketine dönsün, vakit geçerse bu fesadın önünü almak güçleşecektir» diye haber gönderdi. Fakat İsmail Maşukî'nin cevabı hemen hiç değişmedi; o, Istanbul'dan bir yere gitmek istemiyordu.

Babası «Oğlumun adı İsmail'dir, Hak yolunda kurban olmaktan dönmez» dememiş miydi? İnsan kaderinden kaçamazdı. Burada veya bir başka yerde... Yazılmışta bozulmuş yoktu. Hem Istanbul'u, bu aşk ve şevk diyarını, bu kubbeler ve elif elif minareler ülkesini bırakıp da nereye gitsindi? Gerçekte o, «Ey Allahım! Ey Allahım!» diyor, içindeki aşkın yangınıyle bir yerlere koyup sığdıramadığı gönlünü Tanrı'ya bu seslenişin rahmetiyle dinlendiriyordu. Fakat, her şeyi eğri görücüler ve yanlış anlayıcılar, bu sıcak ve içten seslenişi «Ben Allahım!» gibi olmaz bir anlamla kirlettiler.

Gün günden dallanıp budaklanan bu iş gele gele devrin şeyhülislâmının huzuruna geldi. Divan kuruldu, suçlu ortaya çıkarıldı. Suçlu ve arkasında on sadık dostu... Kadılar, müftüler, şahitler... Her biri Kurban İsmail'in yakasına bir türlü yapıştılar. «Ben Allahım» diye mi zikrediyordu? Yoksa «Ey Allahım!» diye mi?

Belki de İsmail Maşukî o anda Hallaç Mansur'u düşünüyordu. İlk «Enelhak» şehidi o değil miydi? Mansur'u anlamayanlar onu param parça etmişler, her bir parçası aynı ateşle «Enelhak» demişti.

Sual soranlar tekrar ettiler. Artık cevap vermeliydi, zikrinin anlamı neydi? Ben Allahım mı? Ey Allahım mı? İsmail Maşukî cevap verdi: «İkisi de olabilir». Evet, niçin olmasın?

Dava bitti. İsmail Maşukî'nin ve on sadık dostunun katline ferman çıktı. Onları Atmeydanı'na getirdiler. Meydan mahşer gibi kalabalıktı. Maşukî ve müritleri şevk ile zikr ve semâdaydılar: «Allahım! Allahım!». En son: «Başımı denize atın, nerede karaya vurursa beni oraya gömün» dileğinde bulundu. Daha kanı soğumadan, Atmeydanı'nı dolduran binlerce insan, en önde kim ol-

duğu bilinmeyen bir kadın, başının düştüğü yere ilk mezarını yaptılar. Sonra bir lodos çıktı; onun Ahırkapısı'ndan denize salınan başını Rumeli sahillerine getirip bıraktı. Istanbul'da, ikinci mezarı oradadır.

Evliya Çelebi'nin rivayetine göre, padişah o gün Kandilli bahçesindeymiş. Bir de görürler ki «ol şeyhi aziz on halifesiyle Kandilli bahçesi önünde zuhur edip deryada, derya gibi cuşa gelerek semâ» etmeye başlar. Padişaha hitaben; «Hünkârım! Bizi nahak yere katlettiler arzı hâle geldik» derler. Bir saat semâ ederler. Hünkâr kederinden hüngür hüngür ağlar. Dayanamaz, ikindi namazına durur. Deryadakiler, Durmuş Dede tekkesine doğru akar giderler.

Fakat bütün bu olanlar onun ismi etrafındaki ilgiye ve sevgiye bir zarar verememiştir. Tam tersi, adı daha çok dillerde gezer olmuş, böyle az görülmüş bir güzelliği kaybeden Istanbul'lular «Çelebi Şeyh zulmen katledildi» diye şikâyet yollu konuşmalara başlamış, mezarına nur indiğini gören rivayetçiler bunu gezdikleri her yerde söyleyip yaymışlar.

İsmail Maşukî, İbni Kemal fetvasıyle öldürülmüştü. Böyle bir fetva üzerine tartışma yapılamazdı. Bunun üzerine ikinci bir fetva çıkarıldı. Bu da yine o devrin ünlü bilginlerinden Ebüssuut fetvasıydı. Bu fetva ile emredildi ki: «Sabıkan katlolunan Oğlan Şeyh dedikleri şahıs zulmen katlolundu diyen... anın mezhebindeyse katlolunur!»

Bu fetva da bir işe yaramadı. Yaramadığı şuradan da belli ki, aradan beş yüzyıla yaklaşan bir zaman geçtiği halde, hâlâ yüreği yanık ve âşık kişiler onun mezarı başına gidip sevdalarına yardım niyaz ediyorlar. Aslında iş ağızları değil, gönülleri susturabilmektedir. Her haklı dava hakkını kabul ettirinceye kadar halkın dilinde gezecektir. Onun için bu Hak âşığı serdengeçtinin hikâyesi de dillerde geziyor:

Seyrindeyiz atıldığı sahilsiz enginin
Atmeydanı'nda ölmüş «Enelhak» şehidinin...

TAVUS HATUN

MEVLÂNÂ'nın, aşk ateşiyle Konya'yı kasıp kavurduğu çağlardayız. Her gün semâ meclisleri kuruluyor, sohbetler edilip şiirler söyleniyor. Her sabah, Mevlânâ'nın yeni bir hikmeti, yeni bir kerametiyle uyanan Konya, onun sevgi ışığıyle yıkanıyor. Şehirden geçen kervanlar hikâyelerini, gazellerini, sohbetlerini, yedi iklim dört bucağa götürüyorlar.

Şeyh Sadi, Mevlânâ'nın son gazellerinden birini Şiraz padişahı Şemseddin Hindî'ye gönderince padişah hadsiz hesapsız göz yaşı döktü. O da her duyanı deli divane eden bu gazeli, pek sevip saydığı Seyfeddin Baherzî'ye gönderdi. Buhara'nın bütün ilerigelenleri şeyhin yanındaydılar. Şeyh gazeli okuduktan sonra feryada başladı: «Aman ya Rabbi! Aman ya Rabbi! Demir asâ, demir çarık, yollara düşmek gerek... Her kimde yol yürümek gücü varsa hiç durmasın, o sultanın ziyaretine gitsin. O nimet ve rahmetle şereflensin».

Bu çağlarda herkes Buhara'dan, Şiraz'dan, Deşt'ten oluk oluk Rum'a akıyor, Mevlânâ'nın ziyaretine geliyor, onun iyilik ve güzellik denizinde yıkanıyordu. Derler ki Buhara ve Semerkant'tan her gün yirmi kişi gelir, onu görür. Görüp de dönmek niyetiyle yola çıkanlar artık ayrılamazlar, Konya'ya yerleşirler.

Âlem halkının kendisine gösterdiği bu özleyiş sebebiyle, bir gün Mevlânâ yakın müritlerine şöyle demiş: «Şöhretimizin arttığı, insanların bizim ziyaretimize geldiği ve bize rağbet gösterdiği günden beri dünya âfetinden rahat edemiyorum. Nitekim Hz. Peygamber de ne güzel buyurmuştur: Şöhret âfettir, rahat şöhretsizliktedir! Fakat mademki emir böyledir, ne yapılabilir? Çünkü —Benim niteliklerimi halka göster; kim seni görürse beni görsün, kim sana kasdederse bana etsin— denilmiştir».

Günün birinde, Mevlânâ sevdalılarını Konya'ya ulaştıran kervanlardan biri, adını sanını kimsenin bilmediği, hangi dindendir,

hangi mezheptendir, sırrı ortalara düşmemiş bir kadını da Konya'ya getiriyor.

Görmeden vurulduğu Mevlânâ'nın aşkıyle birlikte bir sabır kitabını da okumuş olan bu dünya güzeli, Meram bağlarında küçücük bir tepeyi her yerden çok beğeniyor. Meram'ın ünlü ateş gülleri, katmerli sultan sümbülleriyle bir cennet bahçesini andıran bu tepede bilinmeyen kadın küçücük bir kulübe yaptırıyor.

Mevlânâ âşıkları, Meram'daki bir bağda yapılan semâ meclisinden döndükleri bir sabah vakti, küçük tepenin eteklerinden geçerken tatlı bir rebap sesi duyuyorlar. Sanki İsrafil'in sûrudur bu ses, bütün ruhları uyanışa davet ediyor. Âşıkların coşkunluğu, gecenin yorgunluğunu bir anda siliveriyor. Şeydalardan bir şeyda: «Hey! Dost!» diyip semâa varınca herkes peşine düşüyor. Rebap yukarıda inlediği kadar semâ aşağıda devam etmektedir.

O sabahtan sonra, küçük tepenin eteğinden geçmek Mevlânâ âşıklarına yol olmuş. Artık her şafak vakti yüzünü kimselere göstermeyen bu dünya güzeli kadın, rebabiyle ruhları uyarırken tepenin eteklerinde semâ meclisi kurulur, Mevlânâ ve onun sadık dostları Konya'nın ünlü ateş güllerinden ve katmerli sultan sümbüllerinden süzülen bu tatlı sesle ruhlarını yıkarlarmış.

Aşktan ve meşkten sarhoş Konya, bu sarhoşluğun arasında yer yer dedikodulara, kıskançlıklara da elbet vakit buluyordu. Bir yanda aşk-meşk devam ededursun, meraklılar yüzünü göremedikleri bu kadın, güzelliğini Mevlânâ'dan da gizliyor mu diye, laf yumaklarını iplik iplik sarar, çözerlerdi.

Onlar saradursun, çözedursun, bazı şeyler bu dünyaya sır gelip sır gidecektir.

Yine bir şafak vakti, Güllü tepenin eteğinde bekleyen âşıklar hayatın yavaş yavaş uyanışını seyrederken bekledikleri rebap sesini duyamıyorlar. Yürekler kuşkuda, gönüller kararsızdır. Herkesin gözü Mevlânâ'da. Mevlânâ ise üzerine giydiği sessizlik kaftanı içinde bekliyor. Gün iyice yükselip ortalık ışıyınca «Gidin, kulübeye bir bakın!» diyor. Gidenler bomboş kulübenin ortasında henüz sıcak bir bedenden ayrılmış, canlılığı üzerinde, bir kucak tavus kuşu tüyünden başka bir şey göremiyorlar.

Bunu Mevlânâ'ya anlattıkları zaman o sadece: «Türbesini yapın!» diye buyuruyor.

Şimdi Konya'lılar, ince hastalığa tutulmuş hastalarını şafak vakitleri o küçük kerpiç kulübenin önüne getirir, Tavus Hatun'dan, şifa isterler. Bugün, bakımsız türbenin etrafında ne Meram'ın ünlü ateş gülleri, ne katmer katmer sultan sümbülleri var.

Tarihler, bu küçük efsaneye kaş çatıp: Tavus Hatun değil, Tavus Baba idi, Mevlevî değil Bektaşi idi... misillû hükümler yürütüyor. Ama Konya'da halktan kime sordumsa Tavus Hatun'u bana kendi bilip kendi gördüğü bu şiirli hikâye içinde anlattı.

SARI SALTUK SULTAN

ON üçüncü yüzyılın ikinci yarısında Türk - İslâm tarihi sayfalarına kahraman bir velînin adı altın harflerle yazıldı. Velîliği yalnız Müslümanlarca değil, Hıristiyanlarca da kabul edilmiş olan bu büyük insan, dinî haysiyetle kahramanlığı bağrında birleştirmiş; Türk hâkimiyetinin ulaştığı her yerde adına türbeler, makamlar, tekkeler yapılmıştır. Bu kahramanlar evliyası, Yahya Kemal'in

Geldikti bir zaman Sarı Saltuk'la Asya'dan
Bir bir Diyarı Rum'a dağıldık Sakarya'dan

diye anlattığı insandı.

Tarihler, bu alp eren hakkında çok az şey biliyor. Onun için, gene geleneklerin dağarcığına el uzatmak, adı efsaneye dönüşmüş bu büyük mücahidi halkın gönlü ışığında görmek gerek!..

İşte, Türkistan'da, Hoca Ahmet Yesevî'nin huzurundayız. Hoca Yesevî «doksan dokuz bin müridinin bu en seçilmişine»: « — Saltuk Mehmet'im!» diyor, «Seni Rum'a saldım. Var git, yedi krallık yerde nam ve şan sahibi ol!»

Ardında yedi yüz sadık müridi, Sarı Saltuk Sultan yollara düşüyor. İşte güzel Anadolu'ya gelişinin hikâyesi böylecedir.

Sarı Şaltuk'un Diyarı Rum'a geldiği devir Anadolu Türk beylerinin birbirine düştüğü, aralarında büyük geçimsizliklerin çıktığı o kara ve karanlık çağlara rastlar. Sarı Saltuk bu beyleri bir bir görür, eler, tartar; içlerinde en çok Osman Bey'i gözü tutar. Sever onu! Çünkü Saltuk'un uzağı görücü gözü Osman'da Tanrı'nın tüm güzelliklerini görmüştür. Günü gelince Türk birliği Osman Bey tarafından kurulacak, Anadolu ile birlikte bütün Rumeli, belki bütün Avrupa Türk - İslâm ışığı ile aydınlanacak. Saltuk Bey, Osman Bey'i Edirne'ye davet ederek beline gayret kemerini kuşatırken, mağlup edip aman dilettiği bir tekfuru, «Beyi-

mizdir, barışı onunla yap» diye Osman Bey'e gönderirken, muharebelerde kullandığı ak sancağını ona yadigâr bırakırken, hep bu Türk - İslâm cennetini düşünmüştür.

Saltuk Sultan bunun için bütün gazilere vasiyet etti ki: «Osman Bey'le bile tutasız. onun çevresinden ayrılmayasız».

Böylece, en önemli kerametini, Osman Bey'in bir cihan imparatorluğunun kurucusu olacağını görerek ortaya koyan Sarı Saltuk, mübarek bir sofî olduğu kadar benzersiz bir kahramandı da! Bir ayağı dünyada, öbür ayağı ile manevî iklimlerde sefer eden bu büyük sofî, bir yandan hak ve adaletin, iyilik ve güzelliğin temsilciliğini yaparken, öte yandan kılıcını kıtalar arasında sallıyor, böylece de, nasıl sevişilirmiş ve niçin savaşılırmış âlem halkına öğretiyordu.

Kulağınızı halkın sesine uzatırsanız hayretle görürsünüz ki o, doksan üç yıllık hayatında bir an rahat nefes almamış, kutsal amacı uğruna İran, Hint, Kafkasya, Türkistan, Çin, Kırım, Kıpçak, Endülüs ve özellikle Güneydoğu Avrupa ufuklarında bir kurtarıcı rüzgâr gibi esip durmuştur.

Saltuk Sultan'ın üzerinde büyük bir görev var, biliyoruz. Mürşidi ona boş yere «Yedi krallık yerde nam ve şan sahibi ol», demedi ya! Bu emir kâfirlere karşı, Tanrı adına cihat etmeyi ve Müslümanlığı yaymayı işaretten başka neyi ifade eder?

Hz. Peygamber'in kılıcı, Ebubekir'in asâsı, Ömer'in tarağı, Osman'ın kamçısı, Saltuk Sultan'dadır. Fakat ona verilen en önemli emanet, bir gece Hz. Peygamber'in kendisine rüyada: «Seyit Saltuk! Edirne'yi fethet ve Müslüman et. Ümmetim bu yeri elden komasınlar» buyruğudur.

Efsanede, Edirne fethedilip Müslüman ediliyor. Seyit Saltuk bu şehri çok seviyor. Ömrünün son kırk senesinde dönüp dönüp konakladığı yer bu şehirdir.

Hz. Peygamber bir hadisinde, «Harp hiledir» demiştir. Saltuk Baba işini buradan tutmuş, kâfirlerin dilini, dinini sıra ve töresini öğrenmiş, sırası gelince kiliselerde sarı sakalını sıvazlaya sıvazlaya va'zetmiş, bir gün Ayasofya'da herkesi vaftiz etmiş, bu hilelerle düşmanın arasına sokulmuş, onları içinden vurmuştur.

Efsaneler anlatır ki, Dobruca'da kral kızlarına musallat bir

ejderi öldürerek kralın kalbini kazanınca, kırk bin kâfir imana gelmiştir. Lehistan'da ünlü bir papazı öldürüp oradaki bütün Tatarlar'ı Müslüman etmiştir. Sonra bu yüz elli bin yeni Müslümanı şimdiki Danzig şehrine yerleştirmiş, daha sonra altı yüz bin Hersek tebaasını da Hak dinine sokmuştur.

Vasiyetine uyarak, öldüğü zaman yedi tabut hazırladılar, Yedi kral, o benimdir diye cenazeyi almak için baş vurunca her birine bir tabut verdiler. Böylece hem Ahmet Yesevî emri yerini buldu, hem de öldükten sonra adı yedi krallık yerde ün saldı. Onu sevenler, kabrini ziyaret için kâfir ellerine gide gele oralara da Müslümanlığın rahmeti yağdı.

Bu yedi mezar yıldan yıla arttı. Çağımız bilginleri onun tarihî kimliğini aydınlatacak pek bir şey bulamadılar ama şimdiye kadar tam kırk yerde adına yapılmış makam ve mezar saydılar.

Hünkârların rüyasında

Şimdi 1453 yılının ilkbaharındayız. Istanbul kuşatılmış, ama henüz Türkler'in kucağına düşmemiştir. Genç hünkâr gayrette, telâşta, acelededir. Sabrının sonuna gelmiş, bir yerlerde duramaz olmuştur. Eğer atına atlayıp birlikleri denetime çıkmamışsa, ya divan kurmuş, ne yapalım diye tartışıyor ya da mürşidi Akşemseddin'in huzurundadır. Bir devletli bir devletliye niyazda bulunuyor; mürşit ise istifini bozmuyor, sabır diyor, sabır işitiyor...

İşte böyle, tahammülsüzlüklerin katmer katmer çiçek açtığı bir gece, Sultan Mehmet bir rüya görür. Kızıla çalan sarı sakallı yağız bir güzel «Ben Sarı Saltuk'um» der, sultana Istanbul şehrinin anahtarlarını teslim eder. Yalnız bir de dileği vardır: «Han'ım, bu anahtarları Edirne'de saklayasın!..»

Bu müjdeler müjdesi genç hünkârın gönlünü, gözünü aydınlatmış. Hemen Akşemseddin Hoca'ya rüyasını haber vermiştir.

Istanbul'un anahtarlarını Edirne'de saklamak! Ancak velîlere yakışan bir dilek değil mi? Zira eski, kutsal ve gaziler yurdu Edirne elbet ihmale gelmezdi, Istanbul'un anahtarıydı o, Istanbul'u korumak biraz da Edirne'yi korumakla mümkündü.

Yedi tabutla yedi ülkeye taşınan, her ülkede o ülkenin gele-

neklerince gömülen velî mi demiştik? Ama aslında o, yaşıyor işte! Sultan Osman'ı nasıl sevmiş, ona nasıl inanmışsa şimdi de onun kahraman torunu Fatih'le beraber, can cana, baş başa!..

Aradan yıllar geçmiş. Fatih'in orduları Uzun Hasan seferi için Türk Istanbul'dan hareket etmiştir. Balkan sınırlarının korunması için Şehzade Cem Edirne'de babası adına nöbet tutuyor. Her yerde ve herkesten duyduğu bir isim var: Saltuk Bey! Sarı Saltuk Sultan! Seyit Saltuk!.

Şimdi de Şehzade Cem meraktadır: «Kimdir bu? Toprağı adım adım zaptederken insanların gönlünü de fethetmesini bilen bahadır eren?» diyor. Kimden dinlerse dinlesin Şehzade yetinmiyor, daha derin, daha fazla bilgi istiyor. Sonunda, Ebul Hayr Rumî adlı birini, bütün Sarı Saltuk menkıbelerini toplamakla görevlendiriyor. Tam yedi yıl, mübalâğasız yedi yıl, Ebul Hayr, Sarı Saltuk'un peşinde koşuyor, adına açılmış her tekkeyi, her imareti dolaşıyor, Cem'in huzuruna «Saltukname» adlı kitapla dönüyor. Derler ki, kitabı görünce talihsiz Cem artık başka hiç bir kitaba iltifat etmemiş, ne «Hamzaname», ne «Battalname» okumuş...

Bir şey var bu Sarı Saltuk'ta... Osmanlı soyunu saran, çeken bir cazibe, bir ezel aşinalığı... Belki de Cem, Saltuk Sultan'ın Edirne'ye olan lütuflu bakışını bildiği için «Padişah olursam Edirne'de otururum» dedi, kimbilir! Ama vefasız bir dünyadır bu dünya. Gün dönmüş, devir değişmiş, birçok unutulanla birlikte Sarı Saltuk da unutulur olmuştur.

Göynüklü Akşemseddin'in, Sultan Fatih'in anlamını bütünlediği gibi, Sıvaslı Kara Şemseddin de oğlu Bayezit'in hamurunu mayalamıştır. Onun için Evliya Çelebi: «Kara Şemseddin kutbiyete kadem basmış bir zatı âli sıfattır» der.

Bayezit Velî, Akkerman ve Kili kalelerinin fethi niyetiyle sefere çıkmış ve otağı hümayun Babadağı'nda kurulmak gerekmişti. Babadağlılar selâma geldiler, niyazları vardı, hünkâra bildirdiler. Yıllardır söylenirdi: Sarı Saltuk Sultan'ın kaybolan mezarı velî bir hünkâr tarafından bulunacak, şanına lâyık bir türbe yapılacaktı, vakit gelmişti gayrı, halk, bunu Bayezit Velî'den bekliyordu.

O gece hünkâr iki rekât namaz kılıp istihareye yattı. Hocası

Ana Bacının Yunus Emreye: «Safa geldin. Lâkin, dönüş vaktin oldu mu?» dediğinin resmidir.

Çocuklar, Merkez Efendiyi nerede görseler etrafını sarar, fındıktan, cevizden, nafakalarını alırlarmış.

Kara Şemseddin de öyle. İkisi de birer rüya ile uyandılar, ama sözleştikleri gibi, kimse ağzını açmadı. Rüyalarını yazdılar. Zarflar mühürlendi. İstanbul'a şeyhülislâma iletildi. Meğer ikisi de aynı rüyayı görmüşlerdi. Sarı Saltuk, makamını göstermiş, türbe istemiş ve «Akkerman ve Kili kalelerini savaşsız alacaksın, evlâdın Mekke-Medine'ye sahip olacak» diye müjdelemişti. Sonunda dedikleri çıktı. Bayezit, Saltuk'un şanına lâyık bir türbe, bir han, imaret, medrese, kervansaray yaptırdı. Kırım hanı Mengli Giray'ı ve Kademli Dede'yi mütevelli tayin etti. Ama Saltuk Sultan, üzerine kâğir kubbe istemiyordu. İki mütevelliye de görünüp isteğini haber verdi.

Sevgili Evliya Çelebi'miz üzeri ahşap kubbeli türbeyi görmüş. İçini, dışını anlata anlata bitiremiyor. Orada bir de beyit düşürüp bir duvara yazmış:

Hazreti Sultan Saltuk'u ziyaret eyledik,
Çok şükür şimdi görüp Hakka ibadet eyledik.

Ben Sultan Saltuk'un Babadağı'ndaki türbesine gidemedim. Ne haldedir bilemem. Ama gitseydim de büyük bir değişiklik olmayacaktı. Gönlüme yazılmış bir Sarı Saltuk levhası var ki onu kolay kolay bir şey değiştiremez. Postlarını deryaya salıp tef ve kudüm çalarak gündüz ortasında Avrupa kıyılarına varan bir avuç serdengeçti ve başlarında, kızıla çalan sarı sakalını güneşe vermiş, gülümseyen büyük Müslüman-Türk ereni... Gönlümce onu sık sık ziyaret eder, «Gayretini, cesaretini, savaşma gücünü, sevişme şevkini bize de öğret!» derim.

EMÎR SULTAN

ASIL adı Şemseddin Mehmet bin Ali Hüseyn Buharî imiş. Tarihler böyle yazıyor. Ama bu isim tarih kitaplarının sayfalarında kalmıştır. Biz onu Emîr Sultan diye bilir, öylece severiz.

Yeşil Bursa diyince benim aklıma her zaman Emîr Sultan gelmiştir. Ve Emîr Sultan diyince Yunus'u hatırlarım. Hani o âşık Yunus'u, çileli Yunus'u, derviş Yunus'u... Der ki Yunus Emre:

Aşkın fırtınası aştı başımdan
Yeşil donlu Emîr Sultan merhaba!
Gündüz hayalimde, gece düşümde
Yeşil donlu Emîr Sultan merhaba!

Buhara'dan Medine'ye gelmiştir
Fahri Âlem selâmını almıştır
İrşad için Rûm iline salmıştır
Yeşil donlu Emîr Sultan merhaba!

Burada biraz duralım. Çünkü hikâyemiz öyle, bir merhaba ile geçilecek cinsten değil.

Emîr Sultan, yeni bir toprakta mekân tutmak üzere, Orta Asya'dan Anadolu'ya akan Türk boylarını mayalamak için manevî bir emir alan Horasan erenlerindendir.

Asıl isminden de anlaşılacağı gibi, Buhara'lı olan bu mutlu insan Rûm ülkesi gibi bir gaza diyarına göç ederek, gelişmekte olan Osmanlı fetihleriyle çok yakından ilgilenmiş. Istanbul kuşatmalarından birinde devrin hünkârına yoldaşlık etmiş, Timur'un istilâcı orduları tarafından esir alınmıştır.

Baba ocağından Bursa'ya doğru yola çıkan büyük velî, gelirken Aydınlık Medine'ye uğramış, Resulullah'ı ziyaret etmiş.

Az evvel Yunus Emre de söylüyordu:

Buhara'dan Medine'ye gelmiştir
Fahri Âlem selâmını almıştır.

Bu selâmın ibretli bir hikâyesi var, dinlemek istemez misiniz?

Şemseddin Mehmet Buharî Peygamber soyundandır. Onun için Yunus :

«Ceddi Muhammed'dir, aslı uludur» demiş. Ama herkes Yunus Emre gibi iyi niyetli, özü sözü bir değil ki! Buharî, Medine'ye gelince onu ayağında yeşil şalvar, başında hiç kimseninkine benzemeyen külâhıyle görenler, tuhaf tuhaf bakıyorlar, bu kıyafeti beğenmiyorlar; «Sen mi Resulullah soyundansın? Ya bu başındaki biçimsiz takke ne?» diyorlar.

Mehmet Buharî hayrettedir. «Başımdaki takkeyle benim ceddimin ne ilgisi var?» diye düşünür. Onu, ilk defa görüyormuş gibi, evirir, çevirir. İyi ama Buhara'da herkes bunun gibilerini giymiyor muydu?...

Her neyse... Hazretin böyle şeylerle uğraşacak vakti yok. Sonra, böyle meseleleri kısa yoldan halletmenin yollarını da biliyor. Gülümser, etrafını saran kalabalığa der ki: «Hep beraber Ravzai Mutahhara'ya gidelim. Resulullah'tan soralım. Benim ceddim mi, değil mi, size o haber versin».

Bu teklif, Medinelileri hem şaşırtır, hem korkutur ama şu acayip halli dervişin sözünden de çıkamazlar. Yavaş yavaş «Şebekei Saadet»in önünde toplanırlar.

Mehmet Buharî huzurda el bağlar ve güzellikler âleminden kopan tatlı bir sesle seslenir :

«Ey benim pâk ceddim, merhaba!»

Kalabalıkta çıt yoktur. Kâinata «ol» emri verilmeden önce nasıl büyük bir sessizlik var idiyse o anda da öyle! Kimse nefes bile almaya cesaret edemez. Ancak, az evvel güzellikler âleminden kopan o tatlı sese, ondan daha latif bir cevap gelir:

«Merhaba! Ey Rûm'un ışığı ve ruhu!»

İşte Emîr Sultan Bursa'ya böyle ışıklı bir müjdeyle gelmiştir. Yunus'un :

«İrşat için Rûm iline salmıştır» demesinin sebebi bu.

Medine'den Bursa'ya gelirken başının tam üstünde, nereye asılı olduğu bilinmeyen bir kandil yanıyormuş. Bunu, bütün yol boyunca kendisiyle beraber olanlar görüyor, konakladıkları her menzilde önlerine gelene anlatıyorlardı. Ne zaman ki kervan Bursa kapısına vardı kandil kendiliğinden söndü, dinlendi.

O zaman Emîr Sultan etrafındakilere: «Bizim ömrümüz kandili burada sönecek ve makamımız burada olacak» diye haber verdi.

Bizans, tekfurundan alındıktan sonra, her Osmanlı sultanı ve o sultana yardım elini uzatmış olan bir yüce ruhlu tarafından, manevî fethi sokak sokak, adım adım tamamlanagelmekte olan Bursa şehri Emîr Sultan gibi bir ermişi nasıl karşılayacağını biliyordu.

Onun için az zamanda bütün Bursa onun çevresinde toplandı. Bilgisi, erdemi, aşkı Bursa'yı öyle bir ışıklandırdı ki çok geçmedi, Birinci Sultan Bayezit de bu ulunun eşiğine baş koydu. Böylece, vücut ve anlam bütünleniyordu sanki. Ve bu bütünlenme hünkâr sarayından aşıp taşıyor, bütün Bursa'yı bütün Âli Osman'ı sarıp kuşatıyordu.

Hani bunun meyhanesi?

Birinci Bayezit'e «Yıldırım» lakabını Eflak-Boğdan'a geçip beldeler fetheylediği için, Emîr Sultan vermiştir.

O devirlerde Bursa aynı zamanda parlak bir aydınlar merkeziydi. Bir yanda Emîr Sultan, öte yanda Ebu Hamit Hamideddin ve nihayet Sultaniye medresesinde Molla Fenarî, verdikleri derslerle ve yaşadıkları hikmetli ve ibretli hayatla sadece Bursa'yı değil, bütün Türk - İslâm dünyasını ışıklandırıyorlar.

Ebu Hamit Hamideddin, kendini gizlemesini seven bir zat. Bütün gün sokak sokak dolaşarak, pişirdiği ekmekleri «Somunlar! Müminler!» diye satıyor. Ama varlığından taşan «yar ve kemal tecellisi» etrafına ondan bir koku ve bir nişan düşürdüğü

için, bütün Bursa Somuncu Baba, Ekmekçi Koca diye isim verdiği Ebu Hamit Hamideddin'in eteklerinden ayrılmıyor.

Adını, Bursa'nın güzel bir semtine vererek orada dinlenmeye varan Molla Fenarî'nin hikmetli görevi ise bir başka türlü! O, daha sistemli ve yöntemli gidiyor.

Peygamber'in, «Rûm'un ışığı ve ruhu» hitabına erişmiş olan Emîr Sultan'a da doğrudan doğruya devrin padişahını aydınlatma görevi verilmiş. Mânâ sultanı, gerçek erlerdendi. Tanrı'ya sözünü geçiren başı yüce bir «hâl ehliydi». Padişahtır, sultandır, demedi. Yıldırım'a nasıl muamele etmek gerekse öylece etti.

Zaten, ilk büyük Osmanlı padişahlarının böyle ulu gözcülerden himaye görmeleri bir Tanrı lütfudur. Dünya işlerini yöneten siyasî güç, manevî güçle birleşip tamamlanınca ortaya Türk - Osmanlı mucizesi gibi, dünyanın az gördüğü efsaneli bir hikâye çıkmış.

Yıldırım Bayezit'in, Niğbolu zaferinin ganimet mallarıyle, Tanrı'ya bir şükran ifadesi olarak, Ulu Cami'nin açılış töreninde bütün Bursa ile beraber şehrin manevî sahipleri de davetlendi.

Padişah, ilk cuma namazını Emîr Sultan'ın kıldırmasını, namazdan sonra gene onun konuşmasını istiyordu. Ama Emîr Sultan, Somuncu Baba varken bu hizmetin başka kimse tarafından yapılmasının uygun olmayacağını padişaha bildirdi.

Somuncu Baba zorla kabul ettiği bu konuşmada, Fatiha'yı yedi türlü yorumlayarak herkesi hayran bıraktıktan sonra, «Ben artık buralarda durucu değilim» diyip Bursa'dan kaçtı gitti.

O gün Yıldırım, Ulu Cami'yi Emîr Sultan'a gezdirdikten sonra sormuştu: «Beğendin mi efendim?»

Emîr Sultan'ın Ulu Cami'yi övgü dolu cevabı da bir soruyla sona eriyordu: «Güzel, çok güzel! Ama bir eksiği var» ve sonra Emîr merakla kendisine bakan hünkâra gülümsedi: «Hani bunun meyhanesi?»

Bu soru sebepsiz değildi. Mürşit, hünkârın içkiye olan düşkünlüğünü biliyor ve buna üzülüyordu. Yıldırım, bu müşkülden müşkül soruyu gene bir soruyla karşıladı: «Burası Tanrı evi değil mi? Allah'ın evinde meyhanenin işi ne?» Emîr de bunu isti-

yordu zaten. «Tanrı evidir, ama kul yapısıdır. İnsan elinden çıkmıştır. Sen, Allah elinden çıkmış vücudunu -ki asıl Tanrı'nın evi odur- bir meyhane haline getirmekten çekinmiyorsun da içkiyi, bu taş toprak yapısının içine sokmaktan mı korkuyorsun?» dedi.

Bir bakına, derler ki o günden sonra koca hünkâr, ağzına bir damla içki koymamış. Emîr'in emrini yerine getirmiş.

Emîr Sultan'ın adı Bursa'da tatlı bir aşk hikâyesine de bağlanmıştır. O, Bayezit'in kızı, Hundî Hatun'a da hocalık edermiş.

Sultanın seferde olup ortalığın tenha bulunduğu bir sıra, Hundî Hatun da Emîr'e gönül vermiş. On beş yaşında, hem de dünya güzeli bir kızmış. Eh!... Emîr de dünya dertlerinden yorulan gözlerini bu dünya güzelinde dinlendirmekten hoşlanıyormuş. Sarayda yavaş yavaş birtakım dedikodular olmuş. Sefer dönüşü, söylenilenleri hünkâr da duyunca herhalde biraz içerlemiş hocasına! Bunun üzerine Emîr Sultan bir akşam Yıldırım'ın huzuruna bir küçük kutu getirmiş. İçinde bir tutam kor, bir tutam pamuk varmış. Sanki hem «ateşle pamuk yanmadan yan yana durabilir mi?» diye soruyor, hem de «biz istersek böylece durdurtabiliriz işte!» diyormuş.

Bu nazik ihtardan sonra Bayezit, Hundî Hatun'u Emîr Sultan'a vermiş. Şimdi bu iki sevdalı Bursa'nın doğusundaki Emîr Sultan mahallesinde, sonsuz uykularını yan yana uyuyor. Bursa ovasının kadife enginlerinde dinleniyorlar.

Evliya Çelebi Emîr Sultan türbesinin o zamanki halini anlata anlata bitiremez. Türbenin gümüş kapılarını, ipek halılarını, altın kandillerini, masal tasvirleri gibi verir. Ben, o eski ihtişamlı günleri görmeyi doğrusu yana yakıla istedim. Ancak, bir defa görebilmek için çok şey verebileceğim bir mesele vardı: Erguvan bayramı!

Bu bayram yılda bir defa Emîr Sultan dervişleri tarafından, onun şanına kutlanırmış. Neymiş bu Erguvan bayramının aslı? Bilene pek rastgelmedim. Ama, insana adı bile güzel geliyor.

Sonra, Yeşil Bursa üzerine pembe bir rüya gibi yağan erguvan çiçeklerini ve onun ağacı altında güzellik âşığı bir ermişin huzur ve arınmayla demlendirdiği zamanı düşünüyorum. Bu zaman,

bizim yaşadığımız çağlara hiç benzemiyor. Hani ne güzel, ne tatlı bir ilâhi vardır, birçoklarınız ya mahzun bir bacıdan, ya tatlı sesli bir dadıdan, ya da bir nineden, bir anneden dinlemişsinizdir onu :

Emîr Sultan dervişleri
Tesbih ü senâ işleri.
Dizilmiş huma kuşları
Emîr Sultan türbesinde!

PİR SULTAN ABDAL

PİR Sultan Abdal, Kanunî Süleyman devrinde, Sıvas'ın Yıldızeli kazasının Banaz köyünde yaşamış büyük bir halk şairidir. Adı, o çağlarda sürüp gitmekte olan sünnî-alevî kavgalarına karışan bu büyük şairin evi, Banaz köyünde hâlâ durur. Evin önünde bir söğüt ağacı, ağacın altında kocaman bir taş vardır. Pir Sultan bu taşı Horasan'dan asâsının ucuna takarak getirmiş. Ötedenberi, onun makamını ziyaret etmek isteyenler bu taşa, bu ağaca, bu eve gelirler. Mezarını sorarsanız kimi Horasan'da der, kimi Erdebil'de, kimi Merzifon'da...

Banaz'da Pir Sultan'ın evine komşu iki evliya daha yatmaktadır. Sanki onlar Pir Sultan'ın manevî bekçileridir; Sultan'a saygısızlık edenleri, ormanından odun kesen, gönlünden fena şey geçirenleri cezalandırıverirler. Asıl adının Haydar ve neslinin Yemen'li olduğunu,

«Pir Sultan Abdal'ım destim dâmende
İsmim Koca Haydar, neslim Yemen'de»

diye söylediği bir nefesten öğrendiğimiz Abdal Sultan'ın menkıbelerle dolu hayatının dikkate değer özellikleri vardır.

O devirde Sıvas'ta Kara Kadı ve Sarı Kadı diye ünlü iki kadı varmış. İkisi de *«Haram, helâl ver Allahım. Kadıların yer Allahım!»* kabilinden, haramı helâlden seçmeyen, hak hukuk gözetmeyen soydan. Pir Sultan'ın da iki köpeği var. Birinin adı Kara Kadı, öbürününki Sarı Kadı... Efendilerinin eteklerinden ayrılmayan bu iki köpeği Abdal Sultan çok sever. «Gel Kara Kadı, git Sarı Kadı» her yerde onlarla böylece halleşir dururmuş. Tabiî bu haber tez elden kadıların kulağına ulaşmış. Bir çekişme, bir kavgadır başlamış. Pir Sultan: «Köpeklerimin adı onların adındandır ama, benimkiler haramı helâlden seçerler» diye kadılara bir haber uçurmuş. «Hem de, iyi köpek kötü kadıdan üstündür».

Gün gelmiş, gerçekten, bu köpeklerin haramı helâlden seçtiklerini ve harama el uzatmadıklarını bütün Sıvas halkına da göstermiş.

Hızır Oğlan derler bir oğlan, Sıvas'ın Sofular köyünden, içini dışına kolayına vurmayan, yere bakıp yürek yakan cinsten bir gençmiş. Bir gün Sofular'dan çıkıp gelmiş Banaz'a! Kulağı delik, burnu iyi koku alıyor, Banaz'da kimin eteğine yapışmak gerek, bunu biliyor. Gelmiş, Pir Sultan'ın «azab»ı olmuş. Akıllı oğlan, tuttuğunu koparıyor, söylenileni anlıyor. Ama bir karanlık tarafı var ki kimse içinden çıkamıyor. Hak Yaradan'ın izniyle, insanların iç yüzünü de, dış yüzünü de kendilerinden iyi biliyor. O kadar iyi biliyor ki gün olup gerçek yüzü ortaya dökülünce âlemin bu işe nasıl şaşıracağını düşündükçe keyifleniyor...

Hızır artık Pir Sultan'ın azabı değil, mürididir. Banaz yaylası şimdi ona dar geliyor. Sırasını düşürdükçe: «Pir'im! Bana himmet et, izin ver; izin ver de büyük adam olayım, bir makama geçeyim, hürmet itibar göreyim» diye yalvarıyor.

Pir Sultan, bu isteğe için için güler «Bre Hızır!» dermiş, «Ben dua ederim, erenler himmet eder, sen büyük adam olursun, paşa olursun, vezir olursun... Ama önce gelir beni asarsın!»

«Aman Pir'im, neler söylüyorsun?».

Neler söyleyecek? Olacakları... Ona yarınki günler aşikâr. Ama aldırmıyor, Hızır'ı Istanbul'a gönderiyor. Akıllı Hızır, gayretli Hızır, orada çabuk gelişip yükseliyor, tez vakitte paşa oluyor. Sonunda bir gün Pir Sultan'ın adam edip el içine kattığı Hızır Oğlan Hızır Paşa adıyle Sıvas'a geliyor, vali konağına kuruluyor, bütün Sıvas yollara döküldü de Pir Sultan bizi karşılamada görünmedi, diye efendisine de bir güzel darılıyor. Oysaki Pir Sultan geniş adam, mübarek adam. Ne ayıp işler, ne ayıp görür. Hızır için sadece «Paşa olsun, vali olsun, uzakta kalsın» diye düşünüyor. Ama dalkavuklar sağ olsun, iki tarafı birbirine düşürmek için ellerinden geleni esirgemiyorlar. Sonunda, Vali Paşa Banaz'a bir atlı gönderip Pir Sultan'ı huzuruna davet ediyor.

Abdal Sultan ertesi gün yola çıkar, Banaz yaylasına iner. Sıvas'a varır. Vali Paşa'nın huzuruna gelir.

Hızır, bir çalım, bir koskos, Pir Sultan'ın elini öper. «Nasılsın?» der, «Nerelerdesin?» der, sonunda sofrasına buyur eder. Fakat, Pir Sultan yerinden oynamaz; «Yok evlât!» diye boyun büker ve devam eder: «Yok evlât, ben haram lokma yemem! Senin sofranda ise helâl bir kaşık nimet yok! Banaz'dan ayrılalı beri sen, zina ettin, hak yedin, yetim ahı aldın!»

Vali Paşa kızar köpürür, «Ne bildin?» diye haykırır, «Ne bildin benim soframın helâlini, haramını?»

«Bunu bilmek için ermiş olmak lâzım değil, bunu bütün Sıvas biliyor. Sıvas'a ne hacet? Bunu benim köpeklerim bile bilir!»

Vali Paşa: «Nasıl bilirmiş?» diye haykırır. «Göster de biz de görelim». Abdal Sultan, Sıvas'taki Paşa Konağı'ndan Banaz'a seslenir: «Gel Kara Kadı! Gel Sarı Kadı!» Köpekler bir göz açıp kapama süresinde Vali Paşa'nın konağına gelirler. Açlıktan, susuzluktan dilleri dışardadır. Pir Sultan'ın önüne gelen tepsi köpeklerin önüne sürülür. Hayvancıklar iştahla siniye atılırlar, amma bir koklar, iki koklar... Birbirlerine bakışıp başlarını çevirirler, dillerini değdirmezler bile!

Vali Paşa'nın yanı insan doludur, ama kimse sesini çıkaramaz. Herkes biraz mahçup, biraz başı yerdedir. Gene ilk konuşan Hızır Paşa olur, muhasiplerine :

«Alın Pir Sultan'ı, Sıvas'ın Toprak Kalesi'ne kalebent edin!» der.

Sular ağlar, çağlar «Pir Sultan» deyu

Pir Sultan Sıvas'ın Toprak Kalesi'nde mahpus ama onun vücutsuz varlığına bundan ne zarar? O ışık gibi hür, fikir gibi yaygın, her sevenin gönlünde! Düşünürse Vali Paşa düşünsün, çünkü o hırslarının kalesinde kalebent, kendi kendine esir, kendi kendinin kulu!

Gün geçer, ay geçer, yıl geçer, Paşa'nın hırsı öfkesi geçmez. Sonunda yine araya aracılar girer: «Paşa, Sıvas için için kaynıyor. Pir Sultan diyor başka bir şey demiyor. Gel şu işi bitir, şeyhini sal, yurduna, obasına gitsin. Onu Sıvas kalesi değil, Banaz yaylası paklar!» derler.

Vali Paşa düşünür, taşınır :

«Bir şartım var ama!» der. «Divan kurulsun, Pir Sultan gelsin, üç «deme» söylesin. Üçü de biribirinden güzel olsun. Lâkin hiç birinde Şah'ın adı geçmesin. Geçirmezse Banaz yaylasını bir daha görür. Geçirirse, Sıvas kalesinden alırım ama canını darağacında bulur.

Pir Sultan'a haber gider, Hızır Paşa'nın emri bildirilir. «Kabul mü?» diye sorulur. «Kabul» der. Üç gün nasıl geçer kim bilir? Bütün Sıvas bir ağız, bir dil... Üç gün sonra divan kurulur, sazı kolunda Abdal Sultan huzura gelir. Önce Hızır Paşa'ya döner, «Paşa! Paşa oğlum! Aklında mı? Çocukluğundaydı, bir gün kuzular gibi seni severken, oğul demiştim, ben günün birinde asılırsam idam fermanımı sen vereceksin. Hatırında mı? der. Bu sözlerden yalnız huzurdakilerin değil, bütün Sıvas'ın gönlü titrer, Vali Paşa'nın kılı bile oynamaz.

Pir Sultan ise üç «deme» okur, üçü de Şah ile başlar, Şah ile biter :

Kul olayım kalem tutan eline
Kâtip, ahvalimi yaz Şah'a böyle...

Bu ilk «deme»sidir, ardından şu ikinci gelir :

Hızır Paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim

Kimsede hal, can kalmamıştır, herkes kanlı yaşlar akıtarak ağlarken Sultan Abdal üçüncüyü okur :

Eğer göğerüben bostan olursam,
Şu halkın diline destan olursam.
Kara toprak, senden üstün olursam,
Ben de bu yayladan Şah'a giderim.

Artık Hızır Paşa ne yapsın? Pir Sultan kavlini kendi bozdu, söylediği şiirlerde, bilerek isteyerek Şah'ın adını geçirmedi mi? Öyleyse idam fermanını kendi elçeğiziyle mühürledi demektir. Hızır Paşa'nın bunda suçu ne? O sadece Sıvas halkına emir verir ki, idam günü herkes onun eski şeyhini, velinimetini taş-

lasın! Her emrin itaat edicileri vardır. Sıvas'lılar Paşa'yı mahçup çıkarmazlar Allah için...

Bu dünyada herkes kendi göreviyle meşgul, kimi taşlar, kimi taşlanır, Pir Sultan da söyler :

Anca bu yaraya dayandı Eyüp
Huda'nın cefasın sefaya sayıp.
Cahiller kâmile sen bilmen deyip
Anın için kaybettiler irfanı.

Onu taşlayanlar arasında en yakın yardımcısı, dostu, sırdaşı da vardı. Paşa emrine uyup Pir Sultan'ı taşlaması gereken bu dost, ona taş yerine gül attı. Ama Pir Sultan'a bu, her şeyden çok dokunmuştu.

Pir Sultan Abdal'ım, can göğe ağmaz.
Hak'tan emir olmazsa irahmet yağmaz.
Ellerin attığı taş bana değmez,
İlle dostun gülü yaralar beni!

Ertesi gün, Sıvas'ın yedi kapısından şehre giren yedi yolcu bir handa buluşurlar. Hoş-beş, on-beş... derken birisi der ki: «Bu sabah Pir Sultan Abdal'ı Koçhisar yolunda, Seyfe belinde gördüm». Öbür yolcu: «Olmaz» der, «Yanlışın var. Ben ona Malatya yolunda, Kardeşler gediğinde rastladım».

Üçüncü söze karışır: «İkiniz de yanılıyorsunuz. Abdal Sultan bu sabah Yenihan yolunda, Şahna gediğinden gidiyordu». Bu sefer dördüncü atılır: «Ben Tavra boğazında gördüm, elinde sazı, ardında iki tazı!»

Yolcular, sen, ben, çekişedursun hancının beti benzi kül olur. «Ağalar!» der, «Ağalar! Hepinizin yanlışı var. Pir Sultan'ı hiç biriniz göremezsiniz, çünkü onu bu sabah astılar!» Yedi yolcu donakalır. Nihayet biri: «Nerede?» diye sorar. Hancı cevap verir: «Pazar yerinde!» «Varalım bakalım!»

Yedi yolcu, bir hancı pazara varırlar, ama hepsinin şaşkınlıktan dili tutulur. Çünkü darağacında sadece boş bir abâ sallanmaktadır.

Yolcular, pazar yerinde yollarda gördüklerini ona, buna hikâye edince hükümet atlı aseslerini kol kol yollara, Pir Sultan'ın peşine düşürür. Bir kol onu Kızılırmak köprüşü üstünde görür, Pir Sultan ardına bakmaz bile, köprüyü rahatça geçer, sonra aseslere doğru döner, tam onlar köprüye basacakları sıra seslenir: «Eğil köprü!» Koca Kızılırmak köprüsü bu emre baş eğerek eğilir, suya batar. Atlı asesler köprünün beri yanında şaşkın, kalırlar.

Pir Sultan'ın Sanem adlı güzel bir kızı varmış. Babasının ardından en güzel ağıtı o söylemiştir :

Dün gece seyrimde coştuydu dağlar.
Seyrim ağlar, ağlar Pir Sultan deyu.
Gündüz hayalimde, gece düşümde
Düş de ağlar, ağlar Pir Sultan deyu.

Uzundu, usuldu dedemin boyu
Yıldız'dır yaylası, Banaz'dır köyü.
Yaz bahar ayında bulanır suyu
Sular ağlar, çağlar Pir Sultan deyu.

ÜÇ KIZLAR

KONYA'da Mevlânâ türbesinin arka bahçesinde dizi dizi mezar taşları vardır. Meylevîler, bu mezarlığa Hâmuşan «susanlar» der. Birçok Mevlevî büyüğü burada yatar.

Bahçe duvarının arkasındaki ikinci mezarlığın adi ise Üçler mezarlığıdır. Üçler mezarlığı, sanduka biçimindeki üç Selçuk mezar taşından dolayı bu adı almış. Mezarlığa Üçler dendiği gibi, Üç Kızlar şehitliği de denir.

Konya ve yöresi halkı, evlenme, çocuk doğurma, sevda konularında başları sıkıştığı zaman, Üç Kızlar şehitliğini hiç ihmal etmez. Oraya bir ziyaret, bir niyaz, mezarlıktan küçücük bir taş alıp adak adamak, başı dertte olan herkese âdeta farz olur.

Aslında, Anadolu'nun neresine giderseniz gidin, böyle bir «Kızlar» veya «Gelinler» türbesine rastlayacaksınız. Ben Akşehir'de, Karaman'da, Istanbul'un çeşitli semtlerinde, Batı Anadolu'da, Toroslar'da böyle, herkesin derdine koşan, gamını, yükünü omuzlarından alan birçok «Kızlar», «Gelinler» mezarı veya türbesi gördüm.

Kocamustafapaşa'da bir de Çifte Sultanlar türbesi var. Bunlar Hz. Ali'nin torunlarıymış derler. İmparator Konstantin bu kızları esir almış da 40 gün izin vermiş, bu 40 gün içinde Hıristiyanlığı kabul ederlerse ne âlâ, etmezlerse öldürülecekler. Kızlar 40 gün «Allahım, bizi onların eline bırakma, canımızı sen verdin, sen al» diye yalvarmışlar. Niyazları da kabul olunmuş. Aynı gün, «O masum kızların, babam tarafından öldürüldüğünü bana gösterme» diye yalvaran Konstantin'in kızını da sarayda, yatağında ölü bulmuşlar... Bu hikâye, kızlar, gelinler menkıbelerinden bir küçücük örnektir. Anadolu evliyaları içinde sadece bunları yazmağa kalksanız, inanın, ciltler tutar. Onun için biz, bu hikâyelerden bir hikâyeye, şöyle bir kanat vuruşuyle dokunup geçelim.

★

1144 yıllarındayız. Demek ki aşağı yukarı sekiz yüz yıl uzaklarda... Sen Bernar adında mutaassıp bir rahip. Avrupa'da kapı kapı dolaşarak İkinci Haçlı Seferi'ni yapabilmek için adam ve para topluyor. Fransa kralı Lui VII ve Almanya imparatoru Konrad III ordularını dizip Kudüs'ü fethetmek üzere yollara dökülüyor, Anadolu'ya geçiyorlar. Ordular, o çağların geçit şehirlerinden biri olan Konya kalesi etrafında birleşiyorlar ve şehir çok sıkı bir kuşatma ile çevriliyor.

Lui'nin ve Konrad'ın orduları, oraya kadar esaslı bir direnmeye uğramadıkları için yıpranmamışlar, teçhizat bakımından da hayli güçlüler.

Konya, çok ciddî bir tehlike ile karşı karşıya. Neredeyse kale düşecek, şehir gidecek.

Kaleyi savunan Selçuk ordusunun en bahadır ve imanlı gençleri doğudaki kale kapısından «küffar» üzerine amansız saldırılar yapıyorlar ama, kuşatmayı yarmak bir türlü mümkün olmuyor.

Akşama doğru savaş biraz hafiflemiş ve güneş batarken, her iki taraf yaralılarını çekmek üzere geçici bir silâh bırakışması yapılmıştır. Buna rağmen, gündüz çok kızışmış olan dövüşmenin etkisiyle, ortalıkta sükûnet sağlanamıyor ve kale bedeni hâlâ emin bir hale gelememiş.

Selçuk ordusunun en levent, en yiğit üç genç kumandanı ardı ardına oklanıp, kale kapısının hemen yakınında, ağır yaralı olarak yatıyorlar.

Vuruşma biçiminden, kıyafetlerinden, etraftaki hareketten önemli kişiler olduğunu anladıkları için, haçlı ordusu, yerde yaralı yatan bu üç kumandana bir türlü rahat vermiyor, yaralıları içeri almak için yapılan her girişim müthiş bir ok yağmuruyle karşılanıyor.

Bu üç bahadır Türk'ün üç de güzel nişanlısı vardı. Bunlar, yiğitlerinin, güneşin altında, aldıkları sayısız yaraların etkisiyle «su! su!» diye inlediğini görünce, çılgına dönmüşler, «Bu günde işe yaramazsak ne güne duruyoruz?» diye gayrete gelmişlerdi.

Savunma komutanı, kavaklar gibi nazlı, narin bu üç güzel kızın önünde durdu, «Ne yapıyorsunuz?»

Ama, dur durak zamanı değil ki... Can pazarıydı bu! Erleri bir yudum su içemeden, bir tatlı söz duyamadan mı ruhlarını Tanrı'ya teslim edeceklerdi?

Kızlar, içi buz gibi su dolu testilerini kaptıkları gibi kale kapısından dışarı fırladılar. Onlar sadece bu testileri yaralıların yanına ulaştırabilmeyi düşünüyorlardı. Gerçi geçici bir silâh bırakışması yapılmıştı ama haçlı ordusuydu bu! Kızların vücutları oklarla delik deşik edildi. Buna rağmen, kökünden kesilen nazlı kavaklar gibi, nişanlılarının üstüne devrilen kızlar testilerini onların yanan dudaklarına değdirebildiler.

Gün iyice çekilmiş, ortalık zifirî karanlık olmuştu. Yaralılar ancak göz gözü görmeyen o saatta rahat rahat içeri alınabilirdi.

Konya kalesi içinde sanki her ev bir hastaneydi. Herkes gidenlere ağlıyor, kalanları iyi etmeğe bakıyordu. Üç şehit kız o gece şehit düştükleri yere gömüldü.

Haçlı ordusu Konya kalesi kapısında darmadağınık edildikten ve geri kalan birkaç şövalye kıtası ile iki kral, perişan bir halde Kudüs'e doğru yola düzüldükten sonra, kızların gömüldüğü yere mezarları yapıldı.

O gündür, bu gündür, bu üç sevda şehidi, sevdim, deyince ne türlü sevmek gerektiğinin timsali olarak, halkın gönlünde ve dilinde yaşayıp gezdiler, daha da nice yıllar yaşayıp gezecekler.

SEYİT BATTAL GAZİ

ŞİMDİ, zaman içinde geri dönerek, 1204 yıllarına gidelim. Bu yıllar, Anadolu Selçuklu'larının başında, Sultan Alâeddin Keykubat'ın hükümran olduğu çağlardır.

Alâeddin Keykubat, son derece âdil, aydın ve sevilen bir insandı. Bilginlere, velîlere, dervişlere büyük bir saygı ve sevgi beslerdi. Bu saygı ve sevgi sebebiyle Mevlânâ'nın babasını Konya'ya davet etmiş, gelişini yollardan karşılayıp huzurunda ata binmemiş, yaya yürümüştü.

Devrinde onu görüp tanıyanlardan biri; Cengiz Han'ın oğlu Oktay Han'a şöyle anlatır: «İslâm hükümdarları içinde onun gibi âdil padişah gelmemiştir. Onun halkı sevinçler içindedir. Malı pek çoktur, memleketi mamurdur. Kendisi akıllı, adaletli, dindar, alnı açık, niyeti arı-durudur. Zalimlerin elini siyaset kemendiyle bağlamıştır. Güneş gibi her yere erişir, yağmur gibi dağa yazıya yağar, iklimlere hükmeder».

Alâeddin Keykubat'ın annesi Ümmühan Hatun da, tıpkı oğlu gibi, adalette, cömertlikte, iyilikte kimsenin yarış edemeyeceği bir kadındı. Günlerden bir gün, bir rüya gördü. «Tasvir gibi güzel, Hamza gibi kuvvetli, Ali gibi heybetli» bir yiğit Ümmühan Hatun'a dedi ki: «Ey Hatun! Ben ol Âli Resul'üm ki Diyarı Rûm'u aldım, kâh karada, kâh denizde doksan yıl gazilik ettim. Sonunda Mesihiye kalesinde şehit oldum. Gel, beni ziyaret et, üzerime bir türbe yap!.»

Ümmühan Hatun, rüyasını oğluna anlattı, Alâeddin Keykubat haznedarlarına emir verdi, ne lâzımsa develere yükletildi. Sultan Hatun Mesihiye kalesine doğru yola çıktı.

Hacı Emre köyünden Kutluca Çoban o devirlerde harap bir halde bulunan Mesihiye kalesi çevresinde koyunlarını otlatırdı. Çoğu çobanlar gibi uyanık gönüllü, keşfi açık, nasipli bir insandı.

Bir gün koyunlarını otlatırken, onların, bir yere gelince yürümediklerini, sanki önlerindeki toprağa basmak istemediklerini fark etti. Acaba yanılıyor muyum diye bir denedi, iki denedi, fakat gördü ki hiç bir koyun o yere ayağını basmıyor. Kutluca Çoban ertesi gün, belki unutmuşlardır diye sürüyü gene dün işaretlediği o topraklardan geçirmek istedi ama nafile! Çoban gördüklerinde yanılmıyordu. Burada bir şey vardı, hayvanların basmak istemedikleri, her halde kutlu bir şey, belki bir mezar...

Bir gün, beş gün, on gün... Çoban artık o topraklardan ayrılamaz oldu. Bir gece, gene aynı yerde, koyunlar otlar, çoban derin derin düşünürken, ansızın, gökten bir nur dalgasının, koyunların asla çiğnemediği o toprak parçasına indiğini gördü.

Kendinden geçti, mest ve hayran kaldı, koyunlar da yerlerinden kıpırdamadılar, gün ışıyıncaya kadar öyle kaldılar.

Kutluca Çoban gece gördüklerini vardı, gitti Mesihiye beyine anlattı. Bey, hemen o yerin etrafına bir duvar çektirtti, «Kimse içeri abdestsiz girmesin, kimin ne haceti varsa orada iki rekât namaz kılıp istesin, niyazları kabul olunur» dedi.

Günlerden bir gün, Ümmühan Hatun'un kervanı geldi. Mesihiye kalesinin yolunda bir yere kondu. Bey, Ana Sultan'ı karşılamaya varınca Ümmühan «Bu kale yakınında hiç ziyaretgâh var mıdır?» diye araştırdı.

Bey bilmiyordu. Ancak, Kutluca Çoban'ın görüp anlattıklarını Ana Sultan'a aktardı, «Ne vardır bilmem ama ben etrafına duvar çektirttim, şimdi herkes oraya gider» dedi.

Ümmühan Hatun ses etmedi, kalktı Kutluca Çoban'ın bulunduğu yere gitti, bir de onu dinledi. Sonra orada iki rekât namaz kıldı ve «Gördüğüm rüya Tanrı katından ise bana onu gene göster» diye yalvardı.

Evet! Ümmühan Hatun'un rüyası Tanrı katındandı. Çünkü o tasvir gibi güzel, Hamza gibi güçlü, Ali gibi heybetli insanı gene gördü. «Kılıç belinde, imame başında, nikab yüzünde» idi. Nikabını açtı: «Ol gördüğün benim! Seyit Battal Gazi'yim. Âli Resul'üm. Türbemi sen yaptır. Bir mescit, bir de tekke bünyad eyle. Âlimler ve dervişler getir, vakıflar yap» dedi. Ümmühan Hatun

ağzı dili bağlanmış, karşısında divan duruyordu. Seyit Gazi ona iki kitap verdi. «Bizim yadigârımız olsun!» dedi.

Hemen ertesi gün Ümmühan Hatun'un emriyle mimarlar, nakkaşlar, ustalar, kalfalar, çiniciler, boyacılar, camcılar... kısaca Selçuk ülkesinde ne kadar sanatçı varsa, Mesihiye kalesine çağrıldı. Seyit Battal Gazi'nin istediği gibi mescit, medrese, semâhane, aşhane, misafirhane binaları yapıldı.

Bütün bu saydıklarımız, güzelliğine ve değerine paha biçilemeyen bir çift küpenin tekiyle yapılmıştır. Bir gün türbe yıkılır, yanar, yeniden yapımı gerekirse diye, küpenin tekini Ümmühan Hatun direklerden birinin dibine bir demir kutu içinde gömdürdü. Ama hangisinin altında olduğunu direkler bile bilmiyor. Onun için, Tanrı'nın günü «benim altımda, hayır benim altımda» diye, çekişir dururlar.

Türbenin büyük kapısında «Esselâmün aleyküm ya Sultan Seyit Gazi» diye yazar. Giriş kapısında ise «Bu mübarek makam Sultan Seyit Battal Gazi'nindir. Hak rahmet eylesin» diye haber verir.

Evliya Çelebi, Seyit Battal Gazi türbesini ziyaret etmiş, oradan bir türlü çıkamamış. «Türbenin eşiğinde ve kapısının kanatlarında gümüş pullar ve gümüş kakma güller vardır. Anahtarlar kâmilen gümüştendir. Bu kapıdan içeri girenin dehşete düşmemesi kabil değildir. Bir mehabetli ve uzun kabir olup boyu tam on adımdır. Dört çevresi çerağlar, buhurdan ve gülâbdan ve şamdanlarla müzeyyendir» diye yazar. Türbe kapısının ardında yatan «Gizlice Dede»yi anlattıktan sonra «Seyit Battal Gazi türbesinin mavi kurşunlarının parıltıları bir konaklık mesafeden denizin ışıldaması gibi göz alıyordu» der.

Evliyalar şahbazı

Adını verdiği kasabadaki -bütün haraplığına ve terk edilmişliğine rağmen görkemini kaybetmemiş- türbesinde 1240 seneye yakın bir zamandan beri yatan Seyit Battal Gazi sadece Türk - İslâm âleminin değil, Bizans tarihlerinin de unutamadığı bir kah-

raman ermiş, bir din savaşçısıdır. Künyesi Ebu Hüseyin, memleketi Malatya'dır. Seyit'liği Peygamber'in soyuna; gaziliği savaş meydanlarında gösterdiği yiğitliğe, aldığı sayısız yaralara; Battal'lığı görülmemiş kuvvetine, heybetine dayanır.

Babası Hüseyin Gazi, bir gece rüyasında Cafer adlı bir yiğit görmüştü. Uzun boylu, güzel yüzlü, buğday tenliydi. Pehlivanlıkta Hamza, heybette Ali, adalette Ömer gibi olan Cafer, yüksek sesle bir şey okursa havadaki kuşlar yere dökülüyordu. Hüseyin Gazi sade bu Cafer'i değil, Cafer'in atını (bu at Hınzır'ındı), zırhını (bu zırh Davut'undu), süngüsünü (bu süngü Ömer'indi) rüyasında bir bir gördü. Yemedi içmedi, «Ya Rab! Bu Cafer kimdir ki bunun gibi at, bunun gibi alât ona verile?» diye düşündü durdu. Bir başka gece, Hüseyin Gazi'nin rüyasına giren bir pir, «Ey Hüseyin! Müjdeler olsun sana kim, o Cafer senin oğlundur, zuhur zamanına az kaldı. O Rûm'u baştan sona Müslüman edecek, hiç bir pehlivana nasip olmamış işler yapacak» dedi.

Günün birinde Hüseyin Gazi'nin bir oğlu oldu, adını Cafer koydular ama, babası, «küffar» ile yaptığı bir savaşta şehit düştü. Şimdi Ankara'da Hüseyingazi dağında yatar.

Çocuk, on yaşına geldiği zaman dört kitabı «hatmetmiş», ilim sahibi olmuş, yetişkin bir insan gibi boylanıp boslanmıştı. Pehlivanlıkta, silâhşorlukta, atlanmada, avlanmada kimse ona yetişemiyordu. Bir cuma, mimbere çıkıp öyle bir hutbe okudu ki sanki kıyamet günü gelmiş gibi, ortalık feryat ve figanla doldu, hiç bir yürek çocuğu dinlemeğe dayanamadı.

Cafer anasını, bir de babasının sadık kulu Tevabil'i çok severdi. Anasının parası yoktu, geçimde güçlük çekiyorlardı. Bir gün geldi: «Anam!» dedi, «Artık babamın mansıbını istemek sırasıdır». Kadının «Etme oğlum, eyleme oğlum» demesine bakmadı gitti, baba mansıbına talip oldu. Ancak ona: «Senin atan hüner gösterdi, mansıbı aldı. Daha kanı yerde; sen mansıptan önce küffardan onun intikamını al. Mescit, medrese köşesinde oturarak, ya da atlanmakla, avlanmakla mansıp sahibi olamazsın. Senin görevin atanın kanını ödetip kâfirlerin ülkesini Müslüman etmektir» dediler.

İşte Seyit Battal Gazi'nin destanı böyle başlar.

Bu destan, gerçekten, Müslümanlığın en önemli unsurlarından biri olan Tanrı adına savaş (Cihadı fi sebilillah) ilkesinin, Anadolu'nun Müslüman olması hikâyesiyle birleştirilerek, halkın hayal gücünde en güzel biçimde işlenmiş hikâyesidir. Neler yapmamıştır Battal Gazi? Su olup akmış, yel olup esmiş, bir başına ordular kırmış, bir başına ülkeler fethetmiş.

Hıristiyanlar içinde adı geçince herkes istavroz çıkarır, kadınlar çocuklarını onunla korkutur olmuşlar. Hattâ bir defasında, Battal gizlice bir Hıristiyan köyüne gitmiş, bir evin penceresi altına saklanmış, evde de bir çocuk ağlar dururmuş. Anası: «Şimdi seni Battal'a vereceğim, al Battal» diye pencereye uzanınca Seyit, çocuğu anasının elinden alıvermiş de korkudan kadının yüreğine inmiş. Ne bilsin Battal'ın orada durduğunu?

Efsanenin anlattığına göre, Seyit Battal Gazi Istanbul'u kuşatan Arap ordularının önünde, bu kuşatmaya katılmıştır. Yedi yıl süren kuşatma sırasında öyle yararlıklar, öyle yiğitlikler gösteriyor, esirlere öyle âdil, yaralılara öyle şefkatli davranıyor ki, Bizans halkı arasında adı dilden düşmüyor ve Istanbul'da bir kilisede, Hıristiyan azizlerinin tasvirleri arasına Rumlar, onun da resmini gizlice koyuyorlar.

Türk halkı Seyit Battal Gazi'nin Hz. Peygamber'in isteği ve müjdesiyle Anadolu'ya gönderildiğine inanıyordu.

Bir gün Hz. Peygamber'in huzurunda birisi: «Çok yerler gezdim. Rûm diyarı gibi bir yer görmedim» diyince. Peygamber'in «hatırı Rûm'a meyletmiş». O zaman Cebrail gelerek müjdelemişti: «Ya Resulullah: Tanrı sana selâm etti ve buyurdu ki: Habibimin hatırı Rûm'a meyletti, ben dahi ol vilâyeti ümmetime ruzi kılam gerektür. İki yüz yıldan sonra bir yiğit kopa, adı Cafer ola, pehlivanlıkta Hamza beraberi, heybette Ali...»

Peygamber, «Padişahı âlemi perverdigâr ol Rûm vilâyetin bana ve benim ümmetime bağışladı» diye müjde ediyor. Ashap «bu sözden seviniyorlar, şadumanlar ediyorlar».

Şimdiye kadar okuduğumuz Anadolu evliyalarının hikâyelerinden, böyle, doğumundan evvel türlü müjdeler edilen; Türk - İs-

İâm âleminin bir derdine bin deva olarak Resulullah tarafından, ya da onun sevgililerinden biri aracılığı ile Anadolu'ya salınan ermişlere, halkımızın nasıl muamele ettiğini, onları nasıl karşıladığını, nasıl sevip saydığını, artık biliyoruz...

Bugün Seyit Gazi kasabasına gidin, halkın dilinde ve gönlünde onun ne kadar canlı bir şekilde yaşadığını siz de göreceksiniz. Hemen bütün büyük Osmanlı hükümdarları da bir defa türbesini ziyaret etmişler. İslâmiyet'i yaymak için on yaşında eline kılıç alan ve ölünceye kadar ondan ayrılmayan bu büyük Türk - İslâm mücahidine karşı gereken saygıyı ihmal etmemişler. Halk için o, «evliyalar şahbazı»ydı. Çünkü, sırtta abâ, elde tespih bir köşeye çekilip öylece ermemiş, evliyalık rütbesini de, gazilik ve şehitlik gibi; din için giriştiği savaşlarda kazanmıştı.

Kayser'lerin sarayında

Seyit Battal Gazi'nin amcası kızı Zeynep Banu ile evlenmesi, tam masallarımızdaki gibi olmuştur: Bir gün Battal Gazi, arkadaşlarıyle birlikte teferrüç ede ede su kenarına vardılar, kondular. Seyit Battal diledi kim, suya gire. Atına bindi, suyu öte geçti.

Ötede, büyük bir bağın içinde güzel bir köşkte, güzel bir kız gördü. Seyit bir bakışta kıza âşık oldu. Kız dahi Seyit'i gördü, divane oldu. Dayesine eyitti: «Şol yiğit kimdir bilir misün?»

Evet, dadısı o yiğidi biliyordu. «Emmün oğlu Seyit Gazi'dir, yüce müminlerdendir. Sırrını sakla, görelim Allah neyler, neylerse güzel eyler».

Birkaç gün sonra, Malatya beyi rüyasında Hazreti Peygamber'i görür: «Sabah olunca adam gönderip Hüseyin Gazi'nin kardeşi Hasan'ı çağır, kızını Battal'a versin, ben böyle münasip görüyorum» diye buyurur.

Tez vakitte düğün dernek kurulur, iki sevdalı Allah'ın emri ve Peygamber'in kavliyle evlenirler. Fakat, düğünler, dernekler, murat alıp murat vermeler Seyit Battal'ın fırtınalı hayatı içinde birer küçük durak, birer dinlenme, nefes alma noktasıdır. O daha belini bir rahat yere koyup oh demeden, nerde olsa, ardından haberciler gelir: «Kayseri Rûm emir vermiş, dört oğlum bir olsun-

lar, cümle Müslümanları kılıçtan geçirsinler, ta Kâbe kapısına ulaşsınlar, her tarafı yaksınlar, yıksınlar. Battal'ın derisini yüzsünler. Her kim Battal'ı öldüre, tacım tahtım onun olsun!.»

Durur mu Battal? Onun da «münadileri» çıkar, hemen asker toplanır. Ama bu sefer bir değişiklik vardır; tam Battal atına binecekken dünya güzeli Zeynep Banu atın dizginine yapışır: «Ben dahi seninle gelirem! Sensizliğe takatim yoktur ki burada yalnız kalam».

Durup düşünmeye vakit yok, Zeynep Banu atına atlar. Az zaman sonra «gök demür içine garkolmuş küffar askeri» ile karşılaşırlar...

Kâh ordular karşılaşır, kâh teke tek vuruşurlar. Battal yine harikalar gösterir, bire bir dövüşür, bire on dövüşür, bire yüz dövüşür... Allah'ın yardımıyle cümlesini haklar, başa çıkar; savaşı kazanırlar. Ganimet-i mal ortaya getirilir, halifenin hissesi ayrılır, beyin hissesi ayrılır, gazilerin hissesi ayrılır, sıra Seyit Battal'a gelince o «bir dâmlasını bile kabul eylemez».

Onlar ganimeti üleşedursunlar Zeynep Banu çadırda bir başına oturmaktadır.

Dağılan Kayser ordusunun ünlü kumandanlarından biri «Biz şimdi Kayser'in huzuruna ne yüzle varacağız?» diye düşüne düşüne bir çare bulur; sürüne saklana Zeynep Banu'nun çadırına girer, üstüne kartal gibi atılmasıyle ağzını tıkaması bir olur ve göz açıp kapayıncaya kadar vakit geçmeden Zeynep Banu'yu kaçırır.

Derler ki Seyit meseleyi öğrenince bir durdu, bir düşündü, ordusunu sevip güvendiği arkadaşlarından birine emanet etti. «Rûmiyane donlar giyip yola düzüldü». Yel oldu esti, toz oldu kalktı, tez gün tez vakitte Kayser ülkesine yetişti. Onu orda bırakalım.

Zeynep Banu'yu Kayser sarayında muhteşem bir odaya getirdiler. Kayser'in en küçük kızına misafir ettiler. İki kadın; düşmandı, esirdi demedi, hemen arkadaş oluverdi. Aslında Kayser'in kızı «küffar»dandı ama Müslüman ruhluydu. Birbirlerini iyice tanıdıktan sonra bir gün Zeynep Banu'ya dedi ki: «Bir sırrım var, kimselere demedim. Kırk gün evvel ben sizin Resul'ünüzü rüyam-

da görmüştüm, yanında kırk serveri vardı. Hepsi birbirinden güzeldi, yalvardım: —Beni bu kırk yiğitten birine ver— dedim. Resul'ünüz dedi ki: —Kırk gece bekle, babanın sarayındaki odanın merdiveninden her kim inerse o benim sevdiklerimdendir, seni ben ona verdim—. Eğer Resul'ünüz Hak Peygamber'i ise, bu gece kırkıncı gecedir. Babamın sarayına birini göndere, Resul'ün sevgilisi ola ve beni ala».

Kayser'in kızı sözünü noktalar noktalamaz Battal Gazi kapıyı açtı, merdivenleri ağır usul indi, iki kadın Seyit'e karşı geldiler «yüzlerin yere koydular». Sonra Zeynep Hatun: «Kayser kızı!» dedi, «Bu gelen efendim, sultanım, Seyit Battal Gazi'dir...»

Kayser kızı hiç bir şey duyup anlayacak gibi değildi, o kırk gündür beklediği bu yiğide kırk söz etmeden vurulmuştu.

Seyit Battal, Kayser sarayının duvarlarını bir derken iki kadınla beraber aşıyordu. O ne diyebilirdi, Peygamber'i böyle istemiş, böyle uygun görmüştü.

Bu üç kişiyi, kaçtıklarını haber alır almaz, koca bir ordu takibe başladı. Kayser kızının ağabeyleri hepsinin önünde gidiyorlardı.

Battal, Zeynep Banu ve küçük kız «kılıç çeküp hamle kıldılar», aç kurt koyuna nice girerse öyle tarumar ettiler.

Bu savaşta Kayser'in bir oğlu daha Müslüman oldu. Sonunda Malatya'ya ulaştılar. Yeniden düğün dernek kuruldu, Müslümanlığı kabul eden Kayser kızını Battal, ikinci hanımı olarak aldı.

Söz bitiyor, yazı bitiyor, ancak Seyit'in din kavgaları bitmiyordu. Bu harikalı destan ta... Seyit'in şehit oluşuna kadar uzadı. Esasına bakarsanız, onun şehit olması da bu meseleyi bitirmiyor, bir başka şekle sokuyordu. Aradan sekiz yüz yılı aşkın bir zaman geçti. Onun seksen seneyi aşmış hayatı içine sığdırdıkları sekiz yüz yıldan fazladır böylece söylenip gidiyor.

Seyit Gazi, Hak katında geçer nazı

Tarihler ve menkıbeler Seyit Gazi'nin bu dünyadan şehit olarak ayrıldığında birleşiyor. Fakat hangi savaşta, ne zaman ve nasıl? Rivayetler çeşitli!

Bütün söylenilenleri toplayıp ince elek, sık doku gözden geçirdikten sonra ortaya şu hikâye çıkıyor: Aşağı yukarı 740 yıllarında, Emevî ordusuyle Bizans ordusu Afyon, Konya, Eskişehir yakınında büyük bir savaşa giriyorlar. Üç koldan hareket eden Emevî ordularının bir kolunu Battal Gazi; bir kolunu Malik bin Şibib; bir kolunu da Süleyman bin Hişam yönetmektedir. Çarpışmalar, Emevî ordularının aleyhinde bir seyir takip ediyor. Bizanslılar bu orduları Niğde'ye doğru sürüyor ve onlara alışık olmadıkları bir yenilginin acısını tattırıyorlar.

Emevîler geri kaçarken Tekke Bayırı'ndan geçmekte olan bir kol, Bizanslılar tarafından durduruluyor. İki taraf arasında şiddetli bir çarpışma başlıyor. Seyit Battal Gazi bu askerlerin içindedir. Yalnız, durum nazik olduğu için, herkes büyük bir dikkatle onun, aralarında olduğunu düşmana sezdirmemeğe çalışmakta. Ama kaderden kaçılmaz ki! Seyit'liğine bir de şehitlik mertebesi eklenecekmiş. Yanında dövüştüğü genç bir yiğit onun dövüşünün yüceliğinden kendini kaybederek «Medet ya Seyit Battal Gazi!» diye narayı basıyor.

Bu kadarı düşman için yeterlidir. Önce bir sarsılıyor, dağılıyor gibi oluyorlar, ordu gerisine «Aman, Battal burada, takviye gönderin!» diye haber salınıyor. Müslümanlar etrafındaki çember sıklaşıp daraltılıyor.

Fakat Battal, her zamanki gibi korkusuzdur. «Allah! Allah!» diye naralar atarak düşmanlarına saldırır. Koca Seyit Gazi en az, öldürdüğü «küffar» sayısınca yara alır, mübalâğa cenk olur.

Birdenbire, «gök demür» içindeki Bizans ordusu bir dalgalanır, bir bulanır. Çünkü az önce vura kıra, güle haykıra huruçlar yapıp cümleyi korkudan titreten Battal Gazi, gözden kaybolmuş, inanılmaz bir sıyrılışla çemberi yarmıştır.

Seyit Battal bu muharebede bir insan gücünün takat getiremeyeceği kadar vuruşmuş, aldığı yaralardan halsiz düşmüştü. Oralarda sığınabileceği bir mağara olduğunu biliyordu. Fakat etrafını tanıyabilecek halde değildi. O sırada, biri, düşman çemberini nasıl yardığını sorsa anlatamazdı. Yetmiş iki dilden anladığı için, küffarın «Battal nerede? Battal nerede?» diye bağrıştığını duyuyordu.

Bu sırada bir el Gazi'nin kanlar içindeki elini tuttu. Onu okşaya seve aradığı mağaraya getirdi. Kimindi bu el? Anasının mı? Zeynep Banu'nun mu? Kayser kızının mı? Bilemiyordu.

Seyit Battal bilemiyordu ama, sanki biz biliyor muyuz? Halk ona «Kral Kızı» dedi, öylece kaldı. Hangi kralın kızı? Orada ne arıyordu? Seyit Gazi'yi nereden tanıyordu? Gelin de cevaplarını verin!

Efsane der ki: Kral Kızı Seyit Battal'a ezelden vurgundu. Onun ardından gitti, mağarayı aradığını anlayınca aldı, götürdü. Seyit hemen toprağa uzanmıştı. Son demlerindeydi. Kral Kızı, Seyit'in can verişine dayanamadı, üzerine kapandı, o da orada ruhunu teslim ediverdi.

Bizanslılar mağaraya girdikleri zaman onları böyle buldular. Kâfir padişahı, Battal Gazi'nin dilâverliğini bildiğinden öldüğüne razı olmadı. Tez tabipler getirdi. Kimsenin yapabileceği bir şey olmadığını anlayınca sordu:

«— Ey Battal! Ne dileğin var?» Battal konuştu: «Müslüman esirler beni dinimiz usulünce yıkayıp namazımı kılsınlar. Sonra onları âzad eyle!» «Ol dahi cümlesin yerine getirdi».

Müslümanlar her şeyi gereğince yaptılar. Battal'ı Kral Kızı ile yan yana o mağaraya gömdüler. Kutluca Çoban'ın koyunlarının basmadığı, Ümmühan Hatun'un rüyasında gördüğü makam işte tam burasıydı.

Seyit Gazi türbesi bitmez tükenmez bir menkıbeler kaynağıdır. Yalnız onun değil, ona mensup olan birçok insanın da istirahat makamı olan bu manzume içinde Kral Kızı, Valide Sultan, Aynı Ana, Kutluca Çoban, Gizlice Dede, Şehit Kardeşler yatar. Her birinin kendisine özgü kerametleri, dertlere deva oluculuğu, hikâyeleri vardır. Çoban Baba'nın başucunda duran somun biçimindeki taş ağrılara, sızılara sürülür, iyi gelir. Efsanelere bakarsanız Seyit Battal Gazi, ölümünden sonra bir gün türbesine gelmiş, Hızır'dan kendisine yadigâr olan atı, mermer direklerden birine bağlamış, yerinde duramayan at ısırdığı gibi mermeri çökertmiştir.

Bu türbeye Selçuklu hükümdarları gibi, Osmanlı hükümdarlarının da eli değmişti. Fatih, Bayezit, Yavuz devrine ait onarım

kitabeleri, fermanlar bunu söyler. Halk da hünkârları gibi, uzaktan yakından onunla ilgilidir. Nasıl sevip ilgilenmesin ki, halkın hamurunu mayalayan bütün Alp erenler Seyit Gazi'yi kendilerine önder sayarlar. Yani o koca sultan, suyun başıdır. Bereketli, gür ve gümrah, yüzyıllardan beri halk muhayyilesine, halk gönlüne akar durur. Alp erenlere sorunuz «Biz, Diyarı Rûm'danız. Seyit Gazi, Hak katında geçer nazı! Onun ocağından şedde ve seccade ve kudüm ve çerağ ile; Rûm abdallarıyız, cismi pürdağ ile; Seyit Gazi, Hak katında geçer nazı! Anın selim yetimleriyiz...» derler.

MERKEZ EFENDİ

MERKEZ Efendi'nin asıl adı Musa bin Muslihiddin bin Kılıç'tır. 1460 - 1465 yılları arasında Germiyan ilinin Sarımahmutlu köyünde doğmuş, 1552 yılında, Istanbul'da ölmüştü. Mevlevîhane Kapısı'nda, adını taşıyan caminin yanındaki türbesi, çilehanesi ve niyet kuyusu bugün Istanbul'un en çok ziyaretçi toplayan yerlerinden biridir. Özellikle ramazan, kandil ve bayram günlerinde, Merkez Efendi şehrin büyük çoğunluğunu kendine çeker. Pencereden ziyaret edilen sandukasının başucunda Kenan Rifaî'nin:

Merhaba! Ey Merkezi devrâni can
Merhaba! Ey kutbü kevneyni mekân

beytiyle başlayan ve son devir hattatlarının en büyüğü Aziz Efendi'nin mucizeli kaleminden çıkmış nefis bir kitâbe vardır.

★

Kocamustafapaşa'daki dergâhta, yaz sabahının çok erken saatlarında, esrarlı bir hazırlık vardı. Şeyh Sümbül Efendi'nin yönettiği ve büyük bir önem verdiği bu hazırlık, kim için yapılıyor; kimse bilmiyordu. Ortalıktaki konuşma ve telâşın şeklinden, dergâhtaki dervişlerden birine hırka giydirileceği anlaşılıyordu. Ama kime? Dervişlik usul ve erkânınca kimse tecessüs gösteremez, kimse kimseye, söylenmeyen şeylerin sualini soramazdı.

Dergâhın bazı yaşlı, gün görmüş, devran sürmüş, yol almış mensupları «Allah bilir ama, bu hazırlık benim için gibi geliyor» diye ümitleniyorlar, fakat gene de kimseye bir şey söylemeyip ikindi namazından sonra yapılacak devranı ve devran sonunda şeyhlerinden dinleyecekleri «nasihati şerifi» bekliyorlardı.

Akşama kadar her şey, her zaman olduğu gibi geçti. Bu arada dergâha yine her zaman olduğu gibi, bazı misafirler, âyini seyretmek ve konuşmaları dinlemek için geldiler. Bunlardan bir tanesi genç, güzel yüzlü, ürkek bakışlı bir medreseliydi. Kimsey-

le konuşmuyor, kimsenin yüzüne bakmıyor ve Şeyh Efendi'ye görünmemek için özel bir dikkat gösteriyordu.

Ürkek bakışlarıyle bazı dervişlerin dikkatini bir an kendine çeken bu genç, Sümbül Efendi konuşmağa başladığı zaman bir direğin arkasına gizlenerek onu dinlemeğe daldı. Duydukları şimdiye kadar dinlediği en ünlü müderrislerin hiç birinin anlattıklarına, en ünlü kitapların yazdıklarına benzemiyordu. Gözlerinden, kalbinden, kat kat perdeler kalkıyor, içinde ışıklı bir âlem uyanıyor, dünya ve âhret gözüne başka türlü görünüyordu. Şimdi her şey çok kolay, çok güzel, çok sadeydi. Her sualin cevabı verilmiş, her müşkülün bir kolaylığı bulunmuştu. Sümbül Efendi, işte tam bu sırada sordu: «Söylediklerimi anlıyor musunuz?» Dinleyenler başını önüne eğmiş, susuyordu. Çünkü bugün hazret çok esrarlı konuşuyordu. Kimse cevap vermeyince şeyh sualini kendi cevaplandırdı: «Hayır!» dedi, «Anlamıyorsunuz. Ama o direğin dibindeki? O, söylediklerimi anlıyor, çünkü bugün ben yalnız onun için söylüyorum».

Direğin dibindeki, şaşkın, perişan ve korku içindeydi. Onun burada olduğunu Şeyh Efendi nereden biliyordu? Efendi konuşmasına yeniden başlamıştı, ama, direğin dibindeki, artık onu anlamaktan âcizdi. Sanki varlığı seçme bir sırça idi de kazara yere düşüp bin parça olmuştu, bin parçanın her biri ayrı bir ses veriyordu. Bir ara yine şeyhin sesini duydu: «Bu söylediklerimi siz anlayamazsınız, direğin dibindeki de anlayamaz, çünkü şimdi yalnız kendim için söylüyorum». Direğin dibindeki bu defa, kendinden geçip olduğu yere yığıldı. Şeyhin emri vardı, onu alıp huzura getirdiler, uzun bir halvet faslı başladı. Az sonra genç medreseli hırka giymiş ve çileye soyunmuştu.

Sümbül Efendi'nin dervişleri bir gün şeyhleri tarafından çetin bir sınamaya tutuldular. Soruyordu: «Âlemi siz yaratmış olsaydınız nasıl yaratırdınız?» Bu suali her derviş kendi gönlünce cevaplandırdı. Kimi, ben kötüleri yeryüzünden kaldırırdım, dedi. Kimi, ben sefaleti istemezdim, dedi. Bazısı yalnız bahar mevsimlerinden ibaret bir dünya, bazısı da yalnız ibadetlere dayanan bir hayat istiyordu. Sıra Musa bin Muslihiddin'e geldi. Hani direğin dibindeki... O, artık Sümbül Efendi'ye mürit olmuştu. Sümbül

Efendi dudaklarında tatlı bir gülümseyişle: «Eee!...» dedi, «Bir de sen söyle bakalım Derviş Muslihiddin, sen nasıl bir dünya isterdin?»

Derviş Muslihiddin'in her zamanki gibi başı yerdeydi, boynu büküktü. Çünkü o vaktiyle Sümbül Efendi'nin yüceliğini inkâr etmiş, medresedeyken hep onun aleyhinde bulunmuş. Onun adını anmak, onun meclisinde durmak küfürle birdir, diye fetvalar vermişti. Gerçi bu inkâr dikenlerine rağmen günün birinde Sümbül Efendi'nin aşkı bahçesine varmış ve onun af ve hoşgörü deryasında yıkanıp arınmıştı ama Derviş Muslihiddin hâlâ ve hâlâ «Yüzüm yok ki yüzüne bakayım» diye, başını yerden kaldıramıyordu. Şeyhi gene sordu: «Âlemi sen yaratsaydın ne yapardın?» «Her şeyi merkezinde bırakırdım efendim. Hiç bir şeyi yerinden oynatmazdım. Âlem, mümkün âlemlerin en iyisi. Burada her şey güzel, her şey hoş!». «Aferin Derviş Muslihiddin! Demek her şeyi merkezinde bırakırdın. Benim de beklediğim cevap buydu. Öyleyse senin adın da bundan sonra Merkez Muslihiddin olsun!»

Adı böylece kondu. Merkez Efendi şükründen secdeye vardı, dedeler gülbank çektiler: «Vakti şerifler hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, erenler yardımcımız ola!..»

Merkez Muslihiddin'in gönlünde artık nedamet çiçeklerine yer yoktu. Orada, aşk ve inanç gülleri katmer katmer açılıyor, genç dervişin üzerindeki güzellik ve erginlik tecellisi görenleri hayretlerde bırakıyordu. Dervişler gene bir gün şeyhlerinin huzurunda oturuyorlarken Sümbül Efendi: «A dervişler!» dedi, «Hak rahmetinin tecellisi, Istanbul'un taşından, toprağından renk renk, türlü türlü çiçekler fışkırıyor. Hepiniz bir çiçek getirseniz gönlümüz, gözümüz açılacak».

Dervişler, hemen de ilk defa hocalarının kendilerinden bir şey istediğini görüyorlardı. Hem sevindiler, hem telâşlandılar. Sohbet sağılıp şeyh halvete çekilince herkes bağlara, bahçelere dağıldı, kucak kucak, demet demet çiçek topladı. Ertesi gün Kocamustafapaşa dergâhı bir çiçek sergisi haline gelmişti. Yalnız Merkez Efendi'nin elinde bir tane, tek bir tane solmuş, kurumuş papatya vardı. Niyaz edip boyun büktü: «Sultanım!» dedi, «Hangi çiçeğe elimi uzattımsa onu Allah! Allah! diye zikirde, tesbih-

te buldum, koparmaya kıyamadım. Onun için huzuruna böyle elim boş geliyorum». Mürşit ve mürit birbirlerine derin derin bakıştılar. Bu bakışta aşk vardı.

Çocukların evliyası

Merkez Efendi, çocukların evliyasıdır. Dört yüz yıldan beri, yeni okula başlayanlar, hastalıklı veya yaramaz çocuklar, ona adanarak sınavlara girer, hastalığından kurtulur, yaramazlıklarından vazgeçer.

Hayatında da çocukları çok severmiş. O gündür bugündür gelmiş geçmiş bütün okulların Merkez Efendi'ye bir şükran borcu vardır. Neden mi? Çünkü okulların cuma tatili -şimdiki pazaronun icadıdır. Çocukları bir gün rahat oynasınlar diye mektepten, dersten o azat etmiş.

Merkez Efendi'nin beyaz bir eşeği varmış, eşeğin üstüne bir heybe atar, heybenin iki gözünü üzümle, fındıkla, leblebiyle doldururmuş. Çocuklar onu nerede görseler etrafını sarar, fındıktan, cevizden, Allah ne verdiyse nafakalarını alırlarmış.

Merkez Efendi'nin, çok sevip hayran olduğum bir huyu da hayvanlara karşı gösterdiği engin sevgidir.

Nerede şift süren bir köylü görse hemen yanına gelir, omuzunu okşar, «Öküzüne iyi muamele et, Allah da seni görür, gönlüne göre verir» diye yalvarırdı.

Dahası da var, Merkez Efendi evinde asla kedi beslemez, «fareler incinmesin, dokunmayın hayvancıklara» derdi.

Zaman zaman başını alır, uzun gezintilere çıkardı. Bu gezintileri yalnız yapmayı tercih ediyordu. Çünkü tabiatla başbaşa kalıp taşta, toprakta, bitkide, hayvanda, insanda Allah'ın varlık ve birliğini seyretmek onun vazgeçemediği âdetlerinden biriydi.

Böyle bir gezintide, şimdi Merkezefendi'nin Niyet Kuyusu diye anılan yerde namaz kılıyordu. Tuhaf bir şey oldu. Namaz sırasında secdeye kapandıkça yerden bir ses geliyordu: «Ya Şeyh! Yedi yıldan beri arza çıkmak için senin emrini bekliyorum. Beni Allah sıtma marazına müptelâ olanlara deva kıldı. Beni bu hapisten halas eyle!» Merkez Efendi, duyduğu bu niyazı dervişlere haber verdi. Hemen kazma kürek, orayı kazdılar. Kırmızı bir su

çıktı, yeraltından seslendiği gibi o su her derde deva geldi. Evliya Çelebi böyle yazıyor, bugün de sorun, halk böyle anlatıyor.

Rivayetin rivayetine bakarsanız, Merkez Sultan, şeyhinin kızı Rahime'ye gönül vermişti diye hikâye edilir. Gönül vermiş de Rahime'yi Sümbül Efendi'den istemiş. O da müridine «Kızımın değeri kırk deve yükü altındır» diye cevap vermiş. Eh! Suları konuşturan koca sultan, onun için güçlük mü var? Evinde yakacak mumu yokmuş, ne gam? Yine kazma küreğe sarılıp başlamış çuvallara toprak doldurmaya. Fakat bu toprak dolu çuvalların ağzı Kocamustafapaşa'daki dergâhta çözüldükçe ortalığa çil çil altınlar dökülüyormuş. Görenler şaşıp şaşıp kalıyor, şaşmayan bir Sümbül Efendi. Dönüp altınlara bakmıyor bile. Merkez gibi bir sevgili müridiyle bu kadarcık da şaka yapmasın mı a canım!...

Merkez Efendi, maneviyatta olduğu gibi, devrinde hekimlikte de bir taneydi. Yavuz Sultan Selim'in annesi Bezmiâlem Sultan Manisa'da bir cami, bir imaret ve bir zaviye yaptırmış, Sümbül Efendi'den de buraya değerli bir temsilcisini göndermesini rica etmişti. Yol Merkez Efendi'ye göründü. Orada uzun zaman kaldı. Muharremde kendi tertibi olan baharatlı bir macunu cami içindeki «bimarhane»nin hastalarına yaptırır, sonra o macunları güzel bir törenle minareden aşağıya attırırdı. Manisa'lılar için bu olağanüstü bir gündü. Herkes o macuna dilini, damağını değdirmek isterdi. Bir kere bunu başaranı artık, o yıl, ne yılan, ne çıyan, ne akrep sokardı.

Günün birinde Sümbül Efendi hastalandı. Etrafındakiler, bu hastalığın ucunun ölüme dayandığını hissediyorlardı. Acaba, hazret yerine kimi bırakacaktı? Bu, zaman zaman zihinlerini yoruyor, ama kimse kimseyi beğenmiyordu. Sonunda yüzlerini kızartıp, şeyhlerine sordular. O güldü, «Taşradan ilk hangi dostumuz gelirse o bizim yerimize geçecektir» dedi.

Taşradan ilk gelen Merkez Efendi'ydi, bu sözün üstünden daha bir gün geçmişti, onu karşılarında buldular. Bir şeyden haberi yoktu. İçine tarifsiz, dayanılmaz bir yangın, bir özleyiş düşmüş, «Bu ateş sebepsiz değildir» diye, Manisa'yı bırakarak yüzünü Istanbul'a çevirivermişti. Yüreği yanmakta haklıymış, ateş ayrılık ocağından geliyormuş meğer.

Merkez Efendi, Manisa'dan gelirken yolu Balıkesir'e düşmüştü. Bir nefesini boş geçirmek istemeyen ve aydınlatma görevini her yerde, her şart altında yerine getiren sultan, Balıkesir camisinde de konuştu.

Fakat, Emîr Sultan dostu olan Balıkesir'liler bu «kara sarıklı dervişe» iltifat etmediler. Hasat vaktiydi. Halk, bir bir toplantıyı bıraktı, bağına üzüm bozmaya gitti. Âdetiydi. Merkez Sultan konuşmaya başlarken gözlerini kapar, içinin derinliklerine dalar, öyle konuşurdu. Bu yüzden, koca camide kendisini yalnız kayyumun dinlediğini bilmiyordu. Bir ara cami kayyumu da kalktı: «Hoca!» dedi, «İşte caminin anahtarları, herkes bağa üzüm bozmaya gitti. Ben de gidiyorum».

Merkez Efendi ne darılmış, ne gücenmiştir. Güzel yüzünde ışıklı bir gülüşle gene gözlerini kapadı ve «Güle güle! Toplantıda bir kişi bile yoksa ben konuşur, kendime söylerim. Kendime söylemesem de beni melekler dinler, onlara söylerim...» dedi. Ve sözüne bıraktığı yerden devam etti.

Kayyum buna hem hayret etmiş, hem de biraz utanmıştı. Bağda hikâyeyi ona buna anlattı. Her birinin içine bir nedamettir düştü, bıçağını sepete atan bir bir camiye döndü, sözüne büyük bir huşu içinde devam eden Merkez Sultan'ın önüne oturdu. O gün bütün Balıkesir'liler onun önünde «baş kestiler».

Merkez Sultan'ın yalnız namaz kılmaktan hoşlanmadığını herkes bilir. Ancak şunu da bilir misiniz bilmem o, kimse olmaz da yalnız namaz kılmak zorunda kalırsa etrafı dolaşır, parayla adam toplar, namazı böylece kılarmış. Birçok âdeti gibi, onun bu çocuk kalmış tarafında da insanın gözlerini yaşartan bir incelik, bir masumluk yok mu?

Evet velîdir, uludur ama bir çocuk tarafı da olabilir. Bu çocuk tarafının onun velîliğine ne zararı var? İşte Kanunî orduları... Korfu seferine çıkılıyor. Koca hünkâr, Merkez Sultan'a haber salıp niyaz ediyor ki, ordunun maneviyatını yüceltmek için Hazreti Merkez de sefere katıla. Neden olmasın? Seksene yaklaşan yaşına bakmıyor ve orduyla beraber yola düşüyor. O gündür bugündür hep bu görevde, kimin ihtiyacı ve derdi varsa Merkez Efendi onunla birlikte, yanıbaşında can yoldaşlığı etmede.

YUNUS EMRE

YUNUS Emre, tarihlere göre, on üçüncü yüzyılın ikinci yarısıyle on dördüncü yüzyılın başında Orta Anadolu'da yaşamış bir Türkmen dervişidir. Aynı zamanda büyük bir halk şairi. Eğer, elimizde Yunus Emre'nin şiirleri, aramızda onun dilden dile gezen menkıbeleri olmasaydı Yunus Emre hakkında yazıp çizeceğimiz ancak bundan ibaret kalacaktı. Nerede doğdu, nerede yaşadı, kimdi, kimin oğlu, kimin babasıydı? Bütün bu sorular daha kim bilir ne zamana kadar karanlıkta kalacak?

Fakat, hangi köydenmiş, kimin nesiymiş bize ne? Bütün bunları bilmiyorsak da bir Yunus var ki tanıyoruz ve tanıdığımız kadarı hepimize yetiyor. Bu Yunus dünyamızı da, ahretimizi de âbât etmeye yetecek çaptadır. Âşık Yunus'tur bu, Dertli Yunus'tur bu, Miskin Yunus'tur bu, Derviş Yunus'tur bu ve hepsinden önemlisi Bizim Yunus'tur bu!..

Evet! Her şey bilinseydi elbette pek güzel olurdu ama varsın hasebini, nesebini inceden inceye bilmeyelim, varsın yurdu, yuvası, köyü, obası henüz tarihlerce tespit edilmemiş olsun, biz onu kendimiz gibi tanıyor, dedemiz, atamız gibi seviyor, ana dilimizin yapıcısı, atası, mimarı olan bir ermiş şair, bir kutlu kişi olarak saymıyor muyuz?.

Keşki onun hakkında her sorumuzun cevabı da hazır olsaydı. Ama doğumunu, ölümünü bilmiyorsak n'idelim? Mümkün olup da kendisine sorsaydık belki de şakacı şakacı: «Doğmadım ki...» diyecek! Ölümünü sorsaydık: «Öldüm mü ben? Ölebilir miyim?» diye gürleyecekti. Zaten demeniş mi:

Aşk ehli ölmez,
Yerde çürümez.

Her ne hal ise... Bizim burada görüp göstermek istediğimiz Yunus Emre, halkın gözünde, gönlünde taptaze, capcanlı yaşayan Yunus'tur.

İşte bu Yunus. Eskişehir'in Sarıköy isimli köyünden fakir bir çiftçiymiş. Yıl, kıtlık yılları... Bozkır gene küsmüş, gene kapanmış, susuzluktan dudakları şahrem şahrem yarılmış, öldüm Allah bir mahsul vermiyor. Sarıköy'lü Yunus, fukara Yunus da kendinden çok konusunu komşusunu düşünüyor. Ne yapsa, ne etse de dullara, yetimlere biraz buğday, biraz bulgur bulsa?.

Kulağına bir çalınmışlığı var; Kırşehir'de Hacı Bektaş derler bir büyük zat varmış, cömertmiş, asilmiş, kurda, kuşa iyilik edermiş. Kerametlerini gelenden geçenden dinlediği bu eren belki de Yunus'u çevirmez, ona biraz buğday biraz bulgur verebilirdi, kim bilir?

Bu ümitle yola çıkan Yunus, kağnısına bindi, heybesine, çoban armağanı, çam sakızı, biraz alıç doldurdu ve Hacı Bektaş katına doğru yola çıktı.

Bektaş dergâhına geldiği zaman bu Tanrı misafirini dervişler güler yüzle karşılayıp önüne sıcak çorbasını sundular. Halini, hatırını ve ne istediğini dinlediler. Alıcından yediler. Ne hoş, ne saf bir adamdı bu Yunus!.

Dileği Hacı Bektaş Velî'ye bildirilince ondan şu cevap geldi: «Buğday mı ister? Erenler himmeti mi?» Ne bilsindi Yunus erenler himmetinin ne olduğunu? Buğday istiyordu o, köyde çoluk çocuk açtı. Dervişler, Yunus'un cevabını Hacı Bektaş Velî'ye götürdüler. O güldü, gene şöyle bir haber yolladı: «İsterse, getirdiği her alıcın tanesine, isterse her alıç çekirdeği kadar, isterse her çekirdeğe on nefes, on himmet.. Yok, bunları istemezse, o zaman buğday verelim... Ne der?» Yunus gene saf saf boyun büktü: «Yok, buğday istiyorum ben, köyde belse belik aç» dedi.

Ne yapsınlar, peki dediler, kağnıya buğday, bulgur ne varsa yüklendi. Yunus yola çıktı. Az gitti, uz gitti, yol boyu hep bu «erenler himmeti»ni düşündü... Bu işte bir iş vardı. İçinden bir ses, buğday istemekle yanlış ettiğini söylüyordu. Ama yanlışı neydi, bir türlü çözemiyordu. Sonra bir ara kendinden geçti, içine ığıl ığıl bir şeyler inmeye, bağrının tam ortasında bir yangın tütmeye başladı. Sarıköy'e gidemeyecekti artık! Yolunu yeniden Kırşehir'e çevirdi, Hacı Bektaş Velî katına yeniden çıkmak, buğdayı

verip gönülcüğünü alev alev yakan o bilmediği «erenler himmetini» almak istiyordu.

Bu uyanma tatlı bir uyanmaydı. Yunus kendini ilk defa görüyor, varlığından ilk defa bilgi sahibi oluyordu.

Yunus'un kağnısı geri dönüp Hacı Bektaş dergâhı önünde durunca, aslında ilk andan beri bunu beklemekte olan dervişler birbirlerine bakışıp güldüler. Hacı Bektaş Velî hiç bir zaman yanlış kapı çalmamıştı...

Bu sefer Yunus, Hacı Bektaş huzuruna çıktı, yüzünü gördü, kendinden geçti. «Al buğdayını, ver himmetini» diye yalvardı. Ama nafile! Olan olmuştu. Hacı Bektaş Velî, «Senin kilidin şimdi Tapduk Emre'ye verilmiştir, onu bul, ona başvur» dedi.

Tapduk Emre... Salihli ile Kula arasında şimdi Emre köyü diye anılan bir köy vardır. Hak ereni Emre işte oranın gülüydü. Bir gün Hacı Bektaş dervişlerinden Sarı İsmail gelmişti de Emre'yi Kırşehir'e davet etmişti. Ama Emre, Hacı Bektaş Velî'nin bu davetine varmak istemiyordu. O, erenler sofrasından nasibini çok önceden almıştı.

Bektaş ısrar edince Emre kalktı, Bektaş'a gitti. Gelmeyişinin sebebini de şöylece anlattı: «Erenler meclisinde bir gün, perde ardından bir el uzanmış ve nasibimizi bize vermişti». «O eli görsen tanır mısın?» «Elbette! Ayasında yeşil bir ben vardı. Bir ordunun içinde görsem tanırım o eli».

O zaman Hacı Bektaş elini konuğuna uzattı. Avcunun içindeki yeşil beni görünce kendinden geçen Emre, «Tapduk Sultanım, Tapduk Sultanım!» diye bağırdı. Adı o gün Tapduk olmuştu işte. Şimdi Yunus, Hacı Bektaş huzurunda «Tapduk! Tapduk!» diye ikrar veren Emre'yi aramaya gidiyordu. Kilidi ondaydı, mademki aşka düşmüştü, bu kilidi açtırmak gerekti.

Gel gör beni aşk neyledi!

Sarıköy'lü çiftçi Yunus, artık Tapduk dergâhının derviş Yunus'udur. Gerçi o, bu çok önemli oluşu:

Yunus canı yola koyduyudu.
Tarih dahi yedi yüz yediyidi

diye sade, basit bir hikâyeyi anlatırmış gibi söyler ama aslında onun, Derviş Yunus Âşık Yunus, şair Yunus kimliğine ermesinin altında bütün insanlığı ilgilendiren bir sır gizlidir.

Şüphesiz bu iş o kadar kolay olmamıştı. Kolay olsaydı:

«Gel gör beni aşk neyledi» diye halini cümle âleme arzeder, dertlenir miydi?

Aşk neylemiş ona?

Menkıbelere kulağımızı verelim. Diyorlar ki: Tapduk dergâhında Yunus'a verilen görev odunculukmuş. Her gün ormana gider, odun keser, sırtına vurur, dergâhın odunluğuna getirirmiş. Her gün! Güç olan, odun kırıp getirmek değil de, yüzünden Allah'ın güzelliğini seyrettiği ermiş dostundan ayrı kalmakmış.

Odun kırmaya giderken düşünüyor, gelirken düşünüyor:

Şu âlem içre kendinden eksik, kendinden âsi, kendinden aşağı bir kul, bir can bulamıyor.

Muradıma, maksuduma ermezsem
Hayıf bana, yazık bana, vah bana!
Kadir Mevlâm cemalini görmezsem
Hayıf bana, yazık bana, vah bana!

diye sızlanması bundan.

Bu sızlanışı hoş görmeli. Çünkü âşık Yunus o demler, dervişlik ve aşk yolunun «cünun» dönemindedir. Cünun döneminde âşıklar, tarifsiz ateşler içinde yanar, hasretlere dayanamaz, şüpheler, tereddütler, kuşkularla boğuşur. Yunus'u dinleyelim: Nasıl endişeli, nasıl korkuda bakın:

Âsi kulum, defterine bak derse?
Yüzde karaları görür, çok derse?
Yerim, göğüm arasından çık derse?
Hayıf bana, yazık bana, vah bana!

Am o besbelli ki boşuna hayıflanıyor. Onun kârı, bizim karımızdan ayrıdır. Bu cünun tez vakitte durulacak, olgun, kararlı, aydınlık bir yola girecektir. Dervişler bu aşamaya «cünun döne-

mi» diyorlar. Orada, her zerrede Hakkı gören Yunus, derdinin devasını da kendinde bulacak ve o zaman:

Beni bende demeng, bende değilüm,
Bir ben vardır bende ben'den içerü

diyebilecektir! Yunus Emre, bütün dertlerini, müşküllerini bu, «ben'den içerü bén» ile halletmiş, kolaylamıştır. Bu «Ben»in varmak istediği tek hedef, tek arzu ise «aşk»tır.

Aşkın ile öldür beni.
Ya elim tut, kaldır beni.
Çok ağlattın, güldür beni.
Senden yüzüm döndürmezem!

Artık bu seslenişte, bir kuşku ve ümitsizlik yok! Yunus, bir taraftan odun taşımaya devam ededursun...

Bu dünyanın işleri, bu dünyadan ölmeye ve sonsuz olan hayatı bulmaya birer vesile değil midir? Şu halde dünya işlerini en iyi şekilde yapmak gerek! Evvelleri, «çaresiz dertlere düştüm» diyordu. Sonraları, «aşkın ile öldür beni» diye yalvarmıştı. Bakın şimdi nasıl konuşuyor:

Bir aceb onulmaz derdim var idi
Derde derman buldum elhamdülillah.
Vâsıl oldum Muhammed Mustafa'ya
Ağlar iken güldüm elhamdülillah!...

O güldü... Artık bizim de yüzümüz gülebilir.

Şeyhinin onu kırk gün kazanlarda kaynatıp sonra «Aman! Hâlâ dünya kokuyorsun» dediği demler geçmiştir.

Ama onun kutlu görevi devam ediyor, her gün dergâha yük yük odun geliyor. Güzeli şu ki, Derviş Yunus'un sırtında o dergâhtan içeri bir tek eğri odun girmemiştir. Günün birinde «güzeller güzeli» Emre Sultan ona «A Yunus! Ormanda hiç eğri odun yok mu?» diye sorunca Yunus cevabını sade şeyhine değil, bütün insanlara vermiştir: «Vardır elbet! Ama senin dergâhından içeri odunun bile eğrisi giremez...»

Derviş Yunus içine battığı bu aşk deryasında öyle kendinden

geçmişti ki çevresinde olup biten şeylerden hemen de haberi yoktu. Ne vardığı manevî mertebeleri biliyor, ne merak ediyor, ne durup düşünüyordu. Onun aşktan başka hiç bir şeye ayıracak vakti yoktu. Halbuki değil insanlar, hayvanlar, otlar, taş, toprak bile onun aşkına hayran, onun hizmetindeydi.

Bir gün, rivayet ederler ki, odunlarını bağlamış, sırtına alırken, çat dedi ip koptu veya ipini unutmuş, getirmemişti. İçi sızladı Yunus'un... Akşam oluyordu, neredeyse dergâhta erenler sohbeti başlayacaktı. Gecikmek olur muydu şimdi? O öyle düşünürken koca bir yılan geldi, iki büklüm olup önüne yattı. Sanki «odunlarını benimle sar» diye yalvarıyordu. Öyle yaptı Yunus; kaybedecek vakti yoktu, odunları yığdı, bir ilmek attı, vurdu sırtına... Tapduk Emre ve Ana Bacı akşam pencerenin önünde oturuyorlardı. Tapduk Emre Yunus'un odunları indirdiğini, yılanın ilmeğini açtığını ve koca hayvanın kıvrıla büküle geldiği yere gittiğini gördü.

Dervişler de ona bakıyorlardı. Ama Yunus etrafından pek habersiz, kendi içine pek gömülmüş bir tavırla hemen çeşmeye vardı, abdest hazırlığına başladı.

Tapduk Emre, Ana Bacı'ya doğru döndü: «Bak kadınım! İki aslan bir yerde olmaz. Bu Yunus'u artık kendi kendinden haberdar etmeli. Seyahat vermeli ona!» dedi. Ana Bacı'nın yüreği sızım sızım sızladı. Neylesin ki emir büyük yerdendi. Ne denir? Ve az sonra, Emre Koca, Yunus ile tek ve tenha kalıp şöyle konuştu onunla: «Yunus dostum! Bir postta iki aslan olmaz. Yunus sevdiğim! İşte asâmı atıyorum. Var git onu aramaya bak, bulduğun yerden al getir, nasibimizde varsa gene görüşürüz».

Âşık Yunus bir şeycikler demedi, diyemedi. Kendini, kendi gerçeğini aramaya gönderildiğini biliyordu. Şeyhinin sunduğu zehirleri de şeker gibi yutmak gerekti.

Daha ondan ayrılmadan onun hasretine düştü:

Şeyhimin özünü
Severim sözünü
Mübarek yüzünü
Görmeğe kim gelir?

Boyun kesti, niyaz etti, heybesini sırtına vurdu. Ona «Git, kendini ara, kendi kendini bul. Bul, ol ve öl» demişlerdi. Yollara düştü.

Ben yürürüm yâne yâne!

Yunus Emre'nin seyahat günleri hakkında pek bir şey bilmiyoruz. Nerelere gitti, kimlerle konuştu, kimleri uyardı, yollarına ışık tuttu, bize malûm değil...

Şiirlerini bir bir gözden geçirenler, eleyip arayanlar onun Hacı Bektaş ve Tapduk Emre'den başka, Sarı Saltuk, Barak Baba ve Mevlânâ Celâleddin ile de görüştüğünü tesbit ettiler.

Bir şiirinde:

Molla Hüdavendigâr bize nazar kılalı
Onun göklü nazarı gönlümüz aynasıdır.
Mevlânâ meclisinde saz ile işret oldu

diye onun meclisinde bulunduğunu anlatmaktadır.

Mevlânâ'nın da Yunus Emre için «Manevî mertebelerin hangisine çıksam Türkmen Kocası Yunus'u orada gördüm» dediği herkesin malûmudur.

Menkıbeler, Yunus Emre'nin «ümmiliği» üzerinde ısrar ediyor. Bu, Yunus'un gerçekten okuma yazma bilmediğini göstermemekle birlikte, onun halka çekici ve hoş gelen bir yanıdır.

Derler ki, çocukluğunda okula gitmiş ama bir türlü Elifbe'yi sökememiş... Onun için de ötesini okumamış.

Elif okuduk ötürü,
Pazar eyledik götürü.
Yaradılmışı severiz,
Yaradan'dan ötürü

demesi bundanmış.

Yine derler ki Yunus, Mevlânâ Celâleddin'in «Mesnevî»si için: «Mevlânâ Hüdavendigâr Mesnevî'yi uzun yazmış. Biz olsak:

Ete, kemiğe büründüm,
Âdem oldum, göründüm

der, kısa keserdik» dermiş.

Ama onların işi öyle kısa kesilecek cinsten değildi.

Dertli Yunus yollardaydı, «yâne yâne» geziyordu. Hem geziyor, hem de diyordu ki:

Ben bunda durur değilim
Dost katına varmayınca.
Gussadan gönlüm açılmaz
Dostum yüzün görmeyince...

Bu özlem zaman zaman takat getirilmez bir hal alınca onun da sesinin yükseldiği fark ediliyor:

Ey bre deli gönül
Nidelim senin ile?
Gel imdi dosttan yana
Gidelim senin ile!

Gidelim ama bakalım vakit, zaman geldi mi? Gelse elbet bir yerden, bir işaret, bir beşaret görünürdü.

Bir gün, bir köyden bir köye giderken yoluna üç yolcu yoldaş oldu. Onlar konuştular, Yunus dinledi. Şakacı, hoş sohbet, gönül sahibi kimselerdi. Yunus'a ne kimsin dediler, ne de, nerden gelip nereye gidersin, diye sordular. Vakit kuşluk oldu, hepsinin karnı acıkmıştı. Bir gölgeye oturdular. Ama ne yiyeceklerdi? Yunus baktı, ellerinde birer heybe bile yok. Üçten biri elini açtı: «Hu!» dedi, duaya başladı, öbürleri el bağlayıp niyaz ettiler. Ortaya üç türlü yemek geldi. Konuşa söyleşe yediler. Hamdedip gene yola koyuldular. Akşam olunca üçten bir başkası el açtı, duaya vardı. Ve bu üç gün, üç akşam böylece sürdü gitti. Tatlı oyun, Yunus'un hoşuna gitmişti. Ama üç günden sonra sıranın kendisine geleceğini ne bilsin? Gene bir gölgelikte dinleniyorlardı ki yoluna yoldaş olanlardan biri «Üç gün bizimle yoldaş oldun, kardeş! Bugün konukluğun bitti. Bugün de sen bir Hu! çek de Allah kısmetimizi göndersin» demez mi?

Yunus'un işi bitti! Şimdi ne diyecek, ne yüzle niyaza duracaktı? Ama çaresiz... Gözünü kapadı: «Allahım!» dedi, «Güzel Allahım! Onlara kimin yüzü suyu hürmetine lütfediyorsan, beni utandırma, bana da onun yüzü suyu hürmetine lütfet!» Çok şükür dua-

sı Hak katında makbul olundu, gene sofraları donandı. Arkadaşları hem şaştılar, hem güldüler... «Eh!» dediler, «Yabancımız değilmişsin! Şimdi söyle bakalım, sen ne dua ettin de Tanrı rızkımızı gönderdi?»

Yunus'ta yalan yok. Allah'ın bildiğini kuldan mı saklayacak? Her şeyi olduğu gibi anlattı: «Şimdi de siz söyleyin, siz ne dua edersiniz de nafakanız gelir?» dedi. Üçler, «Biz, Allah'ın bir sevgili kulu vardır, adı Yunus! Onun adına yalvarır, Yunus kulunun hatırı için, deriz. Allah da bizi boş çevirmez!» dediler.

O anda ortalıkta derin bir sessizlik oldu.

Kalktılar, Yunus: «Üç haldaşım, üç yoldaşım!» dedi, «Burada yolumuz ayrılıyor, hakkınızı helâl edin!»

Yüzünü şeyhi yönüne çevirmiş, uçar gibi, eser gibi gidiyordu. Gene yanıyordu ama başka türlü bir yanıştı bu. Artık onu kimse tutamaz, kimse durduramaz, yolundan çeviremezdi. Yunus'a ondan başka hiç bir şey gerek değildi artık.

Ne varlığa sevinürem,
Ne yokluğa yerinürem.
Aşkın ile avunuram.
Bana seni gerek, seni!

diye feryat ediyor ve ne ölmeyi, ne olmayı düşünüyordu.

Sohbet, sofilere; ahret, Ahilere; Leylâ, Mecnun'lara gerekti.

Eğer beni öldüreler,
Külüm göğe savuralar.
Toprağım anda çağıra:
Bana seni gerek, seni!

Bu nefesle, bu hevesle dağları belleri aştı, mürşit eşiğine vardı. Yollar yumak yumak sarılmıştı artık!

Onu, mürşit eşiğinde Ana Bacı karşılamıştı. Geleceğini biliyordu Yunus'un. Her şey, kaç gündür hal diliyle bu haberi veriyordu. Artık vakit tamam olmuş, çileler dolmuş muydu acaba? Bilmez ki, Yunus bunları düşünmedi bile. Sanki bir ses onu «gel» diye çağırdı da yolların düğümü çözülüverdi.

Ana Bacı düşündü düşündü de, «Bak Yunus'um!» dedi, «Tap-

duk Emre'nin gözleri şimdi eskisi gibi değil, görmez oldu. Az sonra gezinmeye çıkacak. Bakalım senin dönüş zamanın geldi mi? Ârifane anlayalım. O gelirken eşiğe uzan, yat. Ayağı sana takılacaktır. Nedir bu, diye bana sorar. Yunus, derim. Bizim Yunus mu, derse dönüşüne izin var, demektir. Girer dergâha, safana bakarsın. Yok, hangi Yunus bu, derse... Ben susarım, sen de heybeni alır, yeniden yola çıkarsın. Anladın mı?» Evet, Yunus anlamıştı.

Tapduk Emre'nin o sessiz ayak seslerini dinlerken nasıl oldu da eriyip kaybolmadı, yanıp kül olmadı, Allah bilir. Yunus o eşikte geçirdiğini hiç bir yerde geçirmemişti. Her zerresi bir Yunus olmuş, şeyhinin sorusunu bekliyordu. Her zerresi dile gelmiş, feryat ediyor: «Ben, ben! Senin Yunus, dertli Yunus, yaralı Yunus, âşık Yunus!» diyordu.

Tapduk Emre'nin asâsı eşikte bir şeye takıldı. Ve bundan ötesi konuştukları gibi oldu. Tapduk sordu. Ana Bacı cevap verdi... Yerle gökle beraber Yunus da duydu: Şeyhi gülüyor ve soruyordu: «Ya... Bizim Yunus mu?»

Yunus ne hoş demişsin,
Bal ü şeker yemişsin.
Ballar balını buldum,
Kovanım yağma olsun.

Öyle ya! Her şey yağma olabilirdi. Artık ona hiç bir şey gerek değildi. Yunus'un meşhur meseliydi:

Aşk gelicek cümle eksikler biter!

Bir kapalı kutu idin, açıldın!

Artık ateş ve özlem günleri bitmiş, kavuşmanın zevkli âlemleri başlamıştı. Her şey yolundaydı. O, diyordu ki:

Aşkın odu ciğerimi
Yaka geldi, yaka gider.
Garip başım bu sevdayı
Çeke geldi, çeke gider.

O, aşkında, şevkinde oladursun, her devirde ve her yerde gö-

rüldüğü gibi Tapduk dergâhında da nazarlık misali bazı ham ruhlular vardı ki bunlar Yunus Emre'nin, dergâhına, şeyhine ve dostlarına vefasını, sadakatini, iyi niyetini bir türlü anlamadılar, hazmedemediler. İşte bunlar, aralarında konuşurken, her şeyi denedikten sonra bir kere de dediler ki:

«Şu bizim derviş Yunus, her halde Tapduk Şeyh'in kızına âşık. Gözü yaşı onun için durmuyor ve onun için şeyhine bu kadar huzursuz, böyle gönülden hizmet ediyor. İyice gözüne girecek de hazrete damat olacak!...»

Bu konuşmalar, gele gele Tapduk Emre'nin de kulağına gitti. Bir gün Yunus'u yanına çağırdı ve duyduklarını anlattı. Yunus'çuğun hiç bir şeyden haberi yoktu. Şaşkın şaşkın şeyhini dinliyordu. Tapduk Emre, «İyi ama Yunus, bu biçareleri yalancı çıkarmayalım, ne dersin?» dedi. Ne diyecekti? Şimdiye kadar şeyhine eyvallahtan başka bir şey söylemiş miydi? Gene bir eyvallah bastı, o kadar!

Tapduk Emre'nin kızı eşsiz bir dünya güzeliydi. Sesi de öyle lâtif, öyle dokunaklıydı ki Kur'an okurken akan sular durur, yüzen balıklar karaya çıkar, uçan kuşlar yere iner, onu dinlerdi. Yunus, «Ben böyle bir güzelliğe el sürmeye lâyık değilim ki» diye şeyhinin kızına yan gözle bile bakamadı. Hem o şöyle diyordu:

Ulu kuşlar yuva yaptı başımda.
Ben Mevlâ'yı görür oldum düşümde.
Var git Leylâ, durma benim karşımda.
Yürü Leylâ, ki ben Mevlâ'yı buldum.

Evet, Yunus Mevlâ'yı bulmuştu. Bütün hikâye bundan ibaretti...

Günlerden bir gün, Tapduk dergâhının gülleri, Hak sohbeti etmek üzere gene şeyhlerinin eteğinde toplandılar. Halkanın içinde iki Yunus vardı. Biri, eski günlerdeki görevinden ötürü hâlâ «Oduncu Yunus» diye anılan bizim Yunus; öbürü de Yunus Gûyende diye söylenen ve nefesleri, ilâhileriyle dergâha âhenk veren şair Yunus.

Tapduk Emre o gün Yunus Gûyende'ye dönerek: «Bugün bize biraz terennüm et!» dedi. Yunus Gûyende başını önüne eğdi, em-

ri yerine getirmek istiyor, ama sesini, dilini bulamıyordu. Herkes hayretler içindeydi. Ne olmuştu bu adama? Emir üç kere tekrarlandıktan sonra Tapduk Emre bu sefer bizim Yunus'a döndü: «Bari sen söyle artık» dedi. Sonra ekledi: «Bir kapalı kutu idin, açıldın, söyle artık!»

İşte Yunus'un kilidi böyle açıldı. O günden sonra söylemeye başladı. Neler söylüyordu ya Rabbi? Söylediklerine kendi de şaşıyordu her halde.

Yunus ne hoş demişsin?
Bal ü şeker yemişsin!

diyor ya, işte bundandır.

Bunca yıl beklemiş, bunca yıl aşkını, derdini, hasretini, şevkini içinde pişirmiş, demlendirmiş, olgunlaştırmıştı. Daha fazla susamazdı demek ki... Bu hızla bir söylemeye başladıysa, işte yüzyıllar var ki sonunu alamıyoruz. Yüzyıllardan beri, kimse onun gibi tertemiz, içinden geldiği gibi ve en güzel, en beyaz Türkçe ile terennüm etmedi, edemdi.

Bugün yediden yetmişe, kime isterseniz sorun:

Şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu.
Cennet bağının gülleri
Kokar Allah deyu deyu...

Kimin söyleyişidir bu? Elbette Yunus'un derler size!... Sonra bunu bırakıp başkasına başlayın:

Benim adım dertli dolap,
Suyum akar yalap yalap!

O da Yunus'un!..
Peki:

Bir garip ölmüş diyeler,
Üç günden sonra duyalar,
Soğuk su ile yuyalar
Şöyle garip, bencileyin.

Yunus'un, Yunus'un, Yunus'un... Sayılmakla, söylenmekle bitecek cinsten değil ki bunlar...

Sonra, şu Molla Kasım var. Molla Kasım olmasaydı daha Yunus'un şiirlerinin ucunu bucağını bulmak mümkün olmayacaktı. Şimdi siz, kimmiş bu Molla Kasım, diyorsunuz değil mi? Mollalardan bir Molla Kasım işte!

Çoğu mollalar gibi de biraz dar görüşlü, biraz tutucu... Aşık kişilerin, hâl ehli olanların halinden pek anlamıyor.

Bir gün Yunus Emre'nin yazdıklarını kucaklayıp bir su kenarında okumaya başlıyor. Aman efendim aman... Bizim Molla Kasım'ı bir öfkedir basıyor. O kadar ki, dayanamayıp başlıyor şiirleri yakmaya... Bir, iki, üç... derken tam bin şiir yanıp kül oluyor da dumanı havaya savruluyor...

Ama daha Molla'nın kucağı dolu. Yunus yazmaktan usanmamış; Kasım Molla yakmaktan usanıyor, kaldırdığı gibi, elindeki bin şiiri önündeki akarsuya fırlatıyor. Şiirlerin bini daha ziyan olup gitti mi?

Molla Kasım ne görsün? Kucağı gene de dolu.

Her şeye rağmen, öfkesini yenemeyip kalanlardan birini okumaya başlayınca gözleri fal taşı gibi açılıyor Kasım'ın.

Çünkü bu Yunus'un kerametli bir şiiridir ve doğrudan doğruya kendinden söz etmektedir.

Şiir:

Ben dervişim diyene bir ün edesüm gelür

diye başlıyor.

Yunus için, bazıları, hayatının bir devrinde ölümden pek korkmuştu, derler. Halbuki Yunus'un söylediğine bakın:

Sırat kıldan incedür, kılıçtan keskünce dür.
Varıp anın üstüne evler yapasım gelür.

Fakat Molla Kasım'ı asıl şaşkına döndüren, sonra da Yunus'un büyüklüğüne, ermişliğine aklını yetiren şiirin son beyti olmuştur.

Derviş Yunus, bu sözü eğri büğrü söyleme.
Seni sıygaya çeken bir Molla Kasım gelür.

İstediği kadar dövünsün bizim Molla, bin şiir yanmış, bin şiir sularda kaybolmuştur. Bize de kala kala bin şiir kalmıştır, ama kaybolanlar için de üzülmeyelim, zira yananlar ziyan olmamış; onu havada kuşlar okuyor; suya atılanlar da ziyan olmamış; onu suda balıklar okuyor. Biz insanlar da payımıza düşeni hecelemekle meşgulüz. Gene onun dilinden söyleyelim:

Dört kitabın mânîsin okudum, tahsil ettim.
Aşka gelicek gördüm bir uzun hece imiş!

Yunus Emre'nin dokuz mezarı

Bugün Anadolu'da Yunus Emre'ye ait dokuz mezar sayılıyor. Günün birinde, ona ait başka mezarlar, türbeler, makamlar da bulunursa hiç şaşmam! Nasıl şaşayım ki, Yunus gibi bir velîyi elbette her köy, kasaba, her şehir benimseyecek, kendinden sayacak, kendine mal edecek. Yunus'a sevgisini ve saygısını başka türlü nasıl göstersin? Ona yanında, yöresinde bir makam yapmak, gönlü çekince o makamı ziyaret etmek, Kur'an okuyup ruhunu şadetmek, Türk halkının kadirbilirliğinin belgeleridir.

Evet! Yunus Emre'nin Anadolu'da dokuz mezarı var:

Erzurum'un Tuzcu köyünde Yunus'la sevgili şeyhi Tapduk yan yana, koyun koyuna yatarlar. Yunus'un kabri üzerinde kokan kekik başka hiç bir dağda bulunmaz. Toprak bütün cömertliğini ona vermiştir. Yedi dağ ardından, Yunus'un burcu burcu kekik kokan toprağının nişanını alırsın.

Bursa'daki türbenin kır menekşeleri de Erzurum'un kekikleri misali meşhurdur.

Yunus'un üçüncü mezarı Isparta'nın Keçiborlu kazasında. Orayı da yediveren gülleri sarmış, sarmalamıştır.

Sandıklı'nın Çay köyünde, Konya Aksarâyı'nda, Karaman'da da Yunus'a ait makamlar vardır. Karaman'da «Maderi Mevlânâ» türbesini ziyaret eden her yolcu, oradan yüzünü Yunus Emre türbesine döner, onu da ziyaret eder.

Kula'nın Emre köyünde Yunus, Tapduk Emre türbesinin eşiğinde yatmaktadır. Türbe içinde Şeyh ve onun çoluğu çocuğu yatar.

Yunus'un başucunda, üzerine balta resmi işlenmiş bir mezar taşı; onun dergâha odunculuk ettiği günlerin yadigârıdır. Bu makamda o, bilerek kapı eşiğine yatırılmıştır: Şeyhimi ziyarete gelenler bana basıp öyle geçsinler, diye! Yani, Tapduk'a, insanlar için bir yol varsa bu, ancak Yunus'tan geçer, anlamında.

Ancak, bugün artık hiç kuşkusuz şunu biliyoruz ki, Yunus Emre'nin gerçek türbesi Eskişehir'in Sarıköyü'ndedir.

Bunu ilk defa, bundan yıllarca evvel Prof. Fuat Köprülü haber vermişti. Sonra, daha başkaları da tekrarladılar. Ama önemli olanı 1974 yılında, Yunus Emre, çok tatlı bir kerametiyle kendini insanlara haber verdi. Bakın nasıl:

Bir zamanlar, Ankara - Istanbul arasında işleyen trenler Sarıköy önlerinden geçerken, saygı düdüğü öttürür, demiryolu personeli yüzünü yol üstündeki türbeye dönermiş. Bu, onlara, demiryolunu yapan Alman mühendislerinden kalma bir gelenek. O mühendisler, inşaat Sarıköy önüne gelince, Müslüman âdetlerini güderek kurban kesmişler, küçük bir dinî tören yaptırmışlar. Orada Türkler'in en büyük şairi ve ermişi Yunus Emre'nin yattığını biliyorlarmış. Türbe yanındaki şirin zaviyeyi de pek severlermiş.

Bu saygı havası, Yunan Sarıköy'e girip ortalığı yakıp yıkıncaya kadar böylece sürmüş.

Sonra, her şey unutulup gidiyor... Ta... bin dokuz yüz kırk sekiz yıllarına kadar.

Bu yıllarda, tren yolu çift hat yapılmaktadır. Yollarda değişiklikler oluyor ve planlara göre Sarıköy'de bu yol tam Yunus Emre türbesinin üzerinden geçiyor.

Bunu duyan —nasıl duymuşlar bilinmez— yüreği temiz ve uyanık bir iki insan —çok değil, o kadar!— ilgili makamlara başvurarak türbenin yüz elli metre geri alınması için izin istiyorlar. Her şeyi kendileri yapacaklar. İzin veriliyor; ancak bu izne bazı şartlar ekleniyor: Orada hiç bir tören yapılmayacak, kimseye haber verilmeyecek, Eğitim Bakanlığı'nın gönderdiği bir arkeolog işe gözcülük edecek ilh... Yunus Emre âşığı o birkaç insan, her şarta eyvallah, diyorlar. Onların dileği koca ermişi trenler altında çiğnetmemek, ısırganlar içinde kaybolan türbeyi baykuş yu-

vası olmaktan kurtarmak, yerine küçücük de olsa temiz bir anıt yapmak!

Çalışma hemen başlıyor. Tren yolunun yüz elli metre ilerisine, beyaz köfeki taşından küçük bir anıt yaptırılıyor. Yunus Emre'nin, kabrinden o anıta taşınacağı gün, beş kişilik bir heyet Ankara'dan Sarıköy'e geliyor. Aldıkları talimata göre âdeta gizli geliyorlar, kimseye sezdirmeden! Heyetin başında benim bildiğim, değerli araştırmacı Halim Baki Kunter, rahmetli eşi Vildan Kunter, Adnan Saygun var. Bu konukları, akşamın alaca karanlığında karşılayan Sarıköy muhtarı son derece heyecanlıdır: «Beyler, siz bana sıkıca emir verdiniz ama ortalıkta benim anlayamadığım bir şeyler var. Sarıköy'e kamyon kamyon, araba araba adam geliyor. Aha şu arada toplanıyorlar!» diyor.

Yapacak bir şey yok. Allah'ın dağında yatanlara, nereden geldiniz, neden geldiniz, diye sorulabilir mi? Ertesi sabah erkenden uyanıp işe koyulmak üzere türbeye gelen heyetin gördüğü manzara inanılmaz, akıl ermez bir iştir. Sarıköy ovasında en aşağı, evet en aşağı otuz bin kişilik bir insan denizi dalga dalga dalgalanmakta, ilâhiler söyleyerek töreni beklemektedir:

Sol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu...

Kim çağırdı, nereden geldi bu insanlar. Nerelerden gelmemişler ki? Sandıklı'dan, Bolvadin'den, Konya'dan, Bolu'dan. Otobüsler «törene yetişmek şartıyle» tutulmuş. Hem de öylesine bir geliş de değil bu! Bolu'lular en ünlü aşçılarıyle, Koya'lılar kaşıkları ve koyunlarıyle; Karadut köyü meşhur pekmez kazanlarıyle, kamyon kaymyon hafızları, kamyon kamyon mevlit şekerleri, mevlithanlarıyle ve... getirecek hiç bir şey bulamayan bazı yerler de «bari ortalıkta hizmet etsinler» diye okul öğrencileriyle törene geliyorlar. Ben bu törenin inanılmaz fotoğraflarını bir iki yerde yayımlamıştım. Elbet görenleriniz olmuştur.

Bugün hâlâ bir sırdır ve sır kalacaktır: bu kadar insan bir gecede nasıl toplandı, nasıl örgütlendi, nasıl çıt çıkarmadan, en küçük bir aksaklık olmadan bu tören başarıldı? Gelin de çözün!

Kabir, heyet huzurunda açılınca görülen manzara da yazdıklarımız kadar efsaneli. Bir eli başının altında, bir eli kalbinin üstünde, en aşağı altı yüzyıldır en küçük bir bozulmaya uğramadan uyuyan bu iskelet, gereken bütün dinî tören yapılarak, yeniden tabutuna kondu. Bir gün evvel, yazı masası için şehirden yeşil bir çuha getiren kaymakam: «Aman!» diyordu, «Bu çuhayı da Hazret'in üzerine örtelim!.»

O gün öğle namazında on yedi - on sekiz bin kişilik bir topluluk vardı. Eski mezardan, yeni mezara kadar yüz elli metrelik yolu namazdan sonra topluluk, elleri üzerinde Yunus'un tabutuyle tam üç saatte yürüdü. Herkes onu bir kere kucaklamak istiyordu. İhtiyar kadınlar, genç kadınlar, çocuklar ağlıyor: «Ah» diyorlar, «İman asâsıyle, çoban sopasıyle koşuştuk geldik!»

Defin töreni bitip Yunus yerine yerleşince bir de bakıyorlar kazanlar kurulmuş, etli pilâvlar pişmiş, helvalar dökülmüş... Öğrenciler hizmet ediyor, yemekler yeniyor. Ondan sonra Anadolu'nun en ünlü mevlithanları Süleyman Çelebi'nin «Mevlit»ine başlıyorlar. Bir ölmez şairin bir ölmez şaire seslenişiyle tören sona eriyor.

Şimdi birçokları «Acaba böyle, tam masallarda olduğu gibi, inanılmaz bir olay gerçekten oldu mu?» diye kendi kendinlerine soracaktır. Soradursunlar! Bereket, Allah'tan, Koca Yunus işin teknik tarafını da ihmal etmemiş, kendi tertiplediği törene, çağrı icaplarına göre, fotoğrafçılar da göndermiş ki bütün bu hikâye, baştan sonuna kadar, resimlerle saptanmıştır.

İşi bana bırakırsanız Âşık Yunus'un sözüne bir türlü nokta koyamayacağım. Bunun için, onun anıtını süsleyen şu dörtlükle söz torbasının ağzını gene ona bağlatıyorum:

Haktan gelen şerbeti içtük elhamdülillâh
Şol kudret denizini geçtük elhamdülillâh
Derildük punar olduk, irküldük ırmağ olduk
Akduk denize dolduk, taşduk elhamdülillâh.

KARYAĞDI HATUN

NEREDE bir kadın evliya türbesi veya hikâyesi bulsam sevincime biraz da belirsiz bir hüzün, bir çaresizlik karışır. Çünkü bilirim ki o kadın evliyanın ardında yüzyılların unutamadığı bir aşk hikâyesi, bir ayrılık masalı, bir yürek yanığı vardır. Sevgili olarak, ana olarak; kadın kişi çekegelmiştir, çekegidecektir. Bunun çaresi yok, malûm meseldir, yazılan bozulmaz.

Ankara'da, şimdi Opera Meydanı adıyle anılan meydandaki Karyağdı Hatun türbesine giderken, yollarda bunları düşünüyordum. Meydanın bir köşesine sığınmış olan türbe, anlaşılan şu son yıllarda yeniden onarılmış. Pencereler, Karyağdı Hatun'a adanmış mumlarla dolu. Kolay tahmin edeceğiniz gibi, bu türbenin ziyaretçileri daha çok kadınlar. Çocuğu olmayan genç gelinler, evlenme çağına gelmiş kızlar, dertli çileli analar ondan medet umuyorlar, nazlarını ona geçiriyorlar.

Eh! çeken bilir elbet. Kadın kişi değiller mi, birbirlerinin dilini, halini kolay anlarlar.

On beşinci yüzyılın ortalarında yaşamış olan Karyağdı Hatun'un türbesinde bir de kitabe var:

Ah! vaveylâ ki cellâd felek
Hâke saldı bu güli nazikteri

diye başlıyor. İyi ki bu kitabe var da orada yatanın bir «güli nazikter» olduğunu bize anlatıyor. O da söylemese bu türbe hakkında, pek bir şey bilmek imkânı yok. Kitabe:

Cennetinden kabrine revzenler aç
Rahmin ile bula dâim ruşeni
Erdi hâtiften de anın tarihi
Cilvegâhı ola cennet gülşeni

diye bitiyor. Gene de bu kitabeden Karyağdı Hatun'a ait bir şey öğrenmiş değiliz, ama ne gam?

Şimdi ben ara sıra gelip türbeyi temizleyen ihtiyar, nur yüzlü nineyi söyletirim. Torbasının ağzını bir defa açmaya görsün, ortaya bir cevher döker ki, duyan bir daha unutamaz. Bu, her yerde böyle oldu. Anadolu'nun başka yerlerinde de Karyağdı Hatun türbeleri gördüm, bu hatunların da hikâyelerini dinledim. Ama şimdi sıra türbedar ninede, aldı nine, görelim ne söyledi:

— Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, Ankara'nın en güzel kızlarından biri al duvak takınıp gelin olmuş. Vardığı genç, yağız, yakışıklı bir Ankara efesi, kadir-kıymet bilir bir kişizade imiş. Birbirlerini pek sevmişler, pek anlaşmışlar. Gel zaman git zaman, aradan vakitler geçmiş, gelin kızın al duvağı solmadan kaynata, kaynana başlamışlar tazenin yüzüne bakmaya... Bir torun istiyorlar, gelin gibi elâ gözlü, oğul gibi çatık kaşlı, koçyiğit, nurtopu bir torun!.

Günün birinde evin yaşlıları gelin kızın betine benzine bakmışlar da işi anlayıvermişler; Tanrı izni, pirler himmeti yetişmiş, gelin hanım hâmileymiş meğer!

Eh! aş ermek kadın töresinde haktır, helâldir, ayıplayanın başına tez gelir. Bizim gelin de aş eriyor diye kimse ayıplamaz. Ayıplamaz ama yavrucak öyle bir şeye aş erer ki bulup buluşturmak müşkülün müşkülü. Çünkü taze gelin, ağustos ayında kar ister. Herkes yayla güneşinde buram buram terlerken o, ortalığa yağan lâpa lâpa kar rüyaları görür. Gecenin ortasında içini bir ateş basar, dudakları suya hasret kalan bozkır toprağı gibi şahrem şahrem yarılır. Kızcağız kâh ağlar sızıldanır, kâh utanır, susar. Ama onunla birlikte kocası da yanar yakılır, döner dönenir. Elinden bir gelen olsa esirgemeyecek, dağları devirecek. Kar bu; yola bele dayanmaz ki... Gidip uzaklardan getire. O zaman şimdiki gibi kolaylıklar da yok, ne buz makineleri, ne göz açıp kapayıncaya kadar insanı bir iklimden bir iklime uçuran uçaklar.

Kadıncağız, gündüz hayalinde kar helvaları yiye; gece düşünde kardan adamlarla güreşe boğuşa bebesini büyüte dursun, artık bir dem gelmiş dayanamaz olmuş. Herkesin mışıl mışıl uy-

kuya vardığı bir sıra, bahçeye çıkıp hem ağlamış, hem istemiş: «Allahım!» demiş; Her şey senin elinde! Sen, ol diyince gökyüzünden kar da yağar, nur da yağar! Ver Allahım! Lâpa lâpa kar ver, avuç avuç kar yiyeyim, içimin şu bitmez yangını sönsün. Allahım! Allahım! Kar ver Allahım!»

Bu an hacet kapılarının açık olduğu mutlu bir an mıydı? Yoksa gelinin yanık sesi hacet kapılarını ardına mı dayadı, kim bilir?!. Bazı işler Tanrı ile kul arasında sırdır, ne olmuşsa olmuş işte, lâpa lâpa kar yağmaya başlamış. Tam gelinin rüyasında gördüğü gibi!

Yerler, lâhzada bembeyaz olmuş. «Kar geliyor, nur geliyor» diye sevinçten iki gözü iki çeşme sel sel ağlayan hatun, avuçlarını açar, ığıl ığıl inen karları hemen şahrem şahrem dudaklarına götürürmüş.

Kar yağmış, gelin yemiş, ta... gün ağarıncaya kadar. Ertesi sabah Ankara'yı bembeyaz kar içinde görenler büyük bir şaşkınlığa uğramışlar ama, Tanrı'ya sözünü geçiren gelinin hikâyesi de çabucak ortalığa yayılmış. Hikâyesi diyoruz, çünkü gelinimiz hastadır. Yediği kar ona dokunmuş, yatağa düşmüştür.

Kaynanası, kenarı pullu al duvağı torununun beşiğine örtmeyi arzuluyordu ama, gelinin tabutuna örtmek nasipmiş».

Türbedar nine yere düşen mumları düzeltirken ekledi:

— Türbenin üstüne her gece, cümlenin derin uykulara vardığı saatlarda bir şey yağar; kar mı yağar, nur mu yağar bilmem artık, yere değmeden kaybolur gider.

AZİZ MAHMUT HÜDAÎ

SOKAKTA bir adam, başını iki eli arasına almış, ağlıyordu. Binek taşının üzerine oturmuştu! Hava iyice ayazlamıştı, neredeyse sabah ezanları okunacaktı. Ağlayan adam, birden dizi dibinde bir kimsenin belirdiğini gördü. Gelen çok sessiz gelmişti. Onun zuhuru anında, ağlayan, içinde en ufak bir kederi, bir sıkıntısı kalmadığını anlayıverdi. Başını kaldırıp gelenin yüzüne baktı, çocuksu çocuksu, gözlerini, göz yaşlarından ıslanan sakalını sildi.

«— Neden ağlıyorsun?»

«— Karım evden kovdu?»

«— Kimsin sen?»

«— Ben mi? Eskici Baba! Şu köşedeki küçücük dükkânda... Beni hiç görmedin mi?»

«— Gördüm. Ben kimim, biliyor musun?»

«— Şeyh Üftade'sin. Seni tanımayan var mı?»

«— Neden evden kovuldun?»

«— Hacca gidemediğim için... Karım hacı karısı olmak istiyor... Yıllardır başımın etini yer, ama ben fukara bir eskiciyim, iki kuruşu bir araya getiremiyorum ki!»

«Şimdi hacca gitmek ister misin?

«— Neye yarar? Yarın hacılar Arafat'ta olacaklar, onlara yetişmemin imkânı yok ki!»

«— Istersen sen de yarın Arafat'ta olabilirsin».

«— Benimle şaka etme Üftade!»

«— Hayır, şaka etmiyorum, kapa gözünü! Haydi Allah selâmet versin!»

★

Davacı kadını, Bursa'nın en ünlü kadısı Aziz Mahmut Hüdaî Efendi'nin önüne getirdiler; nefes almadan belki bir saat konuştu. «Artık bu adamla oturamam Kadı Efendi!» diyordu. «Kurban Bayramı'ndan iki gün evvel Bursa'da olduğunu herkes biliyor.

Halbuki ona sorun, Hacca gitmiş, Arafat'a çıkmış, şeytan taşlamış, zemzemler, sürmeler getirmiş... Beni aldatıyor, nasıl gidermiş? Bir alay da yalancı şahit bulmuş. Hepsi, -Eskici Baba orada bizimle beraberdi- diye yemin üstüne yemin basıyorlar».

Kadı şahitleri dinledi: Evet! Eskici Baba Hicaz'a gitmiş, hacı olmuştu. Bursa'daki şahitleri dinledi: Evet! Eskici Baba Kurban Bayramı'ndan iki gün evvel Bursa'daydı.

Bursa'nın ünlü kadısı, şahitlerin sözüne göre, Eskici Baba'yı Hac yapmış kabul ederek kadının boşanma isteğini geri çevirdi. Fetvayı vermişti ama bu işte anlayamadığı bir yan vardı. Zaten son zamanlarda her işte ona iki yan görünüyordu; bir akıl erdirebildiği, bir de akıl erdiremediği yan! Bilgindi, develer yükü kitap okumuştu. Aklı her şeye erer zannediyordu. Kendisinin, cennetlik bir kul olmaması için hiç bir sebep yok kabul ediyordu. Fakat bir gece rüyasında cehennemi görmüş, rahatını, huzurunu kaybedivermişti. O günden sonra Ferhadiye medresesinde kürsüdeyken ya da bir davayı halle uğraşırken aklına gelse soğuk terler döküyordu.

Bozulmuş düzenini yerine getirecek, kaybettiği huzurunu ona geri verecek bir şey arıyordu. Bu aradığı neydi, kimdi; sorarsanız ünlü kadı cevabını veremezdi.

Aziz Mahmut Efendi, Eskici Baba'yı dükkânında buldu:

«— Bana bak Eskici!» diye başladı. «Fetvayı aldın. Şahitlerin seni kurtardı. Şimdi söyle bakalım bu işin iç yüzünde ne var?»

Eskici saflık kapısından girdi, hangi işti, ne olabilirdi, iç yüzü filân yoktu... gibi sözler etti ama kadıyı kandıramadı. İnkâr kapısından girdi; gittim işte geldim işte... diye kem küm etti, kadıyı kandıramadı. Yalanı, dolanı beceremez de... Oturdu, o sabah ezanı başına gelenleri bir bir anlattı. Lakırdısının sonu yarım kalmıştı. Kadı, Şeyh Üftade'nin adını duyunca yerinden fırladı. Aradığı oydu işte! Daha adını duyar duymaz gönlüne bir aydınlık gelmiş, kalbinin üstündeki ağır yük kalkmıştı.

Şeyh Üftade, Aziz Mahmut Hüdaî'yi dinledi, dinledi, dinledi Sonra nazlı nazlı boynunu büktü: «Yazık Kadı Efendi!» dedi, «Yanlış kapı çaldın. Burası yokluk kapısıdır, biz yokluk kapısının kuluyuz. Sen ise varlık kapısının adamısın, ikimiz bağdaşamayız. Senin

ilmin var, bilgin var; şanın, şerefin, malın mülkün.. kısaca Allahtan başka her şeyin; yani dünyan var. Bizim hiç, hiç bir şeyimiz yok! Allah'tan başka!»

Aziz Mahmut'un gözlerinden iki sıra yaş ip gibi iniyordu. «Her şeyimi, bu kapının önünde bırakıyorum. Şanımı, şerefimi, malımı, mülkümü... her şeyimi. Yeter ki sen elini üzerimden çekme!» dedi.

Ertesi gün ve daha sonraki günler Bursa Şer'iye Makemesi'nin en ünlü kadısı, görevi başına gelmedi, makamı boş kaldı. İşini gücünü, kitabını defterini, adını sanını bırakmış bir abâ, bir asâ, Üftade'nin kapısına kul olmuştu.

Halkın nazarında velî ile deli arasında büyük fark yoktur. Aziz Mahmut Hüdaî'nin adı tez vakitte Bursa'da Deli Kadı oluverdi. Şehir çalkalandı, çalkalandı, günlerce bu olayı konuştu. Sonra, her zaman olduğu gibi, usandı, peşini bırakıverdi. Mürşit ve mürit baş başa, can cana kaldılar.

Aziz Mahmut Hüdaî mürşidini aşktan da üstün bir duyguyla seviyordu. Develer yükü kitabın ona öğretemediğini Üftade'nin bir bakışı öğretiyor, gönlünden geçen bir sualine bin cevap birden geliyor, müşküller müşkülden çözülüyor, imkânsızlar mümkün oluyordu.

Üftade, müridine «Hakkı sevmek ancak halkı sevmekle mümkün olur» diye öğretiyordu. «Her zerrede Hakkı göreceksin, her zerreye Hak muamelesi yapacaksın, başka yolu yok, bu böyledir». Aziz Mahmut, Hak tecellisiyle içi nûr kesilmiş, mürşidinin yüzüne baktıkça gerçekten Hakkı görüyor ve «Ne doğru söylüyor» diyordu.

Bir kış sabahıydı, gözlerini açtı ki mürşidin abdest alma vakti gelmiş, ama o abdest suyunu ısıtmaya geç kalmıştı. Bu gafletini affedemedi, ateş yakmaya vakit yoktu, bakır ibriği kalbinin üstüne koydu cübbesiyle sardı, içten zikre başladı. «Allah! Allah!» diye inliyor, suyu aşkının ateşiyle ısıtmaya çalışıyordu.

Üftade abdest alırken başını kaldırıp eline su döken ünlü kadıya baktı. «Aziz'im!» dedi, «Bu su odun ateşiyle ısınmış suya benzemiyor, aşkının ateşiyle kaynamış bu su... Bizi de yaktı.»

Mürşidi ona «Aziz'im» demişti. Hüdaî kendinden geçti. Bin cehennemin ateşi artık ona bir şey söyleyemezdi.

Mürşit tatlı tatlı arkasını sıvazladı; «Bana çok güzel hizmet ediyorsun. İnşallah sana da padişahlar hizmet etsin, atının yanında yürüsün» dedi.

Bu sıcak sevgi bu alışveriş, bu çeşnisine her kulun akıl, sır erdiremeyeceği sevda, yıllarca devam etti, ta... Aziz Mahmut müritlik yollarını tüketip mürşitlik mertebesine gelinceye kadar.

Bir kış gecesiydi, Üftade yârânıyle oturmuş, sohbet ediyordu, birden: «Aziz'im!» dedi, «Canımız taze üzüm ister, bulman mümkün mü?»

Aziz Mahmut sepeti aldığı gibi bağın yolunu tuttu ve çok geçmeden karların altında kendisini bekleyen salkım salkım üzümleri buldu.

Hiç bir zaman Üftade'nin ağzından çıkan hiç bir şeyden içine şüphe düşmemişti ki eli boş dönsün... Ne ki, karanlıkta yolunu iyi kestiremiyordu. «Aman vaktinde yetiştireyim» diye koşarken ayağı sürçtü ve Hüdaî bir kar kuyusuna düştü. Çıkmak müşkül, belki de imkânsız... O, bir çare aramak üzere çabalarken bir el uzandı ve: «Uzat elini Aziz Mahmut, seni buradan çıkarayım!» diye seslendi ama, yazık ki bu el Üftade'nin eli değildi, bu ses Üftade'nin sesi değildi. Hüdaî karanlıkta kendisine bakanı iyice tanıdı. Üzüm sepetini koluna geçirmişti, öbür eliyle niyaz ediyordu: «Zahmet etme, bir kere Üftade'ye uzatılan el, ondan sonra artık Cebrail'e bile uzatılamaz!»

Bu aşkla mürşidinin huzuruna vardığı zaman Üftade de, ona «Aziz'im!» diye hitap etti. «Artık Bursa ikimizin ağırlığını birden çekemeyecek. Biz ihtiyarız, sen gençsin. Sana İstanbul yolları görünüyor, seni orada bekleyenler var.»

Sultan Ahmet'in rüyası

Birinci Sultan Ahmet bir rüya gördü ki kimse tabir edemiyordu. «Nemse kıralı ile dövüşe tutuşmuş. Sultan Ahmet arka üstü yere yatmış. Nemse kralı üste çıkmıştı».

Hünkâr'ın etrafındakiler rüyayı yorumlamaktan âciz kalınca birisi dedi ki: «Üsküdar'da bir dergâh var. Şeyhi Bursa'dan yeni

geldi. Üftade'nin sevgililerinden; bilirse o bilir; rüyayı bir de ona yorumlattırmak gerek!»

Genç hünkâr derhal kalem, kâğıt getirtti. Rüyasını eliyle yazdı, güvendiği bir adamıyle Üsküdar'daki dergâha gönderdi. Saraydan gelen, kim olduğunu söyleyip, hünkârın kırmızı mumlu zarfını uzattığı zaman Azizi Mahmut Hüdaî de ona bir zarf veriyordu. «Sordukları sualin cevabı bunda yazılıdır» dedi. Haberci, okunmadan verilen bu cevaba şaşırmıştı.

Hünkâr rüyasının yorumundan çok memnundu: «En kuvvetli dayanak topraktır, insanın da en kuvvetli uzvu sırtıdır. Sırtının toprakla birleşerek güç üstüne güç kazanıyor. Bu, İslâmın kâfirlere gelebesi demektir. İşte rüyanın anlamı bu!»

O günlerde Aziz Mahmut Hüdaî'nin karısı bir bebek bekliyordu. Şeyh Üftade'nin aşkına mal, mülk yağmaya verilmiş; şan, şeref terk edilmiş, kadılıktan da vazgeçilmişti. Hüdaî, cebindeki beş kuruşu başkalarıyle paylaşmazsa rahat edemezdi.

Bir muhtaç ona elini uzatsa kendisinin ne yapacağını düşünmez, elinde avucunda ne varsa isteyene verirdi. Çoğu zaman yakacak mum bile bulamıyorlardı. Ona göre hava-hoştu ama, evde genç bir kadın vardı, bu kadın akşama sabaha doğuracaktı. Paraları yoktu.

İşte böyle bir günde Hünkâr'dan «ihsanı şahane» olarak bir kese altın geldi. Bu, rüyanın tabirine cevaptı.

Aziz Mahmut keseyi açmadı bile, karısının önüne koydu: «Buyur kadınım. Allah çocuğumuzun kısmetini gönderdi» dedi.

Rüya yorumlanmıştı ama Sultan Ahmet'in Üsküdar'lı şeyhle işi, ilişiği bitmemiş, hattâ belki de yeni başlamıştı. Hünkâr durdu durdu duramadı, bir sabah adamlarına emir verdi: «Üsküdar'a gidiyoruz, Aziz Mahmut Hüdaî dergâhına!»

Sultan Ahmet, bilindiği gibi, hanedanın içinde fevkalâde güzelliği ile tanınmış bir hükümdardı. Çok dindar ve çok hassastı. Onun Hz. Peygamber'in ayağı biçiminde yaptırdığı mücevherli sorgucu meşhurdu.

Aziz Mahmut Hüdaî, genç Hünkâr'ın yüzünü görünce onda çok şeyler okudu. Çok bekletmeye, çok ağlatmaya vakti yoktu. Sultan Ahmet Osmanlı tahtına genç gelmişti, genç gidecekti, onun için

alışverişi çabuk tuttu. Hünkâr mürşidini bulmuştu, ikrar verdi ve ona bağlandı.

Hoca-talebe böylece buluşunca artık birbirilerinden ayrılmak istemediler. Sultan Ahmet işleri imkân verdikçe gelir, Üsküdar dergâhında, bir türlü dur durak tanımayan âşık gönlünü dinlendirirdi.

Sultan, bir aşk halinde sevip bağlandığı Hz. Peygamber'in varlığını Aziz Mahmut Hüdaî'de seyrediyor, onun şahsında dünya kederlerinden sığınacak bir yer, bir durak buluyordu. Parmağında Şebçerağ adlı çok nadide bir pırlanta yüzük taşırdı. Babası elli bin altına satın almıştı. Bu pırlantayı şevkli bir gününde parmağından çıkarıp iki yüz yirmi parça nadide taşla birlikte bir altın plak üstüne koydurtarak Hz. Peygamber'in türbesine gönderdi. Mürşidi ona varını, canını aşkı yoluna harcamayı öğretiyordu.

Yalnız ona mı? Aziz Mahmut için yaşamak, her varını başkaları adına, onların mutluluğu yoluna vermekten ibaretti. Hani ne güzel bir hikâye anlatırlar. Yeniçeri ile Aziz'in arasında geçen bir masaldır âdeta! Bir gün Üsküdar'dan sandalla karşıya geçerken yanında pek dertli bir yeniçeri varmış. Hazret sormuş. «Nereye gidiyorsun?» «Mürşit aramaya!» «Ne yapacaksın mürşidi?» «Hiç! Ben ona ne yapabilirim? O bana yapacak... Beni doğru yola getirecek... Benim de bir kese altınım var, ona vereceğim». «Ver o altın kesesini bana, ben senin mürşidin olayım!» «Hay hay, buyur». «Benim kim olduğumu biliyor musun?» «Yoo, mürşidimsin ya işte. O kadarı bana yeter!» Aziz Mahmut altın kesesini denize bırakıverir: «Bize paranın lüzumu yok!» Karşısındakinde en küçük bir ses yok, hep eyvallah yolunda! Bir anda inanmış, öyle bağlanmış ki... Aziz Mahmut sandaldan inerken yeniçeri eline yapışır: «Beni bırakıp nereye gidiyorsun?» «Şimdi işim var. Bu gece Ayasofya camisine gel, bir yere saklan, çıkma. Gece gayıp erenlerinin orada toplantısı var. Toplantı bitince ardımdan gel, ben ne yaparsam sen de onu yap». Ayrılırlar...

Bizim safdil yeniçeri gece gayp erenlerinin toplantısını bir sütun ardından dinler. Sonra hepsi ayağa kalkarlar. Biri, «Minareye çıkalım da, herkes sabah namazını nerede kılacaksa oradan gitsin» diye önerir. Yeniçeri de peşlerinde. Erenlerin sırada en bü-

yüğü «Ben bu sabah Ezher camisinde kılacağım» der, minareden uçar gider. «Ben Mekke'de», «Ben Kâbe'de», «Ben Ömeriye'de...» derken sıra Aziz Mahmut'a gelir, o da: «Ben de Şam'da...» demesiyle gözden kaybolur... Sıra yeniçeridedir. Mürşidi ne yaparsa o da onu yapacaktı ya... «Ha Şam'a, ha Şam'a...» diye yutkunur, lâkin kendini bir türlü minareden aşağıya bırakamaz. Sabah olur; müezzin onu orada dövünürken yakalar: «İşte kandillere musallat olan hırsızı sonunda tuttum» diye, götürür inzibat âmirinin huzuruna... Zavallı yeniçeri ne dese halini anlatamaz ki...

Onun dövünmesi mürşidinin sözünü dinleyemediği için. Sonunda kendini bir makamda bulur ki artık dayanamaz: «Hali keyfiyet böyle böyle» diye başına gelenleri bir bir sayar döker. Dinleyen: «Ah seni köftehor» der, «Malını kolayına vermiştin ama canına kıyamadın değil mi? Mürşit yoluna can da gerek! Al dün denize attığımız altınlarını!»

Yeniçerinin eline ıslak ıslak bir altın torbası tutuşturulur.

★

Hünkâr nasıl mürşit katına her fırsatta varıyorsa, Hüdaî degenç hünkârı yalnız koymuyor, sık sık, yenini yakasını toparlamak için saraya gelip onunla sohbet ediyordu.

Bu sohbetler Birinci Ahmet'in en şenlikli günleriydi. Mürşidine öyle itibar ederdi ki hizmetini kimseye yaptırmaz, abdest suyunu kendi döker, seccadesini eliyle yayardı.

Gene böyle bir günde, mürşit abdest alıyor, hünkâr altın ibrikle su döküyor, Valide Sultan da sırmalı havluyu tutuyordu. Bu dünya sarayları içinde ancak Osmanlı asarayında görülebilen çok ince bir manzaraydı. Manevî değerler önünde boyun kesmiş olan maddî iktidarın unutulmaz bir örneğiydi. O sırada, Valide Sultan içinden geçirdi ki: «Ah, ne olurdu Hz. Hüdaî bir keramet gösterse de dünya gözüyle ben de görsem!»

Sonra havluyu mürşidin kutlu ellerine uzattı. O da kollarını kurularken Valide Sultan'a dedi ki: «Bir hünkâr benim gibi âciz bir kula su döküyor. Bir hünkâr anası havlumuzu tutuyor, bundan büyük keramet mi istersin?»

Benim kapımdan kimse kovulmaz!

Bir sabahtı. Şeyh Hüdaî, dervişlerinden birini çağırarak: «Bugün sırada yüce ama garip bir dostumuz Hak katına yürüyecek. Tekfin, tedfin törenini lâyıklıca yapın!» diye buyurdu. Yolcunun adı neydi, kimdi, onu nerede bulacaklardı, hiç bir şeyler söylemedi. Dervişlik töresince şeyhe, söylemediği sözlerin ayrıntısı sorulamazdı. Derviş niyaz edip huzurdan çıktı. Durumu arkadaşlarına anlattı. Hepsi telâşa düştüler. Oraya buraya adam saldılar. İkindiler okunuyordu, kimseden bir haber çıkmadı. Neden sonra, iskeleden bir derviş geldi. «Üsküdar'da, fukara bir hamal ölmüş, başka kimse yok. Onun da Hüdaî ile ne ilgisi olabilir?» dedi.

Fakat dervişlerin içi rahat etmedi «gidip öleni görelim» dediler. İki kişi garibi soymakla meşguldü. Biri, elini koynuna atınca oradan bir Kadirî gülü çıkarmaz mı? Dervişler buna pek şaştılar. Adamcağız yerine yerleştikten sonra gelip olanları Aziz Hüdaî'ye anlattılar. İçlerinden biri «Demek ki garip Kadirî imiş» dedi. Aziz Efendi: «Hayır!» diye cevap verdi, «Kutlu bir adamdı ama derviş filân değildi. Bir gece evvel sokakta bir Kadirî gülü, yani Kadirî'lerin başlarına giydikleri sikke üstündeki alâmeti bulmuş, -bu mübarek şey yerde çiğnenmesin- diye alıp onu koynuna koymuştu. Bu saygısı, bu edebi hoşumuza gitti, onu kendimizden bildik». Sonra, Aziz Mahmut ilâve etti: «Bu kapı, yani dervişlik kapısı Hak kapısıdır. Oraya edeple girilir, edep üzerine girilir».

Dervişler, bu edep sözünün üzerine bir kırmızı mum yapıştırdılar, iyice akıllarına yerleştirmek istediler. Günün birinde dergâha bir adam geldi; kör kütük sarhoştu, ayakta duracak hali yoktu. Ancak havuzun yanına kadar yürüdü, oraya yığıldı, sızdı kaldı. Hüdaî dervişleri bunu görünce fena halde içerlediler. Bakındı olan işe! Bir sarhoş, hem de kör kütük. Nasıl oluyordu da bu dergâhtan içeri adımını atabiliyordu? Burası Hak kapısı değil miydi? Edep üzre girilmeyecek miydi? Birkaçı bir oldular. Sarhoş misafiri tekme tokat dergâh bahçesinden dışarı attılar.

O saat şeyhlerinin ibadet saatıydı. Kimse yanına giremez, yüzünü göremezdi. Ama baktılar şeyhten haber var, hemen huzuruna vardılar. O, biraz öfkeli görünüyordu. «Benim kapımdan

kimse kovulmaz!» dedi. «Gidin, kimi çıkardınızsa gönlünü alın!» Dervişler seferber olmuşlar, arayıp tarayıp sarhoşu bir kahvede yakalamışlar. Siz onun sarhoşluğuna bakmayın; aslında o uyanık, keşfi açık bir adammış. Dervişleri görünce gülmeye başlamış: «Sizi gidi... Haberi aldınız, zılgıdı yediniz, değil mi?» diye karşılamış.

Sultan Ahmet'in, çağın ünlü mimarı Mehmet Ağa'ya yaptırdığı altı narin minareli on altı şerefeli o görkemli cami bitmişti. Devrinde, bu büyük bir sanat, inanç ve bayındırlık olayıydı. Caminin açılış töreninde elbette Aziz Mahmut Hüdaî Hazretleri de bulunacak, ilk namazı kıldıracak, ilk konuşmayı yapacaktı.

«Varımı ben Hakka verdim, gayrı varım kalmadı»

diyen genç hünkâr için bundan tabiî ne olabilirdi? Ama o gün beklenmedik bir şey oldu. Önce bardaklardan boşanırcasına yağmur başladı. Hevenk hevenk kara bulutlar gökyüzünü kapladı. Denizde yavaştan dalgalar büyüdü, yükseldi, şiddetlendi... Aziz Mahmut Hazretleri'nin Üsküdar'dan Beşiktaş'a o devrin sandallarıyle geçmesi, bu şartlar altında, biraz da imkânsız görünüyordu.

Ne var ki, Aziz, Hünkâr'a söz vermişti, sözünü tutmalıydı... Bir avuççuk deniz parçasına mı sözünü dinletemeyecekti? Destur, dedi sandalın başını çözdürdü. O binince sadık dervişleri durur mu, hemen atladılar.

Kürek çekenler hayretler içinde kaldılar. Sandalın iki yanında deniz, koynunda geçen fırtınadan habersiz, süt liman, kaymak gibiydi. En küçük bir çabalamaya sebep ve gerek yoktu, ne yağmur, ne fırtına, ne dalga onların huzurlu dünyasına uğrayamamıştı.

Böylece kıyıya çıktılar.

O gündür bugündür bu yol üzerinde işleyen kayıkçılar, Aziz Mahmut Hüdaî'nin izlediği rotayı unutmadılar, fırtınalı günlerde sandallarıyle onu izlediler. Bu yolun adı şimdi Hüdaî yolu diye anılır ve ihtiyar balıkçılar bu zenaate yeni atılan gençlere, bir fırsatını bulur, Hüdaî hikâyesini mutlaka anlatırlar.

Hünkâr mürşidini «Fevkanî Kasrı Hümayun»da bekliyordu.

Merakta, telâşta, üzüntüdeydi. Tam Aziz Mahmut Hüdaî karaya ayağını bastığı zaman gökyüzünden müthiş bir gümbürtü koptu.

Bu kulakları paralayan yıldırım Kasrı Hümayun'un bir yanına düşmüş, binayı allak bullak etmiş, gövdesini çökertmişti. Bu haliyle ne hünkâr dışarı çıkabilir, ne kimse içeri girip onu kurtarabilirdi.

Aziz Mahmut Hüdaî telâşlanmadı, kimsenin telâşlanmasına da meydan vermedi. Hemen Kasrı Hümayun'un çöken tarafına asâsını dayadı, binanın yıkılmasına engel oldu. Hünkâr'ı ve yanındakileri bir bir köşkten indirdiler.

Bu sırada da dayanak direkleri getirildi, çöken yana konuldu. Aziz Mahmut Hüdaî'nin asâsının dayandığı yüke direkler dayanamadı, çatır çatır kırıldı ve bina çöktü.

Tarihler bu hikâyeyi susar, geçerler. Aslında, bu hikâye gerçekten olmuş mu, olmamış mı bu o kadar önemli de değil. Ancak. bu hikâyenin açıkladığı bir anlam var ki onu gözden kaçırmamak gerek. Aziz Mahmut Hüdaî ve onun gibi erenler, dünya saltanatının temel direkleri gibidir. Maddî saltanatlar manevî taht sahiplerinin asâsına dayandığı sürece ayaktadır. O asâ uzaklaşır, elini çekerse çökmeğe mahkûmdur. Yorum bundan ibaret.

Menkıbeler işi burada bitirmez, havanın yağmuruna, fırtınasına bakmadan, alaylar Sultanahmet acmisine alayı vâlâ ile varır, cami azîz mürşidin eliyle topluluğa açılır, binlerce insan Hak katında secdeye varır.

Üftade'nin makbul duası

Hüdaî hazretlerinin Bursa'dan kopup gelen manevî şöhreti hünkâr sevgisiyle birlikte gün günden büyüyordu. Ünü ile birlikte tabiî etrafını saran kıskançlıklar ve dedikodular da! Artık çok iyi öğrenmiş bulunuyoruz; meyveli ağaç nerede olursa olsun taşlanıyor. Hünkâr mürşidi paraya, pula, mevkie batmış bulanmış mı? Ne gezer? O gene fukara babası, gene lokmasını komşusuyle paylaşıyor. Gene dünyanın varlığında gözü yok. Gel gör ki, kişiyi herkes kendi gibi bilir. İleri geri konuşmaktan korkmayanlar Hüdaî Efendi ondan bundan para alıyor, diye laf ediyorlar. Kıt akıllının biri de cebine bir kese akçe koyup şeyhi sınamaya gidiyor.

Parayı gizlice minderin altına bırakacak. Bakalım şeyh farkına vardığı zaman bu para bana ait değildir, diye sahibini aratacak mı? Yoksa üstüne oturup susacak mı? Birkaç gün beklemek lâzım. Fakat hayır! Beklemeye hacet kalmıyor. Daha bizim imtihancı huzurdayken Aziz Mahmut ona hitap edip: «Efendi!» diyor, «Minderin altına gizlice bıraktığınız akçe ile dünya da mamur edilir, ahret de! O, deliye de lâzımdır, veliye de! Dirinin de işine yarar, ölünün de! Bunun için kabulünde mazhur görmüyorum. İhtiyaçlı olanlara dağıtacağım!».

Ve.. eline geçen bütün paralar gibi, bunu da ihtiyaçı olanlara, hayır yoluyle dağıtıyor. Karıcığı evde, mum düşünsün, tuz düşünsün, onun aklı bu dünya kayıtlarına ermiyor, bunların üzerinde durmuyor. Aslında daha Şeyh Üftade'yi gördüğü gün bütün bunlardan elini yuyup eteğini sıyırmamış mıydı? Şeyhi ona yokluk kapısını tavsiye etmemiş, kendi de bu kapıdan geçmemiş miydi? Üftade'yi Üftade yapan ibretli hikâyeyi Aziz Mahmut aklından hiç çıkarmıyordu. Onun sevgili şeyhi bir vakitler Ulucami'de parasız müezzinlik ederdi. Günün birinde kendisine iki akçe aylık bağlandı. Sadece iki akçe. Boş bulundu, bu parayı kabul eetti. Aylığını ilk aldığı gece rüyasında şeyhi Hızır Dede göründü ve: «Neden o parayı kabul ettin? Ettin de mertebenden üftade (düşkün, düşmüş) oldun?» diye onu payladı. Kederine, nedametine can olsun da dayansın!.. Bu gafletini asla affetmek istemiyordu. Onun için üftadeliği kendine mahlâs olarak seçti, asıl adı da unutuldu. Üftade, karnını imaret yemeğiyle doyura doyura, parasını pulunu etrafıyle bölüşe bölüşe mertebeden mertebeye atladı, yüceldi, yükseldi.

Aziz Mahmut Hüdaî, elbette ki şeyhinin yolundan gidecekti. Gitti ve nimetlerini de gördü.

Bir gün Sultan Ahmet mürşidini ziyaret için Üsküdar'a gelmişti. Aziz'i çarşıda öteberi alırken gördü. Genç hünkâr attaydı hemen atladı, indi, elini öptü «Buyurun atıma binin» diye rica etti.

Aziz Mahmut Hüdaî evvelâ «Hayır, ne lüzumu var?» diye itiraz ediyordu. Sonra, hünkârın ısrarına dayanamadı, atına bindi, dizgin Sultan Ahmet'in elindeydi, bir süre böylece yürüdüler, sonra mürşit atı durdurarak yere atladı.

«Devletlim!» dedi, «Zâhirde Allah seni sultan, beni hoca yapmış. Sen yürürken benim atına binmem bir bakıma yakışık almazdı, ne ki, senin bilmediğin bir sebepten ben bunu yapmaya mecburdum. Şimdi bunu sana anlatayım: Üftade hazretlerinin dergâhında safalı demler sürdüğüm bir gün, şeyhim -Bana, çok güzel hizmet ediyorsun Aziz'im. İnşallah sana da padişahlar hizmet eder, atının yanında yürür- buyurmuştu. Üftade'nin Hak huzurunda makbul duası böylece yerini buldu. Senin atına şeyhimin sözü ruh bulsun diye bindim devletlim!»

O yıl, Istanbul'da bir veba salgını çıkmıştı. Hastalıkla başa çıkamayan halk toplanıp Hüdaî dergâhına geldiler ve şeyh efendiye yalvardılar: «Himmet et, dua et de hastalık bu memleketten gitsin!» Ama o: «Hayır!» diyordu, «Ben Allah'ın işine karışamam nasıl karışırım?» Çok israr edilince: «Hasırlı Dede'ye gidin» dedi, «Belki o istediğinizi yapar!» Yapar mı? Hasırlı Dede: «Beni böyle işlere kim karıştırıyor?» diye gürleyince kalabalıktan biri: «Dede Efendi, bizi sana Aziz Mahmut Hazretleri gönderdi!» dedi. Ya!... Hasırlı Dede'inin öfkesi sönüvermişti. Şöyle bir durdu, düşündü: «Öylesyse, bugün bir kişinin cenaze namazı daha kılınsın da hastalık bitsin, kökü kurusun» dedi. Derler ki Hasırlı Dede'nin niyazı yerini buldu ve veba ortalıktan çekildi.

O günlerde, her mecliste, tabiî, hastalıktan, ölümden konuşuluyordu. Sultan Ahmet de bir sohbet sırasında şeyhine: «Pir'im!» dedi. «Abdülkadir Geylânî, kıyamet günü birçok günahkâra şefaat edeceğine dair evlâtlarına vaatte bulunmuş, doğru mudur?» «Evet, doğrudur!» «Peki Pir'im, sizin bize böyle bir müjdeniz yok mu?»

Aziz Mahmut Hüdaî hazretleri gözlerini kapayıp şöyle bir derin düşüncelere daldıktan sonra cevap verdi:

«Bize katılanlar, bizi sevenler, bizi bilerek türbemizin önünden geçenler... denizde boğulmasınlar, ihtiyarlıkta fakirlik görmesinler, imanlarını kurtarmadan ölmesinler, ölmezden evvel ölsünler, öleceklerini haber versinler!»

Bu dileklerin hepsi de kabul olunmuş. O günden beri hiç kim-

se Aziz Mahmut Hüdaî hazretlerine mensup olanların denizde öldüğünü ve ihtiyarlıkta sıkıntı çektiğini görmemiş.

Genç hünkâr Sultan Ahmet'e gelince, bu bahtsız hükümdar, 28 yaşındayken bir mide kanamasından ölmüştü.

Kendisini Aziz Hüdaî dervişlerinden Şaban Dede yıkadı. Şaban Dede onun güzelliğine bakmaya kıyamıyordu. Her işini bitirip Hünkâr'ın yanından ayrıldıktan sonra çevresindekilere dedi ki:

«Gençecik padişahın siyah sakalında iki beyaz kıl gördüm ki bunlar hayatında seçilmezdi. Dostlarına sordum. Hünkâr serdarını İran'a gönderdiği gün belirdi - dediler. Hak Rahmet etsin».

Sultan Ahmet, Aziz Mahmut Hüdaî'nin sevgili müritlerindendi. Kendisine intisap edenlere olan vaadini elbette ona karşı da yerine getirecekti.

Şunu da yazmadan geçmeyelim: Aziz Mahmut Hüdaî gene bir seçkin müridiyle bir sohbet meclisine girmiş ve «Selâmünaleyküm!» diye oturanları selâmlamıştı. Herkes bu selâmı saygıyla aldı, «Aleykümselâm!» diye cevaplandırdı. Yalnız, hazır bulunanlardan biri, derin derin yüzüne bakıp secdeye kapandı.

Hüdaî'nin ardındaki genç mürit bunu merak etmişti, sordu: «Şeyhim! neden herkes seni bildiğimiz gibi selâmlarken o zat yerlere kapandı?» Hüdaî Hazretleri: «Çünkü oğlum!» dedi, «Herkes bende kendini görmüştü, o aslını gördü, secdeye vardı.».

KUMRAL ABDAL

KUMRAL Abdal, adı ve menkıbesi Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ait hikâyelere karışmış Urum erenlerinden biridir. Tarihler, Yenişehir taraflarında yaşadığını söylüyor, fakat Kumral Abdal'ın hayatı hakkında bilgi vermiyor. Ancak şu kadarını biliyoruz, asıl ismi Turgut olan bu savaşçı derviş Şeyh Edebalî müritlerindendir.

Böyle olunca, Kumral Abdal'dan önce biraz Şeyh Edebalî'den söz etmek gerek.

Edebalî, Sultan Osman'ın kayın babasıdır ve aynı zamanda mürşididir. Aralarında geçen hikâye anlata anlata tadına doyulamayacak kadar güzeldir.

Rivayet olunur ki, daha Ertuğrul Bey'in sağlığında, Osman Gazi bir köyde, imam evine konuk olmuştu. Duvardaki rafta bir Kur'an-ı Kerim vardı. Osman Gazi herkes odasına çekilip yattıktan sonra, abdest alıp el bağladı ve sabaha kadar Kur'an-ı Kerim'in karşısında, huzur ile durdu. Ev sahipleri, günle beraber uyanınca kendisinin uyumadığını anlamasınlar diye, yatağa girdi, çok yorgundu, hemen dalıverdi ve rüyasında Allah tarafından buyuruldu ki: «Ey Osman, çün sen benüm kelâmıma hürmet ve tazim edip izzet ve ikram eyledin, ben dahi senî ve senin evlâdını ve tebaanı ve eşyanı âlemde ebedî muazzez ve muhterem kıldım».

Bu, Sultan Osman'ın ünlü birinci rüyasıdır.

Efsanelerin sesini dinlerseniz bu rüyanın gerçekliği Hızır tarafından Kumral Abadal'a bildirilmişti.

O çağlarda Kumral Abdal, mürşitleriyle beraber kâfir köylerine baskınlarla uğraşıyordu. Bir gün Ermeni Derbendi denilen yerde dinlenirken Hızır Aleyhisselâm'a rastgeldi. Tatlı tatlı konuştular. Hızır, Kumral Abdal'a Osman Bey'den söz etti. Kumral Sultan bu genç beyi tanımıyordu, ancak, birçok gazada bulun-

duğunu ve zaman zaman gelip Şeyh Edebalî'nin zaviyesinde konuk olduğunu duymuştu. Hızır, «İşte» dedi, «Bu genç cenk erinin geleceği çok ümitlidir. Tanrı, Osman Gazi'ye ve çocuklarına padişahlık ihsan buyurmuştur. Soyu sopu büyüyecek, gelişecek, yedi iklim dört bucağa şan, şeref salacak. Var git Osman Gazi'yi bul, bu müjdemizi ona haber ver. Kendisini kutlula ve mutlula!»

İyi ama, Kumral Abdal bu genci tanımıyor, yerini yurdunu da bilmiyordu ki!

Hızır, Kumral'a: «Tanıyacaksın» dedi. «Günün birinde onunla karşılaşacaksın, siz konuşurken beyaz bir güvercin gelecek, onun başına konacak, sana Osman'ı bildirecek, sen de müjdeni vereceksin!»

Kumral Abdal'la Hızır ayrıldılar. Kumral'ın içine bir ateş ve bir özlemdir düştü. Büyük bir oluşun müjdesini içinde duyuyor, hissediyordu. Mürşidi Edebalî yönüne yüzünü döndü, destur diyip onu bulmak üzere yola çıktı.

Edebalî ermişliğini ve olmuşluğunu halka kabul ettirmiş bir ulu kişiydi. Eski tarihler ondan şöyle söz eder: «Tamam illerde meşhur olmuştu. İlmi rüyayı hûb bilür idi. Dünyası binihâye idi. Amma derviş siyretin tutardı. Hattâ Derviş deyu lakap kullanır idi. Gâh gâh Osman dahi anın zaviyesinde misafir olurdu».

İşte, bu misafirliklerden biri sırasında bir gece Sultan Osman ikinci ünlü rüyasını gördü. Yine eski tarihlere dönelim, onlar bu rüyayı şöyle anlatıyor:

«Şeyhin koynundan bir ay çıkup geldi, kendinin koynuna girdi. Hemandem göbeğinden bir ağaç bitüp alemi tutup ve anın gölgesinde dağlar var. Ol dağların dibinden pınarlar çıkup revane olup akar. Kimi bağın suvarır, kimi çeşmeler akıdur».

Osman Gazi rüyasından büyük bir heyecan ve zevkle uyanmıştır. Şeyh Edebalî'nin koynundan çıkıp kendi koynuna giren ay onu heyecanla sarmıştır. Göbeğinden biten ağacın saltanatı, haşmeti tüyler ürpertecek gibidir.

Genç Gazi yüreğinin tam ortasında büyük bir heyecan ve ateş kaynadığını hisseder. Artık bir daha uyku tutturamaz. Sabahı eder ve güneş dağ ardından baş kaldırıp ortalık aydınlanırken hemen abdest alıp şeyhinin huzuruna varır. Şeyh Edebalî bozkır

sabahlarının görkemini seyretmek üzere dışarı çıkmıştır. Yanında, uzak yoldan geldikleri belli olan birkaç konuk vardır. Kim olduklarını tanıdınız elbet: Kumral Abdal ve birkaç haldaşı.

Osman Gazi durur durur duramaz, bakar ki mürşidi misafirleri yabancı tutmuyor; başlar önlerine dökülüp saçılmaya... Ve gece gördüklerini bir bir anlatır. Kumral Abdal rüyayı dinlerken zaman zaman genç dilâverin başı üzerinde bir beyaz güvercinin kanat çırptığını görür gibi olur. Önce gözüne inanamaz, acep yanılıyor muyum, der. Sonra neden yanılayım, diye kendini doğrular. Osman Bey öyle önemli bir şey anlatmaktadır ki... Fakat asıl önemlisi, onun anlattığı rüyayı mürşidin yorumlamasıdır. Dinleyelim, bakalım ne diyor: «Ey Osman! müjdegâni olsun sana ve senin evlâdına kim; Hak saltanat verdi. Ve mecmuı âlem, evlâdının zıllı himayetinde ola. Ve hem kızum Mal Hatun sana helâl oldu».

Evet, Hızır'ın söyledikleri burada can buluyor. Müjdeler alınıp veriliyor, vakit geçirmeye gelmez. İlk «müjdelik hakkı» onundur. Kumral Abdal şeyhle müridinin arasına şöylece giriyor: «Ey Osman! Sana padişahlık verildi. Bize şükrane ne virürsün?» Osman Gazi bu soruya şöyle cevap biçiyor: «Ne vakit kim padişah olam, sana bir şehir vereyim!» Dervişin gözü öyle yücelerde değil. «Yok!» diyor, «Bize şu köycüğez yeter, şehirden vaz geldük».

Ama Kumral Abdal, ileride bu vaadi Osman'ın çocuklarına karşı ispat etmek için yazılı bir belge istiyordu; bu düşünceyle: «Bize bir mektup ver» dedi.

Osman Gazi eydür: «Ben yazmak bilir miyüm ki benden mektup istersün? Ama atamdan bir kılıç kalmıştı, sende dursun nişan. Tanrı izniyle, padişahlığa irersek benüm neslim ol kılıcı göreler ve köylüğünü elinden almayalar».

Böylece Osman Gazi'nin kılıcı Kumral Abdal ve onun nesli eline geçti. Ve Osmanlı soyundan padişah olanlar o kılıcı ziyaret edip o mübarek velînin evlâdına inamlar ve ihsanlar ittüler, kını eskidikçe yenilediler. (Evliya Çelebi).

Osman Gazi padişah olduğu zaman Kumral Abdal'ı unutmadı. Ona, Ermeni Derbendi'nde güzel bir zaviye yaptırdı, birçok köy, tarlalar vakfetti. Günün birinde rüyası her anlamıyle gerçekleşir ve Osmanlı Devleti cihanı kapsayan bir devlet olursa bunda kılıç sahipleri kadar iman sahiplerinin de payı olacağına o, yürekten inanıyordu.

Abdal Musa

Menkıbeler, Abdal Musa'yı Bursa fethinden evvel Buhara'dan gelen 40 abdaldan biri olarak gösterir. Onun da, birçoklarının olduğu gibi, hayatı hakkında az şey biliyoruz.

Sultan Orhan zamanında yaşamış, Geyikli Baba ile Bursa fethine katılmış, tahta kılıcıyle kale burçları yarıp, kayaları ikiye bölmüş.

Bir rivayette, Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu ile yakından ilgilidir ve yeniçerilerin Hacı Bektaş Veli'yi pir tanımalarında Abdal Musa'nın rolü vardır.

Derler ki, Sultan Orhan'la birlikte giriştiği savaşlardan birinde askerin birinden bir eski börk istemiş, o da üsküfünü çıkarıp vermişti. Memleketine dönünce: «Bu başındaki nedir?» diye sordular. «Buna elifi taç derler» diye cevap verdi.

Kudretten başında elifi tacı
Eşiğin bekleyen güruhu naci
Maşrıktan mağrıba oynar kılıcı
Kılıcı oynatan cana aşk olsun.

Evet! Abdal Musa'nın kılıcı doğudan batıya oynarmış.

Abal Musa'nın mekânı Tanrı dağıdır. İlk bektaşilerin 4 büyük tekkesinden biri ona aittir ve 12 posttan 11'incisi olan «Ayakçı Şah Abdal Musa Sultan Postu» onun adınadır.

Evliya Çelebi, Elmalı'da gezdiği Abdal Musa tekkesini o kadar güzel anlatır ki insan onunla birlikte ziyaret etmiş kadar olur. Bizim sevimli Çelebi'miz sadece Elmalı'daki Abdul Musa dergâhıyla yetinmez, ona bağlı olan, Sevindük Dede türbesini, Kilerci

Baba tekkesini, Kâfi Baba dergâhını, Baltası Gedikten'i bir bir anlatır.

Abdal Musa tekkesi Elmalı'dan üç saat ötede Teke köyündeymiş. O devirde, türbesinin üstündeki altın alem, daha beş saatlik uzaklıktan pırıl pırıl görünür, ziyaretçilere sanki «ben buradayım, geliniz, geliniz» diye haber verirmiş.

Türbede sandukanın etrafında değerli Kur'an'lar, kandiller, afiyeler varmış. Başucunda bozdoğanî tacı ve seyit olduğunu gösteren yeşil imamesi.

Türbenin çevresinde konuk evleri, meydanlar, kilerler fukara odanı, mescit, mutfak fırın gibi binalar varmış.

O devirlerde, Abdal Musa dergâhında üç yüzden fazla «müret» derviş otururmuş.

Dergâh meydanının önünden akan suyun iki tarafında söğüt, kavak, çınar ağaçları varmış, Namazgâh köşkü bu ağaçlara bakarmış. Köşkün altında da «abıhayat» kaynağı akarmış. Bu kaynak, yüzyıllar boyu, «Abdal Musa nazargâhı» olarak bilinmiş, hastalar içmiş iyi olmuş, sağlar içmiş ebedî hayat bulmuş. İşte onun için yanık yüreklinin biri:

Urum erenleri gelür dost deyu
Eynümüzde abâ, hırka, post deyu
Hastaları gelür derman isteyu
Sağlar gelür pirim Abdal Musa'ya

demiş.

Şimdi bütün bunlar ne oldu, kim bilir?

Evliya Çelebi'nin ziyareti günlerinde, Anadolu halkı Abdal Musa'ya otuz-kırk konaklık yerden gelir ve onun dergâhında baba çorbası içmeyi bir nimet sayarlarmış.

Küffara karşı çıkılan gazalarda onun tahta kılıcı gibi kara sancağı da pek ünlüymüş. Bu kara sancak, kaleler önünde bir defa görüldü mü artık hiç bir düşman, ne kadar zorlu olursa olsun, ona dayanamazmış.

İşte bu kuvvet ve kudretiyle o, «hem dünyaya, hem ukbaya serçeşme olup» sayısız insanı İslâm'a getirmiş.

Ülkeler fethedip insanlara kurtarıcı elini uzatan bu büyük eren, günün birinde, bir nefeste, yedi dağı yerinden oynatmış da herkesin aklı başından gitmiş.

İlk yapıldığı zamanlar dergâhının önü çok çamur ve çok bataklıkmış. Dervişler bir gece: «Pirimiz! Himmet et de dergâhın önü kaldırım döşensin» demişler.

Abdal Musa o gece, çerağ ve meşaleler yakıp, tef, kudüm, davul çaldırıp dergâh yanındaki dağa varmış. Selâm vermiş. Hak rızası için iki rekât namaz kılmış. Dağa seslenerek, kaldırım yapılması için, on iki taş istemiş.

Hemen bir gülbank çekmiş. Abdalları «Allah Allah!» diyip ellerini yüzlerine sürmüşler. Gece yarısı korkunç bir fırtına olmuş. Yerle gök birbirlerine girmiş ve çıkmış. Allah'ın «celâl tecellisi» herkesi korkutuyormuş.

Sabah olup da dervişler tekkeden meydana çıkınca bir de ne görsünler? O bataklık yerde, üç yüz adım uzunluğunda, gayet iri taşlarla mükemmel bir kaldırım örülmüş. Abdal Musa dervişlerine gülmüş, dün gece Cenabı Hakka niyaz edip; «Bir misafirhane yaptım, kaldırımı yoktur. Onu gönüller Kâbesi etmek için, iki cihan serveri peygamber aşkına, on iki bin taş isterim ki gelip Muhammed yolu üzere selâma duralar diye yalvardım» demiş. Sonra, hücresine çekilivermiş. Onun için her şey mümkün ve her şey kolaymış. Kalbinde yanan inanç ateşi bu kolaylığı ona veriyormuş.

Dergâhını yaptırdığı gün ocağında uyandırdığı ateş bir daha hiç sönmemiş ve dervişler yüzyıllar boyunca bu ateşi küllememek için büyük bir dikkat ve gayret göstermişler.

Kaygusuz Abdal

Antalya beyliğine bağlı Alâiye beyinin genç, yakışıklı, çok okumuş, çok yazmış bir oğlu vardı. Aklı her şeye erer, kim ne söylese, kim ne sorsa altında kalmaz, hemen karşılığını verirdi. Alâiye beyinin oğlu bir taneydi ve bey, gözünün bebeği gibi sevdiği bu çocuğa çok ümit bağlamıştı.

Alâiye beyinin oğlunun adı Gaybî idi. Gaybî, çok okumuş,

çok yazmıştı ama aynı zamanda, ok atmada, yay çekmede, at sürmede, gürz kullanmada da ustaydı; yaşıtları arasında kimse onunla başa çıkamazdı. Alâiye beyi, oğlu Gaybî'nin her huyundan memnundu. Hazırcevaplığına, aklıevvelliğine, okumuşluğuna hayrandı. İsterdi ki Gaybî dizinin dibinden hiç ayrılmasın: o beyliğinin işi gücüyle uğraşırken oğlu da yanında pişsin, olgunlaşsın. Oysa ki Gaybî hiç o taraflı değildi. Babasının dizi dibinde oturmaktan, hükümet işlerinden, siyasetten, yönetimden hiç hoşlanmıyordu. İnsanların, olayların ve eşyanın üzerindeki kabukları bir bir sıyırmak, her şeyin içini, iç yüzünü görmek, kendi kendine kalıp düşünmek istiyordu.

Fırsat buldukça toprağa sırt üstü uzanır ve düşüncelere dalardı: Nereden gelip nereye gidiyoruz? İnsan nedir, Allah nedir, sevgi nedir? Neyi seviyoruz, neden seviyoruz? Daha böyle sayısız soru. Alâiye beyinin biricik oğlu bu sorulara kendini doyuracak cevaplar veremediği zaman büyük bir huzursuzluk içinde, günlerce avare avare dolaşırdı.

Anası da, babası da o zaman üzüntü ve telâşa düşerlerdi. Gaybî gençti, olur ki gönlünü bir güzele kaptırmıştı. Araya adamlar koyup derdini soruştururlardı ama nafile; çocuk kendi, ne isteyip ne aradığını bilmiyordu ki başkalarına söylesin. Hayır! Kimseye âşık değildi, hiç bir derdi de yoktu. Derdi kendisiydi, anlatılır şey değildi bu, kendi halinde kalmak istiyordu, işte o kadar!

«Dolap-name» her halde işte bu biçim düşüncelerden esinlenerek söylenmişti.

Sual ettim bugün ben bir dolaba
Dedim niçin sürersin yüzün âba?

diye başlıyor ve suallerin ardı arkası gelmiyordu: Neden kararın yok, gece gündüz dönüp duruyorsun? Neden boynun bükülmüş, neden inliyorsun? Felek sana ne yaptı ki senin derdini yazacak hiç bir kitap yok?

Sonra Gaybî «Dolabın Cevabını» söylemiş; bir bakıma ardı arkası gelmeyen nedenlerin cevaplarını vermiş ve kısaca demişti ki: Felek kime bir parmak bal sunarsa sonunda mutlaka zehir

kusturur. Süleyman Peygamber'in tahtını bir zamanlar rüzgâr sürerdi, ama gide gide nereye kadar gittiler? Ancak yokluk toprağına! Hani âlemlerin bildiği Kisrâ, Hüsrev, hani Sam? Şimdi onların yurtları, durakları bile ortada yok...

Evet... Şu halde bu fanî dünyadan kime ne fayda var? Siyaset gütmek, devlet sürmek Gaybî'nin nesine?

Gaybî, içini gene tarifsiz kederler kapladığı bir demde, fırlar, babasının has ahırına gider, en rahvan, en kıvrak atlardan birini çeker, ot torbasını beline, yayını omuzuna alır; daha göz kapayıp açmadan atlanır, Elmalı yaylalarına doğru yola revan olur.

Az gider, uz gider; çamlıkların iyi iyi çoğaldığı, büyüdüğü ağaç göl gibi bir vadiye gelir.

Gaybî her zaman buraya gelirdi. Dur-durak bilmeyen, bir şeyle avunmayan gönlü burada karacaların, ceylânların peşinde az mı koşmuş, yorulmuştu.

Ne ki o gün her günden başka bir gündü sanki. Ortalık sessiz, alabildiğine sessizdi.

At yorulmuş, usul usul yürümeğe başlamıştı. Taze otlarda adımları yumuşak yumuşak ses veriyordu.

Birden güzel bir ceylân, karşısından süzülüp geçti, sonra, kendini göstermek ister gibi, geri döndü, başını çevirip Gaybî'ye baktı. Allahım ne güzel gözlerdi onlar! İşte bu bakış sırasında elindeki ok birden yaydan fırlamış, ceylânın göğsüne saplanmıştı.

Bu oku Gaybî atmıştı ama daha o anda bin kere pişman olmuştu. Koşup ceylânı tutmak, boynuna sarılmak, oku çıkarıp yarasını sarmak gibi çılgınca bir istek duydu. Bu hızla atının karnını mahmuzladı. Ceylâna doğru koşturmaya başladı.

Ceylân da oklandığına inanamıyor gibiydi.

Acı acı Gaybî'nin yüzüne bakıyordu. Fakat onun, üzerine doğru geldiğini görünce kendini topladı, büyük bir gayret sarfederek koşmaya başladı. Ceylân önde, Gaybî arkada bir yarış tutturmuşlardı. O güne kadar delikanlının görmediği, bilmediği yerlerden geçiyorlardı.

Alâiye beyinin oğlu ceylânı kaybedeceğim diye deli oluyor-

du. Onu yakalarsa dünyada her istediği olacakmış gibi bir duyguyla ardınca gidiyordu.

Derken yolları cennet misali bahçeler içine düştü. Bahçelerin sonunda altın kubbeli binalar, mescitler, minareler görünüyordu.

Gaybî acaba bu bir masal mı, acaba ben rüya mı görüyorum, diye kendinden ve etrafında olanlardan şüphelenmeye başladı.

Nakışlı revakları, oymalı sütunlarıyle gerçekten masal dünyalarının malı olan bir binanın kapısı önüne gelmişlerdi ki yaralı ceylân açık kapıdan içeri girip gözden kayboluverdi.

Alâiye beyinin atını, tanımadığı bir adam tuttu, tatlı tatlı: «Atla içeri girilmez ki!» dedi. Sonra sordu: «Ne var, ne ararsın?» Bir ceylân vurmuştu, onu arıyordu, şu kapıdan içeriye girdiğini gözleriyle görmüştü. O ceylânı muhakkak istiyordu, bıraksındı onu, geçirecek vakti yoktu.

Gaybî attan indi, neden sonra aklı başına geldi, atını tutana sordu: «Neresi burası?» Adam hayretle delikanlıya bakıyordu. «Bilmiyor musun?» Hayır, bilmiyordu, ömründe böyle bir yer ne görmüş, ne de duymuştu.

Ev sahibi: «Burası, Abdal Musa Sultan dergâhıdır. İçeri haber salalım, Abdal Musa izin verirse huzuruna varır, istediğini anlatırsın» dedi.

İçeri haber salındı, Abdal Musa Sultan, Alâiye Beyi'nin oğlunu görmek istiyordu, Gaybî'yi huzura aldılar.

Erler gelür şahım Abdal Musa'ya...

Alâiye beyinin biricik oğlu Gaybî, Abdal Musa Sultan huzuruna daha adımını atar atmaz bir başka dünyaya doğmuş, müşküllerinden, kederlerinden, sıkıntılarından soyunuvermişti. Tatlı, çok tatlı bir ses, kendisine soruyordu: «Ne istersin? Nereden gelip nereye gidersin oğul?» Gaybî cevap verecek ama ağzını bulamıyor. Ne istediğini nasıl söylesin? Ortada ne isteyen kalmış, ne istenen!...

Karşısındaki bir bir sözü ağzından çekiyor. Sonunda delikanlı takatsiz, yüzüne bakarken: «Okladığın ceylânı mı arar-

sın?» diye sual edip elini göğsüne sokuyor, oku vücudundan çıkarıyor. Gaybî'ye: «O ben'im! Al okunu!» diyor.

Fakat kim alacak? Genç çocuk bir avuç özlem halinde Abdal Musa Sultan'ın dizleri dibine yığılmıştır. Artık nerede karar edeceğini, avunacağını, duraklayacağını biliyor.

Gözünün yaşı yerleri yıkıyor ve yalvarıyor: «Beni müritliğe kabul et, beni huzurundan ayırma, bir kere seni buldum, beni yeniden hesretinle yakma».

Abdal Musa Sultan'da ses yok! Ne olur diyor, ne olmaz! Alâiye beyinin oğlu meğer ne diller bilir, ne türlü yalvarırmış. Sözün arkasını bir türlü getiremiyor ki!

Sonunda konuşmaya başlayan Abdal Musa, bunca niyaza karşı nazdadır. «Olmaz genç oğlum, olmaz!» diyor. «Bu yol öyle senin sandığın gibi kolay bir yol değildir. Bir kere bu yola baş koydun mu ölmek var, dönmek yok!»

İyi ama, öyleydi de neden, Abdal Musa ceylân suretinde karşısına çıkmış, onu tuzağına düşürmüştü? O, Abdal Musa'nın ardından, ününen habersiz yanıp tütüp gidiyordu işte! Ne demişti de önce kendini bildirmişti, şimdi de olmaz, olamaz diyordu.

Abdal Musa «Babandan izin almak gerek!» diye dayattı. Gaybî buna pek şaştı. Az evvel burada gerçek hayata doğmuştu. Anası babası başka bir âlemin yadigârları gibi uzak ötelerde kalmışlardı.

Öyle çok ağladı, yalvardı, yandı ki Abdal Musa: «Peki, dervişimiz ol, kal burada!» dedi. Gaybî, Abdal Musa dergâhında taç ve hırka giydi, beline kemer bağladı ve adı o günden sonra Gaybî'likten silindi. Kaygusuz Abdal oldu. Dergâh âdetlerine göre saçı, başı traş edildi.

Aşka olup mülâzım
Bilindi cümle râzım
Gayrı sakal ne lâzım?
Bu sakalı kırkarım.

demesi bu yüzdendir.

Gaybî'nin Abdal Musa Sultan dergâhına postu sermesi tabiî en evvel Alâiye beyinin kulağına gitti. Bu bir tek sevgili oğlunu

kaybetmekten de beterdi. Ne türlü dertlenip öfkelendiği tasavvur edilebilir.

Alâiye beyi, hemen kalktı, Teke beyine gitti, oğlunu Abdal Musa'nın elinden kurtarması için ona yalvardı.

Kılağılı İsa, derler Teke beyinin bir namlı yiğidi vardı. Teke beyi onu Abdal Musa'ya gönderdi: «Ya kendi gelsin, ya Gaybî'yi seninle salıversin» diye emir verdi.

Kılağılı İsa, Elmalı dergâhının kapısına nice koskos, nice debdebe ile gelmişti. Atından inmeye bile tenezzül etmeden «Çağırın Abdal Musa'yı aşağıya!» diye bir emir uçurdu. Fakat daha sözünü ancak bitirmişti ki altındaki at öfkeyle şahlanıp İsa'yı yere attı, adamın ayağı üzengiye takılı kaldı, sürüklene sürüklene parçalandı.

Kılağılı İsa'nın adamları, haberi, olduğu gibi Teke beyine ulaştırdılar. Bey, öfkeden çatlayacaktı. Bu sefer, asker toplattı ve Abdal Musa'nın üzerine saldı. Onu tutup yakmak için ateşler hazırlattı. Meydanlarda halk birikti. Ama daha ordunun yürümesine vakit kalmadı, bir de haber geldi ki Abdal Musa Sultan, üç yüz müridiyle beraber, semâ ede ede Teke beyine karşı yürümeye başlamış! Sade o ve üç yüz müridi olsa gene iyi! Abdal Musa ile beraber, dağlar, taşlar ve ağaçlar da kıyama kalkmış, Teke beyinin üzerine doğru geliyor.

Olur mu, olur! Dememişler mi ki erenlerin sağı, solu yoktur, diye...

Herkes biraz korku, biraz merak içindeydi. Derken tef, kudüm tabıl sesleriyle beraber, gerçekten semâ ede ede gelen Abdal Musa ve dervişleri göründü. Ateş yanan yere kadar böylece vardılar. «Yekdir Allah!» diyen ateşe daldı, semâa, devam etti. Ateş onları yakmıyor, onlar ateşi söndürüyorlardı. Herkesin korkusu şimdi hayranlığa dönmüştü. Başta Alâiye beyi!

O, ateşin yakamadığı ve dağın, taşın ardından yürüdüğü Abdal Musa Sultan'ın gerçeklerden, Hak erenlerinden olduğuna inanmış, yaptıklarından utanır olmuştu.

Geldi, halkın önünde Abdal Musa Sultan'ın ellerine sarıldı; Kaygusuz Abdal'ı evvel Allah'a, sonra ona emanet edip işinin başına döndü.

Kaygusuz bütün kaygularını bırakıp arı duru olduğu Abdal Musa dergâhında, rivayete göre, tam kırk yıl kaldı. Kırk yıl o cennet misali âleme hizmet etti.

Mürşidi ona «icazet» vermişti, ama Kaygusuz, böyle kutsal bir kâğıdı koyacak yer bulamıyordu. «En iyisi onu kendi canıma ve kendi kanıma karıştırmaktır» diye icazeti yuttu. İşte bunun üzerine dili çözüldü ve söylenmez şiirler söylemeye başladı.

Gün oldu, her âşığın başına gelen Kaygusuz'un da başına geldi. Ona da bir gün «Ey gaziler yol göründü gene garip serime» diye bir ayrılık havası çaldılar.

Mürşidi, «Haydi bakalım, Mısır'a!» diyordu. «Orada uyarıp kurtaracağın insanlar seni bekliyor».

Kaygusuz, yola düştü. Mısır'a vardı ve orada kaldı.

Beylerimiz elvan gülün üstüne
Ağlar gelür şahım Abdal Musa'ya
Urum abdalları postun eğnine
Dağlar gelür şahım Abdal Musa'ya

Hint'ten bezirgânlar gelir yayınır
Pişer lokmaları, açlar doyunur
Âşıkları gelir bunda soyunur
Erler gelir şahım Abdal Musa'ya

RABİA ADEVİYE SULTAN

ERZURUM'un, Hasan Basri adlı mahallesinde etrafında akıp gitmekte olan hayatla çoktan ilgisini koparmış, fakat kendi ikliminde bir bahardan bir bahara ulaşan yıkık dökük, terk edilmiş bir Selçuklu kadın türbesi vardır. On üçüncü yüzyıldan yadigâr olduğu bilinen bu türbe öyle, uzun uzun kendinden bahsettirecek özelliklere sahip değildir. Fakat biz türbe sahibini tanıyor, seviyor, zaman zaman yanımızda, yanıbaşımızda, hattâ yüreğimizin tam orta yerinde hissediyoruz. Nasıl tanımayalım, bilmeyelim, sevmeyelim ki, bütün İslâm âlemi yüzyıllardan beri fedakârlıkta, feragatte, ihlâsta, ermişlikte, kısaca akla gelen bütün insancıl değerlerde bir ölçü, bir örnek tutmak istediği zaman onu hatırlamış, onu görüp göstermiştir. Her kutsal bildiğimiz kadını «Zamanının Rabia'sıdır» diye nitelendirmişiz; fakat asıl Rabia, zamanların üstünde kalmış, gönüllerde kurduğu sevgi tahtında saltanat sürmeyi bilmiş.

Soğuğun iliklere işlediği bir geceydi. Ne ocağa atacak iki kol odun, ne odayı aydınlatacak mum vardı. Bu karanlık ve soğuk odada bir kadın dünyaya bir çocuk getiriyordu. Kimse rahatsız olmasın diye komşularına bile haber vermemişti. Ama az sonra odanın alaca karanlığında iki dostu belirdi ve hemen işe koyuldular. Doğan çocuk kızdı, göbeğini kestiler, annenin «dördüncü» kızıydı; adını bu anlamda Rabia koydular.

Anne, soğuktan, halsizlikten, kederden ağlaya ağlaya uyudu ve bir rüya gördü. O zamana kadar hiç görmediği, her güzelden daha güzel bir insan karşısına geçmiş, soruyordu: «Neden ağlarsın?» Neden olacak, ağlamasının sebepleri ortada değil mi? Rüyadaki, elini genç kadının başına sevgiyle koydu. «Bu gece doğurduğun kız gibi bir kızı, dünya daha görmedi, o, ermişlerden-

dir». Neye yarardı? O derece fakirdiler ki, ya açlıktan ya soğuktan ikisini de ölüm bekliyordu. «Hayır!» dedi rüyadaki adam, «Beni iyi dinle! Yarın kocan Basra beyine gitsin ve ona şu haberi selâmımızla birlikte bildirsin ki her gece bize yüz salâvat okurdu, üç gecedir okumuyor, acaba sebebi nedir?»

Aynı zat, o gece Basra beyinin de rüyasına girmiş ve «Yarın sana bir konuğumuz gelecek, onu dinle, gönlünü hoş et!» demişti.

Kapıcılar, bu derece fukara insanı bey huzuruna sokmak istemiyorlardı. Ama Bey, sarayının bir penceresinden öbür penceresine gide gele, müjdelenen Tanrı misafirini bekliyordu. Kapıdaki çekişmeye gözü ilişince hemen yerinden fırladı, el vurdu, «Alın, gelin!» diye emir verdi, kendisi merdiven başlarından yolcuyu karşıladı, hemen başbaşa yalnızlığa çekildiler.

Rabia'nın babası dedi ki: «Her gece okuduğunuz yüz salâvat üç gecedir yerine ulaşmamış. Sahibi gönül ediyor. Neden diye soruyor». Bey, bu sözü duyar duymaz gafletine dövünmeye, sel sel ağlamaya başladı ve: «Müşkülde, darda olduğun belli, sen beni uyardın. Tanrı ve Resul aşkına sana helâl malımdan on bin dinar bağışlıyorum!» dedi.

On bin dinar, kanaatkâr, idareli bir ailenin yıllarca nafakası olabilirdi, nitekim öyle de oldu. Rabia, anası, babası ve üç kardeşi, sıkıntı çekmeden yaşadılar. Çocuk büyüyor, serpiliyor, her haliyle «başka» bir çocuk olduğunu etrafa belli ediyordu.

Annesi, o doğduğu gece gördüğü rüyayı hiç kimseye söylememişti. Nazar değer de Rabia'yı kaybederim, diye yüceliğini, bereketini, istediği zaman sır perdelerini bir bir açtığını kimselere bildirmiyor, kızını bütün kem gözlerden, kem duygulardan uzak tutmak istiyordu.

Rabia, sadece iki dünya arasındaki sırlı örtüleri kaldırmış, maneviyatı yüce bir kız değildi. Aynı zamanda, bütün Basra'lıların bir görünce bir daha bakmak için başlarını çevirmekten kendilerini alamayacağı kadar güzeldi. Belli ki Allah'ın özenip bezenip ortaya döktüğü seçilmişlerden bir seçilmiş idi!...

Ama, kim için olursa olsun, dünya bir karar üzere gitmemiştir. Gün olur yaz olur, gün olur kış olur. Marifet acıyı, tatlıyı

bir bilmekte; «Güzelden gelen güzeldir» diyerek ağuları da şeker gibi yutmakta.

İşte, hiç beklenmedik bir demde Rabia'nın da baba evinin düzeni bozuluverdi, önden babası, arkadan annesi kızlarını şu dünyada bir başına bırakıp öbür âleme göçüverdi.

Dört genç kız bir başlarına kalınca önce, ne yapıp ne edeceklerinde şaşkına dönmüşlerdi ama, sonunda çalışır geçiniriz diye ümitlerini de hiç eksiltmediler.

Bir kere dert insanın evine konuk olmaya görsün, ne kadar soyu varsa ardından onları da çağırır.

İşte tam bu sırada Basra'da kıtlık başladı. Hem de ne türlü bir kıtlık... Allah Allah... Kimsenin gözü kimseyi görmüyor, analar çocuklarını bile unutup kendi başlarının derdine düşüyorlar. Aç bîilâç, çaresiz kalan Rabia ve üç kızkardeşi, işte bir esircinin eline bu kıtlık günlerinde düştüler.

Esirci, Basra'nın esir pazarında, yüksek fiyatlar karşılığında onları dört ayrı müşteriye sattı.

Kızların gözü yaşı yerleri yıkamaktaydı. Artık birbirlerini bir daha hiç göremeyeceklerini biliyorlardı. Kucaklaşıp helâllaşıp ayrıldılar. Her biri bir tarafa doğru yola çıktı.

Rabia'yı satın alan, rivayetlere bakarsanız, onu Erzurum'daki konağına getirmiştir.

Uyanık gönüllü bir adammış; cariyesinin olur olmaz bir kız olmadığını görmüş. Görmüş ama kızın ağzından laf almanın imkânı yok ki... «Herkes kendi kaderini yaşar» diyor, o kadar! Kervanları Basra'dan Erzurum'a varıncaya kadar hemen bütün vaktini ya niyazda, ya namazda geçiriyor.

Erzurum'daki konakta da herkes yeni gelen Basra'lı cariyeden memnun. Kimseye bir itirazı yok, herkesin işini görüyor, herkesin istediğini yerine getiriyor, yüzü güleç, kalbi temiz, eli bereketli...

Fakat ondan memnun olmayan efendisidir. Efendi, Rabia'nın bir başka Rabia olduğunu kendince gördüğü için ona her cariyesi gibi, her emri verememektedir. Çekiniyor, saygısızlık etmekten âdeta korkuyor.

Bir akşam, herkes odasına çekildikten sonra, merakı sebebiyle gidip Rabia cariyenin kapı deliğine gözünü uyduruyor ve bakalım ne yapıyor bu kız, diye bekliyor.

Rabia, Allah huzuruna varmış, niyazdadır. Daha güzel, daha alımlıdır. Fakat kendinde olmadığı da bellidir.

«Rabbim!» diye niyaz ediyor, «Sen istedin, böyle oldu: Kula kulluk ediyorum, sana kulluk edemiyorum. Rabbim, beni affet! Sana seslenmeye doyamıyorum. Ancak, sana seslenmek de vücut ister, varlık ister! Bana vücut ver, bana varlık ver, bana takat ver de seni seveyim, sana sesleneyim. Kula kulluk ediyorum Rabbim, sana kulluk edemiyorum».

Ertesi gün Rabia'nın efendisi onu huzuruna çağırıp iki şey öneriyor: İsterse, bir nikâhla bu evin hanımı olabilir. İstemezse efendi onu azat edecektir; küçük bir ev alacak ve karşılığında hiç bir şey istemeden özgürlüğünü verecektir. Karar Rabia'nındır! Rabia küçücük evi ve özgürlüğü seçer.

Evliyalar güzeli

Evliyalar güzeli Rabia artık Allah'ına istediği gibi kulluk edebilir, karışanı görüşeni yoktur, başı bağsız ve tenhadadır.

Gerçi ne parası, ne pulu, ne malı, ne mülkü var. Fakat o, dünya nimetlerinin yokluğundan asla gam tutmaz.

Çoğu zaman dünya yokluğundan, evinde ocak yanmaz, tencere kaynamazdı. Mahalleden uyanık bir kadın, işini görmek bahanesiyle ona gelir, iş yerine güzel yüzünü görür, her şeyi unutur giderdi. Bir gün: «Ya Rabia!» dedi, «Benim canım yahni ister, ocak yakıp pişireyim mi?» O, kimsenin isteğine engel olmazdı, izin verdi. Ama biraz sonra kadın karşısına dikildi, dokunsanız ağlayacaktı: «Soğansız yahni olur mu? Ben et getirdim, ama senin sepetinde soğan yok» dedi. Daha dözünü henüz bitirmişti ki bir karga pencerenin kenarına koca bir soğan bırakıverdi. Kadıncağız şaşkındı. Rabia ise gülüyordu, soğanı uzattı: «Al, şimdi yahniyi pişir, afiyetle ye!» dedi.

Günlerden bir gün bizim güzelimizin canı da aşure istedi. Akşam olup gün karardığı bir demde bir komşu elinde aşure kâse-

siyle kapının önünde belirdi. Genç kadın yıllar vardı ki aşure yememişti. Bu ikram hoşuna gitti. Kâseyi bırakıp mum almak için odadan çıktı, o sırada kedi geldi ve aşureyi devirdi. Rabia döndü, su getireyim de yeri temizleyeyim, dedi bu sefer mum söndü. Şimdi bir de karanlıkta kalmıştı. El yordamıyle kapıyı ararken ayağı keçeye takıldı, elinden kâse düştü ve kırıldı. Güzel Rabia'cık hayretler içindeydi. Bütün bu olanlar, yıllardır yemedim diye sevindiği şu bir kâse aşure yüzünden mi oluyordu? Dertli dertli başını salladı: «Rabbim, senden sana şikâyet etmezem!» dedi.

O zaman, derinlerden, gene kendi içinden kendine seslenen Rabbin sesini duydu: «Rabiam! İstersen sana dünyanın bütün malını vereyim, Ama dünya sevgisi ile benim sevgim bir araya gelmez ki!»

Hayır, hayır, dünya malında onun gerçekten gözü yoktu. O, Hak sevgisinde durak tutmuş bir ezel âşığı idi.

Bir gün, büyüklüğüne inanmışlardan biri: «Ya Rabia! Mevlâ aşkına, sana ihsan olunan ilmin ve güzel ahlâkın bir harfini de bana öğret!» diye yolunu kesmişti.

Rabia güzel gözlerinde ışıklı bir gülümseyişle yolunu kesene şu cevabı verdi: «Azat olalı beri iyilik eğirir satarım. Doğduğumdan beri daha bir kere bile iki akçeyi bir elime almadım. Korktum ki ikisi bir araya gelir de beni Allah yolundan ve aşkından geri bırakır!»

Yine bir gün, bir dostu onu, gözünde dizi dizi yaşlar, ağlarken buldu. Pek şaşırdı. O ki gözünü, gönlünü dünya kirlerinden yıkamış bir bahtlıydı, neye ağlıyordu acaba? Bu düşünceyle seslendi: «Ey evliyalar güzeli Rabia! Sen ki Allah'la biliş tutmuşsun, yakınlığın, dostluğun var, ya niçin ağlarsın?» Rabia göz pınarlarındaki billûr billûr yaşları silmeden onu karşıladı: «Ayrılıktan korkarım... Ölüm vakti gelir de Mevlâm bana -Ya Rabia sen bana gerekmezsin!- derse, ne yaparım ben?»

Rabia'nın bütün endişesi, bütün kederi bu yüzdendi.

«Eğer cemalini bana göstermezsen seni sana şikâyet ve feryat ederim ki dost dostu bu günde böyle mi eder?» diye Hak huzurunda niyaza vardığı bir geceydi. Rabbin kurtarıcı sesi ona ce-

vap verdi: «Ey bana nazı ve sözü geçen güzel, kötü zanda bulunma!»

Hâşâ, kötü düşünmüyor. Allah'tan ümidini kesmiyordu. Fakat aşkı öylesine çoşkun, öylesine yüceydi ki, her nefes Tanrı'dan bir sesleniş, bir haber almadan yaşayamaz hale gelmişti.

Rabia, içindeki yürek yangınını ancak böyle söndürebilirdi. Bir gün peşinde gezenlerden biri kendisine sordu: «Kande gelüp kande gidersin?» Cevabı hazırdı, hiç tereddüt etmedi: «Baki cihandan geldim, baki cihana giderem!»

Suali soranın müşkülü bitmemişti; gene sordu:

«Bu dünyada neylersin?»

Rabia'nın cevabı gene hazırdı, gene tereddüt etmedi:

«Fani olduğumu bildiğimden, perişan ve peşiman gezip Hakkı isterim!»

«Pekiyi! Hakkı sevip şeytanı kendine düşman tutar mısın ey Rabia?»

Rabia, işte bu soruya pek şaştı. O, âlemle barıştaydı.

Cihanla barışta olan insan şeytanla kavgada olabilir miydi? O, şeytanını Müslüman edememiş miydi? Bu düşünceyle soru sahibine nazlı nazlı başını salladı:

«Hakkı severim» dedi, «Hakkı gerçekten severim! Ama şeytanı da düşman tutmam! Çünkü, Allah aşkı gönlümü öyle doldurmuştur ki, orada artık şeytanın düşmanlığına yer yoktur».

Böylece, cihanda barışa varmış, her zerrede Allah'ı görmüş, her varlığı Allah'ı sever gibi sevmiş olan Rabia, bu engin sevgisine Hak'tan da, halktan da karşılık görüyordu. Her yüzüne bakan: «Seni gördüm, Allah'ımı gördüm!» diye şükür secdelerine varırdı.

Bir gece, zavallı bir hırsızın yolu Rabia'nın nurlu evine rastgeldi. O güzeller güzeli, döşeğinde uyuyordu. Hırsız orayı burayı dolaştı, evden götürülmeye değer bir şey bulamadı. Yükte hafif, pahada ağır yalnız bir tek çanak vardı. Onu aldı, geldiği kapıya doğru yürüdü. Fakat az evvel girdiği kapı yerinde yoktu. Hırsız çanağı yerine bıraktı, kapı derhal göründü ve açıldı. Adamın içine hem bir merak, hem bir korku düşmüştü. Çanağı eline alıyor, kapı duvar oluyordu. Çanağı elinden koyuyor, yollar aydınlanı-

yordu. Acaba nerede, kimin, hangi mutlu insanın evindeyim de başıma bu inanılmaz şey geldi diye düşünceye varmıştı ki hırsızcık, o zamana kadar asla duymadığı, tarifsiz derecede güzel, dayanılmaz bir sesten şu cevabı aldı: «Hiç zahmet çekme! Rabia bunca senedir bize teslim oldu. O, bizim dostlarımızdandır. Gerçi şimdi uyuyor; ama bir devletli uyuyorsa onu dostu Allah bekler. Var git işine!»

Senin yaptığın balıklar hüneri!

Hasan Basri o devrin ulularından, gözü gönlü Hak adına bağlanmış ârif, zarif bir sofiydi. Bilgide yekti, kimse onunla yarışamazdı. Develer yükü kitap okumuştu. Sohbette yekti, onu dinleyenler yangın içinde olsalar sohbetini bırakıp ateşten kaçamazlardı. İsa gibi dertlere deva, ruhlara şifa; Musa gibi dağa taşa söz geçirirdi. Ne var ki, Rabia'nın karşısına geldi mi bütün sihirlerden, bütün bilgilerden çözülür, suya bile düğüm vuran tatlı dili onun önünde düğüm düğüm bağlanırdı.

Hasan Basri, Rabia Adeviye Sultan'da Hak güzelliğini inkârsız bir şekilde seyretmiş ve bu güzelliğe çaresiz bir aşkla vurulmuştu.

Allah'ın bildiği bu aşkı kuldan saklayacak değil ya! Nerede görse, alacağı cevabı bile bile, gönlü derdini yaprak yaprak Rabia'nın önüne açmaktan çekinmezdi. Ancak bu yüzden aralarında tatlı bir geçimsizlik, sürekli bir çekişme, sessiz bir deneme havası vardı.

Bir gün Rabia'nın evinin hayatında oturmuş sohbet ediyorlardı. Hasan Basri bir sırasını düşürüp dedi ki: «Erkeklerin bir nefsi, dokuz aklı vardır. Kadınların ise dokuz nefsi, buna karşılık bir aklı!»

Rabia Adeviye güldü. Hasan Basri sordu: «Peki Ne gülersin?» «Şunun için gülerim ki, biz bir aklımızla dokuz nefsimizi idare edebiliyoruz da, ya siz nasıl oluyor da dokuz aklınız varken bir nefsinizle başa çıkamıyorsunuz?»

Hasan Basri, Rabia'ya karşı duyduğu engin sevgiden zaman zaman yorulur, pişman olur, kendini kurtaramadığı bu aşkın ver-

diği hüzünle genç kadını maneviyat yollarında hırpalamaya kalkardı.

Rabia onu anlıyor, aşkına saygı duyuyor, ama duygularını cevaplandıramıyordu. Ona yapabildiği ancak, anlayışlı, sabırlı ve yumuşak olmaktı. Bir gece Hasan Basri, yârânı ile birlikte, genç kadının evine, sohbete, çıkageldi. Bir yokluk gecesiydi, Rabia'nın evinde mum uyandırılmamıştı. Hasan Basri onu gönül gözüyle görmekle yetinemedi ve acı acı: «Evinde mum yok mu ey Rabia ki birbirimizin yüzünü görelim!» dedi. Rabia hiç ses etmedi. Bir mum uyanmış, sohbet meclisi aydınlanmıştı. Bakanlar hayretler içinde kaldılar. Sabah ezanına kadar meclisi nurlandıran o ışık Rabia Sultan'ın şahadet parmağından akıyordu.

O gece, Hasan Basri, güzel sevgilisini sınamak için üç şey getirmişti. Cebinden çıkardı, bir şey söylemeden kadının önüne koydu. Rabia eğildi, önünde şunları gördü: Bir iğne, bir kıl ve bir balmumu. «Anladım!» diye başını Hasan Basri'ye çevirdi. «İğneden geçen iplik gibi dünyadan geçmek: Hak yolunda kılı kırk yarmak; halka karşı mum gibi yumuşak olmak gerek! Bunu demek istemedin mi?»

Evet, bunu demek istemişti. Ah, bu kadın! İçindeki her duyguyu bu derece yakından, bu derece incelemesine anlıyordu da neden, ona karşılık vermiyordu?

Yıldızların öbek öbek yeryüzüne doğru aktığı, her rüyanın gerçek zannedildiği, imkânsızların mümkün göründüğü bir geceydi. Rabia, maddesine dar gelen ruhunu avutup dinledirebilmek için, yollara düşmüş, sokak sokak dolaşıyordu. Farkında olmadan Hasan Basri'nin evi önüne gelmişti. Yüzüne birkaç damla su değdi, önce rahmet düşüyor sandı. Başını kaldırınca baktı ki ağlayan dostudur. Sordu: «Ey cümlenin uykuda olduğu bu saatta uyanık olan! Ne ağlarsın?» «Aşkından yüreğim şerha şerha oldu!» «Ey Hasan, gözünün yaşını sakla ki Hak görmesin! Bu gece, kulun kul için ağlayacağı gecelerden değildir». «Rabbimi aldatamam. Onun kalbinden benim kalbime yol vardır ve o, kalplerimizde olanı görücü ve bilicidir. Ey Rabbimin has kulu Rabia, neden özleyişime cevap vermiyor ve benimle evlenmiyorsun?» Rabia başını önüne eğdi. Evet, kalpleri görücü ve bilici olan Rabbi, bu su-

alin cevabını da biliyordu. Bir dostu, onun yüzünden acı çekiyordu ama çaresiz! Elinden bir şey gelmiyordu. «Ey Hak dostu Hasan!» diye söze başladı, «Nikâh vücut üzere olur . Bende ol yoktur. Yok nesne üzere konuşulur mu? Bana bir vücut bul da öyle konuşalım». «Bu yokluğu nerede buldun?» «Kendimi Hakka teslimde!»

Böyle dedi ve yürüdü. Fakat şimdi ağlama sırası Rabia'daydı. Evet, bir vücut istiyordu ama evlenmek için değil! Gözünün yaşı şehrin sokaklarını yıkıyor ve o yalvarıyordu: «Rabbim, bana varlık ver ki sana adayayım, takat ver ki seni seveyim, vücut ver ki sana tapayım». Sonra, her zamanki gibi Rab ona yüreğinden hitap etti: «Yeter ey Rabia! Ağlama! Semadaki melekleri bile ağlatırsın!»

Oysa, yalnız insanlar ve yalnız melekler değil, hayvanlar da Rabia Sultan'a hayrandı. O, zaman zaman şehirden çıkar, Karasu kenarında sevgili hayvancıklarıyle buluşur, hemhal olurdu. Gene böyle bir gündü, Hasan Basri de Karasu kenarına doğru geliyordu. Rabia'nın çevresindeki hayvanlar onu görünce kaçışıp gittiler. Adamcağız, buna çok şaşırdı: «Onlara bir şey yapmamıştım ki!...» dedi, Rabia da sordu: «Ne yedin bugün Hasan Basri?» «Biraz et, biraz da ekmek». «Sen onların etini yerken onlar sana dost olurlar mı dersin?» Kaklı bir soruydu. Oturdular, tatlı tatlı sohbet ettiler. Aşktan, meşkten dem vurdular.

Sonunda Hasan Basri, durdu durdu duramadı: «Namaz zamanı!» dedi, postunu Karasu'yun üzerine yayıp başladı ikindi namazını kılmaya. Eh! Eğer bu bir marifetse ondan Rabia'da da var. O da seccadesini Hasan Basri'nin üzerine, havaya yaydı, namazını böylece kıldı. Hak divanında halleşip, söyleşmeleri bitince Rabia suya eğildi ve dedi ki: «Namazın bitti mi?» Evet bitmişti. Rabia devam etti: «Şu senin yaptığın balıklar hüneri, benim yaptığım kuşlar kârı... Ey Hasan! Âşıkların namazı bitmez. Onlara daim Hak huzurunda olmak gerek! Sen sudan çık, ben havadan ineyim de Tanrı aşkıyle birlik olalım, ne dersin?»

Ne diyecek, postunu sudan çıkardı ve sevgilisini dinlemeye başladı. O diyordu ki: «Ben Allah'ıma cennetini istediğim için de-

ğil; cehenneminden korktuğum için de değil, sırf aşkımdan ve sevgimden niyaz ederim, ya sen?»

Ben niyaz ile geldim, sen namaz ile!

O yılın Hac mevsimi geldiği zaman Rabia Adeviye Sultan'a Hak'tan davet geldi. Bizim sevgili âşığımız, yatağını dürdü. Hac yoluna dizilmiş kervanlardan birinde bir kervancıyla anlaştı. Elindeki paraya göre hasta, tökel bir deve kiraladı, «Senden sana geliyorum, seni kendimde, kendimi sende aramakta devam ediyorum» diye yola çıktı.

Yıllar evveldi, Hasan Basri de, ben Hacca gidiyorum, diye yollara düzülmüş, kimse ondan ne bir selâm, ne bir haber almıştı.

Alamazdı da... Zira Hasan Basri, Kâbe'ye, her yüz adımda iki rekât namaz kıla kıla gidiyordu. Susuzluktan şahrem şahrem yarılan dudakları Allah adından gayrı bir şeye rağbet etmiyor, çöllerin rüzgârı, kumu, sıcağı onu namazından niyazından ayıramıyordu. Sonsuz derinliğinde, Rabia'nın bakışlarının anlamı okunan çöl geceleri onun yürek yarasına deva oluyor, gökyüzünde ışıl ışıl parlayan kocaman yıldızlara baktıkça onlarda sevgilisinin bakışlarının izlerini görüyordu. Bazen kendisine: «Ey Hak dostu Hasan! Benim kederim kederli olduğum için değil, kederli olamadığım içindir» diye seslenişini duyar, bazen su dökülüşü gibi tatlı bir gülüş hatırasıyle kendinden geçerdi. O, bu cefalı yolculuğa biraz da bu iptilâsından, bu vazgeçemediği derdinden uzaklaşmak için çıkmamış mıydı? Ama Hasan Basri, dünyasını kendinde taşıyan soydandı. Nereye gitse, ne yapsa onun için kurtuluş yoktu.

Rabia'nın katıldığı kervan yavaş yavaş yol alıyordu. O, Hasan Basri'den bambaşka duygularla doluydu. Attığı her adımda Tanrı tecellisinin bir başka biçimde kendisini selâmlayıp kucaklamasından mutluydu. Yalnız sırtına bindiği deveden memnun değildi. Hayvancık çabuk yoruluyor, inlemeye başlıyor, Rabia'nın yüreği kan ağlıyordu. Baktı da olacak gibi değil, önce kendi indi, az sonra devenin yükünü indirdi. Onu görenler yanına vardılar ve yalvardılar: «Ey varlığı ışığıyle yolumuzu aydınlatan! İzin ver, yükünü biz götürelim!»

Rabia, kesin olarak başını salladı. «Ey yolumun yoldaşları! Ben bu yola çıkarken sizlere güvenip çıkmadım. Beni yola çıkaran yaradanım elbette kaydımı kayırır» dedi.

Yollar uzuyor, yüksüz devenin canı her an biraz daha çekiliyordu.

Bir menzile, yattığı yerden kalkamadı ve güzel gözlerini Rabia'ya dikip sanki «Hizmetinde kusur ettim, affet beni!» diye diye canını teslim etti.

Kervan uykuya varmıştı. Rabia'nın yanında kimse yoktu. Karanlığın içinde uzayıp giden sonsuz yolları düşündü ve: «Rabbim!» dedi. «Beni kutsal evine çağıran sensin, ben bu yolları şimdi nasıl gideceğim?»

Boşuna telâşlanmıştı, onun devesi de sabahleyin her deveyle beraber ayağa kalktı, yükünü yükledi, yolcusunu mahfesine aldı, kervan yola koyuldu. Her şeyden isteksiz olmak isteyen Rabia, Rabbinden utanıyor: «Sana senin istediğin gibi gelmiyor muyum yoksa?» diye dertleniyordu.

Yol boyu «Rabbim, senden gayrı kimseden bir şey niyaz etmem» diye yalvardı. Sonra da niyazını şöylece tamamladı: «Rabbim, senden bütün dileğim dileksizliktir. Bana verdiğin aşk öyle yücelsin, öyle büyüsün ki gönlümde ondan başka hiç bir şeye meyil ve muhabbet kalmasın. Sen, yine sen, illâ sen!»

Geceler gündüze, gündüzler akşamlara dönüyor, kervan menzillerde dura kalka, vahalarda kona göçe yoluna devam ediyor, fakat Beytullah'a bir türlü ulaşamıyordu.

Gün oldu, Rabia'nın dermansız vücudunda güç, kararsız gönlünde sabır kalmadı.

Bir akşam üzeri güneş, erişilmez uzaklıklarda mızrak mızrak batarken Rabia «Allahım!» diye yalvarmaya başladı. «Allahım! Aşkından artık yoluna gidemez oldum. Ne olur, kerem et, lütfet de evini bana gönder!»

Bu istenmez isteği söyleyen kendi dudakları mıydı? Bu ses onun sesi miydi? Nasıl dili varmış, nasıl böyle bir istekte bulunmuştu bilemiyor. Bildiği, gördüğü ve gördüğü halde inanamadığı şey Tanrı evi olan Kâbe'nin (Beytullah) Rabia katına doğru gelişi oldu.

Ama bu geliş ona hiç bir şey söylemiyor gibiydi.

Rabia diye adlandırılıp cihana salınan o ateş, o yangın takat getirilmez feryatlarına yine başladı: «Rabbim! Rabbim! Evin bana sensiz lâzım değildir. Her şey gibi Kâbende bana yüce varlığınla birlikte gerek! Hiç bir şeyi sensiz istemem Allahım!»

Ve Rabia ıssız kum çöllerinin içinde kendinden geçti. Bir avuç istek ve özlem halinde yandı, tüttü.

İşte o dem Hasan Basri'nin, her yüz adımda iki rekât namazla Beytullah eşiğine vardığı demdi ki, o da orada olmaz bir şeyle yüzyüze gelmiş bulunuyordu.

Eğer bu gözler onun gözleriyse ve eğer gördükleri doğruysa, Beytullah yerinde yoktu. Evet Beytullah yoktu, sadece, anlaşılmaz, sırlı bir sessizlik vardı. Bu ne acayip haldi. Hasan Basri derin düşüncelere varmışken kendisine seslenen Tanrı sesini duydu: «Rabbin bir sevgilisi Hakka yüz tuttu, Hacca gelir. Hak Beytini ona doğru gönderdi, her şey bundan ibaret!»

Şimdi her şey ışık ışık aydınlanıyordu.

Az sonra Hasan Basri de Kâbe gibi, Rabia'sına karşı gitti, Neler görüp neler geçirmişlerdi. İkisi de benzersiz maceralarını birbirlerinin yüzünden okudu. Hasan Basri: «Ey evliyalar güzeli!» dedi, «Nasıl oldu da Kâbe'nin gerçeği sana doğru geldi?»

Bu soru cevaplandırılır bir soru değildir. Hakla kul arasında bazı öyle sırlar vardır ki ona Cebrail bile kulak değdiremez. İşte bu yüzden Rabia sadece şu kadar söyledi: «Sen namazla geldin, ben niyazla geldim, ey dostumun dostu olan Hasan!»

Rabbimden emir geliyor!

Aradan yıllar geçmiş, Rabia'nın samur kaşları kır olmuş, sırma saçları ak. O, içinde Hak aşkının ateşi yanan her insan gibi, gene güzelden güzel, gene nurdan nur. Artık Hasan Basri ile çekişmiyorlar; aynı göle dökülen sular gibi, Tanrı sevgisinde birleşen gönülleri artık çağlayıp taşmıyor, yatağına yerleşmiş suların sessizliği ile akıyordu.

Bir gündü, Rabia Adeviye Sultan başı çatkılı bir kadın gördü: «Neden başını bağlamışsın?» diye sordu. Kadın: «Başım ağrıyor Rabia'cığım» dedi. Rabia sorusuna devam etti: «Kaç yaşındasın?»

«Otuz!» «Otuz senedir hayattasın, Hak yoluna başını bağlamadın da bir gün başın ağrıyor diye nasıl şikâyet edip başını bağlarsın?»

Doğru söylüyordu. Rabia'nın başı ise hem görüntüde, hem de anlam olarak daima secdedeydi.

İbadetten ayakları şişmiş sancıyor, onu iyiden iyiye dertlendiriyordu. Bir gün iniltisini duydular. Dostlarından biri: «Ey nuruyla aydınlatan, hastalığın nedendir?» dedi. Rabia hemen kendini topladı: «Yok yok!» diye telâşlandı. «Görünüşte hiç bir hastalığım yok. Ama içimde onulmaz bir derdim var ki tabipler onu bilmez. Benim derdimin dermanı dostumdur, derdim de dostumdandır».

Hastalığı gün günden ilerliyordu. Hiç bir kul, çektiği bunca acılara rağmen, onun ağzından en küçük bir şikâyet duymadan.

Bir gün, dostları çevresine toplanmış, sohbet ediyorlardı. Gene hastalık meselesi ortaya döküldü. Dostlarına halini anlatamıyordu: «Benim keyifsizliğimi size anlatamıyorum» dedi. «Cennetine bakıyorum, bana arzu vermiyor, cehennemine bakıyorum, ateş ateşi yakmaz ki bana korku versin... Anlıyorum ki onun güzelliği denizine batıp kaybolmaktan gayrı bir dileğim yok. Ben kulum, kulun isteklenmesi abes ama artık dünya kayıtlarından azat olmak istiyorum, belki hastalığımın başı bu!»

Dostlardan biri, «Dünyayı sevmiyorsun Rabia!» dedi. «Ben de senin gibi dünyayı sevmiyorum. Vefasız dünya, yalancı dünya, kalleş dünya!» Konuşan, dünyaya atıp tutmasını bitiremiyor, dünya aleyhinde söylemeye doyamıyordu. Bir ara Rabia onun sözünü kesti: «Ah dostum!» dedi, «Dünyayı ne kadar çok seviyorsun! Evet, o kadar çok seviyorsun ki konuşa konuşa bitiremiyorsun. Dünyayı sevmesen onu bu kadar kötülemezdin. Bana gelince, Hz. Ali misali; dünyanın yalnız haramından değil, helâlinden de geçmişim».

Bunun üzerine, mecliste bulunan Süfyanı Surî, Rabia'dan bir dua diledi, selâmet istedi. Rabia bu istek karşısında ağlamaya başladı. Dostlar şaşırmışlardı. Onu ağlatacak bir şey yaptığını zannetmiyorlardı. Telâşla sordular: «Niçin ağlarsın ey canımızın canı?» «Şunun için ki dünyadan selâmet, dünyayı terk etmekle olur».

«Öyleyse söyle bize ki Allah'a yaklaşmanın en âlâsı nedir?»

«Sevgi sahibi, sevgi sadığı olmak ve... bu dünyada, öte dünyada Allah'tan gayrıyı dost edinmemektir».

Sohbet sona ermiş, meclis dağılmıştı.

İçlerinden Malik bin Dinar, kapı önüne gelince, dayanamadı, ağlamaya başladı. Rabia'nın garipliği, yalnızlığı, fakirliği ve ıstırabı kalbine dokunmuştu: «Ya Rabbi Ya Rabbi!» dedi, «Sen dostlarını böyle mi edersin? Benim zengin dostlarım var. İzin ver, ona onlardan yorgan, yastık, para, ilâç getireyim». Bunu duyunca, o güzel hatun içli bir telâşa düştü: «Yok Mâlik, sakın ha!» dedi. «Yaradanım benim halimi görür, bilir, kaadirdir. İsterse her şeyi verir. Ama böyle murat ediyor, ben onun muradına razıyım!»

Bu bir süre daha böyle devam etti. Hastalık gün günden onun güzel varlığını eritiyordu. Dostları artık onu hiç yalnız bırakmıyor, aralarından ayrılma gününün yakınlarda olduğunu acı acı görüyorlardı.

Gene başına toplanıp Hak sohbetinde her şeyi unuttukları bir demde Rabia Adeviye Sultan: «Dostlar!» dedi, «Lütfedin biraz dışarı çıkın. Rabbimden bana emir geliyor!»

Herkes iki gözü iki çeşme kapı önüne birikti. Tanrı emri önünde başları eğikti. Onun için kimse olmaz şeyler yapmıyordu. Birden nereden geldiği bilinmeyen bir sesle yandılar: «Ey âlemler içinde bir tane olan Rabia! Rabbine o senden, sen ondan razı olduğun halde gel. Benim has cennetime gir!»

O anda Rabia, Hak cemaline yürümüş, bu dünyadaki hayatı bitmişti.

Cümle âlem ona ağladı. Kurtlar, kuşlar onu selâmetleyip, rahmetiyle yıkandıkları o güzel kadının önünde diz bağladı.

Bu dünya Rabia gibi güzel görmemişti. O iyi hallilerle de kötü hallilerle de dosttu.

Ölümünden sonra, dostlardan biri onu rüyasında gördü: «Ey Rabia, kabirdeki ilk geceden sana sual soruldu mu?» diye araştırdı.

Rabia gene güzel, gene eşsizdi: «Evet, soruldu» dedi. «Münkir Nekir geldi, önüme dikildi».

«Rabbim, bana meleklerini ne gönderirsin? Seni şimdiye kadar bilemedimse şimdiden sonra da bilemem! dedim».

EYÜP SULTAN

GERÇİ Eyüp Sultan Istanbul'u göremeden, onun surları önünde şehit oldu. Ama onun gönlü gözü Istanbul'u öyle derinden, öyle gerçekten görmüştü ki yüzyıllar boyunca şehir kendi çehresini, kendi özünü bu velînin ölümsüz yüzünde seyretti.

Ben Istanbul'un Eyüp Sultan'la ilgili iki büyük rüyasını, daha doğrusu, rüyaya benzer iki büyük hatırasını biliyorum: Birincisi, onun ilk ve büyük fetih şehidi sayılması hikâyesidir.

İkinci, Eyüp Sultan makamının bulunması ve Türk Istanbul'un, bu makam çevresinde gelişip güzelleşmesi destanıdır.

622 yılı temmuzunun on altıncı günüydü. İslâm Peygamberi Medine şehrine giriyor, bir bakıma tarihin yüzü değişiyor; gelmiş ve gelecek bütün Müslümanların kaderi bu girişle beraber beliriyordu.

İnsanlık âlemine, bir kurtuluş bayrağı olarak gönderilen Hz. Muhammed, El Kusvâ adlı beyaz devesinin üzerindeydi. Güneşten tunçlaşan yüzünü kumral sakalı daha da heybetli kılmıştı. Mor bir damarın ikiye böldüğü gümrah kaşları altında elâ gözleri iki iyilik denizi gibi etrafını yıkıyordu. Yanında sadık ve vefalı dostu Ebubekir vardı. Önünde, komşu kabilelerden birinin reisi Boreyda gidiyordu. Reis, Hz. Muhammed'in bayrağını temsilen sarığını mızrağının ucuna takmıştı. Ardında, onları karşılayan Medine'liler vardı. Kafilenin iki tarafında dalkılıç Ensar gençleri muhafız alayını oluşturuyorlardı ve kılıçlarını sallayarak ve bağırarak Hz. Muhammed'in şehre girişini ve onun koruyucusu olduklarını ilân ediyorlardı.

Kafile, Medine kapısına geldiği zaman bu muhteşem ve muazzam heyecan dalgasını Hz. Muhammed bir işaretiyle durdurdu. Devesinden indi. Ona böyle bir günü ihsan etmiş olan Allah'ına şükretmek istiyordu.

Bu durak, heyecanı son sınırına gelmiş olan halkı biraz yatıştırmıştı ama şehre giriş gene aynı biçimde oldu. Medine'de ölümlük hastalar bile «güzeller güzeli»ni görmek için sokaklara dökülmüştü. Gümüş halhallı dilber Medine'li kadınlar kıvançlarından ne yapacaklarını bilememişler, sahanları, kapakları birbirine çarpa çarpa O'nun şanına, ömürlerinin en güzel türküsünü «Talâal-bedr-u aleyna...» diye en coşkun sesleriyle söylemeye başlamışlardı.

Evet! Bu, bir yeni gün doğumuydu. İnsanlık âleminin kendi kendini yenilemesi, yüceltmesi yolunda başarılan yeni bir doğum.

El Kusvâ, Medine'nin daracık sokaklarında kendi keyfince yürüyüp gidiyordu. Küçük bir meydanda, Ensar'ın en ilerigelenlerinden biri El Kusvâ'nın yularını tuttu: «Ya Resulullah, benim konuğumsun!» dedi.

Kalabalık hemen karışıp kaynayıverdi. «Allah, Allah!» diye başlayan bir isyan dalgası yükseldi. Ensar'dan bir başkası devesini öne sürdü: «Habibullah aşkına, izin ver de o şeref bana ait olsun!»

Az zamanda develer bir düğüm haline geldi. Her Medine'li, «bu âlemler müjdesi»ni kendi evine misafir etmek istiyordu. Herkes heyecanlı, kılıçlar yalındı. Hz. Peygamber: «Dostlarım!» diye başladı. «Bir önerim var: Benim için her biriniz aynı derecede kıymetli, azizsiniz. Her birinizde de misafir olmak isterim. Sözü El Kusvâ'ya bırakalım. Devem hanginizin evi önüne gider ve çökerse ben onun misafiri olayım, ne dersiniz?»

Kalabalık yarıldı. Hz. Muhammed devesinin yularını boynuna attı. El Kusvâ sallana sallana yürüyor, kimse ses çıkarmadan onu izliyordu. Sonunda deve durdu, bir evin kapısı önüne çöktü.

Hz. Peygamber meraktaydı: Bu evin mutlu sahibi kimdi? Hemen haber verdiler: İsmi Halit İbni Zeyd, künyesi Ebu Eyyubül Ensarî!

Evet! Peygamber bu ismi tanıyordu. Daha minimini bir çocukken annesi onu çöldeki bir akrabalarının çadırına misafir götürmüştü. Halit İbni Zeyd o akrabalarının çocuklarından birinin yeğeniydi. Bunları hayal meyal hatırlıyordu. Ev sahibine söylenecek bir başka sözü vardı. İçeri girip serin revaklı avluya otu-

rünca «Ey bize ait olan bir emanetin muhafızı, getir bakalım sendeki gümüş çekmeceyi!» dedi.

Halit İbni Zeyd şaşırdı. Yıllardır, atadan oğula kutsal bir emanet olarak geçen bu gümüş çekmeceyi Muhammed nereden biliyordu?

Çekmece geldi, demek ki artık onun açılma vaktiydi. Açtılar ve içinde saklı olan beratı okudular. Burada, biz de efsaneyi dinleyelim: Halit İbni Zeyd'in büyük dedelerinden biri, günün birinde yeryüzüne Hz. Muhammed'in geleceğini bilmiş, ona görmeden âşık olmuştu. Yıllarca: «Ben o güzelin saadetli devrine yetişemeyeceğim, onu göremeyeceğim» diye ağlamış, Yakup gibi göz yaşından gözleri görmez olmuştu.

Devrinin uyanık keşişlerinden bir dostu vardı. Ona bir gün, «Sen Muhammed'i göremeyeceksin ama torunlarının torunlarından bahtlı bir insan onun devrine yetişip bayraktarı olacak, senin adını beraber yadedecekler» dedi. Ata, keşişten bu sözün doğruluğu hakkında bir berat istedi. İşte gümüş çekmecede saklı olan ata yadigârı buydu. Keşişin kehaneti çıkmış, o soydan Halit İbni Zeyd, Resulullah'ın saadetli zamanına ulaşmış ve dedesinin adını birlikte yadetmişlerdi.

Medine'liler El Kusvâ'yı düşündüler. Resulullah'ın devesi bu sırdan bir koku almış, demek ki o yüzden Halit'in evi önüne çökmüştü.

Resul'ün alemdarı

Hazreti Peygamber, El Kusvâ'nın önünde diz çöktüğü evin sahibi Halit İbni Zeyd'i tasavvur ettiği İslâm savaşçı tipinin en iyi örneği gördüğünden, kendisine bayraktar yapmış ve Ebu Eyyubül Ensarî'nin adı, Müslüman cihatları tarihine «Alemdarı Resul» olarak geçmiştir.

Halit İbni Zeyd, Resul'ün bulunduğu bütün savaşlarda başkumandanlık bayrağını şerefle taşımış bir insandı. Fakat görevi, Peygamber'in bu dünyadan ayrılmasıyle bitmiyordu.

İnanmış, tecrübeli ve dini bütün bir Müslüman olarak Halit

İbni Zeyd, Peygamber'in vefatından sonra da, İslâm'ın seçilmiş bir kahramanı olarak görevini sürdürdü.

Şimdi, Hicrî takvimin başladığı, Hz. Muhammed'in Medine'ye ilk giriş gününden tam kırk sekiz yıl sonrasındayız.

Devir, Emevî Devleti'ni kuran Birinci Muaviye devridir. Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye, bir zamanlar Hz. Muhammed'in kâtipliğini yapmıştı.

Onun için Hz. Peygamber'in, İslâm ordularına işaret ettiği yeni ufukların yönünü ve değerini çok iyi bilmektedir.

Müslümanlığın Arabistan'ın küçücük bir parçasını kapsadığı o mutlu günlerde Hz. Muhammed, «Istanbul elbette bir gün fethedilecektir, onu fetheden kumandan ne iyi kumandan ve o asker ne iyi askerdir» diye, o uzak ülkeyi kutsamış ve ümmetine müjdelemişti.

Sonra, Selmanı Farisî'nin Hendek Savaşı'nda şahit olduğu bir olay da vardı. Muaviye bunu da unutmamıştı.

Hendekler kazılırken kazmalarına rastlayan bir taşı kıramayan Müslümanlar Hz. Muhammed'e başvurmuşlardı. O, üç vuruşta bu taşı parçaladı. Yanında Selmanı Farisî vardı. Selman, Hz. Peygamber'in her vuruşta bir başka hale düştüğünü, âdeta kendinden geçtiğini fark etmişti. Ortalık tenhalaşınca Hz. Muhammed'e az evvel neler görüp geçirdiğini sordu. Hz. Peygamber, Selman'a şu cevabı verdi: «İlk vuruşta bana Sana'nın evleri göründü. İkinci vuruşta Kisra'nın kasırlarını gördüm. Üçüncü vuruşta ise Rûm'un kızıl köşklerini! Benden sonra ümmetim bütün bunlara sahip olacaktır!»

İşte Muaviye'nin, İslâmiyet'in kendini bütün dünyaya kabul ettirmeğe başladığı, güçlü ve düzenli bir İslâm ordusunun çekirdeklendiği devirde, artık Rûm'un güzel köşklerine doğru sefere çıkma zamanının geldiğine gönlü yatmıştı.

Bunun için, 669 yılında oğlu Yezit'in başkumandanlığında, Istanbul'a doğru, güçlü bir donanma ile bir ordu gönderdi.

Bu ordu içinde Peygamber'in kutlu zamanına erişmiş otuz üç sahabe vardı. Bunların en yücesi ve en yaşlısı Ebu Eyyubül Ensarî idi.

Onun, aralarında bulunması, bütün ordu için bereketli bir kuvvet kaynağı oluyordu. Çünkü herkes, çıktıkları seferin onun varlığı sayesinde uğurlu bir sefer olacağında birleşmişti.

Üstelik, Hz. Peygamber'in: «Istanbul, eshaptan biri zamanında fethedilecektir» dediği aralarında çok söylenip çok konuşulmuştu.

Arap ordusu, Istanbul surları önüne yaklaşırken Ebu Eyyup hastalanmış, hayatından ümidini kesmişti. Fakat bu hastalık ona ne sefer gayretini, ne dövüş gücünü kaybettirdi. Bir ara, başkumandanı yanına çağırarak ona dedi ki: «Çok ihtiyarım ve hastayım. Olabilir ki bu yollarda öleceğim. O zaman beni, kâfirlerin toprağında götürebildiğin en uzak yere kadar götür. Daha ileri gidemeyeceğin yer neresiyse beni işte o noktaya göm! Çünkü, bir gün Peygamber'in saadetli huzurunda otururken eshaptan birinin, Istanbul surları önünde defnedileceğini işitmiştim. Olabilir ki bu benim». Fakat Ebu Eyyup yollarda ölmedi. Istanbul surları önüne kadar geldi ve Arap ordularıyle birlikte savaşlara karıştı. Ebu Eyyup Istanbul'u görmeden ölmek istemiyordu.

Resul'ün bayraktarının şevki bütün orduya da geçmişti. Peygamber'leri haklıydı, böyle bir şehir için her türlü cefaya katlanılabilir, böyle bir şehir için ölünebilirdi.

Öyle de oldu. Bayraktar Halit kuşatılma sırasındaki bir savaşta aldığı ok yarasıyle şehit edildi. Ordu, şaşkına dönmüş, birbirine karışıvermişti. Fakat o, ruhunu teslime hazırlandığı son demde, gene kutsal görevine devam ederek, orduyu dağılıp çözülmekten kurtarmak için uğraştı, bunu başardı da!

Sonra, etrafını saran silâh arkadaşlarına veda etti. Büyük ermiş, Istanbul'u göremeden ölüyordu. Mezarının, küffar tarafından bulunamayacak bir şekilde yapılmasını istedi. Gözlerinde Resul'ün tatlı elâ gözlerinin derinliği vardı, her türlü hasret artık sona eriyordu.

İstediği her şeyi yaptılar. Acele ile üzerine adı yazılan bir taş kabrin içine konuldu. Toprak, herhangi bir yer gibi düzeltildi. Nasıl olsa günün birinde gene gelecekler ve şehri alacaklardı. O zaman fethin bu ilk büyük şehidi lâyık olduğu itibarı görecekti.

Ertesi gün Bizanslılar, gece, sur dışına muazzam bir nur dalgasının indiğini, bunu herkesin gördüğünü, şu halde emîrlerden birinin öldüğünü, bu emîrin kim olduğunu sordular. Kuşatma böylece çözüldü.

Istanbul'un fethi o tarihten yedi yüz seksen dört yıl sonra Fatih Sultan Mehmet'e nasip olacak ve ilk büyük fetih şehidinin makamı onun zaferiyle beraber gün ışığına çıkarılacaktı.

Türk Istanbul'un ilk ışığı

Şimdi 1453 yılının baharındayız. Genç Sultan Mehmet'in orduları Istanbul'u kuşatalı elli gün kadar olmuştur. Hükümdar büyük bir sabırsızlık içinde; Bizans dayanıyor ve şehri vermek istemiyor. Halbuki Sultan Mehmet, şu demlerde, dayanılmaz bir özlemle hasretini çektiği şehrin içinde ve ona sahip olmalıydı.

Kimbilir kaçıncı defadır, Bursa'lı şair Ahmet Paşa'yı huzuruna çağırıyor ve: «Git, efendim Akşemseddin Sultan'a sor, fetih ne zaman olacak?» diye haber gönderiyordu.

Şair Ahmet Paşa, Akşemseddin huzuruna varmış ve hükümdara şu cevabı getirmiştir: «Allah, Hak dini uğruna himmet gösterenleri armağansız bırakmaz!»

Bu haberde, şüphesiz sabır dileği gizliydi. Ama genç Mehmet artık sabır ve karar duraklarında konaklayacak gibi değildi. Onun için şair Ahmet Paşa'ya yirmi iki yaşının bütün ateşiyle gürledi: «Ben böyle karanlık cevap istemem! Ben fetih gününü kesin olarak öğrenmek istiyorum!»

Akşemseddin, hükümdarın ne halde olduğunu anlıyordu. Günlerdir başı seccadeden kalkmamış, çadırına kapanmış, fethin hayırla sonuçlanması için dua etmişti. Ahmet Paşa'nın ikinci haberi üzerine Ak Şeyh sorguya yattı. Ertesi sabah Mehmet'in yüzünü şu mutlu haberle güldürdü ki: «Mayısın yirmi sekizinci gecesinin şafağında genel hücum yapılırsa, Tanrı yardımıyle fetih kısmet olacaktır».

Fetih oldu! Artık Istanbul Türkler'indir. Fatih, yıllar yılı öz-

lediği Ayasofya'yı görmüş, Kayser sarayından Marmara'yı seyretmiş, şehrin sokaklarında duymak için ölümü bile hiçe saydığı mübarek ezan sesini dinlemiştir.

Ama fetih kapısında onun işi henüz bitmedi. Bitmedi ne kelime? Daha yeni başlıyor.

Şimdi, bin yıldan daha eski geçmişi olan bu ülke Türk'leştirilecek ve Müslüman edilecektir.

Genç Fatih, asıl büyük savaş olduğuna inandığı bu «manevî cihada» nereden başlayacağını da çok iyi biliyor.

Yedi yüz seksen dört yıl evvel Istanbul sur'ları önünde şehit düşen Resul'ün alemdarı Hz. Halit'i o unutmamıştır. Müslüman - Türk ordusunun ona olan sevgisini; hakkındaki bütün tarih, efsane ve rivayetleri çok iyi biliyor.

Ebu Eyyup'un makamını bulmak ve Türk Istanbul'u yapıma oradan başlamak gerek!

Fatih, bunun için el uzatıp başvuracağı ve yardım isteyeceği yerin neresi olduğunu da çok iyi biliyor.

Gene hocasının Okmeydanı'ndaki çadırındadır. Akşemseddin onun iki keskin kılıç gibi ışıldayan gözlerine hayran hayran bakarak: «Pekiyi devletlim. Allah yardım ederse muradın husul bulur. Biz, bir aracıdan başka bir şey değiliz!» diyor.

Bu bir vaattir. Ak Şeyh gene yalnız kalmış, gene gayp hazinesinin âlem gözüne kapalı kapısını aralamıştır.

Mürşit, vakit gelince, açık-seçik bir kendinden geçişle hünkârın karşısına geliyor: «Müjde devletlim! Alemdarı Resul Ebu Eyyubül Ensarî'nin kutlu makamı bize bildirilmiştir».

★

Bu müjde üzerine hünkâr ve mürşit derhal atlandılar. Haliç bitiminde bir koruya geldiler. Devletliler ve Akşemseddin dervişleri arkalarındaydı.

Ak Şeyh, derin bir vecd içinde, bir noktadan gözlerini ayıramıyordu. Hemen seccadesini o naktaya yaydı ve Hak huzurunda el bağlayarak namaza durdu.

Selâm verdikten sonra tekrar secdeye kapandı.

Vakit uzuyor fakat Akşemseddin başını secdeden kaldıramıyordu. Kalabalık sabırsızlanmaya başlamıştı. İçlerinden bazıları: «Efendi kabrin yerini bulamadı, utancından başını yerden kaldıramıyor» diye ortalığı bulandırırken mürşidin başı yerden doğruldu. Gözleri, ağlamaktan kan çanağına dönmüştü.

O sırada, şeyhinin nasıl bir âlemde yaşadığını ve nasıl bir âlemden döndüğünü ancak hünkâr anlayabilirdi. Hemen yanına koşup hocasının ellerine sarıldı. Mürşit titremeler içindeydi. Ebu Eyyup Istanbul fethini tebrik etmiş, Allah'a beraberce şükretmişlerdi.

Akşemseddin Efendi şöyle dedi: «Hünkârım, hikmeti Huda seccademizi kabri Hz. Halit üzere döşemişiz, hemen bu mahalli kazsınlar!»

Akşemseddin dervişlerinden üç kişi işaret edilen yere koştu. Bunların biri genç Istanbul fatihiydi.

Az zaman sonra, dört köşe bir somaki mermere rastladılar. Üzerinde kûfî hat ile «Haza kabri Ebu Eyyubül Ensarî» yazıyordu.

Taş kaldırılınca safranla boyanmış kefenin içinde Hazreti Halit'in cesedi ter ü taze göründü. Sağ elinde tunç bir mühür vardı.

Hazır bulunanların hepsi şükranla secdeye kapandılar. Kabir tekrar örtüldü. Efsane der ki:

Akşemseddin Sultan, kabrin karşısına iki taze çınar fidanı dikti.

★

Fatih'in Istanbul'da temelini attığı ilk binalar Eyüp Sultan türbesi ve camisi oldu. Bu yapılar, öyle bir iman ve duyguyla yapıldı ki yeryüzünde, hemen yalnız orada ölüm güzelleşti.

Türk Istanbul'un ilk camisi fetihten beş yıl sonra bitmiş, millî imanın bu ilk durağından, hızla büyük bir şehir doğmuştu.

Istanbul'a yerleşmek üzere getirilen Bursa'lılar, Eyüp'e yerleştirildiler. Hünkâr'dan sonra diğer hayır sahipleri, gaza yoldaş-

ları, bilginler oraya medrese, han, hamam, çarşı ve pazarlar yaptırarak Bizans'ın o küçük sütçü köyünü Eyüp şanına abat etmişlerdi.

Istanbul ve Eyüp Sultan

Bugün artık Eyüp Sultan'sız bir Istanbul düşünülemez. Bu Boğaziçi, yahut Fatih Sultan Mehmet'i düşünmeden bir Istanbul tasavvur edebilmek kadar güçtür.

Eyüp Sultan her Istanbul'lunun günlük hayatının bir parçasıdır.

İşleri mi ters gidiyor? Istanbul'lu hemen bir cuma günü oraya koşar. Eyüp fukarasına para verir. Kubbelerde öbek öbek söyleşen güvercinlere mısır serper, kumruları sever. Kocaman çınarın gövdesinde yalnız başına oturan asırlık hasta leyleğin hatırını hoş eder. Böylece namaz vaktini bulur. Müezzinler minarelere çıkıp ezana başlayınca işi ters giden Istanbul'lu, büyük çınarları çerçeveleyen demir parmaklığın dört köşesindeki muslukları açıverir. Şırıl şırıl akan sularla beraber Hz. Eyüp'ün niyaz ve ricalara dayanamayarak, işlerini kolaylayacağına, onu dardan kurtaracağına imanı vardır.

Şehirli, uzun süre kendisinden haber alamadığı dostlarını da, gider, Eyüp'teki niyet kuyusundan sorar. Evliya Çelebi, bu niyet kuyusu hakkında ne güzel hikâyeler anlatmaktadır. Diyor ki: «Gayet garip bir hikmeti aciptir ki sırrına akıl erdirmek mümkün değil! Bu kuyudan her ne sual edilse, haber verir. Lâkin, Kur'an'ın menettiği hususlardan sorulsa alaydan başka bir şey zuhur etmez. Meselâ: -Karnımdaki kız mıdır erkek midir?- diye sual eden bir kadın, kuyudan -Azıcık ye- cevabını alır.

Fakir bu haceti birkaç kere müşahede ettim. Görmezden evvel vukuuna iyice inanmazdım. Hattâ bir kere kuyudan: -Osman dayım hayatta mıdır?- diye sordum. -Aydıncık şehrinde un alıyor, yakında gelir- cevabı zahir oldu. Üç gün sonra, Osman dayım gelince: -Mahı şabanın yedinci pazar günü neredeydiniz ve

ne yapıyordunuz?- diye sordum. -Aydıncık şehrinden un alıyordum!- diye cevap verdi».

Bu kuyu hakkında ta Bizanslılar devrinden zamanımıza ulaşmış rivayetler de vardır.

Hani anlatmıştık; Ebu Eyyubül Ensarî'nin kabrine nur indiğini, Bizans imparatoru görmüştü ya. İşte, bir rivayette, Arap ordusu çekilince, imparator o noktaya bir türbe yaptırmış ve bu türbeyi görüp ziyaret etmek için Bizans akın akın ona koşmuşlar. Fakat burada onları hiç ummadıkları ikinci bir mucize bekliyormuş. Sularında şifalı özellikler bulunan bir kaynak, o kalabalığın gözü önünde, birden, yerden fışkırıvermiş. Bu su kapışılmış, şişeler doldurulmuş ve bütün Bizans'ta büyük bir ticaret metaı haline gelivermiş. Ve Eyüp, o zamandan beri yalnız Müslümanların değil, Hıristiyanların da ziyaret yerlerinin başına geçmiş.

Fakat yalnız Istanbul'lular mı? Şehre misafir olanlar için de orası bir başlangıç noktasıdır. Istanbul'a gelen her inançlı insan, işe oradan başlar, şehri evvelâ ordan seyreder. Oyuncakçılarından çocuklarına birkaç küçük armağan alır. Tatlıcılarından Eyüp'ün ünlü kaymağından yer, mezarlıklarında dolaşır, tepelerinden, bugün fabrika bacalarıyle manzarası yaralanmış olan denizini seyreder. Eyüp gezintisi küçük bir Istanbul fethidir. Şehri oradan yakalayabilen ve seyreden insan, artık bir daha ondan, onun sihrinden ve büyüsünden kurtulamaz.

Müminler, öldükleri zaman Eyüp camisi ve türbesine yakın bir yere gömülmek isterler. Çünkü, halk arasında öyle bir inanç vardır ki, Eyüp camisinden okunan ezan sesinin işitildiği yerlerde gömülü olan Müslümanlar, kabir azabından kurtulacaklardır. Eyüp'ün eski mezarlıkları, işe onun eteklerine sığınan bu felsefenin yadigârlarıdır.

Yine halk, Eyüp Sultan'ın bir çocuk dostu, bir çocuklar evliyası olduğuna inanır.

Çocuklarını, onu ziyarete götürmeyen, kandillerde, bayramlarda, çocuklarının sağlık ve geleceği adına hacet penceresi önünde el bağlamayan Istanbul'lu pek azdır.

Hele sünnetlerde... Süslü şapkaları ve al beyaz kurdeleleriyle

bütün sünnet çocukları kesinlikle onun önünde el bağlar. Eyüp Sultan düğününden, bayramından ölümüne varıncaya kadar işte böylece Istanbul'un içine girmiş, hayatına, havasına karışmış bir evliyadır. Onun büyük mucizesi budur. O nasıl şehri görmeden öldüğü halde bir mühür gibi Istanbul'un bağrına damgalanmış, çeşnisini, kokusunu, ona ebedî yadigâr bırakmışsa, Istanbul'lu da kendini bu velîye öyle yakın, öyle içli - dışlı bilir. Ona karşı sorumlu, ona karşı görevli, ona karşı sevgilidir. Istanbul'lu Eyüp Sultan'da mücahit atalarının nurlu yüzünü, bereketli imanını görmüştür. Ben bu yazıyı yazmak için Eyüp'te, Eyüp'lülerle sohbet ederken, içlerinden biri bana dedi ki: «Zaman zaman, güneşle beraber buraya gelen, atalarımızın, dedelerîmizin bize bırakıp da, bizim kaybettiğimiz mutlu bir emaneti, bu semtlerin havasında ve anlamında arayıp bulmaya çalışan bir dostumuz vardı. Çok şey geldi başına. Varsın olsun. Ama sen şunu da yaz ki: Ebu Eyyup himmeti her zaman ol dost ile beraberdir!»

HACI MESUT

HACI Mesut'un mezarı İzmir'in Alipınar köyündedir. Hacı Mesut, Çanakkale Savaşı'nda, gözle kaş arasında, adını bütün orduya duyurmuş ve ermişlik payesini kazanıvermiş mutlu bir insan. Mezarının önünde okuyup, niyaz etmeden kimse geçmez. Bir derdiniz, özellikle askerlikle ilgili bir müşkülünüz varsa, hemen kalbinizi Hacı Mesut'a döndürün, yattığı yere kadar gitmeye hacet yok, eğer, müşkülünüzde, halis niyetiniz hâkimse işiniz oluverir.

Çanakkale Savaşı'ndayız. Mülâzım Emin, çiçeği burnunda bir Harbiye'li. Mektebi bitirmiş, cepheye sürülmüş... Gönderildiği alay, ateş hatında, kırılıyor, ama ne kırılıyor; gençler yiğitler biçiliyor. Bir zaman, geriden ikmal getirerek işi idare etmek istiyorlarsa da gün oluyor, ikmal de yetmiyor. Alaydan arta kalanları derleyip, toplayıp İzmir'in Alipınar köyüne getiriyorlar.

Acemiler gelecek, alay tamamlanacak, talim görecek ve yine cepheye sevkedilecek...

Alay tamamlanırken, durumun nezaketi gereği, alışılmış kurallara pek aldırılmıyor, eli silâh tutan herkes toplanıp Alipınar'a getiriliyor. Gelenlerin içinde Hacı Mesut da var. Yaşlıca, sessiz - sadasız, kendi halinde bir Habeş. Trablus'luymuş, Mülâzım Emin'in Konya'lı Aziz Çavuş diye bir çavuşu var, nedense bu Hacı Mesut'u hiç sevmiyor. Her sabah Emin Efendi'ye tekmil verirken sayıyor, döküyor, sözün sonunu: «Bir de, hiç bir işe yaramayan şu pis Arap yar» diye bitiriyor.

Pis Arap aşağı, pis Arap yukarı... Günün birinde, Mülâzım Emin: «Bırak Aziz şu adamı» diyor. «O zaten yaşlı, sen onu talime çıkarma, koğuş temizliğine ver!»

Böylece günler geçip giderken, bir gün Mülâzım hastalanıyor. Ama durumu çok ağır. Ne doktor, ne ilâç, ne sıhhiye memuru. Hastaya yardım edecek hiç kikse ve hiç bir şey yok. Akşama doğru Emin Efendi kendini kaybediyor, ateşten cayır cayır yanıyor, bir günde sanki eriyor.

Yapılacak bir şey yok, işi duaya kalmış. Görenler, sabahı bulamaz, diyorlar.

Bir ara, Hacı Mesut, Aziz Çavuş'un yanına gelerek: «Bir nefes edeyim mi?» diye soruyor. Mülâzım'ın işi bitmiş ama, etsin bakalım, ne olacak?

Hacı Mesut, Emin Efendi'nin yanına durmuştur, dudaklarının güç farkedilen hareketinden başka bir kımıldanış, bir ses yok. Saatlar geçiyor. Hasta terliyor, Hacı Mesut terliyor. Bekleşenlerde artık takat kalmamış, kendilerini tutmasalar, «Pis Arabı» yeninden, yakasından tutup tartaklayacaklar. Sonunda, Hacı Mesut, gözlerini Aziz Çavuş'a çevirip fısıldıyor: «Tamam, kurtuldu, ne isterse verin, yesin». Yemek mi? Mülâzım ölü gibi serilmiş, gülesi geliyor Aziz Çavuş'un. Tam o sırada yataktan bir inilti duyuluyor: «Su!»

Artık ona kimse, «Pis Arap» diyemez. Mesut'ta bir başkalık sezmekte olan birkaç kişinin gözleri iyice açılıyor. Onun peşinden ayrılmıyorlar. Şu kadarını öğreniyorlar ki, Hacı Mesut, Abdüsselâm Esmerî'nin kıymetlilerindendir. Allah katında itibarı büyüktür, ama o işi oluruna bağlamış, kendini açığa vurmamıştır.

Hacı Mesut'un çevresindeki halka her gün biraz daha büyüyor, bir kere onun sevgisine yakalanan artık kendini ondan kurtaramıyor. Hacı Mesut'ta tahuf bir şey var. Hani, çavuş yok mu, şu Aziz Çavuş... Asıl, o; utanmasa işini gücünü bırakacak ve sabalı ezanlarına kadar süren âşıklar sohbetinden ayrılmayacak...

Bir gün, Hacı Mesut, Mülâzım Emin Efendi'ye, Aziz Çavuşla haber gönderiyor: «Yarın, davul dövdürsün, pilâv, zerde döktürsün, Çanakkale'de savaş bitti, zafer bizimdir!»

Mülâzım Emin, bu haberi biraz tuhaf buluyor. Çünkü, vaziyet, hiç de Hacı Mesut'un dediği gibi değil, gelen haberler kötü! Ordu müfettişi de tam o sıralarda Alipınar'dan geçiyormuş. Mülâzım: «Acaba vaziyet ne merkezde?» diye sorunca, ordu müfettişi: «Orduyu geri çekecekleri söyleniyor, öyle olursa Istanbul düşer, vaziyet çok fena!»

Ordu müfettişi yansın yakılsın, Hacı Mesut gene haberi salıyor: «Davul dövdürsün, helva...»

Akşamın geç saatlarında Alipınar'a, kan ter içinde bir atlı girip Mülâzım Emin Efendi'nin önünde selâmı çakmıştır: «Gözümüz aydın efendim, çok şükür muzafferiz, Çanakkale'yi kurtardık...»

Bu kadarı yeterlidir; duyan Hacı Mesut'a koşuyor.

İlk müjdeyi veren sanki o değilmiş gibi, Hacı Mesut, masum gözleriyle etrafını saranlara gülümsemektedir. Ama bu gülümsemede, sevinçten fazla bir şey, sırlı, anlaşılmaz bir şey olduğunu o zaman, telâş ve heyecandan, kimse anlayamıyor.

Bu anlamlı tebessümün kokusu birkaç gün sonra çıkıyor. Davullar dövülmüş, helvalar yenilmiş, İzmir'in yiğit efeleri diz vurup, zeybek oynamıştır.

Ortalığın sakinleştiği bir sabah Hacı Mesut, artık bütün alay gibi önünde el bağlayıp niyaza varan Çavuş'a: «Aziz Çavuş çocukları topla, bir diyeceğim var» diyor.

Aziz Çavuş'un içinde bir ateş, ne yaptıysa Hacı Mesut'u fazla konuşturamıyor.

Akşam karavanasından sonra etrafına toplanıyorlar. Hepsinin yüreği kuşkuda, ama kimse sebebini bilmiyor. Sebep Hacı Mesut'ta!

«Evlâtlarım! Benim görevim burada bitti. Trablus'tan sizin alayı uyarmak, yüzünüzü Hak yüzüne çevirmek için gönderilmiştim. Şeyhimin dediğini yaptım. Hepiniz, Abdüsselâm Esmerî'nin himayesindesiniz. Beni duadan unutmayasınız. Ya Allah!»

Evet! Hacı Mesut, «Ya Allah» demiş, Allah ceamline yürüyüvermişti. Alay karışıyor, birbirine giriyor. Gözlerinin önünde olanlara inanamıyor. Bir insan ölüme böyle söz geçirebilir mi?

Fakat, bütün telâş faydasızdır. Hacı Mesut ölüme sözünü geçirmiş, kavilli bir yolculuğa çıkar gibi yürek hoşluğu, gönül rızasıyla yürüyüp gitmiştir.

Bana bu hikâyeleri anlatan da evliya suretli bir insandı. İşe bakın ki bir gün kendisine: «Hocam, himmet et de askerliğimi İstanbul'da yapayım» diye yalvaran bir öğrencisine: «Benim elimden ne gelir, sen onu Hacı Mesut'tan iste!» demişti. Delikanlı vakti gelince kurada İstanbul'u çekti. İzmir'in Alipınar köyündeki Hacı Mesut, özellikle askerlerin ermişidir. Onların gönlünü hoş eder.

HACI BAYRAM VELÎ

1352 YILINDA, Ankara'nın Solfasol köyünde, Koyunluca Ahmet diye söylenen akıllı, çalışkan bir köylünün, bir oğlu dünyaya geldi. Bu, eve doğan üçüncü oğlandı. Adını Numan koydular. Numan, Koyunluca Ahmet'in diğer oğulları Safiyeddin ve Murat'a benzemiyordu. Onun, gözlerini dünyaya açmasıyle her şeyin düzeni değişmiş, işler kolaylaşmış, kısmetler bereketlenmiş, evde herkesin yüzü gülmüştü. Yıllar geçip, olaylar geliştikçe, bu kolaylık, bu bereket, bu güzellik daha da artacak, Numan'ın asıl adı unutulacak ve bu küçük çocuk, bütün Orta Anadolu'nun sevgi ve inanç durağı olarak insanlık âleminde yadedilecekti. Koyunluca Ahmet, karısının yanında oturup, küçük Numan'ın beşiğini usul usul salladığı o günler, elbette işin bu kadarını bilmiyordu. Hele onun Hacı Bayram Velî adıyle yüzyıllardan yüzyıllara devredileceğinden hiç haberi yoktu.

Onu doğuran ana içtenliğin, sevginin, inancın ta kendisiydi. O da sütünü emen bu pembe dudakların, yarın, yüz binlerce insanı, varlığı haznesinden gürül gürül akan aşk ve dostluk duygularıyle besleyip olgunlaştıracağından habersizdi.

Solfasol köyünden Koyunluca Ahmet oğlu Numan, büyüdü, okudu ve günün birinde Ankara'da Melike Hatun tarafından yaptırılan Kara Medrese'de ders vermeğe başladı. Nerede, kimlerden ders okudu, bilemiyoruz. Tarihler onu tanıdığı zaman, Müderris Numan genç, yetkin ve olgun, bilgili bir insandı.

Başka hocaların öğrencileri bile fırsatını bulur bulmaz, gelir, onun kürsüsü dibine çökerdi. Ne de güzel konuşuyor, bildiklerini ne de kusursuz bir üslupla anlatıyordu. Bu kadar bilgiyi, bu genç yaşında nasıl elde etmişti? Onu dinleyenler, bunun imkânsızlığını düşünür, sonra aralarında, bu bir ihsan, bu bir Allah vergisi, diye karar verirlerdi.

Onun ders saatlarında Kara Medrese dolup taşmaya başlamış, adam almaz olmuştu.

Koyunluca Ahmet oğlu Numan, bir bakıma hayatından memnundu. Ankara'lıların, sade Ankara'lıların mı, bütün Orta Anadolu'nun kendisine gösterdiği ilgi ve itibar, hoşuna gidiyor, göğsü kabarıyordu. Bu ilgi, onun yaşında pek az insana nasip olabilirdi. Bir sokağa çıksa, önü ardı insanla doluyordu. Herkes, ona hizmet için birbirileriyle yarışmadaydı. Her mecliste en itibarlı yer onundu. Bilmediği, akıl erdiremediği şey, hemen de yok gibiydi. Kendi kendine neyi sual etse, cevabını içinin bir köşesinde buluyordu. Kısaca, Allah ona şeref, ilim, itibar, şöhret... ne istediyse vermişti.

Ama!... Acaba, bütün istediği bu muydu? Zaman zaman Müderris Numan için bu ciddî bir sorun oluyordu. Acaba dünyaya gelişinden murat bu muydu? Bundan ibaret miydi? İşte Müderris Numan'ın cevap veremediği belki de tek sual! O zaman içini karanlık bulutlar kaplar, dünya, gözünde küçülür, daralır, sıkıntılı bir hal alır; gözü ne kitaplarını, ne danişmentlerini, ne medresesini görürdü. Bu hali üzerinden kolayca atmaya henüz gücü yetmiyordu. Müderris Numan, lâhavle çeker, sıkıntıları içinden atardı. Vakit, saat tamam olmamıştı henüz!...

Bir gün Kara Medrese'de coşup taşmış, ders verirken, dili sürçtü, söylemek istediğini söyleyemedi.

Bu, başına ilk defa geliyordu. O gün, baştan beri kendisinde bir acayiplik hissetmişti. Kalbi güçlü bir el tarafından sıkılıyor gibiydi. Kendini toplayıp, gene dersine devama çalıştı. Ama, hiç bir gün konuşmakta bu kadar güçlük çekmemişti. Acaba, derste uygunsuzun biri mi var, diye etrafını araştırdı. Evet, bir yabancı vardı. Gözlerini yere dikmiş, huşu içinde onu dinliyordu. Yüzü aydın, temiz - pak bir insan görünüyordu. Öyle, onun dilini bağlayacak bir yabancı hali yoktu. Ders böyle sıkıntılar içinde sona erdi. Müderris Numan, kimseyi görmek, kimseyle konuşmak istemiyordu. Acele medreseden çıkıp yola düzülmüştü ki, dersteki o yabancıyı karşısında buldu. Selâmlaştılar. Yabancı: «Ben, Şeyh Şücaî Karamanî'yim» dedi. «Kayseri'den geliyorum. Senin için geldim.

Sana haberim ve bir davetim var!» «Safa geldin; İnşallah hayır haberler getirdin. Buyur, anlat bakalım!»

«Mürşidim, Şeyh Hâmit Hamideddin'i tanır mısın?» «Bursa'lıların, Somuncu Baba, Ekmekçi Koca diye çağırdıkları bir zat vardı, onu mu?» «Evet! Şimdi Kayseri'dedir». «Tanımaz olur muyum? Ünü de erdemi de bizce malûmdur. Fakat bunu neden soruyorsun?»

Şeyh Şücaî Karamanî cevap verdi: «Çünkü Müderris Numan, şeyhimden sana selâm getirdim; -Engürü'de, Kara Medrese'de Numan adlı bir müderris vardır. Git, onu davet eyle, bize gelsin. Akıl ve bilgi yolu, güzel yoldur. Ama kolay yoldur; her aklı olan yapar- buyurdu. -O, daha yüksek mertebelerin adamıdır- dedi. -Bilgisi onun ayaklarına bağ oluyor, ilerleyemiyor, gelsin de, onu bilgisinden kurtaralım. O, aşk ve safa göklerinde uçsun. O, bilginin esiri olacak adam değildir. Ona efendilik yaraşır- diye sana haber gönderdi».

Müderris Numan'ın aklı allak bullak olmuştu. Bunca yıl, bu bilgiyi elde etmek için çalışmamış mıydı? Bugüne kadarki, kazançlarından böyle, bir kalemde vazgeçebilir miydi? Sonra, nasıl işti bu? Bir insan, onu bilgisinden nasıl azat edebilirdi?

Numan, artık hiç bir sualini cevaplandıramaz hale gelmişti. Hani, eskiden bir sualine bin cevap bulabiliyordu. Şimdi bir şeyler oluyor, o mamur ve âbat olan gönlü şehrinde, taş taş üstünde kalmadan yıkılıyordu. Kendi de farkında olmadan Şeyh Şücaî Karamanî'ye sordu: «Ne zaman gidelim?» Şeyh Şücaî gülümsüyordu: «İstersen sabah erkenden yola çıkarız.» Ne tuhaf ki Numan gene sordu: «Akşam olsa olmaz mı?» Sabahı bekleyecek takati var mıydı ki?. Böylece, hemen o gece yola koyuldular...

Somunlar!.. Müminler!..

Size, Bursa'nın Somuncu Baba'sından, daha evvel, hani, Emîr Sultan menkıbelerini anlatırken biraz bahsetmiştim. Şimdi burada söz, yine onundur. Çünkü, Müderris Numan'ı, Hacı Bayram Velî makamına çıkaran ışık, Somuncu Baba'dır. Bu sebeple onun makamında gücümüzün yettiği kadar durak tutmamız gerek.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında Asya, özellikle üç ilim ve iman merkeziyle nurlanıyordu: Horasan, Şirvan, Erdebil.

Erdebil; Azerbaycan, Tiflis, Bakû, Şiraz arasında hem bir ilim, hem bir ticaret merkezi, hem de Safevîler'in yüceliş konağı idi. Bizim, üzerine ışık tuttuğumuz 1340 - 1350 yıllarında Erdebil irfan ocağının başında Hoca Alâeddin Erdebilî vardı ve işte sonradan Somuncu Baba diye meşhur olan Şeyh Hâmit Hamideddin'i bu ışık uyarmıştı.

Hamideddin, devrinin en büyük bilginleri yanında öğrenim görmüş, fakat aradığı kalp huzurunu bir türlü bulamamıştı. Diyar diyar geziyor, gönlüne bir konak, bir durak bulamıyordu. Bu arayış, Hoca Alâeddin Erdebilî'yi buluncaya kadar sürdü gitti.

Bir gün yolu, Erdebilî dergâhına düştü. Hoca Alâeddin, fukarasını toplamış, âşıklar semâ ve zikirle mest olup, üç gün, üç gece kendilerinden geçmişlerdi. Üç günden sonra, ateşleri biraz durulan dervişler, Hoca Alâeddin'in elini öpüp birbirleriyle selâmlaşarak çekilirken, bir köşede, kendinden habersiz; gördüklerinden duyduğu vecdin içinde kaybolup gitmiş, Ebu Hâmit Hamideddin'i buldular. Buluş o buluş!

Ebu Hâmit, bir daha o kapıdan ayrılmak istemedi. Hani, Fuzulî'nin dediği bir sır vardır:

Aşk imiş her ne var âlemde,
İlm bir kıyl ü kaal imiş ancak!

İşte o da bu sırra ererek karışıklıklardan ve ikiliklerden kurtuluvermişti.

Ama, erenler yolu, öyle bir yol ki, orada kendi kendine ermek ve olmak yok! Hep başkaları için, hep başkaları adına! Olgunlaşup, kıvamını buldu mu, mürşit emri basıyor: «Haydi bakalım, görevin başlıyor. Ben seni nasıl uyardımsa, sen de insanların arasına gir, aşk ateşini tutuştur, fenalıkları yak, iyilikleri besle, geliştir! Ama hasretimden cayır cayır yanacak, yokluğumdan yoksul düşecekmişsin. O, bize gerekmez. Yunus ne dedi?

Derviş bağrı taş gerek,
Gözü dolu yaş gerek!

Hem ağlarsın, hem görevlerini yaparsın.

İşte, vakti gelince, her âşık kişinin başına gelen Hamideddin'in de geldi. Mürşidi onu çağırdı ve: «Rûm ülkesine git, benden aldığın ilâhî sırrı orada bereketli topraklara ek» dedi. O da mürşidine boyun kesip: «Emrin baş üstüne» diyerek yüzünü Rûm ülkelerine döndü.

Bursa'ya gelişi, böyledir. Devir, Yıldırım Bayezit devri. Bursa'da ekmek yapar, satardı. Onun ekmeklerini şehir halkı âdeta yağmalarcasına alırlardı. Nasıl bir hamur yoğuruyordu da, bu derece lezzetli ekmek yapıyordu, bu kimsenin malûmu değil. Onun: «Somunlar... Müminler...» diye sokak aralarına, tatlı tatlı dökülen sesini duyunca, bütün Bursa'lılar birbirine girerdi.

Sonra, biliyorsunuz; Ulu Cami'nin açılış töreninde Emîr Sultan devletli hünkâr Yıldırım Bayezit'e, Burada Somuncu Baba varken, ilk namazı ve ilk konuşmayı ondan başka kimesin kıldırıp yapamayacağını, bildirince, hünkârın ricasıyla Somuncu Baba kürsüye çıkmıştı. O gün Fatiha suresini yedi türlü yorumlayarak, herkesi hayretler içinde bırakmış, devrin en ünlü bilgini Molla Fenarî: «İlk yorumu anladık, ikinci yorumun bir kısmını anlayamadık, üçüncüyden sonrası tamamıyle anlayışımızın dışındadır» demişti.

Bu vaaz, Somuncu Baba'nın nasıl bir baba olduğunu ortaya dökünce, başta Molla Fenarî olduğu halde, bütün bilginler ve bütün Bursa'lılar onun eteklerine sarıldı. Hamideddin'in rahatı kaçmış, keyfi bozulmuştu. O, âlem halkının kendisini böyle didiklemesine dayanamıyordu. O, huzur ve yalnızlığın adamıydı, bir gece sessizce Bursa'yı bırakıp, izini kaybetti, Kayseri'ye geldi.

İşte, Müderris Numan'ı Kayseri'ye daveti, bu demlere düşmek gerekir.

Ebu Hâmit Hamideddin'le Müderris Numan nasıl buluştular, neler konuşup, neler görüştüler, bilemiyoruz. Zaten, bu büyük mürşitlerle, büyük mürîtlerin aralarında geçenler, aslında her zaman sır olarak kalmıştı. Ancak, bize sızan bir olay var ki, onu anlatmadan geçemeyiz.

Ebu Hâmit Hamideddin, anlaşılan bu dünyaya Numan'ı yetiştirmek için gönderilmişti. Eh! Bu da az ve küçük bir iş değildi. Numan, zamanı yenen, ona hükmeden bir eren adayı idi. Zayıf

yanı ilmini beğenmesi, ilmine güvenmesiydi. Ama, kendisi de bu ilmi Alâeddin Erdebilî'den öğrenmişti. İlim ise bir «kıyl ü kaal» idi, ancak! Onun için ilk iş, Müderris Numan'a bilginlerin, öbür âlemdeki mertebelerini gösterdi. Sonra da âşıkların mertebelerini ayan etti ve «Kangısı muhtarın olursa anı ihtiyar eyle» dedi. Bunu nasıl, ne yolla gösterdi, biz bilemeyiz. Numan, kendisine gösterileni gördü. Eksiğini anladı. İlmini, şöhretini, itibarını Ebu Hâmit'in önüne döktü: «Bütün bunları al» dedi «Bütün bunların yerine benim eksiğimi ver». Bu eksiği aşktı. Hani daha evvelleri de söylemiştik: «Aşk gelince cümle eksikler biter!»

Sonra, beraberce geziye çıktılar. Şam'dan geçip Mekke'ye gittiler. Numan hacı oldu. Hacdan gene beraberce Aksara'ya döndüler. Ebu Hâmit Hamideddin, bir rivayette Aksaray'da öldü. Ölürken, hilâfet ve emaneti, en sevgili müridi Numan'a teslim etti, Artık, buralarda durması için bir sebep yoktu. Görevi, asıl şimdi başlıyordu. Mademki alacağını almıştı. Ankara'ya dönebilirdi. Geldiği yollardan geçerken: «O Numan, bu Numan mı?» diye düşünmekte haklıydı. Arada çok fark vardı. Onun gerçeği, anlamı değişmişti. Yıllar yılı onu bekleyen Ankara, sanki dün ayrılmışlar gibi, ona kollarını açtı. Bu sıcak karşılama içinde Bayramî tarikatı kuruldu. Kurulmasıyle yayılıp, gelişip bütün Orta Anadolu'yu sarması bir oldu.

N'oldu bu gönlüm? N'oldu bu gönlüm?

Artık Melike Hatun'un Kara Medrese'sinde ders vermiyor; kimseye verecek dersi kalmamış, «Tabl ve nakkare, tuğ ve alem ile çarşıda pazarda devreyleyip» aşk ve meşk içinde dolaşıyor. Zaman zaman kendine sorduğu da oluyor:

N'oldu bu gönlüm, n'oldu bu gönlüm?
Derdi gamınla doldu bu gönlüm.
Yandı bu gönlüm, yandı bu gönlüm.
Yanmada derman buldu bu gönlüm.

Rabia Sultanın: «Rabbimi aldatamam. Onun kalbinden benim kalbime yol vardır.» dediğinin resmidir.

Bayram Velînin padişaha: «İstanbulun fethini beşikteki şehzade ile bizim köse görecek!» dediğinin resmidir.

Bayramım imdi, bayramım imdi
Bayram ederler yar ile şimdi
Hamd ü senalar, hamd ü senalar
Yar ile bayram kıldı bu gönlüm...

Evet, Hacı Bayram, yar ile bayramda; etrafındaki sayısız müritleri safa ve seyranda oladursunlar. Dünya bu, hep tatlı tarafından döner mi?

Gönlü kara, aklı kuşkuda olanlar korkmaya başladılar. Hünkâr'a her gün bir yeni haber ulaştırıyorlardı. «El-Hacı Bayram nam kimesne, Ankara'da hayli mürit cemedip, bazı kelimatı gayri merbute söyleyip hâşâ halkı aldatıyor ve muhtemelen saltanata kastediyor!...»

İkinci Sultan Murat, bir zaman geldi ki, Anadolu'dan sadece bu haberleri alır oldu. Osmanlı birliği yeni kurulmuş, kardeş kavgaları henüz kapanmıştı. Saltanatı tehlikeye koyacak her harekete karşı uyanık olmak lâzımdı. Sonunda, Edirne'den iki çavuş görevlendirilerek yola çıkarıldı.

Ceplerinde ferman, Ankara'ya yaklaşan çavuşlar, yolda son derece nur yüzlü, insanın gözlerini kamaştıracak derecede güzel kuvvet ve kudreti her halinden belli birini gördüler, selâmlaştılar. Yolcu, çavuşlara: «Nereden gelip, nereye gidersiniz?» diye sordu. «Hacı Bayram derler bir iddiacı varmış; fesatlıklarını hünkâra arzettiler. Ferman çıktı, onu saltanat başkentine götüreceğiz» dediler. Hacı Bayram güldü: «Ol dedikleri, bu fakirdir» dedi.

Çavuşlar titremeye başladılar. Yeryüzünde böyle ışıklı bir yüz görmemişlerdi. Onun, başka türlü bir insan olduğu her halinden belliydi. Çavuşlar: «Geri varalım, söylenenlerin yalan olduğunu hünkâra arzedelim. Biz sizi derdest edip nice götürürüz?» diye sızlanmaya başladılar. Ama o: «Ben bunun için yola çıktım, sizi beklerdim. Kanun koyucunun fermanı yerine varmak gerektir. Yanımızda olan zincirleri bent kılın, gidelim» dedi. Çavuşlar, «Size o kadar küstahlık edemeyiz» diye ağladılar ve birlikte yola revan oldular.

★

Maksat, İkinci Sultan Murat'la görüşmek; nasip alıp, nasip vermekti. Zincirli gitmiş, zincirsiz gitmiş, ne gam?

Ne var ki, asıl oyun hünkâra oldu. O, karşısında devletin selâmetine ve tahtına kastetmiş bir sergerde beklerken, iyilik ve güzellik ışıklarıyle pırıl pırıl bir ermiş bulmuştu.

Utansın mı, ağlasın mı, dövünsün mü? Ama öbürü, «Hiç bir şey gerekmez» diyordu. «Mademki birbirimizi bildik ve bulduk!...»

Evet, Hünkâr da, Hacı Bayram da aynı anlamın adamlarıydılar. «Teklif tekellüf» çabuk ortadan kalktı. Alacaklarını aldılar, vereceklerini verdiler. Sıra, döndü dolaştı, dünya malına geldi. İkinci Sultan Murat, Hacı Bayram'ın gönlünü nasıl alacağını bilmiyordu. O kadar çok ihsanda bulundu, o kadar çok armağan verdi ki, etraftakiler içlerinden söylenip, dedikoduya başladılar. Zamanı gelince Hacı Bayram bütün bu ikramları ortaya döktü ve «Devletlim!» dedi, «Bizim, dünya malında ve varlığında gözümüz yok. Verdikleriniz hiç bir işime yaramaz. Siz onları alın ve nerede lâzımsa, orada sarfedin!»

Hünkâr gene de ona kesinlikle, bir şey vermek istiyordu. Çok ısrar edince, «Şu halde, izin ver de bana intisap edenler vergi vermesinler ve askere alınmasınlar».

Bu belki Orta Anadolu'nun güç şartları altında yaşayanlara bir kolaylık olsun diye, belki de daha sonra gelişecek bazı olayların hazırlayıcısı olarak öne sürülmüş bir istekti, bilmeyiz. Ne var ki hünkâr, bu dileği derhal kabul etti.

Hacı Bayram, Edirne'de misafir olduğu sürece Eski Cami'de ders vermiştir. Evliyl Çelebi, onun konuştuğu kürsünün, camide bir köşede saklandığını söyler. Kürsü üzerinde «Makamı Hacı Bayram Velî» yazarmış. Kimse o kürsüde oturmazmış. «Zira o kürsü, erenler mekânıdır» diyor. «Sultan Ahmet Han, Edirne'ye geldikte bir şeyh, isbatı vücut için çıkmak ister, çıkma diye rica ederler. İnatçı herif dinlemeyip kürsüye hurûç ederse de, Bismillah demeğe muktedir olmayıp, lâl v hayran kalıp durur. Ol asırdan beri böyle kalmış bir kürsü ve mekândır».

Hacı Bayram Velî, Ankara'ya dönmek için İkinci Sultan Murat'tan pek güç izin koparmıştı ama Edirne'den, doğru kendi memleketine dönmedi, Gelibolu'ya geçti. Orada yapılacak bir işi

vardı. Gelibolu'nun ünlü bilginlerinden Yazıcızade Mehmet ve Ahmet Bican efendileri uyarması gerekiyordu. Onlar da, yanmaya hazır iki kav gibi bekliyorlardı. Hacı Bayram Velî taşı taşa sürttü, ortalığı ateşledi ve Bolayır'a geçiverdi.

Gelibolu'daki bu kısa durak, memleketi altüst etmiş, dedikodu almış yürümüştü. Dostlar, Yazıcızadeler'le alay ediyor, «Hacı Bayram gibi bir adama neden intisap edilirmiş, nasıl intisap edilirmiş» diye bir etmediğini bırakmıyordu. «Onlar, bilgindiler, erdem sahibi idiler, ya Hacı Bayram neydi? Ne olacak? Ne idüğü belirsiz bir derviş!»

Bolayır'dan Gelibolu'ya dönen Hacı Bayram, Yazıcızadeler'i böyle bir dost meclisinde didiklenirken buldu. Durumu hemen anladı, diz büküp o da meclise katıldı. Meclistekilerden, koskoslu bir allâme: «Dervişim!» dedi, «Bir şeyler buyur da bizi irşat et, bu fırsat, her zaman ele geçmez!»

Varsın o koskoslansın, alay etmek istesin, Bayram'ın o taraklarda bezi yok. Sözü ciddiye aldı: «Ne dinlemek istersiniz?» diye sual etti. «Bize Fatihai Şerif yorumu yap da kulaklarımızın pası gitsin, gönlümüz nurlansın» dediler ve kıs kıs güldüler.

Tam o sırada, yoldan bir Rum delikanlısı geçiyordu. Bayram seslendi: «Hele bir buraya gel!» dedi. Meclistekiler: «Türkçe bilmez o, adalardan yeni gelmiş!» dediler. Bayram eliyle işaret yapıyor ve çocuğu çağırmakta devam ediyordu. Delikanlı, işaretlere bakıp geldi, Hacı Bayram'ın yanına oturdu. Bu güzel adam, neden bu kadar dikkatle yüzüne bakıyordu, bir türlü anlamadı. Sonra kendini kaybeder gibi oldu. Birisi ona anlamadığı bir dille bir şeyler söylüyor, fakat o anlamıyorum zannettiği bu dili anlıyor ve konuşuyordu. Hacı Bayram emir vermişti: «Bize Fatihai Şerifi sen yorumla bakalım!» Erlik gücüyle delikanlı bülbül gibi Türkçe konuştu ve emsalsiz bir yorum yaparak, dinleyenleri hayrette bıraktı.

Sen seni bil, sen seni!..

Gelibolu'lu Yazıcızade, ünlü «Muhammediye» adlı kitabını bitirince getirdi, mürşidi Hacı Bayram Velî'ye sundu. Bu kitap, Türk -Müslümanlaraca Mevlit gibi mübarek ve sevilen bir kitaptı.

Bir yerinde, Yazıcızade dayanamamış, bir «ah!» etmişti ve kitabın o sayfası, âhın ateşinden kararıp simsiyah olmuştu. Ben bu kitâbı gördüm o, sayfa gerçekten de öyle, alazlanmış, Kararmış. Fakat, Hacı Bayram, kitabı eline alınca, «Ah Mehmet!» dedi. «Bunu yazacağına, bir sine pak etseydin, daha iyi idi». Sine pak etmek, insanların yüreğini temizleyip dünya ve ahret kirlerinden kurtarmak, demekti, Elbette Bayram Velî, Muhammediye'nin değerini biliyordu. Anlatmak istediği bilgi yolunun değil, yaşama yönteminin daha etkili, daha özlenir bir yol olduğu idi. Onun için her şey buna bağlıydı.

Bilmek istersen seni
Can içre ara cani
Geç canından bul anı
Sen seni bil, sen seni!

demesi bundandı.

Bayram özünü bildi
Bileni anda buldu
Bulan ol kendi oldu
Sen seni bil, sen seni!

Bu, Hacı Bayram'ın bütün hayat felsefesinin ifadesidir. Özünü bileceksin! Ve o zaman göreceksin ki ortada, sen, o, ben diye ayrılıklar gayrılıklar yok. Bilen de, bulan da, arayan da hep birdir. Böyle olunca ayrılıkların, çekişmelerin anlamı kalmaz.

★

Yazımızın başında, Ankara'nın Solfasol köyünde, Koyunluca Ahmet isimli bir köylünün Numan adında bir oğlu olduğunu, söylemiştik.

Şimdi, aradan yetmiş yedi sene geçmiş bulunuyor. Hacı Bayram Velî, yetmiş yedi yaşına gelmiş, bir türlü sırrına eremediği bu âlem için:

A Bayramî eğer idrak edersen, sen bu âlemde
Bu sırrın sırrına kimse eremez lâkin illâ hu!

demişti. O, sırrın kendisiydi, onun için de erecek bir tarafı kalmamıştı. Zaten:

Çalabım bir şar yaratmış, iki cihan arasında

diye başlayan rumuzlu ve çok ünlü gazelinin sonunda:

Bu sözüm ârifler anlar, cahiller bilmeyip tanlar
Hacı Bayram kendi banlar ol şarın minaresinde

diyerek kendisini yine, ancak kendisi gibilerin anlayacağını bildirmektedir.

Hacı Bayram Velî'nin, ileri safta iki müridi vardı: Akşemseddin ve Bıçakçı Ömer Dede. Bu iki halife ayrı mizaçlarda iki insandılar, Akşemseddin bilgin, erdemli, şeriat ve tarikatla kayıtlı bir zat. Bıçakçı Ömer Dede ise, cezbe ve gönül ehli, bütün kayıtlardan kurtulmuş bir dervişti.

Hatırlarsınız, Edirne'de Sultan Murat Han'ın huzurunda, ondan, müritlerinin vergi ve askerlik gibi bazı külfetlerden affedilmesini istemiş, bu da Hünkâr'ca kabul edilmişti. Bu külfetlerden kurtulabilmek için herkes, Bayramî tarikatına girince, Ankara eyaletinin malî düzeni bozuldu. Şikâyetler aldı yürüdü. Aslında, dünyadan ayrılma vakti de geliyordu. Ak koyunu, kara koyundan seçmek gerekti. Hacı Bayram, etrafındaki kalabalığa, küçük bir cilve yaptı. Ankara'nın, Kanlıgöl mevkiine bir çadır kurdurup, müritlerini davet etti ve: «Dervişlerim, bana irade getirenleri bugün fisebilillâh kurban eylesem gerektir» diye salâ ederek, «Canını, malını, başını bana feda eden çadıra girsin» diyince, bütün müritleri bir korkudur aldı. Hacı Bayram, çadır kapısında bekliyor, fakat kimse kurban edilmek üzere içeriye girmiyordu. Neden sonra, bir erkek ve bir kadın kalabalığı yararak, çadırdan içeri süzüldüler.

O zaman, Bayram Velî ilân etti: «Bizim, anladık ki bir buçuk müridimiz varmış, bunlardan başka herkes devlete olan borçlarını ödemelidir!»

★

Ankara ağlıyordu. Hacı Bayram, hasta döşeğinde, artık son demlerindeydi. Onlar, bu sefa ve bu bayram hiç bitmeyecek, gönüller sultanı, aralarından hiç ayrılmayacak zannediyorlardı.

Bütün yakın müritleri etrafına toplanmışlardı. Şeyh, yerine kimseyi bırakmamış, kimseye bir vasiyette bulunmamış, gözleri kapalı, öylece yatıyordu. Bir ara, gözlerini ağır ağır açtı ve «Emîr, su getir» dedi. Huzurdaki bütün müritler davrandı, içlerinden biri koştu, su getirdi. Bayram Velî, suyu aldı, ama içmedi. İçinde kiraz dolu tabağa boşalttı. Tekrar «Emîr, su getir» dedi. Bayram Velî, suyu getirene bakıyor, ama gelen suyu içmiyordu. Sonra da Akşemseddin, Bıçakçı Dede'ye döndü: «Emîr, suyu sen getir» dedi. Hazret, bu defa suyu içti.

Dervişler, tabaktaki kirazlardan birer tane aldılar.
Hani, Yunus Emre'ye atfedilen bir şiir vardır:

Hacı Bayram ilinde
Şeker damlar dilinde
Bir kiraz var elinde,
Bize dervişler geldi.

İşte bu şiir, Bayram Velî'nin cemal cennetine kavuşma demlerindeki, bu kiraz paylaşmayı hikâye eder. Herkes, ondan böylece son kısmetini almış ve Bayram Velî ardına bakmadan, bu dünyadan yürüyüp gitmişti.

Evliyalar ölmez imiş...

Evliyalar ölmez imiş.
Can acısın görmez imiş

diye bir söz söylenmiş. Gerçekten de evliyalar ölmüyor. İşte Hacı Bayram Velî! Aşağı yukarı beş yüz kırk altı yıl evvel, Ankara'da, bu dünyadan, öteki dünyaya göçmüş... Beş yüz kırk altı yıl bu!. Dile kolay... Ankara'da, anasının, babasının mezarını bilmeyen çok insan vardır, Hacı Bayram'ı bilmeyen, bir kere türbesinin önünden geçmeyen, bir defa işi düşüp de kapısına yapışmayan bir Ankara'lı düşünülebilir mi? Daha, türbeler kapatılmadan

evveldi... diye anlatırlar. Solfasol köyünden çok temiz, çok saf bir genç, askere gidiyormuş. Babasından kalma birkaç altını, anasından kalma birkaç mücevheri varmış. Delikanlının derdi günü, asker dönüşü evlenmek; servetini içine koyduğu küçük sandığını emanet edeceği, güvenip, bırakacağı kimseciği de yok. Düşünüyor, taşınıyor, acaba ne yapsam, diye sızlanıyor... Derken, bir gece rüyasında Hacı Bayram'ı görmez mi? «Ayol, Selim'cik, getir sandığını, bana bırak!» diyor.

Selim oğlan, ertesi günü, sevine sevine Ankara'ya geliyor, doğru türbedarın önüne dikiliyor, hal, keyfiyet böyle, böyle... diye meseleyi anlatıyor. Türbedar da uyanıklardanmış, gece o da haberini almışmış. Getiriyorlar sandığı, Hazretin başucuna bırakıyorlar. Sandık diyince, öyle koca bir şey sanılmasın, ancak bir çanta kadar.

Delikanlı askere gidiyor; gidiyor ama, dönmek bilmiyor. Yemen ellerinde Veysel Karani misali... Gez babam gez. Tam sekiz yıl!

Bu sekiz yıl içinde ahval değişmiş, türbedar ölmüştür. Yeni gelen, Bayram Velî'nin başucndaki bu acayip sandığın hikmetini bir türlü anlayamamış. Kaldırıp, bir kenara koymak istiyor, ne mümkün? Yerinden kımıldatmanın ihtimali yok. Bu işe pek şaşıran türbedar, yanına bir yardımcı çağırıyor. Bir derken, üç oluyor... Nafile, sandık ne açılıyor, ne kımıldıyor. Sonunda: «Bu işin içinde bir hikmet var» diyorlar, sandıkla uğraşmaktan vazgeçiyorlar!

Gel zaman, git zaman bizim Solfasol'lu, askerden kurtulup dönüyor. Ama artık o taze delikanlı değildir. Gene saftır, gene tertemizdir. Doğruca Hacı Bayram türbesine varıyor, bakıyor ki, türbedar değişmiş. Ama hiç umursamıyor, «Ben malımı türbedara değil, doğrudan ona, Bayram Velî'ye emanet etmiştim» diyor ve sandığı almak üzere huzura varıyor. Üç İhlâs, bir Fatiha okuduktan sonra «Hazretim!» diyor, «Ver bakalım emanetimi! Hani, ben askere giderken getir, saklayayım, demiştin ya!.».

Türbedar ve sandığı yerinden oynatamayan üç arkadaşı, merakla, konuşan adama bakıyorlar. O bir şeyin farkında değil, sandığı kucakladığı gibi yola revan oluyor...

Ankara'lılar bu hikâyeyi, emanete sadakatin tatlı bir örneği, diye fırsat düştükçe anlatırlar...

Siz bir kere Hacı Bayram'ın lakırdısını açın! Bunun gibi binlerce hikâye, Ankara'lının dağarcığında vardır.

Türbelerin kapatılması kararından sonra, her yerde olduğu gibi, oraya da bir kilit asılmış. Fakat, sabahleyin erkenden yoldan geçenler kilidi açılmış, kapıyı, ardına dayalı görürlermiş. İlgililerden biri: «Bu kapıyı elbet bir açan var» diye iki polisi görevlendirmiş: «Bekleyin sabaha kadar, gözetleyin, kim açıyorsa şu kapıyı, yakalayın» diye emir vermiş.

Polisler, gün ışıyıp sabah ezanları okununcaya kadar bekleyip sohbet etmişler. Ortalık boz-bulanık bir hal aldığı demde, çıt! demiş, kapıdaki kilit açılmış, kapı ardına dayanmış ve az sonra türbeden o mübarek ve güzel yüzüyle Bayram Velî görünmüş; şöyle bir etrafına bakınıp, havayı kokladıktan sonra başlamış usul usul yürümeye... Polisler şaşkına dönmüşler. Birinin dili tutulmuş, öbürü, durmadan arkadaşını tokatlarmış. Bir daha kim bekler?.. İşte o olmuş, bu olmuş, artık ne kapı açılmış, ne kilit, Hacı Bayram, bir zaman ortalıkta görünmemiş.

Günün birinde, devlet büyüklerinden bir kişi «Bu meydanın adını değiştirelim, artık caddelerimizin başından hacı külâhını çıkaralım, buranın adı Ogüst meydanı olsun» diye bir öneride bulunmuş.

Hacı Bayram sevdalılarından bir zatın da bu öneri pek fenasına gitmiş. O gece hiç uyumamış, sabahleyin de erkenden türbe kapısına gidip niyaza başlamış. Bir de ne görsün? Hacı Bayram Velî karşısında gülümser, memnun: «Ne üzülüyorsun be oğlum? Her kemalin bir zevali olduğu gibi, her zevalin de bir kemali vardır. Allah âdildir, bağışlar ve affeder, sen işine bak!» demez mi?

Gerçekten, aradan az bir zaman geçmiş geçmemiş, sokakların başından hacı külâhını çıkarmak isteyen o kişi yürekler acısı bir ölümle ölmüş, çoluğu çocuğu darmadağın olmuşlar.

Eh! Erenlerin sağı solu olmaz, onlarla şakaya gelmez! Hani ne güzel söylemişler:

Değme sakın fukara fırkasının hırkasına,
Her biri bir dağ devirip geçirir arkasına!

Doğrusu da bu! Taş da onların elinde, kuş da onların elinde!... Biz kendi başımızın çaresine bakalım... Onlar, her işi oluruna bırakıyorlar, sonra da istedikleri gibi olduruyorlar. Çünkü onlar, hiç bir şeyi kendi adlarına ve kendileri için istemiyorlar.

Hani ne güzel bir hikâye vardır: Hacı Bayram Velî, müritlerinden birine iki tarla göstermiş, biraz da tohumluk buğday vermiş de: «Tarlanın birini kendin için ek, birini de benim için» demiş. Köylüceğiz, şu mürşidimin, şu benim tarlam diye işaretlemiş, tohumu ekmiş. Bayram Velî, bir gün sormuş: «Hangi tarla senin, hangi tarla benim, ayırdediyor musun?» Evet, biliyor! Günlerden bir gün «Gel gidelim de tarlalarımıza bakalım, mahsul nasıl?» diye yola çıkmışlar. Köylüceğiz ne görsün? Kendi tarlasında buğday, dalga dalga göğermiş; mürşidin tarlasında cılız, çelimsiz, vergisiz. Utanmış, yerin dibine geçmiş ve mürşit: «Hangisi benim kısmetimdi?» diye sorunca bu, utançla yalan söyleyip: «Buydu efendim» diye kendi tarlasını işaret etmiş. Fakat bir de bakmış ki, Hacı Bayram memnun değil, yüzü solmuş, kaşları çatılmış, başı yerde...

Mürit «Ona yalan söyledim» diye içinden üzüm üzüm üzülürken Hacı Bayram: «Allah, Allah!..» diye kendi kendine halleşiyormuş. «Allahım, ben sana karşı ne türlü bir kusur işledim ki rızkımı bu kadar bol tuttun, bana başkalarının nasibini lâyık gördün?.. Ben, sana ne kusur ettim güzel Allahım?»

Evet! Onların tutumu işte böyle bir tutumdu, onlar böyle bir dileksizlik, doymuşluk, tok gözlülük dünyasının insanlarıydı.

AKŞEMSEDDİN SULTAN

ŞİMDİ, hep beraber, İkinci Sultan Murat'ın Edirne'deki sarayına dönelim. Gene, tarihlerle değil, efsane ve rivayetlerle hemhal oluyoruz. Çünkü şu anlatacaklarımızı tarihler ne dereceye kadar doğrular, kestiremeyiz.

Şeyh Hacı Bayram Velî, Edirne sarayında has konuk; Şehzade Mehmet beşikte, minimini bir bebekti. İkinci Sultan Murat bir sohbet sırasında Hacı Bayram Velî'ye dedi ki: «Şeyhim, Allah'ın izni ve erenler himmetiyle Istanbul'u almak isterim! Büyük babam Yıldırım Bayezit Bey, amcam Musa Çelebi ve ben bu işe giriştik, fakat başaramadık. Halbuki Istanbul bize lâzım. Gönül et, himmet et de, bu şehri alayım!»

Hacı Bayram, kısa bir içdüşünmeye vardı, sonra o tatlı ve ışıklı bakışlarıyle Sultan Murat'ı okşadı: «Beyim, Allah'ın bildiğini senden saklayamam. Bu şehri sen alamayacaksın. Ben göremeyeceğim, lâkin bu şehri beşikteki mübarek şehzadenle bizim Akşemseddin alacak!» dedi.

Istanbul'un fethi yolunda ilk müjde, böylece Hacı Bayram Velî tarafından İkinci Sultan Murat'a veriliyordu.

İkinci Sultan Murat bu müjdeyi hiç bir zaman unutmamış ve sık sık şehzadesi güzel Mehmet'e tekrarlamaktan zevk almıştı: «Mehmet'im, günün birinde sen Istanbul'u Akşemseddin'le birlikte fethedeceksin!»

Şehzade Mehmet büyüyor, bir gün, dünyanın en ünlü hükümdarı olmak gereğince yetiştiriliyordu. Manisa'daydı. Bir rivayette, kendisini yetiştirenler arasında Karaşemseddin diye anılan Şemseddini Sivasî de vardı, Akşemseddin de...

Bu sırada, Manisa'ya Akkâ kalesinin Hıristiyanlar tarafından zaptedildiği, düşmanın Suriye'ye doğru ilerlediği, binlerce İslâm

kadınını kendi memleketlerine sürdüğü haberleri gelmişti. Şehzade Mehmet çocuktu ama, bu haber onu çok incitti, üzüntüden ağlamaya başladı. O zaman hocası Akşemseddin dedi ki: «Ağlama! Günün birinde sen de Istanbul'u fethedeceksin. Ama o zafer gününde bütün Müslüman gazilere adalet üzere muamele etmen gerek... O gün, herkes senden razı olmalı». Bu söz üzerine başından sarığını çıkarıp Şehzade Mehmet'in başına koydu. İstanbul fethinin müjdesini böylece sağlamladı, fetih hakkındaki hadisleri okudu ve: «Her şeyin belli bir vakti vardır, beklemek gerek!» dedi.

Rivayetler, daha birçok yerde Şehzade Mehmet; İstanbul'un fethi ve Hacı Bayram Velî kerametleriyle çok yakından ilgili olarak Akşemseddin Sultan'dan bahseder... Kimdi bu sultanlara hocalık etmiş, onlara yol göstermiş olan sultan? Şimdi bir an bu sorunun ışığında aydınlanalım.

Asıl adı Şemseddin Mehmet bin Hamza olan Akşemseddin, Şeyh Şahabeddini Suhreverdî neslindendi. Öğrenimini Şam'da yapmış, dünya ilimlerinden öğreneceklerini öğrendikten sonra, Osmancık'a gelmiş ve oradaki medresede müderrisliğe başlamıştı.

Özellikle, hekimlik konusunda bilgisi sonsuzdu. Devrinde onunla yarışacak kimse yoktu. Bütün hastalıkların teşhisini, Allah vergisi olarak, yanlışsız koyar, ilâcını gene Allah vergisi olarak, kendi eliyle hazırlardı.

Öyle anlatırlar ki.. dağlara çıkıp ilâç yapmak için onu bunu toplamaya başlayınca, bitkiler Akşemseddin'e seslenip: «Ben, filân hastalığın devasıyım» diye haber verirlermiş.

Şemseddin Mehmet, beden hastalıklarının olduğu gibi ruh hastalıklarının da usta hekimiydi. Devrinde kendisine «tabibi ervah» (ruhların tabibi) derlerdi. İsa gibi, mübarek nefesiyle gönül ve ruh hastalıklarını iyi eder, onları bir bakışıyle dertlerinden kurtarırdı. Ne var ki bu aşıp, taşan ilmi ona yeterince bir kalp huzuru vermiyor, bir durak olmuyordu. Bir eksikliği vardı. Çevresindeki büyükler, ondan daha tecrübeli ve daha yaşlı olanlar, Şemseddin Mehmet'in üzerinden dökülen güzellik ve erginlik niteliklerinin bir mürşit tarafından yoluna konmazsa, ziyan olacağını görerek, bir gün ona dediler ki: «Zâhir ilmini mânâ ilmiyle: bil-

gini aşkla; akıl vergisini kalp vergisiyle bütünlemen gerek! Bu da yalnız olmaz. Sana bir mürşit lâzım. Kalk, Ankara'ya git. Orada Şeyh Hacı Bayram Velî'ye başvur. Seni tamamlasın, bütünlesin. Sen bu dünyaya gerekli bir insansın».

Şemseddin Mehmet bin Hamza, o bilginler bilgini, o tabipler tabibi, Osmancık'taki medresesini bırakıp Ankara'ya geldi.

Hacı Bayram Velî diyince, aklına Arap diyarlarında gördüğü büyük üstatlar gibi bir üstat geliyordu. Yanına kırk selâmla varılan, cübbesinin ucu bin saygıyla öpülen, naz ve niyaz içinde bir bilgin yerine Ankara'da karşısına, âşık, hayran ve başı dumanlı bir derviş çıktı.

Bu derviş, arkasında sayısız müritleriyle beraber, «tabıl ve nakkare ve tuğ ve alem ile çarşıda ve pazarda devreyleyüp» ilâhiler ve deyişler okuyor, müritlerinden bir derviş arkasından para topluyordu.

Şemseddin Mehmet'in dünyası dönmüş, dönmüş de başına yıkılmış gibiydi. Âleme el açan bir şeyhin ona öğretebileceği ne vardı? Daha derli toplu, daha mazbut olamaz mıydı?

Sordukları, Hacı Bayram Velî'nin kimsenin bir puluna tenezzül etmeyecek kadar doymuş gönüllü olduğunu, eline geçen her kuruşu muhtaçlar yoluna harcadığını, bu toplanan parayla, borcunu ödeyemeyen borçlulara hizmet ettiğini, onları alacaklı elinden kurtardığını, kendi rızkını çalışarak sağladığını ısrarla, yeminibillâh anlattılar, ama nafile... Şemseddin Mehmet bir defa kırılmıştı. Varıp Hacı Bayram Velî'nin önüne mürşidim diye oturamadı. Dünyada mürşit mi yoktu? İşte Şeyh Zeyneddin Hâfî'nin adı pek ünlüydü. Kerameti, hikâyeleri dünyayı tutmuştu. «Gider öğreneceğimi ondan öğrenirim» dedi ve vakit geçirmeden Ankara'dan ayrılarak yüzünü Şam yollarına çevirdi.

Beni çabuk avladın!

Şeyh Zeyneddin Hâfî'nin şöhreti ardında yollara düşen Akşemseddin, demir asâ, demir çarık, Halep'e gelmişti... O yolları nasıl geçti, sorsanız anlatamazdı. Ankara sokaklarında gördüğü manzara, zaman zaman aklına geliyor ve aklı bu kârı bir türlü ka-

bul etmek istemiyordu. İstemiyordu ama, işin bir de duygu tarafı vardı ki, bir gördüğü Bayram'ı bir daha unutamamıştı. Her aklına geldikçe, bütün vücuduna bir ateştir yayılıyor, içini dışını dağlıyordu.

Halep'e geldiği gece, konuk olduğu handa, canı kimseyle konuşmak istemedi. Erkenden çekildi, namazını kıldı ve yatağına girdi. Fark ediyordu ki Zeyneddin Hâfî'ye yaklaştıkça içi daralıyor, gönlünü bir sıkıntıdır kaplıyor.

O gece gördüğü rüya Akşemseddin'in bütün hayatını değiştirmiş, geleceğinin ışığı olmuştu. Rüyasında boynunda bir zincir vardı, bu zincirin bir ucu uzaya uzaya taa... Ankara'ya varmıştı ve Hacı Bayram'ın elindeydi!

Her şey ayan beyan görünüyordu işte! Hacı Bayram'dan kurtuluş yoktu... Dünyanın öbür ucuna da gitse!..

Uyandığı zaman, bu bilginler bilgini ve ruhlar tabibi, ne haldeydi tasavvur edebiliriz... Hangi birine yansın? Yaptığı anlayışsızlık ve gaflete mi, yarın sokaklarda sebil dağıtacağı ilmine, irfanına, şan ve şöhretine mi? «Ben gene geldim» diye kös kös varacağı makamda göreceklerine mi? Hangisine?

Ama ona en acı gelen Hacı Bayram Velî'nin gerçek yüzünü görmemiş olmasıydı. Artık «Şam'ı Şerif'te ne işi vardı? Ne işi vardı Şeyh Zeyneddin Hâfî'nin yanında?

Onun boynunun zinciri, Hacı Bayram Vei'nin elindeydi. Ona karşı yüzü varsa, yüzü yerlerde olmak gerek! Geldiği yollardan döne, dolana tekrar Ankara'ya geldi. Mevsim yaz, vakit hasat vaktiydi...

★

Solfasol köyünde ekinler biçiliyordu. Bu çok safalı ve çok huzurlu bir demdi. Hacı Bayram Velî elinde orağı, kimin tarlasında iş varsa oradaydı. Âşıkları, sadıkları ardından geliyordu. İlâhiler okunuyor, nefesler söyleniyor, ne sıcağı duyan var, ne güneşi gören var, ne işten yorulan... Harman yeri, devran yerine dönmüş, safa içinde!

Akşemseddin, Solfasol köyüne geldiği vakit işte hali keyfiyet bu merkezdeydi.

Kimse başını çevirip bu yeni gelene bakmadı bile. Kimse ona, hoş geldin demedi, Sanki koca Şemseddin'i görmüyorlardı. Hani bunlar garipler dostuydu, hani bunlar, her yalnıza, her isteyene kol kanat olurlardı?!.

Ama Akşemseddin suçluydu. Bunu biliyor ve boynunu büküyordu. Belki affedilirim, belki hoş görülürüm, diye eline bir orak her bitkinin dilinden anladığını, her hastalığın devasını bulduğu her bitkinin dilinden anladığını, her hastalığın davasını bulduğunu ne de çabuk unutmuştu.

Biri, yeninden, yakasından tutup da «Kimsin sen?» dese hemen hiç düşünmeden: «Çiftçi Şemseddin'im!» diyebilirdi. Elindeki orak ekinleri değil de, sanki içindeki dikenleri biçiyor, varlığı toprağını, kibirlerden, gururlardan, ihtiras ve şehvetlerden temizliyor, arı-duru eyliyordu. Çalıştıkça hafiflediğini, hafifledikçe içine aşk ve şevk dolduğunu gördü.

Bu hızla kuşluk zamanını bulmuşlardı.

Harman meydanında kazanlarla yemek pişiyordu. Dervişler yıkanıp, kazanların başına geldiler. Hacı Bayram Velî, aşın başına geçti, pişenleri bir bir dervişlerine pay etti..

Akşemseddin gene açıkta kalmıştı. Ne kaşığı, ne sahanı, ne de ekmeği vardı. Arasıra, Hacı Bayram'la gözgöze geliyorlar ve Şemseddin «Âleme bu derece rahmetle bakan bu gözler, nasıl oluyor da bana değince böyle kinlenebiliyor, gazaba geliyor?» diye hayretlere dalıyordu.

Dervişlerin hepsi hakkını alınca, sıra köyün köpeklerine geldi. Onların da çanakları vardı. Bayram Velî, köpek çanaklarına da bir bir aş koydu; sonra gitti, dervişleri arasına oturdu, besmele çekip yemeğe başladılar.

Mademki dervişler sofrasında Akşemseddin'e nasip yoktu; şu halde o da köpekler sofrasına gider, onlarla birlikte yemek yerdi. Zaten rüyasında, boynunda gördüğü zincir de buna alâmet değil miydi? Bu düşünceyle gitti, «köpeklerin çanağından hem-kâse oldu».

Bu hal, bütün dervişlerin yüreğine dokunmuş, hepsinin, lokmaları boğazına dizilmişti. Mürşit onları çok üzmedi, o da kalbinden yaralanmıştı. Bu kadar cilve yeterdi. Akşemseddin, anlaya-

cağını anlamıştı. Onun için seslendi: «Gel beri, be köse, gel beri! Beni çabuk avladın!»

Mürşitle mürit böylece buluştular. Ne kadar beraber kaldılar, ne safalı demler sürdüler, bunu bilemiyoruz.

Ama o, tez vakitte, Hacı Bayram Velî'nin seçkin, en aydın müritleri arasında yer aldı. Akşemseddin, mürşidi tarafından özellikle, bir büyük görevin yerine getirilmesi için hazırlanıp yetiştirilmişti.

Hacı Bayram, Sultan Murat'a dediği gibi, Istanbul fethinde bulunmayacak, fakat ona Akşemseddin vekâlet edecekti. Ak Şeyh Istanbul'un elbette manevî fatihi idi. Onun, bundan daha da önemli bir görevi vardı: İkinci Sultan Mehmet gibi eşsiz bir hükümdara yoldaşlık etmek, kendindeki Tanrı emanetini ona aşılamak. Fatih gibi bir devletlinin tahtı, kudret ve kuvvetin ifadesi olduğu kadar, yalnızlığın da acı bir durağı idi. Bunun için tahtın çevresindekiler, tahttan çok daha önemliydi.

Böyle bir deha, hayır ve şer ölçülerini elinde tutan, ölçülü ve uzağı görücü bir makam ve bir güç tarafından yardım görmeliydi. Allah tarafından bu görev Akşemseddin Sultan'a verilmişti.

Lâkin o benim hocamdır!

İkinci Sultan Mehmet, Istanbul surları önüne 1453 nisanının beşinci perşembe günü sabahı gelmişti. Hünkâr, o gün öğle namazını, en azdan yüz bin cengâverle birlikte kıldı. Namazdan sonra kuşatmanın başladığını ilân ettiler.

İkinci Sultan Mehmet'in insanı hayrete düşüren anlayışı yanında, her zaman keskin bir bıçak gibi parlayan zekâsı, engin ve içten inancı bu tarihî anda çok parlak bir şekilde belirmiştir. O, gerçi savaşın gerektirdiği bütün hususları hazırlamıştır. Ama, başarıya varabilmek için bu maddi tedbirler kadar manevî desteklere de muhtaç olduğunu bildiğinden, hükümran olduğu ülkedeki bütün büyük adamları; şeyhleri, ermişleri, bilginleri kuşatmaya katılmaya davet etmişti.

Bütün Anadolu evliyaları, fetih ordusunun başındadır. Ve özellikle çocukluğundan beri kulağına konulduğu gibi, mürşidi Ak-

şemseddin yanında, karargâhındadır. Sayısı yetmişi aşan bu velîler zümresi, kuşatma ordusunun savaş gücünü arttırmak için devamlı konuşmalar yapıyor, Hz. Peygamber'in Istanbul fethine ait hadisleriyle askeri cesaretlendiriyorlar.

Aradan günler geçiyor ama fetih bir türlü gerçeklenemiyor. Biliyoruz, hünkârımızda ne sabır kalmış, ne karar...

Duracak, bekleyecek halde değil... Akşemseddin'e haber, haber üstüne gidiyor, sual sual üstüne soruluyor: «Ne zaman?» «Fetih ne zaman?» Önceleri mürşit, açık bir cevap vermemiş, hattâ genç hünkârı savsaklar gibi görünmüştür; «Cenabı Hak indinde bütün dünya bir sineğin kanadı hükmündedir: Artık bu kalenin ne derece önemi olacağını kendi tahmin etsin...» Müstakbel Fatih'in bu cevaba, cevabı şu olmuştur: «Bu, şifa verici bir söz değil ki!...»

Kuşatmanın gecikmesi ve hünkârın devamlı ısrarları bir süre daha devam ediyor. Istanbul kuşatılalı elli günü geçmiştir. İkinci Mehmet bir defa da Bursa'lı Şair Ahmet Paşa'yı mürşidine göndermiş ve ondan yine müphem bir cevap gelmiştir: «Allah, Hak dini uğruna himmet gösterenleri armağansız bırakmaz!»

Evet ama, bu armağan ne zaman, ne gün, ne saatta verilecek? Genç Mehmet için mesele bu! Ama, neden mürşidin ağzından açık bir şey çıkmıyor?

Acaba bu toy yiğit anlamıyor muydu ki, Allah sevgilileri, Allah'tan emir almadıkça kendi kendine ne söyler, ne işler, ne dinler... Onlar Hak Yaradan'ın o türlü sevgilileridir ki, dillerinden söyleyen de, ellerinden işleyen de gene Hak'tır. Nitekim vakit, saat gelince, Ak Şeyh'in de dili çözüldü ve sonunda bir gün müridi hünkâra fethin tarihini söyledi.

O gün, gelmiş İstanbul, Türkler'in eline geçmemişti. Orduda büyük bir kırıklık, hünkârda zaptı güç bir öfke vardı. Bu öfke ile gene Ahmet Paşa'ya gürledi: «Git ve bana kesin cevap getir!»

Ahmet Paşa ve Akşemseddin'in küçük oğlu şeyhin çadırına gittiler. Şimdi, oğlunu dinleyelim: «Nöbetçi, -İçeri kimse koymayasın, diye sipariş olundu, ben seni içeri koymazam, dedi. Haymenin bir canibinden içeri baktım, pederim Akşemseddin ağlıyor ve niyaz ve dua ediyordu. Bu enîne ve bu göz yaşına şaştım. O sırada

Kız Evliyanın: «Allah yüzüme gülse de bir mucize zuhur etse!» diye düşündüğünün resmidir.

İzzetli, hürmetli, hatırlı, gönüllü, asıllı, usullü, akıllı, sabırlı İbrahim Hakkı Efendinin resmidir.

şeyh hazretleri secdeye vardı, -Elhamdülillah kale fetholundu- dedi» diye anlatıyor. Ve hünkâra haber iletiyor ki: «Mayısın yirmi sekizinci gecesi şafağında genel hücum yapılırsa Allah'ın yardımıyle fetih müyesser olacaktır!»

Haberciler gene ordugâha dağıldılar. «Padişahımızın emridir, yarınki pazar günü oruç tutulacaktır» diye haber verdiler.

Askerler sevinçteydi, abdest alıyorlar, tövbe istiğfar ediyorlar, helâllaşıp kucaklaşıyorlar, her biri bu «kutlu savaşın» ya gazileri, ya şehitleri olacak.

Hünkâr kadar, ordunun da inanıp sevdiği ve bağlandığı Akşemseddin'in, müjdelediği son gece; asker tarafından, kuşatma çemberi boyunca görkemli bir ışık şehrayini yapıldı. Tarihlerimizin «mum donanması» diye adlandırdığı bu gecenin sabahında, başta Şeyh Akşemseddin olmak üzere, bütün ordunun tekbirleriyle birlikte genel hücum başladı.

Vakit gelmiş, surlar aşılmış, fetih, Akşemseddin Sultan'ın bildirdiği demde olmuştu. Genç Fatih atında. Ahmet Paşa onun ardındaydı. Mürşit de tam böyle söylemişti. Hünkâr, mutluydu, işte doğduğundan beri kendisinden beklenen görevi başarmış, Allah ona yüz aklığı vermişti. Fakat o, bütün gençliğine, bütün kuvvet ve kudretine, bütün serdengeçtiliğine rağmen kılıç adamı olmaktan daha çok bir mânâ adamıydı. Ne demek istediğimi mi soruyorsunuz? Gelin, «Menakıb-i Akşemseddin» adlı kitaptan şu satırları birlikte okuyalım: «Fetih vaki oldu ve ol demde Sultan Mehmet gayetle şadoldu. Hiç bir zamanda böyle şadolmamıştı. Padişah, erkânı devlete itdü: -Ferah ki bende görürsüz... Yalnız bu kale fethine değildir. Akşemseddin gibi bir azizin benim zamanımda olduğuna, sevinirem ben!-».

Evet Fatih, yirmi üç yaşındaydı ama, bir ermişin, bir Tanrı adamının kurtarıcı gözcülüğü altında olmanın ne demek olduğunu, demek ki gerçekten biliyordu... Bilmeseydi hani, o güzel sözünü, o güzelim tavrıyle söyler miydi?

Fetih orduları, Istanbul'a giriyordu. Padişah, beyaz atına binmiş, mürşidini yanına almıştı. Orduyu selâmlayan mağlûplar, Akşemseddin-i padişah sanarak ona doğru gittiler ve ellerindeki çi-

çek demetlerini Ak Şeyh'e uzattılar. Ama o, kalabalığa, yetiştirdiği genç hükümdarı göstererek: «Sultan Mehmet odur, ona gidiniz» diye işaret etti.

O zaman, genç, muzaffer hünkâr gülümsedi: «Gidiniz, gene ona gidiniz!» dedi. «Evet, Sultan Mehmet benim, ama o bnim hocamdır!»

Şu gerçeği de tarihler, sayfalarına Fatih'in ağzından geçirdiler. O, hocasından söz ederken, bir defasında: «Benim bu pîre saygım, irademin üstündedir» demiş, sonra ilâve etmişti: «Yanında, heyecanlanırım ve ellerim titrer. Halbuki diğer şeyhler yanıma gelince onlar heyecanlanır, onların eli titrer, aralarındaki fark budur!»

Bu ışıklı gerçekler üzerine, tarihler fetih mucizesini şöylece tamamladılar: «Bu beldei tayyibenin fethi Ebül-Feth Sultan Mehmet Han Gazi Hazretleri'ne Şeyh Şemseddin Mehmet cenaplarının maiyet ve himmetiyle müyesser olup...»

Senin mâlik olman sâlik olmandan yeğdir!..

Istanbul'un fethi mucizesinde, Fatih Sultan Mehmet'in de kendi şartları altında yaşanmış bir dramı, ibretli ve hikmetli bir hikâyesi vardır.

Bu darm, Fatih gibi, kabından aşmış, taşmış bir dehanın, Akşemseddin gibi aklıselim temsilcisi bir kuvvet tarafından karara ve göreve davet edilmesi konusunda geçer.

Genç hükümdar, Istanbul'u alalı henüz iki veya üç gün olmuştur. Onun, ne derece önemli ve büyük bir iş başardığını; bütün gücünü bu iş uğruna harcamış olduğunu düşünelim. Düşünelim ki, o yaştaki çocuklarımızın en büyük amacı, meselâ bir futbol topunun peşinde koşmaktır.

Fatih, içinde bulunduğu fevkalâde halden dolayı yorgun, hattâ insan gücünü aşmanın verdiği ağırlık altında bezgindir. İşte, daha beşikteyken ondan istenen, ona yüklenen büyük görevi başarmadı mı? Yüzyıllardan beri, Müslüman Araplar'ın ve Müslüman Türkler'in büyük hülyasını gerçekleştirmedi mi? Onun yaptığını başka kim yapabilirdi?

Istanbul fethi, ilâhların kârı bir iş değil miydi?

Böyle bir zaferden sonra o, acaba ilâhlar sınıfına mı girecekti, yoksa gene herhangi bir insan mıydı?

Bu durak, bu ardı arkası gelmeyen soruların sırrı her seçilmiş ve sırayı aşmış insanın kaderinin karar anıdır. Deha sahipleri, bu noktada verecekleri cevaba göre, kendi nasipleri gömleğini, kendileri biçecektir. Kendini, ilâhlarla bir sırada görenlere, gönül kırıklığı, yeis ve felâketler; kendini görevli bir seçilmiş kişi kabul edenlere ümit, doymuşluk ve huzur kapıları açıktır.

Ama, hiç bir fâni böyle bir huzur ve kurtuluş kapısını, kendi kendine ve yardımcısız bulamaz.

Mürşit, küçücük bir işaretiyle, müşkülde olanın yolunu aydınlatıverir. Nasıl mı? Gelin, beraberce Akşemseddin'in çadırına gidelim. O, yorgun bir anında uzanmış, istirahattedir. Kapıdan içeri, gazi hünkâr Sultan Murat'ın oğlu, devletli Fatih Sultan Mehmet giriyor. Bu gelene karşı, yatağına uzanmış, yatan kimdir? Görünüşte fukara bir derviş! Herhangi bir kimse! Fakat o fukara derviş, gelen devletliye ayağa kalkmıyor; «hâki payine» kapanmıyor, öpsün diye, yattığı yerden elini uzatıyor.

Akşemseddin, aslında ona, ne türlü saygı edileceğini bilmiyor muydu? Şüphesiz evet!

Ama o, şu anda önemli bir aşının üzerindedir. Mürşit, müridine bu hareketiyle şunu demek istiyor: «Artık burada dur! Beşerin aşabileceği imkân sınırlarını aştın. İlâhlarla yarıştın. Buna rağmen sen ilâh değil, insansın! Ve, insan olarak kalman gerek! Allah olmak başka, Allah'ın, yer üzerindeki yapıcı eli, âleti, aracı olmak başkadır!»

Fatih, çadırdan çıkınca, dostu Şair Ahmet Paşa'ya, içerde karşılaştığı davranıştan üzüntüyle bahsetmiş, «Şeyh hazretleri bize kıyam etmedi, riayet eylemedi» demiştir. Şair de, hükümdarı: «Senden evvelki hükümdarlardan hiç birine nasip olmayan bir devlet, sana nasip oldu, bu yüzden, sende gurur ve kibir hasıl olmasın diye, bu muameleyi reva görmüştür» yollu tesellide bulunmuştur.

İşte Fatih'in büyük dramının konusu budur. «İnsanüstü işler yapmak ve insan olarak yaşamak!»

Bir kere, kendi gerçeği ile yüzyüze getirilip, o ilâhlar mertebesinden insanlar, hem de en büyük sorumluluklarla yüklü ve görevli insanlar arasına indirildikten sonra, dengeli ve âhenkli bir hayatı yaşamanın güçlüğü tasavvur edilebilir!

Bu denge ve âhenge erişebilmek için belki de içgüdü yollarıyle genç hükümdar, sığınacak bir yer, kendi kendinden emin olacak bir durak aradı. Ve görmüş olduğu acı muameleye rağmen, kurtuluşunun Akşemseddin'de olduğunu bilerek yine onun huzuruna vardı: «Sana şu hacet için geldim ki, beni halvete koyup irşat eyle!» diye niyaz etti.

Bu, hükümdarın dünya işlerini bırakması, sadece bir maneviyat adamı olması demekti. Ama, acaba buna da hakkı var mıydı?

Yoktu, çünkü Akşemseddin, bu isteği değil kabul, dinlemeye bile razı olmuyordu.

Niyazlar, isyana doğru gidiyor; hünkâr, mürşit çekişiyorlardı. Fatih, gazaba gelip bağırdı: «Herhangi bir Türk bir kere söylese kabul edip onu halvete sokarsın, ben sana nice kere söylemişken, kabul etmezsin. Neden?» Mürşit, cevap verdi: «Bu yolda (yani dervişlikte) bir lezzet vardır ki, bir kere onu tadınca, artık dünya saltanatı gözünden düşer. Halbuki sen, devlet umurunu gereği gibi ifa ve saltanatı lâyıkıyla icraya mecbur ve bununla vazifelisin! Sen, benim halvetime girersen ahvali âlem bozulur, sebep olduğum için, ben de Allah'ın gazabına uğrarım. Kısaca, senin sâlik olman (yani tasavvuf yoluna girmen) değil, mâlik (yani mülk sahibi) olman gerekir».

Ne öfke, ne niyaz, ne rica, ne de mürşidin eteklerine dökülen binlerce flori altın, onu bu fikirden döndürebildi.

Mürşit, hep aynı şeyi tekrarlıyordu: «Sen, padişahlığının gerektirdiği adalet ve insaftan şaşma, nefsini toplumun nefsi yolunda kullan, saltanatını gereğince icra eyle, bu kadarı sana yeter!»

Şu, baştan beri yazdıklarımız, düşünülürse, bir deve yükü kitabın anlattığından daha ifadeli, daha yol göstericidir.

Fatih gibi bir hükümdarın önüne, kelleyi koltuğa alarak gitmek, bu tavır ve bu eda ile devlet ve milletin geleceği adına onun dalga dalga kabarıp, köpürmesine göğüs vermek, bu engin deryayı şekline koyup, onu mayalamak, kıvamlandırmak ancak Ak-

şemseddin gibi, bu iş için hazırlanmış, bu iş için görevlendirilmiş, insanların kârıdır. Fatih'in de durumunu unutmamak gerek. O, bir cihan hükümdarı olduğu kadar, Akşemseddin'e lâyık bir müritti de! Kaderine razı oldu, sadece:

Cevr-i dilber, tan'-ı düşmen suz-i firkat za'f-ı dil
Dürlü dürlü derd için, halketmiş Allahım beni

diye dertlendi ondan istenilen ve beklenileni yaparak, kendisi için hiç bir şey istemeden yaşadı.

Çadır gecesinin sırrı

Karanlık bir geceydi... Bazı çadırların önünde ışık yanıyor, ortalıkta dolaşan gölgeler, uzaya kısala çadırların üzerine düşüyor, zaman zaman bir köpek sesi ya da bir köşede zikreden dervişlerin kudüm vuruşları karanlığın içinden geçip gidiyordu.

Ordugâhta büyük bir çoğunluk uykudaydı. Fakat Sultan Fatih henüz yastığına baş koymamıştı. Yalnızdı, mahzundu, dertliydi.

Sonunda dayanamadı, el vurdu, lalasını huzuruna çağırdı: «Lalam, git, şeyh hazretlerine söyle, kendisini görmek isterim, bize kadar gelsin» dedi.

Emri alan, hükümdara bir şey söylemenin doğru olmadığını anladığından, sustu. Vakit gece yarısını geçiyordu. Bu saatta şeyh hazretlerine bu isteği bildirmek zordu. Ama emir de emirdi. Vardı gitti, haber verdi.

Akşemseddin dervişleri, töre dışı yapılan bu davetten korkup, istekleri yerine getirilmemiş olan genç padişahtan fena bir karar çıkarsa, diye titreştiler. Ak Şeyh sakindi, kararlıydı, «Siz de sakin olun!» diye emir verip, davetçinin ardına düştü; hünkârın huzuruna vardı.

Tarihler onun, bu davet gecesini, şöylece anlattığını yazar: «Hünkâr çadırına doğru giderken, sultanın yakınları, geldiğimi fark ettiler ve ellerimi öpmek için koşuştular. Padişah hazretleri de onların arasındaymış. Gece, haset sahiplerinin ve düşmanların kalbi gibi, simsiyahtı. Karanlıkta padişahı seçemedim. Lâkin, ezel gününde ruhlarımız biliş tuttuğu için onu, duygularımla ta-

nıdım. Ona sarıldım. Kolunu öyle sıktım ki, padişah, titredi, düşüyordu. Bu ıstırap ve titreme defolmayınca, vücudu şerifini kucağımdan koymadım».

Akşemseddin'in onu kucakladığı ânı, padişahın da şöyle anlattığı tarihlerde yazılıdır: «Kalbime saplanmış olan bozgun ve yol sapkınlığı ol halde benden gidüp içimde yer tutmuş olan öfke ve kin yerine, şiddetli bir muhabbet ve engin bir sevgi ve dostluk yerleşti».

Biz, bu sözlerin üzerinde durmadan evvel, olayın peşini kovalayalım. Gene tarihler yazıyor: «Bu hâletten sonra, padişah çadırına girip sabah ezanına kadar halvet oldular. Sabah ezanları okunurken Akşemseddin imamlık etti, padişah ona tabi oldu, birlikte sabah namazı kıldılar. Şeyh hazretleri, namazdan sonra zikrini, evradını okudu Sultan, diz çökmüş, hocasının huzurunda, öylece bekledi. Sonra, bundan önce yazdığımız gibi, Eyüp'ün makamı meselesini konuştular.

Bu çadır gecesinin sırrı, tarih boyunca olageldiği gibi yabancı gözlere açılmamış, kulaklarımıza söylenmemiştir. Bizim anlayabildiğimiz, ancak şudur ki, Akşemseddin, çadır kapısı önünde kucaklaşıp, kuvvetle sarıldığı talebesine, bugünün kavramlarıyle söylemek gerekirse, sırlı bir elektro-şok vermiştir. İşte bu sırada, ne yapmak, ne başarmak istiyorsa başarmış ve Fatih'in şahsiyetindeki bütün olumsuz elemanları olumluya çevirmiştir. Hünkârın, «İçimdeki fenalıklar iyiliğe, kinler muhabbete dönüştü» demesi de aslında bunun ifadesidir.

Fatih'in her fırsatta mürşidinin eteklerine sarıldığını ve onun yanından yöresinden ayrılmak istemediğini, artık çok iyi biliyoruz. Ne var ki, o sırlı çadır gecesi, genç hükârın bütün hayat anlayışını, bütün dünya görüşünü değiştirdiği gibi ayrılıklarının kararı da verilerek mühürlenmiştir. Mürşit, Göynük'e baba ocağına gidecektir. Ona vereceğini vermiş, başkalarının bütün bir ömür arayıp bulamadığını, bir gecede bir anda, Rab, her ikisine de ihsan etmiştir. Eğer bu emre, Fatih itirazsız rıza gösteriyorsa, bunda Akşemseddin'in mürşitlik payı kadar onun da müritlik hissesi vardır.

Göynük yollarına, Akşemseddin, sessiz sadasız düşmüş. Fatih gibi bir devletliden ayrılmanın acısını sadece kendi içinin derinliklerinde yaşamıştır. Şair Fatih'in ise, o sırlı çadır gecesinden, şiirlerinde gizli izler vardır. Ama o kadar! Bir ucu Göynük'te, bir ucu Istanbul'da yanıp tüten bir sevdanın bizlere ancak bu kadarı ayan edilmiştir.

Kesin olan bir şey varsa, o gece, kabara kabara bendini aşmış olan sel, yatağına konmuş ve bütün güçlüğüne rağmen, Fatih kendi kendisiyle yetinmeğe ikna edilmiştir.

Bir de elimizde, hünkâra Göynük'ten yazılmış bir mektup var. Bu mektupta, aşağı yukarı, mürşit, talebesine şunları bildiriyor: «Dünyevî rahat ve cismanî lezzete dayanan veya uhrevî rahat ve ruhanî lezzete dayanan iki türlü hayat tarzı vardır. Birinci, ikinciye bakarak değrsiz ve geçicidir. Şu halde ona iltifat etme. Esasen, peygamberlere, evliyalara, halifelere rahat değil, cefalar ve müşküller nasiptir. Sen de onların yolundasın, nasibinden elem değil, zevk duy». Ve sonra diyor ki: «Sen, herhangi bir insan gibi değilsin, memleketin durumu, senin durumuna bağlıdır. Bedende görünen her şey ruhun eseri olduğu gibi, memlekette oluşan her şey de Fatih'in eseri olacaktır. Çünkü bedene oranla ruh ne ise, memlekete oranla sultanlar da aynı şeydir!»

Artık kalem, bu konuda fazla bir şey yazmak istemiyor. Bu mektubun aslı, insanlık tarihinde, bir ermiş mürşidin bir ermiş hükümdara söyleyebileceği sözlerin en güzeli olarak yer alacaktır.

Mürşidin içi rahattır. Hükümdar müridi, kendisinden istenilenleri başaracak, toplumun dörtbaşı mamur merkezi olarak yaşayacaktır. Zira o, Fatih'in eline, en mükemmel hayır ölçülerini vermiş bulunuyor. Bu ölçüler, onun siyasetinin ışıklarıdır. O ışık altında her şey olduğu gibi görünecek, hayrın hayrı, şerrin şerrinden seçilecektir.

Akşemseddin, buna eriştikten sonra, sevgili hünkârından ayrı, Göynük'te 1459 yılına kadar yaşadı. Hünkârın, kendisine gönderdiği bütün ihsan ve hediyelerin bir kuruşuna bile el sürmeden, hayır işlerinde kullanmak üzere vakıflar kurdurdu. Gönlü dünya-

sındaki taçsız ve tahtsız saltanat ona bütün dünya saltanatlarından daha çekici ve güzel gelirdi. On iki levent oğlu vardı. Yüzlerine bakar, Allah'ına şükrederdi: «Hamdolsun, onların muhabbeti bile bana, seni, senin işaretin üzere yaşamayı unutturmadı» diye...

Göynük'teki türbesi üzerinde, şu ibretli gerçek yazılıdır ve yüzyıllardan beri önünde el açıp, Hak Yaradan huzuruna varanları selâmlar:

Kara gün dostu imiş Fatih'in Akşemseddin
Ki yüzünden lemean etti feth-i mübin
Nusratı çeşm-i hakikisiyle görüp verdi haber
Böyle her şeyi uzaktan görür erbabı yakıyn.

SARI KIZ

ERDEMIT körfezine bakan bin sekiz yüz rakımlı Kazdağı'nın hörgücünde bir yatır vardır.

Her yıl, ağustosun ortasından eylülün ortasına kadar katar katar kervanlar, bu yatırın ziyaretçilerini Kazdağı'nın tepesine ulaştırır. Çadırlar kurulur. Pazarlar, sergiler açılır. Alışveriş, eğlence, cümbüş hep o günlere saklanır. Kazdağı sanki bir kol çengi olmuştur; hop oturur, hop kalkar.

Kazdağı'nda yatan evliya, Sarı Kız diye anılır. Nereden gelmiştir, kimin soyundan, kimin huyundan? Hakkında öyle çok şey söylenmez.

Ancak, oralarda kime sorsanız, size sonbaharın parlak gecelerinde Kazdağı'nın hörgücündeki yatırın üzerine nur indiğini, bunu kendisinin de, babasının da, emmisinin, halasının da, gözleriyle gördüğünü yemin billâh söyler.

Halbuki, yemin etmesine gerek yok zavallının... Eski Yunan şairi Homeros'tan beri buralardan geçen kaç yazıcı, Sarı Kız'ın üzerine geceleri nur indiğini yazmış, herkes bunu kendi görüşünce izaha da kalkmıştır.

Anadolu'nun birçok yerinde, bir Sarı Kız, hiç ummadığınız bir anda karşınıza çıkıverir, bunu biliyor muydunuz?

Hepsi de birbirinden güzeldir, hepsinin de kendi kaderince bir hikâyesi vardır.

Kazdağı'ndaki Sarı Kız hakkında ise rivayet muhtelif! Çepni'lere sorarsanız, onlar Sarı Kız'ın, Hz. Ali'nin kızı olduğuna inanırlar. Doğrusunu isterseniz, anlattıkları hikâye beni pek sarmadı. Belki kusur anlatandaydı, bilemem...

Sonra, günün birinde Allah, karşıma hoşsohbet, ârif, zarif bir Ege'li çıkardı; ona sordum. Anlatacağım hikâye onundur. O da vaktiyle, dedesinden dinlemiş... Sarı Kız'ın, Kazdağı'nın hörgücündeki mezarını da görmüş. «Bizim oralarda, hiç değilse, yedi

yılda bir Sarı Kız'a gitmek, dağdan dağa ona seslenmek âdeti vardır» diye başladı.

Bir zamanlar Edremit'te dünya güzeli bir kız varmış. Sarı saçları, iki ışık demeti gibi iki omuzundan dökülür, elâ gözleri, tatlı sular gibi tatlı tatlı bakarmış.

Kız, bu dünyada yaşıyormuş ama, bu dünyanın adamı değilmiş. Aklı fikri Hak Yaradan'ın muhabbetinde, gözü gönlü onun aşkında kararlıymış. Sarı Kız, şu cihan içre ne varsa onu Hak bilir, Hak tecellisi görür, ona göre davranırmış. Cömertmiş, doğruymuş, sadık, vefalıymış.

Sarı Kız'ı hangi genç görse hemen ağzı, dili bağlanır, ona âşık olurmuş. Derhal araya aracılar konur; —Aman, düğün dernek edelim. Sarı Kız'ı bana versinler— diye niyazlar, yalvarmalar başlarmış. Ama, Sarı Kız hiç kimseyle evlenmek istemiyor, her isteyeni reddediyormuş. Kimseye de derdini anlatamaz, —Benim Hak'tan başka bir şeyle alışverişim yok— diyemezmiş.

Gün günden herkesin sabrı tükenmeğe, canı sıkılmağa başlamış. Önce küçük dedikodular, sonra büyük büyük iftiralar Edremit'e yayılmış. Sarı kız sustukça söylentiler büyümüş, diken diken, çatal çatal olmuş, Zavallı merak ediyor, kendi kendine, acaba şu insanoğlu, kendi gibi olmayanlara karşı daha ne kadar zalim, ne kadar anlayışsız olabilir, diye soruyormuş.

Bir gün, memleketin ilerigelenleri Sarı Kız'ın babasını yoldan çevirmişler: —Ya namusunu temizle, ya çek burdan git. Kızın kötü yoldadır, biz böyle şey istemeyiz!— diye dayatmışlar. Zavallı adam, dünya güzeli kızından bir fenalık görmemiş ama, o da onu anlayamıyor! O dalıp dalıp gitmeler, günlerce aç susuz dolaşmalar. Boynum kıldan ince, diyip he şeye boyun vermeler... Ama, iş evlenmeye geldi mi hayır diyip dayatmalar... Bütün bunlar niçin? Sonra, mademki iş bu hale geldi!. Gerçekten bu lekeyi temizlemek gerek.

Ertesi gün adamcağız, kümesten kazları çıkarmış, Sarı Kız'ı yanına almış. Varmışlar Kazdağı'na... Kızına, biraz kaz güdelim demiş, ama niyeti, bir punduna getirip yalnızca aşağı inmekmiş. Sarı Kız, orada kaderiyle başbaşa kalacak. Kazdağı'nda, bir gece geceleyip de sabaha sağ çıkan yok ki kızı çıksın. Orada ölür

gider, babası da âlemin dilinden kurtulur. Sarı Kız, babasının niyetini yüreğinden okumuşmuş. Ardından bakmış da —Haydi güle güle, var selâmetle— demiş, kazlarını süre süre tepelere doğru yürümüş.

Babanın iki gözü iki çeşme, sel sel ağlarmış. Kazdağı'nın ayazı yüzüne vurdukça —Vay kızım, Sarı Kızım— diye dövünürmüş!...

Ne ki, korktuğu gibi, Sarı Kız ölmemiş. Onu bir zaman sonra oduncular, Kazdağı ormanlarında dolaşırken görüvermişler. Vay demişler, adam bizi aldatmış. Kızı öldürdüm, dediydi!

Meseleyi haber alınca, içi pişmanlık ateşiyle alev alev yanan Sarı Kız'ın babası, sevinsin mi, dövünsün mü? Yamçısını sırtına almış, başlamış yokuşu tırmanmaya. Hey demişler, kar var, tipi var, delirdin mi?

Artık bunları kim dinler? Bir solukta yolun yarısını gitmiş, ortalık göz gözü görmüyormuş. Derken önünde bir ışık belirmiş. O ışıkla beraber ne kar kalmış, ne tipi. Hava ısınmış, etrafı nefis kokular bürünmüş, Işık gitmiş, adam gitmiş, ta doruğa varmışlar. Birden ışık şöyle bir titreyince, ne görsün? Sarı Kaz güle güle babasının boynuna sarılmaz mı? Ne sitem, ne ağıt, ne şikâyet...

Gel babam, sana çorba pişirdim, sana döşek serdim— diye onu bir mağaraya sokmuş. Sabaha kadar söyleşip gülüşmüşler. Baba anlamış, iyice anlamış: —Sarı Kız, bu dünyanın adamı değil, o ermişlerden bir ermiş!—

Sabah olunca, bir namaz kılayım, diye adam davranmiş. Sarı Kız, —Dur baba, sen deniz suyuyle abdest alırsın— diye Kazdağı'ndan testisini uzatınca, aşağıda, testiye denizden suyu doldurivermiş.

Ama, babanın bütün yalvarıp yakarması boşuna gitmiş, Sarı Kız'ı bir daha aşağı inmeye razı edememiş. Sarı Kız, —Benim masumiyetimi onlara sen haber ver. Hem ben, Edremit'e beddua ettim. Bundan böyle kazları yağlı, kızları sevdalı olacak. Kim bu sevdaya tutulursa, mevlâm kolaylık versin... Edremit'ten kız seven yanacak, ama ne yanacak!...—

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RUMÎ

BUNDAN yedi yüz altmış sekiz yıl evvel, otuz eylül bin iki yüz yedi tarihinde Horasan, mutlu bir çocuğun doğumu ile bayram ediyordu. Çocuğun adı Celâleddin'di. Babası Sultanül Ulema lakabıyle anılan Belh'li Muhammet Bahaeddin Velet, lakabından da anlaşılacağı gibi, âlimler sultanı bir sofî idi. Sultanül Ulema'nın sayısız kerametleri, velîliğinin şanı Horasan ülkesinin Belh şehrinde yayılınca, Allah korkusu, dindarlığı, Peygamber yolunda gitmesi, doğruluğu, kullara doğru yolu göstermesi ve öğütleriyle birçok insanın onu kıskanmasına, çekememesine sebep oldu. Bahaeddin Velet, yurdunu yuvasını terk ederek, üç yüz sadık müridi ve ailesiyle birlikte Rûm ülkesine hicret etti. Bu, başlı başına bir hikâyedir, nasip olursa günün birinde onu da anlatacağız.

Sultanül Ulema'nın hangi tarihte Belh'ten göç ettiği kesin olarak bilinmiyor. Ancak, Baha Velet, Belh'ten Hicaz'a geliyor, Haç farzını ifa ediyor.

Yolları Nişabur'a vardığı zaman Bahaeddin Velet, yanına sevgili oğlu Celâleddin'i alarak, devrin büyük mutasavvıfı Feridüddin Attar'ı ziyarete gidiyor. Attar, şöhretini duyduğu Baha Velet'ten çok hoşlanmış, yaptıkları uzun sohbetten çok faydalanmış, fakat asıl onun oğlu Celâleddin, içinde derin izler bırakmıştır. Attar, «Esrarname» adlı kitabının bir nüshasını Celâleddin'e armağan ediyor. Gerçi çocuk, şimdilik o kitaptan bir şey anlamayacak, ama yarın «Esrarnamenin» bütün esrarı Celâleddin için çözülüverecektir. Nitekim, Celâleddin, günün birinde «Mesnevî»yi yazmış ve «Esrarname» hikâyelerinin birçoğundan faydalanmıştır.

Bu seyahat esnasında, baba - oğul Halep ve Şam'a da uğramışlar, özellikle, Moğol istilâsından bu şehirlere sığınan büyük bilginleri tanımak fırsatını bulmuşlardır.

Irmağın peşine düşen deniz

Şam'da, Muhiddin Arabî ile yapılan uzun bir sohbet, bu tanışmaların en önemlilerindendir. Söz bitip, Bahaeddin Velet, oğlu Celâleddin ile Muhiddin'in yanından çıkınca Şeyhi Ekber, başını hayretler içinde sallamış ve Celâleddin'i kastederek: «Allah Allah! Ne hikmettir? Bir derya, bir ırmağın peşine düşmüş gidiyor» demiştir.

Rûm diyarına gelince, Bahaeddin Velet, Lârende'de yerleşmiş ve artık delikanlılık çağına eren oğlu Celâleddin'i orada Gevher Hatun ile evlendirmiştir.

O zamanlar, Konya'da Selçuklu tahtında Alâeddin Keykubat oturuyordu. Alâeddin Keykubat ilmin ve âlimlerin hayranıydı. Bahaeddin Velet'i ısrarla Konya'ya davet ediyordu. Bahaeddin, sonunda bu davetlere dayanamayıp Konya'ya geldi. Bütün Selçuklu ümerası, Sultan ile birlikte onun derslerini takip eder, son derece ihtiram gösterirdi.

Bahaeddin vefat edince, yerine oğlu genç Celâleddin geçti.

Bahaeddin'in ölümünden bir yıl sonra onun yakın öğrencisi Seyit Sirdan Burhaneddin Tirmizî Konya'ya geldi. Celâleddin'e hocalık ve onun gelişmesine yardım edecekti. Fakat delikanlı, bütün bilgilerde inanılmaz bir maharet sahibiydi. Ancak işlenmemiş ham madenler gibiydi. Tirmiz'li Burhaneddin ona: «Bilgide eşin yok, gerçekten seçilmişsin ama, baban hâl ehliydi. Yani sözle değil, yaşayarak olmuş ve ermişti. Sen de sözü bırak, onun hâline sahip olmağa bak» dedi. Sonra ilâve etti: «Benim arzum, senin benim önümde halvet çıkarmandır». Mevlânâ bu isteği memnunlukla kabul etti. Seyit, yedi gün halvet istiyordu, Celâleddin, kırk gün olsun, diye yalvardı. Bir hücre hazırlandı, Celâleddin kırk gün için çileye soyundu, hücreye biraz su, biraz arpa ekmeği koydular, kapıyı üzerine kilitlediler.

Kırk gün sonra, Seyit Burhaneddin içeri girdiği zaman, Celâleddin'i başını hayret yakası içine sokmuş, büyük bir huzur içinde düşünür buldu. Sanki, hocasını görmemiş gibiydi. Bunun üzerine o, kapıyı yavaşça yine genç Celâleddin'in üzerine kapadı,

ikinci çile sonuna kadar açmadı. Tekrar, vakit gelip de içeriye girdiği zaman Celâleddin'i namazda buldu. Hak Yaradan'la söyleşiyor, gözyaşı, iki gür pınar gibi güzel yüzünü yıkıyordu.

Ne çilehaneye geleni gördü, ne farkına vardı. Bunun üzerine, Seyit Burhaneddin gene kapıyı dışarıdan kapadı.

Üçüncü çile, artık dışarıdaki Seyit Burhaneddin'e güç geliyordu. Vaktin dolmasını güç bekledi, sonra çilehanenin kapısını kırarcasına telâşla açıp bağırarak içeri daldı. Celâleddin ona bakıyor ve gülümsüyordu. Güzel gözleri mestlikten, dalga dalga kabaran bir ilâhî denize dönmüştü.

Seyit Burhaneddin, Celâleddin'le birlikte dokuz yıl kaldı. Kayseri'de vefat etti.

Celâleddin, bu yıllar içinde öğrenim için, Halep ve Şam'a gitti, Halep'te Halariye, Şam'da Makdisiye medreselerinde kaldı.

Seyit Burhaneddin, Celâleddin'i büyük bir aşkla sever: «Benim, onun üzerinde hakkım vardır, ama onun, benim üzerimde hakkı, benimkinin binlerce mislidir» derdi. Seyit Sirdan, zaman zaman Celâleddin'den, Kayseri'ye gitmek için izin ister, müridinin gönlü bu ayrılığa bir türlü razı olmazdı. Hattâ bu yüzden aralarında küçük bir cilve geçmiş, Burhaneddin, Kayseri'yi düşündüğü bir sıra atından düşerek ayağını kırmıştı. Celâleddin'i görünce tatlı tatlı sitem etti: «Ne güzel mürit! Mürşidinin ayağını kırıyor! Neden bana izin vermiyorsun gideyim?» Celâleddin bu suale, bir sualle cevap verdi: «Neden beni bırakıp gitmek istiyorsun?» Burhaneddin'in cevabı şu oldu: «Buraya kuvvetli bir arslan yöneldi. Senin üzerinde benim işim bitti. Fakat, ben de bir din arslanıyım! Olabilir ki birbirimizle geçinemeyiz, seni müşkülde bırakırız. Onun için ben gitmek istiyorum!»

Celâleddin, bu sözden sonra, tam beş yıl bekledi. Beş yıl arayış sancağı elinde, gece gündüz Tanrı'ya yüz tuttu. Uykudan kesildi, yemedi, içmedi. Bu bir hazırlık dönemiydi. Bütün zenginliğine, doluluğuna rağmen, çok yoksul ve boş olan Celâleddin'in hayatı, bir gün Seyit'in haber verdiği arslan Konya'da belirince aydınlanıp gerçek anlamını kazanıverdi.

İki denizin kuçaklaşması

Bana sorarsanız, dünyanın bin yılda bir defa ancak idrak edebileceği bu eşsiz aşk ve ateş oyunu, Konya'da Altunaba medresesinin kapısı önünde başlamıştır, derim.

Yıl bin iki yüz kırk dört, ekim ayının yirmi üçü. Cumartesi günü! Medrese kapısından rahvan bir katır üstünde, saltanatla bir müderris çıktı.

Dayanılmaz derecede güzel, alımlı, mağrur bir insandı. Üzerindeki ilmiye kisvesi onu daha da tesirli, daha da gururlu gösteriyordu.

Hazreti Peygamber'in, «Sarıklar, Müslümanların tacıdır» sözü gereğince başında, bilginlere yaraşır bir sarık vardı. Sarığın bir ucu, dalyasan bırakılmıştı.

Etrafında, medresenin bütün danişmentleri, yaya olarak hürmet ve sevgiyle yer almıştı. Belki oradan Cevhertaş medresesine gidecekti.

Bahsettiğimiz bu güzeller güzeli, Rûm Mollası diye nam salmış, Mevlânâ Celâleddin'di. Bilgide benzeri yoktu. Dünya sırlarının tümü onun malûmuydu. Daha yıllarca evvel, hocası Seyit Sirdan Burhaneddin Tirmizî, onu karşısına almış, kucaklayıp yüzünü öpmüş, şükranla secdeye baş koyup, sel sel ağladıktan sonra şöyle demişti: «Naklî, aklî, kisbî, keşfî bütün ilimlerde eşi, benzeri bulunmayan bir insan olmuşsun. Artık zâhir ve bâtın sırlarını bilmede, gaybı keşifte, geleceği görmede, Peygamber'in ve velîlerin parmakla gösterdiği mutlu bir yüceliktesin. Şimdiye kadar gelmiş, geçmiş bütün şeyhler ve âlimler senin makamına hasret ve şaşkınlıkla bakıyorlar. Allah'a şükür ki, benim gibi âciz bir kul, bu saadet ve devleti görebildi! Haydi, yürü de insanların ruhuna taze hayat ver, onları hesapsız rahmetine boğ, bu dünya hayatının ölülerini kendi mânâ ve aşkınla dirilt!»

İşte, Rûm Mollası, böyle bir dilek ve niyaz ile insanlar içine salınmıştı. Medreseler, onu dinleyenlerle dolup taşıyor, o zamanın bilgilerini, taliplerine sebil sebil sunuyor, ağzından dökülen sözlerin değeri, bir iklimden bir iklime taşına taşına anlatılıyor ve tüketiliyordu. Rûm Mollası, âlim olduğu kadar zahit, namazında,

niyazında, ibadetten yüzü balmumu gibi sararmış, riyazetten benliğini yerle bir etmiş bir devletyliydi. Evet, Altunaba medresesinden çıkmış, Gevhertaş medresesindeki evine gidiyordu. Birdenbire, önüne bilmediği, tanımadığı ve o zamana kadar yüzünü hiç görmediği bir yabancı çıktı. Katırın yularını çevik bir hareketle eline alıp hayvanı durduran yabancının iki gözü, iki keskin kılıç gibi parlıyor. Rûm Mollası üzerinde dolaşıyordu. Şaşıran danişmentler yüzüne uzun boylu bakamadılar. Ancak hayvanın üzerinde bir olgunluk ve güzellik gibi bekleyen Celâleddin başını yere eğmemişti. Belki, canı teninden gidiyordu ama, insan yerdeki güzelliğe baka baka, canını Allah'a teslim edebilirdi. Ne oluyordu, ne vardı, yolu neden kesilmişti? Ne aklına gelip sorabiliyordu, ne ağzını, dilini bulup konuşabiliyordu. İlk konuşan yabancı oldu.

«Ey madde ve mânâ altınlarının sarrafı! Söyle bana, Muhammed Mustafa mı büyük yoksa Bayezidi Bestamî mi?»

Rûm Mollası cevap verdi: «Bu nasıl sual? Elbette? Muhammed Mustafa büyük!»

Yabancı, hayvanının yularını bırakmamıştı: «İyi ama...» diye ısrar ediyordu. Rûm Mollası bir ateşin içine düşmüştü. Bu tavrı tanıyordu, bu sesi tanıyordu. Bu ezel aşinası, latif ses bir kere daha onun yoluna çıkmış, bir kere daha ona bir şey söylemişti. Bu sesin ilk duyulduğu an, Elest meclisinde, «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» sualine kadar uzanıyordu. Ne ki o, karşısında duran şu güzelliği, şu ateşi bu dünyada daha önce görmüş, onunla bir yerde daha yüz yüze gelmişti.

Evet! Şam çarşısında!

Bir gün Şam çarşısında dolaşıyordu. Kalabalık arasında, siyahlar giymiş, yüzü peçeli, başında kimseninkine benzemeyen bir külâh taşıyan bir derviş, yanına gelmiş, elini öpmüş ve bir duyanın bir daha asla unutamayacağı sesiyle: «Ey bu dünyanın sarrafı!.. Beni anla, beni bul!» demişti. Celâleddin, onunla konuşup, anlaşmaya vakit bulamadan kaybedivermiş, kalabalık arasına sızıp, süzülmüştü!...

İşte, şimdi karşısındaydı. Celâleddin, onu arayacağına kendisi gelip bulmuştu. Ona, müşkülden müşkül bir soru soruyor. «İyi ama..» diye ısrar ediyordu: «Hazreti Mustafa, —Yarabbi! Seni

tesbih ederim. Biz seni lâyık olduğun veçhile bilemedik, bizim idrakimiz seni anlamaya muktedir değil— dedi. Halbuki Bayezit, —Kendimi noksan sıfatlardan tenzih ederim. Cesedimin içinde Hak'tan başka bir varlık yok— diye dava gütmede!»

Mevlânâ cevap verdi: «Bayezid'in kabı dardı. Bir Tanrı tecellisine mazhar olunca, kendisini Tanrı gördü, doluverdi. Halbuki, Muhammed Mustafa, hangi makama varsa, ondan evvelki makam ve mertebelerde gördüklerinden istiğfar ediyordu. Onu doldurup, ona yetecek tecelli derecesi yoktu, o tecellilerle yüceliyordu».

Bunun üzerine, Rûm Mollası hayvandan aşağı atladı. Karşısındaki yabancının yüceliğinden kendini kaybetmişti. Halk birbirine girdi, bir kıyamettir koptu. Telâşlanmayan sadece o tüccar kılıklı yabancıydı. Yapacağını yapmış, oku menziline ulaştırmıştı. «Az sonra uyanacak. Rûm Mollası, şimdi miraçta. Gerçekler âlemini dolaşıyor. Şimdi uyanacak, ayağı gene toprağa erecek. Orada neler görüp geçirdiğini kimse bilmeyecek, o kimseye bir şey söylemeyecek, fakat şu andan itibaren değişmiştir. Artık, eski Rûm Mollası değildir. O, tutuşturulmak için bekleyen bir madendi, ben ateşi tuttum, tutuşturdum...» diye düşünüyordu.

Rûm Mollası kendine gelince, yabancı onu elinden tuttu. Beraberce yürümeye başladılar. Gevhertaş medresesine geldiler. Bir hücreye girip kapandılar, tam kırk gün hiç kimseyi içeri sokmadılar.

Bu yabancının adı Tebriz'li Şemseddin idi. İki denizin kucaklaştığı o noktaya sonradan, onların yolunun yolcuları: «Denizlerin kavuştuğu yer» anlamına «Merecel Bahreyn» adını verdiler.

Uçan Şems

Kimdi bu Tebriz'li Şemseddin? Kimdi bu Rûm Mollası'nı, bu âlim, kararlı, ağır başlı, sükûn ve nizam sahibi abideyi, aşk deryasına atarak, kendinden geçiren?

Bu sualin cevabı, öyle zannettiğimiz kadar da kolay değildir. Bunun sebebini, kendi ağzından dinleyelim: «Benim Tebriz'de Ebubekir adlı bir şeyhim vardı. Sepet örer, satardı. Ondan, pek çok

şey öğrendim. Fakat bende bir şey vardı ki, şeyhim onu görmüyordu. Zaten hiç kimse de görmemişti. İşte, onu hüdâvendigârım Mevlânâ gördü!»

Eh! Yeryüzünde, bir Mevlânâ'nın gördüğü Tebriz'li Şemseddin'in gerçeğine biz de ortak olalım diyecek değiliz ya... Ancak, şu kadarını biliyoruz: O, «hâl ehli, keşfi açık, âşık ve hayran bir derviştî». Ulaştığı makam ve mertebelerle kanaat etmiyor, daha yükseklere, daha yücelere varmak için yanıp yakılıyordu. Bu arzu ile demir asâ, demir çarık dünyayı dolaştı durdu. Her zaman riyazetteydi. Bir kervansaraydan uçar, bir kervansaraya konardı. Bu yüzden ona «Şemsi Perende» (Uçan Şems) adını verdiler.

«Şu tanıdığım insanlarla bir arada bulunmaktansa, yabancılarla, kervansaraylara giderim, daha iyi» derdi. «Bir gün, böyle bir kervansarayda bana, neden tekkeye gelmezsin? diye sordular» diye anlatırdı.

«Kendimi, tekkeye lâyık bulmuyorum ki... derdim. Tekke, pişip olmak, yetişip gelişmek kaydında olanlar içindir. Ben onlardan değilim. Peki, dediler, ya neden medreseye gelmiyorsun? Dedim ki, ben sohbet adamı da değilim! Bir şeye, kurallara uyarak, anlam vermeye kalksam, beceremem. Kendi dilimce konuşsam, bana gülerler ya da kâfir derler. Ben garibim, garibin yuvası kervansaraylardır». İşte, böyle her kayıttan azade, ölçüsü ve tutumu her kuldan başka olan Tebriz'li Şemseddin artık vakit saat erişmiş olacak ki, Allah'ın güzelliklerinde göründüğü tatlılık ve ihsan denizlerinde yüzdüğü bir demde, «Rabbim! Kendi örtünle örtülü olan sevgililerinden birini; kendi sırrınla sırlamış olduğun güzellerinden bir güzeli bana bildirmeni isterim. İsterim ki, senin sözünü, aslını, onda seyredeyim, onu bana bildir, onu bana göster!» diye niyaz etmeye başladı.

O dem, hacet kapılarının açık olduğu bir demdi. Niyaz yerini buldu ve Şems'e rüyasında: «Seni erenlerden biriyle sohbet arkadaşı yapacağız» dendi.

Kimdi bu sohbetine hem-hâl edileceği. Onu bildirmemişlerdi. «Nerede o velî» diye yanıp tütüyordu. Ertesi gece bir rüya daha gördü: «Rûm ülkesinde!» dendi. Artık, Şems'in zaten elinde olma-

yan huzur ve kararı büsbütün elden gitmişti. Üçüncü bir rüyada kendisine ihtar edildi ki: «Daha vakit gelmedi! Her şey deminde olur, beklemek gerek!»

Demini beklemeye, hem-hâlini aramaya yollara düştü. Dayanamadığı, ayrılıklardan şikâyete başladığı, gözü yaşı toprakları yıkadığı bir anında «Ey Allah'ım! Onun mübarek yüzünü artık bana göster» diye feryadı basınca, Hak'tan ona bir sual erişti: «Bunun şükranesi olarak bana ne verirsin?»

Uçan Şems'in nesi vardı, bir kuru başından gayrı? O da Hak yoluna başını adadı: «Onu bana göster, başım yoluna kurban!»

Artık, ona gerçek maksadına ve arzuladığı şeye ulaşması için Rûm diyarının yolları görünmüştü. İhlâs kemerini beline bağladı, engin bir aşk ve ahdına vefa ile Konya'ya geldi. Bu yolu ona içindeki ezel sevdası göstermiş, aradığı sevgilinin izini eline o vermişti. Konya'da Şekerfüruşan hanına indi. Bir hücre tuttu. Hücrenin kapısına, halk kendisini büyük bir tacir zannetsin diye, pahalı bir kilit astı. Halbuki bu hücrede, bir hasır ve bir yastıktan başka bir şeycikler yoktu.

Sonra, gitti Altunbaba medresesi önünde Rûm Mollası'nı bekledi. Ne konuştuklarını biliyoruz. Nice zaman sonra Mevlânâ, bu buluşmayı şöyle anlatmıştır: «Şems, benden bu soruyu sorduğu zaman, başımdan sanki bir kapak açıldı, oradan bir duman çıktı, arşa kadar yükseldi. İşte, o andan başlayarak medresede ders vermeyi, mimberlerde konuşmayı, yüksek makamlara geçip oturmayı bıraktım. Ruh sayfaları üzerine yazılan sırları okumakla meşgul oldum».

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Velet, babasının Şems ile buluşmasını, Musa Peygamber ile Hızır'ın buluşmasına benzetir ve der ki: «Şems'in yüzünü görünce, sırlar ona, güneşin doğuşu gibi açıldı. Görülmemişleri gördü. Duyulmamışları duydu. Ona âşık oldu, elden çıktı. Nazarında, her şey eşit oldu. Şems'i evine çağırıp: —Sultanım! Evim, sana lâyık değil ama, ben sana sadık ve âşığım— dedi».

Sultan Velet, Şems'in babasına bu gelişini şöylece anlatır: «Ansızın Şems geldi, Mevlânâ'nın gölgesi, onun ışığında kayboldu.

Şems, ona, —Bâtın ilminde ilerisin ama, ben bâtının da bâtınıyım. Ben sırların sırrıyım, nurların nuruyum— dedi».

«Mevlânâ, üstat bir şeyh idi, yeniden talebe oldu. Nihayete erişmişti, işe yeniden başladı. Herkes ona uyuyordu. Bu sefer o Şems'e uydu».

Bütün Konya hayrettedir. Bu ne idüğü belirsiz derviş, gelmeden evvelki bütün düzen değişmiştir. Artık ne kitap var, ne vaaz var, ne ders var. Her ne ki, Mevlânâ ona düşkündür. Şems bir bir elinden alıyor. Hattâ onu her istediği ile görüştürmüyor bile! Medresenin kapısına oturuyor, Mevlânâ'yı görmek isteyen biri çıkarsa, soruyor: «Peki, ama ne getirdin? Onu görünce şükrane olarak ne vereceksin ki, görmen için izin vereyim?» gelen dönüyor. Alışmadıkları bu muamele, Konya'lıları incitmiştir. Bir gün öfkesini yenemeyen biri: «Ya sen ne getirdin ki, bizden bir şey istiyorsun?» diye gürleyince, Şems: «Ah! Ben kendimi getirdim, başımı onun yoluna feda tuttum. Allah şahittir!» diyor.

Hamdım, piştim, yandım!

Hayatı hakkında, ciltler dolusu kitap yazılan, kulaçlana kulaçlana yüzyıllardır derinliğine varılmayan, bir deniz gibi taşan, kabaran Mevlânâ, hayatını üç kelime ile özetlemiştir: «Hamdım, piştim, yandım».

Hamdım, demesini, biz anlayamadık, o doğuştan yanagelmişti, ebede yanagiliyordu. Biz, bu kadarını biliyoruz. Hamlık ona değil, Konya'lılara aitti. Yananın nasıl bir yangın olduğunu göremediler. Bunu, Mevlânâ Celâleddin'in kendi ağzından dinleyelim. Bir gün, diyor ki: «Yazık Konya halkına, bizim, zevkle dolu olan hayatımızdan usandılar ve alttan alta bizim aleyhimizde bulunuyorlar. Sebâ halkı gibi Tanrı'nın nimetlerini inkâr ediyorlar. Onların, bizi kötüledikleri kulağıma geliyor».

Gerçekten de öyleydi. Konya halkı şaşkına dönmüştü. Şems ile Celâleddin'in arasında geçenleri anlamıyor, köşelerde bucaklarda hep ikisinin dedikodusunu ediyordu. Bunlar, hep bilinen hikâyeler. Gelin, üzerinde durmaktan vazgeçelim. Dedikodular filân, birer bahane! Şems, Mevlânâ'ya evvelâ Hak vuslatının çeşnisini

tattırmış, şimdi hasret ateşinin ne olacağını gösterecekti. Gerçi, kendisi Rab tecellisiyle doluydu, onu seven, tabiî Mevlânâ gibi seven, Rabbi seviyor demekti, ama Şems ne de olsa bir köprüydü. Celâleddin'i Allah'a ulaştırmakla vazifeliydi. Yani gaye değil, vasıta idi. Şu halde Celâleddin'e, köprüde duraklamaması her şeyden olduğu gibi, köprüden de geçmesi gerektiğini gene Şems kendi öğretecekti. Bir deneme yapmak için olacak, bir gün kimseye görünmeden Konya'yı bırakıp gitti.

Günlerden perşembeydi. O günden sonra bir ay, akla gelmeyen her yerde Şems'i aradılar, ne olduğuna, nereye gittiğine dair hiç bir iz bulamadılar. Bunun üzerine Mevlânâ, hindibârî kumaşından bir cübbe yaptırdı. Başına bal rengi bir sikke giydi, gömleğinin yakasını açtı. Sarığını da şekeravizle sardı. Şimdi tam bir matemli kıyafetindeydi. Bu sefer, büsbütün susar olmuştu. Avare, dalgın, yollarda dolaşıyor, ne etrafındakileri görüyor, ne olan şeyleri fark ediyordu. Bir gün, böyle dertli ve hasretle dolu olarak kuyumcular çarşısından geçiyordu. Altın döven ve varak hazırlayanlar da çarşıdaydı. Bu ölümsüz hikâyeye Zerkûbî adıyle geçen usta Selâhaddin de bu çarşıdaydı. Çıraklarını etrafına almış, altın dövüyorlardı. Birçok çekicin âhenkle vuruşundan öyle bir musiki meydana gelmişti ki, bu musiki, birdenbire, oradan geçmekte olan Celâleddin'in ruhundaki kederi ümide çeviriverdi. Celâleddin durakladı. Bir süre, içinde derin akisler yapan o sesi dinledi. Bir eli, feracesinin yakasını tutuyordu. Kâinat nizamı, bu nizam içinde güneş sistemi, gezegenler, uydular bir bir gözü önünde belirdi. Onun için bu işin sırlı hiç bir tarafı yoktu. İşte Şems ortada, her şeyin merkezi olarak, tıpkı güneş gibi duruyordu: Şems, zaten güneş demek değil miydi? Celâleddin bu güneşin dayanılmaz cazibesine tutulmuş, âşık ve hayran, onun etrafında dönen bir uydudan başka neydi?

Dönen mi? Evet, bu duyguyla birlikte Celâleddin dönmeye başladı.

Bu dönüş, kâinatın büyük musikisinin, büyük âhenginin ifadesiydi. Herkes işini bıraktı. Çarşı ortasında, güzel gözlerini derin bir vecd ile kapamış, başını mazlum bir teslim oluşla sağ omuzu üzerine düşürmüş, Mevlânâ dönüyor, dönüyor, dönüyordu. Çekiç

vuruşlarının âhengine uyarak döndükçe içindeki gam, neşeye çevriliyor, önünde sonsuz imkânlar âlemi açılıyor; ferahlıyor, huzur buluyordu.

Celâleddin'i seyredenlerin içinde Selâhaddin, kalabalıktan ayrı duygularla nefes alıyordu. Altın varaklar üzerine inen sürekli çekiç vuruşlarının âhenginde, nasıl bir davet, nasıl bir anlam ve ifade olduğunu o da bir anda anlamıştı. Çıraklarına «Siz işinize devam edin» diye bağırdı. O da dükkânından fırladı, Mevlânâ'nın karşısında niyaz ettikten sonra büyük bir vecd içinde semâ etmeye koyuldu.

Döne döne, o da maddesinden sıyrılmış, sırf ruh olarak kalmıştı. Yükseldiği gerçekler âleminden dünyaya bakınca, oradaki her şey ona küçük, önemsiz, değersiz göründü. Vecd ile: «Yağma! Yağma! Yağma! Ey ahali! Alınız, altınlarımı alınız, çünkü ben asıl hazinenin yerini gördüm, sırrına erdim» diye feryat ediyor ve dönüyordu.

Bir an içinde dükkânda altının adı, nişanı kalmadı. Malı mülkü yağma edildi. Selâhaddin huzur ile Mevlânâ'ya dedi ki: «Senden başka bir şeye ihtiyacım yok!»

Semâ, böylece Celâleddin'in hayatına büyük bir huzur ve teselli unsuru olarak giriyordu.

Oğlu Sultan Velet, onun isteğine uyarak, Şam'da olduğu öğrenilen Tabriz'li Şemseddin'i alıp getirmek üzere yola çıktı. Şems, dönmek gerektiğini aslında biliyordu. Çok naz etmedi.

Kafile, Konya'ya yaklaşırken, Sultan Velet babasına, bir müjdeci ulaştırdı. Mevlânâ, müjdeciyi görünce, başından sarığını, üzerinden feracesini, kısaca bütün varını yoğunu soyunup müjdecinin önüne koydu. Konya'da güller alev alev açmış, insanın yüzüne gülüyordu. İki ezel sevdalısı kavuşunca, bir kere daha birbirinin içine döküldüler. Fakat, bu birleşme de uzun sürmeyecekti.

Dünya, böyle bir aşkı çekip kaldıramıyordu. Zannettiler ki, Şems'in fâni vücudu ortadan kalkarsa Mevlânâ için her şey yoluna girecektir. Halbuki bilemediler, anlayamadılar ki, Mevlânâ'ya Şems can gibi, ruh gibi gerekti. Canı, teninden ayırmak neyse, onları birbirinden ayırmak oydu. Her ne hal ise... İkinci gelişinden yedi ay sonra Şems gene ortadan kayboldu.

Bu bir sırdır. Sır olarak kalacaktır. Öldürüldü derler, kayboldu derler. Ben aslını bilmem. Ancak, Şems'in bir sözü vardı, onu hatırlayalım. O, Rabbine, «Beni bir sevgiline ulaştır» diye yalvarırken, karşılığında canını adamış ve Konya'lılar ona «Ya sen, Mevlânâ'ya ne getirdin?» diye sordukları her zaman «Başımı!» demişti.

Eğer biz de uyursak...

Sultan Velet, babası Celâleddin'in, Şems'in ikinci kaybından sonraki halini şöyle anlatır: «Babam, onun ayrılığından âdeta deli oldu. Gece, gündüz semâ ediyor; gök gibi, yeryüzünde dönüyordu. Feryadı figanı arşa ulaştı. Eline geçen parayı pulu etrafına dağıtıyor; nesi var, nesi yoksa bağışlıyordu. Bir an semâsız durmuyor, bir an dinlenmiyordu. İş öyle bir hale geldi ki, âyin okumaktan sesi kısılmayan bir tek hanende kalmadı.

Şehre bir velveledir düştü. Yalnız şehre mi? Bütün âleme... Herkes diyordu ki: —Böyle bir islâm şeyhi nasıl olur da deliler gibi çoşkunluklar gösterir? Halk, onun yüzünden şeriatten çıktı, dinden oldu. Herkes aşka sarıldı, varlığını aşka rehin etti. Hafızlar şiir okumaya, genç-ihtiyar herkes semâa koyuldu—».

Bu sözlerin sonu yoktur, hepsini yazmaya kalksanız ne ardı bulunur, ne arkası gelir.

Bu sefer Mevlânâ, Şam'a oğlunu göndermekle yetinmemiş, kendisi gitmişti. Bu gidiş iki defadır. Şems'in bu dünyada yaşadığından iyice ümidini kesinceye kadar, Mevlânâ, ona ait her söze kulak kesilmiş, her çareye baş vurmuştu. Şemseddin'i filân yerde gördüm diyene, üstünde başında ne varsa vermiş, sonra «Bu senin yalanına armağan. Sözünün doğruluğunu bilsem sana canımı verirdim!» demişti.

Hani «Ömrümü üç kelimeyle ifade ederim, hamdım, piştim, yandım» dememiş miydi? İşte şimdi yanıyordu. Şems onu ateşlemişti. Fakat ateşi alan öyle bir şiddetle infilâk etti ki, bu infilâk içinde kendisi de yanıp kaybolmuştu.

Fakat insanlar, bu ateşin altından ne çıkacağını bekleyecek kadar ne sabırlı, ne de insaflıdır.

Mevlânâ, Şems'i görmeyen müritlerine: «Eğer ona yetişemedinizse, babamın mukaddes ruhuna yemin ederim ki her bir tüyünde binlerce Tebriz'li Şemseddin asılı olan bana yetiştiniz» diyordu.

Bu duyguya erişmek, yani Şemseddin'i kendi içinde, hem de yüz binlerce nüsha halinde görmek, Mevlânâ'yı huzura, sükûna götürüyordu.

Hayatında bir şey değişmemişti. Şimdi yanında, ilk semâ dostu Selâhaddin vardı. Gene semâ, şiir, musiki âlemleri yapılıyor, bu âlemler günler ve geceler boyunca uzayıp gidiyordu.

Mevlânâ için uyku durak yoktu.

Bir gün, âşıklarından Siraceddin Tatarî'ye: «Hazır ol, bu gece sana geleceğim» demişti. Siraceddin, bu müjdenin verdiği sevinçten bütün varını müritlere dağıttı. Hüdavendigâr gelecek, belki biraz dinlenmek ister, diye güzel bir yatak hazırladı. Çünkü, gece ibadetlerinden ve gündüz semâın yorguluğu ile bir şeyler yemediğinden vücudu ince bir kadehin dudağı gibi olmuştu.

Mevlânâ, Siraceddin'in evine geldi ve «Siraceddin!» dedi. «Sen, benimle kayıtlanma, git yat!» Siraceddin baş kesip, eyvallah, dedi. Mevlânâ, namaza durdu. Sabah ezanları okunuyor. Siraceddin, belki şimdi bitirir, belki şimdi bitirir, diye yatağında dönüp duruyor. Nihayet dayanamayıp: «Sultanım! Sabahlar oldu, artık dinlen!» diye yalvarıyor. Mevlânâ, Siraceddin'in arkasını okşuyor ve, «İyi ama, eğer biz de uyursak, bu kadar uyuyana kim deva eder? Çünkü hepsini Allah'tan istemeyi, kemale ulaştırmayı ve cezalardan kurtarmayı, ben üzerime almışım!» diyor.

İşte, yangın sonu hasılatı budur: Kendi nefsini, âlemin selâmetine adayan, kendinden, kendi için bir şey ümit etmeyen bir insanlık âşığı, bir fedai!

Bir gün, dostlar toplanmışlardı. Sohbet esnasında Mevlânâ dedi ki: «Bizim dostlarımızdan kim, dünyaya ait bir şey istemek için el avuç açarsa biz, ondan yüz çevireceğiz. Çünkü biz, istek kapısını kendi dostlarımıza kapamışız. Bize almayı değil, vermeyi öğrettiler».

Evet, Mevlânâ, öğretileni iyi öğrenen, vergili insanlardandı.

Bir şifa ve safa yağmuru olarak, insanlar üzerine yağıyor, yağıyordu.

Şimdi, bir an için Deyri Eflâtun manastırına uğrayalım ve bu manastırın en yaşlı rahibinin sözlerini dinleyelim. Bu rahip, Mevlânâ'nın çok yakın dostudur. Bir gün ona «Sen Mevlânâ'yı, nasıl gördün ve bildin?» diye sordular. Rahip de şu cevabı verdi: «Siz, onun kim olduğunu ne biliyorsunuz? Ben, ondan sayısız kerametler ve birçok mucize görmüş ve onun candan kulu olmuşum. Bütün peygamberleri onun kutsal varlığında buldum, onun gerçeğine iman getirdim. Bir gün burayı şereflendirmişti. Kırk güne yakın, bir hücrede halvet etti. Halvetten çıktığı vakit, mübarek eteğini tuttum ve: —Mademki, sizin dininizden de cehenneme gidecek olanlar var, o halde İslâm dininin, bizimkinden üstünlüğü nedir?— diye sordum. Mevlânâ cevap vermedi. Sonra, şehre doğru yola koyuldu. Bana da işaret etti. Yolda şehre yakın bir fırına girdi. Fırıncılar, fırını kızdırmışlardı. Benim, siyah, ipek cübbemi aldı, kendi cübbesine sarıp fırına attı. Başını önüne eğerek bir süre bir köşede oturdu. Kimsede söz söylemek mecali yoktu, sonra, Mevlânâ: —Bak!— diye buyurdu. Baktım, fırıncı mübarek cübbeyi Mevlânâ Hazretleri'ne giydiriyordu. Cübbesi tertemizdi, cübbe içine sarılan benimki ise tamamiyle yanmıştı. Mevlânâ bana döndü: —Biz cehenneme böyle gideriz. Siz de öyle gidersiniz!— buyurdu».

Bu söz, Deyri Eflâtun manastırı rahibini Mevlânâ'ya bağlamıştı.

Dünya her zaman ve her hâl ve kârda ikidir. İnananlar vardır, inanmayanlar vardır. İyiler vardır, fenalar vardır. Güzeller vardır, çirkinler vardır.

Deyri Eflâtun rahibi, iman sahibi mi? İşte bir Mecdeddini Cendî, Mevlânâ'ya inanmaz, ondan nefret eder, onu her fırsatta yalanlamak ister. Bir mecliste konuşuyorlardı. Az sonra o meclise Mevlânâ'nın da geleceği söylendi. O zaman Mecdeddin «Ben bugün, bu mecliste Mevlânâ ne söylerse kabul etmeyeceğim, o cevapsız kalıncaya kadar, elimden geleni yapacağım» dedi. Böyle bir garazın yersizliğini ihtar edenler olduysa da aldırmadı. Az sonra kapı açıldı ve Mevlânâ içeri girdi. Ve «Lâ İlâhe İllâllah.

Muhammed Resulullah!» dedi. Duyanların hepsi birden feryat ettiler. Bu söz nasıl inkâr edilebilirdi? Mecdeddin, Mevlânâ'dan, kinine karşı öyle bir cevap almıştı ki imana geldi, secdelere kapandı ve onun müridi oldu.

Kılıç kendini kesmez

Konya şehrinin ışığı Mevlânâ Celâleddin, maddesine sığdıramadığı aşkından ve mürşidi Tebriz'li Şemseddin'e olan engin hasretlerinden o derece ağladı, o derece uykusuz kaldı ki nihayet gözleri rahatsızlandı. Kanlandı ve o güzel gözlere fena bir ağrı musallat oldu. Hekimler, bu göz ağrısına bir türlü çare bulamadılar. Hiç bir ilâç fayda vermedi.

O günlerde, Mevlânâ'nın sadık müritlerinden birinin oğlu da göz hastalığına tutulmuştu. Dostlar, oğlunu Mevlânâ'ya götür, ondan yardım iste de, gözleri iyi olsun, dediler. Delikanlı, Mevlânâ'nın huzuruna gelince, hasta gözlerini gördü ve içinden şüphe ve esefle: «Kendi derdine çare bulamayan kimse başkasının derdine nasıl bulur?» diye geçirdi.

Mevlânâ, delikanlıya: «Hüsameddin!» dedi, «Gözlerini iyice görebilmem için bana biraz daha yaklaş!» Hüsameddin yaklaştı, fakat gözlerini kaldırıp onun yüzüne bakamıyordu. Mevlânâ, elini delikanlının omuzuna koydu: «Oğul, kılıç kendini kesmez, fakat kendinden başka her yerde zülfikarlık yapar. Hakkın âdeti ve kanunu böyledir!» dedi.

Mevlânâ doğru söylüyordu. O, ne maneviyatından, ne yeryüzünde nail olduğu taçsız saltanatının verdiği kuvvet ve kudretten kendisi namına asla faydalanmamış, faydalanmak istememişti. Şu olanı herkes bilir:

Mevlânâ Hüdavendigâr evinden içeri girdiği zaman sorardı: «Bugün evde yiyecek ne var?» Eğer «Hiç bir şey yok» diye cevap alırsa sevinir, şükürler eder, «Hamdolsun, bugün evimiz Peygamberi'mizin evine benziyor» derdi. Eğer «Hiç bir eksiğimiz yok, her şey hazır» derlerse, Mevlânâ üzülür, yüzünü kara bulutlar kaplar «Bu evden Firavun kokusu geliyor» diye titizlenirdi.

Evinde ışık olarak, çerağ uyandırılırdı. «Mum, hükümdarlara gerek... Çerağ, fakirler içindir» derdi.

Ama sırası geldiği zaman da hükümdarlar veya genellikle dünya ehli için uyandırılan ışığın, ancak kendi sayesinde mümkün olabileceğini de âleme pek güzel, pek nazikçe göstermesini bilirdi.

Bir kereydi, Selçuklu veziri Muineddin Pervane, büyük bir semâ töreni düzenlemiş, Konya'nın bütün büyüklerini davet etmişti. Herkes bu davete yarım batmanlık bir mumla beraber gelmiş ve mecliste ışığını kendi önünde uyandırmıştı. Mevlânâ, âdeti olduğu üzere, meclise en son geldi. Elinde küçücük bir mum vardı. Pervane'nin sarayında bir köşeciğe oturdu ve küçücük mumu önünde uyandırdı. Şehrin ilerigelenleri de, Mevlânâ'nın dostları da, düşmanları da bu manzaraya şaştılar. Bu küçücük, parmak kadar mum da ne demekti?

Nihayet o, kalabalığı tatlı tatlı süzerek konuştu: «Bütün bu mumların canı bizim bu ufacık mumcuğumuzdur». Âşıklar, baş koyup onu doğruladılar. Fakat birçokları, inkârları yüzünden başlarını salladılar. O zaman Mevlânâ: «Eğer inanmıyorsanız...» dedi ve derin bir «Hu» çekti. Önündeki mum söndü. Ve o anda, sarayın her tarafındaki ve bütün ilerigelenlerin önlerindeki kocaman mumlar da dinlendi. Her taraf karanlıkta kaldı. Sonra derin bir sessizlik oldu. Bu sessizlik içinde Mevlânâ bir «Ah» çekti. Mumların hepsi birden yeniden uyandı. Bu hal karşısında sarayda bir feryattır koptu, mutrip çalmaya başladı. Çoşkunlar semâa seher vaktine kadar aralıksız devam etti. Bütün büyük mumlar yanıp bitti. Fakat o miniciğin ışığı, Mevlânâ'nın nefesinin berekti sayesinde sabaha kadar ışık verdi.

Sultanların saraylarında yapılan semâ meclislerine Mevlânâ daima en sonra, bütün müritlerinin geldiğine kaani olunca, girerdi. Bir gün Hüsameddin Çelebi sordu: «Hüdavendigârın böyle uzun zaman kapıda beklemelerinin sebebi nedir?» Mevlânâ, sevgili Hüsameddin'e gülümsüyordu: «Çelebim!» dedi. «Eğer biz herkesten evvel saraya girmiş olsak, bizden sonra gelen arkadaşlarımızın bazılarının içeri girmesine uşaklar engel olabilirler. Ve onlar, bizim sohbetimizden mahrum kalırlar. Eğer biz, bu dünya-

da onları bir emîrin, bir vezirin sarayına sokamazsak, yarın kıyamette ukba sarayına ve Allah huzuruna nasıl sokabiliriz?..»

İşte o, böyle en büyük işlerden en küçük ayrıntıya kadar her hususta ve her noktada kendinden başkalarını düşünmek, kayırmak, sevmek, hoşlanmak için yaratılmış bir varlıktı. O herkesi, kendi muhabbeti halkası içine almak, orada ısıtıp yumuşatmak, fenalıklarını eritmek, ihtiraslarını yok etmek, kinlerini temizlemek, dilek ve kararındaydı. Hattâ kendinden kaçanları, kendini sevmeyenleri, nefret edenleri bile!

Devrinin meşhurlarından Kemaleddin Kâbî'yi dinleyelim. Diyor ki: «Mevlânâ'nın şöhretini, onun bunun ağzından dinliyordum. Fakat, mevkiimin yüksekliği, dünya malına olan düşkünlüğüm, maneviyata karşı inançsızlığım, o ulu kişiyi arayıp sormama engel oluyor, aksine ondan hep kaçıyordum. Fakat bir gün, dostlarım beni, zorla onun medresesine götürdüler. Medresesinin kapısından içeri adım atar atmaz, Mevlânâ, salına salına bize doğru yürüdü. Kutlu yüzüne sadece bir kere baktım, aklım başımdan gitti. O, beni yanına çekti ve dedi ki: —Sen, her zaman bizden, bizim işlerimizden kaçıyorsun. Gördün mü, ben seni işlerin ortasında nasıl buldum?— Sonra dostlara döndü ve —Çok şükür, Kemaleddin, güzellik ve olgunluğa doğru yüz tuttu ve dinimizin kutlu şahsiyetlerinden biri oldu— diye ilâve etti».

Fakat, ne olursa olsun ve bütün bu kerametler, bu beşer üstü gayret ve kudret her gün, her an ne tecelliler gösterirse göstersin, insanlar onu anlamıyor, anlayamıyordu. İşin en hoş ve güzel tarafı, onun böyle bir anlayış beklememesiydi. O etrafında ancak birkaç kişiden ümitliydi. Bu birkaç talihliden biri olan oğlu Sultan Velet'i, bir gün yolundan çevirmiş ve «Ey Bahaeddin, bana iyi bak!» demişti. «Benim çekirdeğim ağaç olunca, ancak o zaman, beni görebilir ve anlayabilirsin. Bizim mânâmızı iyi anla ve çok çiğne ki, ondan bir lezzet alasın ve haz duyasın. Şunu bil ki, Peygamber'in, velîlerin ve onları sevenlerin vücudu telef olmaz. Yere attıkları her çekirdek ve her bir tohum şeklen ölür ve kaybolursa da, bir süre sonra dirilip ağaç olur».

Düşmanını sevmek istersen...

Bir gün Mevlânâ'nın âşık ve sadık müritleri toplanmışlar, konuşuyorlardı. Biri sordu: «Acaba Hüdavendigâr neden daima sarı helile çiğniyor?» Müritlerin her biri, buna bir türlü cevap verdi. Kimse işin içinden çıkamadı. O sırada, Mevlânâ'nın en sevgili dostu Çelebi Hüsameddin aralarına gelmişti. Meseleyi bir defa da ona sordular. Çelebi Hüsameddin, anlayamadınız mı, der gibilerden yüzlerine baktı. Sonra: «Herkese karşı son derece şefkatli, rahîm, iyilikli olan Hüdavendigâr'ın gücü ancak, kendi nefsine geçer. Mevlânâ'mız, riyazette o derece ileri gitmiştir ki, ağzının tatlı suyunun bile boğazından gitmesini istemez de, nefsine tat vermemek, için helilenin acılığıyle ağzını da acılatmak ister» dedi.

Müritler, bu cevap karşısında düşünmeye vardılar. Gerçekten, kendine karşı bu derece amansız olan Hüdavendigâr, âlem halkına ve hele güçsüzlere, gariplere, suçlulara, günahkârlara karşı ne derece şefkatli ve affediciydi.

Bir kere, sevgili kızı Melike Hatun, cariyesini azarlıyordu... Birdenbire Mevlânâ, odadan içeriye girdi ve kızına sitem etmeye başladı: «Niçin cariyeni azarlıyor, niçin incitiyorsun? O hanım, sen cariye olsaydın ne yapardın? İster misin ki, dünyada Allah'tan başka hiç kimsenin kölesi ve cariyesi yoktur, diye fetva vereyim? Hakikaten, onların hepsi bizim kardeşlerimiz ve kızkardeşlerimizdir».

Melike Hatun, babasının bu sitemlerine karşı son derece üzülmüş, pişman olmuştu. Hemen, tövbeye gelip, cariyesini azat etti ve üzerinde ne varsa, hepsini çıkarıp ona verdi.

Mevlânâ böyleydi. Her insanı, insanlar namına kazanmak ister, her insanı, önce kendi kendisiyle barıştırır, sonra başka insanlarla, sonunda da Allah'la dost ederdi. O, bir transformatör gibi bütün fenalıkları iyiliğe, kinleri sevgiye, düşmanlıkları affa çeviriyordu. Bir gün, oğlu Sultan Velet'e: «Bahaeddin!» demişti, «Eğer düşmanını, düşmanının da seni sevmesini istersen kırk gün onun hayrını ve iyiliğini söyle, o düşman, senin dostun olur. Çünkü, gönülden dile, dilden de gönüle yol vardır».

Mevlânâ, herkesi birbiriyle dost etmenin yolunu biliyordu. Çünkü, bunu nefsinde denemiş ve yaşamıştı. Denenmiş, gerçekleştirilmiş bir oluşu öğrettiği için emeği boşa gitmiyordu.

Şimdi, şu ibretli olayı beraberce seyredelim: Hüdavendigâr'ın, hücresinde Hak ile bir olduğu, miraca vardığı bir namaz vaktindeyiz. O, öyle bir namaz kılıyor ki, bu namazın şanına yer ve gök birleşiyor, sanki zaman duruyor. Bu arada hücreye biri giriyor. Bu, Mevlânâ'nın hücresinde, onun âşık gönlünden başka çalınacak bir şey olmadığını bilemeyen zavallı bir hırsızdır.

Bakınıyor, bakınıyor, Mevlânâ'yı göremiyor da yerde, ayağının ucundaki seccadeyi görüyor ve usulca çekip alıyor. Hoca Mecdeddin, vaziyeti öğrenir öğrenmez, medreseden fırlayıp, hırsızı aramak için sokağa çıkıyor. Hırsızı tuz pazarında halıyı satarken yakalıyor.

Şimdi hırsız, Mevlânâ'nın huzuruna getirilmiştir. Mecdeddin, ondan, azarlar, öfkeler, hakaretler beklerken Hüdavendigâr, sanki, o işi kendi yapmış gibi mahçup: «İhtiyacından ötürü bunu yapmıştır, ayıp değildir, onu mazur gör Mecdeddin, bu halı artık bizim değildir, onu kendisinden satın almamız gerekir» diyor.

Mevlânâ'nın af ve barış anlayışının bu, binlerce örneğinden bir örnektir.

Bir de, cüzzamlılara dair bir olay vardır. Ilgın kaplıcalarını bilir misiniz? Hani Mevlânâ, yılda bir defa yârânı ile birlikte o kaplıcalara gider de, oradan şifalanırdı. Yoksa şifa, ondan sulara mı akardı, bilinmez ya... Hani o, kaplıcanın sıcak halvetinde mesnevî söyler, Çelebi Hüsameddin de sabahlara kadar yazardı... İşte bir mevsim, yine yârân toplandılar, safayı hatır ile Ilgın'a geldiler. Dostların, bir kısmı daha evvel giderek hamamı boşaltıtılar, temizleyip, buharladılar, çıkıp Hüdavendigâr'ı karşılamaya gittiler. Fakat onlar gelinceye kadar hamam cüzzamlılar tarafından doluvermişti. Mevlânâ dostları, buna fena halde öfkelendiler, bağıra çağıra hastaları hamamdan kovmaya kalktılar. Fakat, asıl öfkelenen Mevlânâ olmuştu. Kalabalığın gürültüsü arasında hemen soyundu, cüzzamlıların, içinde yıkandığı havuza girdi, onların yıkandığı suları üzerine döktü.

Ilgın hamamı bir anda derin bir sessizlik içine batmıştı. Son-

ra, bir feryattır yükseldi. Hastalar, onun rahmetine; diriler onun keremine dayanamamış, feryat ediyorlardı. Orada bulunan Emîr Bedreddin Yahya: «Sen, Allah tarafından bizler için gönderilmiş bir rahmet âyetisin!» diye bir rübaîye başlamış, kimi de şevkinden semâa varmıştı.

Bu, üzerinde çok durulup, çok düşünülecek bir meseleydi. Yalnız aşk, yalnız şiir ve musiki, yalnız ah ve enîn yeterli değildi. Mevlânâ, dostlarını, yetiştirdiklerini, her hususta bir âhenk içinde içi dışı bir, olgun ve ergin görmek istiyordu.

Bu hamam sohbetlerinin birinde; oturmuş bilgiler saçarken, bir gün, sözü değiştirip şu soruyu sormasının sebebi, bu isteği anlatmak içindi: «Aramızda Mevlevî kim?» Bu soru üç defa, hem de öfkeli bir eda ile sorulmuş, müritlerin, bu öfke tecellisi karşısında korkup susmaları üzerine, Mevlânâ, cevabı gene kendi vermişti: «Eğer bu hamama şimdi bir yabancı gelse, dışarıda elbiselerinizi görünce derhal —burada Mevlânâ'nın dostları var— der. Çünkü elbise ve sarıklarınız sizin Mevlevî olduğunuzun işaretidir. Her müridin dışı bunlarla süslenmiştir. Fakat içinizin de ilâhî marifet ve hakikatlerle öyle süslenmiş olması lâzımdır ki, görenler hiç bir işaret olmadan da, sırf ruhunuzun arı-duru halinden sizi tanısın ve —bunlar Mevlevîdir— desin...»

Mevlânâ, halkın kalabalığından ne zaman sıkılsa hamama gider, orada da etrafı, hemen çevrildiği için kaçar, hamam haznesinde sıcak suya girerdi. Bir defa, tam üç gün, üç gece kimseye görünmeden burada kalmış ve Çelebi Hüsameddin'in rica ve göz yaşlarına, yalvarmalarına dayanamayarak zorla çıkmıştı.

Celâl güneşinin parıltısı

Evet... Hüdavendigâr'ın üç gün, üç gece hamam haznesinde tenhalığa çekildiğinden bahsediyorduk. Hüsameddin Çelebi, o haznede Mevlânâ'yı son derece takatsiz görünce yanaklarından aşağı sel sel yaşlar akıtıp, yalvarmaya başladı: «Hüdavendigâr, latif mizacın son derece zayıflamıştır. Biz âcizlerin hatırı için, ne olur, bir bardak şerbetle iftar etsen de, bir an dinlensen...»

Mevlânâ, sevgili Hüsameddin'in hatırını kıramazdı. Mahmur gözleriyle ona baktı, «Hüsameddin!» dedi, «Sina dağı, Allah cemalinin bir zerresine dayanamadı da parça parça oldu. Benim bu âciz vücudumun üzerine ise üç gün üç gecede on yedi defa celâl güneşinin parıltısı ve cemal nurlarının yıldırımları vurdu. Vücudum buna nasıl takat getirir, sen söyle?!.»

Ne söylesin Hüsameddin? Zaten, söylemeye vakit de kalmadı ki. Az evvel yorgun ve halsiz görünen Mevlânâ, bu sözlerin şevkiyle, birden çoşmuş, semâa başlamıştı. Dostlar derler ki bu semâ, aralıklarla yedi gün, yedi gece sürdü de Hüdavendigâr içinin ateşini gene de söndüremedi.

Fakat, o eski Konya'lılar da bir acayip insanlarmış. Hüdavendigâr ortada yok mu, şehirde, özledik, yandık, onsuz olamıyoruz. diye bir feryattır kopuyor. Hüdavendigâr ortada mı, bir dedikodudur başlıyor. Şimdi, biz, yedi gün safa etti diye anlatırken, bu eski Konya'lılardan bir Konya'lı, hep semâ mı etti, hiç namaz kılmadı mı? diyerek günaha girmesin diye, şu hâdiseyi anlatmadan edemeyeceğiz.

Bir kış gecesiydi. Kar, Konya'nın btütün kirlerini örtmüş, ortalığı beyaz bir sessizliğe sarmıştı. Mevlânâ, hücresinde namazla meşguldü. Eflâkî, bu geceyi şöyle anlatıyor: «Mübarek yüzünü, medresenin döşemesine koyup tulumlar dolusu gözyaşı dökmüştü, öyle ki, havanın soğuğundan, mübarek sakalları buz tutmuştu».

Bu hal, sabaha kadar sürer... Sabahleyin, sakalının buzlarını eritmek için, üzerine sıcak su dökerken müritleri, bu halis namazın sırrını Mevlânâ'dan sorarlar. Şimdi konuşan odur: «Hz. Ali, namaz vakti olunca titrer ve rengi solardı. Ona, neyin var, diye sorulduğu vakit ise, Kur'an-ı Kerim'deki: —Biz, emaneti yere, göğe, dağlara arzettik, yüklenmekten çekindiler, biz de onlara acıdık. O emaneti ancak, insan yüklendi— âyetini okur ve —Emanet vakti geldi— derdi. Namaz, sözle anlatılamayacak bir şekilde Hak ile birleşmektedir. Hz. Ali'nin hali böyle olunca, artık bizlerinki nasıl olur?!.»

Ama, ne derse desin, nasıl yaşarsa yaşasın, onu ancak içinde kurtuluş ışığı olanlar görebiliyor, sevebiliyor, kalpleri mühürlü olanlar, bu rahmet deryasından nasibini alamıyordu. Şemsed-

din Mardinî de bunlardan biriydi. Mevlânâ hakkında bir söylemediğini bırakmazdı. Bir gece rüyasında Hz. Peygamber'i gördü. Yüksek bir yerde oturmuştu. Mardinî, huzuruna varıp, selâm verdi. Peygamber, yüzünü ondan çevirdi. Bu sefer, Mardinî onun yüzünü çevirdiği tarafa gitti. O güzel ve mübarek yüz, yine aksi tarafa döndü.

Şemseddin Mardinî, bu sefer niyaza başladı: «Ey Hak elçisi! Senin rahmet ve inayetine nail olmak için ben bu kadar çalıştım, zahmetler çektim, hadislerini öğrendim, sünnetlerini ifa ettim... Şimdi bu mahrumiyete sebep nedir?»

Hz. Peygamber, cevap verdi: «Dediklerin doğrudur. Fakat, senin yaptığın, bizim hoşumuza gitmiyor. Bir günahın, bütün günahlarından ağırdır, çünkü sen, Mevlânâ'ya inkâr gözüyle bakıyorsun...»

Bu rüya, Şemseddin Mardinî'nin kurtuluşuna sebep olmuş, Şemseddin, ertesi sabah erkenden Mevlânâ'ya gelerek bütün günahlarını itiraf edip müritliğe kabulü için niyaza başlamıştı.

Af için yaratılmış olan Mevlânâ, gülüyor gibiydi, bunca telâşa, bunca göz yaşına ne lüzum vardı? «Geliniz, yüz bin kere tövbenizi bozsanız, yine de geliniz, bizim dergâhımız, ümitsizlik dergâhı değildir» diyen, o değil miydi? O, sözünün eri değil miydi? O, asıl kendine zulmedenlere, kendisiyle uğraşanlara karşı muhabbetli, yumuşak, affediciydi... Ama, bazen de ona reva görülen haksız muamele, bardağın suyunu taşırıyordu.

Taşırıyordu da, ne oluyordu? Bu da ayrı mesele... Bir rivayete göre, Mevlânâ, böyle bunlu bir gününde, Konya'yı kastederek: «Ben bir akrebin avucu içinde oturuyorum» demişti. Bir başka rivayeti de bize Hüsameddin Debbağ aktarır: «Bir gün Mevlânâ şehirden çıkan bir ırmağın kenarındaki tabakhanenin kapısı önünde duruyormuş. Şehirden geçen bir su da oraya dökülürmüş Mevlânâ, suyun son derece bulanık ve kirli olduğunu görünce —Ey zavallı su!— diye seslenmiş. —Git de, bu şehir halkının kalplerinden geçmediğine şükret! Eğer onların kalplerinden geçseydim, o zaman ne kadar pis olacağını görürdün. Bununla beraber umu-

lur ki, tertemiz olan Hak, kendi duruluğu ile seni bu pislikten kurtarsın...»

Bu şüphesiz bir yılgınlık ânının söyleyişiydi... Mevlânâ, yosun tutmayan sular gibi, bütün fenalıkların, üzerinden akıp gittiği bir varlıktı. O, ancak dostluklarda, iyiliklerde, iyi niyet ve halis duygularda karar tutan bir yaradılıştı. İçindeki yeis bir anda şevke döner, her şeyi, herkesi engin bir aşk ve muhabbetle sever, kucaklardı. Bir mahalleden geçiyordu. Yolda, çocuklar oynuyordu. Uzaktan Mevlânâ'yı görünce hepsi birden koşarak baş koydular. Mevlânâ da, onlara baş kesti. Yalnız bir çocuk uzakta kalmıştı. «Hüdavendigâr, ben de geliyorum, azıcık bekle» diye seslendi. Hüdavendigâr bekledi, bekledi, bekledi. Ta ki çocuğun gönlü olup oyununu bırakıncaya kadar... Bir arzuyu, bir dileği yerine getirmek, onun için ibadetle birdi.

Kimin bensiz keyfi kaçıyorsa...

Bir bahar sabahıydı. Mevlânâ, erkenden sokağa çıkmış, Aksaray kapısından geçiyordu. Bu kapının önünde gözleri görmeyen bir fakir, sabahtan akşama kadar oturur, dilenirdi. Fakirin gözleri kapalıydı ana kalbi, iç gözleri açıktı. O gözlerle, Mevlânâ'nın, kimsenin göremediği yüceliğini görür, bilirdi.

O sabah, Mevlânâ'nın önünden, Ahi Kayser'in oğlu Ahi Çoban yürüyordu. Tam Aksaray kapısından çıkıyordu ki, orada bekleyen âmâ «Mevlânâ'nın aşkına bana biraz ekmek ver» dedi. Bu niyazı, arkadan gelen Mevlânâ da işitmişti, bir şey demedi, yavaşça belinden kemerini çıkardı, âmânın önüne bıraktı ve yürüdü. O kapıyı geçer geçmez Ahi Çoban, dönüp âmâya dedi ki: «Al şu dinarı da elindeki kemeri bana ver!» Âmâ, görmeyen gözlerini yukarı kaldırdı, heyecanla: «Bin dinar da versen, yine onu sana veremem!» dedi, sonra ilâve etti: «Ben onu boynuna bağlayıp, birlikte mezara götüreceğim».

Ahi Çoban, teklifinden dolayı mahçup, körün uyanıklığından dolayı hayretle, yürüdü gitti.

Âmâ, o gece sabaha kadar uyumadı. Ağladı, inledi, Allah'a yalvardı: «Rabbim! Bu kemerin bağlı bulunduğu o belin hakkı

için beni bu bel kaydından kurtar artık! Canımı al da, ben bu dünyadan kurtulup gideyim!»

Ahi Çoban, o akşam evine gelmiş, fakat, onun da gözlerini bir türlü uyku tutmamıştı. Yatağında bir yandan bir yana dönüp dururken, gizliliklerden bir ses ona dedi ki: «Aksaray kapısındaki kör, hayat kaydından kurtulup sonsuz hayata erişti».

Bunun üzerine, Ahi Çoban, Aksaray kapısındaki körün evine gitti, bütün hizmetlerini üzerine aldı, gerekenleri yapıp, onu kefenledi, Mevlânâ'nın kemerini körün boynuna bağladı ve âmâ, öylece gömüldü.

Bu âmâ haklıydı. Gerçi, dünya gözleriyle Mevlânâ'yı görmemişti ama, gönül gözleri onu bilip, tanımak için yeterdi. Hattâ tek şarttı. Çünkü, aslında Mevlânâ, bir şahıs olmaktan daha çok bir «hâl» ve bir «neşveydi».

Bunu, onun ağzından, «Sultan Velet ile halleşirken» dinleyelim: Sultan Velet, bir gün babasına haber veriyor ve diyor ki: «Efendim, dostlar, biz Hüdavendigâr'ı göremediğimiz zaman, keyfimiz kaçıyor ve neşemiz gidiyor» diyorlar.

Mevlânâ, gözlerini yere dikiyor, bir an düşünüyor, sonra: «Bahaeddin!» diyor. «Kimin bensiz keyfi kaçıyorsa, beni tanımıyor, demektir. Benden, bensiz hoşlananlar, yani benim mânâmla biliş tutanlar beni tanımışlardır».

Bahaeddin bu hikmetli ve ibretli gerçeği düşünedursun... Hüdavendigâr sözüne devam ediyor: «Bahaeddin! Sen ne vakit kendini keyifli ve hoş-hâl görürsen, işte, sendeki o hoşluk, benim».

Sonra, oğluna bir şiirinden şu parçayı okudu: «Bizi aradığın zaman, şenlik tarafında ara; çünkü biz, zevk dünyasının güzel bayındırlığında mekân tutanlardanız».

Şüphesiz, bunu anlamak her kulun kârı değildir. Bu, çok ince, çok düşündürücü bir meseledir. Ama, incedir, düşündürücüdür de isteklisi yok mudur? Neden olmasın?

Bakın, Mevlânâ'nın yakınlarından birine, onu çekemeyenlerden biri soruyor: «Sanki sen, ne gördün de Mevlânâ'nın müridi oldun?» Aldığı cevaba bakın: «Bundan daha önemli görülebilecek bir şey bilmiyorum! Benim adımı ona nisbet ediyorlar, Filâned-

din-i Mevlevî, diyorlar. Benim adım, onun adıyle karıştı. Benim canım, onun canının âşığı olup, daima onun sevgisiyle doluyum. Bana bir kavmi seven, o kavimdendir, sırrı gözüktü. Bu, onun sonsuz inayetinden ve cezbesindendir. Bundan daha büyük ne olabir?»

İşte, bir kere onu tanıyan, onun sırrına dudak değdirebilen de böyle tanıyor, böyle seviyordu. Sırası geldiği yerlerde, Mevlânâ'nın kendini bir açıklayışı, bir ele verişi olur ki, tadına doyum olmaz. Hani, o ünlü eşkıya kervanı hikâyesi vardır ya... Bir an onu hatırlayalım:

Bir tarihte Mevlânâ birtakım müridiyle birlikte Şam'a doğru seyahate çıkmıştı. Yolda, tepeden tırnağa silâhlı, üç yüz kişiye yakın bir eşkıya ordusunun, kervan üzerine doğru geldiğini gördüler. Herkes, ne yapacağını şaşırdı, yalnız Mevlânâ, büyük bir sükûnetle namaza durdu. Biraz sonra, eşkıya ordusunun, çivilenmiş gibi, olduğu yerde kaldığını görenler, bu hale pek şaştılar. Mevlânâ, namazını bir türlü bitirmiyordu. Sonunda, karşı taraftan, bir elçi geldiği görüldü. Elçi sordu: «Siz nasıl bir kavimsiniz, nereden geliyorsunuz ve bu nasıl haldir ki, atlarımız sizin tarafınıza yürümüyor ve bir adım ilerlemiyor, kılıçlarımız kınlarından çıkmıyor!. Yoksa, aranızda cinler mi var?» Elçiye cevap verildi: «Haşa! Bizim aramıza cinler giremez. Ancak, şunu biliniz ki, Belh'li Bahaeddin'in oğlu Mevlânâ ve onun oğulları bizimle beraberdir ve sizi, bağlayan onun velîliğinin ululuğudur!»

Eşkıya ordusu, heyecanla atlarından iniyor, silâhlarını terk ediyor ve hepsi Mevlânâ'ya mürit olmak için niyaza varıyor, günahlarından tövbeler ediyor, kervana, Halep'e kadar eşlik ederek, yol gösteriyor.

İşte, Mevlânâ'nın mucizeli şahsiyeti, insanlar âlemine şu seslenişini, bütün dünya tekrar tekrar, okumalı, ezberlemeli ve özellikle unutmamalıdır. Unutmamalıdır, çünkü, dünyanın barışa, saadete ve huzura giden yolları, bu kapıdan geçer:

«Kardeşlerim! Kardeşlerim! Bir kuvvetin ve bir erdemin kaydında olmayın. Yalnız, kalplerinizin açılmasını düşünün. Birbirinizi sevin. Herkes birbirini sevsin, çünkü, düşmanlar pusudadır!»

Suçların yıkandığı kapı

Mevlânâ, bütün suçların yıkanıp, arındığı, bütün günahların tertemiz olduğu bir af ve anlayış kapısıdır. Bir gün ona: «Filân kimse hiç günah işlememiştir» demişler de, esefle dudak bükmüş: «Keşki işleseydi de sonra pişman olsaydı!» demiş.

İki dostu vardı, birbirlerini çok seviyorlardı. Fakat, bu, bildiğimiz dünya dostluklarından biriydi; dünyaya ait olduğu için, bir gün, bir hiç yüzünden bozuluverdi. Kimse onları uzlaştırıp barıştıramadı. Mesele çaresiz, Mevlânâ'ya kadar geldi.

Herkes oturmuş, sohbet kurulmuştu. Mevlânâ, şöyle dedi: «İki türlü insan vardır: Toprak gibi donmuş ve ağırlığı yüzünden hareketsiz kalmış insanlar; bir de, su gibi akan ve harekette olanlar. Bu akan su, toprak üzerinden aktığı vakit, toprakla olan komşuluğu sayesinde, binlerce gül bahçesi yeşertir.

Şimdi, iki dargın dosttan birinin toprak, birinin su gibi olması ve su gibi aziz olanın, toprak gibi sert ve ağır olana akarak onu yeşertip, barış çiçekleri, vefa ve neşe gülleri açtırması lâzımdır. Şimdi ey Nureddin! Kardeşin, toprak hükmünü aldı, yerinden kımıldamıyor, seninle barışmıyor, öyleyse lütfen sen su niteliğini al, kerem et, onun tarafına git de dostlarının içi rahat etsin!»

Böyle bir davete kim dayanır, kim dayanabilirdi?!. Nureddin dayanamadı. Çünkü Konya da, bütün âlem de biliyordu ki o çağda, insanların en affedicisi, kusurları en çabuk unutanı, buna karşılık, güzellikleri ve iyilikleri besleyip, büyüten en büyük mürebbi Mevlânâ Celâleddin'dir. Tebriz'li Şemseddin hikâyelerini biliyorsunuz... Zamanında, Konya'da kimse onlara rahat vermemiş, neler ve neler etmişti... Mevlânâ, onlara ne yaptı? Yalnız sustu... Hattâ bu bozguncu dedikodulara onun oğlu Alâeddin Çelebi'nin de adı karışmıştı. Hattâ hattâ, Tebriz'li Şemseddin'in öldürüldüğünü ve bu işte, Alâeddin'in de parmağı olduğunu söylediler. Mevlânâ buna karşı ne yaptı? Ne yaptığını şimdi beraberce okuyalım: Bir gün, babası Bahaeddin Velet'in mezarını ziyarete gitmişti. Oradan oğlu Alâeddin'in mezarına gitti ve mezarın üzerine şu beyti yazdı:

Eğer senin merhametini, yalnız iyilerin ümit etmesi gerekse, suçlular, kime gidip sığınsınlar?

Ey kerim olan Allah! Eğer sen, yalnız iyileri kabul ediyorsan, fenalar kime yalvarıp yakarsınlar?»

Mevlânâ'nın büyüklüğü, bizce, buradan gelir. O, her öğrettiği ilkeyi, evvelâ kendi yaşıyor ve kütleye hiç bir zaman «nasıl olurmuş, göster de görelim» demek fırsatını vermeden, kendini bütün ilkelerin denendiği, tecrübe edildiği bir meydan malı olarak kullanıyordu. Mizacı da hoş ve tatlıydı... Her şeyi şakaya almasını da ne güzel bilirdi. Biri, bir başkasına kızmış da «Senin postunu yüzerim» mi demiş? İşte Mevlânâ'nın cevabı: «Ne iyi adammış! Biz dostun rahmetine kavuşmak için, gece gündüz, postu çıkarmak ve onun zahmetinden kurtulmak arzusundayız. Keşki gelse de bizi de postun derdinden kurtarsa...»

Sultan Velet anlatır: Bir gün, yüceliğini, hoşgörürlüğünü, aydın düşüncelerini ve hareketlerini hazmedemeyenlerden biri Hüdavendigâra der ki: «Şu rebabın ne tuhaf bir sesi var...» Mevlânâ, rebap dinlemeyi seviyor ve günah saymıyor ya... Mesele orada! Hüdavendigâr, hiç aldırmaz. «Evet» der, «Rebaptan dinlediğimiz bu ses, cennet kapısının sesidir».

Bunu, Seyit Şerafeddin'e naklederler, dudak büker, «Hayret!» der, «Biz de o sesi dinliyoruz, fakat hiç de Mevlânâ gibi, cennet kapısının çıkardığı ses olduğunu anlamıyoruz».

Eksik olmasın, laf götürüp, laf getirmekte mahir olanlar, bu lafı Mevlânâ'ya yetiştirirler. Hüdavendigâr dudak mükmez ama, tatlı tatlı güler: «Haşa! ve asla!» der. Sonra, ilâve eder: «Bizim duyduğumuz, cennet kapısının açılma sesidir. Halbuki o, kapanırken çıkardığı sesi duyuyor!»

Eh! Yedi yüz yıldan fazla bir zamandır, kalem, onun vasfa gelmez güzelliklerini yazmaya çalışıyor, ama yazamıyor, âciz kalıyor. Onun şanında yazılan her şey, deryadan bir damla, güneşten bir zerre hükmündedir.

O devirde, Konya'da Sahip İsfahanî'nin hanında ünlü bir fahişe vardı. Bilmem, o kadınla Mevlânâ arasında geçen hikâyeyi bilir misiniz?

Bir gün, Mevlânâ, bu hanın önünden geçiyordu. Kadın, handan çıkıp Mevlânâ'nın yoluna baş koydu, ayaklarına kapandı. Bunu görünce, yanında çalışan kızlar da sokağa fırlayıp, niyaza vardılar.

Mevlânâ: «Rabia! Rabia! Rabia!» diye üç defa seslendi ve çoşkun bir gazele başladı: «Ne de büyük pehlivanlar! Ne de büyük pehlivanlar! Eğer siz, bu yükleri ve zahmetleri çekmemiş olsaydınız, insanların nefislerini kim yenerdi? İffetli ve namuslu kadınların iffet ve namusu nasıl anlaşılırdı?»

Tabiî bu sözler de hemen ortalığa yayıldı ve gene tabiî en evvel, onun muhalifleri tarafından incelendi. Böyle şey de olur muydu? Mevlânâ gibi bir ulunun, fahişelerle böyle ilgilenmesi yakışık alır mıydı? Söylemek isteyene söz çok. Ama Mevlânâ da duracak değil ya... Haberi iletti: «Bu kadın olduğu gibi hareket ediyor ve riyasız görünüyor. Eğer sen de erkeksen onun gibi ol! İçin, dışın bir olsun ve iki yüzlülüğü, iki renkliliği bırak!»

Bu sözlerden 700 yıl sonra, bu satırların yazıcısı, Konya'da bir gün, Mevlânâ dergâhına gelmiş bir kadın gördü. O da böyle bir kadındı. Konya'da işlettiği evden pek çok para kazanmıştı. Ne ki, gönlüne bir ateş düşmüş, bu paranın büyük bir kısmını tövbe ve istiğfar ile Mevlânâ'ya getirmişti. «Bunu kabul edin, beni affetsin, onun bir hizmetine kullanın » diye yalvarıyordu.

Eflâkî der ki; «Sonunda, hepsi (onunla uğraşanlar) mahvolup gittiler, hiç dünyaya gelmemiş gibi oldular. Fakat onun nesli ve yolundan gidenler, kıyamete kadar devam edecektir». Öyle olmadı mı?

Gel, benim gibi ol!

Bir gündü, Mevlânâ'nın huzurunda, bir Konya'lı, fakirliğinden, malının azlığından bahsediyordu. Mevlânâ öfkelendi: «Git» dedi. «Bugünden sonra, bizimle dostluk etme de, dünyanı elde edesin!». Şikâyetçi utanmış, yerin dibine geçer gibi olmuştu. Mevlânâ, şimdi bir gazele başlamıştı, şöyle diyordu:

«Ey ay yüzlü! Gel, benim gibi ol! Ne devlet ara, ne de nimet»

Sonra ilâve etti: «Bir gün sahabeden biri Hz. Peygamber'e, —Seni seviyorum ya Resulullah— demişti. O da cevap verdi: —O halde ne duruyorsun? Demir zırhını giy, belâları karşıla ve yokluğa hazırlan! Çünkü, yokluk ve belâ, âşıklara verilen hediyedir—».

Konya'lı, bunu anladı mı bilemeyiz. Yani, bir ulunun önünde baş koymanın, bir velîye, seni seviyorum, diyebilmenin karşılığının, bu dünyanın geçici nimetlerinden mahrum kalmak demek olduğunu bildi, öğrendi mi, orası meçhul! Mevlânâ, «Benim gibi ol; ne devlet, ne de nimet ara!» diyor... Diyor, ama devlet ve nimetin, onu aramayanların esiri olduğunu da biliyor. Bunu bilen, o devirde, biri daha vardır. Çelebi Hüsameddin...

Biliyoruz; Şems gitti, yerini Selâhaddin Zerkûbî aldıydı. Çelebi Hüsameddin, sırada Selâhaddin'den sonra gelir. Mevlânâ'ya sorarsanız o, mânâda bu üçünü birbirinden ayırmaz. «Şemseddin güneş gibiydi, Selâhaddin aya benzerdi, Şah Hüsameddin'se yıldız gibidir. Değil mi ki üçü de seni Allah'a ulaştırıyor, üçünü de bir tanı. Hangisinin eteğine yapışsan dirilirsin, artık sana ölüm yoktur» sözü, Mevlânâ'nındır!

Hüsameddin Çelebi, Mevlânâ tarafından hakikaten büyük bir özlemle sevilmiş ve yetiştirilmiş bir bahtlıdır. Bugün, Mevlânâ'nın en büyük kerameti diyebileceğimiz «Mesnevî», bu karşılıklı aşkın mahsulüdür.

Bir toplantıda Hüsameddin Çelebi yoksa, Mevlânâ şevklenmez, keyiflenmezdi.

Muineddin Pervane, bir semâ meclisi tertiplemişti. Çelebi Hüsameddin gelinceye kadar Mevlânâ'nın yüzü gülmedi. «Artık, kavvaller bir şey söylemesinler» dedi. Herkes şaşırmış, o, derin bir murakabeye dalmıştı. Bir süre sonra, başını kaldırdı. İki gözü, iki kan çanağına dönmüştü. «Gelin! gelin!» dedi... «Gözlerimdeki Hak nurlarının yüceliğini seyredin». Fakat, eşi benzeri olmayan o güzel gözlere bakabilme takati kimde vardı? Kim buna teşebbüs ettiyse gözleri kararıp, kendinden geçti.

İşte bu sırada Çelebi Hüsameddin içeri giriyordu. Mevlânâ, sevinçle seslendi: «Merhaba canım civanım, merhaba nurum efendim, merhaba Hak sevgilisi, Peygamber dostu... Gel benim

dinim, gel benim ruhum, gel benim sultanım... Sen hakikat padişahısın!»

Bu çoşkun hitap, bu yanık yürek, bu dinmez özlem Çelebi'yi de çoşturmuştu... O da şevkinden naralar atıyor, göz yaşları döküyordu.

Tabiî, pek tabiî meclis çalkalandı, bulandı. Emîr Pervane, yanında duran Taceddin Muteyi Horasanî'ye: «Acaba Mevlânâ'nın, Çelebi'de gördüğü bu meziyetler, gerçekten onda var mıdır?» diye sordu.

Bir anda, Çelebi'nin eli Pervane'yi yakasından tutmuştu. Şevkle, neşe ile «Ey Emîr Muineddin!» dedi. «Bunlar, bende olmasa bile, Hüdavendigâr böyle söyler söylemez, bu meziyetlerin hepsi bende doğar. Onun bir sözü, bu meziyetleri ruhumda bir anda yaratır. O, Kur'an'da söylendiği gibi, bir şeyi istediği vakit, o şeye, ol! der, olur».

Hüsameddin doğru söylüyor ve doğru görüyordu. Celâleddin'i başkalarından ayıran ve onu büyüklerden büyük kılan, işte bu gerçekti. O, gerçeği, ayan beyan gören Hüsameddin'i, nasıl sevmesindi. Ona nasıl iştiyak duymasın, ondan nasıl şevklenmesindi?...

Mevlânâ, içindeki engin sevme kabiliyetinin gelişmesiyle yalnız Hüsameddin'i değil, ona ait her şeyi de öylece severdi. Bir gün toplanmışlar, Çelebi'nin evine gidiyorlardı. Mahallenin başında, karşılarına bir köpek çıktı. Birisi, köpeği kovmak istedi. Mevlânâ, hemen engel oldu: «Bu, Çelebi'nin mahallesinin köpeğidir, ona dokunma!»

Hani, bilirsiniz, birisi medresenin duvarına çivi çakıyordu da, Mevlânâ ona da engel olmuş, «Bu hücrede Tebriz'li Şemseddin oturmuştu, buraya nasıl çivi çakıyorsunuz? Bana, o çiviyi çiğerime çakıyorlarmış gibi geliyor» demişti.

Yazık ki, dünya sevgi duygusunun gözleri yaşartan, bu derece incelmiş örneklerini, artık görmüyor. Daha fenası, artık anlamıyor. Fakat ne olursa olsun, dünyayı ayakta tutan, gene de onların ektiği tohumların bereketidir.

Cebindeki bütün parasını Çelebi'ye gönderdiği bir gün, oğlu Sultan Velet, «Baba, evde hiç bir şey yok, biz ne yapacağız?» de-

mişti de Hüdavendigâr ne cevap vermişti! «Vallahi, billâhi, tallahi yüz bin zahit açlıktan ölüm haline gelse, bizde de tek bir somun olsa, biz onu da yine Çelebi'ye göndeririz...»

Bir gün de Çelebi'nin evine bir zenbil erzak götüren bir hamala, sırtından cübbesini çıkarıp vermiş, «Keşki senin yerinde ben olsaydım» demişti...

«Mesnevî»nin her cildi, bahtlı Hüsameddin'e ithaf edilmiştir. Ve «Mesnevî»de her fırsatta Mevlânâ Rabbine seslenir: «Gene bu gece onu uykusuz bıraktım. Bu uykusuz geceler hakkı için, onu sen hoşla, ona sen ikramla!»

«Mesnevî»nin yazılması, Hüsameddin'in isteğiyle başladığı için, Mevlânâ, ona hep şükran duymuş, kitaba, biraz da talebesinin eseri gibi bakmıştır.

Yıllarca, sokaklarda, hamamlarda, medreselerde... Semâ ederken, sohbet ederken... Gece yahut gündüz... Mevlânâ, hangi şart atında «Mesnevî»yi söylemeye başlamışsa, elinde divit ve kâğıt, Hüsameddin'i karşısında hazır ve istekli bulmuştur.

Altı cilt, yıllarca sürmüş, sonunda Hüdavendigâr, bu çalışmayı şu sözlerle bitirmiştir:

«Ey gönünllerin hayatı Hüsameddin! Nice zamandır, altıncı cildin yazılmasını isteyip duruyorsun. Hüsamname, senin gibi, bilgili bir erin çekişiyle, dünyayı dönüp dolaşmada! Ey mânâ eri, bu son cildi de sana armağan ediyorum. Bu altı ciltle altı yöne nur saç!»

Çelebi Hüsameddin, üstadının dilinden yalnız «Mesnevî»yi yazmakla kalmadı. Kader, Mevlânâ'nın, ölüm yatağında söylediği: «Biz geceleri sabahlara kadar, yapayalnız, sevda dalgaları arsında bocalar dururuz» anlamındaki son gazelini de göz yaşlarıyle yazmayı ona nasip etmişti.

Dünya tarihi, birbiri içinde kaybolan bu iki ulunun sevgisi gibi bir sevgiyi, acaba bir daha kutladı mı, kimbilir?!. Şimdi onlar, Kubbei Hadrâ'da can cana, yan yana yatıyorlar.

Mevlânâ ve kadınlar

Selçuklu emîri Muineddin Pervane'nin karısı Gürcü Hatun, Mevlânâ'nın has müritlerindendi. Günün birinde, Kayseri'ye git-

mesi gerekti. Fakat o, Hüdavendigâr'ın ayrılığı ateşine dayanamayacaktı. «Bari, o çağın ünlü ressamı Aynüddevle'ye onun bir tasvirini çizdireyim de, yollarda bana can yoldaşı olsun...» dedi.

Aynüddevle, Mevlânâ'nın huzuruna gelince, o, gülümsedi ve: «Yapabilirsen ne âlâ» dedi.

Ressam başladı, resmi çizdi. Fakat, başını kaldırıp baktı ki, kâğıttaki, hiç de karşısındaki çehreye benzemiyor. Başka bir kâğıda yeniden başladı ve her sefer, resmin başka bir çehreye büründüğünü gördü. Hayretler içinde, naralar atarak, kalemlerini kırdı. Mevlânâ, bir gazele başlamıştı: «Ben, renksiz ve belirsizim... Ben bile, kendimi olduğum gibi göremem. Sırlarını ortaya koy diyorsun, fakat benim bulunduğum yerde, sır değil, yer bile yok».

Aynüddevle, ağlaya ağlaya huzurdan çıktıktan sonra, resimleri Gürcü Hatun'a götürdüler. Hatun onları, «seferde ve hazarda» yanından ayırmadı. Mevlânâ'nın hasreti aşıp taştığı zaman bu resimlerle avunur, huzur bulurdu.

Şimdi, kulağımızı Eflâkî'ye verelim. O bize, «Fakirlerin büyüklerinden nakledilmiştir» diyerek, masallar gibi güzel, masallar gibi ibretli bir olayı anlatıyor:

«Vezir Ziyaeddin'in hanında, Tavusu Çengî diye ünlü, bir kadın vardı. Sesi de çok latif ve gönül okşayıcı idi. Bir gün Mevlânâ o hana gelmiş ve Tavus Hanım'ın odasının karşısına oturmuştu. Bunu gören Tavusu Çengî, Mevlânâ'nın huzuruna gelip baş koydu, eteğine yüz sürüp onu kendi hücresine davet etti. Mevlânâ, bu davete icabet etti. Sabahın erken saatlarından, akşam ezanına kadar onun odasında kaldı. Ayrılırken, sarığından bir arşın kadar kesip Tavus Hanım'a verdi. Cariyelerine de kırmızı dinarlar bağışladı.

Aynı gün, sultanın haznedarı Emîr Şerafeddin o hana uğradı ve Tavus Hanım'ı görür görmez ona âşık ve meftun oldu. Halbuki, kendisini daha evvelden de bilirdi. Derhal Tavus'a adamlar gönderip evlenme önerisinde bulundu. Başlık olarak, elli bin dinar hediye etti. Düğün gecesi Emîr Şerafeddin bakmaya doyup kıyamadığı Tavus Hatun'a sordu: -Şimdiye kadar, sende bu güzellik ve dilberlik yoktu. Bugünlerde seni, zamanın Rabia'sı ve Züley-

ha'sı gibi görmemin sebebi nedir?- Bunun üzerine Tavus Hanım, Mevlânâ'nın kendisini şereflendirdiğini söyledi ve başındaki sarık parçasını ona gösterdi.

Emîr Şerafeddin, nurun nereden geldiğini anlamıştı. Zamanla, Tavusu Çengî'nin mertebesi o dereceye vardı ki, Konya'nın hurileri ve kuddus âleminin nurlu güzelleri onun müridesi oldular. Tavus Hanım, onlara açık kerametler gösteriyor, insanların kalplerinden haber veriyordu. Bütün cariyelerini azat edip evlendirdi ve bir gün, o mübarek han, Müslümanların hamamı oldu, adını Nakışlı Hamam koydular.

Kibara dokun geç, derler ya... İşte bu hikâye bunun örneğidir. Mevlânâ'yı, anlayan gözlerle bir kere görebilmenin rahmeti, insanların dünyasını da, ahretini de değiştiriyor, âbât ve mamur ediyordu.

O devirde, Konya'nın en olgun kadınlarından biri olarak anılan Fahrünnisa Hatun'un adını duymuşsunuzdur. Devrinin, en erdemli kadını diye anılan Fahrünnisa, hacca gitmek istiyordu. İznini almak üzere meclisine girdiği bir gün, Mevlânâ, daha o söze başlamadan, -Çok iyi bir niyettir, mübarek bir yolculuktur, belki biz de sizinle birlikte oluruz- dedi.

Kimse, aralarında geçen nükteyi anlamadı. Gece yarısından sonra Hüdavendigâr, medresenin damına çıkıp namaza durdu. Namazdan sonra, Fahrünnisa Hatun'u yukarı davet etti ve -Yukarıya bak, dileğin yerine gelmiştir- dedi. Yukarıya bakan Fahrünnisa Hatun, gördüklerini dostlarına göz yaşları içinde şöyle anlatmıştır. -Yüce Kâbe'nin, Hüdavendigâr üzerinde döndüğünü, bu gözlerimle, şeksiz şüphesiz gördüm-. Mevlânâ, bu görüşü şu gazellerle tamamlıyordu: -Kâbe, bir putun mahallesi üzerinde dönüyor. Rabbim bu nasıl bir puttur? Bedir halindeki ay onun önünde kırık dökük bir yuvarlaktır- v.b.

Fahrünnisa, artık, ne diye Kâbe'ye gidecek? Eriştiği bu güzellik, ona bin hac'dan hayırlı geldi. Zaten Mevlânâ -Geliniz geliniz. Kâbe buradadır- diye seslenmiyor muydu?...

Kadını, -Aynı hâliktir, mahlûk değildir- diye kutlayan Mevlânâ, ilk karısı öldükten sonra Kira Hatun ile evlenmiş, evinde asla cariye kullanmamıştır.

Bütün Konya kadınları da bütün erkekleri gibi onun hayranı idiler.

O da Hak güzelliğini seyrettiği her varlık gibi, kadında da, o güzelliği görmüş, ona hayran olmuştu.

Konya'nın bütün hanımları her cuma akşamı, sultanın has naibi Emineddin Mikâil'in hanımına misafir gelirlerdi. O da, Hüdavendigâr'ı davet ederdi. Mevlânâ, ev sahibesini çok sever, ona çok iltifatlar ederdi.

Hanımlar toplanınca, hepsi huzur ile gözlerini yollara diker, Mevlânâ'nın gelişini beklerlerdi.

Genellikle Mevlânâ, akşam namazından sonra, yalnızca gelir, meclise katılırdı. Kadınlar, misafirlerini nasıl ağırlayıp, ikramlayacaklarını bilemezler, onu gül yaprakları ve güzel kokularla hoşlarlardı. Önce, sohbet açılır, Mevlânâ konuşur, sonra mutrip heyeti gelir, ney üflenir, kudüm vurulurdu. Böylece semâ başlardı. Kadınlar, şevk ve zevkten, kendilerinden geçer, bütün varlıklarını, mücevverlerini onun ayakları altına sererlerdi. Ama Hüdavendigâr, bu armağanlara gözünün ucuyla bakmaz, sabah namazını orada kılar ve öyle ayrılırdı».

Eflâkî, bütün bunları yazdıktan sonra der ki: «Böyle bir sıra ve töre, hiç bir peygamberin, hiç bir ermişin zamanında olmamıştır. Yalnız, Hz. Muhammed zamanında Arap hanımları onun yanına gelir, şeriat hükümlerinin sırlarını sorar, faydalanırlardı».

Eflâkî'nin hakkı var. Belki de, hayretle yazdığı şu satırları bitirdiği cümle, onun hayretine rağmen, bu halin tek izahıdır: «Bütün bunlar, onun için helâldi ve o hazretin özelliklerindendi».

Konuyu, gene onun bir sözüyle kapatalım:

«Sevgi, insanlık niteliğidir. Hiddet ve şehvet ise hayvanlık! Kadın, Hak nurudur. Dişi değil, yaratıcıdır; yaratılmış değil».

Mevlânâ ve devletliler

Bir gün, Selçuklu veziri Muineddin Süleyman Pervane, Mevlânâ'nın ziyaretine gelmişti. Yanında, ilerigelen devlet emîrleri de vardı. Fakat Mevlânâ ortada yoktu. Misafirler, o kadar çok beklediler ki, ne yapacaklarını şaşırdılar.

Pervane düşünüyordu: «Din büyükleri, adaletli devlet büyüklerini tutmalıdır. Bu, onlar için bir can kuvveti ve bir yardım olur. Ancak bu sayede emîrler, halkı uyarmak ve onları kurtuluş kapısına ulaştırmak yolunu bulurlar. Acaba, Mevlânâ'nın bizden kaçmasının sebebi nedir? Devrin bilginleri ve şeyhleri bizim iltifatımızı mumla arıyor ve bunun için ölüyorlar. Mevlânâ ise bizden, bir cennetliğin cehennemden, bir uçan kuşun tuzaktan kaçması gibi kaçıyor».

Muineddin Pervane, tam bunları düşündüğü sırada Mevlânâ içeri girdi. Hemen yerine oturdu ve kalbindeki sonsuz hazineden güzel bilgiler saçmağa başladı. Bir hikâye anlatıyordu; bu hikâyenin özeti şuydu: «Bir sultan, bir ermişi ziyarete gitmiş, fakat o, bu ziyarete hiç aldırmamıştı. Sultan, bahçeye girdi, vezirler ermişe koşup -Etme, eyleme, saltanatın namus ve şerefi için aşağıya in, sultanı karşıla- diye yalvardılar. Ama o, sanki duymadı. Neden sonra, ermişin, sultana şöyle hitap ettiği duyuldu: —Hakka itaate o kadar daldık, o kadar battık ki, onun elçisine itaate bile vakit bulamadık. Nerede kaldı ki emîr sahiplerine—».

Bu hikâyeyi anlattıktan sonra Mevlânâ, bir gazel söyledi. Bu gazelde «Padişahların tahtı, aşkın ve âşıkın tahtı yanında, tahtadan bir kerevettir. Dünya padişahları nefisleri yüzünden ve tabiatlarının kötülüklerinden, kulluk şarabından tatmadılar» diyordu.

Muineddin Pervane ve yanında bulunan bütün devletliler o gün, Mevlânâ'nın huzurundan ağlaya ağlaya çıktılar.

Mevlânâ, dünya değerlerinden hiç birine önem vermediği gibi, devrin devletlilerine de aldırmazdı. Onun işi Allah'la ve Allah erleriyleydi. Muamelesini ona göre tutar ve ancak içinden geldiği gibi hareket ederdi.

Bir gündü, Allah dostlarıyle birlik olmuş, sohbete dalmıştı. Bir âşık rebap çalıyor, tatlı nağmelerle ruhları dinlendiriyordu. O sırada emîrlerden bir grup kapıya geldi. Hoca Mecdeddin telâşlanmıştı, biraz da safdildi, heyecanla: «Rebabı durdur, büyükler geliyor!» diye, haber verdi. Gelenler gittiler, giderken de iki bin dinar hediye bıraktılar. Mevlânâ, bunu duyunca hiddetle bağırdı: «O paralar da, o gelen soğuk kalpli ölüler de yerin dibine geçsin. Kapıdan öyle girdin ki, ya Peygamber geldi ya Cebrail

geldi zannettim. Biz kendi işçeğimizle meşgulüz, kim isterse gelir, kim isterse gider. Sen ne diye telâşlanıyorsun?»

Gerçekten de o kendi işçeğiziyle meşguldü. Kimseyle uğraşmazdı. Uğraşanlar, gelir onu bulur, ona takılırdı. Hani, daha evvel de, birkaç kere adı geçen Hoca Şemseddin Mardinî var ya, şimdi onu dinleyelim de kendi ağzıyle anlatsın:

Mevlânâ, çoşkun bir semâ âlemindeyken, Hoca Mardinî, medresesinde, bu çoşkunluktan rahatsız oluyor, işe bakın! Kalkıp, kıyafet değiştiriyor, gidip Mevlânâ'nın meclisinde bir köşeye oturuyor ve kendi kendine, Kur'an'dan secde suresini okumağa başlıyor. Tam secde âyetine gelince, Mevlânâ semâı kesip, secdeye varıyor. Hoca Mardinî «Tabiî, bu bir tesadüftür» diyor, okumağa devam ediyor.

Fakat, hayretle görüyor ki, her secde âyetinde Mevlânâ, secdededir. «İşte» diyor hoca, «Ben o zaman Mevlânâ'nın mübarek gözlerinin sırlar âlemine doğru açılmış olduğuna kanaat getirdim».

Yine bir gündü, yine Muineddin Pervane, Mevlânâ'yı ziyarete gelmişti. Fakat yine o ortada yoktu. Oğlu Sultan Velet, babası adına mazeretler beyan ediyor, vezirden özür diliyordu: «Babam, çok defa, benim Allah ile birçok işim, hallerim olur. Emîrler ve dostlar beni her zaman göremezler. Onlar kendi halleri ve halkın işleriyle meşgul olsunlar. Biz, gider kendilerini görürüz, der...»

Bir süre sonra, Mevlânâ geldi, Pervane, niyaz edip dedi ki:

«Bana, geç görünmenizde, şöyle bir işaret tasavvur ettim. Sanki bana, —Ey Pervane! Muhtaç bir kimsenin beklemesi büyük bir zahmettir. Bunu öğren ve kimseyi bekletme— demek istediniz».

Mevlânâ güldü: «Güzel bir düşünce. Ama, öteden beri âdettir: Birinin kapısına çirkin bir dilenci gelse, onun sesini tekrar işitmemek ve yüzünü görmemek için, hemen eline bir şey verip yolcu ederler. Fakat, güzel yüzlü ve güzel sesli olursa ona —ekmek pişinceye kadar biraz sabret ve bekle— derler. Bizim de geç gelmemizin sebebi sizin aşk ve niyazınızın bize hoş gelmesi ve bunları daha çok işitmek içindir» dedi.

Bir gün de Sultan İzzeddin Keykâvus, «Bana bir öğüt ver» demişti. Hak yolunun bu en doğru sözcüsü, «Sana ne öğüt vereyim?»

diye sordu. «Sana çoban ol, demişler, sen kurtluk ediyorsun. Hak, seni sultan yaptı, sen şeytanın sözüyle hareket ediyorsun...»

Keykâvus'u ağlatan bu sözler doğruydu. Doğru olduğu için de Mevlânâ korkmadan söylüyordu. Aslında o hiç bir zaman, kulun kulu değildi ki, korksundu. Bir gün sevgili oğluna, «Bahaeddin, Konya şehrine bak. Kaç bin emîrin, büyüğün, ilerigelenin evi, köşkü, sarayı var. Fakat, o saraylar karşısında, göklerin yükseklik ve büyüklüğü daha yüce, daha uludur» demişti.

Gerçekten de öyle değil midir? Mevlânâ, Hakkın büyüklüğünü, kendi içinde şeksiz şüphesiz bilip gördüğü ve yaşattığı için, halk da onu, kendi kabiliyeti kadar görüyor, biliyor ve seviyordu. Şu olayı, Sultan Velet anlatmıştır: «Bir kurban bayramı günü, baba, oğul yürüyorlar. Her köşede her meydanda halk, yer yer, bölük bölük Mevlânâ'nın önünde duruyor, nıyaz ediyor, salâvat getiriyor. Süvariler attan inip, baş kuyuyor, feryat edenler, ağlayanlar oluyor. Sultan Velet, babasının eteğini sıkıca tutmuştur ve şöyle yalvarmaktadır:

— Allah için söyle! Sen nasıl bir kimse ve cansın? Sana ne diyeyim? Ne sıfatla çağırayım? Sende gördüğüm, Allah'ın, hiç bir büyüğe vermediği bu nasıl kuvvet, bu nasıl kudret, celâl ve cemâldir?

Mevlânâ soruyor:

— Bahaeddin, bu hal hoş mudur?

— Çok güzel ve çok hoştur.

— Öyleyse, ben, bunu sana bağışladım. Senden de oğullarına kalacak ve kıyamet gününe kadar da böyle olacak...»

Neden Hakkı aramıyorsun da...

Konya çarşısında Selâhaddin Zerkûbî'nin dükkânı Mevlânâ'nın ve Mevlânâ âşıklarının toplantı yeriydi. Yine bir gündü, dostlar, dükkânın içinde çevre olmuşlar, Mevlânâ'yı dinliyorlardı. Birden, bir adam, ağlayarak, dövünerek içeriye girdi. Mevlânâ'nın ayaklarına kapandı: «Sultanım, yedi yaşında bir çocukcağızım vardı. Onu çaldılar. Kaç gündür, aramaktan dermanım kesildi. Bulamıyorum, himmet et, kerem et bana!» dedi.

Mevlânâ, hiç bir harekette bulunmuyor, hiç bir cevap vermiyor düşünüyordu. Sonra, gözlerini, etrafındaki kalabalığın üzerinde gezdirdi.

«Tuhaf şey!» dedi, «Çok tuhaf şey! Bütün varlıklar, Allah'ı kaybetmişler, onu hiç aramıyorlar, onun için hiç bir istekte bulunmuyorlar. Ne göğüslerini, ne de başlarını dövüyorlar. Sen de kendi çocuğunun hasretiyle harap ve rüsvâ oluyorsun. Neden bir an Hakkı aramıyor ve imdat istemiyorsun ki kaybolmuş Yusuf'unu Yakup gibi, bulasın?!.»

Ağlayan adam susmuş, göğsünü kapamış, saçını başını düzeltmişti. Mevlânâ'nın sözleri, onu hem yatıştırmış, hem de son derece utandırmıştı.

Herkesi de derin bir düşünce almıştı. Gerçekten, insanların yitirdikleri en değerli, en lüzumlu varlık Hak'tı. Ama, bundan kimin haberi vardı? Herkes, bu dünya evinde bir şeyin ardına düşmüş, onu arıyordu.

Halbuki Mevlânâ, şöyle diyordu: «Her kim Muhammed'in haline ulaşmak isterse, dünya ve ahreti bıraksın ki sonunda Hakka ulaşabilsin ve Hak için Haktan başka şeyleri terk etsin. Eğer, beka istiyorsan dünyayı, likaa istiyorsan ukbayı bırak, Eğer Allah cemalini istiyorsan, dünyayı da, ukbayı da, bütün kevnü-mekânı da bırak, bize öyle gel!»

Evet! Ona gerçekten gelenlerin hepsi, öyle gelmişti. Hiç biri de, bu gelişten zararlı veya pişman olmamıştı...

Selâhaddin Zerkûbî'nin şu sözüne bakın, ne kadar sade, fakat aynı zamanda ne dolu, ne ifadelidir: «Bir gün Mevlânâ'ya dedim: İçimde nur kaynakları varmış da, haberim yokmuş. Sen, onları öyle bir uyandırdın, öyle bir çoşturdun ki—».

Mevlânâ, her müridi gibi, Selâhaddin'in içindeki nur kaynaklarını çoşturmuştu, bu doğru... Fakat, asıl çoşan, Selâhaddin'de Hak tecellisini ve Şemseddin'in havasını bulan kendisiydi... Bir kere Selâhaddin'i övmeye başlayınca, söz dalgalarının ardı arkası gelmez, çömert bir rahmet gibi, âlem halkının üzerine yağardı. «Hak velîsi, zamanın Bayezit'i, devrin Cüneyt'i, Hızır kademli, İsa nefesli, abdallar sultanı, ârifler ruhu, iki âlemin kutbu, Hak

dininin salâhı...» hep Selâhaddin'in nitelikleri şanında söylenmişti. Mevlânâ'nın, Selâhaddin adına yetmiş bir gazel yazdığını söylüyorlar.

Bu karşılıklı sevgi ve alışveriş, o zamanlar gene hayli dedikodulara sebep olmuştu. Mevlânâ'nın Şems'ten sonra Zerkûbî ile hemdem oluşu birçoklarını hayal kırıklığına uğratmış, «birinden kurtulduk derken, birine çattık» diyenler, bir gün Selâhaddin'i öldürmeyi bile tasarlamışlardı. Selâhaddin, bunu duydu, büyük bir sükûn ve tevekkülle karşıladı. «Allah'ın takdiri ne ise o olur. Bunlar, gafil insanlar. Bilmiyorlar ki Mevlânâ, bende, kendini görüyor. Onun için bu makama beni seçti. Allah, cümlesini ıslah etsin» dedi.

Şems yangınından sonra, Mevlânâ'nın durulup dinlenmek, demlenip özlenmek için Selâhaddin gibi bir durağa ihtiyacı vardı. Bu, bir karar ve temkin durağıydı. Bu gerçeği, Sultan Velet ne güzel anlatır: «Mevlânâ'nın çoşkunluğu onun sayesinde yatıştı» der. «Onun irşadı, başka çeşitti. Vergisi, herkesten fazlaydı. Başkasından yıllarca sürede elde edilen şey, ondan bir nefeste elde edilirdi. Dilsiz, dudaksız sırlar söyler, dile getirmeksizin mânâ incileri derlerdi. Kulaklar, bir harf duymadan, bir ses işitmeden, ondan faydalanırdı. Sözleri, gönülden gönüleydi» diye devam eder.

Tabiî bilirsiniz, Selâhaddin Zerkûbî, Sultan Velet'in kayın babasıydı. Mevlânâ, sevgili oğluna, Selâhaddin'in kızı Fatma Hatun'u almıştı.

Celâleddin, manevî dostluğunu, dünya akrabalığı ile de sağlamladığı için pek memnundu. Düğün gecesi, semâ ve şevk ile söylediği bir gazelde, oğluna: «Onun, asla hatırını kırma, onu gücendirme. O, sana verilmiş bir emanettir. Her günü, her geceyi, gerdek günü ve gerdek gecesi bil» diye nasihat etmiştir. Fatma Hatun'dan başka, Selâhaddin Zerkûbî'nin, bir de Hediye Hatun adlı bir kızı vardı, Mevlânâ, dostunun bu kızlarını, dostluğundan dolayı, çok sevmiş, çok hoşlamış, «Fatma benim sağ gözüm, Hediye sol gözümdür» demiştir.

Fatma Hatun'a, Mevlânâ tarafından yazılmış bir mektup var. Gelin, birkaç satırını birlikte okuyalım: «Senin ve benim ruhumuz, birbirine karışmıştır. Seni kederli eden her şey, beni de ke-

derli eder». Bu, mektubun başına konan bir beyittir. Arkası, şöyle gelir: «Allah'ı şahit tutarım ve Hakka yemin ederim ki, seni inciten her şey bizi, on misli fazla müteessir eder. Biz, her an sizleri düşünürüz. Şeyhlerin sultanı olan Selâhaddin'in üzerimizde, o kadar hakkı vardır ki, o borcu hiç bir şükran, hiç bir hizmet ödeyemez.

«Öz evlâdımızdan, bizden bir şey gizlememesini rica ederim. Onu rahatsız eden, inciten her şeyi elimden geldiği kadar defetmeğe çalışırım. Eğer, aziz evlâdım Bahaeddin sizi üzerse onu gönülden çıkarır, atarım; ona selâm dahi vermem, hattâ cenazeme gelmesini istemem».

Sözümüzü, Sultan Velet'in şu sözleriyle bağlayalım: «Bu sırada Se'âhaddin ansızın hastalandı. Hastalığı uzadı. An bean yanıp erimekteydi. Bu, Mevlânâ, onun ölümünü istemediğinden böyle oluyor, hastalık uzadıkça uzuyordu. Sonunda bir gün Mevlânâ'ya, —Müsaade et de, öbür dünyaya göçeyim; artık bu dertten kurtulayım— dedi. Mevlânâ, Selâhaddin'in bu dileğine boyun büktü. İki-üç gün onu dolaşmaya gitmedi. Selâhaddin, bu gelmeyişi bir müsaade olarak kabul etti. Ölüme hazırlanıp vasiyetlerine başladı: —Cenazemi, davulları, kudümler, tefler çalarak, neşeli, sevinçli bir halde, ellerinizi çırpıp, oynaya oynaya kaldırın. Beni, mezarıma kadar semâ ederek götürün—».

Bu vasiyet, bütünüyle yerine getirilmiştir. Konya da, bütün İslâm âlemi de böyle bir cenaze töreni görmemişti. Göremezdi de. Sebebi mi? Onu, Mevlânâ şöyle anlatıyor: «Ey Şah Selâhaddin! Ey uçup giden devlet kuşu! Yaydan fırlayan ok gibi gitti. Şimdi ardından, yay da ağlıyor! Selâhaddin'e ağlamayı herkes ne bilsin? Ona ağlamayı, insanlara ağlamayı bilenler bilir...»

Son söz

Bu yazı, nicedir enginliğine yelken açtığımız Mevlânâ deryasından son damladır. Geçtiğimiz yolu şöyle bir görebilmek için başımızı çevirip ardımıza bakmaya cesaretimiz yok. Çünkü, bu deryada, gide gide bir arpa boyu yol alabildiğimizi biliyoruz.

Mevlânâ konusundaki yazıma başlarken, korkum buydu. Biliyordum ki, ne desem, ne yazsam, gene ucu bucağı bulunmayan bu ulunun varlıksız vücudundan bir koku, bir nişan veremeyeceğim!

Mevlânâ, baştan sona aşktı. Fakat aşk neydi? Bunu, bir gün ona sormuşlardı da, o da «Ben ol da bil!» demişti.

Bu sözü, Mevlânâ'nın söylemesi kolay, fakat bizim gerçekleştirmemiz hemen de imkânsız.

«Ben ol da bil!» diyor. İnsanlar nasıl o, olabilir?

Fakat, karıncanın hikâyesini bilirsiniz: «Ne yapıyorsun? Çok meşgulsün?» diye sormuşlar da, «Dağı deliyorum» diye cevap vermiş. Dağı delmek bir karıncanın kârı olabilir miydi? Karıncacık, bunu biliyordu. Onun için aldırmadı, «Yolunda bulunuyorum ya...» dedi.

Bu çağın çocukları, acaba karıncalar kadar da olamaz mı?

Mevlânâ gibi bir dağı delmek değil, yolunda bulunmak da büyük bir şey. Bu kadarını da yapamaz mı?

Mevlânâ'nın yolu, aşk yoluydu, insanlık yoluydu, sevgi yoluydu. Mevlânâ, Müslümanlığı, bir ahlâk ve bir sevgi ışığı olarak görüp, göstermesini bilmişti.

İleri görüşlü, mücahit, aydın, alçak gönüllü bir insandı.

Hayatı, yaşamayı, nasıl efendice kabul etmişti. Son demlerinde söylediği şu gazele bakın: «Gerçekten haberli olarak ölenler sevgilinin huzurunda, şeker gibi erirler. Bezmi elestte abı hayat içenler, bir başka tarzda ölürler. Onlar, tatlılıkta, melekleri de geçmişlerdir. Artık onlardan, insanlar gibi ölmek uzaktır. Sevgide derlenip toplananlar şu insan kalabalığı gibi ölmezler».

«Sevgide derlenip toplananlar...» İşte, en doğru işareti gene o veriyor.

Gerçekten de o, sıradan bir insan gibi ölmedi. Bu ölümün hikâyesini ben, yazmak istemiyorum. Mevlânâ'ya ait her kitapta, bu hikâyeyi ayrıntılarıyle bulmak mümkün!

Bu ölüm hakkında, gene en güzel sözü Mevlânâ söyledi: «Ölüm günü, tabutum yürüyünce, şu dünyanın dertleriyle dertleniyorum sanma.

«Bana ağlama; yazık, yazık diye feryat etme! Cenazemi görünce, ayrılık, ayrılık deme!

«Beni toprağa verirken, elvada! elvada! diye ağlama! Doğuşu gördün ya... Batışı da seyret!

«Hangi tohum, yere ekildi de çıkmadı? İnsan tohumu hakkında niçin yanlış bir zanna düşüyorsun?»

«Bir mezarın üzerinde, şu gök kubbeden daha güzel bir türbe tasavvur edilebilir mi?» diyen Mevlânâ'ya, Selçuklu sanatkârlar, kalplerinden kopan en içten duygularla Yeşil Kubbe'yi yaptılar.

Ben, Yeşil Kubbe kadar, Mevlânâ'nın gerçeğini dile getiren bir yapı düşünemiyorum.

Bugün, Yeşil Kubbe'nin altında yatan büyük velî ve onun kanadı altındakiler, yedi iklim, dört bucaktan taşıp gelen binlerce ziyaretçi tarafından ziyaret ediliyor. Onun davetkâr sesi, her yanık gönülde akis bulmaktadır. Her dertliye Yeşil Kubbe'den dökülen bir şifa, her muhtaca, oradan aşıp, taşan bir ikram vardır.

Bu deva ve şifanın kaynağı aşktır, sevgidir. Mevlânâ, Hakkı sevmiştir. Fakat Hakkı, her yerde görmüş ve her yerde sevmiştir. Suçluda, suçsuzda, insanda, hayvanda, taşta, toprakta...

Ondan yayılan aşk ve sevgi dalgası öyle güçlü, öyle yaygın ve öyle etkiliydi ki, yaşadığı çağdan, bugüne ne sıcaklığını, ne tazeliğini, ne etkisini kaybetti.

Kim bu pınara dudak değdirdiyse, dünyası da, ahret de âbâd oldu, ışıdı, aydınlandı...

O, hayır, güzelliği, iyiliği, olgunluğu ve birliği hedef tutuyordu. Gene de öyle!

Mevlânâ, bütün hayatı boyunca, hiç bir varlık iddia etmemişti.

O kadar iddia etmemişti ki, şu, gözleri yaşartıcı küçük olay, bunun açık delillerinden biridir. Bir gün, hamamda, merhamet gözüyle kendi vücuduna bakmış. «Bütün ömürmde kimseden utanmadım, fakat bugün, zayıf vücudumdan çok utandım. Çünkü o —Bir gün bile bana huzur vermedin. Yükünü taşıyabilmem için beni hiç rahat bırakmadın, bir gececik olsun, dinlenip, kuvvet bulmama izin vermedin— diye ne kadar inledi. Fakat ne yapayım

ki, benim huzurum, onun ıstırabındadır!» demişti. Sonra, okuduğu gazelin şu beyitlerine bakın: «Ben bir an rahat etsem, ruhum rahat etmez. Ben, cismen bir dakika istirahat etmediğim an, ruhum rahata kavuşur».

Âşıkların huzuru, yorgunluktadır. Hazine zahmette, neşe arayıp istemede, rahmet ise edeptedir.

Sözümüzü, bu hikmetli gerçekle mühürleyelim.

KIZ EVLİYA

EDİRNE'nin, taşı toprağı insanla konuşur, bir efsane, bir hikâye, bir yiğitlik destanı söyler.

Bir sabah Edirne'de, Sarayiçi'nde, ulu ağaçların gölgesinde, nemli çimenlerin üzerinde oturuyorduk. Tavuk ormanının kolcusu, bizi oraya getiren arabacıyla bir olmuş. Nemse kralının maceralarını anlatıyordu. Bütün öğrenim hayatımda, hiç bir tarih hocasının anlattıkları beni, kolcudan dinlediklerim kadar heyecanlandırmamıştı. İkinci Bayezit'ten bahsediyordu;

«Hünkâr geldi» dedi, «İşçilerle, ustalarla yan yana çalıştı, taş taşıdı... İşte tam o günlerde Nemse kralı: —Gelsin, cenk edelim— diye elçi yollamaz mı? Bizimki kızdı, gazaba geldi: —Bilmez mi ki şimdi işim var, ellerim çamurlu, otursun oturduğu yerde, gelirsem iki gözünü oyarım!— diye ellerini Nemse kralının elçilerine uzattı. Elçiler ters yüzü memleketlerine dönünce bir de ne görsünler?.. Kralın iki gözü birden kör olmuş! Bundan ötürü ona Beyazidi Velî dediler abla, bunu biliyor muydun?» Hayır bilmiyordum. Daha bilmediğim neler de vardı. Orman kolcusu: «Peki, şuracıkta Kız Evliya diye bir yatır vardır, gördünüz mü?» dedi. Görmemiştik. Fakat bu isim tarifsiz bir özlemle beni kendine çekti, daha adından onu sevmiştim. Hemen beraberce ziyaretine gittik. Kız Evliya'nın ne türbesi, ne mezar taşı var. Dalları göklere varan bir ağaç dibinde sakin sakin uyuyor. Birkaç taşla örülmüş küçücük, basitten basit bir mezar. Gelin telleri, rengârenk bezler, çocuk beşikleriyle süslenmiş.

Bakıyorsunuz ortalıkta görünen hiç bir şey yok. Bakıyorsunuz sanki masallar misali bir sarayda, bir cennet bahçesinde, bir umulmaz güzelliğin içindesiniz. Kolcu da bizim düştügümüz heyecana kapılmış, durmadan konuyuşyor: «Bir adak adayın, bir taş alın, bir şey isteyin. Ama olursa muhakkak gelmeniz, taşı yerine koymanız, adağınızı yapmanız lâzım». Ben, «Kimdi bu Kız Evli-

ya?» diye düşünüyor, «Acaba nereden öğrenebilirim?» diye yollar arıyorum. Kolcu baba konuşmasına devam ediyor: «Edirne'de analarının, dedelerinin mezarını bilmeyen çok insan vardır. Ama Kız Evliya'yı herkes tanır, hele askerler... Kız Evliya askerlerin evliyasıdır. Onları bırakmaz, onlarla pek anlaşır».

«Bir hikâyesi var mı Kız Evliya'nın?»

«Var ya... Var ama, ne adı belli onun, ne sanı. Ne yaşadığı devir belli, ne öldüğü gün. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, Edirne şanlı bir ülkeydi. Âli Osman içinde! Âli Osman parlıyordu cihan içinde... Ordu, serhat boylarından, savaştan gelmişti. Koç kurbanlar kesildi, cirit oynandı, av safaları yapıldı, kuzu çevrildi. Velhasıl tatlı bir hava esiyordu vatan içinde...

O devirde Edirne'de, Setbaşı'nda bir küçük ev vardı. Bu küçük evde küçük bir kız; bu küçük kızda küçük bir yürek! Ev küçüktü, kız küçüktü, yürek küçüktü ama, sen işin esasına bak! Ev sağlamadı, kız cesurdu, yürek kavi... Tanrı'nın eli vardı bu güzel kız üstünde!

Lafı uzatmayalım, bizim küçük kızın büyük bir derdi vardı. O, kalbinde onulmaz bir yara gibi, onulmaz bir aşk taşıyordu. Devrin hünkârının atının nal seslerini kırk yıllık yerden duysa tanır, onun hançer bakışlarını bir ordunun içinde de olsa seçerdi. Lâkin ona kavi yürekli dememiş miydik? Küçük kız geziyor, salınıyor, ne derdini dışarı veriyordu, ne sırrını.

Bazı bazı düşünürdü, Allah yüzüne gülse, bir mucize zuhur etse de, hünkâr sarayına gelin gitmesi mümkün olsaydı; gider miydi ola?

Hayır, ne mümkün? Küçük kız bir görüp bin can ile vurulduğu hünkârı istemezdi. Çünkü onun gidişatını beğenmiyordu. Genç hünkâr gençliğine, etrafındakilere uymuş, gücü unutup kolayın peşine düşmüştü. Küheylânlar bağlandıkları yerde duramaz olmuştu. Lâkin, hünkâr, ne sefer istiyordu, ne zafer, cenk gülbankleri çekilmez olmuştu.

Zaman zaman küçük kızın içine bir ateş düşüyor; ülkemizin kaderi dönüyor, gaflet sürmesi gözlerimize çekiliyor, bu kaderi

hayra döndürecek bir ses, hünkârı bu gafletten uyandıracak bir yiğit yok mu, diye kendi kendine soruyordu. Sazla, sözle bu dünyanın sonunu bulmak güçtü. Allah ya bir insanı, ya bir kavmi cezalandıracaksa, evvelâ ona kendi adını unuttururdu. Küçük kız titriyor, yoksa diyordu, biz böyle bir cezayı hak mı ettik?

Günlerden bir gün, ceylan peşinde at koşturan hünkârın yolu, ceylanın yoluna düşmedi ama, o ceylan bakışlı kızın yoluna düştü. Sular gibi duru, hilâl gibi güzel kızı görünce yiğidin aklı başından gitti. Atının terkisine alıp onu sarayına götürmek için dökmediği dil kalmadı. Ama küçük kız dayanıyor: —Ben senin katına varamam, uygun düşmez. Sen ki atan töresini bozmuş, adına yakışmaz işler yapmışsın, buna uygunsuz bir iş daha katma!— diyordu.

İşte ne yaptıysa bu söz yoptı. Hünkâr gazaba geldi. —Neler yapmışım say bre! Say da görelim!— diye gürledi. Artık ok yaydan çıkmıştı. Küçük kız: —Töreleri bozdun, atan yolundan gitmedin, Allah kelâmı etmedin. Cihat bayrağı çekmedin, hayır, hasenat etmedin— diye bir bir saydı döktü. —Aman hünkârım aman! Dünya da yaman, ahret de yaman! Yolun yanlışa düştü hünkârım, yolun sarpa sardı— diye yalvardı.

Küçük kızın belki de daha söyleyecekleri vardı. Ama fazlasını hünkâr dinleyemezdi. —Cellât!— diye seslendi. Bir kul töreleri bozmuş, bir hünkâr önünde söylenmez sözler söylemişti. Belki de küçük kızın son sözünü duymadı: —Başım, sana kurban! Sen töreleri bozdun? Senin atan yoluna dönmen, bin kurbana değer!—

O gece küçük ev bir «ah!» etti. Hünkâr sarayı bir «ah!» etti. Edirne bin «ah!» etti.

O zamandan beri ahval değişti, hünkâr değişti, devir değişti. Değişenler unutuldu. Gel gör ki Hak yolunda başını cellâda veren küçük kız unutulmadı. Her devirde yüreği temiz insanlar, onu sabah vakitleri nehir kıyısında sudan çıkmış, dolaşırken gördüler. Yüreği temiz olanlar fakat!..

O, Edirne'den dualarla, tekbirlerle kalkan her orduyu işte şu ağaçların dibinden selâmetledi».

Kolcu, hikâyesine devam ediyordu. Bu hikâye, ne kadar karanlık ve kopuk olursa olsun, gene de anlatmak istediğini anlatıyordu.

Kız Evliya bir temsilciydi. Güzeli, doğruyu, iyiyi yaşatma yolunda kendi hayatını hiçe sayıp kendi hayatından vazgeçenleri temsil ediyordu.

O, yanlış yola sapan veya sapma tehlikesinde olanları varlığından akan doğruluk ve güzellik kaynaklarıyle besleyen yaratıcı gücün eşsiz bir örneğiydi.

ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI

BUNDAN iki yüz yıl kadar evvel, Istanbul'da Süleymaniye yakınındaki bir evde, sevimli ve güler yüzlü bir adam, elindeki kamış kalemi aharlı kâğıt üzerinde cızır cızır gezdirerek bir mektup yazıyordu. Bunda, öyle fevkalâde bir şey yok. Fakat bu adam mektubunu, Hasankale'deki evine ve evindeki dört karısına birden yazıyordu. Ve meselenin önemli olan yanı buydu. Bir insanın, karısına yazdığı mektuba, yabancı bir gözün değmesi gerçi ayıptır. Fakat Istanbul'dan, Hasankale'ye yazılan bu mektup, dünya edebiyatında yazılmış ve yazılacak mektupların en güzeli, en içtenlerinden biri olduğu için, inanın, onu okumak ayıp olmayacaktır.

Firdevs, Fatma, Züleyha ve Belkıs adlarındaki bu dört güzel ve şirin kadına, aynı kâğıt üzerinde yazılan bu mektuba biz de şöyle bir göz gezdirelim:

«İzzetli, hürmetli, muhabbetli, şefkatli, hatırlı-gönüllü, asıllı-usullü, akıllı-izanlı, hünerli-marifetli, üsluplu, yakışıklı, güzel huylu, tatlı dilli, uzun boylu, ince belli kıl ayıpsız hatunum, helâlim Firdevs Hanım huzuruna: Derunu dilden ve canü gönülden selâmlar ve dualar edip, ol mübarek nazik hatırın sual ederiz. Hüda'nın birliğine emanet veririz. Benim nazlı yârı gamüsarım, benim şenliğim, şöhretim, benim, sevdiğim, keyfim, benim canım Firdevs'im, neylersin? Nişlersin? Ne keyiftesin? Ne fikirdesin? Ne haldesin? Ne demdesin? Benim güzelim! Garip gönlünü ne ile eğlersin? Okur musun? Nakış mı işlersin? Oynar mısın? Güler misin? Benim gönlüm senin hayalinle eğlenir; sen nicesin? Keşki sizi getirsem, bu vilâyetleri seyrettirsem! Zira canım rahat olamıyor. Benim güzel keyfim, senden ayrılmak ne çetin ahvalmiş

bilmezdim. Hak Teâlâ gönül hoşluğu ile bir dahi dünya gözüyle görüşmek nasibetsin, amin.

Firdevs, Firdevs, o saçların seveyim. Firdevs, Firdevs, o başın seveyim, o kaşın seveyim, o gözün seveyim, o yüzün seveyim, ayıpsız canın seveyim. Sakın benden küsmeyesin ki, gönlüm sıkılmasın. Kusurlarımı affet! Âhiret hakkını helâl eyle... Bu uçkuru bana yadigâr mı verdin, yoksa bununla beni bağladın mı? Zira yadigâra ne hacet, hiç hatırımdan çıkmadın. Bin tabaka kâğıt yazsam seninle sözlerim tükenmez. Hele yavaş, İnşaallahü Teâlâ ramazan geceleri sabahlara değin sana çok çok gördüğüm, işittiğim hikâyeler söylerim. Her gördüğüm, işittiğim güzel şeyleri ve esvapları sizlere lâyık görürüm.»

Mektup sahibi, gerçekten, ilk karısı Firdevs Hatun'a yazmakla doyamıyor. Onu burada bırakıp, ikinci hanıma, nasıl hitap ettiğine bakalım:

«Ve izzetli, hürmetli, muhabbetli, hatırlı-gönüllü, asıllı-usullü, akıllı-sabırlı, güzel huylu, tatlı dilli, hanım yapılı, alçak gönüllü, güleç yüzlü dervişim, ehlim, helâlim Fatma Hanım huzuruna: Benim yarı garımı, benim gamküsarım, benim aklım, fikrim, benim canım, hânım, neylersin?.. Benim yükümü çeken, benim hatırım sayan, benim ateşime yanan! Selâmet kurtuldun mu? Allah emeklerin zayi etmesin. Ben isterdim ki senin bu hizmetinde bulunayım. Ama takdir böyle imiş. Şimdi bir selâmet haberin bekliyorum.

Istanbul'un suyu ve havası bana hoş geldi; öyle ki şişman bir kişi oldum. Benim canım, helâlim, mektubumuz boş olmasın için, şimdilik sana bir Istanbul gömleği yolladım, mazur olsun. Sonra ben gelende bakalım ne müyesser olur».

Anlaşılan, ikinci hanım hamiledir ve yakında kurtulacaktır. Ona, uzun uzun yapılan dua ve senaları geçelim de şimdi de mektubun üçüncü hanıma ait olan kısımlarına bir göz atalım :

«Benim pak, arı tavırlı yosmam, benim derdimi, belâmı çeken emektarım! Keyfin nice? Ne haldesin? Ne demdesin? Bacılarınla hoş, tatlı mısın? Hatırım için cümleye izzet, hizmet eder misin? Kızımız Gülsüm Hatun'un keyfince gider misin? Sana ge-

ne cefa eder mi? Benim yarim, benim Allahlık ehlim. Gurbet elde seni unutmam. Hiç gönlüne bir gam ve elem getirme, keyfini aç. Allahü Teâlâ muinin olsun; sağ selâmet seni bana bağışlasın. Bir dahi dünya gözüyle görüşmek müyesser eylesin, amin».

Dördüncü hatun huzuruna yazılan mektubun havasında ötekilerden biraz farklılık var. Eh! Olmasın mı?

«Benim küçük kadınım, benim âşık paşam, benim gözüm, benim sırdaşım, benim dervişim... Acep cihanda senin gibi var mıdır? O tatlı canın seveyim, o tatlı bakışların seveyim. Hiç fikrimden gitmezsin. Böylece ayan gönlümde durursun. Benim, nazik âşığım. Senin için yollarda ve Istanbul'da besteler yazıyorum ve öğreniyorum ki inşallah gelende seninle ses sese verelim de türlü türlü besteler, güzel güzel kitaplar okuyalım. Allahü Teâlâ'ya âşık olalım, şafalar edelim. Bir küçük kadın gördüm, hemen sana benzettim, selâm sabah ettim, senin hatırın için sokak ortasında ona yârenlik edip ahvalini sordum. Bu muhabbetnamem boş gelmesin için...»

Bu tatlı mektubu bir tarafa bırakalım da şimdi onu yazan, bu güleç yüzlü, tatlı dilli insan kimdir? Bu sorumuzu cevaplandıralım. Ama bunun için Istanbul'dan çıkmak ve mektupla birlikte Hasankale'ye doğru yola koyulmak gerek.

Mevlâ görelim neyler?

Bundan iki yüz altmış bir yıl önce muharrem ayının bir cuma gecesi, Erzurum'un Hasankale kasabasında, iyiliği, fazileti, ilmi, irfanıyle herkesin gönlünü kazanmış olan Osman Efendi, odasına çekilip iki rekât nafile namazı kıldıktan sonra gönlünden bazı şeyler geçirip uykuya vardı. Düşünceli ve durgundu. Bu gece bir rüya veya bir işaret bekliyordu. Birçok kuşku ve müşkülü bu işaretle hallolacaktı.

Gerçekten de, rüyasında tatlı bir ses kendisine «terki dünya ve talebi Mevlâ» emrini vermiş ve onu bir kâmil mürşit aramak üzere seyahate çıkmakla görevlendirmişti.

O cuma sabahının ilk saatlarında, Hasankale eşrafından olan Osman Efendi'nin odasına hizmetkârlarından biri girerek yavaş-

ça omzuna dokunmuş ve «Efendi, efendi!» diye seslenmişti. Efendi gözlerini açıp biraz da hayretle sordu :

«Hayrola, ne var?»

«Müjdeler olsun, bir oğlunuz dünyaya geldi...»

Osman Efendi, doğruca hareme, karısını ve oğlunu görmeğe gitmiş, o gün, ezanlarla, çocuğun kulağına adı söylenmişti: İbrahim Hakkı! Güzel, sağlıklı, sıcak kanlı bir çocuktu. Bütün hayatında da böyle kalacaktı. Evine şenlik ve bereket getirmiş, fakat babası Osman Efendi'ye doğduğu gece gördüğü rüyayı unuttura-mamıştı.

Ailesi, kardeşleri ve bu ârif kişinin etrafında ondan feyz alan birçok Hasankaleli, Osman Efendi'nin bu seyahat isteğinin asıl sebebini bilmiyor ve ona engel olmağa çalışıyorlardı. Halini kimseye anlatamazdı. Anlatmanın ne faydası, ne de sebebi vardı. Onun için Osman Efendi bu mesele açıldıkça tatlı tatlı dinlerdi. Günün birinde, bütün yol hazırlıklarını tamamladığına aklı kesince bir gece gizlice evini terketti ve Hasankale'den Erzurum'a geldi.

O vakitler, küçük İbrahim Hakkı henüz yeni yeni yürümeğe gayretler gösteriyordu. Babası evden ayrılınca amcaları ona kol kanat açmağa, babasızlığını duyurmamağa çalıştılar.

Osman Efendi, Erzurum'da evvelâ Gümrükçü Derviş Efendi'nin oğluna hoca oldu. Bir yandan da kendi kendini yetiştirme yolunda okuyup, çeşitli meclislerde kendini geliştirmeğe koyuldu.

Bir yandan da Lala Paşa Camisinde imamlık görevini aldı. Bu durum dört - beş yıl kadar sürüp gitmişti. Bu sırada Erzurum'da Eyüp Efendi isminde bir dervişle arkadaş olmuş ve onunla yaptığı sohbetlerde bilgisinin eksik yanı olan tasavvufun zevk ve neşe tarafını tamamlamıştı. Sonunda Erzurum da Osman Efendi'ye dar gelmeğe başladı. O, bir kâmil mürşit arıyordu. Bunu bulmadıkça içi rahat etmeyecek, aradığı huzuru bulamayacaktı. Bu yüzden dostu Eyüp Efendi ile birlikte günün birinde Erzurum'u da bıraktı, gezip dolaşmadığı, konuşup halleşmediği insan kalmadı. Vakit saat tamam olunca Şeyh Fakrullah ile karşılaştı. Onu görür görmez rahat bir nefes aldı ve: «Oh!» dedi, «İşte aradığımı buldum!»

İbrahim Hakkı, amcalarının gözü altında ve büyük bir itina ile yetiştirilerek dokuz yaşına gelmişti. Babasını hiç hatırlamıyor,

fakat nedense onu çok seviyordu. Amcalarına sık sık haber gelirdi. Küçük İbrahim Hakkı, bu haberleri büyük bir dikkatle dinler, içinde olgunlaştırır, geliştirir, babası hakkında türlü türlü hayaller kurardı.

Bir gün Siirt'ten, Hasankale'ye haber geldi. Osman Efendi, oğlunu yanına istiyordu. Karısının ölümünden sonra Hasankale'ye gelmeyi gönlü bir türlü istememişti. Nenesi, İbrahim'in heybesini düzdü, amcasıyle beraber Siirt'e geldiler.

Osman Efendi, gözlerine inanamıyordu. Hasankale'de yumuk yumuk, beşikte bir bebe bırakmıştı. Şimdi karşısında akıllı, gelişmiş bir oğlan çocuk vardı. Elinden tutup onu mürşidinin huzuruna getirdi. Şeyh Fakrullah, İbrahim Hakkı'ya şöyle derin derin bir baktı. Çocuk onu anlıyor, bakışlarına cevap veriyordu. Öpmek için elini uzattığı zaman, birbirlerini ilk gören değil, kaybedip de bulan dostlar gibi sevinçli ve heyecanlıydılar.

O günden itibaren çocuğun eğitim ve öğrenim hayatı başlamıştı. Bir taraftan Osman Efendi, bir taraftan Şeyh Fakrullah, bu değerli madeni işlemeğe başladılar. O seçilmişlerden bir seçilmiş olarak yetiştiriliyordu.

İbrahim Hakkı bir sabah telâşla babasının odasına girdi ve: «Hayırdır inşallah» dedi. «Bir rüya gördüm. Bu gece gökyüzü beyaz serçelerle dolmuştu ve hepsi halkın üzerine hücum ediyordu. Bir kısmı da bana doğru hamle etti. Fakat sen, bana gelen serçeleri ürküttün, kaçırdın. Yalnız tek bir serçe fırsat bulup sağ omuzum üzerine kondu. Bu ne demek ola?»

Osman Efendi, bu rüyadan son derece mahzun oldu. Gözlerine yaş doldu. Elini oğlunun başı üzerine koydu. Çocuk ateşler içinde yanıyordu. Kucaklayıp yatağına götürdü. Geçirdiği hummanın tesiriyle tam altı gün kendinde olmadan yattı. Şeyh Fakrullah ve Osman Efendi, İbrahim Hakkı'nın başından ayrılmıyorlardı. Altıncı gün akşamı Şeyh Fakrullah müridi Osman Efendi'ye döndü ve: «Geçmiş olsun» dedi... «İbrahim'in işi bitmişti. Lâkin Hak onu bize bağışladı, çünkü o, bu dünyaya lâzım bir vücuttu».

O sırada altı gündür kendinde olmayan İbrahim'in de gözleri açıldı ve fısıl fısıl söylemeğe başladı :

Hak şerleri hayreyler
Zannetme ki gayreyler
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler.

Şeyh Fakrullah'ın ektiği tohumlar demek ki yeşermeğe başlamıştı. Aradan yüzyıllar geçecek; bütün Anadolu'da İbrahim Hakkı'nın bu güzellemesi yüzyıllarca dilden dile dolaşacaktı.

Aşk ile hoş olmuşuz!

İbrahim Hakkı Efendi, mürşidi tarafından büyük bir itina ile yetiştirilmiş bahtlı müritlerden biridir. Hattâ şunu rahatça söyleyebiliriz ki Osman Efendi'nin demir asâ, demir çarık Şeyh Fakrullah'ı araması bile oğlu adına, belki de bilmeden girişilen bir gayrettir.

Bir gündü, baba-oğul ve mürşidin beraber oturdukları savmaanın ocağına ateş yığılmıştı. Şeyh Fakrullah, Osman Efendi'ye: «Molla İbrahim üşümesin, onun için hücresine köz götür» dedi. Osman Efendi, mürşidin emrini hemen yerine getirmek isteği ile ve ona olan aşkından hemen elini ateşe uzattı. Şeyh Fakrullah : «Demir tava ile götür, oğlum Osman» dedi. İbrahim Hakkı bu konuşmaya hayretle şahit olmuştu. Hücreye girince babasına : «Babam» dedi, «Senin elin nâr ile yanmaz mı kim öyle ateşe dalarsın?» Babası cevap verdi : «Benim vücudum, sen dünyaya gelmeden beş yıl evvel nârı berd ile yandı. İnşallah ol berd atadan evlâda mirastır» İbrahim Hakkı, sorularına devam etti : «Öyle ise, niçin —Demir tava ile al!— emrolundu». Osman Efendi gülümsedi: «Sen, anda bulunduğun bilmiştir. Zira, âciz olduğu umuru izhar eylemek kendüyü halka satmak sayıldığından, mürşidimiz indinde o, terki edep olmuştur».

Bu küçük kıssa, İbrahim Hakkı Efendi'nin nasıl yetiştirildiğinin canlı ve küçük bir örneğidir.

Şeyh Fakrullah, hâl ehli ve tasarruf sahibi bir zattı. Bir tarihte Van paşası, Şirvan beyine bin askerle hücum etmişti. Bağ bozumu vaktiydi. Şeyh Fakrullah, «Ümmeti Muhammed'in fukarasına merhamet etsin, bağlarını yağmalamadan, askerin alıp gitsin» diye haber gönderdi.

Paşa, şeyhin sözünü dinlemedi. «Sultan fermanı ile gelmişim» diyip kaleyi topa tuttu. Fakat atılan toplar kaleden dönüp, paşanın kendi askerini helâk etti.

İbrahim Hakkı, şeyhinin bu hallerini görüyor, ona her gün bir ayrı mânâ ile bağlanıyordu.

Bu kârhanede bir başka kârubarım yok
Ne varsa cümle anındır bir özge varım yok
Cihana gelme ve gitmede ihtiyarım yok
Benim neyim diyecek elde bir medarım yok
Bu kârhanede bilsem neyim, benim nem var?

derken güzel söylediği kadar da içten konuşuyordu.

Şeyhi, ihsanı bol bir insandı. Bütün hareket kaynaklarını müridine doğru çevirmiş, onun her isteğine karşılık veriyor, onu her konuda doyuruyordu.

Babası, Siirt'te öldükten sonra İbrahim Hakkı Efendi uzun süren bir seyahat yaparak Istanbul, Mısır, Bağdat, Şam gibi birçok bilim ve irfan merkezini dolaştı. Pek çok düşünür ve sofî ile tanışıp konuştu. Sonra tekrar Siirt'te, Şeyh Fakrullah'ın yanına döndü.

Yazımızın başında verdiğimiz, Hasankale'de kalan dört hanımına birden yazdığı mektup işte bu seyahatin yadigârıdır.

Bir geceydi, rüyasında, şeyhinin savmaası önüne saf saf dizilmiş yüzlerce insan gördü. Kimi meşayihten, kimi ulemadandı. Sıranın başındaki İbrahim Hakkı'yı kucağına aldı ve yanındakine verdi. Böylece kucaktan kucağa şeyhin kapısına kadar geldi. Orada yere indi. Kapı açıktı; içeri girdi. Arkasından, kapıdaki sekiz ihtiyar devletli de içeri girdi, şeyhi onlarla musafaha ederken uyandı. Mürşit, bu rüyayı dinleyince: «Kimseye söyleme, sana gayp, o ruhanîlere ayıptır» dedi. Sabahleyin, İbrahim Hakkı Efendi'nin hücresi önünde, ak sakallı bir atlı durdu. İkisi de birbirlerini tanıdılar. Gelen, Şeyh Fakrullah'ı ziyaret için izin istedi. İçeri girip selâm verince, şeyh ona çok iltifat etti ve: «Bu gece bize ne çok misafir gelmişti, değil mi Seyit Hamza?» diye sordu. Seyit Hamza, şaşkındı. Bu zat onun adını ve gece olanları nereden biliyordu? Son-

ra, İbrahim Hakkı Efendi ile konuştular. Seyit Hamza da aynı rüyayı görmüş ve gündüz, buralara, atı tarafından, sanki zorla getirilmişti.

Şeyh Fakrullah, bu olaydan sonra çok yaşamadı. Artık İbrahim Hakkı'nın yetiştiği, yerini alabileceği ortadaydı. Tasarrufu ona bırakıp gitmek en doğrusuydu.

Yerine geçen doğu illerinin bu güler yüzlü, tatlı dilli genç ermişi geceleri hemen hiç uyumaz, Tanrı'ya övgülerle ve niyazla vakit geçirirdi.

Aşk ile mamur olur
Hanei viranımız
Hüzn ile mesrur olur
Talibi cananımız

dediği gibi o, viran gönlü evini aşk ile mamur etmesini bilmişti.

Bütün gecesini niyaz ve şevk ile geçirdikten sonra, gün doğarken kaleme sarılır, yazmağa başlardı. Basılmış eserlerinin sayısı otuz sekizdir, dersek onun çalışma gücü ve şevki ortaya çıkar.

İbrahim Hakkı Efendi, Hakkın cemal tecellisine mazhar olmuş bir velîdir. En kederli anında bile yüzüne bakanlara neşe gelir, beyaz top sakalının çevrelediği nur yüzüne bakanların bütün fena duyguları iyiliğe yüz tutarmış. Karıncadan Süleyman'a, herkese saygısı ve sevgisi varmış. Evine misafir gelmediği akşam sofraya oturmaz, «Hak neden bu akşam beni hoşlamadı? Acep ne kusurum var?» diye tasa edermiş. Gelen misafirleri de tarifsiz bir kıvançla ikramlar, kesinlikle bir şeyler öğretmek istermiş.

Etrafında yaşayanlardan hiç kimse ağzından bir fena sözün çıktığını duymamış. Son derece de nükteli konuşurmuş. Onu kızdırıp, sonra da azarlarına maruz kalmak, tadına doyum olmaz bir zevkmiş...

İşte böyle tatlı, böyle can, böyle seçkin bir velîymiş Erzurumlu İbrahim Hakkı Efendi. Tello'da, mürşidi yanındaki kabrinde nur içinde yatsın. Herkese de kabrini ziyaret nasip etsin.

Eh, kimbilir?

Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler.

SULTAN MURAT HAN

«UHREVÎ sükûnetin ve uhrevî rahatın ne olduğunu bilmek isteyenler, Bursa'da Muradiye türbesine gitsinler» diyen ünlü yazar güzel söylemiş. Biz onun, «Muradiye» adlı yazısını, yeni yetiştiğimiz demlerde, fırsat düştükçe tekrar tekrar okurduk. Şu satırlar, o günlerden, hafızama hevenk hevenk asılıp kalmıştır:

«Merkadinin kubbesinde niçin yağmurlara bir menfez bırakmış olduğunun sırrını, türbedar, yavaş bir sesle şöyle anlatıyor:

«Bahar olunca bu toprağın üstüne bir avuç arpa atarım. Kubbedeki açıktan rahmet yağar, güneş vurur, birkaç hafta içinde mezarın ortası yemyeşil olur».

Bu satırları yazdıktan sonra, ünlü yazar sorar: «Dünyayı fethe çıkan cihangirlerin son dileği böyle midir? Bundan mı ibarettir? Eğer böyle ise, bundan ibaretse, biz ne isteyebiliriz? Biz ki, ne atımız, ne kılıcımız, ne de tuğumuz vardır, ne de arkamızda yürüyen ordulara sahibiz. Eğer, bir tavus kuşunun kanadına benzeyen bu kapı saçağının altına kadar geldikse, bu bir tesadüf eseridir; takdir isteseydi, bizi bir mezbeleye de sürükleyebilirdi. Zira boynumuzdaki zincirler, kendi irademizden daha kuvvetlidir. Mezarlarını ziyaret ettiğimiz bu adamlar ise hayatı kendi iradelerine ram ettikten sonra, ölümü de kendi arzularına göre yapmışlar, hâlâ ne diyorlarsa öyle oluyor. Sultan Murat —Merkadimin üstünü açık bırakın! Ta ki rahmetle nurdan mahrum kalmayayım!— demiş. Asırlardan beri merkadinin üstü açıktır ve toprağı nur ve rahmetle münasebettedir. Bize kapıyı açan türbedar, o hükümdarın belki bininci, belki on bininci hizmetkârıdır; her gün, emirlerini yerine getirmek için burada divan duruyor».

Şimdi, zaman içinde geri gidelim ve 1421 yılında Bursa'da duralım.

«Çelebi Sultan Mehmet'in büyük oğlu ve veliahtı şehzade Murat Bey, babasının ölüm haberini alır almaz, valilik ettiği Amas-

ya'dan Bursa'ya gelmiş ve henüz on sekiz yaşında delikanlı iken, Emîr Sultan elinden kılıç kuşanıp Osmanlı tahtına oturmuştu.

Bu saltanat, güçlükle ve çileli bir tarihî döneme rastlıyordu.

İkinci Sultan Murat'ın tahta çıkışından bir süre sonra Edirne'de ikinci bir cülûs olayı geçmiş, tarihlere Düzmece Mustafa Hareketi adıyle geçen bu olay, hayli mücadeleli, karışık safhalar gösterdikten sonra kapanabilmişti.

Tarihler, Edirne'de taht üzerinde hak iddia eden Mustafa'nın, İkinci Sultan Murat'ın amcası olduğunu yazar. Kuvvetler ikiye bölünmüş. Osmanlı birliği gene tehlikeye düşmüştü. Hünkâr, lalası vezirazam Bayezit Paşa'yı, Mustafa Çelebi'nin üzerine göndermişti. Fakat, Sazlıdere'de karşılaşan kuvvetlere karşı Mustafa Çelebi'nin aldığı tavır ve söylediği sözler, genç Sultan Murat askerlerini o tarafa kaydırmış, Bayezit Paşa esir ve idam edilmiş. Sultan Murat ve tahtı tehlikeye düşmüştü».

«Solakzade Tarihi», olayı anlatmaya şöyle devam eder:

«Asker de Düzmece'ye kayar olunca, Sultan Murat eshabı bâtınadan istimdat etti ve ezcümle o devrin manevî sahiplerinden olan Emîr Sultan'a iltica etti.

Düzmece'nin burnundan üç gün kan geldi. Rivayet olunur ki, Emîr Sultan, hâdiseden bahsederken, —Gerçi Düzmece'ye padişahlık mukarrer idi— diyor. Lâkin Sultan Murat'ın ilticası üzerine, Resulü müçteba ile üç gün buluştum. Tazarru ve niyaz ile ayağına düştüm. Murat'ın saltanatı için niyaza vardım. Dördüncü gün kan durdu, lâkin Mustafa'nın artık cenge kudreti yoktu...»

Bu mesele böylece halledildikten sonra Istanbul'un Türkler tarafından altıncı kuşatması yapılmış, Emîr Sultan beş yüz seçilmiş dervişiyle yine Sultan Murat'ın yanında ona kol, kanat olmuştur.

Fakat, daha evvel, Hacı Bayram Velî'nin dediği gibi, fetih, beşikteki bir şehzadenin nasibidir.

Bu şehzade, 1432 yılında, Sultan Murat, on yıllık hükümdarken ve henüz yirmi sekiz yaşındayken dünyaya gelecekti.

1432 yılı mart ayının otuzuncu gecesinde, sabah vaktinde, Sinop hükümdarı İsfendiyar Bey'in kızı Hatice Halime Hüma Hatun'dan, Sultan Murat'ın bir oğlu dünyaya geldi.

Sultan Murat, sabah namazını henüz kılmıştı. Seccadesinde Kur'an okuyordu. Fetih suresine başlamak üzereydi, müjdeciler, bir oğlu dünyaya geldiğini söylediler.

Gözlerinde sevinç ve şükür yaşları vardı. Secdeye vararak:

«Ravzayı Murat'ta bir güli Muhammedî açtı!» dedi.

Edirne sarayından Bursa'ya, Manisa'ya, Amasya'ya, Tokat'a, Anadolu ve Rumeli valilerine, sancak beylerine, akıncı serhat beylerine atlı ulaklar gönderildi ve yedi gün, yedi gece donanma ve şehrayin emredildi.

Yıllar geçiyor, Sultan Murat'ın çevresini saran çileler ve tasalar bitmiyordu. Baba, «kudümü şaniyle tarihe yeni bir devir açacağı» müjdelenen oğlu Şehzade Mehmet'e sağlam bir taht hazırlamak azmindeydi. Bu yüzden, elinden kılıç düşmemiş, seferden sefere koşarak ta Belgrat'tan Anadolu yaylalarına kadar her iklimde dövüşmek, tahtını ve birliğini muhafaza ve müdafaa etmek zorunda kalmıştı.

Fakat, aslına bakarsanız o, böyle bir hayatın adamı değildi. Kendi kendine kaldığı zamanlar: «Halkın işleri için Hâlık'ın zikrinden uzak olmak, akıl erbabı için makbul değildir» diyordu.

Böyle düşünmekte hem haklı, hem samimî idi. Haklıydı, çünkü yorgundu. Tahta çıktığı zaman değil, daha on iki - on üç yaşında bir çocukken savaş meydanlarında kendisine fiilî görev verilmiş, toplum düzenini kökünden değiştirmek için çıkarılan büyük ihtilâlde Börklüce Mustafa'ya karşı gönderilmiş ve lalasıyle birlikte yaşının çok üstünde bir maharetle bu işin üstesinden gelmişti. Peşindeki ordular onu on iki yaşından beri tanıyordu. O gündür, bugündür bir nebze dinlenmemişti. En son, Rumeli'de uğradığı bir yenilginin acısına, büyük oğlu Alâeddin'in ölümü de katılınca, artık Hakkın zikrinden uzak yaşayamayacağını anlayan Sultan Murat, divan toplamış ve kararını ilgililere bildirmişti. Bunu Âşık Paşazade Derviş Ahmet'ten dinleyelim:

«Murat Gazi, Halil Paşa'ya gider: —Oğlumu tahta geçireyim, padişah ideyim. Ben hayli sefer ittim, gazalar ittim. İmdi, benim oğlum dahi benim hayatımda göreyim ne suretle padişah olur— dedi».

Günlerden bir gün devlet erkânı, Şehzade Mehmet ve Sultan Murat huzurunda toplanmışlardı. O, sözü kısa tuttu ve dedi:

«Kendi hoşnutluğumla taç ve tahtımı oğlum Mehmet Han'a terk ettim. Kendüye biat eylen!»

Vazifeye davet

Macar orduları Trakya'ya doğru yürümeye başlamış, bir hamlede Tuna'yı geçmiş, Varna'ya kadar gelmişti.

Çocuk hükümdar İkinci Mehmet ve etrafındakiler büyük heyecan içindeydiler. Devlet erkânı sık sık toplanıyordu. Uzun tartışmalardan sonra bazı kararlar alınıyordu ama, kimsenin gönlü rahat değildi. Sonunda, büyüklerin etkisiyle, Sultan Mehmet, babasına bir davetname gönderdi. Sultan Murat, Manisa'da elini, eteğini dünya kirlerinden yumuş-yıkamış, huzur içinde oturuyordu. Oğlunun davetine evvelâ, «Sizler, küffar beliyyesini def ü ref'e kaadirsiniz» diye cevap verdi. Bu cevap, Sultan Mehmet'in, babasına o ünlü ikinci mektubu yazmasına sebep oldu. Bu mektupta geleceğin fatihi, bütün dönüş yollarını kapıyor ve: «Eğer, padişah iseniz, hemen teşrif edip küffarın hücumunu defetmeniz vaciptir. Yok, eğer biz padişah isek, emrimize itaat eylemeniz lâzımdır» diyordu.

Sultan Murat, bu emre itaat etti. Vazife duygusu onu inzivasından çekip çıkarıyordu.

Ve, ayağının tozunu silmeden, düşman ordusuna saldırıya geçti. Hünkâr, ordunun merkez yerindeydi. Üzerinde her zaman olduğu gibi, kırmızı kadifeden bir elbise vardı. «Atlılar, düşmanın ardını tutsunlar, hiç kimseyi geçmeye komasınlar» diye verdiği emirle beraber kendisi de beş bin yeniçerisiyle hücuma geçti.

Bu hücum, kesin zaferin bir ifadesiydi.

Varna kahramanı, tekrar Manisa'ya, zevkli inzivasına dönmek istiyor, ama artık kutsal görevi, onun yakasını bırakmıyordu.

Çünkü, Macaristan, Varna hezimetinin intikamına hazırlanıyordu.

İkinci Kosova Meydan Savaşı'na, tarihler, «Sultan Murat'ın en büyük savaşı (gazayı ekber) derler.

Savaş başlamadan, güneş mızrak mızrak Kosova ovasına doğarken, Sultan Murat, iki rekât gaza namazı kılmış, gözlerinden sel sel yaş akarken, dua edip: «Yarabbi! Muhammed ümmetini sen sakla, düşman elinde zebun etme!» diye niyaz etmişti.

Sonra, Hünkâr, atına atlayıp kıtaları teftiş etti.

Genç şehzadesi ardında, onu takip ediyordu. Sultan Murat, zaferin ancak iman ve itaatle mümkün olabileceğini muharipleri-ne tatlı ve açık bir ifade ile anlattı.

Bu savaş, onun son seferiydi.

Bütün bu tarihî olayların bu kadarlık da olsa, üzerinden geçmek, şöyle bir göz gezdirmek zorundaydık. Yoksa, bir Hünkârın, ermişlik yönünü nasıl görüp, nasıl tanıyacaktık?

Sultan Murat, şüphesiz, bir dünya adamı değildi. Hele bir savaş ve cenk adamı hiç değil! «Güldestei Riyazı İrfan» adlı kitap ondan söz ederken «Bizzat kendi latif tab'ı siire meyyal ve nükte söyleyicilerin dildadesi olup haftada iki gün âlim ve şairleri divanında toplayıp ilmî mübahaseler ederek ve şairlerin münazara ve münakaşalarını dinleyerek ehli kemalin cevheri ancak itibar ile parlayıp açılır» der, «İstidat erbabına riayet ve her birinin hatırını ve gönlünü ihsan ve ikramla ümitlerinden fazla mamur ve mesrur ederdi» der.

O, görüldüğü gibi bir hâl ehli, başı bağsız bir dil ehliydi.

Son derece içten bir inanmış ve âşıktı.

Bir gece, rüyasında Mevlânâ Celâleddin'i Edirne'de görmüş ve çok duygulanmıştı. Rüyada ona rastladığı yeri biliyordu. Hünkâr, bu yere hemen bir mevlevîhane yapılmasını emretmiş, sonradan mevlevîhane camiye değiştirilmişti. Mevlevîhaneden söz eden bazı tarihler, «Mevlevîlerin semâ ve safa demlerinde şerbet akmağ içün lüleler vazolunmuş, elan bazısı mevcuttur» diye yazar. Bunlar, okunmasına doyulamayacak kadar hoş ve tatlı dillidir. Gene onların birinden, gelin şu satırları beraberce okuyalım:

«Sultan Murat Gazi'ye kim Fazlullah Paşa vezir oldu; gene her yıl, Beytullah'a gönderilen flori gönderilmeli oldu, Padişah, eydür: Fazlullah! Ol floriciği gene Halil-ür Rahman'a ve Kuds-i Şerif'e ve Kâbetullah'a ve Medinei Resul'e gönder kim molla yegân Hacca niyet etmiş ve hem alsın, ol floriyi anda Medinei Re-

sul'ün fakirlerine versün, kim anlar hacılar varıncaya kadar bekleyicidirler.

Hazinede flori bulunmadı. Halil Paşa'dan ödünç aldılar. Padişah eydür: —Halil, sakın rüşvet florisin verme!— Halil Paşa eyledü: —Devletlü Sultanım! Atamdan kalan floridir—.

Fazlullah gördü kim padişahın kâh kâh helâl mala ihtiyacı olur, eydür: —Devletlü Sultanım! Padişahlara hazine gerektir, eğer sultanım buyurursa hazine cem ideyin—.

Padişah eydür: —Nice cem idersün?— Fazlullah eydür: —Bu vilâyetin halkında mübalâğa mal vardır. Padişahlara kâh kâh bir suret kurup almak caizdir—. Sultan Murat eydür: —Hey Fazlullah! Bu söz ne sözdür ki söylersin? Bizim vilâyetimizde üç lokmai helâl vardır; gayri vilâyette yoktur. Biri madenler. Biri dahi kâfirden alınan haraç. Biri dahi gazadan hasıl olan mal. Ve hem bizim leşkerimiz gaziler leşkeridir. İmdi bunlara helâl lokma gerektir. Şol padişah ki leşkerine haram lokma yedürür, ol leşker haramî olur, haramînin hod sebatı olmaz, hali nidüğü malûmdur».

Sonunda, Fazlullah Paşa'nın azline bu söz sebep oldu.

İçinizden en bilgili kimdir?

İkinci Sultan Murat, Osmanlı hanedanı içinde ilk şair hükümdardır. Uzmanlar, şiirlerinin içten, musikili ve sağlam bir ifadesi olduğunda birleşiyor.

Bir şiiri var ki, insanı, uzun uzun düşündürür:

Murâdı gönlümün senden vefâdur
Ki ol cevr ile çoktan mübtelâdur
Kimin kim bir but-i sîmîni vardur
Eğer şâhı cihân ise gedâdur

dediği bu şiirde, koca Murat, muhteşem zaferlerini, iktidarını ve eylemlerini hiçe sayıyor da gönül saltanatını nasıl büyük, nasıl değerli buluyor.

Şair hükümdar, âşık niteliğiyle ortalığa çıktığı zaman, artık bir hükümdar değildir de tacını, tahtını çoktan unutmuş alçak gönüllü bir sevdalıdır.

Tarihlere «ahlâkı fazılaya malik ve vicdanı pak idi», «âdil ve insaflı adam», «tecrübe ve tefekkürle olgunlaşmış adam» gibi özellikleriyle geçmiş olan Sultan Murat, Edirne'de ünlü Üç Şerefeli camiyi, iki medrese, bir dârülhadis, misafirhaneler ve bir mevlevîhane yaptırmıştı.

Bugün, hâlâ Türkiye'nin en uzun köprüsü olmak niteliğini kaybetmeyen Uzun Köprü onun armağanıdır. Köprüyle birlikte bir de imaret yaptırmış ve köprünün açılış gününde imarette «Önüne peştemal kuşanıp taamı kendisi kotarmış ve kendisi dağıtmıştır».

O, hayatın bu tarafını, daha çok seviyordu. Anlaşılıyor ki, güçlü bir şair ve ilim dostu olduğu kadar, samimî bir sofîdir. Hayatının hemen her safhasında, onu Emîr Sultan'ın yanında, yanıbaşında görüyoruz. Hacı Bayram Velî ile yakın ilişkilerini de unutmayalım.

Onun hakkında, güzel bir hikâye anlatırlar:

Henüz gençliğinin ilk günlerindeymiş, bir gün, bu büyük sofî, dostlarından birine sormuş: «Bilginlerle dervişler arasında ne gibi bir fark vardır? Bunu öğrenmek isterim». Soruyu dinleyen, şöyle bir düşünmüş: «Devletlû Hünkârım, bu farkı duymak değil de, görmek dilersen bu gece tebdil çıkalım, seni bir toplantıya götüreyim. Orada hem bilgin kişiler olacak, hem derviş kişiler. İki taifeyi de gör, kendin karar ver» demiş.

O gece, Hünkâr ile dostu, toplantının yapılacağı medresenin kapısı önüne gelmişler ve beklemeğe başlamışlar.

Önce, bilginler taifesi görünmüş, medreseden içeri ilk giren, ilmiye kisveli zatın koluna, padişahın yanındaki zat, şöyle usulca, «kemali hürmetle» dokunmuş ve: «Kusurumuz bağışlana» demiş, «Bir öğrenmek istediğimiz var. Acaba gelenlerin içinde, en büyük bilgin kimdir?»

Soruyu dinleyen, şöyle bir azametle karşısındakileri süzmüş, şöyle bir seyretmiş: «Benden ileride kim var, bilmiyorum» demiş. O geçmiş; ardından gelen, aynı soruyu: «Kulunuz, diyorlar...» diye cevaplandırmış. Üçüncü ilmiyeli: «Tabiî ben!» diye kestirip atmış. Dördüncü: «Vay... beni tanımadın da mı böyle bir soruya cüret ediyorsun?...» diye celâllenmiş... Velhasıl, kime sorsalar cevap hiç değişmiyor: Ben, ben, ben...

Bilginler bitmiş, sıra dervişlere gelmiş. İlk dervişten son dervişe kadar kime «İçinizde en erdemli kimdir?» diye sordularsa: «Ardımdan gelen» diye cevaplandırmış. Sıra en arkadakine gelince... O şöyle bir durmuş, boynunu bükmüş ve: «Hepsi benden evvel girdiler...» diye gülümsemiş...

Sultan Murat, bu gördüğünü unutmadı, bu yüzden de her işinde dervişlerin yolunu tuttu, derler...

Devrinde, dostu düşmanı, bunu herkes biliyordu. O kadar biliyordu ki, meselâ durup durup isyan bayrağını çeken Karamanoğlu bu isyanların birinde, kendisini affettirmek için, tek çareyi, Mevlânâ'nın torunu Ulu Ârif Çelebi'yi, Sultan Murat'a aracı göndermekte bulmuş ve Gazi Hünkâr, Mevlevîlere olan büyük bağlılığından dolayı, onu affetmişti.

Bir gündü, 1440 baharında Sultan Murat, sevgili şehzadesi Mehmet'i Edirne'de parlak bir düğünle evlendirdi. Veziri Halil Paşa'ya: «Dilerim ki oğlum Sultan Mehmet'i everem... Zülkadiroğlun kızını alam derim. Ne dersin?» diye sormuş ve hemen gereği görülerek düğün kurulmuştu.

Hünkâr, artık rahat edebilirdi. Dünya gailelerini bir bir başından savıyordu. İşte, oğlunu da evlendirmiş, bu suretle Türkmenle dostluk da kurmuştu.

Ama aradığı, araya araya ömrünü tükettiği rahat ve huzuru neredeydi?

Düğünden bir süre sonraydı. Hünkâr, bir gün avlanmak üzere Edirne'den kırlara doğru çıkmıştı. Ada köprüsünün başında, sırtında abâsı, bir dervişi, kendisini bekler buldu. Önüne gelince derviş: «Ey Murat Han Gazi!» diye seslendi. Gazi Hünkâr yuları kasmıştı, atı durdurmuştu. Belli, dervişte bir haber vardı. Bu haber onun hayatıyle, belki dünyası ve ahretiyle ilgiliydi. Sultan bunu içinde, ta yüreğinin ortasında hissediyordu. Gözlerini habercisine dikti ve bekledi. Ferman büyük yerden geliyordu, öyle, kendininkiler gibi değildi.

Derviş, Hünkâr'ın beklediğini görünce devam etti: «Ey Murat Han Gazi! Bu dünyada yahşi gazalar kıldın ve iyi seferler ettin. Artık, âhiret seferinin hazırlıklarıyle meşgul ol, tövbe ve istiğfar et!»

Sultan Murat, bu sözleri büyük bir vekar ile dinledi. Sonra, derinden bir «Ah!» etti. Başını önüne eğmiş, düşünüyordu. Aradığı huzur, dünya seferlerinde değilse, demek ki ahret seferinde ona yüz gösterecekti...

Atını sürüp, dervişin önünden geçtikten sonra, arkadan gelen İshak Paşa'ya sordu:

«Kimdir bu derviş?»

İshak Paşa, dervişi dinlemişti. Büyük bir keder içinde: «Emîr Sultan Hazretleri'nin müritlerindendir» dedi.

Hünkâr, saraya döndüğü zaman, seccadenin üzerine oturdu, bütün kalbiyle, büyük bir vecd içinde, Hak huzuruna vardı. Onunla söyleşip halleşe, ağlaşa, sevişe, bütün içini boşalttıktan sonra kalkıp vasiyetnamesini hazırladı.

Allah'ın rahmeti üzerime yağsın!

Tarihler, Koca Murat Gazi'nin vasiyetnamesinden uzun uzun söz ederler. Bu vasiyetnamede o, der ki:

«Ölünce, beni rahmetli oğlum Ali'nin yanına, lâkin biraz uzakça gömün. Yerin altına bir kümbet yapıp onun da altına koymayın. Peygamberimizin sünneti üzere toprağa verin. Üzerime, ortası açık bir dört duvar çevirin ki toprağıma daima rahmet yağsın. Yalnız, hafızların Kur'an okuyacakları yerin üstü kapalı olsun. Benden sonra, soyumdan ölenleri yanıma gömmeyin. Eğer Bursa'dan başka bir yerde ölürsem, kabrime, cesedimi perşembe günü koyun».

Bursa'da kime sorsanız, size, Velî Hünkâr Koca Murat'ın bu isteğini anlatacaktır. Onlar, Sultan Murat'ı ayrı bir duyguyla severler. Gerçi o, saraylarda, bir şehzade olarak doğmuş, tarihin en ünlü şehzadesine babalık etmiştir. Ne ki o, milletinden bir nebze ayrılmamış, onlarla haşır neşir olarak, zaferlerde, seferlerde, çadırlarda, sofralarda, onların içinde yaşamıştır.

Mezarında da onlar gibi olmayı istemesi tabiîdir. İstediği de oldu.

Bu vasiyetnamede, şahsî isteklerinden başka, devlet işlerine dair birçok tavsiye ve nasihatler de vardır. Veziriazam Halil Pa-

şa, vasiyetnamenin hükümlerini yerine getirmekle görevlendirilmiş, sonra, bütün devlet erkânı, padişahın huzuruna çağrılmıştır. Padişah, onlarla konuşmasını bitirdikten sonra vasiyetnamesini göstererek: «Huzuru Bâri'de, cümlenizi şahit tutarım» demiştir.

Devlet erkânı ibret ve hayretle şunu gördüler ki, Sultan Murat, bir dünya seferine nasıl çıkıyorsa, öyle hazırlıktadır. Ne hüzün, ne keder, ne elem...

Dervişin, o sırlı seslenişinden üç gün sonra, bir cuma günü, vakit ikindiye dönerken, Koca Murat bu dünyadan ayrıldı. «Mübarek na'şının Bursa'ya nakli İshak Paşa'ya verildi».

Yeni hünkâra biat töreninden sonra görkemli bir cenaze alayı tertiplendi. Bu alaya, bütün Edirne katıldı. «Devlet erkânı ve saray adamları başlarına siyah şemeleler örtmüşlerdi».

Cenaze namazı Üç Şerefli camide kılınmış, namazdan sonra muhteşem tabut, tekbir ve ilâhi sesleriyle alayın başına getirilmişti. Edirne'den Gelibolu'ya doğru hareket eden, bir cenaze alayı değildi de, sanki bir savaş ordusuydu. Her menzilde, hafızlar hatim indiriyor, dervişler zikrediyor, ilâhiler söylüyor, böylece Koca Hünkâr'ın ruhu şadediliyordu.

Edirne, büyük bir boşluk ve bir hüzün içindeydi. Sanki mânâsından, ruhundan bir şeyler kaybetmişti.

Genç hünkârın culûs törenleri de olmasaydı şehir, Bursa'ya doğru alayla birlikte akıp gidecekti. Fakat Bursa, ne kadar uhrevî âleme yüzü dönük bir şehirse, Edirne de o kadar dünya işlerinin düzenlendiği bir konaktı. Orada en canlı hayat akıp gitmekteydi ve akıp gitmeliydi.

Sultan Murat'ın o ünlü vasiyetnamesinden bir şey daha öğreniyoruz: Onun doksan beş bin akçeye aldığı, bir yanı delikli bir yakut yüzüğü vardır. «Ağırlığı bir miskalden ziyade tutar».

Ganimet mallarıyle vakıflar yapmış, eline ne geçerse milletine harcamış, han demiş, köprü demiş, cami demiş.

Ola ola, kendine, sırf kendi adına da bu yakut yüzüğü almış. Sonra ne diyor bu Koca Hünkâr? «Bu yüzük, benim helâl malımdır. Ben ölünce satın; verecekleri para tükeninceye kadar, kabrim üzerinde Kur'anı Kerim okutun, karşılığını bu helâl malımın parasından ödeyin...»

Yok, yok... Bu bir hükümdar ağzına değil, garip bir derviş edasına daha yakın değil mi? Dünya hırslarından bu derece yıkanıp arınabilmek o kadar da kolay olmasa gerek!

Sultan Murat, ihlâs sahibi bir insandı. Bu kesin! Fakat, İhlâsın da bir ihlâsı vardır ki, Sultan Murat işte asıl buna sahipti. Bir sefere çıkarken: «Acaba bize zafer müyesser mi?» diye, yolunun üzerindeki gönlü aydın, gönül gözü açık bir ulu kişiye sormuştu da ondan: «Kendini yokla!» diye cevap almıştı. «Eğer sen ve ardındaki ordunun kursağında haram lokma yoksa; hak yemiyor ve mazlumlara iyi muamele ediyorsanız, zafer sizinledir!»

Zafer, onunlaydı. Haram yemiyor, siyaset meydanında âdil, mazlumlara baba, dost ve haldeş olmaktan öteye gidemiyordu. Bu onun yaradılışında yazılıydı. O, dünya erlerinin bilemediği, anlayamadığı bir ateşin çocuğuydu. Bu ateşle, kimseyi yakmadan, ancak kendi yandı. Dünyası, kendi içindeydi. Görev kisvesiyle bu dünyayı örtmüş, etrafına gerçeğinden bir işaret ve nişan vermemişti.

Fakat ölümünden bu yana, mazlumlar, gadre uğrayanlar, aldatılanlar ve «dârı dünyada kendilerini bir başına hissedenler» onun o sade, ümit ve şevk dolu türbesinden medet umdular, hâlâ da öyle!

ÇOBAN BABA

ERZURUM'dan çıkıp on, on iki kilometre kuzeybatıya doğru ilerlediniz mi Köse Mehmet geçidiyle karşılaşırsınız.

Çok keskin, çok sert iki yamacın meydana getirdiği bu geçit yaz-bahar aylarında burcu burcu kekik kokar, kışın ak kürklere bürünür, sırlı, düşünceli, kendini ele vermeyen bir âlemdir.

Köse Mehmet geçidinin tatlı rüyaları da vardır, karanlık kâbusları da...

Sevdalılar bu geçidinin çokluk geçmişler, kervanlar bu geçitte ateş yakıp mola vermişler, sıla türküleri, sevda türküleri dağdan dağa ulaşmıştır.

Erzurum'un Ruslar tarafından kuşatıldığı ve aslanlar gibi dayandığı yıllarda, bir gönlü kara, Rus ordularına Köse Mehmet yolunu haber vermiş, geçit oraya açık verdiği için düşman oradan bir yılanın akışı gibi, Erzurum'a akmıştı.

Kara günlerdi o günler, bereket çok uzaklarda kaldı. Köse Mehmet geçidinin bir yüzü Çobandede dağıdır. Çobandede dağında da çiğdemler çabuk açar, kekikler burcu burcu kokar, rüzgârlar ılgıt ılgıt eser.

Bu dağda küçük bir mezar vardır. Başuncunda birkaç çam ağacının nöbet tuttuğu bu mezar, koca dağa adını vermiş olan Çoban Dede'nindir.

Her akşam, gün kararmadan, Köse Mehmet geçidindeki köyden, Çoban Dede'ye gidiyorlar, mezarının toprağını kabartıp mumlarını uyarıyorlar, niyazlar edip, Fatiha'lar okuyup köye öyle dönüyorlar.

Ve her gün mezara karşı geçit başında nöbet tutan yiğit Türk erleri onun mumlarının ışığını seyrede seyrede nöbetini tamamlıyor.

Kimdi bu Çoban Baba?

Sürüsünü almış, otlata otlata dağa doğru çıkıyordu. Bazen

bir çam altında mekân tutup yanık yanık kaval çaldığı olurdu. Derin adamdı, âşık adamdı. Yıldızların uzaklığında tasaları, düşünceleri vardı. İnsanoğlunun nereden gelip, nereye gittiğini pek merak ederdi. O böyle düşüne düşüne, kendi kendisiyle söyleşe halleşe hayli yol almış, hayli de yorulmuştu.

Baktı ki susuzdur, gözünün önüne kara topraktan fışkırmış kol kol billûr sular geldi. Fakat o yana baktı, bu yana baktı su bulamadı. Etrafta ne bir pınar, ne bir patlak vardı.

Yürümeye, koyunları da kendisiyle birlikte gelmeye devam ediyor, fakat Çoban aradığı suyu bulamıyordu.

Sanki dağlar, Âşık Kerem'in, susuz kalasın, kararıp gidesin, diye beddua ettiği Karadağ'a dönmüştü.

Çobanın susuzluğu gittikçe arttı. Dudakları şahrem şahrem yarıldı. Ciğeri göz göz dağlandı.

Sürüye tuz yedirip suya salan çobanın hikâyesini hatırlıyordu şimdi. Hani «tam su başına gelince, kavalıyle sudan çevirme havasını çalmış da, sulu dereden koyunları susuz geçirtmişti...»

Çoban baktı ki, susuz olan yalnız kendisi değildir.

Oğlaklar, kuzular dilleri dışarda meleşiyor. Koyunların başları önlerine düşmüş. Koçlar huysuz ve öfkeli. Gün akşama dönünceye kadar, bütün sürü su arıyor. Köpekler ayaklarıyle yeri deşiyor, çoban, o çalının dibinden ötekine koşuyor, nafile!

Sonunda yorgun ve takatsiz düştü.

Mis gibi kokulu bir mersin kümesinin dibinde toprağa çöktü. Başını niyaz secdesine eğdi: «Rabbim» dedi, «Güzel Rabbim! Sürüm de, ben de susuzluktan mı ölelim? Rahmet deryaların mı tükendi? Sesim sana yabancı mı geliyor? Bugüne kadar bir dediğimi iki etmedin Allahım. Benden bir suyunu mu esirgeyeceksin? Ben susuzluktan ölsem bir şey lâzım gelmez, ama bu hayvancıkların meleşmeleri sana da acı gelmiyor mu?»

Çoban, hem söylüyor, hem ağlıyordu. O kadar çok ağlıyordu ki, gözünün yaşı toprağı yıkıyordu. Başı hâlâ o toprakta secdedeydi. Birden dudaklarına serin ve leziz bir zevk değdi... Önce ne olduğunu anlayamadı. Serinlik bütün yüzünü kaplayınca başını kaldırdı ve hayretle gördü ki, yerden bir pınar patlamış, gürül gürül kaynıyor. Serin, tatlı, ışıl ışıl.

Şimdi çoban, daha da çok ağlıyordu. Niyazı olmuş, Rabbi onun sesini duymuştu.

Bu sevinçle, az evvelki vaadini unutacak adam değildi. Çoban, onun için tekrar konuştu: «Artık ölebilirim güzel Allahım, dedi. Artık ölebilirim. Bu su beni ihya etti. Değil mi ki sürüm susuzluktan kurtulacak, değil mi ki sen beni duydum, rahmet hazneni benden esirgemedin, artık bu can bana lâzım değil!»

Çoban Dede'nin canı Hakka lâzımdı, alışverişi oracıkta tamamlayıverdiler. Sürü, gidenden, gelenden habersiz suya baş uzatmıştı. Yalnız çoban köpekleri huysuz, endişeli, mahzun homurdanıyorlardı.

Çobandede dağında, bu su hâlâ akıp gider. Yalnız sürülerin dağda olduğu mevsimde. Sürüler inice su da kesilir.

Düşman, o yaylaların üzerine kara bir bulut gibi indiği zaman Köse Mehmet geçidini kendilerine gösteren ağzı karanın köyü de dahil her yeri yakıp yıkmış, Çoban Dede'nin maneyî himayesindeki yerlere el sürememiştir.

SİNE - ÇÂK
YUSUF BABA

YÜZLERCE yıl evvel Edirne'de yusufçuk kuşları gene ötüyordu. Evlerin saçakları, sokakları birbirine bağlayan asmalar, mor salkımlar onların dem tutup «hû» çektiği yerlerdi.

Edirne Mevlevî dergâhının şadırvan avlusunda, o zamanlar yusufçuk kuşlarının cümbüşünden geçilmezdi. Şıkır şıkır akan sular da dünya ile ahreti birbirine bağlayan bu sevda durağında sanki başka türlü ses verirdi.

Sanki somut bir sessizlik çevreyi sarmıştı. Hücrelerinde kendi kendileriyle halleşen dervişlerin neredeyse nefes alışlarını duymak mümkün olacaktı.

Görünmeyen bir varlığı ürkütmekten, incitmekten korkar gibi adımlarını ölçe ölçe atan Meydancı Dede şadırvan avlusuna girdi. Başını hafifçe yukarıya kaldırarak, bir duyanın bir daha asla unutamayacağı tatlı bir sesle, dergâhı, daldığı derin sessizlikten uyandırdı:

«Namaza, tennûreye salâ yahuuuu...!»

Yavaş yavaş derviş hücrelerinin kapıları açılmaya ve temiz, sakin, vakur yüzlü, nazik ve biraz da mahzum Mevlevîler semâhaneye doğru yürümeye başladılar.

Müezzinbaşı öğle ezanını en yanık sesiyle rasttan okumuş, henüz şadırvan avlusunda işlerini bitirmemiş olan «canlar» getirdikleri kelimei şahadetle onu tamamlamışlardı.

«Dedegân», «Dervişân», «Muhibbân» ve misafir canlar semâhanedeki yerlerini aldılar. Gelenler semâhane kapısı önünde bir an duruyor, şeyh makamına niyaz ediyorlardı. Sonra, neyzenler, kudümzenler ve ayinhanlar mutrip merdiveninden çıkarak mahfeldeki yerlerini aldılar.

Cümle kapısı açıldı, Şeyh Sine - Çâk Yusuf bir adım ilerledi, semâhane kapısının tam karşısındaki makam önünde baş kesti, sonra o derin, o tatlı, o yanık sesiyle oradakileri selâmladı.

Bugün dergâhta herkesin gözü yaşlı, yüreği yanıktı. Çünkü şeyhleri Sine - Çâk Yusuf'un huzuruyla son «mukabele» yapılıyordu. Bu bir veda âyiniydi.

Hazret, mukabeleden sonra, Istanbul'a hareket edecek olan ilk posta katarıyle yola çıkacaktı.

Sine - Çâk Yusuf Edirne'den dargın ve kırgın ayrılıyordu.

Hiç kimsenin gözyaşı, ricası, niyazı onu kararından döndürememişti. Bu dünya evinde esasen zorla, güçle oturmaya gönlünü razı edebilen Sine - Çâk, dünya kavgalarından, çekişmelerden, hatır, gönül kırmaktan ve kırılmaktan nefret ediyordu.

Yüreğim yâre
Ciğerim pâre
Oldum âvare
Aşka düşelden

dediği doğruydu. Onun başı bağsız ruhu aşka düşeliden beri bütün dünya anlaşmazlıklarından sıyrılıp çekilmişti.

Fakat dünya, bir çekişmeler ve didişmeler evi olarak onun yakasını bırakmıyordu.

Edirne mevlevîhanesinin vakıfları ve bu vakıfların dergâha sağladığı gelir hayli kabarık bir toplam tutuyordu. Sine - Çâk, dünya malına önem veren bir insan dediği ama, dergâhın vakıflarını korumakta da pek tabiî olarak görevliydi. Beylerbeyiyle bu yüzden, aralarında anlaşmazlık çıktı.

İş büyüdü, mesele Konya'daki Çelebi Efendi'ye aksetti. Ve Sine - Çâk Yusuf'un Edirne'den aldırılması istendi. Fakat niçin? O, görevinden alınacak bir yanlış iş yapmamıştı ki...

Çelebi Efendi'nin, beylerbeyinin isteğini yerine getirmemesi de hoş olmadı. Beylerbeyi bir dünya adamıydı, ham ervahtandı. Doğrulukla halledemediği işi iğrilikle halletmek ümidine düştü. Bir gün Sine- Çâk'a iftira ederek dergâh bahçesine atılan bir cesedin onun tarafından öldürüldüğünü iddia ettirdi.

Meselenin gerçeği çabuk ortaya çıkmıştı ama, Şeyh Sine -

Çâk Yusuf artık Edirne'de durmak istemiyordu.

Istanbul'da, Sütlüce'ye geldi. Kanunî Sultan Süleyman bu hikâyeyi duymuş, onun Istanbul'a gelişiyle ilgilenmişti. Sine - Çâk Yusuf gibi, adı dillerde gezen bir hoş meşrebi tanımak istiyordu. Saraydan, Sütlüce dergâhına bir davet iletildi. Fakat Yusuf Dede, bu davete uymak istemiyordu. O, dünya ehliyle ilişiğini kesmişti. Dergâhın bir hücresinde sakin, sessiz oturuyordu. Hükümdarlardan ne bir alacağı, ne de onlara bir vereceği vardı.

Bu habere rağmen, Kanunî'nin davetleri birbirini kovaladı. Hepsinde de aynı cevap geldi.

Sonunda, koca hükümdar bir gün: «Eh!» dedi, «O gelmezse ne gam, biz gideriz...»

Saltanat kayığının sahile yanaştığını gören dervişler telâş ve heyecanla koşuştular, hazrete haber verdiler: «Efendim, hünkâr geliyor».

Yusuf kaşlarını çattı, bir kelime söyledi: «Gelmesin!»

Bu da söz müydü? Kanunî gibi bir hünkâra «Gelme!» diyecek yiğit neredeydi?

Telâşlı dervişler gene koşuştular: «Şeyhim! Hünkâr karaya çıktı!»

«Dedik ya! Gelmesin!»

Herkes korkudan tirtir titriyordu. Hünkâr, dergâhtan içeri-deydi, artık ne olacaksa olacaktı. Belki son dakikada yumuşar, diye ümitlenen biri hücreye bir daha seslendi: «Geliyor!»

Sine - Çâk şöyle gülümsedi: «Pek âlâ!» dedi. «O gelirse biz de gideriz!»

Ve cübbesinin geniş yenini başına doğru çekiverdi.

Hünkârın öncüleri hücreye girip de onu uyur gibi yenini yüzüne çekmiş görünce uyarıp haber vermek için koştular, yüzünü açtılar ve hayretle nida ettiler: «A!»

Sine - Çâk'ın çoktan canı teninden ayrılmış ve dediği gibi «gitmişti».

Mevlevîler, Sine - Çâk'ın kabir taşına yazılmak için birçok şiir söylemişlerdi. Fakat en çok Ârifî'nin su beyti beğenildi:

Garîbim, sine-çâkim, derd-nâkim
Serâser rûhi pâkim, gerçi hâk'im

HACI BEKTAŞ VELÎ

BUNDAN yıllarca evveldi, elime «Kırk Budak» adlı bir kitap geçmişti. Şimdi anlatacaklarımı bu küçük kitapta okumuştum.

Dervişin biri mürşidine: «Acep şeyh nedir? Sâdık nedir? Muhip nedir? Âşık nedir? Erenler bize beyan eyler mi?» diye sorar. Mürşit, dervişin bu sorusuna cevap vermez de bir başka dervişini yanına çağırıp: «Dervişim» der, «Kara Reis'te bize adanmış bir para var, git bunu al gel!» Derviş, mürşidine sual eder: «Nereye gideyim? Kara Reis'i nerede bulayım?»

Mürşit, kaşlarını eğer, başka bir dervişini çağırtır. O da, kendisinden evvelkinin sorularını tekrar eder. Bunun üzerine mürşit, suali soran dervişe döner; emir verir: «Git de bu nezri sen al getir!»

Derviş, emri alır almaz, pîrin önünde boyun eğer, sorgu sual etmeden, nedir, kimdir tasası gütmeden dışarı çıkıp yola revan olur. Böyle olunca yollar kolaylaşır, az gider, uz gider, gele gele bir şehre erişir. «Bu şehir neresidir?» diye sual edince «Hindistan'ın Delhi şehridir» diye cevap alır. Sokak sokak dolaşırken yolu, şehrin pazarına düşer. Orada, bir de bakar ki bir ses ona kendi diliyle seslenmektedir: «Beri gel, derviş!» Derviş davet edildiği yere doğru yürür, hem de şaşırıp kalır. İki yabancı selâm alır, selâm verirler, hoş beş, on beş... Çağıran: «Sen bu ilde garipsin, gel bu akşam misafirim ol» diye yalvara yakara bizim dervişi evine götürür. Yedirir, içirir, ihtiramlar eder. Sabah olup evden ayrılmak isteyince de kemerine işlemeli bir kese iliştirir. Kesenin içinde bin altın vardır.

Derviş, olanı biteni zaten anlamıştır, ama iş bin akçeye dayanınca artık dayanamaz: «Kardeş!» der, «Senin paranı neden alayım?» «Anlamadın mı?» «Neyi anlayacakmışım?» «Yahu sen tâ Hindistan diyarına bu para için gelmedin mi? Benim adım Kara Reis'tir. Bir gün Hint denizinde seferdeydik. Büyük bir fırtı-

naya tutulduk. Deniz kabardı, rüzgâr şiddetlendi. Battık, batacağız. Hak bana bir uyanıklık verdi, velâyet erenlerini imdada çağırdım. Bin altın da kurtuluş hediyesi adadım. O saatta geminin serenleri arasından bir eren zuhur etti. Duası berekâtıyle gemi kurtuldu, sayesinde selâmete ulaştık. Varıp elini öptüm, adını, yerini sordum. Lütfetti, söyledi. —Nezrimizi nice ulaştıralım?— diyince: —Zamanı gelir sana bir kimse salarım? dedi. Salmasına salardı ama, ben bunu nereden bulurdum? Hep bunu düşünüyordum. Dün gece gene imdadıma yetişti. Geleceğini ondan öğrendim. Seni arıyordum. Sana verdiğim bu adanmış paradır.» Bunu söyledikten sonra Kara Reis dervişe bir kese daha uzattı. «Bu da, sana ayak teri olsun» dedi. Ayrıca: «Dergâhtaki canların kaşığı yağlansın» diye bin altın daha saydı ve dervişe: «Haydi selâmetle sahibine git» dedi.

Derviş, bu olanlardan şaşkın şaşkın sokaklarda dolaşırken yolda bir dünya güzeli görmez mi? Doğru güzelin peşine düştü. Üç gün, üç gece evinin önünden ayrılamadı. Zavallıyı görenler haline acıdılar: «O murat sana el vermez, meğer bol altın gerek» dediler. Derviş, keselerdeki üç bin akçeyi önlerine döküverdi. Kızı görmüş, her şeyi unutmuştu. Çil çil altın, kapıları kolay açtı. Gitti kızın dizi dibine oturdu. Bir de baktılar ki ikisi arasına bir el uzanmıştır. Kızın aklı başından gitmişti: «Derviş, bu hal nedir? Bu el kimin elidir?» «O el pirimin elidir ki Rûm diyarından aramıza eriştı. Bizim küstahlık ettiğimize, yanlış yola gittiğimize rıza vermedi». Kız, bu sözle beraber velâyet nurunu gözüyle gördü. Gördüğüne âşık oldu. Yanına varmak, toprağına yüzünü sürmek kasdın etti. Altınları dervişe geri verdi: «Beni, lütfet, ol erenin huzuruna ilet, mübarek cemalin göreyim» diye yalvardı.

Derviş: «Peki, erenler bizim eksik halimize acıyıp yol zahmeti çektirmezler» dedi. Az derken, uz derken yollar tükenivermedi. Baktılar, pirin dergâhındalar. Hemen içeri haber saldılar. Huzura kabul edildiler. Yer öpüp, baş kesip üç bin altını pire teslim ettiler. Pir sordu: «Hiç hikmet ne idiğün bildin mi? Bu rümuzun sırrına erdin mi?»

Derviş yalvardı: «Buyurun erenler şahı, bilelim». Şah şöyle anlattı: «Sen sordun: —Şeyh nedir? Sâdık nedir? Muhip nedir?

Âşık nedir?— Biz dahi sana rümuzla haber verdik. İmdî sâdık sensin. Senin gibi sâdık yoktur. Biz seni bir hizmete koştuk, sorgu sual etmedin gittin, menzili maksuda yettin. Muhip Kara Reis'tir ki zahmet deminde anın mededine eriştik. Vardığında sözünü tuttu, adağımızı verdi. Âşık da şu kızdır ki velâyet remzi görüp bize âşık oldu. Ama şeyhliği biz ettik. Biz, yani Hacı Bektaş».

Bektaş hünkâr keseyi açtı, bin akçeyi derviş Güvenç Abdal'a verdi. «Kız senin helâlindir» dedi, nikâhlarını kıydı. Kızın cariyesi de artlarına düştü. Bektaş Velî: «Üçünüz bir olun, biriniz sır olun» dedi. Şimdi onlar Kırklar Meydanı'ndan ayrı bir türbede yatarlar. Onlar yatadursunlar, biz gelelim Hacı Bektaş Velî Sultan'a.

Rûm'a bir er gelir

Hacı Bektaş Velî, belki yalnız büyük kalabalıkların kendisine gösterdiği aşırı sevgi ve bağlılık yüzünden, hayatı karanlıklara gömülmüş bir uludur. Sevgi ve bağlılık yüzünden dedik. Bu, okuyanları şaşırtmamalıdır. Çünkü böyle bir duyguyla, her zümre, onu kendine maletmek istemiş, onu kendinden görmüş ve göstermiş, bunun için şahsiyetine ve hayatına dair birçok şey anlatmış, yazmış, çizmiş, iddia etmiştir. Bu suretle, Hacı Bektaş Velî'nin gerçek yüzü karanlıklar içindedir. Bu dünyada hakkında en çok konuşulan büyüklerden biri odur. Bir defa, onu sevip, onu kendinden bilenler, ya da onun şanı gölgesine sığınarak bildikleri gibi yaşamak isteyenler işi şirazesinden çıkarınca bir de ona karşı gelenlerin türeyeceği kesindir. Bu yüzden de, her büyük insan gibi o da bir yandan göklere çıkarılmış, bir yandan taşlanmıştı. Kâh uğruna gazalara girilmiş, kâh aleyhine bayrak açılmıştır. Asırlar, onu didiklemekten, hem de yüceltmekten usanmamış, bir yanda cihada çıkan erlere bayraklık etmiş, bir yanda ferman sahipleri küfrüne ferman bağlamıştır. O, halledilemeyen bilmeceler misali etrafı kâh dalgalandırıp, kâh durulturken, bulanıp durulmayan, bir kararda kalan, gene de sadece kendisi olmuş, dünya onun şahsı paklığına bir kir, bir toz konduramamıştır.

Hacı Bektaş Velî hakkında tüm yazılanları, söylenilenleri,

rivayet ve menkıbeleri bir bir gözden geçirip, irisini ufağından ayırmağa kalkmak benim gibi bir âciz kişinin kârı değildi. Zaten bir ömür de buna yetmezdi. Onun için biz her sefer yaptığımız gibi, sandalımızı önümüzden giden himmet takasına bağladık. İyi niyet ve tarafsızlığımızla dümen tuttuk ve yola öyle çıktık. Gene her sefer olduğu gibi, hatalar bizim, atâlar onlarındır. Onlar yolumuzu ışıklandıracak.

Biz gelelim Horasan'a.

Hacı Bektaş Velî, Horasan'ın Nişabur şehrinde, bir rivayette 1242 tarihinde dünyaya gelmiş bir ulu kişidir. Asıl adı Mehmet'tir. Babasının adı İbrahim-üs-Sânî, anasının adı Hatem Hatun'dur.

Küçük yaşta, inkârsız bir şekilde büyüklüğünü açığa vuran Mehmet, babası tarafından devrin ünlü üstadı Lokman Perende'ye teslim edilmiş, «zâhir ve bâtın terbiyesi» ona emanet edilmişti.

Lokman Perende, Hoca Ahmet Yesevî'nin sevgili halifelerinden biriydi. İmam Caferi Sâdık, mübarek hırkasını Şeyh Lokman'a göndermişti.

Şeyh Lokman, Mehmet çocuğu öğrenime soktuğu ilk günlerden başlayarak zorlu bir işe koşulduğunu fark etmişti. Rahlesi önüne oturan çocuk öyle, her çocuğa benzemiyordu. İlk desrte hangi şeyi öğrenmek üzere besmeleyi çektilerse Lokman Perende daha ağzını açmadan Mehmet çocuk onu okudu ve Fâtiha'yı çekti. Belli ki «gayb âleminin gizli hazinelerindeki» ilim ve marifetten küçük çocuğun kalbine yol vardı ve bu yoldan her şey gürül akmaktaydı.

Bir gündü; Lokman Perende Mehmet ile ders yaptıkları, odaya girdi; her yanı yoğun bir nurla kaplı gördü. Şaşırdı. Mehmet çocuk önünde Kur'anı Kerim, çalışmaktaydı. Sağında ve solunda güzellikleri dille ifade edilemeyecek iki zat oturuyordu. Lokman Perende'yi görünce hemen kayboldular. Neden sonra, kendine gelen hoca: «Ne yapıyorsun Bektaş'ım?» diye sorunca: «Kur'an okuyorum» diye sade, masum bir cevaptan başka bir şey alamadı.

Lokman Perende, bütün gördüklerine rağmen, ona hocalık etmeye, bu dile, beyana sığmayan soyut ruhu dünya kuralları altında tutmaya mecbur ve bununla görevliydi. Onun için genellikle çocuğun karşısında duyduğu acze rağmen istifini bozmuyordu.

Bir gün, okudukları medresede, hayli uzak olan çeşmeden su getirmek nedense güç geldi. Hocasına dedi ki: «Dua etseniz de su bizim bahçemizden aksa!» Lokman Hoca: «Bektaş'ım!» dedi, «Benim duam böyle bir keramet için yeterli değil!» «Öyleyse beraber dua edelim». Hoca, talebe el açıp Hak divanına duaya durdular. Bektaş niyaz etti, Lokman âmin dedi. Hak, çocuğun masum niyazına karşı duramadı. Medresenin bahçesinde bilek kalınlığında bir su peydah oldu. Billur billur akıyor, şıkır şıkır ses veriyordu. Az zamanda etrafında susam çiçekleri açtı. Gün yüzüne çıkan suyun önemli bir sırrı vardı. Bunu susamlara söyledi. Susamlar bu sırrı rüzgâra verdiler. Rüzgâr dağlara iletti ve sıra dağlar birinden birine geçire geçire bu sırrı ta Anadolu topraklarına ulaştırdılar. «Rûm'a, Horasan diyarından bir er gelir. Öyle bir er ki...» Rûm diyarı bu müjde ile sarhoş, yıllar yılı onu bekledi.

Marifet var marifetten içeri!

Dağlar birbirine fısıldasın ve Rûm diyarı bağrına basacağı gerçek velîyi bekleyedursun. Her şeyin bir demi vardır ve biz henüz o demde değiliz. Biz hâlâ Horasan diyarındayız.

Horasan erenleri, yetişmekte olan delikanlı Bektaş'a gözlerini dikmişler, ondaki tecelliyi hayret ve hayranlıkla seyretmekteler. Onlar, Lokman Perende'nin büyüklüğünü, ululuğunu; kemal ve kudretini de biliyorlar. Ama hoca, talebe yan yana gelince, kim öğretiyor, kim öğreniyor bu biraz karışık. Birçok defa gördük, Horasan erenleri hoşmeşrep, biraz muzip, hattâ keramet göklerinde uçmaktan hoşlanan insanlar. Bir gün, bir erenler meclisinde oturmuş, sohbet ederlerken içlerinden biri, delikanlı Bektaş'a dönüyor. «Evlât!» diyor, «Zâhir ve bâtın ilimlerinde yol aldığın, gerçeklerden olduğun, bu dünyaya vazifeli geldiğin muhakkak. Tecellin, körlere bile malûm. Ancak malûm olmayan bir şey var: Senin pirin kim?»

Delikanlı Bektaş susuyor. Çünkü bilmiyor. Şimdiye kadar da hiç düşünmemiş. Acaba piri kim? O, doğduğu günden bu yana bir ihsan deryası içinde yüzmüyor muydu? Bu yüzden suyun başını hiç düşünmemişti. Hak huzurundaydı, eğriyi doğru gösteremezdi.

Onun için boyun büktü. «Bilmem» dedi. «Pirim kim, bana bildirilmedi. Ama içinizden hanginiz şu susam yapraklarından biri üzerine seccade yayar, namaz kılarsa, bana o pir olsun, ne dersiniz?»

Bu istek, her halde, keramet göklerinin kuşlarına anladıkları dilden konuşmak endişesiyle ileri sürülüyordu. Horasan erenleri, henüz bıyıkları bile terlememiş olan delikanlı Bektaş'ın bu teklifine tatlı tatlı gülüştüler.

Belki de istenilen, kendilerine çok kolay gelmişti. Fakat bu marifeti bir bir denedikten sonra şunu hayretle gördüler ki, içlerinde susam yaprağı üzerine seccade yayıp namaz kılabilen bir tek kişi var. O da delikanlı Bektaş'ın kendisi... Şu halde onun piri gene kendisi mi olacak?

Şüphesiz bu keramet hikâyesi, her gerçeği, sembollerle söyleyip ebedîleştiren «eskiler»in eseridir. Bektaş Velî'ye pirlik edecek o devirde kendinden başka kimse yoktu, demenin yolunu onlar böyle bulmuşlardı. Horasan erenleri, delikanlı Bektaş susam yaprağı üzerindeki namazını bitirdikten sonra hemen başlarından kispetlerini çıkardılar, onun önünde baş kesip niyaza vardılar. «Anladık» demek istiyorlardı, «Biz sana değil, sen bize pirlik edeceksin!» Delikanlı Bektaş, önüne uzatılan kispetleri bir bir «tekbirledi». Çoğu zaman insan, kendisine verilen vazifeyi ve o vazifenin ehemmiyetini ancak işini yapmaya başladığı ve onun üzerine eğildiği zaman hisseder, fark eder. Böyle olmasa belki de o vazifenin azametinden dehşete düşecek, kendini korkuya kaptıracaktır.

Bektaş Velî, Horasan erenlerinin kispetlerini tekbirlerken her halde onlara, Harabî'nin bir nefesinde Yunus Emre'den tekrarladığı gibi:

Sade Hak var demek değil marifet
Marifet var marifetten içeri.

Bektaş delikanlı bu kıvama erdiği demlerde, artık onu kendi kendisiyle başbaşa bırakmak zamanı geldiğinden Lokman Perende hac yoluna revan oldu. Ayrılık ona acı geliyordu ama, lâzımdı. Arafat'ta diğer hacılarla beraber dururken birden aklına memleketi geldi. Yoldaşlarına: «Kardeşler!» dedi, «Bugün arefedir. Diyarı-

mızda aşure günleri pişi yapılır. Pek de lezzetli olur». O, böyle konuşurken, şeyhinin arzusu Bektaş'a malûm oldu. Gerçekten de Lokman'ın kutlu evinde o demde pişi yapılıyordu. Bektaş sıcak pişilerden birini aldı. Velâyet eliyle Horasan'dan üstadına uzattı: «Buyur şeyhim» dedi.

Lokman Perende hac dönüşü kendisini karşılayan büyük kalabalığın içinde öğrencisine elini uzattı ve: «Merhaba ya Hacı Bektaş Velî» diye seslendi. Bu ad ona bütün bir ebediyet için armağan edilmişti.

Rûm'a revan ol!

Delikanlı Bektaş'a, mürişidi tarafından hacılık payesi verilince o, birdenbire çok meşhur oldu, adı dillerde dolaşmaya başladı. Pirinin piri Hoca Ahmet Yesevî ile buluşup konuşması işte bu cümlelere rastgelir.

Tarihler, bu buluşmanın gerçekte mi, yoksa mânâ âleminde mı geçtiğinde anlaşamıyorlar. Çünkü, artık öğrendik; o devirlerde efsanelerle gerçekler birbirinden ayrılamayacak kadar iç içe, sarmaş dolaş... Ve kimse önem verip de takvimlere bugünkü kadar bağlanmamış. Bu yüzden, ululardan bir ulu hangi yılda doğmuş, bunu yanlışsız bilmek hemen de imkânsız. Bektaş Velî, Ahmet Yesevî'nin gününe erişti mi, erişmedi mi bunu uzmanları araştıradursunlar. Menkıbeler: «Bu halde vakit geçirirken pirinin piri Ahmet Yesevî ile mülâkat etti. Onların işareti ile küffara gazalar edip cihad-ı fi sebilillâh saadetini aldı» der.

Böylece, Bektaş Velî bir süre Ahmet Yesevî'nin ışığı ile ışıklandıktan sonra da Rûm ülkesinin yolları gösterilir. Hatırlarsınız; Hoca Ahmet Yesevî atamız ocağında yanan odunlardan her birini, bir velînin adına diyarı Rûm'a fırlatıp atmış ve herkes nasibinin ardına düşerek yola çıkmış, odunu nereye düşmüşse ateşi orada uyandırmıştı.

Hacı Bektaş Velî'nin Türkistan zaviyesinde görevi tamamlandığı demde, pirinin piri, onu huzurunda tutmuş, âsitanesinin avlusunda yanan ocaktan bir köseği alıp velâyet kuvvetiyle Rûm diya-

rına fırlatmış ve: «Ya Bektaş! Her kande bu köseği düşer ise senin yerin anda olsa gerektir!» demişti.

Az sonra, sanki köseğinin düştüğü yerden kendisine haber ulaşmış gibi, Bektaş'a seslenmişti: «Suluca Karacahöyük'ü sana yurt verdik. Artık burada eğlenme. Rûm'a revan olup yürü!»

Hacı Bektaş, emre uyup baş kesti. Hiç bir yerde ağleneceği yoktu. Ocaktan atılan ateş sanki kendi bağrına düşmüş gibiydi. İçinde bir yangın kabarmış, Rûm'un hasretiyle tutuşmuştu. Sonradan, Hacı Bektaş sevdalarıları bu hadiseyi:

Horasan şehrinde zuhur eyleyen
Hünkâr Hacı Bektaş Velî pirimdir
Gelip Rûm diyarın pürnur eyleyen
Hünkâr Hacı Bektaş Velî pirimidir

diye kutlamışlardır.

Bektaş Velî'nin Horasan'dan sonra ilk konağı Necef oldu. Orada bir «erbain çıkardı», türlü kerametleri herkesi hayret ve hayranlıkta bırakıyordu. Necef'ten Mekke'ye geldi. Orada üç yıl «mücavir» olarak bulunduğunu ve Mekke'den pek güç ayrılabildiğini biliyoruz.

Mekke'den sonra Medine'ye gelip orada da iki erbain çıkarıyor. Medine'den sonra sırasıyle Kudüs, Şam ve Halep'te konakladığını ve her konakta bir erbain çıkarıp türlü kerametlerle dört yanı hayran ettiğini de öğreniyoruz. Davut Nebi merkadine geldiği zaman oranın ermişleri Bektaş Velî'nin etrafına toplanıp: «Biz de seninle erbaine girelim» dediler. Hacı Bektaş Velî, cümle erenlere sordu: «Kadın çilesine mi gireceksiniz, er çilesine mi?» Erenler birden cevap veremediler. Onlar susunca Bektaş Velî açıkladı: «İsterseniz kırk gün hiç bir şey yemeden riyazet yapalım, bu kadın çilesidir. İsterseniz, kırk gün tuzlu et yiyip su içmeyelim, bu er çilesidir».

Davut Nebi merkadindeki erleri bir düşüncedir almıştı. Bu, zorlu bir denemeydi: «Biz, bu ikinciyi yapamayız» dediler. O zaman, Bektaş Velî: «Pekâlâ» dedi, kendisi er çilesine soyundu.

Sanki o, Rûm diyarına gelmeden evvel, her türlü insan zaafından temizlenmek, yıkanmak ve saf bir ruh haline gelmek istiyordu.

Davut Nebi merkadinden çıktığı zaman rengi solmuş, zayıflamış, hali kalmamıştı, ama eriştiği tecelli nuları ile yıkanmış, arınmış, pâk ve duru bir hal almıştı.

Böylece tekrar yola çıktı. Artık hiç bir konakta karar etmek için takati yoktu. İkinci ve gerçek vatanı onu çekiyor, hasretle bekliyordu.

Ol vakitler Rûm erenleri Sakarya suyu üzerinde toplanmışlar, sohbet ediyorlardı. Mcliste bir eksik yoktu. Bir fazlalık da yoktu. Rûm erenlerinin o demdeki namdar Kutbu Karaca Ahmet Sultan'dı.

Karaca Ahmet Sultan'ın elli yedi bin, ya da seksen bin müridi vardı derler. Karaca Ahmet Sultan'ın şeyhi Seyit Nurettin'di. O gün mecliste bir eksiklik yoktu ama, kimse bir türlü sohbet tutturamıyor, sevdayı demlendiremiyordu. Birden, Seyit Nurettin'in sevgili kızı Fatma Bacı'nın yerinden doğrulduğu ve gözünü görünmez uzaklıklara dikerek bir ses dinlediği görüldü.

Bir gerçek er geldi

Fatma Bacı görünmez uzaklıkları derin derin dinledikten sonra o nazlı, tatlı edasıyle seslendi: «Aleykümüsselâm! Ya Velîi benam! Aleykümüsselâm!»

Kalabalık, bir Fatma Bacı'ya baktı, bir etrafına baktı; ortalıkta kimse görünmüyor ve bir ses duyulmuyordu. Öyleydi de ya Fatma Bacı kime sesleniyor, kimin selâmına karşı duruyordu? Bunu ona sordular:

«— Kimin selâmını aldın?»

Fatma Bacı sesin geldiği taraftan sual soranlara doğru kendini güçlükle çevirdi. İçini çekti: «Şu demde Rûm'a bir gerçek er vâsıl oldu. Siz erenlere teveccühle selâm verdi. Onun selâmını aldık» dedi.

Erenler meraktaydı, suallerinin ardı, arkası gelmiyordu. Gene sordular: «Kendisi nerelidir? Gelişi neredendir?» «Horasan diyarındandır, lâkin gelişi Beytullah canibindendir. Gerçek velî-

dir, uğuru kademi ulu tutulmuştur, cümlenizin çerağı ondan uyanacaktır». Rûm erenlerini bir düşüncedir almıştı. Gelenin başka türlü bir er olduğunu anlayınca içlerine haset bulutları gölge çekiverdi. Gözlerini toprağa diktiler. Sonra içlerinden biri hepsinin düşüncesine tercüman olarak konuştu. Dedi ki: «Cümlemiz birleşip bir tedbir edelim ki onu buraya koymayalım. Zira, Rûm halkı ona muhabbetle düşerse gayrı burada bize yer kalmaz!»

Fatma Bacı gülümsedi. Hak takdirini hangi tedbir bozmaya kadirdi ki ki bunlar boza? Onun nasibi gömleği Suluca Karacahöyük'te biçilmiş, Horasan'dan kalkmış, diyar diyar dolaşıp eşiğe varmış da buradan mı dönecek? Ama bir şey de demedi. «Ko hele bir arzuladıklarını yapsınlar» diye düşündü.

Erenler bir oldular, «velâyet kanatlarını çatıp arşa değin bağladılar. Öyle ümitlendiler ki, yolların kapalı olduğunu görünce misafir de bir başka tarafa yüzünü dönecektir».

Halbuki Bektaş Velî, baktı ki yolu bağladılar, önüne çıkan cilveyi anladı: «Eh!» dedi, «Herkese aklının yettiği yerden söz etmek gerek! Arşa kadar yol bağlanırsa biz de arşın üzerinden geliriz!»

Böyle dedi ve güvercin suretine girdi, göğün maviliklerinden süzüldü, Karacahöyük'e doğru indi.

Güvercin ayakları, Hamurkaya'ya değip de taşın içine gömüldüğü demde Rûm erenlerinin içine bir korku düştü. Kor gibi yanmaya başladılar. Doğru Karaca Ahmet Sultan huzuruna vardılar ve dediler: «Sen bize gözcüsün, haber vermek sana düşer. Korktuğumuz er Rûm'a mutlaka geldi. Lâkin kandedir?»

Karaca Ahmet Sultan ses etmedi, erenler meclisinden çekildi. Bir zaman sonra geldiğinde: «Gözümün erişebilmeye izinli olduğu her yere baktım. Her mahlûk eşiyle safada. Yalnız Suluca Karacahöyük üzerinde bir gök güvercin yalnız oturur. Gelen varsa odur. Ondan gayrı değildir. Zira bana göz saldığında üzerime heybet düştü» dedi.

Erenlerin telâşı artmış, korkuları büyümüştü. Bu sefer, Bayezit Bestamî halifesi Hacı Tuğrul'u görevlendirdiler.

«Hacı Tuğrul, doğan suretinde, gök güvercinin karşısına gitti. Ona ser pençe uzattı. Lâkin Bektaş Velî atik davranmıştı. Doğana

karşı kendi suretinde görünüp onu öyle bir sıkı tuttu ki hayvancık kendinden geçti». Aklı başına gelince Bektaş bir çift söz etti. Bu aslında bir emirdi: «Var git gördüğün söyle!»

Hacı Tuğrul, az evvel, ellerinde can vermek üzere olduğu kişinin güzelliğine hayran olmuş, gözlerini ondan ayıramıyordu. Kendini, onun ayakları dibine atıp yalvardı: «Eksiklik bizden, kerem sizden!»

Onun heyecanı ve halis duyguları Bektaş Velî'nin hoşuna gitmişti. Bunun üzerine yeniden konuştu: «Bu nice haldir ki, biz size mazlum suretinde geldik, siz bize zalim suretinde görünürsünüz. Eğer, güvercinden de mazlum bir suret olaydı, biz o hali giyer gelirdik: Seni bize havale kılan rical-i güzine var bizden niyaz götür. Onları benim lisanımdan davet et. Bizi kendilerinden hariç tutmasınlar» dedi.

Tuğrul Sultan gördüğü tecelliden hayran ve şaşkın, baş kesip niyaz etti: «Duyduk ve uyduk, Sultanım!» dedi.

Duyduk ve uyduk dedi ama, Rûm erenleri Hacı Tuğrul'dan duyduklarından sonra da uymadılar. Onlar velâyet sancağını kolay kolay teslime yanaşmıyorlardı demek. Bu yüzden de davete icabet etmediler ve: «Ne lâzım biz anın ayağına varmak? Niçin ol bizim katımıza gelmez?» diye benlik gösterip ayak dirediler.

Halbuki Hacı Bektaş Velî, yokluk kazanlarında kaynaya kaynaya, o hale gelmişti ki, zaman zaman kendi kendinden bile kayboluyor, kendi kendini bile bulamıyordu. Pirinin piri ona: «Suluca Karacahöyük'ü sana yurt verdik» dememiş miydi? Şu halde oraya gidecekti. Erenlerin ayağına gitmekte ne gibi bir eksiklik vardı? Elbette onların ayağına da gidecekti. Heybesini omuzuna vurdu. Horasan'dan bu yana çekip getirdiği suyun başından tuttu. Karacahöyük'e doğru yöneldi. Gide gide yolları tükenmiş, lâkin Bektaş Velî'nin masallar misali serencamı tükenmemişti.

Kadıncık Ana'nın evi

Sıcak bir ağustos sabahıydı. Suluca Karacahöyük köyünün hamarat kadınları köyün doğu yönündeki pınar başında buğday yıkıyorlardı. Hepsinin neşesi yerinde, gönülleri ferahta olduğu bir

gündü. Aslında yedi haneden ibaret olan Suluca Karacahöyük köyünde herkes birbiriyle akraba idi. Rivayetler, bu köyün Selçuk hükümdarı Alâeddin Selçukî tarafından Yunusu Makrî adındaki bir ulu kişiye yurtluk olarak verildiğini söyler. Yunusu Makrî'nin dört oğlu varmış. İdris, İbrahim, Sarı, Süleyman adlı bu dört genç babalarının ölümünden sonra ev-bark sahibi olup bu yurtluğa yerleşmişler. Kız alıp, kız verme bahanesiyle buraya gelen üç aile daha Karacahöyük'te mekân tutunca, burası yedi haneli bir köy olmuş. O sıcak ağustos sabahında, köyün harman kaldıran erkeklerinin de. buğday yıkayan kadınlarının da keyfi yerindeymiş de içlerinde düşünceli duran, gamını dışarı vurmadan için için yanan tek bir kadın varmış: Fatma Nuriye Hatun!

Kimdi bu Fatma Nuriye Hatun? Bu soru, pek çok defa olduğu gibi, yine karanlıklar içindedir. Yüzyıllardan beri Bektaşîler bunun kavgasını yapıp duruyorlar. Fatma Hatun, İdris Hacı'nın kızı mıydı? Karısı mıydı? Fatma Hatun'u, İdris Hacı'nın kızı bilenlere göre, o sonradan Hacı Bektaş Velî'nin karısı, onun Timurtaş isimli oğlunun anası olmuştur. Hayır, İdris Hacı'nın karısıydı diyenler işi karıştırmışlar, bir türlü de içinden çıkamamışlar. Bektaşîler aralarında kavgalarını ededursunlar. Biz kimsenin işine karışacak değiliz. Bize sorarsanız Fatma Hatun'u İdris Hacı'nın kızı bilmek gönlümüze ve aklımıza yakın geliyor, ama bu o kadar önemli de değil. Önemli olsaydı, menkıbeler bu işin üzerine bir ışık tutar, cümle âlemi didişmeden kurtarırdı. Önemlî olan, bu hatunun uyanık gönüllü, keşfi açık bir insan oluşu. Hani Bektaş Velî Rûm diyarına adım atıp da: «Selâmünaleyküm ey Rûm'da olan erenler!» diye gelişini bildirip yolunun yolcularını selâmlamamış mıydı? İşte, efsaneye bakarsanız koca Rûm diyarında bu sesi ilk duyan bu kadın kişidir. Fatma Hatun o mutlu sesi duyduğundan beri tarifsiz bir yangın içindedir. Gözleri yolda, gönlü kuşkuda günler günü kendini müjdeleyen bu sesin sahibini beklemiş, artık beklemekten yorgun düşmüştür. Pınar başında buğday yıkayan genç kadınlar sular gibi şakıya şakıya iş görürken bir yandan da Fatma Hatun'a takılmakta, onunla şakalaşmaktadır. Hepsi onun uzaklara dalıp giden kara hüznünü, hepsi de tütmeden yanan yüreğinin ateşini hissediyor.

Onlar şakalaşadursun. Pınar başına doğru, sıcak ağustos güneşinin altında yavaş yavaş yürüyen bir yabancı var. Uzun boylu, sarıca benizli, iri, derin siyah gözlü, elmacık kemikleri çıkık, alnı açık, aydın, huzurlu bir derviş bu! Güneş altında şahrem şahrem yarılan toprak gibi sırlı, derin, düşünceli, sessiz sessiz yürüyordu, ama gene de bir anda bütün kadınların başını kendisine doğru çeviriverdi. Hepsinin nefesi kesilmiş, köylerinin ufkunda doğan bu inanılmaz güzelliğe bakakalmışlardı.

Neden sonra, içlerinden biri kendisini çabuk topladı. Ne vardı bu hale gelecek? Karşıda, elinde asâsı, bir derviş, alelâde bir derviş duruyordu işte! Belki de ekmek istiyordu. Böyle düşünen kadın, durmuş, tatlı tatlı gülümseyen bir yüzle kendilerine bakan adama seslendi: «Hey! derviş! Eğer ekmek istiyorsan Allah versin. Bizim yabancılara verecek ekmeğimiz yok!»

Yabancı hiç sesini çıkarmıyordu. Pınarın az ilerisinde gölgesi yerleri öpen bir salkımsöğüt vardı, girdi, onun serinliğine oturdu. Kendisine yapılan muameleden ne darılmışa, ne gücenmişe benziyordu. Sanki duymamış gibiydi.

Kadınlar işlerine döndüler. Gene sular şıkırdıyor, kehribar renkli buğdaylar yıkanıyordu ama, kadınların şakıması kesilmişti. Herkes, arkadaşlarının dervişe yaptığı muameleden biraz mahçup gibiydi. Fatma Hatun, uzun bir mücadeleden sonra kendine gelebildi. Konuşmaya takat getirince arkadaşına: «Neden, ekmeğimiz yok dedin? Belki açtır garip. Ben eve varıp ona azık getireceğim» dedi. Böyle demesiyle yola düzülmesi bir oldu. Az sonra, birkaç yufta ekmeği, biraz yağ ve balla geldi. Onları söğüt dalı dibindeki yabancıya sundu. Bu getirdiklerinin teknesinin dibinde kalan son nafaka olduğunu kendinden başka bilen yoktu.

Fatma Hatun, akşam olup da eve dönerken, «Bu akşam İdris Hacı'ya ne yedirmeli acep?» diye düşünüp duruyordu. Kapıdan içeri girdi, ekmek teknesinin önüne vardı ve hayretle gördü ki, tekne ağzına kadar sıcacık yufkalarla dolu! Yağ çömleği, bal çömleği de öyle. Ev, bet bereket içinde. Fatma Hatun'un gönlünden de gam gitmiş, karanlık gitmiş. Hemen İdris Hacı'ya koştu, bir tenhaya çekip olanları bir bir anlattı. Telâşlı, nefes nefeseydi. Yabancı dervişin gidivereceğinden korkuyordu. Beraberce pınar

başına doğru seğirttiler. Rahat bir nefes aldılar. Derviş, derin bir vecd içinde, gözlerini kapamış, sanki akşam karanlığında, eriyip gitmişti. Yanına yanaşanları duymadı. İdris Hacı usul usul elini omuzuna koyunca gözlerini açtı. «Bizim eve mihman olur musun?» İdris Hacı bunu üçtür soruyordu. Bektaş Velî dayanılmaz bir mutlulukla «Eyvallah!» dedi. Üçü birden yürüdüler. Sonradan, «Kadıncık Ana» ve «Kutlu Melek» diye anılan Fatma Hatun, o gece tarihin gelmiş geçmiş sayılı konuklarından birine hizmet ediyordu. Bektaş Velî, Kadıncık Ana'nın evinden bakınca, karşıda ulu bir dut ağacı gördü. Bu, geleneğe göre, pirinin piri Hoca Ahmet Yesevî'nin Bektaş Velî adına Anadolu'ya fırlattığı ateşin yeşermesiyle vücut bulmuş olan ağaçtı. Artık yolculuk sona ermiş, kökün, dallanıp budaklanma sırası gelmişti.

Biz çağımızı sırladığımız zaman...

Âşık Paşazade, o tatlı dilli tarih kitabında der ki: «Ve hem dört taifei Rûm var kim misafirler içinde anılır. Biri Gaziyânı Rûm, biri Ahiyânı Rûm ve biri Abdalânı Rûm ve biri dahi Bacıyânı Rûm. İmdi Hacı Bektaş Sultan bunların içinden Bacıyânı Rûm'u ihtiyar etti, keşf ve kerametlerini ana gösterdi, teslim etti». Biz, bu olayı biliyoruz. Uzaktan uzağa selâm alıp selâm vermekle başlayan hikâye söğüt dalının dibinde gelişmeye başlamış, Kadıncık Ana'nın evinde katmer güller gibi açılmıştı.

Kadıncık Ana, Hacı Bektaş Velî'nin gerçeğini görmüş ve anlamıştı. Ama Rûm erenleri onu anlamamakta, onun gerçekliğini kabul etmemekte ısrar ve inat ettiler. Bu yüzden de ona ne hoş geldin diyen oldu, ne beş geldin.

Bektaş Velî, çok sabretmiş, çok beklemişti. Kendi kendine: «Eh» dedi, «Artık şu canlara bir tebessüm gerek!» Rûm erenleri, bir namaz vakti Hak divanına namaza durmuşlardı. Bir de baktılar, seccadeleri bir bir ayakları altından kaybolup gider... Kimse bu cilvenin hikmetini anlayamadı. O gün akşama kadar aralarında bunu konuştular. Her birinin dilinin ucuna Bektaş Velî adı geldi ama, kimse düşündüğünü açıkça söyleyemedi. Bektaş Velî sa-

bah gün ışırken İdris Hacı ile beraber tarlaya gidiyor, harman savurup buğdayı samandan ayırıyor, böylelikle de mihman olduğu ocağa yük olmaktan kurtuluyordu. Ev sahipleri, misafirlerinden son derece memnundular. Onun mucizeli varlığını Suluca Karacahöyük'ün taşına toprağına anlatmak istiyorlar, vakit gelmemiş olmalı ki seslerini kimseye duyuramıyorlardı.

Bir akşamdı, Kadıncık Ana çorba kaynatıyor, hem de usul usul türkü söylüyordu. İdris Hacı ile Bektaş Velî kapının önüne oturmuşlar, batan günün kızıl ışıklarını seyrediyorlardı. İkisi de konuşmuyordu. İkisi de konuşmadan anlaşmayı seviyorlardı. Gün iyice çekilip ortalık iyice kararmaya başlayınca Bektaş Velî sanki kendi kendine söylermiş gibi: «Hava karardı, ben varıp evin çerağını uyandırayım» dedi. Sonra, yerinden kalktı, ocaktan aldığı bir korla çerağı uyandırdı. Bu işi yaparken dudakları hafif oynuyor ve duyulur duyulmaz bir sesle Bektaş Velî ışık gülbanki çekiyordu:

«Bismi şah... Allah Allah! Çerağı ruşen, fahri dervişân... Zuhuru iman, küşadı meydan... Kanunu evliya, kuvveti abdalân. Gerçek erenler demine. Hûuuu... Allah dost!»

Kadıncık Ana ve İdris Hacı bu sırlı gülbanke kulak vermişler, nefes almadan onu dinliyorlardı. Bektaş Velî, yüzünü onlara döndü ve hemen hemen ilk defa kendisinden bahsetti: «Biz püf! deyip, erlik kuvvetiyle kendi çerağımızı sırladığımız zaman cümle Urum erenlerinin çerağları dinlenir (söner). Bu akşama değin müsamaha semtine yüz tutmuşken, bu akşam, velâyetimiz nurundan Diyarı Rûm'a bir nişan düşürmek dileriz» dedi ve çerağlar önünde yeni bir gülbank çekti, bu ışığı sırretme gülbanki idi:

Bismi şah... Allah Allah
Bâtın oldu çerağı nuri Ahmet
Zâhir oldu şems ü mahı Muhammed
Allah eyvallah. Hû... dost!

Bu gülbankten sonra «püf!» dedi, çerağını sır etti, onunki ile beraber bütün Rûm diyarının ışıkları söndü ve hele Suluca Kara-

cahöyük derin, çok derin bir karanlığa gömüldü. Bu, üç gece böyle sürdü.

Üst üste gelen bu hallerden sonra Rûm erenleri yeniden toplanıp «meşveret ettiler». Artık Hazreti Hünkâr'ın huzuruna gitmek gerekti.

Kime sorsalar, Bektaş Velî'nin, Kadıncık Ana evinde mihman olduğunu biliyordu. Mucur yolundan doğru Suluca Karacahöyük'e yaklaştıkları zaman onları «Bektaşlar» karşıladı. Çatkaya, Loğtaşı, Hiyartaşı, Hamurkaya, Kızılkaya bir bir erenlere şahitlik ettiler. Bektaş Sultan'ın ne ulu bir er olduğunu Rûm erenlerine hâl diliyle anlattılar.

Suluca Karacahöyük'ün hemen kenar çızısında Bektaş Velî'nin Horasan diyarından çekip getirdiği ve başını Karacahöyük'e bağlayıp «Ak! Pınar» dediği Akpınar gürül gürül akıyordu.

Rûm erenleri nurlu Karacahöyük'ün bu füsunlu hallerini göre göre Kadıncık Ana'nın evine yürüdüler. Huzura varıp Bektaş Velî'nin velâyet kudreti önünde baş kesip niyaza vardıkları zaman bir de gördüler ki her birinin altındaki seccade, makamları sırasına göre Bektaş Velî huzuruna dizilmiştir. O, bir bir, her birine makamlarını gösterip, buyurun oturun izni verdi. Cümle Rûm erenleri özür ve niyaz eylediler: «Erenlerin nefesin teberrük kılmadık. Eksiklik ettik. Hatâ bizden, atâ, sizden!» dediler.

Nasibimiz Huda'dandır!

Ve «Ey Hünkâr! gelişin ne yerdendir, kimin neslisin, mürşidin kimdir, meşrebin nedir?» diye sordular. Bektaş Velî eyitti: «Türkistan ilinden, Horasan diyarından gelmişiz. Neslimiz Âli Abâ'dır. Babam Musa Sâni oğlu **Seyit Mehmet'tir.** Mürşidim **Hoca Ahmet Yesevî'dir, meşrebim Muhammed ve Ali'dendir, nasibim** Huda'dandır» dedi. Bu sözlerini **doğrulamak için elini koy**nuna atıp Yesevî fermanını çıkarmak istedi. Tam o anda gökten bir tomar indi. Açıp bakanlar, aradıklarını bunda buldular. Bunun üzerine Bektaş Velî'den destur alıp pir huzurundan ayrıldılar. Bu toplantıya gelmeyen iki eren vardı. Biri, hatırlarsınız, Tapduk Emre idi. O, «Dost divanında cümle erenlerin nasibi üleş-

tirildikte Hacı Bektaş nâm kimesne görmedim ve işitmedim» demiş, sonra, pirin avucunun içindeki yeşil beni görerek kendisini tanımıştı.

İkincisi Akşehirli Seyit Mahmut Hayranî idi. Hayranî, Bektaş Velî'ye üç yüz dervişini alıp alayı vâlâ ile gelmek diledi. Bir aslana bindi, eline kamçı yerine bir yılan aldı, yola düzüldü.

O geledursun, Bektaş Velî, Kadıncık Ana'ya dedi ki: «Mahmut Hayranî aslanı at edinmiş, yılanı kamçı, bize gelir... Canlıyı teşhir etmek ve emri altında tutmak kolaydır. Aslında hüner cansızı sağ etmektir». Böylece diyip Kızılkaya'ya vardı, üstüne bindi ve «yürü!» diyip Seyit Hayranî'ye karşı çıktı.

Artık, Bektaş Velî'nin şöhreti dalga dalga kabarıp Suluca Karacahöyük'ten aşmış, taşmıştı. Bütün Anadolu ondan bahsediyordu.

Şimdi, «Kitabı Cihannüma»dan şu satırları beraberce okuyalım: «Orhan Gazi'ye, karındaşı Ali Paşa eyitti: —Ey karındaş! Elhamdülillâh ki padişah oldun. Yevmen ve yevmen askerin ziyade olmaya başladı. İmdi sen dahi kendü askerine bir nişan et kim sair askerden mümtaz olup da rûzı kıyamete değin, anınla anılasın—. Orhan eyitti: —Sen ne buyurursan ben onu kabul ideyim—. Ali Paşa eyitti: —Etrafındaki beylerin börkleri kızıldır, senin has bendelerinin börkleri ak olsun—. Orhan Gazi bu sözü kabul edip buyurdu: —Bilecik'te, ak börkler büktürtüp, âdem gönderüp, Hacı Bektaş Horasanî'den icazet alıp evvel kendü giyinip andan tevabîi giyeler...—».

Eski tarihlerimizin her biri, bu hikâyeyi başka türlü anlatır. Bazılarına göre, söz konusu hükümdar Orhan Gazi değil, babası Osman Gazi'dir. Diyorlar ki, Selçuk hükümdarı, Osman Bey'in istiklâlini tanıyarak ona tuğ ve alem gönderdi. Bir de ak sancak... Osman Bey, bu ak sancak şanına, askerinin börkünü de beyazdan yapıyor. Sonra, bir kısım efradı da yanına alarak pirin duasını istemeye Karacahöyük'e gidiyor. Börkü tekbirletmek istiyor. Bektaş Velî, elini bu askerlerden birinin başına koyarak, hayır duaya başlıyor. Bu sırada, cübbesinin yeni, neferin külâhının arkasından sarkmış. İşte, buna dikkat edenler, dönüşte, Yeniçeri külâhlarının arkasına, dik dörtgen biçiminde yatırma denen bir keçe ilâve ediyorlar.

Eski tarihlerin yazdığını yeni tarihler ve tarihçiler doğru bulmuyorlar. Yeniçeri Ocağı'nı, Bektaş Velî'ye dayamanın ve ocağın onun tarafından okunmuş ve tekbirlenmiş olmasının tarihî gerçeklere uymadığını iddia ediyorlar.

Biz, buna karşı bir şey diyemeyiz. Ancak, bizim için gerçek olan şudur ki bu asker ocağı, kendisini Bektaş Velî'ye bağlı bulmuş ve bağlı bilmiştir.

Eskiden, her yeniçerinin elinde bir sofra tezkeresi olurmuş. Yani künyesinin yazılı olduğu bir kâğıt. Sofra tezkeresini her bölüğün çorbacısı ve odabaşısı mühürlermiş. Bu sofra tezkerelerinden birinden şu satırları okuyalım:

«Müminiz kalûbelâdan beri, Hakkın birliğine eyledik ikrar. Bu yolda vermişiz seri! Nebimiz vardır. Ahmedi Muhtar. Cenabı evvelden beri mestaneleriz. Nûru ilâhîde pervaneleriz. Bir bölük bu cihanda serseri divaneleriz. Sayılmayız parmakla. Tükenmeyiz kırmakla. Taşramızdan sormakla, kimse bilmez ahvalimiz. On iki imam, on iki tarikat, cümlesine dedik belî. Üçler, Beşler, Yediler, nuru Nebi, keremi Ali, pirimiz Sultan Hacı Bektaşı Velî...»

Evet, görülüyor ki her yeniçerinin piri Hacı Bektaş Velî'dir. Ordular onun şanına, onun kuvvetiyle sefere çıkmış, zaferden zafere onun nefesi berekâtını üzerinde duyarak ulaşmıştır.

İster doğrudan doğruya kendisi yeniçeri börkünü tekbirlemiş olsun, ister bu tekbirleme işi efsanelerin malı olsun, sonuç değişmez... Osmanlı ordularının tarih sayfalarına geçirdiği şanlı zaferlerde Hacı Bektaş Velî'nin kokusu vardır. Muharipler, her sefere onun şanı gölgesinde gülbank çekip «Pirimiz Hacı Bektaş Velî. Hû diyelim hûuuu!» diyerek çıkmışlar.

Dünya tarihinin kucağına, inanılmaz bir mucize gibi doğan Osmanlı - Türk Birliği iki ezel kaynağından nasip alarak ve beslenerek kişiliğini kazanmış derler. Bu kaynaklardan biri Mevlânâ Celâleddin, diğeri Bektaş Velî'dir.

Aynı asrın mucizeli çocukları olan bu ululârla aramızda yedi yüz yıla yaklaşan bir uzaklık var. Fakat zaman bağından, kurtulmuş olan onlar, içimizi dışımızı öyle işlemişler, düşüncemize, ruhumuza, duygularımıza öyle yerleşmişler ki kendilerini en inkâr

ettiğimiz anda bile inkârlarımızı, tıpkı ikrar devirlerinde olduğu gibi, onların varlıklarının mührüyle mühürlemekten kurtulamadık. Sonradan, iki büyük tarikata iki ölmez alem olan bu velîlere Türk kültür ve tefekkürü adına çok şey borçlu olduğumuzu, her şeye rağmen, içtenlikle bilip bildirmemiz gerek. Her şeye rağmen, diyoruz. Sonradan, bu iki ulunun ve özellikle Bektaş Velî'nin adı ardına saklanarak getirilen türlü dertler, isyanlar, ayrılıklar, ihanetlerle onun seçilmiş varlığının bir ilgisi yoktur. Hattâ o, aziz dostu Muhlis Paşa'nın torunu Âşık Paşazade'nin dediği gibi, «Şeyhlikten ve müritlikten fârig» cezbe göklerinde kanat açan bir dervişti.

Fakat biliyoruz, Anadolu'ya bir manevî görevle gönderilmişti. Menkıbelerin Bektaş Velî'nin eline verip Orta Asya'dan Anadolu'ya getirdiği Aksu, elbette bir hakikat ifade ediyordu. Demek ki o, Orta Asya Türklüğü'nün özünü, ruhunu, hayat usaresini Anadolu Türklüğü'ne nakletmek, orada döllenip bereketlendirmekle vazifeliydi. Türk - İslâm izdivacının harika çocuğu Türk - Osmanlı Devleti için pirler himmetiyle böylece gelişip büyüyecekti. Gerçi Bektaş Velî, anlatıldığı gibi bir teşkilâtçı, bir kurucu mizacında değildi ama, onun hayatı ve çeşnisi esasen birtakım nizam ve düsturları kendinde taşıyordu. Bu gerçekler söz konusu olurken etrafındakilerin: «Göster de görelim» demelerine hacet yoktu, çünkü o, bizzat yaşadığı hayatla, inanmış olduğu gerçekleri ve kendisinde emanet olan düsturları etrafındakilere gösteriyordu.

Bu yüzden, etrafında toplananların sayısı çabukça çoğalmağa başladı. Yedi ailenin ocağından ibaret olan Suluca Karacahöyük köyü, kısa bir zaman içinde şenlendi, gelişmeye başladı. Bu gelişme köyü de köylüyü de ister istemez değiştiriyor, ortada değişmeyen hep o kalıyordu. O, Kadıncık Ana'nın evine nasıl fakir bir mihman sıfatıyle geldiyse, hep o mütevazı kisveyi muhafaza etti. Horasan elinde ciddî bir sülûk seyri geçirmiş, erbainleri, çilesi, seyahatıyle tam bir derviş terbiyesi görmüştü. Anadolu'nun muayyen mihraklar etrafında toplanması, sonra da bu mihrakların kurulmakta olan yeni Türk Devleti'ni desteklemesi lâzımdı. Bektaş Velî'nin tarihimizin akışı içindeki yapıcı yerini **biz bu** açıdan görüyoruz.

Menkıbeler pirlerin piri Hoca Ahmet Yesevî'nin kutsal emanetleri Hacı Bektaş Velî'ye verdiğini, fırsat buldukça tekrar eder. Taç, hırka, sofra, alem gibi adlar verilen bu emanetlerin birtakım semboller olduğunda şüphe yok.

Meselâ bektaşîlerce, «tacın **imanı hakikattir, kelimesi tekbir**dir, kalbi pirdir, farzı muhabbettir, sünneti himmettir, guslü fenalardan uzak olmaktır, kilidi hizmettir».

«Hırkanın» da «imanı mürşidi sevindirmek, kalbi her ayıbı örtmek, bâtını edeptir». Bir Bektaşî için insan vücudunun değeri şudur: «Başında tacı devlet, alnında namazı taat, kulağında gülbanki, Muhammed, burnunda rayihai muhabbet, ağzında imanı şehadet, göğsünde Kur'anı hikmet, elinde desti velâyet, belinde kemeri hidayet, dizinde demi tarikat, ardında ecel, önünde kısmet».

Çerağa gelince, Bektaşî meydanında uyarılmış olan Horasan çerağı Hacı Bektaş Velî yolunun nurudur. Kalemimiz Bektaş adına takıldığı ilk gün, hatırlarsınız ki biz, Güvenç Abdal ile dünya güzeli efsanesinden sözetmiştik. Güvenç Abdal, Bektaş Velî'ye: «Âşık nedir, sâdık nedir, derviş nedir, mürşit nedir?» diye sormuştu da, Bektaş Velî de onu seyahate göndermişti. Güvenç Abdal bu seyahatten dünya güzeliyle beraber döndü. Pir huzurunda niyazbent olup nikâhları kıyıldı. Sonra yeni gelin «Eyvah, bu huzura lâyık bir armağanım vardı. Kande koydum acep, bulamaz oldum» diye dövündü. Hazreti Hünkâr elini yanındaki perdeden içeri uzatmış, oradan kırk budaklı bir şamdan çıkararak sormuştu: «Kaybettiğin bu mu?»

Bu şamdan, yüzyıllar boyu Kırklar meydanında durdu. Şamdanın kırk budağında uyanmış kırk çerağ bir kolda birleşiyorlardı. Belki de bu, insanları aynı aşk ışığında birlik ve beraberliğe davet etmenin bir sembolüydü. Çünkü bütün büyük pirlerin yapmak istediği buydu. Nifak, ayrılık, düşmanlık, çekişme, kin, garez... biz insanların, alelâde insanların kârı. Velîler, Hak yolunun davasız, ikiliksiz, kavgasız yolcuları, birleşmek ve bilişmekten başka ne bir şey düşünmüşler, ne bir şey istemişler.

Sözü burada sıralayalım...

Bir gündü. Hacı Bektaş Velî, akşamın gölgesinde yavaş yavaş büyümekte olan Suluca Karacahöyük köyünde dolaşıyordu. Buraya gelip yerleşmesinden beri yıllar ve yıllar geçmişti. Yıllar bu topraklara türlü değişiklikler de getirmiş, toprak daha bereketli, daha verimli, insanlar daha candan, daha sevinçli, daha dost olmuştu. Onun, Suluca Karacahöyük'e nasip bağladığından beri, o topraklarda açlar doymuş, çıplaklar giyinmiş, az ahali çok olmuş, savaşmanın da, sevişmenin de misilsiz örnekleri insanların önüne dökülmüştü.

O, yaşadığı yeri, manen ve maddeten âbâd ve mamur eden talihliler soyundandı. O gün yorgun ve düşünceliydi. Asâsını toprağa dayayıp şöyle bir dinlenmek üzere durmuştu. Birden topraktan ona, aşinası olduğu bir ses geldi. Asâsını vurdu, billur gibi bir su gürül gürül çağlamaya başladı. Bu suyun adına Zemzem Pınarı dediler. O gündür, bugündür Çilehane belinde akar durur.

Bektaş Velî adı etrafında örülen menkıbelerde, bir defa daha söylemiştik, su konusu çok gider, gelir...

Onun sadık müritleri arasında, anlattıklarına göre, Sarı İsmail derler, bir zat varmış.

Bir gün, pirine hizmet olsun diye, bir güğüm su ısıtıp Hacı Bektaş huzuruna varmış: «Sizin için su ısıttım, çimseniz olmaz mı?» demiş. Bektaş Velî'nin, Sarı İsmail'e cevabı şudur: «Konya'ya var, Celâleddin Rumî'ye bizim selâmımızı ilet, onda bizim bir kitabımız vardır, al getir».

Sarı İsmail, «Eyvallah» diyip yola çıkıyor, ama doğrusu, biraz da hayrettedir. Hazreti Hünkâr, evet, hayır, demedi, bir ibrik suya onu ta... Konya'ya çevirdi. Eh! Elbet vardır bir hikmeti. Sarı İsmail Konya'ya ulaşıp pir selâmını Mevlânâ Celâleddin huzuruna teslim ettikten sonra, «Ben ona bir ibrik su ısıttım, o beni Konya'ya göndermekle cevap verdi» diye, bu müşkülünü de sordu. Mevlânâ, Sarı İsmail'e dedi ki: «Her gün Hacı Bektaş Velî huzuruna yedi deryayı bîpayan (sınırsız yedi deniz) uğrayıp kendilerini arz ederken, senin su ısıtma teklifin elbette caiz değildir».

Sarı İsmail, böyle incelikleri ne bilsin? Boyun büküp eyvallahı çekiyor sonra da «Hazreti Hünkâr'ın sizde bir kitabı varmış, bari onu verseniz de ben Karacahöyük'e dönsem» diyor. Bu söz üzerine Mevlânâ gülüyor: «Kitaptan murat, şu işittiğin sözlerdi, pirin sana cilve yapmış, var git sen de bizim selâmımızı ona götür» diyor.

Bu hikâyede önemli olan, menkıbenin Mevlânâ dilinden konuşarak: «Her gün Bektaş Velî huzuruna yedi sınırsız denizin uğrayıp, kendisini arz etmesi meselesidir». Okuyanlar bu gerçeği istedikleri gibi yorumlayabilirler.

Fakat, bütün bu yazdıklarımız, Bektaş Velî'nin en önemli en büyük kerametleri değildir. Velîlerin asıl kerametleri, zaten, onların kendi varlıklarıdır. Hacı Bektaş Velî'nin ise bizce bu millete kazandırdığı en büyük şey, mucizeli bir dil olmuştur. Bugün, bir Türkçe varsa bu, şeceresini Bektaş Velî'ye bağlayan büyük halk şairlerinin ve özellikle bunların bayraktarı olan Koca Yunus'un eseridir. Yunus Emre ve ondan sonra gelen sayısız Bektaş Velî gibi, Türk dilini beste beste işlemişler, geliştirip güzelleştirmişlerdir.

Bu nasıl ve niçin Bektaş Velî çevresinde oldu? Biz buna cevap verecek yetkide değiliz; bilgimiz de gücümüz de bu gerçeğin nasılını ve niçinini cevaplandıramaz. Ancak biz böyle inkârsız bir gerçeğe bir kanat vurup geçebiliriz...

Artık, yolumuzun sonuna gelmiş bulunuyoruz. Tarihler diyorlar ki: «Hacı Bektaş, Sultan Orhan zamanında vefat etmiş ve onun huzurunda Karacahöyük'teki türbesine defnedilmiştir». Yine tarihlerin dediğine göre, «Onun türbesini bir Tatar melikesi âbâd ettirmiştir».

Abdal Musa, az zaman sonra, bu türbeye mihman olmuş, orada Kadıncık Ana ile uzun sohbetler etmiş, «Hazreti Hünkâr'a ait ne bilmiş, ne görmüşse Kadıncık Ana'dan dinlemiştir»...

Bektaş Velî türbesi, bu haliyle Sultan Süleyman devrine kadar kalmış ve çok harap, çok bakımsız hallere düşmüştür. İşte o devirde, Miri Miran Şeytan Murat isimli bir zat, bu türbeyi tamir ettirmiş, kurşunlattırmış, harap olmaktan kurtarmıştır.

Bektaşî tarikatı, Bektaş Velî'nin ölümünden en az yüz yıl sonra kurulmuştur. Kimler tarafından ve nasıl kurulduğu bizim bilgimizin dışında. Bektaş Velî, bütün kayıtlardan azade bir şahsiyetti. Gene de öyledir. Onu taşlayanlar da, taşlatanlar da bu şahsiyetin gerçeğine erişemezler. Aslında, yüzyıllar içinde bir görünüp, bir kaybolan bazı bağlantısız yıldızların gerçeğine kim ulaşabilmiştir ki? Onun için sözü burada sırlayalım.

Geldiği gibi giden velî

Son sözümüzü söylemeden, şunu hemen itiraf etmek gerekir ki biz, Hacı Bektaş Velî'nin sırlı destanına bir şey katabilmiş değiliz. Başı, sonu olmayan zaman içinde, Bektaş Velî, bu dünyada bir eyyam karar eden o ululardandır ki, sır gelip, sır gitmiştir. Düğüm üstüne düğüm vurularak âlem halkından gizlenen bu eren, gelişme tarihimizde, çözemediğimiz gerçeklerin temsilcisi olarak kalacaktır.

Geleneğe göre, Hacı Bektaş Velî'den sonra Hızırlâle Sultan, Resulbali Sultan, Mürsilbali Sultan, Balım Sultan, İskender Dede, Ak Dede, Emîr Kasım Dede, Sersem Ali Baba Bektaş Velî'nin Horasan postunu işgal etmişlerdir.

Bektaşîlik teşkilâtı bir tarikat haline gelince Anadolu'da ve Rûmeli'de kırk esaslı dergâh kurulmuş ve bu dergâhlar «Baba»lar tarafından yönetilmiştir.

Merkez dergâh, artık Hacı Bektaş adıyle anılan Suluca Karacahöyük'teki dergâhtı.

Kapanmadan evvel, yüz binlerce ziyaretçi tarafından görülüp ziyaret edilen bu dergâha beraberce hayalî bir gezi yapmak isterseniz buyurun gidelim: Hacı Bektaş Velî dergâhı, At evi, Kiler evi, Aş evi, Ekmek evi, Mihman evi, Meydan evi ve Sultan Mahmut camisinden oluşur. Tabiî, ayrıca bir de Pir evi denilen türbe vardır.

Dergâhın ilk kapısına Çatalkapı derler. Bu büyük kapıdan girince önümüze fıskıyeli kocaman bir havuz ve bu havuzu kucaklayan serin, sakin Nadar avlusu çıkar. At evi, Kiler evi, Mihman evi, Aş evi hep bu avluya bakmaktadır. Eğer yolculuğumuz yüz-

yıllar evvel yapılmış olsaydı, her evin bir «Babası» olduğunu, bu babalar Meydan evinde toplandıkları zaman görecektik. O zamanlar, Erenler meydanında on iki imamı temsil eden on iki post bulunurdu. Horasan postu, Hacı Bektaş Velî makamıydı, sonra Seyit Ali Sultan'a ait ahçı postu. Balım Sultan'a ait Ekmekçi postu, Kaygusuz Sultan'a ait Nakip postu ve daha ötekiler gelirdi.

Fakat biz, Nadar avlusunu dolaşmayı henüz bitirmedik. Bu avluya açılan bir de Üçler kapısı var. Üçler kapısının iki yanını iki güzel çeşme süsler.

Üçler kapısından, Dergâh avlusuna girilir. Dergâh avlusunu Hazret avlusuna bağlayan bir kapı daha vardır. Buraya da Altılar kapısı adı verilmiştir. İşte, Kırklar meydanı ve Hacı Bektaş Velî türbesi bu avludadır. Güvenç Abdal türbesi ile Hacı Bektaş Velî'nin çile çıkardığı Kızılcahalvet de Kırklar meydanına bakar.

Gene yüzyıllarca evvele gidelim ve Kırklar meydanı ile Pir evi arasındaki kanatları gümüş kaplı o güzel kapının önünde duralım. Tutalım ki Pir evinin kapısında Bektaş Velî'yi ziyarete gelen bektaşiler var. İçeri girmeden evvel, onlar eşik niyazı yapar ve şu tercümanı okurlar:

Bismi şah... Allah Allah...
Esselâm ey mihribanı tarikı evliya
Esselâm ey cansiparânı tarikı evliya
Esselâm ey sahibanı ahdı ikrarı mezid
Esselâm ey tabibanı seri pâki Mustafa
Bercemali Muhammed, kemali İmam Hasan
Ve İmam Hüseyn Ali râ bülende salavat...

Ve ziyaretçi Pir evinden içeri girer.

Bugün, Konya'ya giden bir ziyaretçi gerçek gözüyle hangi köşeye baksa, orada Mevlânâ'dan bir koku, bir nişan görecektir. Bazı bazı öyle olur ki, bir sokak dönünce, bir evin kapısını çalınca, bir eski medresenin hücrelerinde, sanki onu görecek, sesini duyacakmış gibi yanınızda, yanıbaşınızda hissedersiniz. Mevlânâ şehrin havasında o kadar canlı, o kadar derin yaşar. Kara-

cahöyük'e gidince de öyledir. Orada da, her yol, her taş, her çeşme, her ağaç size Hacı Bektaş Velî'yi söyler.

Hele, Kadıncık Ana'nın evi fısıl fısıl konuşur insanla... Bilenler anlatıyor: «Sekiz on yıl önce, yetmiş liraya mı, seksen liraya mı, bu evi bir köylü bir başka köylüye satmış. Evi alan da, şöyle sağlamlayıp tamir etmek için o güzelim kadının sırlı evinin revaklarını indirivermiş. O zamana kadar Kadıncık'ın tandırıyle, yıkılmak üzere olan, fakat Hünkâr Velî'nin «Dur!» emri üzerine o haliyle kalakalan mutfak duvarı oracıkta dururmuş. Kimbilir şimdi ne oldu?

Ben, Kadıncık Ana'yı çok düşünürüm. Hattâ bazen, onun Karacahöyük sokaklarında, fırınbaşında, Çilehane belinde gidiş gelişini görür gibi olurum. Böyle hallerde, yani, bir ulu kişi, şu dünyaya, biz sıradan insanların arasına düştüğü demlerde, kader Kadıncık Ana gibi bir kutlu hatun kişinin omuzlarına takat getirilmez bir yük bindirir. Sanki, haydi benim kadın kişim, der, cemi cümlenin anlayıp altından kalkamayacağı bu Velî'nin kârını sen oku, sen tüket...

Sadece okumak da olmaz, taşlansan da, söylensen de aldırma, onu okuduğun gibi âleme de okut...

Güç iş, çileli iş. Ama ezel pazarında binlerce kadından birinin nasibi gömleği bu türlü biçilir. Velîler, hep bu türlü kurban kadınların muhabbeti ve aşkı gölgesinde dinlenip olmuşlar ve ermişlerdir. Çileli, çileli oldukları kadar da bahtlı kadınlardır onlar. Çeke gelir, çeke giderler, ama bir ermişin sırf ateş oyunu olan hayatı içinde, böyle serinletici, besleyici, dinlendirici bir durak olmak, iki cihanın çileleri yanında gene de zevkli, gene de arzulanır bir nasiptir. Bunun için severim Kadıncık Ana'yı...

GÜLNAR HATUN

KUZEYDOĞU Anadolu'yu Ankara'ya bağlayan rüyalı yolların birinde doyum olmaz bir seyahat yapıyorduk. Mevsim, kışla baharın henüz kavuştuğu kararsız bir demdi. Ağaçlarda yaprak yoktu, ama toprak yemyeşildi, her nefeste etrafa yeşil fışkırıyordu sanki.

Ağır ağır yol alan otomobilimizin penceresinden etrafı seyrediyordum. Uzakta ulu bir ağaç gördüm, sanki pürnakıl çiçekle donanmıştı. Hayret ettim, ağaca yaklaştıkça hayretim büyüdü, çünkü henüz hiç bir ağaç bu inanılmaz gayreti göstermemişti.

Fakat bir an geldi ki gözlerimin beni nasıl aldatmış olduğunu hayretle farkettim. Çünkü ağaç ne çiçek dökmüştü, ne yapraklanmıştı, ancak, tepeden tırnağa, en ince dalları bile renk renk adak bezleriyle donanmıştı.

Gördüğüm manzara gerçekten garipti. Böyle güzel, bir ağaçtan türbe, hemen hiç bir yerde görmemiştim.

Ağacın yanına iyice yaklaşınca, hemen otomobilden indik. Dalların gölgesinde, suları şıkır şıkır dökülen güzel bir çeşme vardı.

O yolları kimbilir kaç defa geçmiş olan şoför: «Gülnar Hatun çeşmesi, abla! Bu da Gülnar Hatun'un adak ağacı. Bu yaylaların evliyasıdır, bu kız!» dedi.

«Kimmiş bu Gülnar Hatun, biliyor musun?» diye sordum. Baktı ki, hikâyeyi öğrenmeden bu yeri terk edecek değilim, şoför kendine rahat bir yer seçip oturdu. Biz de etrafına dizildik.

«Buralarda yaşayanların anlattığına göre, Gülnar bir yörük kızıymış. Dünya güzeli bir kızmış. Gülünce, yüzünde güller açılır, ağlarken gözlerinden inciler saçılırmış. Gülnar, yörük beyinin biricik oğluna nişanlıymış. Gel gelelim, onun kayıt tanımayan avare gönlü nişanlıyla mişanlıyla pek ilgili değilmiş.

— Gülnar, düğün ne zaman? — diyenlere iki omuzundan inen

belik belik saçlarını sallaya sallaya —Kısmet!— diye gülümsermiş.

Yakınları, Gülnar'ın öyle kolay kolay yakayı ele vermeyeceğini biliyorlarmış. Çünkü yiğit, cesur, serdengeçti bir güzelmiş Gülnar. O kadar temiz, o kadar masum bir hali varmış ki, yörüklerin ilerigelenleri, bu kızın keşfi açık, Allah'ın eli onun üzerinde derlermiş.

Günün birinde obaya genç, yağız bir konuk gelmiş. Bilgili ve erdemli olduğu her halinden belliymiş. Onu yörük beyinin çadırına misafir etmişler. Üç gün kalmış, o konuşmuş, bütün oba ağzının içine bakmış. Gülnar ise konuğu görür görmez ona vurulmuş, dünyası, ahreti değişmiş. Ortalıkta gezip tozuyormuş ama, asla kendinde değilmiş.

Üç günün sonunda, konuk izin isteyip yola düzülmüş. Obanın gençleri Çatalsöğüt'e kadar onunla gelmişler. Sonra, yalnız, yoluna devam etmiş.

Şu ağacın yanına gelince birden Gülnar kız karşısına dikilivermiş. Hiç kem-küm etmeden —Ağam, beni de yanına al, ne var!— demiş.

Misafir, bu teklife hiç de şaşmamış, ama dertli dertli baş sallayıp: —Gülnar!— demiş, —Çadırlarında yattım, ekmeklerini yedim, ikramlarını gördüm, ben bu adamlara kötülük edemem. Ben bu obadan alırsam, namusumla kız alırım, yoksa kız kaçıramam!—

Gülnar'ın boynu, dalında kırılan çiçek gibi bükülüvermiş. Gözlerinden iri iri, billur billur yaşlar dökülmüş: —Sen bilirsin, ağam— demiş: —Ben sensiz yaşayamam! Ben bu dünyaya senin için geldim. Bunu daha senin yüzünü görmeden, çadırın dışından sesini duyunca anladım. Ben bu dünyaya senin için geldim!—

O söylemiş, öbürü ağlamış, biri durmuş, biri başlamış, gün öğleden ikindiye dönmüş. Fakat konuk, ilkin ne dediyse onda ısrar etmiş.

Gülnar kızın bütün gün obada görünmeyişi, nişanlısının da içten içe gönlünü sızlatıyormuş. Çünkü o hep kuşkuda yaşarmış. Tüfeğini omuzladığı gibi: —Varayım keklik var mı, bakayım— diye yola düzülmüş.

Gele gele buraya kadar gelmiş. Şuracıkta, temiz temiz halleşip söyleşenler, gelenin ayak sesini duymamışlar bile. Yörük beyinin oğlu, nişanlısını o misafirin yanında ağlayıp söylerken görünce, kan beynine yürümüş. Tetiği çektiği gibi genç kızı kanlar içinde yere sermiş. Gülnar Hatun, başına gelenden sevinçliymiş: Mademki, kavuşmak yoktu, yaşamak zaten bana haramdı. Her gün bir türlü öleceğime, bugün bu türlü ölüm bana lütuftur!— demiş.

Yörük beyinin oğlu kan içinde kalan yerlere yıkılmış: —Ah ne yaptım, ne yaptım?— diye ağlarmış.

Misafir, elindeki asâyı yere vurup —Bu kanı yıka, bu toprağı ak et— diye haykırınca yerden bu pınar çıkmış, ortalık temizlenmiş.

O sırada dağlar taşlar: —Gülnar! Tertemiz Gülnar!— diye bağrışıyormuş. Bu sadâyı hâlâ duyanlar varmış. Geceleri mezarı üzerine nur yağar, gündüzleri misk gibi bir koku etrafı kaplarmış.

«Peki, misafir ne olmuş, yörük beyinin oğlu ne olmuş?»

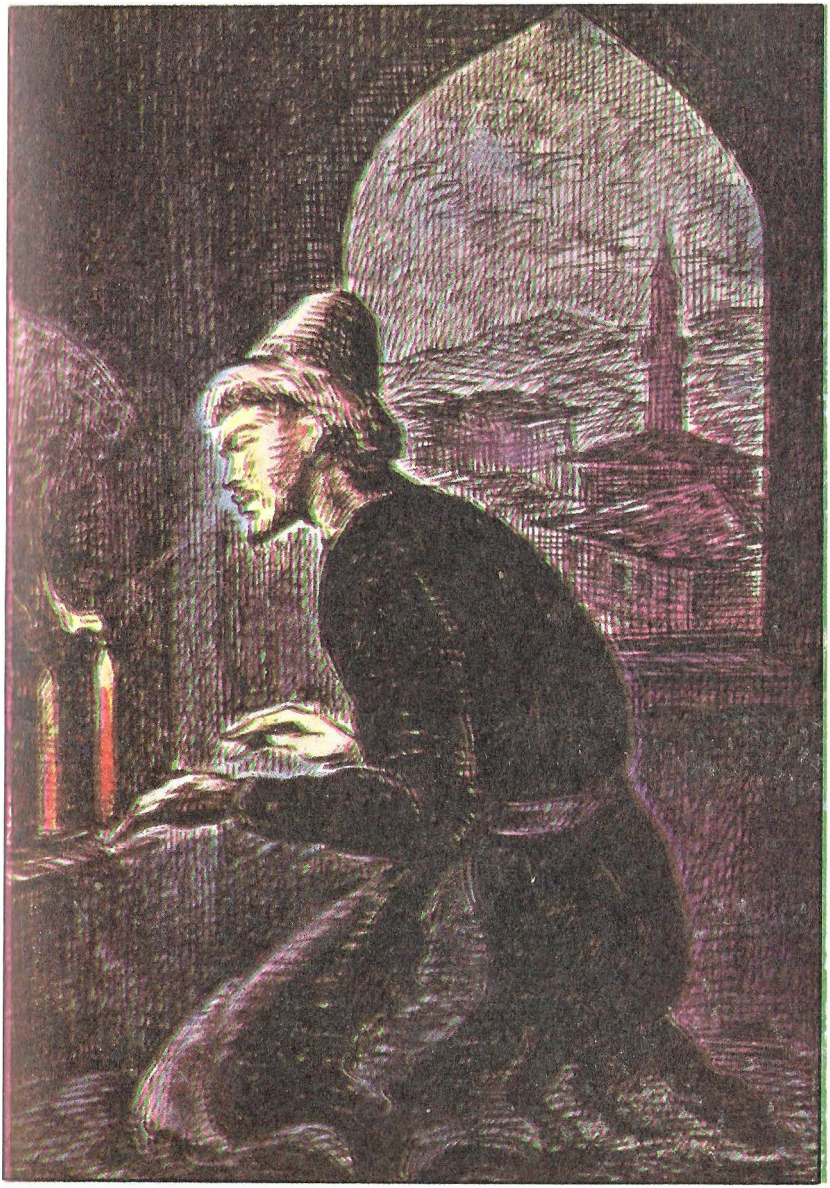
Onları bilen yok. Biri sırdan gelmiş, sırra gitmiş; öbürü, bir daha obasına dönmemiş.

SÜMBÜL EFENDİ

BENİ Sümbül Efendi türbesine ilk defa, çocuk denecek bir yaşımda aziz hocam Kenan Rifaî götürmüştü. Sıcak bir yaz gününün öğle sonuydu. Dar sokakları birbirine bağlayan asfaltların üzeri tozlanmış, gölgeli yerlerde oturan ihtiyarların iyice uykusu gelmişti.

Hocam, bu tozlu yaz gününde, Boğaziçi'nden Kocamustafapaşa'ya yapılan yolculuğun hikmetini anlatırmış gibi, usul usul konuşuyor, aslında, yaprak yaprak önümüze açtığı varlığı kitabının her müşküle cevap olan bir faslını okutuyordu. Ne kadar da genç olsam, bu sırlı sesi ve bu sesin bana anlattıklarını içimin bir tarafında saklayacak, demlendirecek, zamanı gelince geliştirecektim.

O anlatıyordu: «Sümbül Efendi'nin hocası Çelebi Mehmet Cemalettin, henüz tasavvuf şevkini tatmamıştı ama, arayıcı ve uyanık gönlü huzursuz, kararsızdı. Bu küçük, fakat aslında anlamlı olay ona ışık oldu. Çerağını uyandırdı. Bir gün sevip saydığı yakın akrabasından bir kazaskerin evinde misafirdi. İlmine, bilgisine hayrandı. Kazaskere o sırada bir Kur'an getirdiler, Hat eserlerinin hemen en güzel örneklerinden biriydi. Kazasker: —Kaç para eder?— diye sordu. Satıcısı —Üç yüz akçe— dedi. Kazasker: —Bırak, alamam— diye hemen Kur'an'ı karşısındakine uzattı. Çelebi Cemalettin, kazaskerin parası yok zannetti, fakat tam o sırada, başka birisinin satılık güzel bir at getirdiğini söylediler. At, on bin akçeydi, gerçekten güzeldi. Kazasker, hünkâr divanına giderken çalımla binmek için böyle bir at istiyordu. Hemen, oracıkta alışverişi yaptılar. Onlar yapadursunlar, Çelebi Cemalettin de bir taraftan kendi kendisiyle alışverişteydi. —Bu zahir adamları, işte her şeyi bu kadar anlıyorlar. Onlarda ilim var, şöhret var, mansıp var, yani kısaca dünya var, fakat aşk ve şevk yok, halbuki ben bunu istiyorum— diyordu».

Hacı Bektaş Velînin püf diyince Diyar-ı Rum-daki bütün çerağları dinlendirdiğinin resmidir.

Şaban Velînin Hak huzurunda niyaza durarak: «Rabbim, benim sırlarımı ele verme!» dediğinin resmidir.

Hocamın sözü buraya bağlandığı zaman biz de cami avlusundan içeri girmiştik. Bir duvara dayalı fakir, ihtiyar, fakat tertemiz yüzlü bir kadın duruyordu. Kenan Rifaî'yi görünce, yıllardan sonra ilk defa aydınlığa kavuşmuş bir insanın heyecanı ve sevinciyle, âdeta kendinden geçerek bağırdı: «Ah!... ah! geleceğini biliyordum. Saatlardan beri seni bekliyordum. Hangi saatlardan? Günlerden, yıllardan beri seni bekliyordum...» Kadıncağız, iki sıra, sel sel ağlıyordu. Yüzündeki parlak sevinç ifadesini başka hiç bir şartta, hiç bir insanda görmemiştim. Biraz önümüzde, yolumuzu kesmek ister gibi durdu ve sordu: «Beni tanımadın mı?... Sahi tanımadın mı? Ben seni dün görmüş gibi tanıyorum». «Hayır, tanıyamadım, acaba kimsiniz, kusura bakmayın, yaşlandım artık!» Özür dileyerek onu hoşlamaya çalışmasına aldırmıyordu. Merak ettiğimizi de anlamıştı. Elindeki bastona dayandı: «Sen on sekiz yaşındaydın, Filibe'ye, amcanın evine misafir gelmiştin, ben amcanın evinde çalışıyordum, yatağını yapar, odanı toplardım. İki ay sana ben hizmet ettim. Ama, bütün ömrümce seni unutmadım. Şimdi hatırlıyor musun? Ne kadar eski bir hikâye değil mi bu?»

«Evet! Elli seneden fazla oluyor. Evet, Filibe'ye gelmiş, amcamda misafir olmuştum. Evet. Şimdi seni de hatırlıyorum.»

Kadıncağız, artık telâşlı değildi, sakin sakin ağlıyordu. Bir insan, ancak bu kadar mutlu olabilir ve saadetini yüzünden, bu kadar aşikâr edebilirdi.

«Beş senedir Istanbul'dayım, bir gün tekrar göreceğimi biliyordum. Muhtaç ve fakirim. Seni görmeden ölmek istemiyordum. Allah'a, o avucuma para koymadan canımı alma, diye yalvardım. Bir gece rüyamda bir zat, Sümbül Efendi türbesinde bekle, dedi, oraya gelir».

Bu sahneyi unutamam. Ve ne zaman Sümbül Efendi'yi düşünsem, bu sahne de beraber aklıma gelir. Ne zaman oralardan geçsem, yine onu göreceğimi zanneder, bekler ararım. Fakat biz onu bir defa görebildik, demek ki o kadar lâzımmış ve biz, o sıcak yaz öğle sonunda Boğaziçi'nden Kocamustafapaşa'ya onun için gelmişiz.

Herkes bilir, Sümbül Efendi, Halvetiye tarikatının Sümbüliye şubesinin kurucusudur. Asıl adı Yusuf bin-Ali bin-Kaya Bey, lakabı Zeyneddin, şöhreti Sümbül Sinan'dır. Gerçi, varlığı İstanbul'un taşına, toprağına sinmiş, yayılmıştır ama, hayır, İstanbullu değildir, Merzifon'da, 1480 yıllarında doğmuştur.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Sümbül Efendi'den bahsederken, der ki: «Sümbül Sinan, İkinci Bayezit'in mağrur veziri Koca Mustafa Paşa'nın camisini zaptetmiştir. Gümüş şamdanları, tâlik levhaları, şal ve avizeleri arasında, etrafındaki ağaçlardan ve ezan seslerinden kendisini ancak bıçak sırtı kadar ayıran türbesinden taşan rahmet bütün semti dolduruyor». Tanpınar, sonra, anlaşılır bir ürkeklikle, sanki gücü yetmeyecek, sanki nefesi kesilecekmiş gibi hemen ilâve eder: «Fakat ben ondan bahsetmeyeceğim. Yahya Kemal'in Kocamustafapaşa'sıyle bu semt büyük şairin malı oldu. Bu anka lokmasını sahibine bırakalım:

Âhiret öyle yakın seyredilen manzarada
O kadar komşu ki dünyaya duvar yok arada
Geçer insan bir adım atsa birinden birine
Kavuşur karşıda kaybettiği sevdiklerine.

Evet, büyük şair doğru söylüyor: «Bu sükûn ve rahmaniyeti yattığı yerden idare eden büyük ölüyü» anlatan şu söyleyiş ise Sümbül Sinan'ı anlatmaya çalışan her ifadeden daha ifadeli değil midir?

«Gece geç vakte kadar
Bir mücevher gibi Sümbül Sinan'ın ruhu yanar».

Ona, neden Sümbül Sinan dediler, çok düşündüm, çok araştırdım. Bana birçok ihtimal söylediler. Fakat, ben tasavvur ediyorum ki sümbüllere karşı aşırı sevgisinden bu isim ona yadigâr kaldı. Zaten, çiçekleri çok sevdiğini biliyoruz. Kimbilir, belki rengi ve kokusuyle dünyamıza ayrı bir güzellik veren sümbüllere bağlı bir hatırası vardı.

Onların işine akıl ermez. Onların işi bizim ölçülerimizin dışındadır. Sümbül Efendi'nin, benim gönlüm levhasına çizilmiş, sırlı bir resmi, güzel bir siması vardır. Sarığının bir ucuna iliştirilmiş mor bir sümbülü bu resimden hiç ayıramam. Ama, katmersiz sümbüldür bu. Kenan Rifaî: «Ben katmerli sümbülü sevmem, onda insan elinin izleri var, yalın sümbül Hak ihsanı ve toprak vergisi olarak daha sade, daha tabiîdir ve benim daha hoşuma gider» derdi.

Kudüm vurdu, ney inledi

Bin beş yüz on iki veya on üç yılının bir sonbahar sabahıydı. O devrin sayılı bilginlerinden Balıkesirli Sarı Gürz Muslihiddin, azamet ve hiddetle Bâbı Meşihat'ten içeri girdi ve Şeyhülislâm Kemal Paşazade'nin huzuruna çıktı. Kaşları çatıktı, mütemadiyen üst dudağını yiyor, sinirli sinirli sakalını sıvazlıyordu. Kemal Paşazade hal hatır sorduktan sonra: «Hayrola hazret!» dedi, «Ne sıkıntın var?» Bu suali bekleyen Sarı Gürz: «Bir fetva hazırladım. Malûmu âlinizdir, camilerde, tekkelerde devran ve semâ aldı yürüdü... Bu ne idüğü belirsiz ve şeriat kaçkını dervişler, Muhammed ümmetini dinden, imandan edecekler. Hele o, Sümbül Efendi namıyle maruf Halvetî şeyhi yok mu? Her cuma Fatih camisinde ya da Ayasofya'da bir etmediğini bırakmıyor. Bâbı Meşihat buna karşı daha fazla lâkayt kalmamalıdır. Devran da, semâ da haramdır, yasaktır; buna engel olmak, bunun önüne geçmek lâzımdır» diye gürledi.

Sarı Gürz, koynundan, kaleme aldığı fetvayı çıkarıp Kemal Paşazade'ye uzatırken bir yandan da nutkuna devam ediyordu. Kemal Paşazade fetvayı aldı, düşünceliydi, o da bu meseleyi uzun uzun araştırmış, bir karara varamamıştı. Onun için: «Telâşlanma Hazret!» dedi, «Üzülme, Allah yolunu gösterir, kolayını buluruz elbet».

Kemal Paşazade fetvayı imzalarsa dervişlerin hali dumandı. Bütün Istanbul telâşlıydı. Herkes biçarelerin başına ne gelecek diye bekleşiyordu. Sarı Gürz, cumadan evvel, şeyhülislâmdan fet-

vayı alamayınca canı sıkıldı ama, kimseye bir şey demedi. Cuma sabahı, baktı ki yeni bir haber yok, hayli kalabalık olan taraftarlarını toplayarak Fatih camisine geldi. Hiç değilse, adamları aracılığıyle, devrana engel olabilirdi. Namazdan sonra Sümbül Sinan ağır ağır mimbere çıkıp konuşmağa başladı. Allah'ım, ne tatlı konuşuyordu. Söyledikleri anlaşılır şeylerdi, düşündürücü, iç açıcı şeylerdi: «Siz!» dedi, «Din bilginlerinin sizi cehennemle korkutmasına, gayyalara atmasına, münkirle, nekirle eziyet etmesine bakmayın. Cennet de dünyadadır, cehennem de dünyadadır ve Rabbimin o kadar uzun işlere, o kadar ince hesaplara vakti yoktur. Cenabı Hak, bu dünyadan göçüp huzuruna varan kuluna bir şey soracak, kısa bir şey... Ey kulum! diyecek, dünyada, ben seninleydim, ya sen kiminleydin?»

Âşığın biri, bu tatlı sese, sanki o gerçekten Rabbin sesiymiş gibi, dayanamadı, bir «Hay!» dedi, kendinden geçti. Bütün dervişler coşmuştu. Konuşma biter bitmez, derviş hırkalarını çıkarıp devrana durdular. Sırlı bir musikiyle başlayan törende Rabbin Celâl ismi yavaş yavaş yayılıyor, kubbeleri inim inim inletiyordu. Camiyî dolduran cemaat bu musikinin dalgasına kapılmış, kendini bırakmış, âhenkle başını bir sağa bir sola sallıyor, gözler yarı örtük, gönüller bir bir Sümbül Efendi'ye bağlı, oradan Rabbe varan yolun ışığını arıyordu. Sümbül Efendi, merkezde, kemerinin üzerinde birleştirdiği iki elinin parmaklarıyle tempo tutarak zikri idare ediyor: «Ya Allah, ya Kayyûm, ya Cebbar!...» Betleri, benleri kül gibi olmuş âşıklar, dayanamayıp kendilerini devranın ortasına attılar ve semâ etmeye başladılar. Kimsenin yüreğinde dur-durak kalmamıştı. Bu şevke taş olsa dayanamazdı. Sarı Gürz'ün adamları mı dayanacak? Allah! Allah! diyen ortaya atıldı, devrana karıştı...

Sümbül Sinan Efendi'nin gözleri, o anda dünyaya kapalıydı. O, içindeki aşkın ölümsüz kanatlarına binmiş, birlik göklerinde uçuyordu. Bu yüzden Sarı Gürz'ü de, onun devrana katılan adamlarını da unuttu, göremedi. Görseydi, hele Sarı Gürz'ün öfkeden yiye yiye alt dudağını koymadığını farketseydi, keyifli keyifli ne gülecekti kim bilir?...

Fakat insanoğlu bu... Başa çıkılır şey değildir ki... Ertesi hafta Sarı Gürz, Fatih camisine, bu sefer Istanbul'un sayılı din bilginlerini alarak geldi. Dünya kuruldu kurulalı bu böyle olagelmiştir. Her devre göre isimleri başka olmuştur ama, mesele hiç değişmez. İki türlü insan vardır eninde sonunda: Bilginler soyundan olanlar, âşıklar soyundan olanlar. Birinciler, küçük dağları değil, büyükleri de ben yarattım, der. Cemi cümleyi hor, hakir görür, varsa kendisi, yoksa kendisi... İkinciler, yokluk kapısının mihmanları... Onların bir eyvallahı vardır. Bu hırkayı giydiler mi... Vur abalıya...

Âşık ve derviş kişi her şeyi görür de bilir de. İriyi ufaktan seçmek için ölçüleri vardır. Ama onun kimseyle kavgası yoktur. Nasıl olsun? Kimse dediğin de Hakkın bir tecellisi değil mi? Böyle olunca, gel de Sarı Gürz'le marı Gürz'le uğraşmaya vakit bul. Her ne hal ise. Söz sözü açıyor. O hafta, mübarek Sümbül Sinan kürsüye çıkıp besmeleyi çekince kalabalıkta da bir kıpırdamadır başladı. Başına gelecekleri biliyordu. Onun için Koca Usta, atik davrandı, semâ ve devranı anlatmaya başladı: «Bu, öyle bir şevk, öyle bir neşve halidir ki, tadanlar bilir... Meselâ huzuruyla gönlümüzü aydınlatan, seçilmiş bilginlerden Sarı Gürz Muslihiddin Efendi Hazret, rahmetli Mustafa Paşa zamanında, çok devranda can oynadı. Öyle değil mi? Bilmeyenler, ondan sorsun».

Cemaat, yüzünü Sarı Gürz'e dönmüş, sanki soruyordu: «Doğru mu? Bir zamanlar bu zevki sen de tatmış mıydın?»

Evet doğruydu. Ama dervişlerce aşk, şevk ve birlik hali insana bir Tanrı emanetidir. Hak onu, lâyık görmediği kulundan, verdiği gibi, sessizce alıverir. O zaman insan, işte böyle Sarı Gürz gibi, ortalıkta kalır da uğraşacak, didişecek insan arar, fakat, tek elin sesi çıkmaz. Sümbül Sinan'ın vakti yok ki onunla uğraşsın. Ola ola böylelerine dua edebilir, çünkü bilir: inkâr da Haktan, ikrar da Haktan, Aşk da Haktan, meşk de Haktan».

Padişahlar ahdini tutmalıdır...

Doğuda hiç bir kuvvetin önünde baş eğmeyen, hiç bir zordan, tehditten yılmayan eşsiz cihan kahramanları ancak ve ancak Hak

erenleri önünde durmuş, kuzu gibi, yumuşak ve kararlı kalmış, ancak onların varlığı aynasında kendi aczini, yetersizliğini, sadece bir insan oluşunu seyretmiştir. Doğu, bunun sayısız ve emsalsiz destanlarıyle dolu.

Tarihlerde adı Selimi Gazûb (Gazaplı Selim), Selimi Kahhar (Kahredici Selim) diye geçen Yavuz Sultan Selim'le bizim nazlı, narin Sümbül Efendi'miz arasında geçen bazı küçük olaylar vardır ki, yukarıda yazdığımızı doğrular.

Yıl bin beş yüz on ikiydi. Yavuz Sultan Selim, vezirini, vüzerasını, emîrini, ümerasını, âlimini, ulemasını yanına alıp, Bursa'ya cedlerinin kabirlerini ziyarete gitti. O sırada Koca Mustafa Paşa, küçük vezir sıfatıyle hünkârın yanında bulunuyordu. Ziyaret sırası, talihsiz Cem'in türbesine gelmişti. Yavuz Sultan Selim, sandukanın başında uzun düşüncelere vardı. Dedesi Fatih Sultan Mehmet, açıkça onu veliaht olarak göstermişti. Buna rağmen ortalıkta neler neler dönmüş, babası Sultan Bayezit ile amcası birbirine silâh çekmiş, sonunda o güzel adam, «küffar arasında» ıstırap içinde can vermiş, belki yanında ağzına bir yudum su verecek kimse yokken ölmüştü. Sultan Selim, bu hikâyede, küçük vezirin oynadığı rolü biliyordu. O aynı oyunu kendisi tahta çıkarken de oynamak istemiş, Şehzade Ahmet'i Selim'e tercih etmişti. Bu hatıraların tazelenişi, Koca Mustafa Paşa'nın katli fermanı için yeter sebepti. Yavuz'a sanki şimdi, amcası Cem kabrinde daha rahat yatıyormuş gibi geldi.

Istanbul'a dönüşte, bu işin henüz tamam olmadığını düşünerek, musahiplerinden birine emir verdi ki: «Tiz adam göndertip küçük vezirin camisin de, imaretin de ortadan kaldırsınlar, Istanbul'a böyle bir soysuzun yapısı gerekmez!»

Balta, kürek, Kocamustafapaşa camisinin avlusuna gelenler orada sanki hiç bir şeyden haberi yokmuş gibi toprak çapalayan Sümbül Efendi ile karşılaştılar. İşini bıraktı, emir kullarının yüzlerine sakin sakin baktı, «Ne istersiniz?» diye sordu. Böyle soracağına, ellerinden baltaları, kürekleri alsaydı da kafalarına vursaydı, küfretseydi, dövseydi, kovsaydı onları. Gelenler, mahçup, perişan, geldikleri gibi kös kös geri döndüler. Varıp efendilerine:

«Biz o camiye elimizi süremeyiz. O camide bir zat var. Yüzümüze bir baktı, ne istersiniz, diye bir sordu. Yok, yok, varsın başkaları yıksın, biz bu işte yokuz!» dediler.

Haber, büyüye yayıla Hünkâr'ın huzuruna vardı. Selim bir emir versin de yapılmasın? Demek bu da oluyor. Oluyor diyen varsa gelsin de görsün. Hünkâr emir saldı, o öfkeyle atlandı, yanına alacaklarını aldı. Yel oldu, esti, sel oldu aktı, vardı Kocamustafa camisine...

Sümbül Sultan'ın uyanık kalbi bu haberi almış, derviş hırkasını üstüne, tacını başına giymiş, siyah sarığını dolamış, birkaç dervişiyle cami avlusunda beklemeye başlamıştı. Uçan bir atın nal seslerini duyunca, gözlerini kapadı, sadece yanık bir sada ile «Hak!» dedi. Hünkâr kapı önünde attan atlamış, ok gibi ileriye atılmıştı. Fakat hızı birdenbire kesiliverdi. Ne oluyordu ki acaba? Onu durduran neydi?

Dervişler, niyaz duruşunda, başları yerdeydi. Ortalarında da sarı benizli, kara sarıklı güzel mi güzel bir tanesi var. O, başını yere eğmemiş, hükümdara bakıyordu. Bu başka bir bakıştı. Selim'in içine, ta' can evine uzanan bu bakışlar kalbinin sayfalarını bir bir okuyor, dünya âlemden sakladığı sırlarını, tasalarını, acılarını, yeis ve şevkini katmer katmer açıyordu. Bu bakış biraz daha devam ederse Selimi Kahhar sel sel ağlayabilirdi. Onun için, yavaş bir adım attı, başını yere eğdi ve ancak duyulabilen bir sesle: «Peki, yıkılmasın» dedi.

Bir gönül yapmak bir cami yapmak kadar sevaplı, bir gönül yıkmak bir cami yıkmak kadar veballi bir iştir. Hünkâr ise hem cami yıkmadı, hem gönül yaptı.

Ancak, bir mesele vardı ki Sümbül Sinan onu ihmal edemezdi. Onun için: «Hünkârım!» dedi, «Padişahların ahdinin yerine getirilmesi gerekir. Onun için, hiç değilse, ocakları yıksınlar, Hünkâr sözü vücut bulsun».

Kazmalar, imaret bacalarını indirirken, Yavuz Sultan Selim ne haldeydi, ne düşünüyordu bilmiyoruz. Onu bir kendisi, bir Allah'ı bilir. Fakat şu gerçek tarihlere geçmiştir: Sırtından kendisine pek yakışan beyaz samur kürkünü çıkardı, ihtiramla Sümbül Efendi'ye giydirdi. O anda elinden başka bir şey gelmezdi.

Sümbül Efendi bu kürkü dergâhında zaman zaman giyermiş. Kimbilir o zamanlar ne keyiflenirdi. Hayır, Hünkâr yadigârı bir kürke sahip olduğu için değil, Hünkâr kalbine nice bir kürkten daha değerli bir yadigârı aşıladığı, ektiği için!

Şu hikâye, hiç bir gerçek tarafı olmasaydı bile, ne kadar anlamlı, ne kadar güzeldi. Kaldı ki bilginler aslı esası vardır diye ferman veriyor.

Güzeldi dedik, nasıl olmasın. Dehasıyle başa çıkmak mümkün olmayan Türk halkı, sırtını böyle bir mânâ sultanına dayıyor, sonra Selimi Kahhar diye isim takarak sevdiği bir hükümdar karşısına böyle bir hikâyeyle çıkıp sanki:

«Mağrur olma Hünkârım
Senden büyük Allah var!»

diye ona derslerin en güzelini, en unutulmazını veriyor.

Bu Anadolu erenleri bana şunu öğretti ki dağ başında, bir aba, bir asâ, ermek evliyalık değildir. İnsanların içinde; onlarla sevişe dövüşe, sırasında hünkârıyle, sırasında karıncayla söyleşe hallese erebiliyor musun? Türk halkı ancak o zaman seni evliya payesiyle payelendirir. Türbeni kurar, kandilini uyarır. İnsanlara rağmen, insanların içinde ve insanlara dost olmak gerek!

Sümbül Efendi'nin kızı

Ben size, Sümbül Sinan'ın kızı Rahime'den daha evvel de bahsetmiştim. Merkez Efendi'yi anlatırken. Hani Merkez Efendi, mürşidinin kızı Rahime ile evlenmek istemişti de o da bu sevgili talebesini: «Peki ama bir şartım var» diye imtihana tutmuştu. Bir deve yükü altın istiyordu. Zavallı Merkez Sultan, nereden bulsundu bir deve yükü altını? Ama gönlünü bozmamış, bir yük toprak yüklemiş, mürşit huzurunda çuvalları boşaltırken, «erlik kudretiyle» şıkır şıkır sarı liralar ortalığa dökülmüştü.

İşte Rahime Hanım böylece Merkez Efendi'ye gelin geldi. Düğünden sonra Sümbül Efendi damadına; «Sen artık yetiştin, kale

dışına çık, Hakkın sana ihsan ettiği vazifeyi yerine getirmeğe başla» demişti.

Rahime'cik, böylece, baba evinden çıkarak şimdi Merkez Efendi türbesinin bulunduğu koca evine geldi. Sümbül Efendi kızını çok severdi. Onunla konuşup halleşmekten, bazen tatlı tatlı şakalar yapmaktan çok hoşlanırdı.

Görmeyeli çok olmuş ve kızını özlemişti. Bir gün kalktı kale dışında gezine, düşüne kızının evine misafir geldi. Merkez Efendi gençti. Dergâhı da yeni açılmıştı ama tez vakitte hayli kalabalık toplanmıştı. Dergâh bahçesini geçip kızının oturduğu bölüğe geldi. Usulcacık kapıyı açtı. Gördüğü manzara hakikaten garipti. Sümbül Sinan kızını rahatsız etmemek için kapıyı çektiği zaman gülüyordu. Çünkü Rahime ocağa kocaman bir tencere koymuş, duvara belini dayayıp oturmuş, elini tencerenin altına uzatmış, parmaklarından çıkan alevle yemek pişiriyordu.

İşi bitip çorba kaynayınca öbür odaya girdi, baktı babası. Oturdu, öpüşüp seviştiler. Sümbül Sultan sordu: «Rahime'cik, ne yapıyordun?» Rahime kıvrak kıvrak güldü, babasının kendisini gördüğünü anlamıştı. «Dervişlere aş pişiriyordum, odun yoktu da...» dedi.

Eskiden, her muharremin onuncu gecesi, Sümbül Efendi dergâhının bahçesindeki kuyudan, türbedar dede su alır ve isteyenlere bu şifalı suyu dağıtırdı.

Sonra, bir âdet daha vardı. Suyu alan Rahime'ciğin türbe kapısını bir iki kere çalar, dikkatle, içeriden gelecek sesi beklerdi. Çünkü halk iddia ediyor ve inanıyordu ki Rahime içeride tıkır tıkır gümüşlü nalınlarıyle dolaşır, gezinir. Sizi kalbinizden dinler, olacak bir şey istemişseniz boş çevirmez, işinizi kolaylar.

Sonra, gene eskiden Rahime Hanım'ın türbesinin üzerinde yüzlerce yemeni dururdu. İsteyen bu yemenilerden birini alır ve yerine bir başkasını bırakırdı. Yemeniyi bir hastalık için alanlar onu hastanın başı altına koyarlar, murat için alanlar kıbleye karşı asarlardı.

Cami bahçesinde kocaman bir çınar gövdesi vardır. Kurumuş, dalları çatal çatal olmuş, heybetli bir çınar... Bundan on, on beş yıl evveline kadar, orada halkaları kocaman kocaman bir zincir

asılı dururdu. Gûya ki o zinciri o ağaca, erlik kuvvetiyle, Sümbül Sinan Hazretleri atıp takıvermişti, bu zincir bu ağaçta durdukça dünyanın düzeni bozulmaz, ama inerse, yer yerinden oynar demiş... Günahı söyleyene, benden nakletmesi; o zincir, diyorlar, İkinci Dünya Savaşı'ndan bir iki ay evvel, asırlık çınardan indirilerek müzeye kaldırılmış da işte dünyanın damı direği yerinden oynamış.

Bir zamanlar, Sümbül Efendi türbesinde yapılagelen bir âdet daha vardı. Ayın ilk cuması oldu mu kimin ne işi varsa, o niyetle Kocamustafapaşa'ya ziyarete gelirdi. Ya kendisine, ya muradıyle ilgili şahsa ait bir küçük eşyayı, mendil olsun, kalem olsun, yemeni, kuşak, anahtar olsun, evet, böyle bir eşyayı müezzine verirlerdi. Müezzin, elindeki hacet torbasına herkesin verdiği eşyayı atar, minareye çıkar, cuma salâsı verirken torbayı da arkasına takardı. Müezzinle birlikte minareye çıkan bu eşya, o murat oluncaya kadar saklanırdı.

Sonra, bunu evlenmekte acele eden kızların kulağına söylüyorum: Gene ilk cumalar, ezan okunurken acele acele türbeyi üç defa dönebilirseniz yaşadınız gitti. Tez vakitte kısmet ayağınıza gelir, hemen istediğiniz olurmuş. Bunu da, söylemedi, demeyin diye yazıyorum.

Bu yerlerle ilgili bir de Çifte Sultanlar var, biliyorsunuz. Bir vesileyle onlardan da bahsetmiştik. Hani Hazreti Peygamber'in torunlarından olduğu söylenen bu kızları İmparator Kostantinos esir etmiş de Kocamustafapaşa camisinin yerindeki bir kiliseye hapsetmiş diye anlatırlardı. Kızlar, «Canımızı al, tek Hıristiyan olmayalım» diye Allah'a yalvarmışlar ve mühletlerinin bittiği kırk günün sonunda da mahpeslerinde ölmüş olarak bulunmuşlar.

İşte bunun için, kimin başı dertte, sıkıntıda, özellikle günahsız olduğu halde hapishanede filânsa, bu Çifte Sultanlar'a başvurur, adakta, niyazda bulunur ve onlar sayesinde canını dertten kurtarırmış.

Sümbül Sinan'ın havasından, semtinden, af ve hoşgörürlükle süslenmiş, aşk ve şevkle beslenmiş dünyasından ayrıldık zannetmeyin. Dönüp dolaşıp geldiğimiz yer gene hep onun adı gölgesi-

dir. Kocamustafapaşa'ya gelenler, henüz bir iki, izi kalmış olan o küçük mahalle kahvelerinde oturmalı, mor salkımlı veya asmalı bir gölgelikten Sümbül Şinan'ı biraz daha seyretmelidir. Şairin dediği gibi ruhu bir mücevher gibi ışıldayan bu ermişi «görebilmek» için ne yapılsa değer.

Bu defteri kapayalım

Sümbül Efendi'nin «direğin arkasındaki»ne ait o ünlü hikâyesini bilir misiniz? Bu onun, Merkez Sultan'a oynadığı ilk ve küçük aşk oyunuydu. O, tasavvuf deyimiyle söyleyelim, sayyadı rabbanî idi (Tanrı avcısı), Merkez Sultan'ı avlayacaktı. Bir ders günü belki sezgili bir kaçışla, Sümbül Efendi'yi görmekten ve görülmekten korkan Merkez Efendi onu camideki sütunlardan birinin arkasına saklanarak dinliyordu. Buna karşı ne dedi Sümbül Efendi? «Bu söylediklerimizi, sizler anlamadınız, ey cemaat, fakat o direğin arkasındaki yok mu, işte o anladı, çünkü ben bunları ona söylüyordum». Hak sırlarının gizli yollarında biraz daha salınıp gezindikten sonra, gene cemaate seslendi: «Fakat, şimdi söylediklerimi ne siz, ne direğin arkasındaki anladı. Çünkü şimdi kendimden kendime söyledim». Yazımızın başında, bu defteri kapayalım derken, belki de bu menkıbenin içime düşürdüğü gizli bir korkunun tesiri altındaydım. Acaba velîlerin sırlarına el uzatmak ve onların esrarını yaprak yaprak önümüze açmak bizlerin kârı mı? Çünkü biz, bu sırrı yaşamak istiyoruz. Ama biliyor, tasavvur edebiliyor muyuz ki bir Sümbül Efendi, Sümbül Efendi olmak için ne çilelerden, ne ateş çemberlerinden, ne oyunlardan geçmiş? Koca Mevlânâ: «Pişmişlerin halinden ham kişiler anlamaz, onun için sözü kısa kesmek gerek vesselâm» der. Gene Mevlânâ: «Aşk nedir?» sualine kısaca cevap vermiştir: «Ben ol da bil!»

Nedense bugün kalem, hep sükût vadisinde konuklamak istiyor. Hazreti Peygamber'e: «Buradan öteye ben gidemem» diyen Cebrail gibi. Bunda belki Sümbül Sinan'ın Halvetî oluşunun da etkisi var. Çünkü Halvetîlik, bir bakıma, Hak'tan başka ne bir insanın, hattâ ne bir meleğin bulunmadığı bir huzurda, Hak'la baş başa kalmak demektir.

Halife Ömer gibi «âdil», Ali gibi «verimli ve metin», Osman gibi «halîm ve rahîm» olan Sümbül Sultan, Kocamustafapaşa'daki hücresinde bu huzura; bu birlik ve aşk durağına şüphesiz oturduğu yerde varmadı.

İlk öğrenimini memleketinde yapıp Istanbul'a geldiği zaman gencecik, toy ve tecrübesiz bir taşralı çocuktu. O zaman, Efdalzade, devrin en büyük ve sözü geçen din bilginlerinden biri olarak dillerde geziyordu. Bütün mollalar Efdalzade'nin hayranıydı.

Sümbül Sinan da onun derslerine devama başladı. Akıllı, çalışkan ve bilgi aşkıyle dolu bir gençti. Fakat bütün sofîlerin aleyhindeydi. Medresede, hücre komşusu bir molla, sık sık erenler meclisine sohbete gider, gelince de aşk ve şevk ile duyduklarını Sümbül Efendi'ye anlatmak isterdi. Fakat Sümbül Molla hep arkadaşının sözünü yarıda keser, süte su katar: «Bu şeriatsızların meclisinde ne bulursun?» diye Molla'nın keyfini içinde bırakırdı.

Bir gündü, bu iki molla, medreseden çıkmış gidiyorlardı. Ansızın önlerine Çelebi Halife adıyle ünlü bir Halvetî şeyhi çıkıverdi. Hani Kur'an almayıp da at alan, kazaskeri görünce âlimliği bırakıp dervişliğe gelen zat. Çelebi Halife, Sultan Bayezit'in ve Koca Mustafa Paşa'nın mürşidiydi. Büyük ve kuvvetli bir şahsiyetti. Onu karşılarında görünce Sümbül Efendi'nin yanındaki molla, arkadaşının cübbesinin eteğini çekti, usulca: «Hey, iyi bak, sohbetinden bereketlendiğim Çelebi Halife bu işte!» dedi.

Sümbül Molla bir şey duyacak halde değildi. Bir ok yemişti ama neresine? Bir ok yemişti ama kimden? Arkadaşına fısıldadı: «Arkasından gidelim, bakalım nereye gider?» Gele gele Çelebi Halife'nin zaviyesine geldiler. Dervişler sohbete toplanmıştı. Onlar da bir köşeye oturdular. Çelebi Halife, herkese şöyle bir baktıktan sonra gözlerini Sümbül Sinan üzerinde karar etti. Onu uzun uzun süzdü. İşte bu bakış, genç mollanın dünyasını değiştirmişti. Sümbül Efendi o bir anlık birleşmede eridi, dağıldı, çözüldü. Kül olup savruldu ve sonra yeniden bir terkibe vardı. Bu, isim vermek gerekirse, bir miraçtı, her âşık dervişin ömründe bir görüp bir kaybettiği saadet! Sohbet sona erip meclis dağılırken Çelebi Halife seslendi: «Getirin benim inkârcının feracesini ben giydireyim!»

Onun derviş hırkasını giymesi böyledir. Medreseler tamamlandı, kitaplar bitti, ilimler öğrenildi ama, artık bütün bunlar gaye olmaktan çıkmış, birer âlet, birer vasıta hükmüne girmişti.

Bir rivayette, Sümbül Sinan'ın mürşit emriyle sürdüğü halvet ve riyazet süresi üç yıldır. Üç yıl sonunda icazetini almış, bu sefer de «seyahat» emriyle karşılaşmıştır, Istanbul'dan Mısır'a. Bu kapıda isterdim, istemezdim yok! Hücre kapısındaki çediklerin burnu dışarı doğru çevrilmişse yol göründü demektir, azığını düz, yola koyul.

Sümbül Sinan da gözünün yaşına bakmadan Mısır'a yollandı.

Orada kaç yıl kaldığını bilmiyoruz. Tarihler çekişedursun. Günün birinde, Çelebi Halife'den, Mekke'de buluşmak üzere bir davet gelince genç Sinan soluğu orada aldı. Fakat Mekke'de kendisini Kocamustafapaşa'daki şeyhlik makamıyle mürşidinin kızı Safiye Hatun bekliyordu. Çelebi Halife, Hac yolunda vefat etmişti.

Sümbül Sinan, Safiye Hatun'la evlendi, Istanbul'a döndü.

Bu dünyayı terk ettiği zaman tahminen altmış beş yaşındaydı. Bir muharrem ayının pazartesi gecesiydi. Şimdi, sandukasının başucunda Hattat Aziz Efendi tarafından yazılmış bir nefis levha vardır. Bu levha Kenan Rifaî'nin Sümbül Sinan Sultan'a bir seslenişi, bir selâmıdır:

«Merhaba ya Hazreti Sümbül ya mücteba!»

diye başlar ve:

«Babı lütfundan bizi dûr eyleme Allah için»

diye biter: Tanrı aşkına, bizi lütuflarının kapısından uzak etme.

SULTAN DİVANÎ

AFYONKARAHİSAR'ın manevî sahibi Sultan Divanî'den söz açılınca insanın aklına hemen Dedeini gelir. Sultan Divanî'nin, güç anlaşılır, güç hazmedilir hayat hikâyesinin başlangıcı oraya varır da ondan mı bilmem... Dedeini, Afyon'un güney yüzünde başkaldırmış kıraç, kara bir dağın hemen de doruğundadır. Neden bu ermişin hayat hikâyesi orada başlar? Ve neden o ermişin hikâyesi güç anlaşılır, güç hazmedilir? Birinci soruyu cevaplandırmak kolay, ikinci güçtür. Büyüklerimiz, erenlerin sağı solu olmaz, dediler. Sonra Mevlânâ, etrafındakileri hep: «Seçilmişlerin işlerini kendi işlerinle kıyaslama» diye öğütledi. Sultan Divanî işte bu seçilmişler soyundan, aşkı ve şevki galip, öyle ki zaman zaman bu aşkın takat getirilmez şiddetinden hem kendi sağını solunu şaşırıyor, hem başkalarına şaşırtıyor. Bu onun sultanlığına bir eksiklik düşürecek değil ya. Bilmem duymuşluğunuz var mı? Yaşayan ve devrinde büyük saygı ve sevgi kazanmış olan aklı başında bir zat, bir gece rüyasında Hazreti Peygamber'i görür, Peygamber bir elma ikram eder. Uyanır bakar ki elma yastığının üzerinde duruyor. Hediyeyi alanın halini düşünün. Artık ne uyku, ne durak... Fırlar yatağından, hemen giyinir, elmasını cebine koyar ve şehrin sokaklarında, gece yarısının sessizliği içinde at sürer, içine sığdıramadığı sırrına bir hemhal arar. O farkında değil, atı, esrarkeşlerin tekkesine dalmıştır. Hepsi de yollara dökülmüş evlerine gidiyorlar. Hazreti görünce korkar, utanır, kaçışırlar. Fakat içlerinden biri atının dizginini yakalar ve sorar: «Bu saatta nereye gidiyorsun, erenler?» Attaki, fitil gibi bir esrarkeş tarafından yolu kesildi diye öfkeli, bağırır: «Bırak atın dizginini!» «Niçin bırakayım?» O öfkelenir, o musallat olur, nihayet attaki hafiften hakarete başlayınca yerde, doğru duramayacak kadar dalgada olan esrarkeş: «Ee... ne böbürleniyorsun? Beni söyletme,

elma sende bir taneyse bende iki tane... Haydi işine git!» der. Gelin de akıl erdirin bu işe...

Yok, bizim yolumuz o yol değil; biz şimdi, dalgada olanları, Peygamber ihsanına nail olanları bir yana bırakalım da, on beşinci yüzyıla doğru şöyle bir dönüş yapalım. Afyonkarahisar'dayız. Dedeini'ne doğru yavaş yavaş çıkan yaşlıca bir derviş var. Omuzuna vurduğu heybede, iki haftalık nafakası olan yulaf ekmeğini taşıyor. Zaman zaman durup aşağıya enginlere bakıyor, nur yüzünde ince bir huzur çiçeklenmiş. Dudakları usul usul oynuyor... Belli ki içten bir zikrin mutlu havası içindedir. Yerdeki böcekleri incitmekten korkarcasına attığı her adımla beraber ağzından bir Hak adı dökülüyor. Ya Gani, ya Allah, ya Hay!.

Bu, bütün Afyon'un sevgilisi Sultan Abâ-Pûşi Velî'dir. Divanî'nin babası... Asıl adı Bâlî Mehmet Çelebi olan Sultan Abâ-Pûş, Sultan Velet'in kızı Mutahhara Hatun'un torunlarından biridir. Afyon Mevlevî dergâhının şeyhlik makamı onundur, fakat Abâ-Pûşi Velî ömrünün büyük bir kısmını Dedeini'nde geçirmektedir. Nedense, bir zaman için insanlardan uzak yaşamayı tercih ediyor. Zaman zaman onu ziyarete Dedeini'ne gelenler, Abâ-Pûşi Velî'yi, orada boz toprağa dayanmış ve gözlerini mavi göğün sonsuzluklarına daldırmış sükûn içinde buluyorlar. Bir gün, dergâhtan Dedeini'ne çıkan bir can, bazı fena haberleri vermek görevinin sıkıntısıyle Sultan huzurunda el bağlıyor: «Söyle bakalım, ne haber getirdin?» Sanki bu sual «söyleyeceklerini biliyorum, sıkılma» der gibidir. Derviş cevap veriyor: «Afyon'da şiddetli bir veba hüküm sürüyor, bu sabah büyük oğlunuz Hakkın rahmetine yürüdü, canlar, emrinizi bekliyor».

Abâ-Pûşi Velî, derin bir İnna-lillâh'tan sonra başını çeviriyor ve titremesi zorla tutulmuş bir sesle: «Gereken hizmet yapılsın ve kaldırılsın» diyor. Fakat, haberin arkası bitmemiştir. Ortanca oğlunuz, küçük kızınız, yeğeniniz, hemşireniz derken, birkaç gün içinde Dedeini'ne tam on yedi sevgilinin ölüm haberi ulaşıyor. Abâ-Pûş'un artık sesi titremektedir ama cevabı değişmemiştir. «İnna-lillâh...» ve sonra: «Gereken hizmet yapılsın ve kaldırılsın».

Son gelen, haberlerin en fenasını getirmiştir. Çünkü Sultan Abâ-Pûş en fazla en küçük oğlunu severdi, şimdi huzurunuzda ni-

yaz kesip: «Küçük oğlunuz da...» diye başlamak lâzım, fakat haberci derviş bu işin güçlüğünü biliyor ve susuyor. Konuşan Abâ-Pûş oluyor: «Ne haber getirdin bakalım?» «Küçük oğlunuz...» «Ee?...» «Bu sabah Hakkın rahmetine...» Derviş sözün sonunu getiremeyince Abâ-Pûş tamamlıyor: «Hakkın rahmetine mi kavuştu? Hayır, yanlışınız var, uyuyordu o. Bu sefer yanıldınız...»

Velî yerinden kalkıyor, ağır ağır Dedeini yokuşunu inmeye başlıyor. Ne telâşlıdır, ne üzüntüsünü belli ediyor. Gene dudaklarında Hak ismi, yüzünde huzur... Ne ki, güzel gözlerinde çiçeklenen tebessümler yok.

Abâ-Pûşi Velî, küçük ve sevgili oğlunun yattığı odaya sessizce giriyor, üzerine çekilen örtüyü kaldırıyor ve: «Uyuyor musun Mehmet'im?» diye soruyor. «Ne uykusu bu? Senin bu dünyada hizmetin var. Uyan Mehmet'im, uyan».

Abâ-Pûş'un küçük oğlu, bu baba davetini duyuyor ve uykudan uyanırmış gibi, tatlı bir mahmurlukla gözlerini açıyor. Babasına uzun uzun bakıyor.

Elini ceylan bakışlı oğlunun başından çeken Abâ-Pûş onu kaldırıp doğru dergâha götürüyor. Kırk gün riyazet ve uzlet. Belki de Abâ-Pûş, oğlu Mehmet'e gördüklerini, duyduklarını o misilsiz tecelliyi hazmettirip içinde eritebilmek için bu kırk günlük uzlet ve riyazeti vermişti. Orasını bilmiyoruz.

İşte Abâ-Pûş'un bu en küçük oğlu, günün birinde Mevlevî tarihlerine ve erenler defterine Divane Mehmet Çelebi veya Sultan Divanî ya da Sultan Divane diye geçecektir.

Sultan Divanî kendinden söz ederken şöyle der:

«Ezelden mazharı âşkız bizim icadımız yoktur
Elemler cümle bizdendir anâ üstadımız yoktur
Belâ dildendir ol dildar elinden dâdımız yoktur
Gönüldendir şikâyet kimseden feryadımız yoktur.

Sultan Divanî ne çekmiş, ne görmüşse şeyda gönlünün coşup koşmasından görmüştür.

Divane Mehmet Çelebi, gün olur, baş açık, yalınayak, uçsuz bucaksız Anadolu bozkırlarında gezer, yel olur eser, toz olur to-

Nasreddin Hocanın: «Dağ yürümezse abdal yürür!» diyerek dağa doğru yürüdüğünün resmidir.

Çoban Balabanın Şeyh Yahyaya: «Koyunlarımı kurban olarak sana hediye ediyorum.» dediğinin resmidir.

zarmış. Bu yolculuklarda ünlü yoldaşı Şahidî daima onun peşinde, onun gölgesindeymiş. Şahidî, Sultan Divanî ile geçen günleri ve tecellileri «Gülşeni Esrar» adlı bir kitapta toplamış. Orada anlattığına göre, Sultan Divanî'de gördüğü tecellinin hayranı ve âşığı olan Şahidî, onun ardından daima yalınayak gidermiş. Mehmet Çelebi, her menzilde, Şahidî'ye bir at alır, üzengisine bir çift çedik pabuç asarmış.

Şahidî biraz gittikten sonra gene attan iner, gene pabuçlarını çıkarırmış. O zaman Mehmet Çelebi sorarmış: «Şahidî! Neden bana cefalar edersin? Neden yaya yürürsün? Neden ayakların yalın? Gönlüm inciniyor, sana acıyorum». Şahidî onun bu tatlı seslenişine karşılık verir: «Ey erenler şahı, senin bastığın yollara, gölgenin düştüğü yerlere pabuçlarımla basamam ben» dermiş.

Şahidî, kulaçlaya kulaçlaya derinliğine varamadığı, yaza yaza sözünü tüketemediği mürşidi kitabını şöyle bitirir: «Öyle bir pirin müridi oldum ki onun köpeği bile arslandan yeğdir. Onun sunduğu şarapla sarhoşum. Onu övüyorum. Onu anlatıyorum. O padişah, kuluna, —Gördüklerini yaz!— diye emretmişti, ama onu bütün ayrıntılarıyle anlatmak mümkün mü? Ben ancak onun âşıklarına bir koku koklattım!»

Konya'da kurulan Mevlevî dergâhından sonra, Afyon dergâhı en önemli Mevlevî ocaklarından biri olmuştu.

Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman zamanlarında, Mevlevî ocağının, bazı tehlikeli demler geçirdiği bir gerçektir. Yavuz, devrindeki zâhir bilginlerinin zorlamalarıyle, önce Konya dergâhının kapanması emrini vermiş, fakat sonra, vezirlerinin ricalarını dinleyerek, bu emirden vazgeçmişti. Bir zaman sonra, türbe önündeki şadırvanı ve dede hücrelerini yaptırarak sanki ilk kararını Hazreti Mevlânâ'ya unutturmak istiyordu.

Mevlevî dergâhının o devrin hayatı içinde lâyık olduğu itibarlı yeri tekrar kazanmasında Sultan Divanî'nin büyük hizmeti olmuştur.

Sultan Divanî, Yavuz Sultan Selim'le birlikte Kahire'ye gelmiş, ola ki bu yolculuk sırasında hükümdarı teshir ve hayran etmişti.

Sultan Divanî, Kahire'de Gülşenî tarikatının kurucusu İbrahim Gülşenî ile de buluşmuştur.

Gülşenî, Kahire'de kovuşturmaya uğramış ve zındana atılmıştı. Sultan Divanî onun affı için uğraşıp bunu başarıyor. Ve uzun sohbetlerle iki mürşit Mevlevîlikle Gülşenîliği birleştirmek yollarını konuşuyorlar.

Mısır dönüşünde, Sultan Divanî her uğradığı yerde bir Mevlevîhane açıyor. O elinde bir aşk meşalesi, dağ bayır dolaşan ve uygun gördüğü her yerde bir ocak uyandıran ermişlerden.

Meşhet, Semira, Bağdat ona hayran olmuştur. Horasan, Halep, Şam ve Konya onun ışığıyle aydınlanmış, yıllarca, bir görüp bir kaybettikleri Sultan Divanî'nin yadını etmekten zevk almışlardır.

Mevlânâ'nın ölümsüz aşk ve özlem şiirlerini bağrında toplayan «Divanı Kebîr»in en eski nüshası Moğol fetreti sırasında ortadan kaybolmuştu. İran'a, bu paha biçilmez kitabı aramaya giden Mehmet Çelebi onu bulup yurda öyle döndü. Derler ki, işte bu yüzden adı Mehmet Çelebi değil de Sultan Divanî diye söylenir olmuştu.

Bazıları, «Sultan Divanî» değil, «Sultan Divane» diye düzeltmek, bir yanlışı doğrulamak isterler. Edebiyat tarihçileri ve halk bilginleri bu konuda ciltler yazadursunlar, biz halkın dediğine bakalım:

«O, Sultan Divanî mi diyor, bize o gerek».

Hoş adına Sultan Divane, yahut bilgin kişilerin dediği gibi Divane Mehmet Çelebi denseydi ne değişecekti?

Şem'i ruyine cismimi pervane düşürdüm
Evrakı dili âteşi suzane düşürdüm
Bir katre iken kendimi ummane düşürdüm
Eyvah yolumu vadii hüsrana düşürdüm
Takrir edemem, derdi derunum elemim var
Mevlâ'yı seversen beni söyletme gamım var!

Sultan Divanî böyle söylüyor. İçinin dertlerini anlatamazmış, elemi varmış, söylemekten korktuğu bir elemi. Marifet bunu an-

lamakta. Yoksa anlamadığı, anlayamadığı için ona «Divane» adını yakıştırıvermekte değil.

Halk, Mehmet Çelebi'yi anlamış, ona sevgi ve saygısını yüzyıllardan beri nasıl ifade edeceğinin yolunu bilmiştir. Halk için o Sultan'dır, Sultan Divanî'dir. Öyle gelmiş, öyle kalmıştır.

Bilgin kişilerin, devirleri ve o devirlere rengini, tarzını, havasını veren büyük insanları didik didik etme isteği yeni bir şey de değildir ki. Hani ne güzel bir nefes vardır:

«Zâhit bizi tân eyleme» diye başlar ve der ki:

Erenlerin çoktur yolu
Cümlesine dedik belî
Gören bizi sanır deli
Usludan yeğdir delimiz.

İşte bütün mesele burada.

Sultan Divanî, Kanunî Süleyman devrinde Istanbul'a da gelmiş ve İskender Paşa konağında konuk edilmiştir.

İskender Paşa, Galata kulesi yakınındaki bahçesini vakfederek Çelebi'ye Istanbul Mevlevihanesini kurdurmuştu.

Istanbul'dan Bursa'ya, oradan Kütahya'ya giden Sultan Divanî, günün birinde Afyon dergâhına döndü. Vücudu yorgun, fakat ruhu, sofilerin «cünûn ve fünûn» dönemlerini geçirerek «sükûn durağına» ermişti.

Orada, aşk ve karar cübbesine sarınarak uzun zaman yaşadı.

Kızı Destina Hatun

Afyon Mevlevî dergâhı, Konya'dan sonra kesinlikle uğranılan bir âşıklar makamıydı. Sultan Divanî, Mevlevîliğin ikinci piri, ya da Mevlânâ'yı varlığında en aydın şekilde aksettiren bir ayna gibi görülüyordu. Mehmet Çelebi'nin türbesi Afyon dergâhındadır. Üzerinde, «İsa bile başucuma gelse, senden yadigâr olan derdime devâ olamaz» anlamında bir beyit yazılıdır.

Sultan Divanî'den sonra hilâfet kızı Destine Hatun'a kaldı. Destina Hatun erkekler gibi hırka ve külâh giyer ve semâhanede

Mevlevî ayinini yönetirmiş. Tabiî bilirsiniz, o, şeyhlik makamına gelmiş ne ilk, ne son kadın Mevlevîdir. Meselâ Güneş Han da, Hâce Fatıma da ayin yönetmiş, hırkalı, sikkeli kadın Mevlevîlerdi. Hâce Fatıma aynı zamanda şair de. Fakat biz, şimdi onu bırakalım da Destina Hatun'a gelelim.

Bir gün Afyon dergâhı büyük bir yangın felâketine uğramış ve yanmıştı. Her şey göz açıp kapayıncaya kadar kül oldu.

Destina Hatun'un serveti, sâmanı yoktu ki yeniden yaptırsın. Dervişler dağılmış, sohbet küllenmiş, semâhane susmuştu. Oradan Afyon sokaklarına dalga dalga kudüm ve ney sesleri dökülmüyordu. Destina Hatun garip ve mahzundu, ne yapacağını, nasıl edeceğini bilmiyordu. Bir gece yatağına girdi ve için için ağladı. Babasına sesleniyor, «Bana bir yol göster» diye yalvarıyordu. O gece, Sultan Divanî, Destina Hatun'un rüyasına girdi: «Destina'm!» dedi, «Üzülme, ağlama canım. Filân yerde bir gümüş ibrik vardır. İçi lebalep altın doludur. Kimseye bir şey deme. O gümüş ibriği al, içindeki altınlarla kutlu dergâhımızı yeniden yaptır».

Destina Hatun sevinçle uyandı. Babası ona bir defa eğri lâf etmemişti ki, şimdi etsin. Gümüş ibrik, dediği yerde duruyordu. İçinde çil çil altınlar vardı. Afyon dergâhı ikinci defa o çil altınlarla yapıldı ve âşıklar gönül hoşluğu ile yine orada buluştular.

Afyon dergâhında, önemli simalardan, bir de Furunî Dede yatar. Furunî Dede, Sultan Divanî'nin âteşbazıydı, yani dergâhın aşçıbaşısı. Bilirsiniz, Sertabbahlık denilen bu makam Mevlevîlerce çok önemli tutulur. Furunî Dede, bir gün, cübbesinin içinden yüzlerce sıcak pide çıkararak bu adı almış derler

Bugün Afyon'da, Sultan Divanî'yi bilmeyen kimse tasavvur edilemez. Her yerde olduğu gibi, hastalar, muhtaçlar, bir işi, bir isteği olanlar ona giderler. Sultan Divanî'nin, bir ayakkabısı vardır. Yürüyemeyen çocuklara o ayakkabı giydirilirse, hemen yürüdüğünü halk size yemin billâh anlatır. Bu ayakkabının adı «Paşmakı şerif»tir. Bir de, «Destar suyu» yahut «Demışkı suyu» denilen bir su vardır. Bu su, hani altınların çıktığı gümüş ibrikte dururmuş ve hiç eksilmezmiş derler.

Sultan Divanî ile ilgili hoş bir töre daha vardır Afyon'da. Çocuğu olmayan kadınlar ve erkekler gidip türbesine kendilerini Sultan'a satarlar. Bu satıştan sonra doğan çocuklar kızsa adını «Satı», erkekse «Satılmış» koymak âdettir. Hem de yine Afyon'lular, bu satışın hiç bir zaman boşuna gitmediğini denizde balık pazarlığı olmadığını size yeminlerle anlatırlar.

Böylece Sultan Divanî, çevresindeki insanlara manevî bir durak, bir sığınak olagelmiş, olagitmektedir. Mevlevî ayininde okunan birçok bestenin güfteleri Sultan Divanî'den alınmıştır. Çünkü o, duygulu, derin, içli bir âşık olduğu kadar da şairdi.

Ne aşk ile sabreder oldum ne akl ile yârım
Ne kârı başa çıkardım, ne belli kârım
Belâyı aşk ile hakka ki n'olduğum bilmem
Bu anlaşılır elemimden ki âşıkı yârım
Semaî gibi ben ol bikararım ki âlemde
Ne keyf ile mütekeyyif, ne mestü huşyarım.

Ne aşk ile sabredebiliyor, ne akıl ile yâr olabiliyor, biliyoruz. Öyle bir kararsız âşık ki, bu âlemde onu hiç bir şey keyiflendiremiyor; onu da biliyoruz. Nasıl keyiflendirsin ki onun gördüğü Hak tecellisi, ulaştığı Cemal haznesi bu dünyadan değildir. O, sırlarına dudak değdirmiş, sonra, ayrılık göklerine bırakılıvermiştir. Yanıp tutuşması bundan!...

Memlevî ayininde, semâ bitip herkes yerine oturduktan sonra ya ayini yöneten şeyh, oturduğu yerden, ya da semâzenbaşı ayağa kalkarak post duası denilen bir dua okurdu.

«Barek Allah ve berakâtı kelâmullah ra» diye başlayan bu duada, bütün İslâm ululârının adlarından sonra sıra çelebilere gelir. Ve Konya dergâhında posta oturmuşların isimleri bir bir sayılır. Sultan Divanî, Konya dergâhında posta oturmamıştır ama Mevlevîler onu Mevlânâ'dan ayıramadıklarından ve ona olan sevgilerinin bir ifadesi olarak «Hazreti Sultan Divanî Mehmet Efendi ra» diye adını sayarlardı. Post duası şöyle sona erer: «İnayeti Yezdan, himmeti Merdan, berma hâzırünâzır bad. Demi Hazreti Mevlânâ hû diyelim hûuuu...»

ŞEYH VEFA

ASIL adı Mustafa idi ama, işte beş yüzyıldır, adını verdiği koca bir Istanbul semtinde, vefanın, insan sevgisinin, güzelliğin temsilcisi olarak yaşıyor.

Istanbul semtlerine, fetih günlerinden başlayarak verilmiş isimlerin her birinin bir hikâyesi, bir anlamı, bir canlılığı vardır.

Karlı gecelerde, Vefa'daki o ünlü dükkândan güğümlerini doldurup şehrin sokaklarına kol kol dökülen bozacıları düşünün... Onlar tiryaki kapılarını bilirler ve o kapıların önünde: «Boza var, boza...» seslenişini çok âhenkli bir ifadeyle «Vefa'nındır!» diye mühürlerler. Bana, sanki bozacılar, mallarının halisliğine Şeyh Vefa'yı tanık tutuyorlarmış gibi gelir de gecede kaç defa, varmış olduğu sonsuz uykusundan böylece uyandırılıyor ve hayatımıza karışıyor, diye düşünürüm.

Asıl adı Mustafa idi, dedik. Istanbul'a renk ve kişilik veren ululardandı ama, doğumu Istanbul değil, Konya idi. Mustafa daha küçücük bir çocukken güzelliği ve bu güzelliğin etrafa saçtığı ışıkla, seçilmiş bir çocuktu. Bir gören bir daha başını çevirir bakar, sonra, dikkatli ve ihtiyatlı bir kimseyse «Maşallah!» der, bununla da yetinmez, Allah'ın lütuflarına karşı hayretle başını sallar, «Maşallah»ına bir de «Süphanallah» eklerdi. Böyle bir çocuktu.

Anası, babası, Konya'nın tanınmış, sayılan ve sevilen insanlarıydı. Haramı helâlden seçmesini bilen erdemli, hâl ehli kimselerdi.

Mustafa, biraz boylanıp boslanıp mahalleye, diğer çocukların içine karıştığı zaman arkadaşları onu çok sevdiler. Yaramaz, atik-tetik bir oğlandı. Ancak bir huyu vardı. Nerede kırbalarını doldurmuş bir saka görse, dayanamaz, ne yapar, ne eder kırbayı deler, zavallı sakacığın kârına kesat karıştırırdı. Bir, iki derken, çocuk bunu iyice zevk edinmişti. Elinden kimse kurtulamıyor, ka-

çınca kimse tutamıyordu. Hiç bir saka da bu güzel yüzlü çocuğa el kaldırıp, onu bir güzel pataklamaya kıyamıyordu. Sonunda sakalar toplanıp, mahallenin büyüklerinden birine durumu anlattılar. O da, akşam üzeri, güzel Mustafa'nın babasını çağırıp, oğlunun yaramazlığını hikâye etti ve nazik nazik tembihledi: «Canını yakmadan, sen onu biraz korkutuver».

Baba eve geldiği zaman düşünceliydi. Mustafa, herhangi bir çocuk değildi. İşaretler ve müjdelerle dünyaya gelmiş ve onun doğumuyle beraber, hayatlarında pek çok şey değişmişti. Sonra... kırba delmenin zararlı bir iş olduğunu da idrak edecek yaştaydı.

Çorbalarını içtikten sonra bu meseleyi önce karısıyle konuşmayı uygun görerek Mustafa'nın yatmasını bekledi ve güzel çocuk, uykunun derinliklerine dalınca hikâyeyi hanımına aktardı. Sözünü de: «Ondan şüphe edemem, sen de eriştiği tecelliyi görüyorsun. Çocuk bunu kendi kusurundan değil, ya senin, ya benim bir eksiğimizin, bir ayıbımızın etkisiyle yapıyor» diye bitirdi.

Uzun uzun, derin derin düşündüler, her ikisi de bir bir bütün hayatlarını hatırlamaya çalıştılar. Sonra Mustafa'nın annesi birden: «Hatırladım» diye söze başladı. «Hatırladım. Mustafa'm karnımda beş aylıktı. Karşı komşuya misafirliğe gitmiştim. Lamba iskemlesinin üzerinde bir tabak yemiş duruyordu. Hiç görmemiştim. Tadını da bilmiyordum. Onlara dışarıdan hediye gelmişmiş, adını da söylediler, portakalmış. Canım çekti, belki ikram ederler, diye bekledim. Ama onlar unuttular. Bir ara odada benden başka kimse yoktu. Bir tanesini aldım, elimdeki çorap şişi ile deldim ve birkaç yudum emdim. Mustafa'm hasta olmasın diye. Az sonra ev sahibi bana nar şerbeti getirdi. Söyleyim dedim ama cesaret edemedim, utandım».

Mustafa'nın babası gülümsüyordu. Bu masum itiraf, hem hoşuna gitmiş, hem huzurunu geri getirmişti. Karısı: «Ama, yarın gider helâllık dilerim, çocuğumuz iki yudum haram portakal suyunu bile kabul etmiyor. Ben portakalı deldiğim gibi, o da kırba delip ayıbımı yüzlüyor demek, hattâ hemen şimdi gitsem de olur» dedi. «Yok kadınım, sabah ola, hayır gele!» Döşekler yayıldı ve ana-baba da Mustafa'nın daldığı derin uykuya girdiler.

Mustafa Konya'da okudu, son derece akıllı ve çalışkan bir gençti. Yüzüne bakan, onun nasıl bir insan olduğunu hemen anlıyordu. Karamanoğlu İbrahim Bey'in kendisine büyük saygısı vardı. Bu saygının ifadesi olarak, Köyceğiz'e onun adına bir cami yaptırdı. Mustafa Efendi, bu sıralarda, Antalya yoluyla Hicaz'a gitmiş ve hac farzını yerine getirmişti. Dönüşte, Rodos şövalyeleri kendisini casusluk suçuyla yakalamışlar ve hapsetmişlerdi. Bu haber Karamanoğlu İbrahim Bey'e ulaşınca, bey son derece üzüldü ve telâşlandı. Büyük bir para karşılığında şeyhi esaretten kurtardı.

Mustafa Efendi, Zeyniye tarikatı mensubuydu ve genç yaşında ardına pek çok insan düşmüştü.

Bir gören, bir daha ondan ayrılmak istemiyordu. Biz de öyle! Hac dönüşü, Konya'ya vardıktan sonra onu uzun bir zaman göremiyoruz. Tâ... Istanbul fethine varınca! Fatih'in şanlı orduları, devrin büyük şeyhlerinin ve onların peşinden gelen derviş taburlarının manevî himayesindeydi. Şeyh Vefa da bu manevî koruyucular içinde bulunuyordu.

Şehir alındı, artık baba ocağı olan Konya'ya dönebilirdi. Fakat Fatih onun Istanbul'da kalmasını ve bin yıllık eski Bizans beldesinin Türk ve İslâm kültürüyle bezenmesinde, yenilenmesin-

Yeneyim, ey şem'i ruşen, yaneyim

Şeyh Vefa, Istanbul'da, çok münzevi, çok içine kapalı, sessiz sedasız bir hayat yaşıyordu. Belli vakitlerin dışında evine, hücresine hiç kimseyi kabul etmezdi. Devletlilerden, onlara yakın olanlardan, büyüklerden uzak kalmayı tercih ederdi. Şehrin belli başlı bütün kişileri de onu, halkın şeyh huzuruna çıkmaya izinli olduğu saatlarda ziyaret edebilirlerdi.

Bu kayıtlar ve şeyhin âlem halkına karşı gösterdiği uzaklık, tabiî devrin ulemasını kızdırıp öfkelendirecekti. Öyle de oldu. İnsanlar bir defa kızıp öfkelenmeye görsünler. Ellerinden kurtulabilene aşkolsun. Tuttular, Vefa Sultan aleyhine harekete geçtiler ve devrin şeyhülislâmı Molla Güranî'ye hazreti şikâyet ettiler. de görev almasını rica ediyordu.

Efendim, Şeyh Vefa, Hanefî mezhebindenmiş ama, başka mezheplerin kurallarına uyup namazda besmeleyi yüksek sesle okuyormuş... Vay, vay... Bu önemli bir mesele olmuş, Ulema, camiye özel olarak toplanmış, namaz bitecek ve onlar şeyhten bu yanlışın hesabını soracaklarmış. Kalabalığın üzerine, tesadüf mü, mahsus mu bilmem, Sinan Paşa gelir. Sultan Fatih'in hocalarından olduğu için tarihe adını Hoca Paşa diye yadigâr eden Sinan Paşa, tabiî bilirsiniz, Nasreddin Hoca'mızın torunlarındandır. Sinan Paşa, Şeyh Vefa'nın gerçeğini görmüş olan sayılı insanlardan biridir. O bilir ki, Vefa Sultan'a sataşmaya gelmez. Sinan Paşa, Molla Güranî'ye, toplanmalarının sebebini sorar, o da anlatır. Sonunda: «Peki» der Sinan Paşa ve «Ya Şeyh Vefa size, benim içtihadım besmelenin -cehren- yani açıkça okunması üzerindedir, bunu ispat ederse ne yapacaksınız?» diye devam eder. Molla Güranî hayrettedir. «İçtihat mı? Vefa Efendi müçtehit mi ki?» «Tabiî! O, Kur'an'ın yedi anlamını gerçekten bilen tam bir içtihat sahibidir». «Buna, böylece şahadet eder misiniz?» Sinan Paşa neden etmesin? O Şeyh Vefa'ya inanıyor. O zaman Molla Güranî: «Bir kimsenin Sinan Paşa gibi şahidi olursa ona saldırmak caiz değildir» demiş ve toplantıyı dağıtmıştır.

Bu olaydan sonra Molla Güranî, Şeyh Vefa'yı çok seviyor. O kadar ki, dostları ona «Vefa Efendi Molla Hüsrev'i ziyarete gidiyor da size gelmiyor, neden acaba?» diye takaza ettiği zaman şu cevapla onları susturuyor: «Hakkı var, Şeyh Vefa, eli öpülecek, ziyaretine varılacak mübarek ve müstesna bir insandır. Halbuki biz, saltanat makamlarıyle fazla yüzgöz olduğumuz için ziyaretimiz caiz değildir».

Şeyh Vefa, o devirde, her ilim şubesinde fevkalâde kuvvet ve kudret sahibi olarak biliniyor. Büyük özelliği, sorulan her güç soruyu derhal ve hiç sıkıntı çekmeden cevaplandırabilmesidir.

Bir gün, cemaatin içinden birisi: «Şeyhim!» diyor, «Acaba Hallacı Mansur neden -Enelhak- dedi? -Yani ben Hakkım-». Şeyh Vefa suali sualle cevaplandırıveriyor: «Enel bâtıl mı demeliydi? Yani ben gerçek değilim».

Bilirsiniz, Muhiddin Arabî: «Firavun mümin ve temiz olarak ölmüştür» diye bir hüküm yürütmüştü. Bu mesele, düşüyor mu

medresenin diline. Mümin midir? Münkir midir? Birtakım mollalar «mümindir» diğerleri «değildir» kalkanının ardına geçip başlıyorlar söz kılıcını sağa sola sallamaya...

Günün birinde, mesele Şeyh Vefa'nın meclisinde de açılıyor, bir de ona soruyorlar. Şeyh Vefa'nın müşkülü başka. Firavun münkir olmuş, bize ne? O diyor ki: «Keşki Muhiddin gibi tam bir Müslüman benim hakkımda da şahadette bulunsaydı».

Şeyh Vefa'nın çok güçlü bir hafızası ve zihinden hesap yapma yeteneği vardı. Devrinde, Hıristiyanlar paskalya yortusu gününde anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Papazlar: «Gidelim Şeyh Vefa'ya soralım» dediler. Şeyh, şöyle bir düşündü: «Mart içinde giren arabî ayın on beşinden sonraki, çarşambayı takip eden pazar günü paskalyanızdır» dedi. Bütün Hıristiyanlar, bu hesabı yakın zamanlara kadar unutmadılar ve takip ettiler.

Şeyh Vefa, sadece bilgin ve matematikçi değildi. Aynı zamanda şairdi ve musikişinastı. Her duygusu ve her kabiliyeti geliyor geliyor, içindeki engin ve sonsuza dayanıyordu. O, Hak güzelliğinden başka her şeye gözünü ve gönlünü kapamış bir velî idi. Bunu bir şiirinde şöyle ne güzel, yan yana, içtenlikle anlatır:

Düşmişem aşkın oduna ta ezel
Kendi düşen ağlamaz vardır mesel
Ta ebed yanmak bana oldu mahal
Yaneyim ey şem'i ruşen yaneyim

Işkının pervanesiyim pes nidem
Sen şehin yerin koyam kande gidem
Şevkin ile tutuşup şer tâ kadem
Yaneyim ey şem'i ruşen yaneyim

Ne hikmettir, bir defa, gerçek aşkın ateşiyle yananlar, bu yangına doyamıyor da hep, hep «yanayım ey şem'i ruşen yanayım» diye feryat ediyor.

Şeylı Vefa da aslına bakarsanız, benzerleri gibi, sadece yanmakla da kalmamış, yandırmış bir velî. Öyle ki uyandırdığı aşk ocağı işte beş yüzyıldan beri yanıp gidiyor. Bir beyti daha var:

Yak beni ışk âteşine ya vedûd
Kül olunca cümle eczayı vücud

diyor. Bu beyti okudukça benim de aklıma pek sevdiğim, böyle bir âşık kişinin verdiği cevap geliyor: «Ateş ateşi yakar mı a canım?»

Bursa'lı Lâmî Çelebi, Şeyh Vefa'nın ateşine gönül bağlamış insanlardan biriydi. Bir eserini bitirirken ondan söz etmiş, etmiş de doyamamış. Sonunda sözünü şöyle bağlamıştı: «Bu hakir, cuma günü mihrapta otururken mübarek ellerini öpüp iltifatlı bakışlarıyle şereflendim. Ümittir ki âhir vakitte ol bakıştan bana medet erişe». Biz de yazımızı o ümitle bağlayalım.

Neden rengin sararır?

Fatih Sultan Mehmet, mürşidi Akşemseddin'den ayrı, Istanbul'da geçirdiği günlerde Şeyh Vefa'ya fazla ilgi göstermiş, yalnızlığına onda deva aramış, fakat ikisi arasında geçen çok ince bir hesapla bu ilgisine, Şeyh Vefa tarafından bir cevap bulamamıştı.

İnce bir hesap dedim, böyle bir hesap ancak, söz konusu olan o iki insan tarafından anlaşılabilir. Dışarıdan seyirci olan bizlere işin tartışması düşer.

Bir rivayete göre, Sultan Fatih tam üç defa Şeyh Vefa'yı makamında ziyarete gitmiş, fakat üçünde de kendisini göremeden dönmüştür. Sultan Fatih, Şeyh Vefa'nın tekkesi önündeki demir kapıya gelmiş, fakat kapıyı kilitli bulmuştur. Bahçede ne bir kul, ne bir can... Hükümdar ârif kişiydi. Bunun ne demek olduğunu anladı. Rengi kül gibi solmuştu. Bu yapılan ona hükümdar olarak değil, insan olarak dokunuyordu. O, yaralıydı, dinlenecek, dertlerini dökecek bir makam, sığınacak bir yer arıyordu.

Sultan Fatih gibi, Şeyh Vefa da bu dönüşleri solgun bir yüzle bekler, indirilmiş hücre pencerelerinin demirlerine başını dayar, mahzun, mükedder, hünkâr alayının evi önünden uzaklaşmasını dinlerdi.

Bir gündü, cesareti ve nazı geçer dervişlerden biri: «Şeyhim!» dedi, «Mademki Hünkâr'ı görmek dilemezsin, neden gelişinden rengin sararır, mahzun olursun? Madem Hünkâr'ı seversin, neden görmek dilemezsin?»

Şeyh Vefa, derin bir düşünceden sonra, konuşmaya karar verdi:

«— Benim ona meylim ve onun bana ihtiyacı o derece fazladır ki, bir defa birbirimizi gördükten sonra, o benden ayrılmak istemeyecek, ben onu bırakmayacağım. Halbuki o saltanatı yürütmekle yükümlü. Biz de dünya düzenini korumaya mecburuz. Bizim birbirimizi görmemizin bir sakıncası daha var: Hünkâr gelecek, ziyade şevkinden, ihsanlarda, âtiyelerde bulunacak, biz bunları kendi adımıza kabul etmeyeceğiz; sizlerin adına da reddetmeyeceğiz. Böylece, ihvanımla benim arama, ister istemez, dünya girecek. Şimdi anladın mı? Gönlüm onu görmek diler, görevim ona kapılarını kapar, beni mahzum eden, benzimi sarartan işte budur!»

Şeyh Vefa, bu tavrıyle koca hükümdarı ne darıltmış, ne gücendirmiştir. Darılıp öfkelenmediğini anlamak için şu kadarını söylemek yeter ki Fatih ve oğlu Bayezit, Şeyh Vefa adına Istanbul'da bir cami, bir medrese, halvethane, türbe yaptırmışlar, ona olan bağlılık ve saygılarını böylece ifade etmişlerdir.

Sultan Fatih'in ölümünde, Hünkâr'ın cenaze namazını kıldırmak, Şeyh Vefa'ya düştü. Bu güç bir işti. Fakat Şeyh Vefa bu güç görevi, Hünkâr'ın son isteği bilip, üzerine aldı.

Sade namazını kıldırmak değil, ihtiyar velî, Hünkâr tabutunu omuzlamış, caminin arkasındaki türbeye kadar götürenlere yardım etmiştir.

Fatih'in yerine hükümdarlığa gelen Bayezit, Şeyh Vefa adına ne gördüyse işte o gün gördü. O da babası gibi bu gördüğünün peşini bırakmak istemiyordu. Fakat Vefa tekkesinin demirli kapısı İkinci Beyazit'e de asla açılmadı... Ta Şeyh Vefa bu dünyadan göçünceye kadar...

Yeni hünkâr, şeyhin vefatını duyunca: «Sağlığında mübarek yüzünü bize göstermek istemedi, bari gidip şimdi kendisini ziyaret

edelim» dedi. Derhal dergâha geldi. O geldiği zaman bütün hazırlıklar bitirilmiş gibiydi.

Bayezit, yüzünü açıp büyük velîyi görmek arzusunu açıklayınca etraftakiler bunun usule uygun olmadığını hükümdara anlatmak istediler. O, ne de olsa, henüz babası gibi olgun değildi. Böyle bir düzeni bozabilirim, diye düşündü ve örtüyü açtı. Fakat yazık ki gene de bir şey göremedi. Göremedi, çünkü dünya düzenini korumakla görevli olan Hak ereni elini kaldırıp yüzünü peçeleyivermişti.

Bu olayda efsane payı ne kadar, ben bilemem. Fakat bu olay, bu haliyle bile, baştan aşağı bir gerçeğin ifadesi. İyice düşününce insan onu yedi türlü yorumluyor da gene de sözün sonunu getiremiyor.

Şeyh Vefa'nın ünlü bir beyti vardır, bilirsiniz:

Yazdığın çünkü ezelde dost tağyir eylemez
Her ki âriftür bu remzi bilgi tedbir eylemez.

Evet! Dost yazdığını bozmuyor. Bütün mesele burada, Şeyh Vefa, hayatı boyunca, dostunda, düşmanında, kimsede kusur görmemiş, affedici ve hoş görücü bir ermiş olarak bu dünya hayatından gelip geçmiştir. Onun en belirli özelliği buydu. Bu duygunun ifadesi olarak:

Dostunda kusur görme
Ak yüze kara sürme
Başına çorap örme
Derviş olayım dersen

diye öğüt vermişti. Bu öğüdü tutmak, **ak yüzümüze kara sürmemek** gerek!...

ŞABAN VELÎ

HALVETİYE tarikatının Şabaniye koluna adını veren Şaban Velî, Kastamonu'ya yakın Taşköprü kazasında doğmuştur. Küçücük bir oğlancıkken anası-babası ölmüş, dârı dünyada kimsesiz, bir başına kalmıştı. Bu söze de dil alışmış; elbette yanlışı var. Kimsesi yoktu ama, Allah'ı vardı. Hak, kendine emanet edilene anadan yakın, babadan sevgili görünür. Nitekim küçücük oğlan Şaban Velî'nin de karşısına merhametli, rahmetli, muhabbetli, iyi niyetli bir kadın çıkardı. Ona ana oldu. Evlât diye bağrına bastı. Hem o türlü ki Şaban derken içi titrer, yüreğinin ortasında bir ateş yanardı sanki!

Okul çağı gelince, dualar ve senalarla Şaban oğlan mektebe, başladı. Cüz kesesini omuzuna asar, mahalle mektebine kıvançla koşardı. Her öğretileni, her öğrenciden evvel öğreniyor, derslerini oyunları kadar seviyordu.

Güler yüzlü, huzur veren bir çocuktu. Taşköprü'den sonra Kastamonu'da, Kur'an, hadis, tefsir gibi birtakım konularda bilgisini derinleştirdikten sonra, bir gün analığının karşısına gelip ondan Istanbul'a gitmek için izin istedi. Öğrendikleri ona ancak bilgisinin derecesini göstermişti. Biraz daha açılmak, derinleşmek istiyordu. Niçin olmasındı? Anası buna canı gönülden rıza gösterdi.

Şaban Velî'nin Istanbul'daki hayatı da büyük bir gayret ve hızla, çalışmak ve öğrenmek arasında geçiyordu. Bazen hücresinin kapısını içinden kilitler, kimselere görünmez, okuduklarını, dinlediklerini uzun uzun düşünür, içine sindirmek isteğiyle kendinden geçerdi. Bazen akıllı mollaların sohbet meclisinde diz çöker, her söylenenden bir hisse, bir kıssa çıkarmaya çalışırdı.

Gün oldu, bir de baktı ki ne okunacak kitap kalmış, ne çözülecek sorun... Şaban Velî, yavaş yavaş, ağır ağır hepsini bitirmiş,

hepsini çözmüş. Fakat ne içinde rahat var, ne kalbinde huzur. Kendi kendine sürüp giden bir çekişmenin altında sanki mahzun ve bahtsız!

Büyükler, tecrübeliler, ona bazı önerilerde bulundular: «Bir kâmil mürşit bul, bilgini değerlendirsin, yoksa bu bilgi senin ayağına bağ olur, canını yakar» dediler.

Bir kâmil mürşit mi? Istanbul'da mürşit bulmakta sıkıntı çekecek değil ya...

Şaban Velî, bu ümitle kimin kapısını çaldıysa yazık ki o kapı kendisine kapalıydı. Hayır! Onu uyaracak, aydınlatacak kâmil, bu şehirde yoktu, başka yerde olmalıydı...

«Gizli»yi görenler böyle dediler! Başka şehirde, ama, nerede?

Genç Şaban Velî uykusuz geçen geceler boyunca hep bu büyük ve çetin aramanın içinde kıvranıyordu. Bir sabah vakti, «hayret hali galebe çalmış» kendinden geçmişti. Hem dünyadaydı, hem dünyadan fersahlarca uzakta bulunuyordu. Hem her şeyi görüyor, duyuyor, hem hiç bir şeyi hissedemiyordu. İşte bu halin içindeyken bir ses, çok iyi duyduğu, çok sevdiği bir ses: «Sılaya dön, sana kurtuluş oradadır!» diye sanki ona emir verdi.

Kendine gelmesi kısa sürdü. Derhal yol hazırlıklarına başladı. Yanında, memleketlisi birkaç genç vardı. Onlar: «Biz de seninle dönelim» dediler, hep beraber yola çıktılar.

Kastamonu'ya Bolu üzerinden gideceklerdi. Şaban Velî Bolu'ya uğramak, orada birkaç gün olsun kalmak, adını methini çok duyduğu Hayrettin Tokadî Hazretleri'ni ziyaret etmek istiyordu.

Yoldaşlarının hepsi de ona uydular. Bolu'ya gelince uzun bir misafirlik için kendilerine uygun bir han aradılar.

Bu han Hayrettin Tokadî dergâhına komşu düşmüştü. Dergâhtan etrafa dökülen zikir ve ilâhi sesleri misafirleri hayran bıraktı. Hemen han sahibine sordular:

«— Bu ses nereden geliyor? Kimler zikrediyor? Kimin dervişleri?»

Hancı soruları bir bir cevaplandırınca, Istanbul'dan gelen mollalar, Şaban Velî'ye: «Kalkın gidelim, zikri görelim» diye ısrara başladılar.

Şaban Velî tereddütlü ve sakin oturuyor, ne evet, ne hayır diyordu. Fakat gençler şevke gelmişler, hem de iyice merak etmişlerdi.

Istanbul tekkelerinden sonra bir Anadolu tekesi nasıldı acaba? Şaban Velî, büsbütün başka duyguların etkisi altında, âdeta kapana tutulmuş bir kuşun ince içgüdüsüyle, dergâhtan gelen ilâhi seslerini ve o seslerin ruhunda uyandırdığı derin yankıları dinliyordu. Kendinisi hiç bir zaman böyle hissetmemişti: Böyle istekli ve böyle korkulu.

Onlar bir zincirci taifedir...

«Gidelim, dervişlerin zikrini görelim» diye yalvaran yoldaşların bu ısrarı karşısında sonunda Şaban Velî konuştu:

«Onların yanına gidebiliriz, ancak, onların cezbeleri galiptir. Kalbinde nur ve iman ve ilâhî aşk fazla olanlara cezbe salarlar. Onlar bir zincirci taifedir, âşıkları kendi taraflarına ve silsilelerine çekerler» dedi.

Dedi ama, yanındakiler, onun ne demek istediğini anlamadılar ve başlarına ne geleceğini hiç mi hiç hissetmediler.

İçlerinden biri: «Derviş onlar, işte zikrediyorlar, bize ne yapabilirler? Kalkalım gidelim, bakalım neye güçleri yetiyor?» diye dayatınca Şaban Velî'ye de artık susmak düştü.

Çaresiz boynunu büküp: «Sonra işiniz müşkül olmasın, onun için söylüyorum» dedi, fakat o da yoldaşlarının arasına katıldı.

Tokadî dergâhında bütün âşıklar bir gönül, bir göz olmuşlar, zikrin ve Tanrı'yı birlemenin ilâhî âhengi içinde varlıklarından, benliklerinden soyunmuşlar, kendilerinden geçmişlerdi. Misafirler, âhengi bozmamak için sessiz sedasız birer köşeye sığındılar. Zâkirbaşı tarifsiz derecede güzel bir sesle ilâhilerden birine başlayınca devrandakiler onun ardına düşüyor, sona bir alçalıp bir yükselen «Lâilâhe illâllah» sesleri, insanın kalbini kâh varlığın sonsuz ufuklarında koşturuyor, kâh yokluğun takat getirilmez güzelliğinde dinlendiriyordu.

Hak'tan başka Hak yoktu. Tekrarlanan hep buydu. Şaban Velî dudaklarıyle tekrarladığı bu gerçeği imanıyle de yaşıyordu.

Ama, anlayamadığı, aslına varamadığı ve onun için kendisini hayret deryalarında yüzdüren bir başka şey daha vardı:

Devranın ortasında, bir güzellik anıtı gibi dikilmiş duran Hayrettin Tokadî! Şaban Velî'nin gözünden ve gönlünden, o anda Hak'tan başka her şey, ama her şey silinmişti de o, insanın gönlü dünyasına dolunay gibi doğan güzel, neden böyle olduğu gibi duruyordu? Sanki duruşu «Hak var, bir de ben varım» der gibiydi. Bu ifade yavaş yavaş değişti, doğru biçimini, doğru anlamını buldu: Ondan Hakkın güzellik sırları doğuyordu. Belliydi o, gören gözler için Allah'ın, bu âlem içinde âleme hükmeden, yapıcı ve yakıştırıcı eliydi.

Şaban Velî bu gerçeği gördü ve Istanbul'dayken kendisine: «Sılana dön, aradığın oradadır» diyen sesin sahibini de böylece tanıdı. Tanıdı ve kendinden geçti.

Devran bitmiş, zikir sona ermişti. Yol arkadaşları, semâhanenin sağında, solunda onu arıyorlardı. Bir köşede büzülmüş oturduğunu görünce yanına doluştular:

«— Haydi» dediler, «Varalım hana gidelim, yolcu yolunda gerek! Yarın gün doğmadan kalkacağız!»

Şaban Velî bu sözü duymamış gibiydi. Hiç istifini bozmadı. Arkadaşları bir iki defa niyetlerini tekrarladılar. Sonunda o, güzel gözlerinde biriken yaşları silerek: «Kardeşler!» dedi, «Size dememiş miydim, onlar bir zinciri tafedir, diye... Varın siz güle güle gidin... Beni zincirlediler, buradan bir yere ayrılamam... Kovsalar da, dövseler de buradan bir yere gidemem ben!»

Kimse sesini çıkaramadı. Âşığın hali ortadaydı, n'itseler, n'eyleseler nafile! Yavaş yavaş çekilip onu kendi kendiyle başbaşa bıraktılar. Gönüllerinin yarısı sanki Hayrettin Tokadî dergâhında kalmıştı.

Az sonra, bu geleni beklemekte olan Şeyh Efendi, onun gözleri kapalı, Hak divanında büyük bir vecd ve zevk içinde kendinden geçtiğini gördü, omuzundan çıkardığı harmaniyeyi yeni gelenin omuzuna yavaşça attı. Böylece Şaban Velî onun himaye ve sevgi örtüsüyle âlem halkından örtülmüş, ayrılmıştı.

Şaban Velî, Şeyh Hayrettin huzurunda «yücelik tacını başına giydi, gayret kemerini beline kuşandı, canla, gönülle hizmete bel bağladı, nefsini, kalbini, ruhunu mürşidi yoluna adadı» ve tam on iki yıl o dergâhın en sadık, en tatlı dilli, hoş meşrepli kulu olarak yaşadı... On iki yıl bu!

Ne incindi, ne incitti. Mürşit ağzından her çıkan sözü Hak kelâmı bilip biri, iki ettirmedi.

Yıllar boyunca kalbinde yaprak yaprak açılan Hak aşkı onu daha da güzelleştirmiş, daha da nura salmıştı.

Kokebeli Muslihittin Efendi ile birbirlerine çok yakındılar, çok sevişirlerdi. Aynı kaynaktan feyz alıyor, aynı aşkla gıdalanıyorlardı. Günün birinde Kokebeli'ye: «Sana hilâfet verildi, memleketine git, irşat sofranı orada kur» diye emir verildi. Ama Muslihittin Efendi'ye bu emir çok güç geldi. Hem, kendini irşat görevi için yetersiz görüyor, hem Hayrettin Tokadî'den ayrılmak istemiyordu. Bir yanlış adımla bütün kazandıklarını kaybedebilirdi.

Mürşit emrine, hele böyle görev olarak verilmiş bir emre dilden değil, gönülden, kalpten yapılmış bir itiraz bile bir derviş için hataların en yamanıdır. İşte Şaban Velî, bu duyguyla arkadaşı Muslihittin Efendi'nin önüne düştü, elinden tuttu:

«— Sen» dedi, «Mürşidinin değerinden şüphe mi ediyorsun? Mademki sana irşat görevi verdi, demek ki sende o yeteneği gördü. Mademki sana sılana dön diyor, ayrılık ateşine karşı dermanı da içine koyuyor, demektir».

Daha birçok şey söyledi. Muslihittin Efendi sükûnet bulmuş, yola düşmüştü. O zaman, kendi kendiyle baş başa kalan Şaban Velî'nin bir anda aklına geldi... Yoksa, yoldaşıyle konuşurken, bilmeden kendi fermanını mı yazmıştı? Ayrılık ve görev demi yaklaşıyor muydu yoksa?

İçine düşen ateş büyüyor, büyüyordu, Kastamonu yolları önünde yumak yumak çözülür oldu.

Bolu'dan bir boyacı gelir

O zamanlar Kastamonu'da, Hacı Bayram soyundan gelen İsa Dede Efendi, manevî saltanat sürüyordu. İsa Dede Efendi'nin er-

mişliği bütün Kastamonuluların dilinde gezerdi. Gerekince, olacağı olmadan evvel bildirir; gerekmezse olacağın önüne durur, Hakka nazı, sözü geçer bir ulu kişiydi.

Bir gündü, İsa Dede Efendi dervişleriyle oturuyordu. Başını uzaklara doğru kaldırıp ufukları şöyle bir dinledi dinledi de: «Canlar!» dedi, «Bolu yöresinden bir kâmil boyacı geliyor, varın karşı çıkın, hoşlayın, ağırlayın onu!»

Dervişler yola düzüldüler, ta... Derbent adlı yere kadar yürüdüler, ortalıkta bir kul, bir can göremediler. Az sonra, uzaktan uzaktan, yavaş yavaş kendilerine doğru gelen bir hayal belirdi. Yaklaşınca fark ettiler ki yürüyor ama sanki gözleri yarı örtülü... Dudakları sıcaktan, susuzluktan şahrem şahrem yarılmış. Başı sağa, sola âhenkle dönüyor ve her attığı adımla birlikte bir Tanrı adı ona yoldaşlık ediyor... Kastamonulular bıraksalar, onları kenar geçip gidecek. Gözü gönlünden başka bir şey görmüyor.

İçlerinden biri onu usulca yeninden tuttu:

«— Selâmünaleyküm! Nereden gelip nereye gidiyorsun?» dedi.

«— Aleykümüsselâm... Haktan geldik, Hakka gideriz».

Eh! konuşması bitmişti, artık yoluna devam edebilirdi, ya da öyle zannediyordu. Bir adım attı, fakat yolunu kesmiş olanlar onu salıvermediler. Biri susar susmaz öbürü sual soruyordu.

Şaban Velî şaşırdı kaldı. Ne de ağzı kalabalık insanlardı! O, bir yangına düşmüştü, yanıyordu işte, bu kadar sorgu, suale yer var mıydı? Gelenler, kendi aralarında: «Bu» dediler, «Dede'nin söylediği adam değil, her halde... Bunun bir kâmil boyacıyla ne ilişiği var?»

Onlar böyle tartışadursun, Şaban Velî, Hak huzuruna namaza durdu. Bağrında tutuşan külhana serinletici hava, dinlendirici ve kurtarıcı nefes buradan geliyordu. Hak'la alışverişe başlayınca her şeyi, ayrılıkları, özlemleri unutuyor, rahmet deryalarında, tecelli dalgalarında yıkanıp arınıyordu. Onun için Şaban Velî bir bakıma namazını bitiremezdi sanki...

Gelenler, geldikleri gibi döndüler. Gördüklerini İsa Dede Efendi'ye sayıp döktüler. «Gördüğümüz derviş senin müjdelediğin değildi her halde...» dediler.

İsa Dede Efendi alacağını almıştı, gelen oydu! Neden mi ona boyacı demişti? «Çünkü ol gelen aziz kâmil insandır, talihin yaramaz sıfatlarını yarar renge boyar, nefsinin kötülüklerini iyiye çevirir, gönlündeki gamları kıvanca değiştirir. Bu yüzden!»

Şehre yakın bir yerde, ulu bir çınarın boşalmış gövdesi, bir zaman, Şaban Velî Hazretlerine karargâh oldu. Orada, varlık birliği ve huzur içinde Rabbiyle öyle sırlı saatlar, öyle mahrem zevkler yaşadı ki bıraksalar Kastamonu'ya belki de hiç girmez, o sırrın, o zevkin ve hazzın içinde erir, kaybolur giderdi.

Ama, bırakırlar mı hiç? Dünyaya görevli olarak gelmiş olanların eteğini kim bırakır?

Gün oldu, Kastamonu'da onun yolunu bekleyenler, çınarın dibine gelip rica, niyaz yalvardılar. «Gel artık!» dediler, «Burada da senin özleminle yanıp yakılanlar var. Gel artık!»

Dem kıvamını bulmuştu demek, Şaban Velî, davete uyarak kalktı ve kendisini çağıranlarla birlikte yürüdü. Ancak, işte o anda, olmaz bir şey olmuş, günler günü bu seçilmiş insanı bağrında barındıran ulu çınar, şimdi ondan ayrılmaya dayanamayarak ardınca yola koyuluvermişti.

Bu hal, görenler üzerinde büyük bir heyecan, bir hayret yarattı. O zaman Şaban Velî'nin kaşları çatıldı. Başını hafifçe çevirip sordu:

«— Oldu mu ya? Oldu mu? Ben ki bunca zamandır sürdüğüm bunca manevî safaya, gördüğüm emsalsiz tecellilere, erdiğim bütün sırlara seni ortak etmiş, her duygumu seninle paylaşmıştım... Sen şimdi benim sırlarımı ele veriyorsun, oldu mu bu?»

Âşık olana tütmeden yanmasını bilmek gerek! Zavallı ağaç, özlemleriyle baş başa orada takıldı kaldı. «Güzelden gelen güzeldir» demişler. Gelen hasretler, ayrılıklar, acılar konusunda ise bu deyimi kabul edebilmek güç ama, n'eylersiniz! Ağaç gibi susucu olup dur dedikleri yerde durmak âşık kişinin harcıymış, bilenler öyle söylüyorlar.

Şaban Velî, Kastamonu'da ilk konuşmalarını, Hisar ardındaki Seyit Sünnetî mescidinde vermeye başlamıştı. Bu mescit şehrin kenar yerinde sayılırdı, çok cemaati yoktu. Bu konuşmalar buna rağmen mescidin Seyit Şaban camisi olarak anılmasına se-

bep oldu. Hâlâ birçok Kastamonlu oradan Seyit Şaban camisi diye söz eder.

Şaban Velî, yalnızlığı kalabalıktan çok seviyordu. Halka pek karışmaz, irşat görevinden arta kalan zamanlarını halvethanesinde sükûn içinde geçirirdi.

Az zamanda Kastamonu halkı onu çok sevdi. Sevilmeyecek gibi de değildi. Elinden, dilinden, asla insanlara zararlı bir şey çıkmıyordu. Kastamonu onu çabuk öğrenmişti. Onun hiç bir işinde bir dünya amacı, bir dünya bulaşığı yoktu. Her yaptığını halk rızası için yapıyor, neyi var, neyi yok onu etrafındakilere sunuyor, verecek hiç bir şey bulunmadığı zaman da kendisini sevenleri güler yüzüyle ikramlıyordu.

Ben de sizleri gütmeye geldim!

Şaban Velî'nin, üzerinden hemen de hiç çıkarmak istemediği eski bir abası vardı. Dünya malına o kadar değer vermezdi ki bir yenisini almak belki de aklına gelmemişti. Günlerinin büyük bir kısmı Hüsam Halife mescidinde çalışarak geçiyordu. Sırtındaki eski aba elbette kirlenmişti.

Bir gün hizmet eden canlardan biri, «Şeyhim!» dedi, «Abanı, izin versen de, yıkasak, nasıl olur?»

Kimsenin isteğine «olmaz» diyemeyen Şeyh Şaban: «Eyvallah, evlât!» dedi ve abayı isteyene verdi. Ama aba çamaşır leğenine girince suya dayanamadı, dökülüverdi.

«— Acaba hazreti kızdırdık mı?» diye korkuyla yanına girenlere Şaban Velî gülümseyerek şu cevabı verdi:

«— Dünyaya çıplak geldik, çıplak gideceğiz. Bunun için, dünya malına üzülmek gerekmez!»

Gerçekten de bir tek Kastamonulu onun bu yolda, bir meseleyi dert edindiğini görmemişti. Onun işi Hak ileydi. Hak'tan da aşkından başka bir istediği yoktu. Fakirdi, paraca, pulca sağ eline gelen sol elinden kendinden daha fakir olanlara gidiyordu.

Adalet sahibiydi, o derecede ki bu konuda en küçük bir ölçüsüzlüğe tahammülü yoktu. Küçük bir örnek bu fikri yeter derecede aydınlatabilir:

Ali Dede adında bir halifesi vardı. Ali Dede, hilâfet seccadesinde tatlı tatlı erkân sürerken bir seyahat emri aldı. Bazı dervişler, Ali Dede'nin boşalan yerine göz koymuşlar, o mevkii kendilerine pek uygun görmüşlerdi. Aceleleri, telâşları Şaban Velî'nin kulağına da geldi. Bir gün oturmuş dervişleriyle sohbet ediyordu.

«— Gidin bakın!» diye emir verdi, «Evinde, hırkasından, postundan, yakut başka bir eşyasından bir nesne var mı?»

Emri alanlar istenileni yapıp hemen geldiler:

«— Var efendim, hırkası asılı duruyor».

Şeyh Şaban gözlerini yere indirdi, bir an sükûtla bekledi. Sonra: «Halife, bir başka yere gittiği zaman, hücresinde bir kuru hırkasını bile bıraksa, tez, yerine başka bir halife getirilmez. Makamında bırakılan o eşya irşat görevinin devamına alâmettir. Bir yerde, bir görevli erkân sürüp irşat ederken bir başka halifenin oraya yüz dönmesi asla doğru değildir!» dedi.

Dervişlerden gözlerini o makama dikenler mahcuplukla başlarını yere eğdiler. Gerçekten, lâyıklı bir iş yapmamışlardı... Bir makam, bir mansıp isteği de esas itibariyle doğru değildi. Kaldı ki, bu manevî bir makamdı ve lâyık olana kendiliğinden, arzusuz, zahmetsiz verilmesi mukadderdi.

Ama, her büyük mürşit bir yolla şu gerçeği söylemiştir: Güç olan, sanıldığı gibi, Şeyh olmak değildir. Güç olan derviş olabilmektir. Tam hakkıyle derviş! Her şey onun içinde! Zikirler, riyazetler, ayinler, devranlar derviş olmak isteyenin yolunu aydınlatan bir nur ve içindeki hava ve hevesi boşaltıp yerine Hak sevgisini dolduran bir vasıtadır. Maksat Hakka ve halka yarar insan olmaktır.

Şaban Velî, ömrünü Kastamonu şehrinde işte bu insanlık çerağını uyanık tutmak ve hemşerilerini bu çerağ etrafında toplamak için sebil etmiş bir insandı. Yemez yedirir, giymez giydirir, uykusunu bu aşk için fedadan çekinmezdi.

Şahsı adına duyduğu tek zevk, tek zaaf analığınaydı. Anadan öksüz, babadan yetim kaldığı o acı günlerde, onu bağrına basan, kimsesizliğini duyurmayan, okuyup yetişmesi için hiç bir fedakârlığı esirgemeyen bu kutlu kadına sevgisini, minnetini, şükrünü

nasıl eda edeceğini bilemez, eline güzel bildiği, hoşlandığı ne geçerse analığına ulaştırınca gönlü rahat ederdi.

Bir gündü, Seyit Sünnetî meclisinde içten bir zikrin vecdi içinde, kendinden geçmiş, dünyadan kopmuş, sanki bir toz zerresi gibi kâinat boşluğunda dönüp döneniyordu.

Bir safdil ve merhametli köylü yanına geldi, uzun uzun, sessizce Şaban Velî'yi seyretti. Eski elbiselerine, solgun yüzüne, mahzun haline baktı ve ona acıdı. Çok acıdı. Elini usulcacık omuzuna koyarak kendine getirdikten sonra: «Dede!» dedi, «Bu mescitte, garip ve aç bî-ilâç nice değin oturacaksın? Sen bir emin kimse görünüyorsun. Evvel baharda bizim köyün hayvanlarını gütmeye bir çoban lâzım. Gel onları güt, seni giydiririz, yedirirz, eline az buçuk harçlık da veririz. Ne dersin?»

Şaban Velî tatlı bir tebessümle köylüyü dinliyordu. O sözünü bitirince, «Hey kardaş!» dedi. «Ben zaten çobanım».

«— Kimin çobanısın?»

«— Hakkın çobanıyım, bana Rabbim, Kastamonuluları güt, dedi, onları güderim!»

Safdil köylü, belki de bu sözün gerçeğini anlamadı, fakat zaman o gündür, bu gündür bu gerçeği doğrulamakla meşgul. Şaban Velî bugün hâlâ, maneviyatıyle, oturduğu memlekete kol kanat olmakta, acı tatlı her hal ve kârda, ona inananlar, onun himmet ve gayret elini üzerlerinde hissetmektedirler. Bu böyle gelmiş, böyle gidiyor.

KEMAL AHMET DEDE

KEMAL Ahmet Dede Akşehirlidir. Sinanettin Mevlevî evlâdından Şeyh İzzettin Efendi'nin oğlu.

Istanbul'un ilk ve büyük Mevlevîhanelerinden biri olan Yenikapı Mevlevîhanesinin ilk postnişînidir. Onun Yenikapı Mevlevîhanesinde olduğu gibi, ondan evvelki hayatı da dikkati çeken, çok tatlı anılarla çizilmiştir.

Derviş Kemal, ilk gençliğinde Hüsrev Çelebi'nin hizmetiyle görevli, sevgi ve yaşama gücü taşkın bir candı. Hüsrev Çelebi vefat edince yerine oğlu Ferruh Çelebi posta oturdu. Ferruh Çelebi, şimdi bizi ilgilendirmeyen birtakım dedikodular yüzünden çelebilik makamından affedilince, Derviş Kemal'e de seyahat işaretleri göründü ve o böylece yollara düştü.

Istanbul, onun için son duraktı. Şimdi Yenikapı Mevlevîhanesinin bulunduğu yerde, o çağlarda, ki aşağı yukarı üç yüz yetmiş üç yüz seksen yıl evvellerdeyiz, büyük bir bahçe vardı. Bu bahçe, yeniçeri kâtiplerinden Malkoç Mehmet Bey'e aitti. Bahçenin bir köşesinde, ulu bir çınar kim bilir kaç yüzyıldan beri saltanat sürmekteydi. Gövdesi oyulmuş, bir insanı rahatça barındırabilecek küçük bir hücrecik olmuştu.

Derviş Kemal, koca Istanbul şehrinde kendisine bu çınardan daha uygun, daha güzel bir sığınak bulamadı. Geldi, postunu yaydı ve orada zamanının büyük bir kısmını huzur içinde, düşünerek geçirmeye başladı.

Tabiî, meraklılar bu işe şaştıkları için çınarın dibi bir zaman dolup dolup boşaldı. Sonra, yavaş yavaş alışıldı. Çınar gövdesindeki evliya halk arasında az konuşulur hale geldi.

Kalabalık, çınar dibinden bir bir çekilmişti, şimdi onun yalnızca bir tek gediklisi vardı: Yeniçeri kâtibi Malkoç Mehmet Bey... Kâtip efendi, fırsat bulur bulmaz bahçesine geliyor, çınar dibinde

tatlı bir sohbet kuruluyor, bazen geceler boyunca, bazen seher vaktine değin muhabbet kâseleri fıkır fıkır kaynatılıyordu.

Bir gündü, Malkoç Mehmet Bey'in başına hiç ummadığı, hiç beklemediği bir iş geldi. Ummadığı ve beklemediği için de bu iş kendisine çok ağır, çok güç geldi.

İnsanlar değişmiş, ama durumlar hiç değişmemiştir. Şimdi nasılsa o zaman da öyle! Yeniçeri kâtibi, Kemal Ahmet Dede'ye giderek başına gelenleri anlattı:

Artık yeniçeri kâtibi değildi. Bu görevden onu affetmişlerdi. Halbuki o işini seviyordu. Yeniçeri elbisesini üzerinden çıkarınca yaşayamayacağını sanıyordu. O, himmet edip bu yanlış işi düzeltmeliydi. İsterse bir nazarla bunu yapabilirdi. Kimse anlamasa bile, kâtip efendi anlamıştı: Kemal Ahmet Derviş, Hakkın sevgili kullarındandı, ona nazı ve sözü geçerdi...

Yeniçeri kâtibi Malkoç, nefes almadan konuşuyor, eski görevini elde edebilmek için bir ağlamadığı kalıyordu.

Kemal Ahmet Dede: «Ver şu divitini» dedi. Cebinden çıkardığı bir kâğıt parçasına birkaç satır yazı yazdı. Büktü, büktü, kâtip efendinin eline tutuşturdu.

«— Bunu» dedi «Sakın şimdi açmayasın. Bu senin muradının olması içindir ama, ancak muradın yerine geldiği zaman okursun. İyi sakla, kaybetme!»

Malkoç Bey son derece heyecanlanmıştı. Yerinden fırladı. Dedenin elini öpmek istedi ama o, her zamanki alçakgönüllülüğü ile gülümsedi:

«— Biz henüz eli öpülecek hale gelmedik» dedi.

Malkoç Bey şöyle bir düşündü ve tam bir temiz yüreklilikle: «Dedeciğim» dedi, «Benim muradım olursa, işte sana Allah huzurunda söz veriyorum, şu bahçeye senin için bir Mevlevîhane yaptıracağım ve Konya'ya da gidip Hazreti Mevlânâ'yı ziyaret edeceğim!»

Hiç bir şeyden yerinmeyen büyükler ve seçilmişler, hiç bir şeye kolay kolay da sevinmezler. Onun için, Kemal Ahmet Dede gene rahat ve sakin ifadesiyle: «İnşallah, oğlum» dedi. «Her şeyin hayırlısı!... Biz Allah'tan hayır niyaz ederiz...»

Az bir zaman sonra Malkoç Mehmet Bey'e yeniçeri kâtipliği görevine yeniden kabul edildiğini müjdelediler.

Sevinçle şükür secdelerine varmıştı ki aklına Kemal Ahmet Dede'nin verdiği bükülü kâğıt geldi. Hemen çıkararak okudu, hayretle gördü ki kâğıtta göreve yeniden başlayacağı gün ve tarih bildiriliyordu. Malkoç Bey gerçekten o tarihte işine yeniden çağrılmıştı.

Vaadini unutmadı. Önce Konya'ya Hazreti Mevlânâ'yı ziyarete gitti. Sonra Istanbul'a döndü ve bahçesine Yenikapı Mevlevîhanesini yaptırdı. Konya Çelebilik makamı da oraya ilk şeyh olarak Kemal Ahmet Dede'yi tayin etti.

Şeyh oldu ama...

Kemal Ahmet Dede Efendi, Yenikapı Mevlevîhanesine şeyh tayin edildi ama, o dervişlik etmeyi şeyhlik etmekten daha çok seviyordu. Hani bir kıssa vardır: Şeyhin birinden, kendilerini irşat için, halifelerinden birini istemişler; bize bir şeyh gönderesin, demişler de o da şu ibretli cevabı vermiş:

«— İyi ki benden derviş istemediler, yoksa ne yapardım?»

İşte bu hesap... Kemal Ahmet Dede de şeyhlik etmektense, vaktini «matbahı şerifte çilegüzin» olarak geçirmeyi yeğ tutarmış.

Bu çile Kemal Ahmet Dede'nin ikinci çilesidir. Fakat ihvan, yani Yenikapı Mevlevîhanesi canları, şeyhlerinin makamını bırakarak çileye soyunmuş olmasından pek de hoşnut değillermiş. Onlar, çok sevdikleri Dede Efendi'yi kendi yerinde görmeyi arzuluyorlarmış. Zaman zaman bu hal dedikodulara da sebep olmuş.

Bu ikinci çile sonunda, Konya Mevlevîhanesinden, Kemal Ahmet Dede'ye hilâfet menşuru gönderilmiş.

Mevlevî dervişleri, bilirsiniz, başlarına sikke denen uzun bir külâh giyerlerdi. İcazet almış ve irşatla görevlendirilmiş şeyhler ise bu sikkenin üzerine destar denilen bir sarık sararlar. Kemal Ahmet Dede, hiç bir zaman sikkesi üzerine destar sarmak istemezdi. Bu, içindeki engin alçakgönüllülüğün bir ifadesiydi. Destar sarmak istemez, yalın sikkeyle gezerdi.

Bu da dervişleri tarafından hoş karşılanmazdı. Birkaç defa

îma etmek isteyenler oldu, baktılar ki Dede Efendi'nin aldırdığı yok, içlerinden hatırlı biri tuttu Efendi'ye bir güzel destar hediye etti.

Dede Efendi bu destarı Konya çelebisine gönderdi. O, bu niyaz armağanını da kendine değil, merkeze yapılmış sayıyordu. Birkaç derviş daha Dede'ye destar hediye ettiler. Hepsi bir bir Konya'ya gönderilince, Çelebi Efendi de meraka düştü. Istanbul'da ne oluyordu da durmadan Konya'ya destar yollanıyordu?

Yenikapı'dan Konya'ya ziyarete giden bir derviş, Çelebi Efendi'ye durumu anlattı. Bunun üzerine Çelebi Efendi Kemal Ahmet Dede'ye kendi destarını gönderdi.

Destarla beraber Dede Efendi'ye ulaştırılan haberde şöyle deniyordu: «Bu yol, aslında, destarla, sikkeyle, cübbeyle, abayla bağlı değildir. Bu yol aşk ve şevk yoludur. İsterse sikke üstüne sikke, destar üstüne destar bağlasın, kalbinde aşkı ve şevki yoksa bu bir şey ifade etmez. Ancak, herkes bulunduğu makamın kadrini bilmek, hakkını da vermek mecburiyetindedir. Onun için, vekarı korumak ve makam için gerekeni yapmak gerek!»

Bunun üzerine, Kemal Ahmet Dede: «Eyvallah!» diyip, Mevlânâ makamından gelen destarı, sikkesi üzerine sardı.

Bir ayin günüydü. Yenikapı Mevlevîhanesi ağzına kadar doluydu. Ortalıkta çıt yoktu. Misafirler maksurelere yerleşmiş, dervişler yerlerini almışlardı. Semâhaneye giriş kapısından Kemal Ahmet Dede'nin mübarek sesi duyuldu:

«— Esselâmünaleyküm!»

Bütün dervişler ona cevap verdiler: «— Aleykümüsselâm!»

Başlarını yukarı kaldırmayan dervişler, gözlerinin ucuyle mürşitlerine baktılar: evet, destarlı sikke başındaydı, taylesanı omuzuna doğru iniyor, ince, solgun yüzüne ne kadar da yakışıyordu!

Kemal Ahmet Dede bu destarı yalnız ayin günleri sardı, sonra, vasiyet ettiği gibi, sandukası üzerinde yıllarla ona yoldaşlık etti.

Dedemiz, Mevlevîlerin Küpeli kolundandı, yani evlenmemiş-döl, döş sahibi olmamıştı. Neden, diye yakasından çekiştirenlere: «Vaktimiz olmadı, hazret!» diye gülerdi.

Tıpkı destar hikâyesi gibi, Kemal Ahmet Dede'nin «ihvanı» onun bu yalnızlığına üzülüyordu. Haydi yabancılarınkini anladık, Dede'yi bilmiyorlar, diyelim, iyi ama, ihvana ne oluyordu? Onların telâşı Dede'nin kulağına gidince bir sohbet sırasında: «Her şey kısmetle, canlarım!» dedi. «Duyduk ki bizim çoluğumuz, çocuğumuz yok diye üzülenler varmış. Mevlevîhanemiz şeyhsiz kalacak diye mi korkarsınız? Kalbinizi bozmayın, bizden sonra tam yedi Ahmet bu makama gelecek ve nöbet savacak!»

İhvan bu sözü unutmuyor. Unutmuyor ama Kemal Ahmet Dede Efendi dünyasını değiştirip Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhsiz kalınca, ortaya iki aday ismi atılıyor. Birinin adı Ahmet, diğerinin İsmail. İkisinin de taraftarları var, ikisinin taraftarları da kendi adayının bu makama geçmesi için uğraşıyorlar. Sonunda şeyhlik beratı Şeyh İsmail adına çıkıyor. Bu suretle Kemal Ahmet Dede'nin «Benden sonra yedi Ahmet bu makamda nöbet savacak» sözü de bâtıl oluyor.

Ne ki, meşihatnamenin Istanbul'a geldiği gün, İsmail Dede, anî bir hastalık sonunda vefat ediverince yerine Kadri Ahmet Dede Şeyh oluyor. Erenler eğri söz etmez, dedikleri bu olmalı.

HOCA NASREDDİN

BUGÜN sevilmesi herkesten kolay, anlaşılması herkesin kendi nasibine bağlı, yazılması ise güçden de güç bir velînin huzuruna gelmiş bulunuyoruz.

Yirmi beş yıl evvel, Akşehir'deki: mütevazı türbesini ziyaret ettiğim zaman günün birinde kalemimin onun tatlı kişiliğine de değineceğini hiç mi hiç düşünmemiştim. O zaman, küçük şehirlerimizi süsleyen belediye parkları kadar temiz, bakımlı, düzenli bir mezarlığın ortasındaki dört tarafı açık, ahşap, yeşile boyalı bu türbeyi bize gezdiren Akşehirli: «Ne mutlu sizlere!» demişti. «Hoca merhumun türbesini kim ziyaret ederse mutlaka gülecektir, onun böyle bir vaadi var».

Bazıları, benim bu yazımı gördükleri zaman, «Nasreddin Hoca da evliyalarımız arasında mıdır ki?» diye sordular.

Niçin olmasın? Akşehir'de hemen herkes hâlâ onun ruhaniyetine el uzatıp, başı sıkışınca: «Aman Hoca'm!» diye ona koşar. Zaten, nasip olur da Akşehir'e yolunuz düşerse göreceksiniz, o şehrin, gerçekten, ak-pak, güler yüzlü, aydınlık, insanın içine ferahlık veren bir hali var. Bu, Hoca'nın güler yüzlü, tatlı dilli varlığının şehrin yüzüne yansımasından başka bir şey değildir.

Akşehirli, «Hoca merhumu» o derece sever ve sayar, onunla öyle iftihar eder ki, adına yapmayacağı, değişmeyeceği hiç bir şey yoktur.

Hoca, onların günlük hayatları içinde onlarla haşır-neşir, yaşayıp gitmektedir.

Akşehir'de veya yakın köylerde bir düğün mü var? Düğün sahipleri, konuk davetine Hoca'nın türbesinden başlar. Birisi oraya gelir, üç İhlâs, bir Fâtiha okur, sonra seslenir:

«— Hoca'm, Hoca'm... filân gün, filân yerde düğünümüz var! N'olur sen de buyur, buyurmazsan gönlümüz kalır. Aman Hoca'm, canım Hoca'm! Mollalarını da al gel!»

Bu davet, yeni evlilerin bir tür mutluluk sigortası demektir. Kimse bu sigortadan vaz geçemez. Çünkü, oralarda herkes inanır ki Hoca'yı düğününe davet etmeyen karı-kocalar arasında dirlik, düzenlik olmaz.

Unutmayın! Nasreddin Hoca'yı ziyarete gittiğiniz zaman, öyle fazla ciddî, düşünceli, ağır ağır durmanız da uygun değildir. Hoca'yı, bir «yatır» gibi değil, sevdiğiniz, neşeli bir dostu ziyaret eder gibi, güle güle ziyaret etmeniz lâzım. Akşehirliler, orada kıkır kıkır gülmeyenin ziyaretini pek makbul tutmazlar.

Birisinin gözü mü ağrıyor, Akşehirli hiç düşünmeden türbeye gider, bir tutam toprak alır, suyla çamur edip ağrıyan gözün üzerine koyuverir. Birinin sancısı, inatçı başağrıları, asabî halleri mi var? Hoca ne güne duruyor?

Kısaca, Akşehirliler hekimden, hâkimden evvel onun kapısını çalarlar, cevapsız kalmadıklarını sık sık tekrarlamak da hoşlarına gider!...

Bizim sevgili Evliya Çelebi'miz elbette ki Nasreddin Hoca'dan söz edecektir. Hoca'yı her şeyden evvel, Evliya Çelebi'nin gözünden görmek istedik biz. Hakkında yazılanları, tarihlerde geçenleri sonradan okuduk. Şunu hemen yazalım ki bizce en ince hatlarına kadar bilinen, sevilen, dedemizden aziz, atamızdan yakın gördüğümüz Hoca, kitaplarda pek silik, pek sönük, hattâ karanlıklar içinde yaşıyor.

Şu son zamanlardaki çalışmalarımızın bana öğrettiği bir gerçek var: Atalarımız, yaşamayı ve yapmayı seven ve onu hakkıyle beceren, kendilerine yakıştıran insanlardı. Fakat yaptıklarını ve yaşadıklarını yazmayı, bunu kendilerinden sonrakilere aktarmayı bilmiyorlardı. Belki düşünmemişler, belki buna hiç gerek görmemişlerdi.

İşte Hoca Nasreddin de bu ihmalin mi diyelim, bu kayıtsızlığın mı diyelim etkisi altında kalmıştır.

Tarihlere bakarsanız, ne doğduğu yer, ne doğduğu yıl açık olarak biliniyor. Birçok hikâye Hoca Nasreddin'in Yıldırım Bayezit ve Timur devrinde yaşadığını gösteriyorsa da tarihler, bu fıkraları doğrulamıyor.

Vaktiyle Sivrihisar müftüsü olan bir Hasan Efendî varmış.

Hasan Efendi, Hoca Nasreddin'in hayatını eski evkaf sicillerine dayanarak yazmaya başlamış, ama, onun da ömrü vefa etmemiş, kitabı da yarıda kalmış. Müftü Efendi'nin, kitabına bakarsanız, Nasreddin Hoca Sivrihisar'ın Horto köyünde doğmuştur. Babası Abdullah Efendi köyün imamıdır. Hoca, vakti gelince, babasının yerine görev almak üzere yetiştirilmiştir. Fakat Nasreddin, Akşehir bilginlerinden, adı dillere destan olan Seyit Hayranî'nin şanında söylenenleri duymuş ve Sivrihisar kendisine dar gelmeğe başlamıştır. Bunun üzerine, babasından izin alarak Akşehir'e Seyit Hayranî'ye gitmiş, öğrenimini onun yanında geliştirmiş.

Müftü Hasan Efendi'nin vakıfnameler arasında bulduğu bir belge vardır ki, bu belgede şahit olarak Nasreddin Hoca'nın imzası bulunuyormuş. Bu vakıfnamenin tarihi 605'miş. Nasreddin Hoca'nın türbesindeki kitabede de ölüm tarihi altı yüz otuz sekiz olarak yazılı olduğuna göre, Hasan Efendi, doğru bilgi veriyor demektir, ama bu bilginin ne eksik, ne yetersiz olduğu da ortada.

İşte Nasreddin Hoca'nın tarihî hüviyeti hakkında bildiklerimiz bu kadarcık! Son zamanlarda, Hoca hakkında başka araştırmalar da yapılmış. Fakat, isterseniz gelin, biz gene, birçok defa yaptığımız gibi, tarihlerin yakasını bırakalım da halkın gönlünde yaşamakta olan sevgili Hoca'nın adı ardına düşelim. O belki bize ilmî gerçekler vermeyecek, fakat ölmez hikmetler söyleyecektir.

Eğer ben öldümse bana da...

Derler ki sevgili Hoca Nasreddin, nerede bir cenaze görse önce bir Fâtiha okur, sonra hafif bir «Yuh!» çekermiş. Birçokları Hoca'nın bu hareketini anlamaz, hattâ hoş karşılamazlarmış da!

Günün birinde Akşehir halkı onun tabutu peşinde gözyaşı dökerken, kendisine içerleyenlerden biri yolun kenarında bekliyormuş. O da Hoca'dan gördüğü gibi önce bir Fâtiha okumuş, ondan sonra «Yuh! Sana da, Hoca yuh!» demiş.

Fakat o daha çektiği yuhu bitirmeden tabutun kapağı kalkarak Nasreddin Hoca'nın başı görünmüş, kendisini yuhalarla selâmetleyen adama: «Ya» demiş. «Eğer ben öldümse elbette bana da yuh!»

Nasreddin Hoca'nın ölümsüzlüğünün sırrı işte bu kıssanın içindedir. Devirler değişecek, insanlar değişecek, fakat o ölümsüz hayatını zamana bakmadan yaşayacaktır. Ardından anlatılan hikâyelere bakarsanız, Hoca'nın ölümle arası hiç de iyi değil.

Bir gün, cami avlusundaki gölgelikte tatlı tatlı sohbet eden Akşehirliler Hoca'ya soruyorlar:

«— Cenazeyi yerine götürürken tabutun önünden mi yürümemiz doğru, arkasından mı?»

Hoca sinirli sinirli başını sallıyor:

«— İçinde bulunmayın da neresinde yürürseniz yürüyün!»

Akşehirliler Hoca'nın bu zaafını biliyorlar, zaman zaman bu konuda yapılan tatlı şakalar hâlâ dilden dile anlatılıyor.

Bir gündü, Hoca, civar köylerden birine gitmek üzere yola çıkmıştı. Karşısına mahallenin delikanlıları dikildi, niyetleri, o gece yapacakları bir eğlenceye Hoca'yı da davet etmekti. Sordular:

«— Nereye gidiyorsun, Hoca?»

«— Filân köye...»

«— A! hiç olur mu? Gidemezsin!»

«— Neden gidemezmişim a canım?»

«— Gidemezsin, çünkü sen öldün. Bunca yıllık hocamızsın. Seni gasletmek, kefenlemek, son hizmetini yerine getirmek boynumuzun borcudur!»

Aman zaman!... Ne dediyse karşısındakilere söz anlatamayınca Hoca çaresiz sustu. Gençler, Hoca'yı apar topar getirdiler, teneşir tahtasına yatırdılar. Tam o sırada, içeriye bir başka adam girdi. O da Hoca gibi: «Yapmayın, etmeyin, işim gücüm var» diye çekişiyordu.

Zavallının hali Nasreddin Hoca'ya çok dokunmuştu. Kendini unuttu, yattığı yerden başını kaldırıp: «Boş yere çabalama, oğlum!» dedi. «Ecel gelmiş, cemaat toplanmış, gayri kadere rıza gösterip gitmekten başka çaremiz yok!»

Nasreddin Hoca, ölüm korkusunu zaman zaman nasıl ta içinde hissetmişse Akşehirliler de onu kaybedeceklerinden, onsuz kalacaklarından öyle korkar, tasalanırlardı. Bir kereydi, Hoca'nın hastalığı ortalıkta söylendi. Mahallenin kadınlarının aklı başın-

dan gitti. Carlanıp bürünen, Hoca'nın kapısının ipini çekti. Baktılar ki o, denildiği kadar hasta değil, hepsi sevinip şükür secdelerine vardılar.

Sohbet tatlı tatlı kaynayıp giderken içlerinden biri şaka olsun diye: «Hoca'm!» dedi, «Allah gecinden versin, vasiyet ölüm getirmez derler. Bir şey sormak isterim. Günün birinde sana bir Hak emri gelirse, aramızda seni hangi huyunla analım?»

Hoca etrafını saran çeşit çeşit güzelliklere baktı, baktı da: «Kadınım!» dedi. «Bizim sohbetimize doyamadı, diye ağlayın, doğrusu bu!»

O sefer eceli gene atlatmıştı ama, ölümle aralarında çekişme hemen hiç bitmiyordu. Bir gün, bir mezarlığın kenarından geçerken, ölüm bana bulaşmasın diye, latasının eteklerini toparladı. Fakat içine korku bir kere düşmüştü, hızla her tarafını sarıverdi:

«— Eyvah! Öldüm!» dedi, yıkıldı.

Kendinden geçmişti. Yavaş yavaş aklı başına gelince düşünmeye başladı:

«— Gidip karıma haber vermeliyim, nerede yattığımı, nereye defnedileceğimi ona anlatmalıyım!»

O gayretle doğruldu, evine vardı ve durumu karısına söyledi:

«— Kadınım, ben öldüm, filân yerde yatıyorum ilh...»

Hoca daha sözünü bitirmeden ninemiz: «Amanın dostlar! Yetişin! Hoca Nasreddin öldü, filân yerde yatıyor» diye feryadı basarak konuyu, komşuyu başına topladı. Komşuların, bir defa daha bağrına ateş düşmüştü. Ağlayan sızlayan: «Ne vakit öldü? Kim haber getirdi?» diye sordular.

Hoca Nasreddin'in adını, sanını yazık ki bilmediğimiz karısı: «Garip Hoca'nın kimi var? Kendiceğizi ölmüş, kendiceğizi haber verdi. Sonra da öldüğü yere çekilip gitti» dedi, yeniden hıçkırmaya başladı.

Hocamız gerçekten «garip» miydi? Değil mi ki Hakkın seçilmiş kullarından biriydi, elbette garip olacaktı. Onun bu konuda bir kıssası daha vardır.

Hoca bir gün üzerinde yas cübbesiyle sokağa çıkmıştı. Dostları koşuşup etrafını sardılar:

«— Ne o Hoca?» dediler, «Biri mi öldü, kimin yasını tutuyorsun?»

Hoca hiç istifini bozmadı:

«— Evet!» diye boyun büktü. «Oğlumun babası merhum oldu da... onun yasını tutuyorum!»

Demek ki böyleydi, her büyük gibi o da kendi kendisiyle yetinmeye, kendi yasını kendi tutmaya, kendi kendinden safa duymaya mahkûmdu.

O kadar ki, bir gün dostlarını yanına çağırarak: «Dostlar!» demişti, «Siz Hoca Nasreddin'in tuhaflıklarına alıştınız, bir tanesini daha duymanızda mahzur yok. Vasiyet ölüm getirmez, derler. Eh!... Biz de dünyaya kazık kakacak değiliz ya... Günün birinde elbet öleceğiz. N'olur, o zaman beni mezara tepesi üstü gömün!»

Dinleyenlerin hepsi hayret içinde: «Aman Hoca! Neden tepe üstü gömelim?» diye sordular.

«— Böyle yaparsanız kıyamet günü dünya altüst olunca dosdoğru kalkarım da ondan!..»

Ben bir taraftan bu satırları yazarken, bir taraftan da okuyucularımın muhtemel bir sorusunu cevaplandırmaya çalışıyorum. Biriniz bana diyebilirsiniz ki: «Sen, Hoca Nasreddin büyük bir evliyadır, dedin, evliyalar ölümden korkar mı ki bugün, durmadan bize bunun hikâyelerini söylüyorsun?»

Siz, hiç ölümden korktunuz, hiç onun sırlı elini üzerinizde hissedip titrediniz mi? Nasreddin Hoca'dan bu konuda size anlattığımız hikâyeler işte sizin bu duygularınızın yansımasıdır. Türk halkı hangi konuda hangi duygularla bezenmiş, hangi şeylerin etkisi altında kalmışsa Hoca Nasreddin onu parlak bir ayna gibi yansıtmıştır. Hem de tatlılaştırarak, yumuşatarak, kolaylayarak! Hoca'nın kendi ölümü hakkındaki fikrini ise yazımızın başında belirttik: O, sonsuz hayata erdiğini biliyordu. Bunun için: «Eğer ben öldüysem, bana da yuh!» dedi.

Bana görünme de

Nasreddin Hoca'nın, Nasreddin Hoca kadar hoş olmasa bile ona yakışır bir karısı vardı. Bir mi? Hikâyelere bakarsanız belki de bir değil. Bilmiyoruz. Biz Nasreddin Hoca'nın karısını da, tıp-

kı kendisini olduğu gibi, gene onun ibretli ve hikmetli hikâyelerinin içinde arayacağız. Nasıl bir çehreyle karşılaşacağız? Hele bir deneyelim.

Bir gündü, sevdiği kadınlardan daima fenalık görmüş bir derebeyinin yolu Akşehir'e düştü. Derebeyi nerede bir okumuş adam, akıllı adam görse yanına çağırır, kulağına bir şey söyler, cevabını dinler ve hemen el vururdu:

«— Cellât! Al götür bunu da!»

Akşehir'de okumuş ve akıllı adam diyince kim akla gelir? Elbette Hoca Nasreddin! Sürdüler getirdiler zavallıyı. Fakat derebeyi ne soruyor, cellâda gidenler ne diyor, kimsenin haberi yok!

Hoca derebeyinin dudağına kulağına uzattı, öteki sordu:

«— Evli misin? Bekâr mısın?» Hoca cevap verdi:

«— Bu yaşta adam bekâr kalır mı?»

«— Ya? Demek sen de onlardansın. Cellât!» der demez Hoca öfkeyle yerinden fırladı:

«— Efendi!» dedi, «Dur bakalım, o ne acele o? Bıraktım da tekrar mı aldım? Öldü de bir daha mı evlendim? Yoksa, biri dururken bir ikincisi mi aldım? Vaktiyle nasılsa bir suç işlemişim. Meşhur meseldir: Bir sürçen atın başı kesilmez!»

Sonra, bilirsiniz, Hoca'ya bir gün: «Karın öldü!» diye haber göndermişlerdi de o hiç üzülmemiş, hiç telâşlanmamış, bir damla gözyaşı dökmemişti.

Bir başka gün: «Hoca, eşeğin öldü!» diye haber getirdiler. İki gözü iki çeşme sel sel ağlamaya başladı. Bu da dostlarını hayli üzdü. İçlerinden biri durdu durdu, duramadı:

«— A Hoca!» dedi, «Geçenlerde karın öldü, dedik, hiç umursamadın, bugün eşeğinin öldüğüne yas tutuyorsun, nasıl olur bu?»

Hoca kırmızı damalı mendiliyle gözünün yaşını silerken: «Nasıl olacak» dedi. «O gün hepiniz kulağıma, Hoca, tasa etme, biz sana ondan iyisini buluruz, diye fısıldadınız. Fakat bugün kimse bana böyle bir tesellide bulunmuyor».

Bu kıssalar, şöyle bir okuduktan sonra gülünüp geçiverilecek orta halli hikâyeler değildir. Bu kıssalarda Nasreddin Veli'nin vefası, insan anlayışı, insan sevgisi gizlidir. Ama, bu kıssalar didik didik edilerek yoruma da gelmez. Bu kıssalar herkesin gönlüne

kendi istidadı ve isteği kadar bir gerçek söyler, bir iz bırakır, o kadar. Bu yüzden biz, tekrarda hayır vardır sözüne uyarak, hepimizin defalarca duyduğumuz o hikâyelerden önümüze düşenleri bir bir anlatıp geçelim:

Hocamızla karısı arasındaki cilvelerden benim pek yoşuma giden bir tanesi, hani çok sıcak bir yaz gecesinde, kadıncağızın: «Aman efendi, azıcık ileri gitsen nasıl olur?» demesi üzerine. Hoca'nın, paşmaklarını ayağına geçirdiği gibi, Bursa yolunu tutması ve oradan, bir komşusuyle «Geçerken bizim kaşık düşmanına sor, daha gideyim mi?» diye haber yollaması olmuştur.

Daha gideyim mi? Bu sual, dünya kederiyle gönlü yorulan, içi daralan her insanın, birçok defa ta dilinin ucuna kadar gelmiş bir sorudur. Öyle değil mi? Zaman zaman herkes varlığı cübbesinin eteklerini toparlayıp kendinden de, âlemden de kaçıp kurtulmak, hızını alabildiği yerlere kadar gitmek isteğini içinde duyar.

Hoca ile karısı arasında, pek tevekküllü, pek çaresizlik içinde görülen hikâyeler de vardır.

Hani bir gün, kara ağızlı bir dost Hoca'ya sormuştu:

«— Hoca, senin hanım her vakit sokaklarda... Neden bu kadar çok geziyor?»

Nasreddin Efendi şöyle bir an düşünüyor: «Aslı yok!» diyor. «Dediğin gibi çok gezici olsa bir gün de bizim eve uğrardı!»

İşte böyle, hanımın evin yolunu unuttuğu bir gündü. Hoca «Bari ocağı ben uyandırıp çorbayı ben pişireyim» dedi, üfledi, odunları bir türlü tutuşturamadı. Baktı ki olacak gibi değil, gitti karısının hotozunu başına oturttu, gene ocağı üflemeye koyuldu. Bu defa, «püf!» der demez odunlar alev alınca Hoca'mız büyük bir hayretle sakalını sıvazlayarak: «Hey güzel Allah'ım, hey!» dedi, «Meğer ocak da benim gibi, bizim hanımdan yılarmış!...»

Karısı: «Akrabalarından kime görüneyim, kime görünmeyeyim?» dediği zaman Hoca: «Bana görünme de kime görünürsen görün» demişti, bu da onun unutulmaz şakalarından biri değil mi?

Eğer Hoca'nın bu şikâyet ve kinayelerinin ciddîliğine, sahi olduğuna inansaydık üzülürdük. Halbuki onun: «Karım ölürse kü-

çük kıyamet, ben ölürsem, büyük kıyamet kopacak» sözü bile bize pek tatlı bir kerameti gibi geliyor.

Bir sabahtı, Hoca'nın evinde ne olduğu pek anlaşılmayan bir gürültü kopmuştu. Az sonra Nasreddin Efendi evden çıktı. Kapı komşusu: «Hoca!» dedi, «Merak ettik, sizin evde bir patırdı oldu. Bir şey mi vardı?» Hoca, kaşları açtık, canı sıkkın, komşuyu başından savmak istedi:

«— Yok» dedi, «Köroğlu ile biraz atıştık, öfkeye kapılıp cübbeme bir tekme attı. Cübem merdivenden yuvarlandı, duyduğunuz patırtı oydu».

Komşu «Amma da yaptın, Hoca!» diye karşı çıktı. «Hiç cübbe o sesi çıkarabilir mi?»

Hoca, bu söze büsbütün alınmıştı.

«— E... Uzun etme işte!» diye çıkıştı. «Cübbenin içinde ben de vardım!»

Fakat, bütün bu hikâyelerin sırrını bağlayan bir tanesi daha vardır. Gelin bu bölümü onunla bitirelim: O da, bir gün Hoca'nın elinde sopayla karısını kovalamasına dairdir.

Zavallı kadın, hem koşar, hem: «Yetişin dostlar!» diye bağırır. «Yetişin, adam beni öldürüyor».

Komşuda düğün vardır. Bütün davetliler koşar, aralarına girer. Hoca'nın elinden sopayı alır, onu düğün sofrasının bir köşesine oturturlar. Kadıncağız da hanımların arasına gider. Hoca kaşığa sarıldığı gibi öfkesini önündeki yemek sinilerinden alır.

«— Ah onu şöyle bir yere çalmalıydım, böyle haklamalıydım!» derken sıra baklavaya gelir. Onun da hesabı görüldükten sonra: «Elhamdülillâh» diyip duaya el kaldıran Hoca, sonunda: «Evlâtlar!» der, «Maksadımız latifeydi. Bizi düğüne çağırmayı unuttunuz. Biz de çal kapı gelmeğe utandık. Aramızda yoktan bir kavga çıkardık. Yoksa ben helâlimden hoşnudum, Allah da ondan hoşnut olsun, sizin de düğününüz kutlu, ağzınız tatlı olsun!»

Hoca Nasreddin ile oğu

Hoca merhumun talihli oğlu da babası sayesinde aramızda anılır durur. Bilirsiniz elbet, Nasreddin Hoca bir gün camide kür-

süye çıkmış da vaaz verecekmiş. Fakat, ne hikmetse, sözü bir türlü bir yerinden yakalayamamış. Fena halde sıkılmış. Sonunda: «Ey cemaat!» demiş. «Bilirsiniz söz söylemekte öyle pek âciz değilimdir ama, bugün, hikmeti Huda aklıma bir şey gelmiyor».

Kürsünün dibinde oturan oğlu, bu sözü duuynca: «İlâhi baba!» diye seslenmiş, «Hiç bir şey gelmiyorsa, kürsüden aşağı inmek de gelmiyor mu?»

Bu söz cemaati güldürünce Hoca da fırsatı ganimat bilip kürsüden inivermiş.

Hoca'nın, yalnız kendi oğluyle değil, bütün çocuklarla arası pek hoştur. Hepimizin fırsat buldukça tekrarlamaktan hoşlandığımız bir atasözü vardır ya: «Parayı veren düdüğü çalar» deriz. İşte bu söz, Nasreddin Hoca'dan çocuklarımıza kalmış bir yadigârdır.

Çocuklar, bir gün, Hoca'ya düdük ısmarlamışlardı. Hepsine, «İnşallah, maşalah» diye kavuk salladı. İçlerinden yalnız biri cebinden bir metelik çıkardı:

«— Bana da bir düdük al» dedi. Çarşı, dönüşü Hoca'nın elinde bir tek düdükle geldiğini gören çocuklar: «Hani benimki, hani benimki?» diye etrafını sarınca, Hoca onlara bütün hayatlarınca lâzım olacak o dersi verdi:

«Parayı veren düdüğü çalar» dedi.

Ben, her nefesi hikmet dolu olan Nasreddin Hoca'nın oğluyle ilgili hikâyeleri içinde en çok şimdi anlatacağım kıssayı seviyorum.

Bir gün Hoca'nın oğlu sabahtan akşama kadar ağlıyor. Zavallı annesinde dur, durak yok. Kolu, kanadı kırılıyor. Ezan okunsa da Hoca eve dönse diye gözü kapılarda... Derken, Hoca geliyor, daha adımını eşikten henüz atmıştır ki kadıncağız: «Aman Hoca!» diyor, «Çocuğumuza bir hal oldu. Közüne bir dirhem uyku girmiyor. Nazara mı geldi, sancılanıyor mı, ağlaya ağlaya canı çekildi. Gel şunu bir oku, biraz dursun, biraz uyusun...»

Hoca düşüncelidir. Kavuğunu hafifçe arkaya itip raftaki kitaplara doğru yürüyor, oradan bir kitap ayırıp, karısına uzatıyor:

«— Al, kadınım, çocuğu oturt, kitabı eline ver, yapraklarını bir bir açsın, az vakitle hemen uyur».

Sabahtan beri üzüntü ve yorgunluktan helâk olan kadıncağız fena halde öfkeleniyor:

«— Benimle alay mı ediyorsun?» diye feryadı basınca Hoca, biraz da şaşkın: «Yo... kadınım!» diyor, «Neden alay edeyim? Ben ne zaman kitabı açıp ders verecek olsam, bizim mollalar mışıl mışıl bir uyku tuttururlar. Koca herifleri sihir gibi etkileyen bir kitap bizim sübyancığı afyon yutmuş gibi sızdırır da onun için söylüyorum».

Bu satırların yazıcısı, Nasreddin Hoca hikâyelerini sözle veya kalemle bir başkasına anlatmanın ne derece güç olduğunu denediği için iyi bilmektedir.

Gene bu satırların yazıcısı, bu hikâyeleri dinlemenin ve anlamanın güçten de güç olduğunu da iyi bilir. Kıssalar üzerinde durup düşünmekten korkarmış gibi. birinden birine atlamanın sebebi işte biraz da bu.

Cami avlusundaki şadırvanda abdest almak için ceketini çıkaran ve orada bir yere asan oğlunun, Hoca'ya sorduğu suali bilirsiniz:

«— Baba, abdest alırken yüzümü ne tarafa döneyim?»

Baba, tatlı tatlı sakalını sıvazlarken, oğluna dünyanın en sevimli cevabını da vermiştir:

«— Ceketin ne tarafta asılıysa o tarafa dön oğlum!»

Birkaç çocuk, dere kenarında ayaklarını suya sokmuş oynuyorlardı. Biri sordu:

«— Hani benim ayaklarım?»

«— İşte bu seninki».

«— Hayır, o benimki değil, Hasan'ınki!...»

Derken iş kızıştı, şaka olmaktan çıkıp kavga haline girdi. Nasreddin Hoca da çocukların: «Gördünüz mü olanları!... Ayaklarımızı kaybettik!» diye birbirlerine girdikleri sırada oradan geçiyordu. Elinden hiç düşürmediği çomağını suya daldırıp su içindeki ayaklara doğru sallamaya başlayınca, canı yananlar fırlayıp yerlerinden kalktılar. O zaman Hoca: «Gördünüz mü, köftehorlar!» diye güldü. «Sopayı görünce, herkes kendi ayağına nasıl sahip oluverdi!»

Seyit Hayranî'nin duası

Rivayetin rivayetine göre, Molla Nasreddin, Akşehir medresesinde Seyit Hayranî'den ders görürken Mansur ve Nesimî diye iki arkadaşı varmış. Birbirlerinden hiç ayrılmazlarmış. Mollalar bu üç arkadaşı da çok sever, medresenin revaklı avlusunda fırsat bulup toplandıkça Molla Nasreddin'in hikâyelerini, Nesimî'nin şiirlerini, Mansur'un hikâyelerini dinlerlermiş.

Bu üç Molla Seyit Hayranî'nin de hoşuna gider, onları ayrıca severmiş. Seyit Hayranî'nin güzel bir kuzusu varmış. Nedense bu kuzuya ayrı bir muhabbet besler, ondan hemen de hiç ayrılmazmış.

Bir gün Müderris Hayranî köyüne giderken üç mollayı yanına çağırarak: «Evlâtlar!» demiş, «Kuzum size emanet, ben gelinceye kadar ona gözkulak olun. Gözüm arkada kalmasın!»

Müderris köye gitmiş, Mollalar kuzuya şöyle bakar olmuşlar. Bir sabah, kırlara doğru giderken kuzuyu da beraberlerinde götürmüşler. Gençlik, cahillik, biraz da fazlaca bastıran açlık bir araya toplanınca akıllarına tuhaf tuhaf şeyler gelmeye başlamış. Gene en cesaretlileri Molla Nasreddin!

«— Şeytan aklıma olmayacak bir şey getiriyor» diye fısıldamış.

Şeytanın ortaya attığı fikir mollaların hepsince biliniyor; pek de hoşlarına gitmiş. Bir iki yutkunup meseleyi açıkça konuşmuşlar:

«— Gelin şu kuzuyu kesip yiyelim!»

«— Kim keser?»

Mansur cevap vermiş:

«— Ben!»

Nesimî'ye bu cevap üzerine gayret gelmiş: «Ben de derisini yüzerim!» demiş.

Sonra Nasreddin'e sormuşlar:

«— Ya sen ne yapacaksın,»

«— Seyit Efendi Hoca, ermişlerdendir, ondan korkarım, kuzuya dokunamam, ama pişmişine de dayanamam!»

Sözü uzatmayalım. Mollalar kuzuyu haklamışlar. Kemiklerini

bir yere gömmüşler. Seyit Hoca köyden dönmüş, kuzuyu istemiş, yalan dolan derken iş meydana çıkmış. Hoca Efendi son derece kederli ve öfkeli...

«— Kim kesti kuzumu, çabuk söyleyin!» diye bağırmış.

Mansur, başı önünde: «Ben, Hoca Efendi!» diyince, Nesimi de sözün arkasını getirmiş: «Ben de derisini yüzdüm».

Seyit Hoca, bu sefer Molla Nasreddin'e dönmüş:

«— Peki, ya sen, sen ne yaptın?»

«— Ben de, Hoca Efendi, onların hallerine hem güldüm, hem de etin ucundan biraz yedim».

O zaman Seyit Hayranî dayanamamış: «Mansur!» demiş, «Günün birinde seni de böyle kesecekler. Nesimî! Senin de derini yüzecekler. Nasreddin, sana da kıyamete kadar, evet ta... kıyamete kadar gülecekler. Siz istediniz; bu Allah'ın hükmüdür».

Hallacı Mansur'u, Seyit Nesimî'yi, Hoca Nasreddin'i aynı medresenin çatısı altında toplayan efsanelerin nasıl doğup geliştiğini biz anlayamayız. Bu ancak Seyit Hayranî'nin duası. Hoca Nasreddin'e ezel pazarında biçilen nasibin halk tarafından anlatılan hikâyelerinden biri olduğu için buraya geçirdik.

Söz medreselerden, mollalardan açılmışken, biraz da bu konakta duraklayabiliriz:

Hoca'mızın mollalığı sırasındaydı. Silâh taşımak yasak edilmişti. Sokakta kol gezen subaşı bir gün Molla Nasreddin'i medreseye giderken yolundan çevirdi, sordu:

«— Cübbenin altında ne var?»

«— Hiç bir şey yok...»

«— Nasıl yok, işte kabarıyor...»

Subaşı böyle diyerek cübbenin ucunu kaldırınca, koca bir bıçak göründü. Subaşı çekti bıçağı çıkardı, öfkeyle sordu:

«— Bu nedir?»

Hoca saf saf: «Ha...» dedi, «Ben bununla kitaplardaki bazı yanlışları düzeltirim».

Bu cevaptan hiddetlenen adam: «Bre yalancı, hiç böyle koca bıçakla kitap yanlışı düzeltilir mi?» diye gürleyince Hoca: «Ağam!» dedi, «Bazen öyle yanlışlar oluyor ki bu bıçak bile az geliyor»

Bir gündü, Hocamız, mescitteki konuşmasını bitirmiş çıkıyordu. Cemaatten biri yanına geldi:

«— Ah, Hoca Efendi ah!» dedi. «Hocalığına hiç bir diyeceğimiz yok ama, Farsça bilmiyorsun... Ah bir de Farsça bilseydin bu dersler kimbilir o zaman ne güzel, ne de yüce olacaktı».

Hoca, böyle diyenin yüzüne muzip bir ifadeyle baktı:

«— Kim demiş ki ben Farsça bilmiyorum?»

«— Aman Hoca'm, biliyor muydun? Bir beyit söyle de duyalım».

Hoca hiç sıkıntı çekmeden okumaya başladı:

Mor menekşe boyun eğmiş uyurest
Kâfir soğan kat kat urba giyerest.

Dinleyenler hafif bir tereddütle sordular:

«— Hoca, bunun neresi Farsça Allah aşkına?»

Güldü:

«— Fesüphanallah!» dedi, «Sondaki est'leri görmüyor musunuz?»

Hocaya ait fıkralar içinde beni çok düşündürenlerden birini de şimdi anlatıyorum:

Bir gün ona dediler ki: «Hoca! Herkes senin evliyalığından dem vuruyor; dağa, taşa sözünü geçirirmişsin. Bir kerametini göster de, biz de inanalım».

Eh! Hoca bu, kendisinin başlı başına bir keramet olduğunu göremeyip de ondan ispat isteyenlere biraz olsun takılmasın mı?

«— Evet!» der, «Öyle diyorlar... Mademki keramet istiyorsunuz, şu karşıki ağacı yanıma çağırayım da görün!»

Etraftakiler hayretle: «Çağır bakalım, gelecek mi?» diyince Hoca seslenir:

«— Gel, ya mübarek, gel!»

Tabiî ağacın geldiği, gittiği yok, olduğu gibi duruyor. Herkes merakta... O zaman Hoca, kendine özgü gülümsemesiyle şöyle bir doğruluyor:

«— Bizde gönül, kibir yoktur; dağ yürümezse abdal yürür» diyerek ağaca doğru gidiyor.

Bizce, asıl keramet işte bu sözde, bu sözün derin anlamında. Dağı, taşı yürütmekten daha güç olan bu nükteyi halk anlamış ve unutmamıştır; önemli olan da budur.

Onun, çok harap bir han odasında, ha yıkıldı, ha yıkılacak diye kuşku içinde geçirdiği bir gecenin hikâyesi vardır. Sabah uyanınca hancıyı çağırmış da: «Ağa!» demiş, «Bu gece ben gözümü kapayamadım. Odanın tavanı o kadar sallanıyordu ki nerdeyse başıma inecekti. Sen şu binayı bir tamir ettir, kaza filân olmasın sakın!»

Han sahibi, bu haklı tenbihten hiç hoşlanmadı. Tamir demek, bir alay masraf demekti. Onun için: «Hoca Efendi!» dedi, «Telâş etme... Han çok sağlamdır. Daha senin, benim gibi çok insan eskitir. Sen hocasın, bilirsin. İnsanlar gibi eşya da yüce Tanrı'nın adını tesbih eder. Bizim han, geceleri, Allah'a karşı görevini yerine getiriyor da ondan sallanıyor».

Hoca, bu cevabı hiç bozmadı:

«— İşte evlât!» dedi, «Ben de bundan korkuyorum. Senin han, böyle zikir ve tesbihteyken vecde gelir de secdeye kapanıverirse halimiz nice olur?»

Hoca Nasreddin ile Timurlenk

Tarihler, Hoca Nasreddin ile Timurlenk'in karşılaşmadıklarını belgelerle ispat ediyor ama, rivayetler, bu konuda hayli bereketlidir. Onun için, Hoca Nasreddin'den söz ederken, onun Timur'a ait kıssalarını bir kalemde ortadan silip atamayız. Mademki halkımız bu buluşmayı uygun görmüş, bu buluşma etrafında birçok şey anlatmış, bize onun söylediklerini saygıyla dinlemek düşer.

Bilirsiniz, Timurlenk, Akşehir'e yeni geldiği zaman, her vakit, yanında bulunacak, müşküllerine cevap verecek, cesur, akıllı bir adam ister. Böyle bir öneriye kim yanaşır, kim onun kahırlarına karşı koymak ister? Eh! Timur gibi birine de «Akşehir'de senin istediğin gibi bir adam yok» diyemezler ya... Tabiî, herkes Hoca'nın gözüne bakmaya ve yalvarmaya başlar:

«— Aman Hoca Efendi, içimizde senden bilgili, senden hazır-

cevap, senden cesaretli kimse yok. Ocağına düştük, bu görevi sen kabul et!»

Hoca'ya peki demek düşer, ne yapsın, bilir ki Tanrı adamları her hal ve kârda içinde bulunduğu toplumun nişan tahtasıdır.

Hoca Nasreddin huzura varınca Timur onun cesaretini denemek ister, meydana çıkarır, usta nişancılarından birine emir verir:

«— Bir ok at, Hoca'nın bacakları arasından geçsin».

Hoca Nasreddin, kazaya rıza sırrının ortağı olduğundan, korkusunu belli etmez ama, yüreği de titrer. Ok, bacakları arasından geçer. Fakat, Timur'un şakası bitmemiştir. Nişancı aldığı emre uyarak ikinci bir okla hocanın kavuğunu, üçüncüsüyle de cübbesini deler. Aksak Timur, Hoca Nasreddin'in cesaretine hayran kalmıştır. Hemen adamlarına emreder:

— Hoca'ya bir kese altın!

Uşaklar, emri yerine getirmek üzere koşuşurken, Hoca'mız Timur'a hitap eder:

«— Efendim, emredin de kulunuza bir de çakşır getirsinler!»

Keyfi yerinde olan Timur, bu sefer nişancısının yayını ve okunu Nasreddin Hoca'ya uzatarak: «Cesaretini gördük, bir de nişancılığını ölçelim» demiştir.

Hoca, ne yay kullanmasını biliyor, ne ok atmasını. Ama derdini kime anlatabilir? Çeker yayı, oku atar, fakat hedefe varan yok. Hoca hiç bozmaz:

«— İşte!» der, «Sekbanbaşı böyle ok atıyor!»

İkinci ok gene hedefe ulaşamaz. Hoca gene Timur'a döner:

«— Subaşımız da böyle atar» der.

Bu arada eli de bu marifete ne olsa alışmıştır. Yayı daha usullüce tutar, oku daha isabetli atar, hedefi de bulur. Hemen alnındaki terleri silerek:

«— İşte!» der, «Bu da Hoca Nasreddin'in ok atışıdır!»

Akşehirliler, Hoca Nasreddin sayesinde, beldelerinin Timurlenk'in elinden kurtulduğuna inanırlar. Onların rivayetine göre pek kan dökücü ve hain bir yaratılışta olan Timur, Hoca Nasreddin'in tatlı hikâyeleri ve hoş halleri yüzünden şehirde can kıyımı yapmamış, kırıp dökmemiştir.

Elbette dinlemişsinizdir, Hoca bir gün Timur'un yanına girdiği zaman, o yerinden bile kıpırdamamış, ayağını uzatıp oturmuştu da Hoca da buna içerlemişti. Fakat kızgınlığını belli etmedi, ancak Timur'un karşısına geçip tıpkı onun oturduğu gibi oturdu. Tabiatiyle bu hal de hükümdarın hoşuna gitmedi ve içinden: «Ne saygısız adam!» dedi. «Ben hem koca bir hükümdarım, hem de topalım. Fakat o?»

Bu düşünceyle Hoca'ya sataştı:

«— Seninle eşeğinin arası çok uzak olmasa gerek!»

Hoca derhal hükümdara cevap verdi: «Evet, aramızda iki üç arşın mesafe var!»

Bu cevap Timur'u son derecede hiddetlendirdi. Fakat gene kendini tuttu ve Hoca'yı iyice yere vuracak bir fırsat bekledi.

Bir başka gün, bu fırsatın geldiğini sanıyordu. Hoca Nasreddin, huzura gelmiş, bir tepsi içinde de nar gibi kızarmış, nefîs bir kaz getirmişti. Ama kazın bir budu yoktu. Malûm, Hoca dayanamamış, yolda onu mideye indirmişti.

Timur, tepsiyi şöyle bir süzdükten sonra sordu:

«— Hoca Efendi, hani bu kazın bir ayağı?»

Hoca: «Efendim!» dedi, «Akşehir'in kazları hep tek ayaklıdır». Şöyle bir yutkunduktan sonra ilâve etti: «İnanmazsan, çeşme başındaki kazlara bak!» Gerçekten kazlar, kendilerini güneşe vermişler, başları göğüslerine dayalı, tek ayak üzerinde uyuyorlardı. Timur, Hoca'ya verecek cevap bulamadı. Fakat, aksilik bu ya, tam o sırada mehter takımı, davulunu döve döve çeşme başına gelince, gürültüden ürken kazlar o yana, bu yana kaçışmaya başladılar. Timur fırsatı kaçırmadı:

«— Hey, Hoca!» dedi, «Hani Akşehir'in tek ayaklı kazları? İşte hepsi çift ayaklı?»

Hoca, kıs kıs gülerek mehter davulunun tokmağını Timur'a gösterdi:

«— Devletli!» dedi, «O çomağı sen yiyeydin, iki değil, dört ayaklı olurdun!»

Nasreddin Hoca'nın, Timur'la ilgili bir de rüya hikâyesi vardır. Timur, gece rüyasında kendisini rahatsız etti diye, adamlarından birini öldürtünce, Hoca, pılısını pırtısını topladığı gibi,

«Allah'ını seven beni tutmasın» dedi ve yola düzüldü. Akşehirlileri büyük bir telâş almıştı.

«— Aman Hoca!» dediler, «Bu adamla başa çıkan bir sen vardın, günah değil mi bize?»

Hoca: «Doğru, çocuklar!» dedi, «Uyanıkken, Allah'ın izniyle her türlü muamelesine karşılık bularak onu idare ediyorduk. Fakat rüyasına girmemek, girince de onun istediği gibi hareket etmek benim elimde değil ki...»

Timur'la Hoca'mız arasındaki her cilveyi anlatmaya kalksak ciltler tutar. Onun için sözün ağzını ben, Nasreddin Hoca'nın Timur'a verdiği çok ibretli bir dersle bağlıyorum:

Timur her önüne gelen bilgine: «Ben âdil miyim, zalim mi?» diye sorardı. Âdilsin» diyeni de öldürürdü, «zalimsin» diyeni de! Hükümdarın şerrinden gene hocaya sığındılar. O da «Ağalar!» dedi, «Bu iş öyle kolay bir iş değil. Ama, Allah mazlumların yardımcısıdır, ona sığınalım!»

O gün huzura varınca, yazgılı soru Hoca'ya da soruldu: «Âdil miyim? Zalim miyim?»

«— Sen, âdil de değilsin, zalim de değilsin, hükümdarım! Zalim biziz, sen adaletin kılıcısın. Cenabı Hak, cezayı hak eden biz zalimleri sana havale eylemiştir. Bütün mesele bundan ibaret!»

Öyle zannediyoruz ki tarihin Aksak Timur hakkındaki hükmü, Hoca Nasreddin'in şu ibretli cevabı içindedir, fazla söze ne hacet?

Hoca Nasreddin ve komşuları

Nasreddin Hoca ile komşuları diyince «Ye kürküm, ye...» hikâyesinin hatırlanmaması hemen de imkânsızdır. Onun için, ben size şimdi onu anlatmayacağım. Daha az söylenen, fakat pek hoş, pek anlamlı bir başka hikâye var ki söylemeden geçemiyorum.

Hoca'mızın, zengin, koskoslu, fakat o nisbette de hasis, verimsiz bir komşusu varmış. Bir gün: «Hoca Efendi!» demiş, «Bana şöyle tavşan kulaklı, geyik bacaklı, karnı içine çökmüş, ince bir tazı bul, kaç para istersen veririm, pek merakım var...»

Hoca, komşusuna «İnşallah, maşalah» diyip ayrılmış, ertesi günü koca bir çoban köpeğini yakaladığı gibi zengin komşunun

yanına getirmiş. Komşu çoban köpeğini görünce, fena halde öfkelenmiş:

«— Hocam!» diye gürlemiş, «Bu ne biçim av köpeği? Ben senden ince, zarif, tığ gibi bir köpek istememiş miydim?»

Hoca: «Evet komşum!» demiş, «Öyle istemiştin ama, merak etme, senin konağında beş-on gün kalıp açlık nedir öğrensin, bu da istediğin duruma gelir...»

Çocukluğumda annem bana Fuat Köprülü'nün Nasreddin Hoca manzumelerini okurdu. Ne demek istediğini pek anlamamakla birlikte o manzumeler içinde en çok «Yorgan gitti kavga bitti» adlı hikâyeyi severdim.

Hani bir gece, Hoca'nın evinin önünde bir gürültü olur da o, çıkıp gürültünün sebebini öğrenmek ister. Karısı eteğinin ucundan çeker: «Nene gerek a efendi, yat uyu» derse de Hoca dinlemez. Yorganı sırtına örtüp komşu kavgasına bakmak üzere sokağa çıkar. Her halde, ortalık hayli telâşlı olacak ki, açıkgözün biri o patırtı içinde Hoca'nın omuzlarından yorganı çekip alıvermiştir. Önce farkında olmayan Hoca'cık bir süre gecenin ayazında titrer, sonra aklı başına gelir ki sırtı boş. Tam o sırada karısı da pencereden seslenir:

«— Efendi, öğrendin mi, kavga ne üzerineymiş?»

Nasreddin Hoca içini çeker: «Bizim yorgan üzerineymiş. Yorgan gitti, kavga bitti...»

Hoca'nın, bir de doğuran tencere kıssası vardır. Hani komşudan ödünç bir tencere almış da sonra iki getirmiş, «Dün gece tencereniz doğurdu» demiş. Eh, kim ne der? Komşu bu ikramdan memnun... Bir süre sonra, Hoca, ödünç kazan isteyince aynı komşu, bin can ile kazanı uzatır. Ama, kazan tencere gibi değil, doğuracağına, ölür ve komşunun evine bir türlü dönmez. Bir gün kazanı kendisine lâzım olunca komşu gelir, Hoca'dan ister ve öldü haberi karşısında da kıyametleri koparır. Ama, aldıran kim? Hoca'mız sakin sakin: «A komşucuğum!» der, «Tencerenin doğurduğuna inandın da kazanın öldüğüne neden inanmıyorsun?»

Bir gündü, Hoca'mızın pek de hoşlanmadığı bir komşusu, kapıyı çalıp: «Merhaba, Hoca Efendi!» dedi, «Eşeğini bugünlük bana verir misin?»

Hoca başını kaşıdı, şöyle bir düşündü: «Vermesine verirdim ama, eşek evde yok, bağa gitti» dedi. Tam bu sırada eşek ahırdan anırmaya başlamaz mı? Tabiî, komşunun yüzü bir tuhaf oldu, Hoca ise ondan tuhaf.

«— Eşek yok diyorsun ama, bak içeriden sesi geliyor, neden yalan laf ediyorsun?»

Bu sırada Hoca'mız kendini biraz toparlamıştı. Kızmış göründü:

«— Fesübhanallah...» diye başını salladı. «Sen ne tuhaf adamsın... Koca sakalımla benim sözüme inanmıyorsun da ahırdan gelen eşeğin sesine mi inanıyorsun?»

Hoca'nın komşuları, ne hikmetse, düğün, dernek gibi safalı şeyler olduğu zaman onu daima unuturlar. Var mı zorlu bir iş, var mı kavga var mı can sıkıntısı, gelsin Nasreddin Hoca... İşte yine mahallede düğün vardı. Ama kimsenin onu hatırladığı yoktu. Hoca düğün yemeklerini düşündükçe yerinde duramıyor, hop oturuyor, hop kalkıyordu. Baktı ki olacak gibi değil... Hemen boş bir kâğıt aldı, bir zarfa koydu ve doğru düğün evinin kapısına vardı. Sordular: «Kimi görmek istiyorsun?»

Hoca: «Ev sahibine bir mektup getirdim» diyip evden içeri daldı, zarfı birinin eline sıkıştırıp sofraya çöktü. Ev sahibi eline tutuşturulan zarfı evirip çevirip bir şey anlamayınca Hoca'ya seslendi:

«— Hoca Efendi, zarfın üzerinde adres yok da...»

Elinde kaşık, düğün pilâvının hatırını sormakla meşgul olan Hoca Nasreddin: «Evet, evlât» dedi, «Kusura bakma... Aceleye geldiğinden onun içi de yazılı değildir».

Bir de «Haklısın» hikâyesi vardır. Hani komşunun biri, bir başka komşuyla kavgalıymış da bir gün Hoca'nın önüne çökmüş, her şeyi kendi tarafına yonta yonta, kavganın aslını bir anlatmış, bir anlatmış... Hoca da hep kavuğunu sallamış:

«— Haklısın, haklısın, haklısın...»

Akşama öbür komşu gelmiş, sabah olandan haberi yok; o da kendini temize çıkararak meseleyi, al baştan, ortaya dökmüş. Hoca'nın kavuğu gene durmadan sallanıyor: «Haklısın, haklısın, haklısın...»

Bu hal karısının hem tuhafına gitmiş, hem de Hoca'ya biraz içerlemiş. Komşu gidince: «Hoca!» demiş, «Bunca yıllık hoca karısıyım, hiç iki tarafın da haklı olduğu bir dava görmedim. Bu nasıl iş?»

Hoca, değişmeyen tavırla yine kavuğunu sallamış:

«— Karıcığım, sen de haklısın!»

Hoca'nın eşeğini kaybetmesine dair pek çok hikâye anlatılır, elbette bilirsiniz. Ben onların içinde en çok, eşeğin türkü çağırıla çağırıla aranması hikâyesini severim.

Nasreddin Hoca, hem türkü söylüyor, hem eşek arıyormuş. Bu hali gören komşuları buna pek şaşmışlar.

«— Hoca!» demişler, «Türkü çağıra çağıra eşek aranır mı?»

Hoca boynunu bükmüş: «Bir şu dağın ardında ümidim kaldı» demiş, «Orada da bulamazsam seyredin siz bendeki feryadı...»

Bu eşek bir defa daha çalınmıştı. Bütün mahalleli Hoca'ya geçmiş olsuna geldiler. Fakat tabiî her kafadan bir ses çıkıyordu. Biri dedi ki: «A Hocam, ahırın kapısına niye bir kilit takmadın?»

Öbürü akıl öğretti: «Keşke duvarı biraz yüksek yapaydın...»

Bir başkası ilâve etti: «Ölü uykusuna mı yattın ki hırsızın gürültüsünü duymadın?»

Hoca, bütün bu lafları büyük bir sükûnetle dinledikten sonra: «Behey komşular!» dedi, «İnsaf edin; insaf dinin yarısıdır. Bütün kabahat bende mi? Hırsız olacak adamın bu işte hiç suçu yok mu?»

Son söz

Nasreddin Hoca'nın sözü açıldığı zaman, bu sözün sonunun hemen gelmeyeceğini elbette biliyorduk. O, kolay kolay bitirilemeyen bizim millî kitaplarımızın pek seçilmişlerinden biridir. Fakat bu sayfalarda, yüzyıllardır daldıkları derin uykudan uyanmış olan ruhlar artık sabırsızlanmaya başladı. Hoca Nasreddin günümüzün sıkıntıları arasından ferah âlemine açılmış bir pencere, bir gülümseyişti. Ama ardımızda başkaları var, onlar: «Haydi!»

diyorlar, «Dem kaçırmanın zamanı değil». Haydi Hoca'nın tatlı sözünü burada keselim, bizim de diyeceklerimiz var. Hoca'mızın hikâyelerine son söz mührünü vuruyorsak sebebi budur.

Bilmem siz, Evliya Çelebi'nin, Akşehir'de Nasreddin Hoca türbesini ziyaretini okudunuz mu? Ben nedense Çelebi ile Hoca arasında zaman zaman bir benzerlik, bir beraberlik bulurum.

Evliya Çelebi bu tatlı ziyaret hikâyesini şöyle anlatır: «Hakir dahi huddamlarımı gönderip bir gulamım ile şehirden taşra çıktım. Hatıra hutur etti ki, her kim Hoca Nasreddin'i ziyaret ederse, letaifinden hatıra bazı şeyler gelip elbette güler, derler. Ayâ gerçek midir? deyü şehrahın sol tarafından mezaristana sapıp doğru kabri şerifine at ile vardım. Bir kere —Esselâmünaleyküm yâ ehli kubur— dediğimde Hoca Nasreddin türbesi içinden: —Vealeykümüsselâm ey cânı hüman!— deyü bir sada gelince atım ürküp iki ayağı üzerine kalktı. Fırlayarak mezaristan içre şaha pürtab idüp mezaristan içinde bir ayağı bir kabre girdi. Hakir az kaldı kabir azabı çekeyazdım. Yine türbei Hâce'den biri, —Ağa, sadakanızı veriniz de güle güle gidiniz. Beri geliniz, beri— deyü haykırdı. Meğer bu, türbedar imiş. Hakir: —Bre herif! Ben ehli kubura selâm verdim, sen anlara nâehl iken niçün selâmım aldın?— deyü birkaç akçe sadaka verdim. —Var yardımcın Allah ola— deyü dua eyledi. Doğrusu şu hale hakir dahi güle güle geçtim gittim».

Bu hikâye tam Nasreddin Hoca'nın şanına ve Evliya Çelebi'nin tatlı kalemine uygun şekilde geçmiş ve yazılmıştır.

Evliya'ya bakarsanız, Nasreddin Hoca'yı o şöylece anlatır: «Kendüsü Akşehirlidir, Gazi Hüdavendigâr'a yetişip ahdi Yıldırım Han'da neşvünema bulmuştur. Fazileti bahire sahibi olan hazircevap, ashabı kerametten, hakîm, emri din ve dünyada müstakim ve mutedil bir ulu can idi. Timur ile hemmeclis olmuştur. Timur Han şerefi sohbetlerinden hazzedip ol hakirin hatırı şerifleri için Akşehir'i muaf tutarak nehip ve garet etmemiştir. Cemi lisanda işbu hacei dânânın nesayih ve letaifi darbı mesel makamında müstameldir. Cümleden biri: Bir gün Timur, Hâce ile birlikte, hamama gidip birer futa ile gusledelerken Timur: —Hâce

Efendi, ben ki cihangir bir padişahı zişanım, satılmaklığım lâzım gelse beni kaça alırsın?— der.

Hâçe: —Kırk akçeye ancak alırdım— cevabında bulunur.

Timur: —Behey Hoca'm, benim futam kırk akçe eder— Hâce: —Ya, ben kırk akçeye futayı alıyordum, yoksa senin gibi bir Moğol parçasını ne yapacağım? Bir mangır bile etmezsin!— dedikte hazırcevaplığından Timur hazzedip vâfir ihsan eder».

Ben bu satırları «Evliya Çelebi Seyahatnamesi»nden aktarırken bir taraftan da Hoca'mızın ünlü «Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın» hikâyesini düşünüyorum.

Bir gündü, Hoca vaaz etmek için kürsüye çıkmıştı, anlaşılan, canı pek konuşmak istemiyordu.

«— Ey müminler!» diye başladı, «Şimdi size ne anlatacağım bilir misiniz?»

Cemaat, Hoca'nın onlara ne iş keseceğini ne bilsin? İçtenlikle cevap verdiler:

«— Hayır! Bilmiyoruz!»

«— Öyle ise» dedi, «Ne etrafıma toplandınız?»

Hoca kavuğunu şöyle bir oynattı:

Acele acele kürsüden indi. Ertesi günü cemaat biraz hazırlıklıydı. Aynı suale maruz kalınca bu sefer hep bir ağızdan: «Biliyoruz» dediler.

Ama, gene yaş tahtaya basmışlardı. Hoca mazlum mazlum gülümsedi:

«— Madem ne söyleyeceğimi biliyorsunuz, öyleyse ben tekrarlamayayım» dedi, gene kürsüden iniverdi.

Üçüncü günü cemaat güzel bir cevap hazırladığından emin, hocanın sualini bekliyordu.

«— Yarımız biliyoruz, kimimiz de bilmiyoruz» diyince sevgili Hoca kahkahayı bastı.

«— Eh!» dedi, «Gene işimiz iş... Bilenleriniz bilmeyenlerinize anlatsın!»

İşte böyle... Bilenlerin her bildiğini bilmeyenlere öğretmesi gereken bu dünyada Hoca, insanoğluna en güzel nasihatı emanet bırakmış ve öyle gitmiştir. Bu, kulun kula yapabileceği en güzel, en kutsal iyilik değil midir?

Hoca'mızın bu hikmetli hayatı içinde bazı tuhaflıkları da vardır ki bunlarda da gene gören göz için, hikmet içinde ayrı bir hikmet bulunur. Sözgelimi bir gün onu ezan okuya okuya koşarken görmüşlerdi.

«— Hem ezan okuyor, hem neden koşuyorsun?» diye sordular da ne dedi?

«— Sesim nerelere kadar işitiliyor, onu merak ediyorum!»

Bir başka gün eşeğini pazara çıkarmıştı. Açık artırmada dayanamadı, kendi eşeğini o kadar artırdı ki eşek üzerine kaldı.

Bir gün de bir dostu: «Hoca, herkesi aldatabilirsin ama, beni asla» demişti...

Hoca: «Seni de aldatırım» diye dayattı ve «Şurada bekle, bir işim var, hemen geleceğim, gör seni nasıl aldatacağım» diye dostunu o yol ağzına dikti. Gidiş o gidiş, ne gelen var, ne giden.

Nasreddin Hoca'nın ölümü böyledir işte!

Bütün Akşehirliler anlatır: Bir gün Akşehir camisinde cemaat namazı bitirmiş hutbe dinleyecekken Nasreddin Hoca'nın türbedarı camiye girmiş ve gayet telâşlı: «Ey cemaat! Hoca'nın kabrinden bir ses geliyor: «Camideki cemaat çabuk buraya gelsin!» Kulaklarımla duydum!» diye feryat etmeye başlamıştı.

Tabiî, cemaat hemen boşalıyor ve türbeye doğru koşmaya başlıyor. Fakat orada ne ses var ne sada. Bunu Hoca'nın ya da türbedarın bir muzipliği kabul edip biraz da öfkeyle camiye dönenler bir de ne görsünler? Caminin koca kubbesi çökmüş, ama içeride kimse olmadığı için can kaybı olmamış. İşte böyle!...

GANEM DEDE

BUGÜN Kulekapısı Mevlevîhanesindeyiz. Dergâhın şeyhi Ankaralı Rusuhî İsmail Dede hasta... Kaç gündür semâhaneye inemiyor. O yumuşak, tatlı sesiyle ne «Mesnevî»den beyitler okuyup yorumluyor, ne de ayinde bulunuyor.

Bütün dervişler mahzun. Hazreti Şârih'in (Ankaravî'ye herkes böyle derdi) durumu ümitli değil. Kimse bir şey söylemiyor ama, hastanın odasından çıkanın, benzi kül gibi... Dergâh kapısında, cübbesine sıkı sıkı sarınmış, çenesini göğsüne dayamış Ganem Dede duruyor. Yüzünde, bakanı harap edecek kadar içli bir hüzün var.

Meydancı Dede önünden yavaş yavaş, düşünceli düşünceli geçiyor. Dervişlerden birinin kuşkulu bir sorusuna karşı kalmamak istemiş gibi başı yerde. Sual sorulmasını istemiyor. Çünkü vereceği cevap her birinin gönlünü dağlayacaktır. Ankaralı Rusuhî İsmail Dede'yi dervişler tarifsiz bir içtenlikle seviyorlar.

Meydancı Dede birkaç adım atmıştı ki Ganem Dede onu fark etti. Telâşla: «Dedem!» dedi. «Nasıl? Semâhaneye inmeyecek değil mi?»

Meydancı durdu, yüzünü Ganem Dede'ye dönmeden cevap verdi:

«— İnemeyecek... Öyle zannederim ki artık o, semâhaneye hiç inemez!»

Bunu söyledi ve çok pişman oldu. Bu söz Ganem Dede'ye söylenmemeliydi. Özellikle ona. Ganem Dede, hastanın odasına girip yüzünü göremeyecek kadar onun vurgunuydu.

Hücrenin birinden bir ney sesi geliyordu. Şikâyetli, dertli, içli bir sesti bu. Ateş doluydu. Bir şeyin —bir canın mı, bir tenin mi bilinmez— bir başka şeyden; sevdiği, yanıp yakıldığı varlıktan ayrılışını anlatan bu seste insana ölümü, susuzluğu hatırlatan bir lezzet vardı. Ganem Dede düşünüyordu: Hazreti Şârih acaba onun

adını neden «Ganem» koymuştu? Şimdi ona asıl adını sorsalar hatırlayamazdı bile. O kadar uzaklarda, o kadar karanlıklarda kalmıştı... Rivayete göre, onu küçücük bir çocukken dergâhın bahçesinde bulmuşlar, şeyhin huzuruna getirmişlerdi. Şeyh tekrar tekrar adını sormuş, çocuk kendisine bir cevap veremeyince: «Ah kuzucuğum, ah kuzucuğum, bari senin adın Ganem olsun» demişti.

İçinde bir anlam yavaş yavaş, derinden derine beliriyordu. Elbette bunun bir sebebi vardı.

Bir an, kendini semâhanede, mürşidinin huzurunda sandı. Orada bütün mutripler terennüm ediyor, bütün canlar semâ ediyordu. Yalnız kendi yoktu. Kendini bir varlık olarak arıyor ve bulamıyordu. İsmail Dede'siz bir dünya ona imkânsız bir şeymiş gibi göründü. Eğer o bu dünyayı bırakır da Ganem Dede ardından bakakalırsa bu, imkânsızdan da daha fazla bir şey sayılırdı. Fakat neden? Onun bu kadarcık bir gücü yok muydu? Ölüm ki Ganem Dede'nin gözünde fazla bir anlam taşımıyordu, ona sözünü geçiremez miydi?

Kendi kendine: «Asıl ölüm onsuz olmaktır» diye sızlandı.

Meydancı Dede şimdi içerideydi. Oradan oraya gidiyor, geliyor, elinde bir çerağ, kandilden kandile geçerek ışıkları uyandırıyordu.

Ganem Dede yanına gitti. Boynunu büktü. Konuşmak da ne güçtü!

«— Dedem!» dedi, «Sence, Hazret bir daha buralara inmeyecek mi?»

«— Öyle görünüyor... Veda zamanı yakındır».

«— Dedem, hiç düşündün mü? Hazret benim adımı neden Ganem koyduydu dersin?»

Meydancı Dede ters ters yüzüne baktı. Şimdi bunların sırası mıydı? Ama, Ganem Dede aldırmıyor, konuşuyordu:

«— Meydancı Dede! Asıl ölüm onsuz olmaktır. Bu kul buna dayanamayacak. Bir Fâtiha çek de onun yerine ben kurban gideyim... Allah aşkına!»

Bu bir istek değil, bir emirdi sanki. Meydancı Dede sapsarı kesilmiş titriyordu. Elindeki çerağı bıraktı ve en yanık sesiyle:

«Fâtiha!» dedi... Olanları görmek istemiyor, göreceklerinden korkuyordu. Hızla, oklanmış gibi yürüdü gitti...

Az sonra, bu alışverişin olduğu yere gelen canlar, orada bir cübbe ve bir sikke gördüler. «Yerde ne işi var?» diye el attıkları zaman cübbesinin altında cansız, fakat huzur ve rahat içinde Ganem Dede onlara gülüyordu.

Ortalığı bir telâştır almıştı. Yalnız Meydancı Dede duyduklarına telâşlanmadı. Kimseye de: «Fâtiha'yı biz çektik» demedi.

Ertesi gün Rusuhî İsmail Dede'nin yanından çıkanlar hayret ve sevinçle: «Geçmiş olsun, galiba Allah onu bize bağışladı» diye birbirlerini kutladılar. Rusuhî Dede hiç kimseye Ganem Dede'yi sormuyordu.

Şimdi Ganem Dede'nin kabri Kulekapısı Mevlevîhanesinde, Ankaralı Rusuhî Dede'nin pek yakınındadır. Başı onun türbesinin içinde vücudu türbenin dışında bırakılmış, Mürşit yoluna adadığı bu başı ondan ayırmaya kimse cesaret edememiş, kıyamamıştır.

Âşıklar, aşklarından ayrı düşüp acı çekenler ona gider, niyaz ederler. O da anlayışlıdır, sevdalıların kırık gönüllerine deva olmayı bilir.

ŞEYH YAHYA EFENDİ

BENİ Ortaköy'deki Yahya Efendi dergâh ve türbesine, Istanbul'un çok tatlı bir şubat gününde, çelebi bir Istanbul efendisi götürdü: Neyzen Halil Can.

Dergâha çıkan yokuşu yavaş yavaş yürürken Yahya Efendi'ye ait sayısız hikâyeyi de yine ondan dinledim. Yukarıya çıktıkça şehrin gürültüsü, kalabalığı, hareketi azaldı. Dergâh kapısından girerken sanki başka bir dünyaya, başka bir âleme giriyorduk.

Bahçenin kaldırımları arasında çimenler bitmişti. Her taraf tertemizdi. İki yanda bakımlı, küçük bir kabristan vardı. Binanın kapısında bizi, oraları temizlemekle meşgul ince uzun bir kimse karşıladı. Beni oraya getiren arkadaşıma: «Merhaba Halilür Rahman. Herkesin derdine derman» diye selâm verdi. Gerçekten de o, herkesin derdine derman bir dosttu, eski zamanlardan kalmış bir yadigâr gibiydi.

Önce, Yahya Efendi türbesini, pencereden ziyaret ettik. Gümüş kakmalı süslü şebeke, ortalığa kapalı pencerelerden çöken loşluk, bu türbeye derin, sırlı bir anlam vermişti. Sonra bizi, eskiden şehy odası olarak kullanılan bir odaya getirdiler. Kafesli pencereleri Boğaziçi'ne açılan bu oda insana rüyalarını hatırlatıyordu. Yeşil dallı perdeler, pencerelerde ıtırlar, yerlerde postlar, ortada mangal... hiç de çağımızın eşyaları gibi değildi. Hepsi, çok eski zamanlarda bıraktığımız güzelliklerdi.

Sonra odaya, yere kadar uzun samur kürkü, süt gibi sakalıyle, temiz, tertemiz bir ihtiyar girdi. Fakat gözlerinde öyle bir ışık, öyle bir canlılıkla çevresine bakıyordu ki, en ölgün ruhlar bile ondan ışıklanabilirdi.

Elini öptük. Ne neşeli, ne kibardı!

«— Yahya Efendi Hazretleri» dedi, «Çok büyük, çok güçlü bir zattı. Kanunî Sultan Süleyman'ın süt kardeşiydi. Dünyaya da, ahrete de sözünü geçiren Sultan Kanunî gibi bir hükümdara ken-

dini kabul ettirmiş, sevdirmiş, saydırmıştı. Sultan Süleyman ona o derece inanırdı ki her tasavvurunun hayırlı olup olmadığını bir kere kendisinden sorar, izin alabilirse uygulardı».

Yahya Efendi, Trabzon'da doğmuştu. Babasının adı Ömer Arabî idi. Ünlü bir kadı. Görevle Trabzon'a gelmiş, orada yıllarca oturmuştu. Yahya Efendi Trabzon'da doğdu. Bu doğum, çocuğun nasıl bir sultan olduğunu açıkça gösteriyordu. Sade Kadı Ömer Arabî Efendi'nin değil, bütün Trabzon'un yüzü gülmüştü. Herkesin hayatında bir bolluk, bir bereket, bir ışık hüküm sürüyordu.

Yahya çocuk, vakti gelince, okula verildi. O, herkesten başka bir öğrenciydi hocaları, kim hoca, kim öğrenci şaşırıp kalıyorlardı. Ona bir şey öğretenin bilgisi bin bereketleniyor, feyizleniyordu.

Trabzon bilginlerinin Yahya Efendi'ye öğreteceği şeyler, az zamanda tükendi, bitti sanki.

Bunun üzerine çocuk Istanbul'a geldi. Bir yandan öğrenime başladı, bir yandan da ziyaret ve mücahedeye.

Bu, tam yedi yıl sürdü. Nerede bir bilgi ışığı varsa, ateşe giden pervaneler gibi, Yahya Efendi o ışığın önüne diz çöküyordu.

Istanbul'un bütün müderris ve medreselerini dolaşmıştı. Artık bunların hiç biri ona yetmiyor, onu doyurmuyordu. Sonunda bir gün yolu ünlü Zembilli Ali Efendi'nin yolu üzerine düştü. Onun eteğine sıkıca yapıştı. Zembilli'yi sevmişti, ondan ne alacağını biliyordu.

Bu hikâyeyi burada bırakalım. Şimdi müthiş fırtınalı bir Karadeniz gecesindeyiz. Denizde bir gemi ceviz kabuğu gibi çalkalanıp duruyor. Güvertede bir Rum tayfa ellerini göğe uzatmış, «Ey ulu Allah'ım!» diye yalvarıyor. «Bizi batmaktan kurtar! Senin Trabzon'lu Yahya adlı çok sevgili bir kulun varmış, onun yüzü suyu hürmetine bizi kurtar. Eğer kurtarırsan Istanbul'da ben bu Yahya Efendi'yi bulacağım ve ona en iyi şaraplarımızdan bir küp hediye edeceğim».

Fırtına devam ettiği kadar Rum gemici adağını tekrarlamış, sonunda, gemi kazaya uğramadan canını kurtarmıştı.

Istanbul'a gelir gelmez, vaadinde sadık olan gemici hemen Galata'daki mahzenlerinden en güzel, en eski şaraplarından bir küp şarap çıkardı ve başladı Yahya Efendi'yi aramaya.

Sonunda: «Yoksa» demişler, «Hünkârın süt kardeşi müderris Yahya'yı mı arıyorsun?»

«— Trabzon'lu mu?»

«— Trabzon'lu.»

Rum gemici, küpü yakaladığı gibi Yahya Efendi'nin yanına gelmiş. Hikâyesini anlatmış, küpü sırtından indirmiş ve: «Allah bizi denizde batmaktan korudu, ben de vaadimi yerine getiriyorum» demiş.

Yahya Efendi: «Eyvallah kaptan... Ver bir tas da içelim» diyince, bu konuşmayı dinleyenlerin beti benzi atmış. Tas gelmiş, şarap konmuş. Yahya Efendi önce kendi içmiş, sonra dostlarına vermiş. Fakat şarap bu! Müslümanlara izin yok ki! Halbuki tası dudaklarına götürenler hayretle farketmişler ki içtikleri şarap değil, mis gibi nar şerbetidir.

Onlar hayret ededursunlar. Asıl şaşıran gemici olmuş. Çünkü yemin billah biliyor ki getirdiği küpte şarap vardı. Fakat karşısında oturan şu sevimli yüzlü adam onu nar şerbeti yapıverdi. Belki de bu gemici Yahya Efendi'nin tatlılıkla yola getirip Müslüman ettiği ilk Hıristiyandı.

Hızır'ın diktiği asma

Zembilli Ali Efendi bu dünyadan göçtüğü zaman Yahya Efendi çok gegnçti. Hiç bir müderrisin yardımcısı olarak henüz çalışmamıştı. Buna rağmen, hocasının yerine onu on beş akçe ücretle Cambaziye medresesine müderris tayin ettiler: Onun bu görevi başaracağına inananlar yanılmamışlardı.

Genç müderris Yahya'dan herkes memnundu. Bir süre sonra, ücreti otuz akçeye yükseldi ve Hacı Hasanzade medresesine geldi. Oradan da kırk akçeyle Efdaliye medresesine, altmış akçeyle Mustafa Paşa medresesine, Mihrimah Sultan'a ve sonunda, ünlü Kadızade yerine, Fatih Sultan Mehmet'in medresesine müderris olarak geldiğini görüyoruz.

Bu hızlı gelişme ve yükseliş sırasında Yahya Efendi hem öğrenci yetiştirmiş, hem kendisi bilgi ve kültür adına ne var, ne yok elden geçirmişti. Devrinde, bilmediği şey, çözmediği müşkül, halletmediği dava yoktu. Tıp, hendese v.b. onun için zevkli birer eğlence konusu olmuştu.

Fakat Yahya Efendi, çevresinde her gün biraz daha büyüyen insan kalabalığını bu misilsiz bilgisi yoluyle toplamamıştı.

Tabip olması, hakîm olması, şair olması bir tarafa; bütün bunlar olmasaydı, Yahya Efendi yine de Yahya Efendi'ydi.

Devrin hemen bütün büyükleri onun sohbet meclislerine devamdan zevk duyardı. Edipler, devlet adamları bu sohbetleri kaçırmadığı gibi, halk da Yahya Efendi'yi sever, sayar ve onun manevî kişiliğinden nafakalanırdı. Tüccar, esnaf ve özellikle gemiciler her sözüne kulak verir, hikmetini arar, âdeta ona göre hareket ederdi. Bütün bunların üstünde, Kanunî için o hemen hemen en güçlü, en sözü geçkin kimseydi. Hünkâr'a nazını, sözünü geçirmesini bilir, isterse kafa tutar, isterse paylar, bazen de darılır, aylarca yüzüne bakmazdı.

Halk için Yahya Efendi'nin makamı Halife Ali gibi tutulurdu. Onun hakkında kalem oynatanlarlar ortaklaşa şu nitelikleri belirlemişlerdir. Sofî, ehli dil, şair, tabip, hakîm, cömert, kerim, müşfik, halim, zeki, takî, halûk. Eh! Bundan ötesi de can sağlığı. Biz orta insanlar bu niteliklerin bir veya ikisini kendimize mal etsek ne devlet!

Yahya Efendi'nin en seçkin özelliklerinden biri, halka aklının yettiği yerden hitap etmeyi bilmesidir. Çocukla çocuk olur, geminiciye denizin dilinden söyler, Hünkâr'a hünkârca kelâm eder. Fakat aslına bakarsanız, söylediği hep birdir, hep odur. Hep aşk! Halkın tertemiz yüzünde seyrettiği Hak aşkı!...

Bilmem duydunuz mu? Meclisinde, herkese «âşık» diye hitap edermiş. Bu da herkesi kendi bilip kendi gönlünce muamele etmesinden kinaye olsa gerek!...

O zamanlar, Yahya Efendi'nin nefesinin hastalara şifa olduğu, bütün Istanbul'larca, şeksiz şüphesiz söylenilirmiş. O da bu nefesi kendisine başvuran kimseden esirgemezmiş. Gerçekten de

ümitsiz dertliler, onun gücü ve gayreti deryasında yıkanıp şifa bulmuşlar.

Bir devirde Istanbul'lu bir müşkülde, bir sıkıntıda olduğu demler: «Şimdi ben ne yapacağım?» diye davranmak lüzumunu duymamış. Başını vuracağı, sığınıp yardım dileyeceği kapıları biliyormuş. İşte Yahya Efendi, bu şehrin müşküllerine, darda kalanlara her zaman ışık olmuş.

Feraha çıkan, ışık bulan Istanbul'lu, adaklar, nezirler, hediyelerle o makama şükranını da etmek ister, bu nezir ve ikramlar gene şehrin fakir fukarasına dağıtılırmış.

Müderrislik görevinden ayrılınca Ortaköy'de, bugün kendi adıyle anılan yerdeki toprakları aldı. Oraya önce bir ev, sonra mescit, medrese, hamam, çeşme yaptırdı. Münzevîlere hücreler inşa ettirdi, sonunda da yol üstüne zarif bir çeşme kurdurdu. Adımını attığı o yer çabucacık ışıklanmış, mamur oluvermişti. Yahya Efendi toprağı, toprakla uğraşmayı seviyordu. Evinin arkasındaki tarlalarda koyunlar, keçiler beslerdi. Kanunî Süleyman Ortaköy'deki bu şirin köşeye geldiği zaman Yahya Efendi ona süt, yoğurt, peynir ikram ederdi. Bazen düşünürüm de acaba derim, bu yüzden mi ona Kanunî'nin süt kardeşi derler?

Yahya Efendi dergâhının rüyalı bahçesinde bana kocaman bir asma kütüğü gösterdiler. Daha yakın yıllara kadar bu kütük yeşil yeşil kol verir, o rüyalı bahçeyi biraz daha güzelleştirirmiş. Sonra kurumuş. İşte bu asma, Yahya Efendi'nin Hızır'la birlikte diktiği ünlü asmadır. Söylemeye unuttum; anlattıklarına göre, Yahya Efendi'nin en yakın arkadaşı Hızır'mış. Birbirlerinden hemen hiç ayrılmazlarmış. Bu dostluğu Kanunî de bilir, her zaman, manevî kardeşine, «Hızır'la bir de beni görüştür» diye ısrar edermiş. İşte o ünlü asmayı diktikleri gün, Kanunî'nin saltanat kayıkları Ortaköy'e gelmiş, haberciler Hünkâr'ın şeyhi davet ettiğini bildirmişler.

Şeyh Yahya, Hızır'ı da yanına alıp Hünkâr kayığına binmiş. Yanındakinin kim olduğunu Padişah'a söylememiş, söylemediği için Kanunî de sormamış. Az sonra, Hızır Aleyhisselâm Padişah'ın parmağındaki yüzüğü işaret ederek: «Kerem eder, verir misiniz?» diye sormuş. Yüzük eline geçince de sanki değerini hiç an-

lamamış gibi, denize bırakıvermiş. Kanunî ses etmemiş ama öfkesi de son dereceyi bulmuş. Kuruçeşme'de, Hızır elini denize uzatarak, attığı yüzüğü geri almış ve: «Buyur Hünkâr'ım!» demiş, «Çok öfkelendin, çok üzüldün de...»

Sahile çıktıkları zaman Yahya Efendi Padişah'ın kulağına: «Sandaldaki Hızır Aleyhisselâm'dı» diye haber verince o: «Ah, neden söylemedin» diye arkasına dönmüş ama, ortalıkta kimseler yok! Yahya Efendi gülmüş: «O sana kim olduğunu söyledi, lâkin sen anlamadın!»

Yahya Pehlivan

Şeyh Yahya Efendi'nin, adını Yahya Pehlivan'a çıkaran çok hoş bir hikâyesi vardır. Yahya Efendi gerçi pehlivan yapılı bir insan değildi. Mizacı da çekişmeye, yenişmeye elvermezdi. O, hâl ehli bir gönül adamıydı. Kendisi gibi aşk sahiplerini çevresine toplar, yedirir, içirir, sohbet eder, giderken de ceplerine ihsanlar, atiyyeler koyar, gönderirdi.

Yahya Efendi çok hoşsohbetti. Yâran ile konuşmalarını evliya menkıbeleri, tuhaf hikâyeler, acayip olaylarla süslerdi. Belli bir kisvesi yoktu. Her türlü elbiseyi giyer, her nevi sarığı sarardı... Kendisi Kadirî tarikatındandı ama, şekillerin esiri bir varlık değildi, kayıtları çiğnememiş, ama onların üzerinde olduğunu her haliyle çevresine hissettirmişti.

Bir gün, Kanunî'nin saltanat kayığı onu Ortaköy iskelesinden aldı, biraz Boğaz'da dolaştılar, sonra Hünkâr: «Ağabey!» dedi, «Bugün bir pehlivan güreşi var, Avrupa'dan zorlu bir pehlivan gelmiş, bizimkilere meydan okuyormuş, ben gidip sevredeceğim, sen de gel!»

Yahya Efendi bu daveti kabul etmiş. Güreşin olacağı meydana otağı hümayun kurulmuş, Hünkâr ve etrafındakiler yerlerini almışlar. Avrupa'lı pehlivan ortaya çıkmış, gerçekten de adam küçük bir dev gibiymiş. Kabara kabara meydanda dolaşıyormuş. Onunla görüşecek olan birinci Türk pehlivanı karşısına gelmiş ama, doğrusu gözü biraz korkmuş. Az zamanda korktuğuna uğramış, daha el-ense demeye vakit kalmadan sırtı yere değmiş.

Bir, iki derken bütün sayılı pehlivanların alta gitmesi, Hünkâr'ın huzurunda Avrupa'lının Türkler'e meydan okuması herkesin fenasına gidiyormuş. Ortalıkta kimsenin kalmadığını gören Yahya Efendi, Hünkâr'a dönmüş; «Devletlim!» demiş, «İzin verirsen şu adamla bir de ben güreşeceğim!»

Kanunî Sultan Süleyman önce Yahya Efendi şaka yapıyor sanmış ama, hava şakaya da pek yatkın değil... Onun için, önce bir Yahya Efendi'ye, bir de pehlivana bakarak: «Hangi cüssenle güreşeceksin?» diye ima etmek istemiş. Ne var ki, bakmış Şeyh Yahya cübbesini, kavuğunu çıkararak hazırlanıyor, sonucu beklemeye koyulmuş.

Şeyh Yahya Avrupa'lı pehlivanın karşısında âdeta bir çocuk gibi kalıyormuş, buna dev adam bayağı içerleyerek sormuş:

«— Seninle mi güreseceğim?»

«— Evet benimle. Lâkin kapışmadan evvel bir şartım var, onu konuşalım: Kim yenilirse yenenin dinini kabul etsin! Ben seni yenersem seni Müslüman ol, sen beni yenersen ben kâfir olayım... ne dersin?»

Koca pehlivan ne diyecek? Nasıl olsa şu küçücük adamın karşısında yenilmesi mümkün değil.

«— Pekâlâ, kabul» demiş.

Bu sefer Yahya Efendi: «Öyleyse evvelâ sen başla» diye öneride bulunmuş.

Pehlivan Yahya Efendi'ye bir el atmış ki karşısında etten kemikten bir insan değil, bir kaya var! Hem ne türlü!... Yerinden kıpırdaması, oynaması imkânsız. Önce şaşıran pehlivan, sonra oyunun bütün kurallarını deneyerek, karşısındaki şu küçücük adama kuvvet ve kudretini duyurmak istemiş ama nafile! Ter burnundan damlıyor.

Herkes büyük bir hayretle güreşenleri seyrediyor. O tatlı yüzlü, o şakacı, tuhaf hikâyeleriyle etrafındakileri güldüren, şiir okuyan, mehtaplı gecelerde dergâhın köşkünden Boğaziçi'ni seyreden adam nerede, şu taş parçası nerede?

Pehlivan, sonunda: «Olmuyor!» demiş, «Benim gücümün sana hükmü geçmiyor!»

O zaman Yahya Efendi sormuş:

«— Bana sıra geldi mi?»

«— Eh! Çaresiz, ne yapalım?»

«— Öyleyse pekâlâ!» diyen müderris Yahya; «Ya Allah!» diyip bir hamle yapınca koca pehlivanı kavradığı gibi ellerinin üzerine almış, şöyle herkesin görebileceği kadar meydanda çevirmiş ve o hızla yere savurarak sırtını yere getirmiş, üzerine binmiş ve sormuş:

«— Şimdi ne yapacaksın? Ahdında sadık mısın?»

Yattığı yerde inim inim inleyen pehlivan: «Kalk üstümden de konuşalım» diye cevap vermiş.

İkisi de ayağa kalkmışlar. Pehlivan eğilip Yahya Efendi'nin elini öperek: «Bu kuvvet karşısında Hak dinine girmek bana farz oldu» diye kelimei şahadet getirmeye başlamış.

İşte Şeyh Yahya'yı, bir zaman dostları arasında Yahya Pehlivan diye yadettiren hikâye budur.

Şimdi ben, şu anlattığım olaya hikâye dedim ya, okuyucularım bana darılıyorlar. Neden hikâye dedin? Bu gerçekten olmadı mı?

Menkıbe diyorum olmuyor, efsane diyorum olmuyor. Eh! diyorum, nasıl isterseniz öyle bilin. O zaman da bir sual yağmurudur başlıyor:

«— Akıl var, yakın var... Bu olmaz görünen şeyleri nasıl bilelim, hangi ölçüye sığdıralım?»

Hep söyledim, gene de söylerim... Ermişlerin işi, bizim bilemediğimiz, akıl erdiremedeğimiz, sırrına varamadığımız bir planda geçiyor. Hani ilim için henüz çözülmeyen bazı gerçekler var ya... Zamanla insanoğlu sırrına eriyor... İşte bu da onlardan biri!

Ben, kendime kalınca, bu dünyada hiç bir şey için olamaz demem. Bu âlem bir imkânlar âlemidir. İyi imkânlar, fena imkânlar! Olurlar ve olmazlar! Güzeller, çirkinler... cümlesi burada, bizler içindir. Bak ki bu imkânlardan gerekince iyileri, güzelleri ve cümle için hayırlı olanları uyarmış olasın.

Döne döne yâneyim

Yahya Efendi'nin emeklilik ücretini elli altından yüz altına çıkarmışlardı. Bu şu demekti ki Şeyh Efendi'nin çevresine olan ikram ve armağanlarının miktarı arttı, fukaraya verilen ziyefetler çoğaldı. Ve asıl, Yahya Efendi'nin imar konusundaki zevkleri tatmin edildi.

Yahya Efendi'de bina yaptırmak âdeta tek zevk haline gelmişti. Bu binaların biri tamamlanmadan öbürünün yapımına başlardi. Beğenmediği binaları ise çatısı çekilmeden yıktırdığı olurdu. Dağları kaydırır, toprakları indirir, kıyıları doldurur, durmadan toprakla uğraşırdı.

Karadeniz boğazında Irva mahallesini boydan boya Yahya Efendi yaptırdığı gibi, Anadolu geçidinde Yoros mahallesinin imarına da su gibi para dökmüştü.

Yahya Efendi'nin Alemdağı'nda da bir makamı vardı. Zaman zaman Beşiktaş'tan kaybolur, kendi kendiyle tek ve tenha, uzak uzak seferlere giderdi. Kalabalık içinde yaşamayı seviyordu ama, bazen de kendini bile çok gördüğü olurdu. Yahya Efendi, aynı zamanda devrinin sayılı şairlerindendi. Sofî üslubunca şiirler söylerdi. Bu şiirler, tez zamanda Istanbul'da dilden dile dolaşmaya başlar, herkes, her mecliste onları okumaktan, dinlemekten zevk alırdı. Şiirlerinde Müderris takma adını kullanırdı.

Bir gündü, «Meşairi Şuara» adlı kitabını hazırlamakta olan Âşık Çelebi, Yahya Efendi dergâhına gelmişti. Sözün sırasını düşürüp Efendi'ye sordu:

«— Acaba» dedi, «Hangi eserinizi Meşairi Şuara'ya alayım? Hangisini uygun buyurursunuz?»

Yahya Efendi güldü ve: «Hep gelenler yâne yâne geldi gitti dünyadan —Şimdi nöbet bâne geldi döne döne yâneyim» beytini okudu.

Gerçekten de nöbet, onundu ve Şeyh Yahya ilâhî aşkın ateşinde döne döne yanmakta, etrafını da öylece yakmaktaydı.

Bin dokuz yüz elli yılının ilk aylarındaydı. Trabzon'dan, Istanbul'a bir aile gelmiş ve Beşiktaş'ta satın aldıkları bir eve yerleşmişlerdi. Ailenin hali vakti yerindeydi.

Genç bir karı-kocaydılar, iki de çocukları vardı. Sevimli insanlar oldukları için az zamanda yeni bir çevre yaptılar, Istanbul'u sevdiler. Fakat şimdiki zamanın bütün gençleri gibi onlar da dünyanın manevî çehresinden ve o çehrenin sahiplerinden habersizdiler.

Gel zaman git zaman ailenin içinde küçük sarsıntılar baş gösterdi. Evin erkeği artık eskisi gibi evine vaktinde gelmiyor, geldiği zamanlar eskisi gibi gülüp söylemiyordu. Bu sarsıntı gün günden büyüdükçe genç kadın kendini çok bahtsız, çok mutsuz hissediyordu. Derdini kimseye söyleyemiyor, ancak hükmü kendine geçiyordu. Ağlaya ağlaya sinirleri bozuldu. O zaman, farkında olmadan: «Allah'ım, aman Allah'ım!» diye, Allah'a sığınmaya başladı. Şimdi ağlarken hep ona hitap ediyor, ona ağlıyordu.

Bir geceydi, gene kocası gelmemiş, çocukları uyumuş, o pencere başında oturmuş, kendi kendine dertleniyordu iki içi geçmiş, uyuyuvermiş. Bu genç kadın o zaman bir rüya gördü. Ufak tefek, sevimli bir adam güle güle ona doğru geliyordu. Tam yanına varınca elini omuzuna koydu ve: «Neden bana gelmiyorsun?» diye sordu. Zavallı kadın: «Siz kimsiniz?» diye soracaktı ki vakit bulamadan uyandı. İçine büyük bir merak ve ateş düşmüştü. Rüya gibi değil de sahici gibi yanında hissettiği bu nur yüzlü adam kimdi?

Genç kadın onu bir kere daha rüyasında gördü; bu sefer atik davrandı ve hemen ellerine sarılıp: «Size geleyim ama, siz kimsiniz?» diye sordu. Rüyasındaki nur yüzlü, mübarek zat gülüyordu. Sadece: «Ben Yahya'yım, senin hemşerinim» dedi.

Genç kadın rüyadan uyandığı zaman kendisini eskisi kadar tasalı hissetmiyordu. Fakat merakı devam etmekteydi: Kiminle konuşsa bir sırasını getirip Trabzon'lu Yahya isminde birini tanıyıp tanımadığını soruyordu. Hayır! Bilen, eden yoktu. Fakat dertli kadının içine tuhaf bir ateş düşmüştü. Her gece yatarken uzun uzun dua edip: «Bana kim olduğunu bildir» diye yalvarıyordu.

Bir gündü, çocuklarını almış, Barbaros anıtının küçük bahçesinde oturuyordu. Yanındaki sırada iki hanım tatlı tatlı sohbet ediyorlardı. Biri, az sonra yerinden kalktı ve arkadaşına: «Ben

şimdi» dedi, «Yahya Efendi'ye, ziyarete gidiyorum. O, her zaman beni elimden tutmuş, bana yardım etmiştir».

Bu sözü duyan bizim hanım, ne olduğunu bilmeden: «Ben de sizinle beraber geleyim mi?» diye yola düştü. Ortaköy yokuşunu çıkarken, bu hiç tanımadığı yoldaşına bütün dertlerini ve rüyalarını anlattı.

Yahya Efendi türbesi önüne geldiler. Orada ağladı, sızladı, okudu ve ailesinin selâmeti için niyazda bulundu.

O gece, derin uykudayken, kocası heyecanla uyanıp karısını da uyandırdı ve: «Hayırdır inşallah, filân boyda, falan biçimde bir zat, yüzüme bir tokat vurdu, bana —kendine gel!— dedi» diye heyecanla konuşmaya başlamıştı.

Adamın, kendine gelmesi çabuk oldu. Artık eskisi gibi mutlu ve rahattılar. Her fırsatta, Yahya Efendi türbesine ziyarete gidiyorlardı.

Çoban Balaban

Yahya Efendi dergâhının arkasındaki tepelerde her zaman koyunlarını otlatan bir Balaban Çoban vardı. Balaban Çoban gencecik bir Rum çocuğuydu. Onun her yeri bırakıp da ney ve kudüm seslerinin dalga dalga yayıldığı bu dergâhın yakınlarında koyun otlatması anasını, babasını sebepsiz yere öfkelendirirdi. Çünkü Balaban Çoban bu seslere kendini kaptırdığı zaman dünyasını unutur, ayakları yerden kesilirdi.

Bütün istediği dergâh bahçesinin çitini aşmak, içeri girmek ve o güzel seslerin döküldüğü yerde görmediği, fakat görmeden sevdiği insanların arasına karışmaktı. Ama buna gücü, cesareti yoktu. Anasının, babasının ona darılacağı bir yana, dergâhtaki Müslümanlar ne diyeceklerdi?'

Yine bir gündü. Balaban Çoban, Ortaköy sırtlarında dalgın dalgın dolaşırken bir de baktı ki iki semiz koyunu «pat!» dedi, dergâh bahçesinin çitini aştı.

Genç çocuk durmuş bakıyordu, koyunlar az sonra gözden kayboldular. Çoban «A...» dedi. «Ben bu koyunlar kadar da olamaz

mıyım? İşte onları aramak bahanesi de var, girer koyunlarımı sorarım, merak ettiklerimi de görürüm!»

Balaban çitten atlamadı, kapıdan girdi. Kalbi, korkudan küt, küt atıyordu. Çeşmede abdest almış, elini yüzünü kurulayan sevimli bir ihtiyar sordu:

«— Ne istiyorsun, oğlum?»

Ses tatlı, sual tatlıydı. Balaban'ın korkusu birden geçiverdi.

«— Koyunlarımın iki tanesi çitten aşıp bahçeye girdi de... Onları almaya geldim...» dedi.

Yaşlı zat içeriye: «Çocuklar!» diye seslendi. İki genç geldi, koyunları aramaya koyuldular. Ama ortada koyun, moyun yok... Balaban da şaştı bu işe, dergâhtakiler de şaştı.

Bir ara, huzur odasından haber geldi: Bahçedeki telâşın sebebi neydi?» Söylediler. Bunun üzerine Şeyh Yahya: «Çobanı içeri gönderin» diye haber iletti.

Balaban, Şeyh Yahya'nın huzuruna girdiği zaman rüya görüyorum sandı. Böyle bir insan... bu kadar temiz, bu kadar nazik, bu kadar tatlı bir insan gerçekten dünyada olabilir miydi?

Yahya Efendi çocuğu oturttu, koyunlarının nasıl çitten aştığını bir de onun ağzından dinledi. Hem gülüyor, hem de «E... Sonra?... Daha?» diye onu cesaretlendiriyordu. Bunun üzerine çoban Hıristiyan olduğu için kortuğunu, bazen buradan çok hoş nağmeler duyduğunu anlattı.

Yahya Efendi sordu: «Karnın aç mı, Balaban?» Evet, açtı ama, acaba bunu söylemek ayıp olmaz mıydı? Fakat çocuğun içgüdüsü ona bu huzurda yalan, yanlış, eğri konuşulmayacağını öğretiyordu. Onun için doğruca: «Evet» dedi, «aç!»

Bunun üzerine Yahya Efendi emir verdi:

«— Çocuğa yağ, bal ve ekmek getirin!» dedi.

Donanmış sini hemen önüne sürüldü. Şeyh Efendi ayağa kalkmıştı:

«— İşte sana tereyağı, mumlu bal ve taze nan. Dilersen yağa ban, dilersen bala ban» dedi. Bu beyit Balaban'ın çok hoşuna gitti. Sanki artık kırk yıllık tanış, ggörüş gibi olmuşlardı.

Çocuk karnını doyurunca dışarıdan gelen bir haberci: Koyunlar bulundu» diye haber getirdi.

Şeyh Yahya karnını iyice doyurmuş olan çocuğa: «İstersen gidebilirsin, evlât. Koyunların bulunmuş» dedi. Fakat Balaban yerinden kımıldamıyordu.

«— Koyunlarımı kurban olarak sana armağan ediyorum» dedi. «Kabul edersen ben de burada kalmak ve Müslüman olmak istiyorum!»

Yahya Efendi bu haberi bekliyordu. Meclistekilerin hepsi çok sevinçli, çok heyecanlıydılar. Yahya Efendi onların heyecanına tercüman olarak:

Subhu dem iki ganem menzile mihman geldi
Görenler dediler ki tekkeye kurban geldi
Kurt tabiatlıdan ânı sakının lütfeyleyin
Şükredip derler anâ nimeti sübhan geldi.

Balaban Çoban Yahya Efendi'nin nurlu yüzünde Hak dininin yolunu ve gerçeğini gören ilk Hıristiyan değildi. Daha pek çokları ihlâslı elinin işaretiyle hidayete kavuşmuştu. Birçokları da Hıristiyan kisvesini muhafaza ederdi ama, aslında gözü ve gönlü ona bağlıydı.

Bugün bile, türbesini ziyarete giden ve kalbinde onunla manevî bağlar kuran pek çok Hıristiyan vardır. Yahya Efendi'nin maneviyatına sığınır, başları sıkışınca el uzatırlar.

Geçenlerde bir yazı okumuştum. Kalemi tatlı bir yazar: «Şu Istanbul evliyalarının» diyordu, «Bizden çekmediği yok. Onları hayattayken hiç rahat bırakmadık, öldükten sonra da öyle; mum yakar, adak adar, niyaz, dua, ne işimiz olsa onlara koşarız».

Doğru söylüyordu... Ama, ne yapalım? İnsanlar onlara koşmasa, bu sefer onlar, kendilerini hatırlatmak için türlü oyunlar, türlü cilveler ediyorlar.

Bazı ermiş türbesinin önünden on defa geçersin, başını çevirir bakmazsın, türlü saygısızlık edersin de, gönül etmez, hoş görür. Bazı ermiş ise, makama hürmet ve saygı ister. Yapmazsan, yaptırıncaya, yani ayağın suya erişinceye kadar uğraşır.

Yahya Efendi unutulmayı hoş görmeyen soydan. Herkesi de kendisi gibi vefalı görmek istiyor. Yakınında kim başı sıkışır da

onu hatırlamazsa bir yolunu bulup kendini tanıtıyor. Zaten ibret gözüyle etrafına bakan için sonsuz hayatın sırrına ermiş olanların açık saltanatı, yaşayan bizlere bakınca, ne devletli, ne gerçek, ne hikmetli! Bunu görmemek mümkün değil...

Bir Kurban Bayramı gecesi

Bir Kurban Bayramı gecesiydi. Şeyh Yahya artık yetmiş dokuz yaşına gelmişti. Hasta ve halsizdi. Etrafındakiler onun son demlerini yaşadığını biliyorlardı. Kimsenin söylemeye dili varmıyordu ama, bu böyleydi.

Hastalığın ilk günlerinde dervişler merak içinde beklediler, acaba Şeyh Yahya yerine kimi bırakıyordu? Abâsı ve postu kimin nasibiydi? Birçok isim söylendi, varsayımlar, yoksayımlar yürütüldü... Ama baktılar ki ondan bu konuda hiç bir söz çıkmıyor, sustular. Şeyh Yahya'nın abâsı ve postu üç yüz yıl kadar bir zaman bekleyecek, yeni makam sahibiyle ancak o devirde müşerref olacaktı.

O gün, müftü Ebussuut Efendi bayram namazını kıldırdıktan sonra sayısız cemaat Yahya Efendi'nin cenaze namazını kıldı. Hazret, kabrini daha evvelden hazırlatmıştı, oraya defnolundu.

Bütün Istanbul, daha geceden, Yahya Efendi'nin bu dünyayı terk edişini duymuştu. Günle beraber denizin üstü kayıklarla doldu. Bütün Istanbul sanki Beşiktaş'a doğru akıyordu. İskelelerde bekleyen sayısız kalabalığa sandalcılar yetişemiyorlardı. O gün, Beşiktaş'tan Istanbul'a sandal ücreti beş akçeye çıkmıştı.

Istanbul, Istanbullulara sanki boşalmış, sanki içinde kimse kalmamış gibi geliyordu. Yahya Efendi'nin keyfi, ışığı, güzelliği şehrin havasına, suyuna sinmişti.

Vefatının yedinci gecesi bütün Istanbul şeyhleri, hafızlar, vâizler, eşraf, ulema toplandılar, yedinci geceyi ihya ettiler.

Devir, Sultan Selim devriydi. Hükümdar, Yahya Efendi'yi çok sever, çok sayardı. Onun emriyle üzerine, şanına lâyık bir türbe çekildi. Görkemli bir türbe değildi, ama, Yahya Efendi'nin manevî yüceliğini açıklıyor, yansıtıyordu. Türbe yanına bir mescit; hücreler ve bir de ev yine Sultan Selim'in isteğiyle yapıldı.

Osmanlı hükümdarları manevî tarihimize Kanunî Sultan Süleyman'ın kardeşi olarak geçen Şeyh Yahya Efendi'yi unutmadılar. Onu her zaman aziz tuttular.

Türbe eskiyip onarım gerektirdikçe yenilendi. İkinci Mahmut, Abdülmecit ve Abdülhamit devirlerinde önemli onarımlar gördü.

Abdülkadir Ceylanî soyundan, Emirzade Seyit Hüseyin Efendi'nin bir oğlu dünyaya gelmişti: Son derece güzel ve akıllı bir çocuk olacağı daha ilk yaşlarından belliydi. Ana kucağında hayli keyifli yıllar geçirdikten sonra, çocuğu Mercan Ağa mektebine verdiler. Cüz kesesini omuzuna takar, koşa koşa Mercan mektebine giderdi. Bir gün yolda iki hoca efendi gördü, ama pek dikkat etmedi. Halbuki hocalar durmuşlar ona bakıyorlardı. Hocaların biri Kayserili Şeyh Mustafa Efendi'ydi, öbürü Mehmet Sait Efendi. Şeyh Mustafa Efendi, sevgili müridi Sait Efendi'ye: «Bu çocuğa dikkat et!» dedi, «O, zamanın kutbu (manevî sahibi) olacaktır. Onun yüzünden Muhammed ümmeti feyizlenecek ve vakti gelince de onu sen irşat edeceksin».

Sait Efendi bu sözü kutsal bir sır gibi sakladı, kimseye söylemedi ve vaktin gelmesini tam on sekiz yıl bekledi. Bu on sekiz yıl içinde çocuk büyüdü, hafız oldu, müderris Baltacı Hasan Efendi'ye öğrenci oldu. Gebecizade Mehmet Vasfi Efendi'den hat öğrendi, hattat oldu. Gördüğü bir rüya üzerine hacca giti. Hac yolculuğu Hasan Efendi yanındaki öğrenimini yarım bıraktırmıştı. Dönüşte Süleymaniye camisinde onu tamamladı, devrinin bütün müsbet bilimlerini öğrendi, fakat içinde engin bir aşk ve cezbe vardı. Bu yüzden öğrendikleri sadece onun aczini ve bilgisizliğini artırıyordu. İçindeki yangın gün günden büyüyor, gönlü bir şeyle oyalanmıyordu. Bir gece, rüyasında bir ses ona: «Yarından sonra kırk gün say, aradığını bulacaksın» diye seslendi.

Kayserili Hacı Sait Efendi, o yılın ramazanında, her yıl olduğu gibi, gene Sultanahmet camisinde derse başlamıştı. O gün Nuri Efendi'nin rüyasının kırkıncı günüydü. Neden olduğunu bilmeden, gitti, Kayserili'nin önüne oturdu. Ders bitince Sait Efendi, hiç tanımadığı Nuri Efendi'ye seslendi:

«— Bu gece sizde iftardayım Nuri Efendi!»

Genç adam: «Buyurun, başımla beraber» dedi ama, doğrusu, biraz da şaşırmıştı. Bu zat adını nereden biliyordu ve kendini neden davet ediyordu?

İftar sofrasında şükür duası edildikten sonra, Sait Efendi, Nuri Efendi'yi yanına çekti:

«— Oğlum, bugün kırkıncı gün değil mi?» diye ona, hiç kimsenin bilmediği rüyasından haber verdi.

İşte Nuri Efendi'nin, Sait Hoca'ya intisabı böyledir.

Bu Nuri Efendi, Sultan Mahmudu Adlî zamanında Yahya Efendi dergâhına Hünkâr'ın isteği ile türbedar olmuştur.

Onun Beşiktaş'a gelişi aşağı yukarı üç yüz yıl evvelki havayı oralarda yeniden estirmeye başlamış, her duygulu ve hassas gönül Nuri Efendi'nin öyle sıradan bir türbedar olmadığını sezivermişti. Yahya Efendi'nin kimseye emanet etmediği abâsı ve postu onundu. Nuri Efendi buna lâyık bir can olduğunu her haliyle gösteriyordu.

Zaman zaman Hünkâr gelir, onun derslerini dinlerdi. Istanbul oluk oluk bu derslere akıyordu. Kendisi hocasından Nakşibendîlik icazeti almıştı ama, güçlü kişiliği sayesinde onun yoluna «Tarikı Şemseddin» denilmeye başlandı.

İkinci defa hacca gitmek istediği zaman Sultan Mahmut emrine bir gemi vermişti. Genç yaşında bu kadar parlak ve bu kadar çabuk şöhret bulması, tabiî birçok gönlü karanın işine gelmedi, ona dil uzatanlar çoğaldı.

Ama Nuri Efendi'nin tuhaf bir yazgısı vardı. Yüzünü hiç görmeyenler aleyhinde konuşuyorlardı da, görenler asla ona dil uzatamazlardı.

Altmış üç yaşındayken yeniden hacca gitmek istemişti. Medine'de kaldı, sağlığı daha uzağa gitmesine engel oldu. Istanbul'a döndükten az bir zaman sonra Hakkın rahmetine kavuşan Mehmet Nuri Şemseddin Efendi'yi Şeyh Yahya Efendi'nin sol tarafına defnettiler. O, abâsını ve postunu emanet edecek birini bırakmamıştı.

ALİ FÂNİ DEDE EFENDİ

BİR devirde, tasavvuf inancıyla gönlü aydınlanan bir zat, Nuruosmaniye camisinde, namaz kılmak üzere bekliyormuş. İçinden eski devirleri geçirmiş. Sonra: «Ah! Ah!» demiş. «Bir zamanlar yetmiş bin evliyanın nöbet tuttuğu şu topraklar üzerinde şimdi onlardan ne kadar az var! Belki de hiç yok... O devirler ne güzel devirlermiş ki yanımız yöremiz ermişlerle doluymuş».

Tam bu sırada ezanlar okunmaya başlamış, namaza durmuşlar. Cami saf saf insan doluymuş.

Namaz bitince, az evvel ermişler hakkında biraz şeyler düşünen zatın kolunu kutlu bir adam tutmuş:

«— Evlâdım!» demiş, «Yan yana namaz kıldık. İçinden geçenleri duydum da endişeni yok edeyim, dedim. Şimdi senin namaz kıldığın şu safta, sadece burada Allah'ın dört sevgili kulu vardı, zaman hep o zaman, yeter ki biz görelim!»

İşte bütün mesele bu. Onlar, yani Allah'ın sevgili kulları, azalmadı, bizim gözlerimiz onları görme gücünü kaybetti, mesele bu!

Ali Fâni Dede yirmi şubat 1956 yılında göçtü. Fakat içimizden kaç kişi onu biliyor, kaç kişi onu seçebildi? Yolu yoluna düşenler için o bazen tuhaf bir münzevî, bazen mağrur bir fakir, bazen sadece su taşıyan bir saka idi. Aslında Giritliydi, Istanbul'a geliş tarihini kimseler bilmiyor. Kendisine sorulsa belki o da cevap veremeyecekti. Çünkü onun için gerçek hayat ana rahminden dünyaya çıktığı gün değil, Eyüp Bahariye dergâhında yeni bir hayata doğduğu gün başlıyordu. Ali Dede o günden sonraki her ânını hemen hiç eksiksiz hatırlıyordu. Her an onun için değerliydi.

Onun ikinci doğuşunun güzel bir hikâyesi vardır:

Girit'ten Istanbul'a gelmiş, garip garip dolaşıyordu. Cebindeki para bitmişti. İş arıyor, kimse bu yabancıya verecek bir iş bulamıyordu. Günlerden beri açtı, Eyüpsultan camisinin avlusunda oturmuş, Hak'tan bir imdat, bir yardım bekliyordu. Kendi gibi iki garip gelip yanına oturdular, konuşmaya başladılar. Giritlinin halini öğrenince, baktılar ki onun hali daha yaman: «Arkadaş! Madem o kadar açsın, şurada Bahariye Mevlevî tekkesi var. Oraya git, neredeyse yemeğe oturulacak. Tanrı misafirisin, o sofralar her Tanrı misafirine açıktır. Orada bir çorba içersin, aklın başına gelir. Sonra gel, burada seni bekleyelim, konuşalım, belki sana bir yararımız olur» dediler.

Giritli genç, sıcak çorba çanaklarını düşünmüş, gitmek istemiş; yolu düşünmüş, oturmak istemiş. Fakat arkadaşları onu bırakmamışlar, zorla Bahariye Mevlevîhanesine yollamışlar.

O, kapıdan içeri girdiği zaman meydancılar: «Somata salâya hû...» diye bütün tekke canlarını ve misafir canları yemeğe davet ediyorlarmış. Mevlevî sofrasına «somat» deniyor, biliyorsunuz. Büyük siniler kuruluyor, herkes yan yan bağdaş kurup bu sinilerin kenarına diziliyor. Her sininin bir sofrabaşısı oluyor. Kaşıklar, ağızları yere doğru kapanıyor. Mevlevî somatında kimse kimseyle konuşmuyor. Yemek büyük bir sessizlik içinde yeniyor.

Ama, Giritli genç göçmenin bütün bunları görecek hali yok. O aç, hem de ne türlü! Az sonra, sofralara çorba geliyor. Günlerdir aç bir delikanlının sıcak çorbaya nasıl iltifat edeceğini tasavvur edin. Çorbanın ardından, üzerinde nar gibi kızarmış etleriyle pilâv gelince delikanlı gözlerine inanamıyor; hiç ses yok, herkes sadece yemekle meşgul. Pilav taslarını hoşaf kâselerinin takip ettiğini gören Giritli Ali Efendi artık dayanamıyor, karşıki sininin başında oturan ve büyük bir sessizlik ve vakarla yemeği idare eden Şeyh Hüseyin Fahrettin Efendi'ye sesleniyor:

«— Şeyh Efendi, Şeyh Efendi! Bana burada sadece çorba var, demişlerdi. Günlerden beri açım. Burada bir sıcak çorba içmeye gelmiştim. Ama gördüm ki senin sofranda yalnız çorba

değil, pilav da var, et de var, hoşaf da var. Ben artık buradan gitmem, Şeyhim, kovsan da, dövsen de gitmem!»

Bu içten itiraf Şeyh Hüseyin Fahrettin Efendi'nin çok hoşuna gitmiş, Giritli Ali'yi arkadaşları cami avlusunda bekleyedursunlar, hemen o gün çileye soyunmuş. Bin bir gün iki cihanla da ilgisini kesmiş. Bütün çilesi boyunca dergâhın sakalığını yapmış.

Sudan geldik, suya gidiyoruz.

Ali Fâni Dede çileye soyunduğu günden itibaren, Bahariye dergâhının suyunu taşımaya başladı. Niçin çilesine su hizmetini kattı? Onu kimse bilmiyor. Ama, her fırsat buldukça, su üzerine konuşmaktan zevk aldığı da bir gerçek.

Dergâh canlarından biri ona rastladığı zaman selâm veriyor:

Ali Fâni Dede'nin —tabiî o zaman adı Ali Fâni değil ya— cevabı şudur:

«— Çok şükür, sudan geldik, suya gidiyoruz!»

Bin bir günlük çile bitince «Dede»lik payesini almıştır. Fakat aslında o, olmuş da gelmiş bir insandır, çile onun kişiliği üzerindeki sırlı örtüyü kaldırmış, içindeki ermiş ve olmuş cepheyi gün ışığına çıkarmıştır.

Son derece alçakgönüllü, son derece çalışkan, hatır yapıcı bir insandır. Derdi günü fukara iledir, fakat açıkça el açıp sadaka ve yardım isteyenleri değil, «fukarayı sabirîn»leri sever, kollar, yeğ tutar.

Dergâhlar kapanınca, Bahariye tekkesi de kapanmış, ortalıkta kimseler kalmamıştı. Herkes bir bir yeni hayatını düzenlemeye koyuldu. Yıllar yılı Bahariye'de mekân tutmuş olan Dede'ye bu ağır gelebilirdi. Yurdunu yuvasını, hısımını, akrabasını bir kalemde bırakmış, burayı yurt, ocak bellemişti. Şimdi kimsesi yoktu. Çoluğu çocuğu dağılmış bir ev gibi yalnız, terk edilmiş, mahzundu. Fakat aldığı terbiye ona şikâyeti yasaklıyordu.

«— Ol yâr için ağuları şeker gibi yutmak gerek» diyor, yeni hayatına uymağa çalışıyordu. Onun yeni hayatı da gene Bahariye tekkesi içindeydi.

Artık dergâha su taşımak gerekli değildi, kimse yoktu ki su taşısın. Fakat ne gam? Maksat insanlara hizmetse işte önünde koskoca bir mahalle vardı. Ali Dede bu sefer mahallenin sakalığını yapmaya başladı. Tabiî bu hizmeti için kimseden bir kuruş kabul etmeden!

Mahalleli kendisine hayrandı. Kimse ondan incinmemiş, aksine herkes bir türlü lütfuna nail olmuştu.

Hele çocuklar onu ne kadar seviyorlardı! Fırsat buldukça —bu fırsat da ne kadar az çıkardı— cebine fındık, fıstık doldurur, Bahariye'nin çocuklarına ikram ederdi.

Bir gün, onun mahalle içindeki hikâyelerini dinleyen biri kendisini ziyarete geldi. Merak etmişti: Hanımların deyimiyle bu «Evliya gibi Dede» nasıl bir insandı? Biraz konuştular, misafir baktı ki karşısındaki öyle herkese benzemiyor: «Dedem!» dedi, «Şunu bir türlü çözemiyorum, dergâhlar kapanalı çok oldu, burada senden başka kimse de kalmamış. Kazan da kaynamıyor».

Dede, gözlerini kırpıştıra kırpıştıra yere bakıyordu.

«— Oğlum!» dedi, «Biz burada kazan için değil, kazanç için oturuyoruz».

Tabiî, dilediği kazanç dünyalık konusunda değildi. Hattâ ahret konusunda da değildi. O bunları çoktan terk etmiş, «Tanrı aşkına» yaşamanın sırrına ermişti.

Bir gün, zengin bir tanıdığı ona hayli dolgun bir zarf uzatmıştı. Dede sordu:

«— Bu nedir, erenler?»

Zarfı uzatan, saygıyla, içinde biraz para olduğunu söyledi. Ali Dede elini uzatmadı, ancak şöyle dedi:

«— İki türlü fakir vardır, kula el açanlar, Hakka el açanlar. Fukarayı sabirîn denilen zümre kula el açmaz. Kibirlerinden, gururlarından sanma! Ben bu parayı alırsam, kula el açanların hakkını yemiş olurum. Sen bu parayı cebine koy, bir ihtiyaçlısını görürsen verirsin. Beni merak etme, kayıran kayırır...»

Bir başka gün, Bahariye dergâhının son şeyhinin oğlu veya torunu ona geliyor:

«— Sen de, ben de çok sıkıntıdaydık, Ali Dede» diyor. «Her halde sen gönül etmiş olacaksın ki bana millî piyangodan büyük

bir para çıktı». Bunu söylerken cüzdanını ortaya boşaltıyor ve: «Ne kadarını istersen al, para benim değil, senindir» diye ekliyor.

Dede çok memnundur, çünkü ustasının torunu artık sıkıntı çekmeyecek. Kendisine gelince; aslında bir sıkıntısı yok ki... Bu düşünceyle, önüne dökülen paraların içinden yalnız bir tek lira alıyor: «Bana, bugün için bu kadar yeter, efendim» diyor.

Yapılan bütün ısrarlar nafiledir. Dede Efendi ikinci bir lirayı kabul etmiyor.

Ali Fâni Dede'nin en büyük zevklerinden biri Eyüp türbesindeki güvercinleri beslemek, hastalarına bakmak, yaralılarını iyi etmekmiş. İnsanlara vermeye doyamadığı gibi hayvanlara da kol kanat olmayı pek severmiş. Cebinde üç kuruşu olsa bunun yarısı kesinlikle hayvanların, yarısı da fukaranınmış. Kendisine hiç bir şeyi mal etmez, benimsemezmiş.

Bir gün elinde börekler çöreklerle, Dede'yi ziyarete gelen bir dostu, ekmeğini suya batırıp yediğini görünce sevinçle paketlerini açarak: «Dede'ciğim, burada güzel yiyecekler var» diyince Fâni Dede gülmüş:

«— Besmeleyle yenmeye başlanan her yemek güzeldir» diye cevap vermiş. O böreklere, çöreklere bakmamış bile!...

Başkaları için yaşama saadeti

Ali Fâni Dede'nin kardeşleri İzmir'dedir. Girit'ten gelişte onlar İzmir'de kalmışlar, Hak yardım edip tuttuğu işleri kolaylamış, zengin olmuşlar.

Kardeşlerinin Istanbul'da, Bahariye dergâhında sürdüğü hayat onların malûmu... Günün birinde çıkageliyorlar. Aralarında bir didişmedir başlıyor:

«Seni İzmir'e götüreceğiz, orada sıcak bir evin olacak, çoluğumuz çocuğumuz seni çok sevecekler. Bildiğin, dilediğin gibi yaşayacaksın. Kimse sana karışmaz, elimizden geldiği kadar seni rahat ettirmeye çalışacağız».

Ali Fâni Dede'de ses yok, cevap yok... İçinden konuşuyor: Nasıl gider? Bu vefasızlık değil mi? «Gel sana buradan daha gü-

zel, daha iyi şeyler vereceğiz» diyince hemen bırakıp gitmek insanlığın şanına yaraşır mı? Sonra, kuşlar var... Hasta köpekler var... Mahallede su bekleyenler var, çocuklar var... Sonra, Bahariye binası var... Orada geçen demler. Tümü ardından ne der? «Nerede Ali Dede?» «İzmir'e rahat etmeye gitti!» Hiç olur mu?

Dede: «Gidemem» diyor, halini anlatmaya çalışıyor ama, nafile! Israrı kardeşlerini darıltacak. Çaresiz boyun eğiyor. Son derece müteessir, vapura biniyorlar.

Gerçekten İzmir'de her şey var, fakat huzur yok. Tabiî, onun için. Bu yüzden kimseye bir şey diyemiyor. Zaten şikâyet de bilmediğinden boyun büküp oturuyor. Bazen yeni, tertemiz elbiselerine, odasına, yatağına baktıkça: «Bu ben miyim?» diye şaşırmaktadır.

Bir gün, Kordonboyu'nda dolaşırken üstü başı perişan bir fakir, Ali Dede'ye el açıp yardım istiyor. Bu, Ali Dede'yi son derece heyecanlandırmıştır. İzmir'de, kardeşlerinin parasından kimseye sadaka verip yardım edememişti. Adamı alıp gizlice eve getiriyor. Üstünde başında nesi var, nesi yok ona giydiriyor. Kendi gene eski Ali Fâni Dede'dir. İki satırlık bir pusula yazıp bırakıyor. Kimsenin yüzünü görmeye cesareti yok. Belki dayanamaz, vazgeçer. Doğru iskeleye ve Istanbul'a ilk hareket edecek vapurla, doğru Eyüpsultan'a!...

Onun gerçek yurdu burasıdır, burada nefes alması bile kolaylaşıyor. Su tenekeleri, kuşları, fukarası onu beklemektedir. Hemen sakalık görevine yeniden başlıyor:

«— Safa geldin, Ali Dede, nerelerdeydin?»

«— Safa bulduk, sudan geldik, suya gidiyoruz!»

Hayat eski minval üzere yürüyor. Ali Dede çok mutlu artık.

Bir gün, Ali Fâni Dede'nin şeyhi Hüseyin Fahrettin Efendi'nin torunlarından biri Bahariye'ye gelmiştir. Hatırladınız değil mi? Dergâhta somata ilk oturduğu gün: «Şeyhim, ben burada yalnız çorba var zannediyordum, pilav da varmış, et de varmış. Artık ben buradan bir yere gitmem» denen zat.

Hüseyin Fahri Efendi çok erdemli ve âşık bir kimseymiş. Ali Dede de ona âşık. Bu aşkla, onun torununu görür görmez: «Sende

onun kokusu var» diye tanımış. Torun, hanımın yanındakiler ayrıntılar vermişler, «Evleneli on sekiz yıl oldu» demişler. Sevimli ihtiyar, sözünü sakınmasını bilmediği için: «Vay, vay, vay!» diye hayıflanmış, «Demek on sekiz yıldır hizmettesin, çiledesin! Pir makbul eylesin!»

Ali Fâni Dede artık ihtiyardır, düşkündür. Fakat gene görevlerine devam etmektedir.

Kırk yıldan fazla bir zaman Eyüp'te oturmuş, bir defa, kimseden para istememiştir. Günün birinde Eyüp'te tuğla ticareti yapan hali vakti yerinde bir tanıdığına gelerek elli lira istiyor. Tuğla tüccarı hem seviniyor, hem hayret ediyor. Dede bu parayı kendisi için istemez, acaba ne var? Parayı verdikten sonra çocuğuna: «Git bak bakalım, ne yapıyor?» diye tenbih ediyor.

Dede mahallelerin arasında hızlı hızlı gitmektedir. Bir evin kapısını çalıp içeri giriyor, beş dakika sonra, tekrar yoldadır. O gidince, arkasından gelenler de aynı eve giriyorlar. Bir kadın var, perişan, ağlıyor. «Evet» diyor, «Hiç tanımadığım yaşlı bir adam az evvel geldi, elli lira verdi. Dün kocam ölmüştü, paramız olmadığı için cenazeyi kaldıramıyorduk. Kimseden borç isteyememiştik. Nereden duydu bilmiyoruz. Allah razı olsun!»

Bir başka gün Eyüp Yardım Sevenler Cemiyeti'nden bir hanım ona on beş lira kabul etmesi için hayli yalvarmış, hayli dil dökmüştür. Sonunda Ali Dede parayı alıyor, fakat derhal Eyüp'ün ne kadar fukara çocuğu varsa onlara dağıtıyor.

Ali Dede böyleymiş. Hayatını, su gibi, başkalarına adamış.

Artık yataktan kalkamayacak hale geldiği zaman tek üzüntüsü mahallenin suyunu taşıyamamasıymış.

Bir gece: «Allah bizi yangından, depremden korusun» diye dua etmeye başlamış, sonra: «Olacak, fakat hafif atlatalım» diye kendi kendine yalvarmaya koyulmuş. O gece Ali Dede'nin son gecesiymiş. Ertesi sabah İstanbul önemli bir deprem tehlikesi atlatmış ve Gerze yangın felâketini gazeteler yazmış.

Ali Baba şimdi, Eyüp'ün Dedeler mezarlığında dinleniyor. Son sözü gene: «Sudan geldik, suya gidiyoruz» olmuş.

Ali Fâni Dede'nin ölümünün birinci yıldönümüymüş. Sütlüce dergâhının şimdi ayakta kalan bir bölüğünde oturanlar, kadirbilir-

lik ve vefa eseri olarak ona mevlit okutmak istemişler, eşe dosta haber vermişler, yârandan biri de gitmiş, Sultanahmet'te bir şekerciye yüz elli külâh şeker ısmarlamış. On beş lira pey bırakmış. Kalanı da şekerleri alınca verecekmiş.

Kararlaşan günde külâhları almak için şekerciye gittiği zaman dükkân sahibi: «Bey!» demiş, «Biraz şu odaya buyurur musun?»

Oturmuşlar. Şekercide bir telâş, bir tereddüt. Bir iki yutkunduktan sonra: «Bey!» demiş, «Müsaade edersen ben şeker parasının üstünü almayacağım!» Dinleyen şaşırmış: «Neden? Öyle şey olur mu?»

«— Olur, beyim, almayacağım, alamam. Ben külâhları yaparken bana böyle bir hal oldu ki bunu kimseye söyleyemem. Ama kalbime doğdu, bu şekerin sahibi çok mübarek bir zat olmalı... Rica ederim, bana, kendisine hizmet imkânını ver». İşte böyle bir dede imiş Ali Fâni Dede...

BABA HAYDAR

ASLINA bakarsanız, sıra Baba Haydar'ın değildi. O, hiç aklımızda yokken: «Hey!» dedi, erenler meydanına atıldı. «Hey!» Sıra benim!»

Kim ne der, diyebilir? Meşhur mesel; erenlerin işine karışılmaz, bazı işlere de sadece Rifaîler karışır! Baba Haydar ünlü bir Rifaî şeyhi.

Üsküdar'da Sandıkçı Baba dergâhının seçilmişlerinden. Öyle kolayına alışveriş edilen, kolayına anlaşılan türden değil. Gözünün biri görmez, ayağının biri aksar. Kıyafeti derseniz, elhak, âlemi kendisine baktıracak cinsten...

Ama, Baba Haydar'ın bir manevî dünyası var ki dostlar başına... Pırıl pırıl, parlak bir ayna gibi! Baba Haydar Hak katında nazı sözü geçen bir âşık; şeyda bir âşık... Dünya bağlarını üzerinde taşımak her zaman kendisine güç gelmiş, onun için işi kalenderliğe vurmuş.

Şeyh Haydar'ın belirli özelliklerinden biri de olmuşu, olacağı avucunun içini görür gibi görüp bilmesi. Bazen bu bilgisini ortalığa döküp taşırdığı, sızdırdığı olurmuş.

Bir defasında yakınlarından birinin yeni evlendiği genç, güzel kadına içli içli bakmış da yanında duran kocasının kulağına eğilmiş:

«— Yakında gömeceksin, Allah bilir, öyle görünüyor» demiş.

Dinleyen, düşünün, ne hale gelir?

«— O anda, eğer bir kuvvet beni tutmasaydı, Haydar Baba'yı yakaladığım gibi denize atacaktım. Boğuluyorum sandım, dünya döndü döndü de başıma yıkıldı. Fakat, eninde sonunda dediği oldu, karımı iki ay sonra Maraş'ta tifodan kaybettim» diyor.

Bereket ki Baba Haydar her zaman bu kadar açık konuşmuyor. Yoksa, ortalık birbirine girerdi.

Şeyh Haydar, hem kendi fakirdir, hem de fukaralar şeyhidir.

Eline para mı geçti? Üsküdar yoksullarının gözü aydın olsun, sayesinde hepsinin midesi donanır, gönlü âbâd olur.

Baba Haydar fakirdir ama, gani gönüllüdür. Aynı zamanda, son derece de işi oluruna bırakıcıdır. Ancak bu teslim oluşun da bizim bilmediğimiz, aslına remediğimiz bir çeşnisi var. Baba Haydar meselâ aç bîilâç cami avlusuna mihman olup «nasip» bekleyen soydan değil. Hâşâ! Baba Haydar tevekkül ipini emrindeki gayp erenlerine bağlamış, onlar yoluyle ne isterse oluyor. Dedik ya, Hak katında nazı sözü geçiyor, diye! Bunun bir iki örneğini anlatalım .

«Adam ol, Ethem, adam ol!»

Bir ramazan günüydü, cumartesiydi. Cumartesi günleri Sandıkçı Baba dergâhında ayin vardı. Devran olur, şiş oynanırdı. Sandıkçı Baba dergâhı o günler dolar boşalırdı. Bütün Üsküdar, bütün Istanbul oraya gelirdi.

Vakit akşama dönmüş, ezana çok az kalmıştı. Kahve ocağı, meydan, avlular misafirle doluydu. Karnı acıkanlar sık sık köstekli saatlarını çıkarıp vaktin nereye vardığına bakıyorlar, «taamhane»de kimbilir ne lezzetli yemeklerin hazırlandığını hayal ediyorlardı. Oysa Sandıkçı Baba dergâhının mutfağı bomboştu. Bir lokma yiyecek yoktu, bunu bilenlerin tümü büyük bir merak ve üzüntü içindeydiler: Özellikle Şeyh Haydar Efendi'nin kardeşi Ethem Bey!

O zamanlar Ethem Bey genç bir hukukçuydu. Kibar, zarif, iç yüzü gibi dış yüzüne de itina eden, titizlik gösteren bir kişiydi.

Avluya çıkıp misafirleri görüyor, «Aman Yarabbi! Ne yapacağız şimdi?» diye içeri, ağabeyinin üzerine geliyordu. Haydar Baba, pek öyle etrafıyle meşgul göünmüyordu. Ancak, kardeşi karşısına dikildikçe «Ah Ethem, ah! Sen yok musun?» diye ona başını sallıyordu. Sanki Ethem'in telâşı onun işlerini bozuyor, hesaplarını şaşırtıyor gibiydi.

Ezana on beş dakika kala, Baba Haydar dergâhın cümle kapısına çıktı, sakin sakin beklemeye başladı. Az sonra, Tavukçu-

bakkal semtinden, ellerinde dolu dolu sinilerle, ayvazlar sökün ettiler. Bu sinilerde kuş sütünden başka her şey vardı ve bir bölük askeri rahat rahat doyuracak kadar boldu. Sandıkçı Baba dergâhı sanki bayram yapıyordu.

Bir ayvaz, yerden temennahla, Baba Haydar'ı selâmladıktan sonra: «Efendim!» dedi, «Şehzade Selim Efendi'nin mübarek selâmlarını getiriyorum. Bugün sizin dergâhın günü olduğunu öğrendiler, misafiri çok olur, tabla düzün, diye emir buyurdular» diyor.

Baba Haydar, kardeşi Ethem'e dönüp gene tatlı tatlı başını sallamaktadır:

«— Ah Etem, ah! Sen yok musun, sen?»

Bir başka gün, Şeyh Haydar, dergâhın kahve ocağına inmiş, kahve nakibi Tufan Efendi'ye emir vermişti:

«— Tufan, git birkaç okka kahve al!»

Tufan boyun büküp yerinde duruyor. Emir emirdir ama, Tufan'ın cebinde bir metelik bile yok ki, neyle kahve alsın?

Tufan'ın hareketsiz duruşu birden Haydar Efendi'yi öfkelendiriyor:

«— Tufan! Sana git kahve al, demiyor muyum?»

«— Evet efendim!»

«— O halde, ne duruyorsun?»

«— Şey, efendim, paramız yok da!»

«— Ben sana git kahve al demedim mi, Tufan? Şu halde gitmen gerekmez mi? Niçin türlü türlü düşünceyle ortalığı bulandırıyorsun? Sana git emrini veren, arkasını da düşünmüştür elbet. Yazık sana Tufan, yazık!»

Tufan üzüntü ve mahcubiyetle Üsküdar çarşısına gidiyor. Köşe başında, görmez gözlerle etrafına bakınıken biri elini omuzuna vuruyor:

«— Merhaba Tufan Efendi, seni gökte ararken yerde buldum. Dergâha kahve getirecektim, vaktim yok, acele bir işim çıktı. Aman Tufan Efendi, şuradan birkaç okka kahve al da benim tarafımdan götürüver, kurbanın olayım...»

★

Artık dergâhlar kapatmıştır. Baba Haydar gene kâh «Cemal deryasında», kâh «Celâl deryasında» çalkanıp gitmekte, tıpkı eskisi gibi eline geçeni fakir fukaraya dağıtmaktadır. Dünyanın gelip geçici olayları onu kederlendirmez. Onun pazarı, herkesin alışveriş düzemediği bir planda.

Kardeşi Ethem Bey, o sıralarda Balıkesir savcısıdır. Bir yaz Istanbul'a izinli gelir. Baba Haydar: «Kalk, Ethem!» der, «Seninle Menzilhane yokuşundan Duvardibi'ne inelim de orada birer kahve içelim».

İki kardeş yola çıkarlar. Baba Haydar başlar:

«— Oğlum, Ethem! Allah murat ederse, kulunu gizli hazinelerinden geçindirir, bunu böyle bil, adam ol, n'olur, adam ol, Ethem!»

Bu öğüt, yol boyu, hep aynı biçimde sürüyor. Menzilhane yokuşu bitmek üzeredir ki cenazeden dönen bir kalabalığa rastlarlar. Cemaatten biri, kalabalıktan ayrılıp Haydar Efendi'nin yanına geliyor ve, her halde acayip kıyafetinden ötürü olacak, avucuna ıskat parası bırakıyor. Haydar Efendi'de ses yok. Fakat Balıkesir savcısı Ethem Bey'in başından aşağı kaynar sular iniyor. Allahım! Görenler ne demez? Ne yapıyor bu adam? Ne yapacak? Hiç bir şey olmamış gibi öğütlerine devam ediyor:

«— Ethem! Adam ol, adam... Benim işime karışma, içini bulandırma...»

Duvardibi'nde kahve içecekken yolu kırıp Karacaahmet mezarlığına geliyorlar. Orada bir izbede Derviş Ali diye bir kimse var. Ne derece düşkün, fakir, yoksul olduğunu tasavvur bile imkânsız. Baba Haydar, kardeşini onun yanına götürüyor:

«— Derviş Ali!» diyor, «Sana para getirdim!»

Az evvel avucuna konan ıskatı hasırın üzerine bırakıyor. Sonra «Ethem!» diyor, «Demedim mi, Allah murat ederse kulunu gizli hazinelerinden rızıklandırır, diye? Adam ol Ethem, adam ol, n'olur, adam ol!»

ŞEYH GALİP

YIL 1792. Muharremin yirmisi; bir cuma günüydü. Genç Osmanlı padişahı Üçüncü Selim'in saltanat arabası Galata'ya doğru yol alıyordu. Sokaklarda bekleşen halk, hükümdarlarının nazik ve güzel yüzünü seçer gibi olunca büyük bir heyecana kapılıp: «Gene Mevlevîhane'ye gidiyor» diye birbirlerine haber veriyorlardı.

Büyük bir bestekâr ve şair olan Devletli Hükümdar aynı zamanda alçakgönüllü bir Mevlevî dervişi, bir Hak âşıkıydı. Gerçekten o gün Galata Mevlevîhanesine «mukabelede» bulunmak üzere gidiyordu. Şaheser bestelerinden biri olan «Suzi dilârâ ayini şerifi»ni o günkü mukabelede dinleyecek, semâhanenin kubbelerinden dökülen o ölümsüz nağmelerle yıkanarak varlığını dünya gamından ve kirlerinden temizleyecekti.

Üçüncü Selim'in saltanat arabası Mevlevîhanenin kapısı önünde durduğu zaman «musahip»ler, «imrahur»lar, beyler, paşalar koşuşup yerlerini aldılar. Ortalarından süzülüp geçen, o anda «devleti ebed müddet» bilinen azametli Osmanlı İmparatorluğu'nun «sultanı zişan»ı değildi sanki. Üçüncü Selim o anda kendini hakir, fakir bir dervişten başka türlü görmüyordu.

Bahçe kapısından girdi. Dervişlerin her biri gerekli yerini almış, dergâhta çıt çıkmıyordu.

Osmanlı hükümdarları bir Mevlevî tekkesine geldikleri zaman, onların karşılanış yöntemi, başka yerdekilerin aynı değildi. Dergâhın şeyhi, hükümdarı kapılardan karşılamaz, sadece semâhane kapısının dışında beklerdi.

Üçüncü Selim oraya geldiği zaman, Şeyh Galip ve Meydancı Dede'yi, üzerlerinde tören hırkaları, kendisini bekler buldu. Şeyhin elinde, geleneğe göre bulunması gereken buhurdan vardı. Selâmlık dairesindeki şeyh odasına yürüdüler. Odada Şeyh Galip

buhurdanı Meydancı Dede'ye verdi ve padişahla «görüştü».

Görüşmek, Mevlevî töresince, iki insanın aynı zamanda birbirlerinin elini öpmesi anlamına gelir ki, ister hükümdar olsun, ister herhangi bir insan, bu selâmlaşmanın yolu değişmez.

Selâmdan sonra, şeyhle padişah yerlerine aynı zamanda oturdular. Meydancı Dede ayakta, niyaz durumunda bekledi. Vakit gelince, Üçüncü Selim'i Hünkâr mahfeline götüren Meydancı Dede: «Tennureye salâ ya hû...» sesiyle bütün Mevlevîleri, göreve davet etti, az sonra büyük bir düzen, tarifsiz, takat getirilmez bir sükûn ve vecd içinde mukabele, Suzi dilârâ ayiniyle başlamıştı.

Şeyh Galip, beyaz, soluk yüzünü süsleyen sakalı, semâhanenin ortasına bir elif gibi çekilen zarif, ince kameti, hüzünlü bakışlarıyle ne güzel, ne çekiciydi! Sanki dilârâ ayini onun varlığında somut bir ifade bulmuştu. Üçüncü Selim'in zaman zaman Şehy Galip'e dalan gözleri şeyhin şahsında bestesinin elle tutulur kişiliğini görür gibi oluyor, her sefer yeni baştan sevip hayran olduğu bu şiir ve güzellik anıtını: «Ne kadar da genç, ne kadar da zarif!» diye, uzaktan sevip okşuyordu.

Tennureleri açıla açıla sahiplerini gökyüzüne ulaştıracakmış gibi «çarh atan» semâzenlerin yüzünde bir dirhem kan kalmamıştı. Neyzenler, kudümzenler, naathanlar bugün her günden mest, her günden âşıktılar. Misafir maksuresinin kafeslerle bölünerek saraylılara ayrılmış olan kesiminde iki genç sultan, Üçüncü Selim'in Beyhan ve Hatice adlı kızkardeşleri, güzel gözlerinde billurlaşan yaşlarla kendilerini kaybetmiş, dünyada mı, ahrette mi yaşadıklarından habersiz, eriyip akıyorlardı.

Seyredenlerden biri dayanamadı, yanındakinin kulağına eğilerek: «Eğer bugün Hazreti Mevlânâ bu ayini şerifte maneviyatıyle bulunmadıysa ben de bir şey bilmiyorum. Onu şurada, ta yüreceğimin üzerinde hissediyorum, kokusunu duyuyorum» diye fısıldadı.

Ayin bitip aşçıbaşı Şair Hulûsi Dede ellerini Şeyh Galip'e karşı kaldırıp: «Barekâllah ve berekâtı kelâmullah...» diye duaya başladığı zaman artık kimsede hal, mecal kalmamıştı.

Dua sonunda Şeyh Galip topluluğu Fatiha'ya davet etti, sonra o güzel, o latif, o tatlı sesiyle «Demi Hazreti Mevlânâ, sırrı

Şemsi Tebrizî, keremi İmamı Ali, hû diyelim» diye baş kesti, tatlı bir «Hûuu...» cevabı ortalığa dalga dalga dökülüyordu. Mukabele bitmişti.

O anda Şeyh Galip artık kimseyi görmek, kimseyle konuşmak istemezdi. O an yalnız kendisinin olmalıydı. Fakat dergâhında koca bir hükümdar misafirdi. Onun ölümsüz bir eseri ilk defa Hak katına erişiyordu. Henüz görevleri vardı. Alnında tomurcuklanan terleri ince mısır keteni mendiliyle silerek şeyh odasına doğru yürüdü.

Kimdi bu genç ve güzel şeyh?

Kimdi, devrinde bütün Istanbul «şehri şehîri»ni güzelliği kadar aşkıyle, zarafetiyle, şiiri ve insancıllığıyle dalga dalga dalgalandıran? Sırlar âleminin perdelerini görebilirsek bir nebze seyredelim bakalım.

Ol cennet içinde âdem oldum

Yenikapı Mevlevîhanesi yakınında şirin bir Istanbul evinde Mustafa Reşit Efendi'nin hanımı güzel Emine Hatun doğum sancıları çekiyordu. Şakağında boncuk boncuk terler, dudağından hiç düşmeyen tatlı niyaz kelimeleri, elleri çocuğu dünyaya getirecek ebenin elinde kıvranan bu genç kadın gerçekten ne güzeldi! Hayatın en sırlı, en ulaşılmaz gerçeğini nefes nefes yaşarken hep: «Aman, pirim, yetiş pirim!» diye tatlı elâ gözlerini diktiği uzaklıklardan yardım bekliyordu.

Ebe hanım güzel sesli, temiz yüzlü bir kadındı. Duruyor, duruyor Süleyman Efendi'nin «Mevlit»inden parçalar okuyordu. Bu, her iki kadına da ayrı bir kuvvet veriyor gibiydi. Sonunda dayanılmaz bir sancıyla, çocuk, gözlerini dünyaya açtı, ağlıyordu.

Müjdeciler, selâmlık dairesinde bir aşağı bir yukarı dolaşmakta olan Mustafa Reşit Efendi'ye koştular:

«Mübarek olsun, gözünüz aydın olsun, bir oğlunuz oldu...»

Mustafa Reşit Efendi hemen şükran secdesine kapandı. Allah'ına, Peygamber'ine, piri Mevlânâ'ya niyaza vardı.

Çocuğa Mehmet adını verdiler. Güzelliği herkesi şaşırtıyordu. Büyüyüp geliştikçe zekâsı, huyları, zevkleri de etrafını

hayran etmeye başladı.

Mustafa Reşit Efendi olgun, ârif, zarif bir Mevlevî dervişiydi. Mevkii bakımından da seçilmişlerdendi.

Oğlunu çok seviyor, gözünün içine bakıyordu. Kızları da vardı ama, o asıl evlât kokusunu küçük Mehmet'ten almıştı. Bu yüzden, çocuğun öğrenimini kendi üzerine aldı.

Elif-be'ye başladıkları ilk gün sevincine son yoktu. Mehmet sanki o anda bilginler bilgini olmuş gibi seviniyordu.

Yıllar, çabuk çabuk birbirini kovalıyordu. Bir gün, Mehmet'in eline «Tuhfe-i Şahit» adlı kitabı verdiği zaman genç baba, nasıl olup da vakit bu kadar çabucak geçmiş, hayret ediyordu.

Mustafa Reşit Efendi bilgili olduğu kadar da şair ruhlu bir insandı. Oğluna islâmî bilgilerle birlikte tasavvuf bilgisini ve yaşamını da öğretiyor, aktarıyordu.

O yıllarda Galata Mevlevîhanesi şeyhi Hüseyin Efendi'ydi. Mustafa Reşit Efendi yetişmekte olan oğluyle Şeyh Hüseyin'in de ilgilenmesini arzulamış ve bunu dostundan rica etmişti. Hüseyin Efendi, Mehmet gibi bir gence uzak kalamazdı.

Mehmet, Hüseyin Efendi'nin aydınlık âlemine adım atmakla birlikte babasından aldığı feyzi hiç bir zaman unutmamış ve her fırsatta bunu tekrarlamayı özellikle kendisine zevk edinmişti. Şeyh Hüseyin Efendi'yi de çok seviyor, ondan da çok faydalanıyordu.

İlk gençlik günlerinde, Mehmet'i Divanı Hümayun beylik odasına memur yaptılar. Fakat delikanlıya böyle bir görev çok güç geldi. O, bu türlü kayıtlara girecek bir insan değildi...

Divanı Hümayun beylik odasındaki görevini bırakınca o devrin ünlü simalarından Hoca Neşet'in evine devama başlamıştı. Hoca Neşet, Mehmet'e Farisî öğretiyor, aynı zamanda edebiyat üzerindeki bilgisini geliştiriyordu.

Devrin birçok genç edebiyat meraklısı Hoca Neşet'in derslerine devam ederlerdi. Bu derslerde bir akademi havası vardı. Mehmet bu havadan son derecede yararlanmak ister, hiç bir konuşmayı, hiç bir dersi kaçırmazdı.

Arada sırada şiir denemeleri yapıyor, bunları hocasına, arkadaşlarına okuyordu.

Hoca Neşet bu şiirleri dinler, çok ümitli bulurdu.

Bir gün öğrencisine bir «mahlâs» kâğıdı verdi. Bunda ona Esat adını teklif ediyordu. Mehmet ondan sonra yazdığı şiirlere Esat imzasını attı. Hocasının kendisine yaptığı övgüye karşılık o da aynı vezin ve aynı kafiyede bir teşekkür yazdı.

O zamanlar, Fuzulî, Hayalî, Nâbi, Nedim gibi büyük şiir ustalarını çok okuyor ve onları taklit ediyordu. Fakat durumundan memnun değildi. İçinde kabarıp gelişen birtakım düşünceler, istekler vardı.

Ünlü Acem şairi Şevket'i özellikle çok okuyor, çok beğeniyordu. Yavaş yavaş, şairler arasında yaptığı şöhret büyümeye, önem kazanmaya başlamıştı. Kendisi Esat mahlâslı bazı şairlerle karıştırılıyordu. Bunun üzerine bir yanlışlığa meydan vermemek için Galip mahlâsını aldı ve bir gün doğum tarihini çok anlamlı ve yerinde olan şu beyitle ifade etti:

Tarihi imiş Galibi zârın eseri aşk.

Genç şair Mehmet Esat Efendi, Galata Mevlevîhanesine devam ederken duygularını:

Bir meclisi ünse mahrem oldum
Ol cennet içinde âdem oldum

diye ifade etmişti. Böyle diyordu ama kendisinden hiç mi hiç memnun değildi. İçi tarifsiz kederlerle doluydu. Maddesine dar gelen ruhunu bir yerde oyalayamıyor, hiç bir şeyle avunup teselli bulmuyordu.

Konya'ya sefer

Bir sabit fikir olarak istediği tek şey bir gün Konya'ya Mevlânâ dergâhına gitmek ve orada çileye soyunmaktı.

Orada kaybolmak, unutulmak, devasız sandığı dertlerinden kurtulmak istiyordu.

Kendi kendine davalı, kendi kendisiyle kavgadaydı. Bu da-

anın, bin bir gün sürecek olan çile içinde eriyip biteceğine inanıyordu.

Bu düşünce ve inanç günün birinde varlığını o derece sardı ki sonunda her şeyi göze alıp sevgili annesi Emine Hatun'u ve babası Mustafa Reşit Efendi'yi Istanbul'da ablası Mesude ile başbaşa bırakarak Konya'ya doğru yola çıktı.

Konya genç şairimiz için bir kurtuluş diyarıydı. Çelebilik makamında Ebubekir Çelebi bulunuyordu. Mehmet «kendisine intisap ederek, nevniyaz makamına geçti».

Fakat, Istanbul onun yakasını bırakmıyordu. Haberler ve gözü yaşlı mektuplar birbirini kovalıyordu. Mehmet, ana-babasının bütün isteklerine rağmen, onlara çilesini Konya'da çıkarmak istediğini bildirdi.

Bu haber üzerine Mustafa Reşit Efendi doğrudan doğruya Ebubekir Çelebi'ye başvurarak oğlunun çilesini Istanbul'da bitirmesi için izin istedi.

Ebubekir Çelebi istenilen izni vermişti, Mehmet çaresiz Istanbul'a döndü.

1783 yılının ramazan ayının yirmi üçünde Yenikapı Mevlevîhanesinde çileye tekrar soyundu. Dergâhın şeyhi Ali Nutkî Dede idi, aşçıbaşılık mevkiinde ise Salih Ahmet Dede bulunuyordu.

Çile 1786 yılının 25 nisanına kadar sürdü. Artık dervişimiz Dedelik payesine ermiş ve «hücrenişîn» olmuştu.

Ali Nutkî Dede, genç öğrencisini çok seviyordu. Onda çok ümidi vardı. Kendisine halifelik verdi.

Devrin şairleri bütün çile süresi boyunca bir mısra bile yazmamış olan Galip'in artık şiir yazacağından ümitlerini kesmişlerdi. Daha doğrusu öyle sanıyorlardı. Çünkü, bin bir gün, maddî ve manevî varlığını sonsuz bir aşk süzgecinden geçirerek yıkayıp temizleyen ve daha da kâmil, daha da olgun bir şahsiyet olan şair Galip onları korkutuyordu.

Evet, yanılıyorlardı, uzun bir sessizlik devresi onun duygularını daha zengin, daha demli ifadeye sebep oldu. O şimdi eskisinden daha güzel, daha yanık şiirler söylemeye başlamıştı.

Babasının Sütlüce'de yeni bir ev alması bu tarihlere düşer.

Galip Dede Sütlüce'deki evinde Yusuf Sine-Çâk'in «Cezirei Mesnevî»sini yorumladı. Bu aralık «Sohbet-üs-Safiye» adlı bir eseri de kaleme almayı başardı.

Galata Mevlevîhanesi şeyhi Halil Numan Dede şeyhlikten azledilmişti. O zamanlar, Konya'da, Şems dergâhının türbedarı olarak Abdullah Dede bulunuyordu. Konya çelebesi Abdullah Dede'yi Galata Mevlevîhanesine tayin etti.

Şems dergâhından ayrılmak Abdullah Dede'ye çok güç gelmişti. Fakat ne yapsın, itiraz edemezdi. Bir Mevlevînin eyvalah'tan başka nasibi yoktu ki...

Çaresiz yola çıktı. Ama niyazı hep, piri huzurunda kalmak ya da cemale yürümek, yani ölmekti.

Hak katına sesini duyuran, sözünü geçiren bir kuldu Abdullah Dede... Kütahya'ya geldiği zaman hastalandı.

Etrafındakiler telâşlıydı ama, o memnundu. Özlem ateşi sona eriyor, kavuşma günleri başlıyor demekti. Bunda yanılmadı. Kütahya Abdullah Dede'yi daha öteye koyuvermedi, hazret orada cemale yürüdü.

Mehmet Çelebi haberi alınca bir an, Galata Mevlevîhanesine yeni bir şeyh namzedi düşündü, ama bir an! Sonra derhal gereken mektubu yazarak oraya Galip Dede'yi uygun gördüğünü bildirdi. Bu tayin Hakkın da, hünkârın da, dervişlerin de hoşuna gitmişti.

«İlhamımı Mesnevî'den aldım»

Galip ünlü «Divan»ını meydana getirdiği zaman henüz yirmi dört yaşındaydı. Yüzyılın en yüce eseri sayılan «Hüsn ü Aşk» mesnevîsi ise bundan iki yıl sonra yazılmıştı.

«Hüsn ü Aşk» devrin edebî hayatına yeni bir renk, yeni bir çeşni getirmiştir. Yazılışına sebep olan hikâye de tam şair Galip'e yakışacak biçimde, kendine özgedir.

Bir gün, «şuara meclisinde» şairler oturmuşlar sohbet ediyorlardı. Mevzu, Nâbi'nin «Haydarâbâd»ıydı. Şairlerden biri bırakıyor, sözü öbürü alıyor ve bu eseri göklere çıkarıyorlardı. Genç Galip, buna hayli içerledi. «Haydarâbâd» onca önemli ve büzel

bir eserdi, ama bulunmaz, eşi söylenmez bir şaheser değildi. Bu fikrini orada açıklamak istememişti. Onun için, sustu sözle değil, orada hazır bulunanlara bir eserle cevap vermek istiyordu.

İşte «Hüsn ü Aşk» Galip'in bu, cevap niteliğindeki eseridir. Galip, büyük, eşsiz bir eser vücuda getirdiğini biliyordu. Fakat o bir dervişti, hem de canü gönülden, içten bir derviş. Onun için, bu büyük eserin sahibinin kendisi olmadığını biliyordu. Galip bir aracıydı. Hakkın en güzel niteliklerini dile getiren bir kalem olduğunu biliyordu. Burada bir şeref varsa, o sadece böyle bir şerefin kendisine verilmiş olmasıydı. Bu gerçeği de en iyi bilen gene kendisiydi.

«Hüsn ü Aşk»ın birçok yerinde bu gerçeği tekrarlamak fırsatını bulan şair Galip bir yandan:

Zannetme ki şöyle böyle bir söz
Gel sen dahi söyle böyle bir söz

derken, öte yandan bu kadar önemli şeyleri söylemenin sırrını da faş ediyor ve:

İlhamımı Mesnevî'den aldım
Çaldım velî mirî malı çaldım

diye ilhamının kaynağını da gösteriyordu.

Hüsn ü Aşk» bir aşk hikâyesidir, bütün tasavvuf macerasını onun içinde seyretmek mümkündür.

Benî Muhabbet kabîlesinde Hüsn isimli bir kız ve Aşk isimli bir erkek çocuk dünyaya gelir. Kabîle büyükleri onları birbirlerine eş tutar. Okuma yaşları gelince her ikisi de Mollayı Cünun'un hocalık ettiği mektebi edebe öğrenci olurlar. Ve orada birbirlerine âşık olurlar. Sübhan isimli bahçıvan onların sevgisine yardım eder. Fakat mesele duyulmuş dedikodular olmuştur. Hüsn'ün İsmet. Ask'n da Gayret isimli dadıları gençleri teselliye çalışır. Sonunda Aşk dayanamaz, kabîle ileri gelenlerine yalvararak kızı ister. Ama bu isteğe erişmenin pek çok koşulu vardır.

Ejdelerle dolu yollardan geçilecek, üzerinde mumdan gemiler

yüzen ateş deryaları aşılacak, Gam harabelerinde cadılar ve sihirbazlarla çatışılacak, sonunda, Matem sarayından «Diyarı Kalp»e yol bulunacak ve oradan bilinmeyen bir kimya getirilecek!

Aşk, Hüsn'e kavuşmak için, bütün bu koşulları kabul eder, Gayret'le birlikte yollara düşer. Ne zaman bir güçlüğe uğrasalar Sühan onlara elini uzatır.

Hüsn sevgilisine «Tiğ-ı Ah» adlı bir kılıç ve bir at hediye etmiştir. Türlü maceralar geçirirler, çekmedikleri eziyet, azap, güçlük kalmaz.

Hikâye bütünüyle temsilîdir. Hüsn, hüsnü mutlakı (mutlak **güzellik olan Tanrı); Mollayı Cünun, mürşidi**; mektebi edep, dergâhı; Aşk, dervişi; yapılan seferler, çileyi ve nefs mücadelesini temsil eder.

Şeyh Galip, daha sonra anlatacağımız gibi devirlerin nadir yetiştirdiği bir âşıktır. Aşkını ilâhî aşkta karara vardırıncaya kadar geçirdiği çaresiz ve eşsiz macera «Hüsn ü Aşk»ın bu kadar yanık, bu kadar candan ve içten yazılmasının en önemli etkenlerinden biridir.

Zaman zaman, sevdanın azametli sesini haykıran satırları okurken insanın elleri yanacak gibi olur.

«Hüsn ü Aşk» baştan başa bir feryat ve figandır. Gerçekten, esrarını «Mesnevî»den almıştır.

Galip Dede'yi bu derece yakan, bu derece ateşlere salan, varlığını kül edip kâinat harmanında savuran bu güzel aşkın hikâyesi ise onu velîler arasına geçirecek kadar köklü, derin ve anlamlıdır.

İnsafın o yerde namı yok mu?

Sevdalı ve yaralı Galip Dede «Hüsn ü Aşk»ın o ünlü tardiyelerinden birinde halini arz ederken bir taraftan da sorar:

Ey hızrı fütadegân söyle
Bu sırrı edip iyan söyle
Ol sen bana terceman söyle
Ketmetme yegân yegân söyle
Gam defterinin tamamı yok mu?

Galip Dede'miz şeyda bir âşıktır, demiştik, âşıkların gam defterinin tamamı olabilir mi? Onların gamdan başka yoldaşı var mı? Âşık bir ateş adamıdır, bir bekleyişin, devasız bir özleyişin esiridir. Dede'miz bunu kendi de biliyor, biliyor ve ne güzel söylüyor:

Yarabbi ne intizardır bu
Geçmez nice ruzigârdır bu
Hep gusse vü hârdır bu
Duysam ki ne şivekârdır bu
Vuslat gibi bir meramı yok mu?

Ah Galip Dede, işte derdin asıl büyüğü, derdin asıl tohumu buradan geliyor, bu sualden!..

«Vuslat gibi bir meramı yok mu?»

Belki vardır, belki çaresizlikler içindedir, belki de senin özleyişinden ve bekleyişinden büsbütün habersiz, kendi âlemi içinde dönüp gitmektedir... Aslında önemli olan bu değil, önemli olan **bir âşığın şu soruyu kendi önüne durup durup koymasıdır**: «Vuslat gibi bir meramı yok mu?»

Galip Dede'yi dinleyelim. Onun bu soruya verdiği cevap macerasının özetidir:

Dil hayreti gamla lâl kaldı
Galip gibi bî-mecal kaldı
Gönderdiğim arzı hal kaldı
El'an bir ihtimal kaldı
İnsafın o yerde namı yok mu?

Galip Dede'ye sevda arzuhallerinin en güzelini yazdıran, sevgilisinin bulunduğu yerde, gerçekten insafın namı yok muydu, ya da özleyip sevilen, çaresizlikler içinde miydi, bilmiyoruz. Bildiğimiz devasız bir sevdanın Galip Dede'yi alazlaya alazlaya Galip Dede ettiğidir. Bir şarkısında o:

Hâsılı âlem bilir bu sırrı inkâr eylemem
Gizlesem de âşikâr etsem de canımsın benim

diye bunu açıklamış, daha sonra:

Ölme var ayrılma yoktur öyle tuttum damenin

diye ahdini ortaya koymuştur.

Evet, Galip Dede'nin sırrını, devrindeki söylentilere bakarsanız, **âlem anlamış, bilmiştir,** o da zaten bunu biliyor ve önemsemez görünüyor, «Gizlesem de, aşikâr etsem de farkı yok, sen benim canımsın» diyor. Diyor ama, kendi kendiyle halleşmeye vardığı zaman asıl istediği o sırrın sadece kendine kalmasıdır.

İnleyip sırrını fâş eyleme ağyara sakın
Düşme bilmezlik ile vartai inkâra sakın
Değmesin ahların kâkülü dildara sakın
Sonra Mansur gibi çıkmak olur dâra sakın
Arzı acz etmeyesin yârenden ol yâra sakın.

Galip Dede'nin korkusu budur: sırrını ağyara söyleme, ahların sevgilinin kâkülüne değmesin, yârenden o yâre söz etme, sonra Mansur gibi daracağına çıkmak da var...

Şeyh Galip'in bütün aşk şiirleri işte böyle bir havanın, böyle bir yangının ürünüdür.

Anladığımız şu: Galip için sevgili erişilmez bir uzakta, imkânsızlıklar ülkesindedir. Onun aşkını anlam dünyasının yüksek planından evvel yaşadığımız dünyada görmek gerekir. Yani Galip güçlü bir dünya aşkından, hem de çaresiz ve ümitsiz bir aşktan geçerek yana yana, pişe pişe ilâhî aşka, anlam aşkına erişmiştir.

Sofîler, dünya aşkı için «mecaz, hakikatin köprüsüdür» derler. Bu köprüden geçmeden, Hak aşkına, erişmek hemen de imkânsızdır.

Şimdi bana diyebilirsiniz ki Galip Dede'nin aşkını yüzyıllar boyunca böyle taze, böyle canlı tutan, onu mecazdan geçirip Hak

sevdasına ulaştıran, ona şiirlerin en güzelini söyletip kasidelerin en güzelini yazdıran bu güzel kimdir?

Yazık ki bu konuda çok şey bilmiyoruz. Elimizde, Galip'in «Divan»ındaki bazı imalar ve itiraflardan başka bir şey yok. Fakat olanlar, halden anlayan kimselere az da olsa hayli şey söylüyor.

Biliyoruz, devir Üçüncü Selim devridir; Galip, Üçüncü Selim'in yakını, sevdiği, hattâ hayran olduğu bir kişidir. Sarayın kapıları ona açık, saray mensupları ona, tıpkı hünkâr gibi, tutkundur.

Bu sevda işte burada başlar. Bu sevdanın bir ucu, aşk ve şiirin, semâ ve musikinin beşiği olan Mevlevî dergâhında, öbür ucu ise sırrın, güzelliğin, haşmet ve debdebenin merkezi olan Osmanlı sarayındadır.

Hazreti Beyhan Sultan

Devir, Üçüncü Selim devridir, demiştik... Yani bir bakıma, şiir ve musikinin hüküm sürüp at oynattığı bir altın çağ. «Velî sûret ve velî sîret bir genç olan hükümdar» aynı zamanda bir Mevlevî dervişidir. Şairdir, musikişinastır. Devrin bütün büyük sanatkârları dostluğunun kanatları altında dinlenip safalı demler sürmektedir.

Saray konserlerle, şiir meclisleriyle dolup taşmakta, bu âlemler sarayda yapılmıyorsa, saraylılar Mevlevîhanelerdeki yüksek semâ ve musiki safasıyla yıkanıp arınmaktadır.

Beyhan Sultan ve Hatice Sultan Üçüncü Selim'in güzellikleri ve zarafetleriyle dillerde gezen kızkardeşleridir. Bu şiir ve musiki âlemlerini varlıklarıyle süsleyen iki genç kadın, Şeyh Galip'in dostu ve hayranıdır.

Şeyh Galip saraya girip çıktıkça onların övgü ve ilgisine ermiştir. Şeyhin, bu iki genç ve güzel kadından özellikle Beyhan Sultan üzerinde ürkek ve ürpertili bir tavırla durduğu söylenebilir.

Şeyh Galip, Beyhan Sultan'ı sevmiştir, bunu anlamak için çok şey bilmek değil, onun «Dıvan»ını karıştırmak yeter.

Bilirsiniz Üçüncü Selim «İsmetlû Beyhan Sultan» için Çıra-

ğan sahil sarayını yaptırdığı zaman Galip Dede bir kaside söylemiş ve: «Nâheri Beyhan Sultan'a müyesserdir bu hâk» demiştir. Sonra, bu kasideyi de sanki az görmüş gibi, on dört beyitlik bir de tarih söylemiş ve son beytini: «Fûrugu devleti müzdât ola Beyhan Sultan'ın / Nigâhı lûtfu ancak nûru fer verdi Çerâgan'e» diye bitirmiştir.

Fakat onun asıl gizli yürek yangınını dışa düşüren «Tercii Bend»idir ki:

Mahı burcı azamet hâmil ehli irfan
Mihri gerdini himem Hazreti Beyhan Sultan

beyti bu latif şiirin tekrar beytidir. Yani Galip Dede durur durur der ki: «Beyhan Sultan ululuk burcunun Ay'ı, irfan ehlinin koruyucusu, himmet göklerinin Güneşi'dir.»

Şu beyitler de Beyhan Sultan şanında söylenmiştir:

Bir suhanla dili viranımı mamûr etti.
Ede mesrûr anı Hak gönlümü mesrûr etti
Şafakı şefkati kâşânemi pür nûr etti.
Hâtırımdan sitemi dehri bütün dûr etti.
Dâde hâsidü câhid var ise kûr etti.
Dâstânı hünerim âleme meşhûr etti.

Evet, hal böyle... Ama bu aşk ümitsiz bir aşktı.. Aslında bu aşk Galip Dede'nin şiir ve tasavvuf vâdesinde pişip olması, olup ölmesi için bir vesile, bir vasıtadan ibaretti.

Alçakgönüllü bir Mevlevî dervişiyle Beyhan Sultan! Galip Dede bu imkânsız aşkı benliğinde yaşaya yaşaya kendini buldu. Derdi kendindeydi ama, devası da kendindeydi. Günün birinde bütün iç duygularını selâmete, kurtuluşa, devaya getirdiği zaman onun kendindeki devadan nasıl faydalandığını görüyoruz:

Bihude Galip efgan idersin
Etvarı çarha uy Mevlevî ol
Seyran idersin, devran idersin...

Sır burada! Galip Dede gibi bir şeyda, Beyhan Sultan şanında devasız bir aşka düşmüş, ama «etravı çarha uyup gerçek bir Mevlevî olarak seyran ede, devran ede» ulaşılmaz enginlere ulaşmıştır.

Bu dönüm noktasının Galip Dede'yi götürdüğü merhale gerçek bir mürşit sevgisi ve onun hareketiyle gıdalanmış bir Hak aşkıdır.

Şeyh Galip Hazreti Mevlânâ'yı çok derin ve özlü bir anlayışla sevmiştir. Bizce Galip Dede hiç bir şey yazıp söylemeseydi de sadece şu aşağıdaki gazeli dile getirseydi yine âşıklık mertebesinin en erişilmezine ulaşmış olurdu:

Efendimsin cihanda itibarım varsa sendendir
Miyânı âşıkanda iştiharım varsa sendendir
Benim feyzi hayâtım hâsılı rûhi revânımsın
Eğer sermayei ömrümde kârını varsa sendendir
Veren bu sûreti mevhuma revnak rengi hüsnündür
Gülistanı hayalim nevbaharım varsa sendendir.
Felekten zerre mikdar olmadım devrinde rencide
Ger ey mihri münevver âhü zârım varsa sendendir.

Gazel devam eder, biz buraya hepsini değil, bir de son beytini geçirelim:

Sanadır ilticası Galib'in ya Hazreti Molla
Başımda bir külâhı iftiharım varsa sendendir.

Buraya gelen insan artık selâmettedir. Artık o rahat rahat:

Tedbirini terk eyle takdir Hudâ'nındır
Sen yoksun o varlık hep vehm-ü gümânındır

diyebilmektedir. Hattâ daha da ileri giderek:

Âşıkta keder n'eyler gam halkı cihanındır
Koyma kadehi elden söz pîri muganındır

diyip sade sevdalarından, iptilâlarından değil, kederinden, şikâyetlerinden kurtulmuş olduğunu da müjdeler.

Mevlânâ'nın kerameti

Şeyh Galip hikâyesini başladığımız yerde bitirelim: Devletlû Üçüncü Sultan Selim bugün yine Galata Mevlevîhanesindedir. Konya'da Hazreti Mevlânâ'nın türbesi hünkâr tarafından onarılmış ve mübarek sanduka üzerine örtülmek üzere yeni bir puşide Konya'ya gönderilmiştir. Bu kutsal emaneti yerine ulaştırmak görevi hünkâr tarafından Şeyh Galip'e verilmiştir. Şeyh Galip bu suretle ikinci Konya haccını yapmış, âşıklar kâbesini bir defa daha ziyaret etmiştir.

Şeyh Galip'in bu münasebetle söylediği güzel bir tercii bend vardır ki hiç değilse bir kıtasını buraya geçirmeden geçemeyeceğiz:

Selimi Evvel'e olmuştu zâhir sırrı Muhyiddin
Bu sultanı celâdet-pîşeye feyzi Celâleddin
İdüp hem türbesin tamir hem puşidesin tezyîn
Bu takrib ile oldu âlemi mânâde şehrayîn
Ki yâni şimdi buldu sâhibin bu devlet ü bu din
Olur bir bir mükemmel hep nizamı ekmeli pîşin
Müceddid olduğu Sultan Selim'in din ü dünyaya
Nümayandır bu nev pûşidesinden kabri Mollâ'ya.

Evet... Şeyh Galip Konya'ya padişahın emanetini götürmüş ve dönmüş, bugün yine Mevlevîhane ayinin latif havasıyla inlemiş, çoşmuş, sonra çözülüp dağılmıştır.

Şimdi hünkârla şeyh, şeyh odasında, baş başa sohbetteler. Rivayet edildiğine göre, bu sohbetlerde hünkâr dünya işleri ve devlet umuruyla yorulan başını çok sevdiği bu büyük sanat adamının dizlerine koyar, öylece dinlenirmiş. Yine öyle, şair söylüyor, hünkâr dinliyormuş.

Sultan Selim, Konya havadislerini dinleyip gözünü, gönlünü yar semtinde esen hava ile yıkadıktan sonra: «Şeyhim» demiş, «Söyle, söyle durma! Bana Hazreti Mevlânâ'yı, onun kerametlerinden bir kerameti söyle. Söyle ki ruhum senin güzel sesinin bana ulaştırdığı bu sözle şifalansın!»

Şeyh Galip gülümsemiş:

«— Hünkârım» diye cevap vermiş, «Hazreti Mevlânâ'nın en büyük kerameti şimdi burada geçiyor. Bir hünkâr, hem de senin gibi Âli Osman'a mensup bir sultanı zişan, benim gibi, bütün meziyeti hakir fakir bir derviş olmaktan öteye gitmeyen bir âcizin dizine yatmış, kendini söyletiyor. Bu keramet değil de nedir, söyle hünkârım, nedir?»

Şeyh Galip'in bu ikbal devresi çok sürmemiş, dünya, çeşitli çileleri ve dertleriyle durup durup onun kapısını çalmıştır.

Esrar Dede, şeyhimizin en yakın arkadaşı, can yoldaşı, haldaşıydı. Galip Dede'nin hayatı içinde Esrar Dede'nin vefatının çok acı bir rüzgâr estirdiğini biliyoruz.

Ağyarım ağlasın bana hem yârım ağlasın
Cûşeyleyen hikâyeti esrarım ağlasın

diye dostunun arkasından **ağlaması** ve

Meyanı Mevlevîde nişân âşikâr edip
Pervaz ederdi şevk ile anka şikâr edip
Eylerdi nây-u defle semâ ahü zâr edip
Bulmuştu kânı matlabı Hak'ta karar edip
Almıştı müjde kûyuna yârım güzar edip
Gitti ne çare Galib'i hasretle bâr edip

diye ahü zâr etmesi bundandır.

Şeyh Galip yalnız adamdı. «Hünkârlar, hünkâr kızkardeşleri, aşklar, semâlar velhasıl dünyaya ve ukbaya ait her şey onun devasız yalnızlığına bir çare olamıyordu. Esrar Dede bir hâl aşina,

bir hemdem olarak onun için bir karar, bir duraktı ama, o da kendisini vakitsiz terk edip, büyük yalnızlığı içinde bırakıp gitmişti».

Bir derdi daha vardı. Bu kadar dünya yüküne, bu derece ağır dünya kederine takat getiremeyen genç şeyh ciğerlerinden hastalanmış ve hastalığı hızla ilerlemeye başlamıştı. Önce kimseye bir bir şey söylemedi ama, yavaş yavaş durumu ağırlaşmaktaydı ve gün geldi, artık yatağından çıkamaz oldu.

Bu dünyayı terk ettiği zaman çok genç, henüz 42 yaşındaydı. Son görevleri yapılmak üzere Galip Dede'nin başına toplananlar arasına babası Mustafa Reşit Efendi de geldi. Kimse sesini çıkaramıyor, yüzüne bakamıyordu. Sanki herkes zavallı babaya karşı biraz suçlu, biraz kabahatliydi. O, gözleri yaşlarla dolu dolu, oğlunun yanına geldi ve: «Galip» dedi, «Oğlum Galip, bu siyah sakallar, bu ölüm döşeğine hiç yakışmıyor, senin yerinde ben olmalıydım!»

Bu sözler, dolu bardağı taşıran son damla gibi, hergesi ağlatmaya yetti.

O gün Istanbul gerçekten büyük bir keder içindeydi. Galip Dede gibi seçilmişler, bu dünyaya binde bir uğrar geçerler. Yolu onun gibilerin yoluna düşenlere ne mutlu!

Onu, Galata Mevlevîhanesinin hamuşanına yatırdılar. Ardından bütün Mevlevî şairleri tarihler söyledi, ağıtlar yazdı. Ama, gene de ne yazsalar, ne söyleseler az buldular. Çünkü kendisinin «Gencîne de resmi nev gözettim / Ben açtım o genci, ben tükettim» dediği gibi ardından söylenecek bir söz bırakmamıştı. Biz de sözümüzü yine onun ölümsüz mısralarıyle mühürleyelim:

Hutben okunur mimberi iklimi bekada
Hükmün tutulur mahkemei ruzı cezada
Gülbanki kudümün çekilir arşı Huda'da
Esmayı şerîfin anılır arz ü semada
Sen Ahmed ü Mahmud ü Muhammed'sin efendim.
Hak'tan bize Sultanı müeyyedsin efendim.

LOKMAN DEDE

BUNDAN birkaç yıl evveldi. Bergama'da bulunan bir topçu alayı, Kız Türbesi diye bilinen ve bugün bırakılmış olan mezarlıkta birkaç ağacı keserek kireç ocağı kazmağa başlamışlardı.

Kazıyı yapan askerler, bir ara büyük bir telâş ve korkuyla kumandanlarının yanına geldiler ve «Biz devam edemeyeceğiz, korkuyoruz, gelin görün» diye sızlandılar. Askerlerin başındaki teğmen kazı yerine geldi. Bir de baktı ki önünde, kefeni hafifçe solmuş, fakat kendisi hiç bozulmadan kalabilmiş bir ceset duruyor. Genç teğmen, keyfiyeti alay kumandanlarına haber vermeyi uygun gördü. Hemen bir soruşturma açıldı ve bu cesedin, aşağı yukarı 100 yıl evvel ölmüş bulunan Lokman Dede'ye ait olduğu anlaşıldı.

O zaman Lokman Dede'yi olduğu yere tekrar gömdüler, tuğladan güzel bir mezar yaptılar.

Lokman Dede'nin menkıbeleri yeniden dilden dile dolaşmaya işte o günlerde başladı.

Lokman Dede, gençliğinde çok şen, çok muzip, âdeta ölüyü güldüren soydan bir insanmış. Okuması, yazması yerinde, irfan sahibi, aydınlık fikirli, özellikle çok iyi kalpliymiş. Her yıl, ramazan gelince Bergama'dan Midilli'ye gider, ramazanı orada geçirirmiş.

Bir yıl, Midilli dönüşü, görenler Lokman Dede'yi âdeta tanıyamamışlar. Ne neşesi, ne şakaları, ne latifeleri kalmış. İçli içli düşünüyor, halinden kimseye söz açmıyor, bu yoldaki soruları kaçamaklı fakat tatlı bir dille geçiştiriyormuş.

Anlaşılıyor, demek ki Midilli'ye son seferinde ihlâslı bir el Lokman Dede'nin yüzüne ayna tutmuş, kendini kendine göstermiş.

O günden sonra Lokman Dede'nin nasıl olduğunu ve nasıl erdiğini herkes görmüş... Bu âdeta âşikâr bir şekilde oluşuyormuş.

Her olan ve eren gibi, o da yalnız başına değil, etrafında birçok yürüyebilenleri de kendisiyle beraber götürerek yol alıyormuş.

Fakat, kim ki çevresine göre biraz fazla, biraz çabuk yol almıştır, ona sataşan, onu çekiştiren çok olur. Lokman Dede de ilerledikçe onunla uğraşanlar artmış. Bunların içinde Bergama'nın belli başlı hükümet memurları da varmış. Dede bir sabretmiş, iki sabretmiş. Gün olmuş, artık bıçak kemiğe dayanmış.

Bir gün bakmışlar ki Dede yatmakta olduğu medresenin avlusunda çalı çırpı toplamış yakıyor. Derviş Ali yanında durmuş, ustası ne yapıyor diye merakla seyirde.

Çalı çırpı tutuşunca Lokman dede: «Ali» diyor, «Şu minareye çık da bak bakalım, Bergama'da yanan bir şey var mı?»

Ali minarede, şöyle dolaşıp bakıyor ki Bergama'nın Hükümet Konağı alev alev yanmakta, o saat işi anlıyor ve: «Hocam!» diye sesleniyor, «Konak yanıyor».

Şimdi bu konağın yeri bir meydan halindedir ama, Bergama'lılar buraya hâlâ Yanık Konak derler.

Bu Derviş Ali çok hoş bir çocukmuş. Lokman Dede'nin gerçeğini gören ve ona ilk iman edenlerden biriymiş. Bir an Dede'den ayrılmaz, onun bir sözünü iki etmezmiş. Söylentilere göre, Ali, kimsesiz bir çingene çocuğudur. Bize ne? İş insan olabilmekte! Lokman Dede gibi bir erin elini tutan için şu soydan, bu sülâleden olmak değil, insan olmak esas. Dilerse o, insanın üzerinden çingeneliğini alıverir, asıl ruhunu, cevherini ortaya çıkarır. İnsanları boy boy, cins cins ayırmak bizim kârımız. Gerçekten büyük olanlar, asla! Onlar ruha bakarlar.

Yağma, yağma...

Bergama'lılardan bazılarının Lokman Dede'ye, bazılarının Kaf Dede'ye yordukları bir yağmur menkıbesi var ki pek hoştur. Kaf Dede mi, Lokman Dede mi biz bilemeyiz... Ancak adlarının ayrılığı da bir şey ifade etmez ki...

Kurak bir yılmış. Toprak susuzluktan şahrem şahrem yarılmış. Ekinler yanmış, kavrulmuş. Cümle âlemin gözü gökte, rah-

met beklermiş. Bakmışlar ki olmayacak, Huda niyazlarına cevap vermiyor, Bergama'lılar toplanmışlar, «Lokman Dede'nin Hakka nazı geçer», demişler, gidip yalvarmışlar:

«Dede gökyüzü kurudu... Güldürürsen yüzümüzü sen güldürürsün... Himmet et, ekinlerimiz kurudu, çoluğumuz, çocuğumuz bu yıl aç mı kalacak?»

Lokman Dede, bu niyaz ve yalvarışlara karşı sesini çıkarmaz, sadece: «Hali vakti yerinde Bergama'lılar» der, «Biraz zeytinyağı göndersinler bana...»

Zeytinyağı teneke teneke Dede'nin medresesi önüne gelir. O zaman Lokman Dede biriken yağları: «Yağ... Yağ...» diye bağıra bağıra dağıtmaya başlar. O, «Yağ!» dedikçe yağmur yağar, o kadar ki... ortalığı seller götürür.

Bu sefer Bergama'lılar: «Aman Dede!» derler, «Yağmur derken ortalığı seller götürdü. —Dur!— de şu mübareğe...»

Böyleyizdir biz... Yağdırırlar bir türlü, durdururlar bir türlü karşılarız.

Lokman Dede, bu sefer heybesini omuzuna vurur, fındıktan, fıstıktan ne bulduysa içine doldurur, nerede oyun oynayan çocuklar görse heybenin gözlerini açar ve seslenir: «Yağma!... Yağma!»

O Yağma!» diye bağırdıkça bu sefer göğün suları çekilmiş. Hemen ortalık kurumuş. Böyle bir dedeymiş Lokman Dede...

Derviş Ali, bütün bu özelliklere hayran, Dede'nin ardından hiç ayrılmıyormuş. Lokman Dede konuştukları sözü yarıda keserek: «Ali» demiş, «Beni sever misin?»

«— Elbette efendim!»

«— Çok mu seversin?»

«— Evet... çok...»

«— Ne kadar seversin? bunu bilmek isterdim».

«— Anlatamam ki... Bunun endazesi yoktur».

«— Evet ama, meselâ ben sana, —Ali!— desem, —Bana olan sevgini göstermek için, şu minareye çık da kendini aşağıya at...— desem».

Demeye kalmamış, Ali yerinden fırlamış, minarenin merdivenlerini nefes almadan çıkmış ve kendini boşluklara doğru bı-

rakmış. Bırakmış ama ona hiç bir şey olmadığını da bütün Bergama hayretle görmüş.

Lokman Dede hastalanıp yatağa düştüğü zaman çok yaşlı değildi. Ama hastalığının aslını biliyor olmalıydı ki hemen yakınlarına vasiyet etti:

«— Bana bir emri Hak vaki olunca» dedi, «Poyracık köyündeki dostumu çağırın. Beni o hazırlasın, gün doğmadan defnim yapılsın».

Günler geçiyor. Bir gece, vakit sabaha kavuşurken, Lokman Dede ruhunu Hakka teslim ediyor. Yanındakiler vasiyeti hatırlıyorlar. Dışarıda bardaklardan boşanan bir yağmur yağmaktadır. Ne söylenen köye adam göndermeye vakit var, ne de güneşten evvel Lokman Dede'nin işlerini bitirmeye.

Herkes büyük bir üzüntü içinde, ne yapsak, ne etsek diye çırpınıp duruken, medresenin kapısı güm güm dövülmeye başlıyor. Bir de bakıyorlar ki Lokman Dede'nin Poyracık köyündeki dostu, yağmurdan sırılsıklam, kapıda duruyor. Biraz da öfkeli... Biraz da celâlli:

«— Nerede Lokman Dede?»

Kapıyı açanlar bu soruya hayli şaşırıyorlar. Sanki olanları herkes biliyor zannediyorlar. Neden sonra birisi: «Sizlere ömür» diyor, «Az önce...»

«— Ya?.. Vay Lokman'ım vay.. Demek bunun için beni bütün gece zorladın, uyutmadın, kalk gel, diye dayattın...»

Lokman Dede'nin Poyracık köylü dostu, hem ağlıyor, hem de büyük velîye karşı son görevini yapıyor.

HARABÎ İLE TÜRABÎ

AFYON'luların çoğu zaman Deli Bekir diye yadettiği Cıloğlu Harabî, adını kolaycacık delilikten velîliğe yücelten insanlardan biridir. Hakkında hüküm vermek o kadar kolay değil. Ona bir bakıp dinden, imandan çıkmak işten bile sayılmaz. Bir de bakıp yolunca yollanmak, halince hallenmek için can bile verilebilir.

Böyledir aslı... Velîlerin bazıları omuzlarına yüklenen velâyet emanetini kolay kolay kaldıramazlar da işi deliliğe vururlar. Harabî'ye Deli Bekir diyenler onun bu yüzünü görmüştür. Harabî diyenler ise onun kendi arzusuna uymuşlardır. Harabî, üzerindeki melâmet halinden dolayı, çok taşlanmış, çok söylenmiş bir insandır. Bundan hiç bir zaman şikâyetçi olmamış, çaresiz bir teslim oluşla boyun büküp:

Bir temel bina tutmaz başlanmayınca,
Bir deli velî olmaz taşlanmayınca

demekle iktifa etmiştir.

Afyon'un soylu, namlı ailelerinden birinin çocuğudur. Cahil midir, âlim midir kestirmek zor. Rivayetler, 1800 yıllarında yaşamış olan bu zatın ola ola ilk öğrenimini yaptığını anlatır. Yedi, sekiz çocuklu kalabalık bir ailenin huyu, suyu hiç kimseye benzemeyen oğlu.

Çocukluğunda yemeni dikmesini öğrenmesi için bir ustanın yanına vermişler. Öğrenmesine öğrenmiş ama, yemeni dikmek Bekir'i pek de sarmamış. Onun duraksız gönlü öyle, bir kararda, bir hizada kalacak türden değil. Yemeni dikmeyi de, kavaflığı da öğreniyor, ama kararda kalamıyor. Asıl sevdiği eskicilik yapmak. Dükkânını gönlü isterse açıyor, gönlü isterse kapıyor. Onu kayıtların, nizamların adamı olarak görmek hemen de imkânsız.

Askere gitmiş, kaç defa gittiğini bilen yok. Şehir şehir dolaş-

mış, nerelere, kimlere uğramış, sorsanız kendi bile anlamaz. Hayatının başlangıcı düzensiz, gayesiz, rotasız. İfratların ateş çemberi içinde oradan oraya çarpıyor. Hiç bir şey onu tatmin etmemekte, hiç bir şey ona yeterli görünmemekte... O zaman kendini içkiye veriyor. Küpleri devirse nafile.. Gönlünde öyle bir yangın, öyle bir ateş var ki söndürmek mümkün değil. Harabî bir şey aramakta, ama ne aradığını bilememektedir. O bilemiyor ama, bilen var elbet! Harabî'nin yüzüne aynayı tutacak, ona aradığının yine kendinde olduğunu gösterecek olan kendi maya ve mânâsından bir insan: Türabî!

Bekir, Türabî'ye rastgeldikten sonra, Harabî'likten kurtulamamış ama, hayatı mânâlanmış, müşkülleri çözülmüş, yüreği ferahlamıştır.

O tarihlerde, Afyon'un büyük Mevlevî şeyhlerinden Raşit Çelebi Mesnevî okutmaktaki ustalığı ile ün salmıştı. Türabî, Harabî ile tanıştıktan sonra, onu bu derslere devama âdeta zorladı. Harabî, Mesnevî derslerine devam ediyor ve bu derslerin etkisiyle yavaş yavaş ateşi soğuyor, taşkın sular gibi kabaran mizacı yatağında sessiz akan sular misli yumuşuyordu.

Bir gün usta Türabî çırağına: «Bekir» dedi, «Bir çiçekle yaz olmaz.. Bana daha koç olacak kuzular lâzım.. Gez, dolaş bakalım, yakın köylerde nelerimiz var».

Harabî ustasına Sınır köyünden Hacı Ali ile Anbanaz köyünden Şahinoğlu İbrahim Ağa'yı getirdi.

Türabî, bu iki koçu, elinden gelen her eziyeti yaparak, hayli çetin sınavlardan geçirdi.. Ama hayır! Hacı Ali de Şahinoğlu da söz bir Allah bir demişlerdi. Eziyetler, sınavlar onları yoldan çevirmedi.

Böylece Türabî'nin 3 sadık bendesi bir araya gelmiş bulunuyordu. Bu 3 bende ya Şehreküstü'de, ya Yarenler'de, ya da Afyon mezarlıklarından birinde toplanırlar, sabahlara kadar süren sohbetler yaparak, kalenderane, hattâ biraz da serseriyane bir hayat sürerlerdi.

«Taç ile hırkada keramet olmaz»

Harabî Bekir'in mürşidi İbrahim Türabî, Tuna boyundan ko-

pup Anadolu'ya düşen başı dumanlı, gönlü sevdalı bir şair kişiydi. Harpler, sürgünler, yenilgiler arasında evi barkı dağılmış, evlâdı, ayali kaybolmuş, dârı dünyada bir başına kalınca: «Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım» diyip diyar diyar dolaşa dolaşa Rumeli'den Afyon'u bulmuştu.

Türabî'nin Bektaşî mi, yoksa Kadirî mi olduğunu bugün bile lâyıkıyle bilen yok. Ancak, çok «rint meşrep, melâmî neşvesiyle kendinden geçmiş» bir insan olduğu kesin. Afyon'lu bir düşünür Türabî ile Harabî hakkında yazdığı bir risalede: «Bu acayip ve garip adamı anlamadan Harabî'ye yol uğramaz. Türabî, Harabî'ye Tapduk Sultan'dır. Bekir harap gönlünü Türab'ın çamuruyle mamur kılmıştır» diyor.

Doğru söz, ancak Türabî'yi anlamak onun hayatının, gidişinin, revişinin sonuna varmak da o kadar kolay değil! Nitekim, bu iki rint dervişi devirlerinde de anlayan kimse nadir. Afyon'un, hattâ yakın kasaba ve köylerin tutucu hocaları gerek Bekir'i, gerek onun mürşidini sevmezler, hattâ nefretle muamele ederler, sırasını düşürdükçe de küfretmekten çekinmezlermiş.

Bekir, bütün bu hakaretlere, saldırılara, küfürlere boyun büküp eyvallah demiş, mürşidine olan sadakatini, kimseden çekinmeden, korkmadan, sonuna kadar muhafaza etmiş.

Anadolu'da halk arasında hikâyeleri hâlâ söylenilen ünlü bir «doksan kıtlığı» vardır. Toprağın, insanlara kök yedirtecek kadar bereketini esirgediği o yılın bütün uğursuzluğunu, bütün zahmet ve ıstırabını Harabî ile Türabî'nin ve onların etrafındaki rintler halkasının omuzlarına yükleyivermek çok kimselere kolay gelmiş.

Herkes birbirine «Yıl uğursuzun» diyormuş, «Namaz yok, oruç yok, hayır yok, sevap yok... Bunlar dünyamızı harap edecekler... Afyon'dan çıkarmalı, kızgın kazanlarda kaynatmalı bunları...»

Dedikodu, bir kere büyümeye başlayınca kolay ve çabuk büyür. Çünkü bilen bilmeyen gayrete gelip bire bin katar. Olur bin bir! Afyon'da bu bin bir gele gele kadı'nın kulağına gelmiş. Başlamışlar kadıyı sıkıştırmaya.

Afyon kadısı bunların sürgünü ve kırgını için hüküm vermek üzereyken, Afyon müftüsü imdada yetişti. Müftü Ahmet Muhtar

Efendi şairdi, anlayışlı adamdı, devrin ünlü şairlerinden Dehşetî ile de yakın dostluğu vardı.

Şimdi bu yazımızı okuyanlar, 1800'lerin Afyon'unu bir düşünecekler. Türabî, Dehşetî... diyecekler, ne de garip insanlar bir araya toplanmış! Evet, müftünün ve Dehşetî'nin işe karışması Harabî ile Türabî aleyhindeki cereyanı durdurmuş. «Bunlar uğursuz kişilerdir» diyenler, «Bunlar ziyansız kişilerdir...» demeye, daha sonra da: «Bunlar tekin değiller, ilişilmeye gelmez» diye saygı ve ihtiyatla anmaya başlamışlar.

Bekir'in bütün bu olanlara karşı söylediği söz, bu yazımıza alem yaptığımız, «Taç ile hırkada keramet olmaz!» düsturudur. Bekir'e göre keramet insanın kendisindedir.

Bir gün, Türabî, Yarenler'de oturmuş, müridiyle sohbet ediyor. Bu konuda konuşuyorlar. «Şekil» diyorlar, «Esas değildir, ruh esastır. Başında taç, sırtında hırka, elinde tespih, gündüz akşamlara, gece sabahlara kadar ibadet eden, fakat kalbini fesatların, kinlerin, düşmanlıkların yuvası yapan insanı kim nider? İş gönüldedir».

Gönülde midir? Türabî, Harabî'nin gönlünü öğrenmek ister:

«— Dost!» der... «Var meyhaneye git, bana bir testi dem getir, geç kalma...»

Harabî dem testisini sakosunun altına gizleyerek Yarenler'e, Türabî Dede'nin huzuruna gelince, mürşit, nadir gösterdiği bir celâl havasıyle gürler:

«— Yazık be Harabî! Hak'tan değil de, halktan mı mahçup oluyorsun? Gerçi sakonun altındakini halk görmedi ama, Hak gördü!

Bekir, testiyi yere çalar, tekrar meyhaneye varır, ikincisini başının üstünde getirir, Hak da görür, halk da! Ancak, halk bilir ki, her gördüğü yapılması en doğru olan değildir. Herkes dem testisini başına koyup sokak sokak gezemez. Hani erenlerin sağı, solu yoktur, demişler ya.. o hesap!

İster deme ver, ister gama ver

Bekir'in en iyi arkadaşlarından biri olan Şahinoğlu İbrahim, zengin bir çiftçiydi. Ağzına bir dirhem içki koymamıştı. Fakat

Afyon'da bir meyhaneyle pazarlığa girmiş, Harabî'nin orada istediği kadar dinlenmesini sağlamıştı, hafta sonları şehre gelir hesabı kapatırdı. Şahinoğlu Bekir'in câhirini değil, gerçeğini görebilen nasipli insanlardan biriydi. Deli Bekir de Şahinoğlu'na karşı, sular gibi yüzü yerde, dost ve hemhaldi. Kimden Şahinoğlu'na bir zarar, bir dert, bir güç gelse Bekir, dostuna ya kılıç olur, ya kalkan... Aslı, sade dostuna karşı değil, Bekir, bütün insanlar için böyledir. Mütegallibenin kibri, muhtekirin hilesi, zalimin zulmü önünde daima Bekir vardır. Ya alay eder, ya isyan eder, ya kavga eder, ya beddua...

Harabî halk tarafından, taşlandığı kadar da sevilmişse sebebi budur. Halk kendisinin bu gönüllü avukatına karşı daima minnet duymuş ve onu velîler, ermişler safında görüp göstermekten hiç çekinmemiştir.

Harabî daha evvel de söylediğimiz gibi ümmî idi. Çocukluğunda 1 - 2 yıl mahale mektebine gitmesi ona ancak namaz surelerinden birkaçını öğretebilmişti. Ümmî idi ama, şairdi. Şiirlerini yakın arkadaşları, onun izni olursa, kaleme alırlardı.

Rivayete göre, Harabî'nin dostları içinde, bir de Berber Hüseyin var ki, o da şairimiz gibi ümmî. Ama, Hüseyin'in hafızası son derece kuvvetli. Harabî'nin içi dolup da boşalma zamanı gelince sesleniyor: «Geldiler, Hüseyin, geldiler!» Hüseyin gelenlerin kim olduğunu biliyor ve dikkatle dinliyor. Harabî doğuşlarını bir defa okuyor. Şiir, Hüseyin'in kalbine yazılmıştır.

Bekir'in Şerif Mehmet adında bir dostu var. Şerif Mehmet okuma yazma biliyor. Bekir bazen, Hüseyin'in değil de Mehmet'in evine koşuyor ve: «Kalk!» diye sesleniyor, «Kalk Mehmet'im, doğdu! Ben söyleyeyim, sen yaz!»

Ama, Bekir'in Hüseyin'i, Mehmet'ten fazla sevdiği ve «Hüseyin benim aynamdır, kendimi onda görürüm» dediği de bir gerçek!

Rivayetlere bakarsanız, Harabî'nin şairliği, 40 gün, 40 gece Sahaplar türbesinde çile çıkardıktan sonra başlar.

Fakat, ne şairlik, ne rintlik, ne sarhoşluk onun şeyda gönlünü avutmuş, teselli etmiştir. Şu hatırayı tekrarlayalım. Bunda çileli bir insanın ıstırabını görmemek mümkün mü?

Bir gün, Atpazarı camisinde Bekir'in çok sevdiği Yunus Hoca vaaz veriyordu. Bekir camiye girdi. Sarhoş olduğu her halinden belliydi. Oturdu ve Yunus Hoca'ya seslendi:

«— Hoca Efendi, destur! -İhdinas sıratel mustakîm-'de ben var mıyım, yok muyum? Yani Hakkın iyi kulları arasında mıyım, değil miyim?»

Yunus Hoca: «Medreseye gel, orada cevap vereyim» der.

«— Hayır! Sen, 12 tarikın sultanısın, bana burada cevap ver!»

Yunus Hoca zor durumdadır. «Yoksun» dese, Bekir'e karşı, «Varsın» dese halka karşı! Sonunda, çaresiz: «Bekir!» der, «Sen divanerâ kalem-nistsin, mazursun!» Bekir, nârayı tutamaz:

«— Aşk olsun imanım!» Fakat o anda ağlamaya başlar: «Sana eza ettim, sana cefa ettim... Bunu sormamalıydım, affet beni!»

Yunus Hoca az evvel ne kadar zordaysa, şimdi o kadar üzüntüdedir:

«— Ah Bekir, Bekir!» der, «Mazursun, mazursun!»

Bir başka gün Harabî, Dehşetî'nin medresesi önünden geçmektedir. Dehşetî, kapının önünde sanki Bekir'i bekliyor. Görünce sorar:

«— Bekir, nereye gidiyorsun?»

Bekir, gözleri yaşlı, gönlü mahzun cevap verir:

«— Dem almaya!»

Dehşetî başını sallar:

«— Bekir, sen adam olmayacaksın, olmayacaksın vesselâm!»

Bekir, yol üstünde durur, Dehşetî'ye, yaralı bir ceylanın melâliyle bakar ve bir koşma okumaya başlar. Şöylece bitirir:

Gayrıyı gönülden sileydin Harab
Ölmeden vatana geleydin Harab
Kemahu ve Hakkı bileydin Harab.
Sana da açılırdı vuslat kapısı.

Dehşetî, onu üzdüğünden ötürü pişmandır. İşi bir şaka ile kapatmak ister:

«— Sen ümmîsin be, Bekir, bunları nereden bulup söylüyorsun?»

Harabî'nin bir kere boynu büküldü ya... Artık hüznü dağılmıyor; sadece: «Doğuştan efendim, doğuştan!» diyor.

O zaman Dehşetî elini cebine atıyor, çıkardığı paraları Uzatıyor:

«— Al Bekir!» diyor, «İster deme ver, ister gama! Ama benim yüzüme öyle melâlle bakma!»

Deli Bekir değil, Velî Bekir

1877 yılında Afyonkarahisar büyük bir yangın geçirdi. Şehirli, bu yangına sebep olarak tutucuların, Harabî ile Türabî'ye hücum etmelerini gösteriyor, alevler bir evden bir eve atlarken «Ah! Ah!» diyordu, «Bunlar alev değil, rintlerin, kalenderlerin âhıdır!»

Böylece, Afyon'da olagelen her iyi veya fena şey şu veya bu türlü Türabî ile Harabî'nin omuzlarına yüklene yüklene ortalık o hale geliyor ki artık Bekir'imiz bu halden usanmış, yıkılmıştır.

O ki zaman zaman kendisinden bile bıkınlık duyan, kendi kendine ağır gelen bir insan... Bir de âlem halkı tarafından, bir o yana bir bu yana çekiştirilmek ona büsbütün ağır geliyor.

Türabî'nin onu Afyon'dan Sınırköyü'ne yollaması işte bu demlere düşer. Doğrusunu söylemek gerekirse Harabî'nin gönlünde kendisini bir türlü anlayamayan bu şehre karşı biraz isyan, biraz kırgınlık vardır. Âdeta şehirden küskün çıkar.

Sınırköyü Bekir'in hayatında önemli bir duraktır. Orada hayatının cünun devri bitmiş, sukûn devri başlamıştır. Bütün köy halkı, bu sakin, bu tatlı, bu güler yüzlü dosta hayrandır. Aydın yüzü bir yerde görüldü mü oraya neşe, bereket, huzur yağıyor. Bekir'in keskin dili yumuşamış, zehir gibi hicivleri, yerini tatlı, zarif şakalara bırakmıştır. Artık adı Deli Bekir değil, Baba Bekir, yahut Derviş Bekir'dir.

Bir Sınırköy'lüye Deli Bekir diyin, «Bizim köyde böyle kimse yok!» diyor. Gerçekten, Sınırköyü'ne Deli Bekir değil, Velî Bekir gelmişti.

Baba Bekir, karıncadan Süleyman'a, her yaradılmışla hoştu. Cümle âlemle barış-görüş olmuş, dostluk tutmuştu.

On beş köpeği vardı. Her birine, sevmediği, memlekete zararlı gördüğü insanların adını vermişti. Bu isimlerin çoğu, Afyon'un Ermeni zenginlerine aitti. Köpeklerine et bulur, bazen, eskicilikten kazandığı parayla ucuz bir öküz alır, onu yedirirdi. Pay zamanı hayvanlar sıra sıra beklerler. Bekir herbirini adıyle çağırır, etini önüne atardı. Bu köpeklerin bir gün bile sırayı bozduğu, hır çıkardığı görülmedi.

Harabî'nin Afyon'u bırakışından sonra Türabî çok yaşamıyor, ölümünden sonra kadrini bilen Afyon'lular «Ah!» diyorlar, «Ah! Türabî'siz Karahisar harap ve türap olmuş bir diyara döndü».

Bekir ise, kanadı kırılmış bir kuş gibi, boynu bükük, artık şakadan, alaydan çok ölümden söz açıyor. Korkuyla, yeisle değil, âdeta şevkle... Bir gün diyor ki:

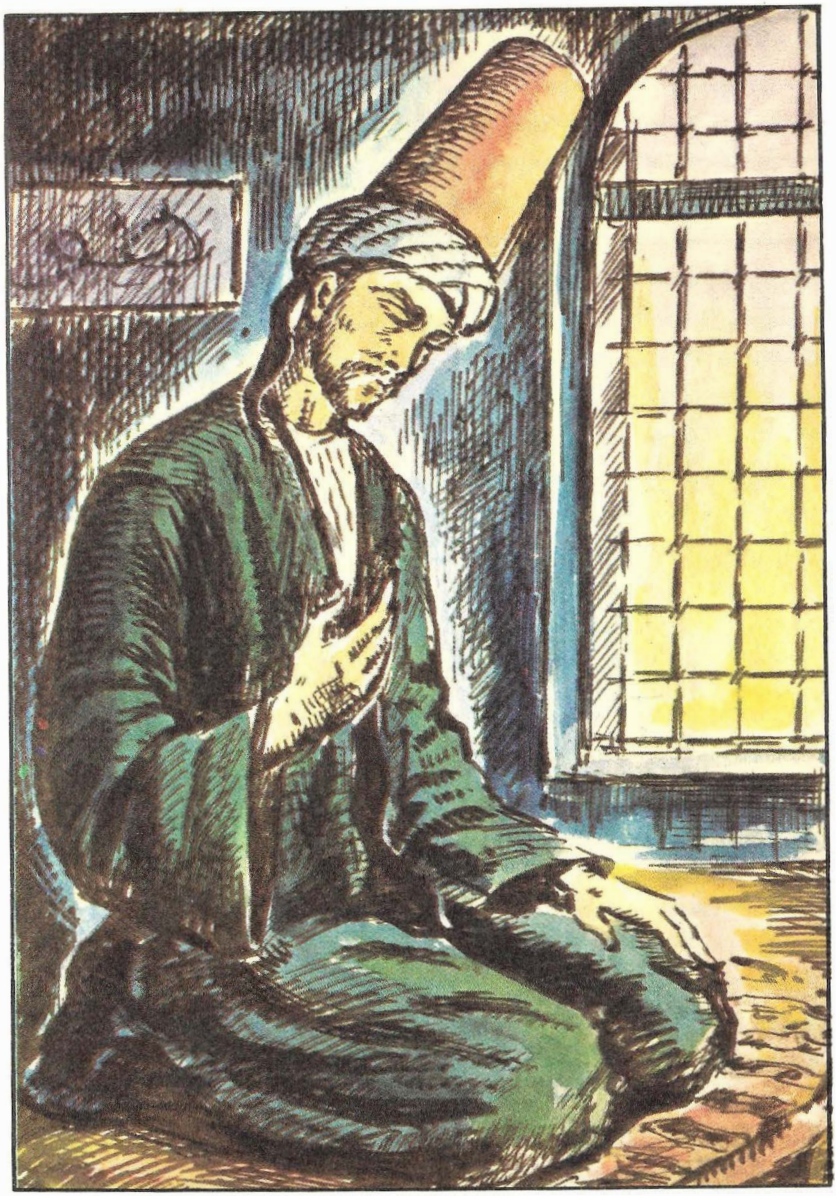
«— Ben öldükten sonra kabrimi açın, cesedimi bulamazsınız. Benim ruhumu taşıyan vücudu hangi toprak çürütecek?!.»

Bu söz, yabana atılır, kolayına hazmedilir bir söz değildi elbet!

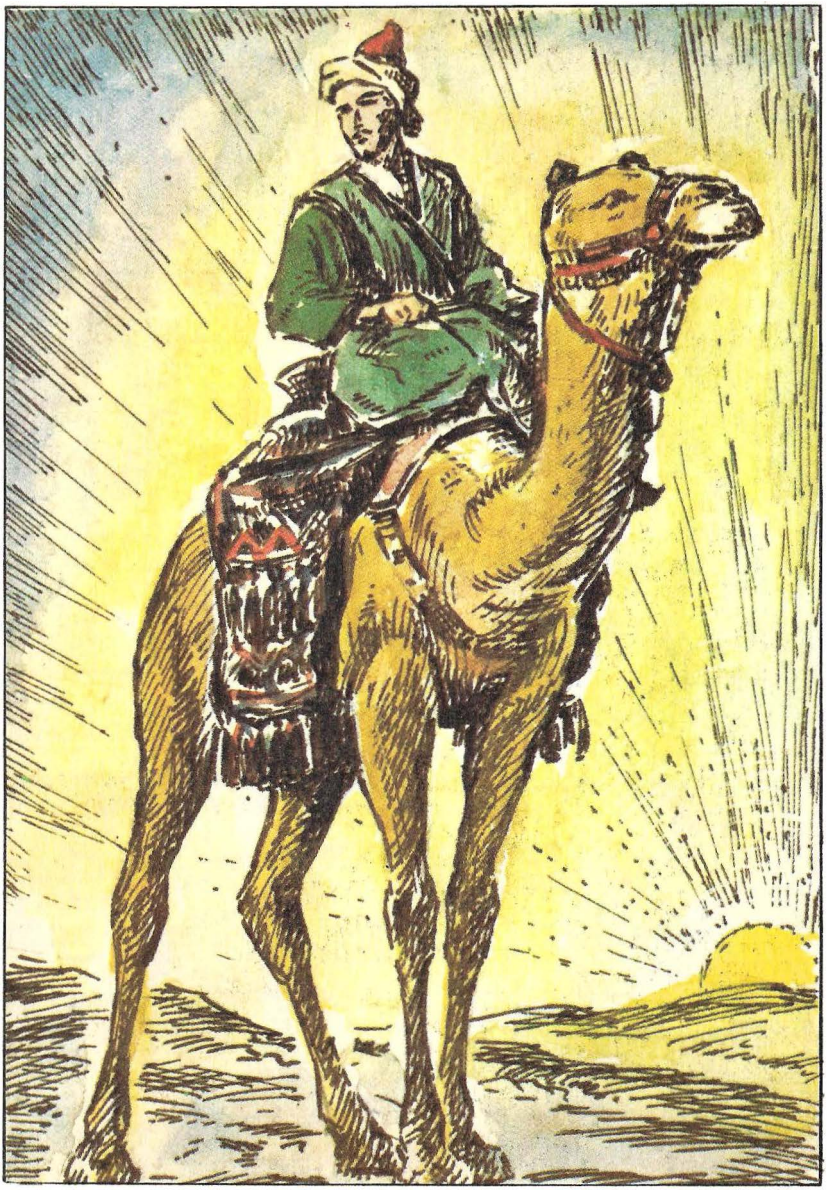
Derler ki, Bekir öleceği vakit, gününe, saatına kadar kesin olarak biliyordu. Birkaç gün evvelinden bunu Sınırköy'lülere, alıştıra alıştıra haber vermeye başladı.

Bir cuma günü, Harabî cuma namazından sonra Sınırköyü'nün imamını yanına çağırarak ona, Afyon'lular arasında sonradan pek ünlü olan ölüm destanını okumuş. Bu destan «Tavsalayıp durma kazanımı yak» diye başlıyor. Destanı bitince «İmam efendi!» demiş, «Şahinoğlu gelmeden cenazemi kaldırma».

Derviş Bekir hasta değildir ama, yataktadır. Zaman zaman başını kaldırıp: «Hadi be Şehinoğlu!» diye Anbanaz köyündeki sadık dostu ve müridini çağırmaktadır. Âdeta Azrail'in ondan evvel geleceğine dair içinde bir korku var. Fakat Şahinoğlu Derviş Bekir'e vaktinde yetişiyor. O da her şeyi bilmektedir. Yatakta iki dost sarmaş dolaş oluyorlar. Şahinoğlu kendisini tutamamış, ağlamaya başlamıştır. Bekir, Şahinoğlu'nun dizine yatıp, orada ruhunu Allah'a teslim ediyor. O ruh ki kalıbına dar gelmiş ve bu yüzden dur durak bilmeden yanmış, yakılmıştı. Ruh bedeni terk edip aslına gidince onu taşıyan kalıp da rahat bir nefes alıyor, son nefes!

Şeyh Galibin çilesini doldurup hilâfet aldıktan sonra sikkesine destar kuşandığının resmidir.

Bayezid-i Bestamînin torbasının içindeki karıncaları yerine götürmek için geri döndüğünün resmidir.

BAYEZİDİ BESTAMÎ

ANTAKYA'nın Kırıkhan ilçesinin Alaybey köyünde bir velî yatar. İskenderun'dan Antakya'ya giderken, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferin'de durak yaptığı Belen'i geçince yol birden müthiş dönemeçlerle 600 metre kadar aşağı düşer ve ovada ikiye ayrılır. Bir yön Antakyaya, bir yön Kırıkhan'a doğrudur. Biz, Kırıkhan yolunu tutalım ve bu şirin yerde bir an karar kıldıktan sonra yolumuza devam edelim. Bu yol, yine çatallanacak ve sonra ikiye ayrılacaktır: Bir kol Reyhanlı'ya, bir kol Alaybey köyüne!

Alaybey köyü, sırlı, tarihî hatıralarla dolu eski bir köydür. Köyün başlıca ziynetini Mürseloğulları'ndan kalma bir cami teşkil eder. Elbette bu camiyi görmek Alaybeyi'ne gelmişken orada iki rekât sefer namazı kılmak gerek.

Caminin içinde önce Mürseloğulları'nın türbesini göreceksiniz, sonra da bir evliya makamını!

Bu evliya, Şark'ın din ve tasavvuf edebiyatında çok önemli bir yeri olan Bayezidi Bestamî'dir. Adından da belli, Bestam'lı; orada doğmuş, orada Hak rahmetine ermiş ama, insanların sevgisi Bayezit'e bir makamı, bir durağı az gördüğü için Alaybey köyüne de getirmiş, bir başka makam kurmuş.

Mademki kurmuş, mademki Alaybey köyünü Bayezit'in kutsal anısına lâyık görmüş, halk sevgisine olan saygımızdan, biz de bir an bu konuda karar edelim: Kimdir Bayezit? Kimdir bu yüzyıllar boyunca hükmederek adını dillerden düşürmeyen?

Asıl adı Tayfur'du, künyesi Bayezit'ti. Bilgin, erdemli, adaletli bir babanın 3 oğlundan ortancısı ve 3 oğlun seçilmişiydi. Hicret'in 88'inci yılında Bestam'da doğduğu söylenir.

Yedi yaşına geldiği zaman yüzünde Hak nuru o türlü tecelli etmişti ki her gören bu tecellinin hayranı olurdu. Evinin önündeki sokakta çocuklarla oyun oynar, fakat bu oyunun en kızıştığı za-

man birden Tayfur çocuk her şeyi bırakarak köşenin başındaki camiye koşar, orada vaaz veren vaizleri dinlerdi.

Bir gün devrin büyüklerinden biri çocuğun bu halini görerek: «Fesüphanallah!» dedi. «Bu çocuk zamanının en büyük velîsi ve sahibi olacak, bunu açık-seçik görüyorum!»

Tayfur çocuğun anesi, bu müjdeyi duydu, uyandı, iyi yürekli, olgun, dolgun bir kadındı. Çocuğunun gerçek yüzünü görüyor, ona ne türlü davranacağını biliyordu.

Memleketin en ünlü, en ileri hocalarına Tayfur çocuğu götürdü. O, duyduğunu bir defada kavrıyor, hocalarına akıl almaz derecede ağır sorular soruyordu.

Bir camide bir hafız «Lokman» suresini okuyordu. Tayfur, güzel sesli hafızı dinledi, dinledi ve yaşından beklenmeyen düşüncelere vardı.

Sonra koşa koşa evine giderek kendisini annesinin kolları arasına attı. Hem ağlıyor, hem yalvarıyordu. Anne, çocuğun bu heyecanlı haline şaşmakla birlikte, sakin olmaya gayret ederek: «Ya Tayfur! Nen var söyle bana?» diye sordu.

Tayfur çocuk anlattı:

«— Az evvel camide Lokman suresini dinledim. Allah kullarından ya kendisine veya analarına hizmeti istiyor. Acaba benim gücüm hem sana, hem O'na hizmete yetebilecek mi? Ya bir kusur eder, ya sizlere olan borçlarımı yerine getiremezsem?

Tayfur çocuğun annesi, yavrusunu bağrına bastı. Güzel gözlerindeki yaşları dudaklarıyle kuruladı:

«— Ya Tayfur!» dedi, «Ben seni Allah'a bıraktım! O'na bildiğin gibi kulluk et, O'na hizmet et, üzülme!»

Ey eksiği ve fazlası olmayan!

Bayezit büyümüş, gelişmiş, herkesin saygı gösterdiği, sevgi duyduğu bir genç olmuştu.

Yedi yaşında nasılsa şimdi de öylece anası üstüne titriyor, onun bir sözünü iki etmiyordu. Gerçekten, devrinin en büyük evli-

yası olarak Hak rahmetine erdiği zaman, kendisini rüyada görenler ona soracaklardı:

«— Ya Bayezit! Sen bu ulu makama nasıl erdin, ne yaptın da Allah'ın bu derece makbulü oldun? Hangi hayır seni seçilmişlerden yaptı?»

O zaman, Bestam'lı Bayezit kendisine bu soruyu soranlara şöyle anlatacak:

«— Soğuk bir kış gecesiydi, anam uykudan uyanmış, —Ya Tayfur, susadım, bir bardak su ver de Rabbim de senden razı olsun— demişti. Testiye uzandım, içinde bir damla su yoktu. Hemen dışarıya, çeşmeye vardım. Su getirdim. Yol biraz uzaktı, ben dönünceye kadar, annem yeni baştan uyumuş.

Uyandırmaya kıyamadım, bir elimde testi, bir elimde bardak, anam uykusunu tekrar açıncaya kadar başucunda bekledim.

Uyandı, —Tayfur, su ver!— dedi. Lâkin soğuktan testi elime yapışmıştı. Çekince, avucumun derisini de aldı götürdü. Bu hizmet anamın gönlünü hoş etmiş olmalı ki anam: —Rabbim, Rabbim! Ben Tayfur'dan hoşnudum sen de ondan hoşnut ve razı ol!— diye dua etti. Bir makama varmışsan bu dua ve rıza ile vardım!»

Gerçekten Bayezit böyle bir velîydi. Ana ağzından çıkan her kelâmı Tanrı kelâmı bilir, iki ettirmezdi. Bir gün, kapıyı kapayıp evden çıkarken, annesi: «Oğlum, kapıyı yarım açık bırak» demişti de anasının sözünü yerine getirip yarım açık bırakabilmek için uzun uzun uğraşmıştı.

Bestam'lı Bayezit, başka insanları öne alıp kendisini yok farzetmekte o kadar ileri gitmiş, o kadar incelik göstermişti ki onun şu duası yüzyıllar boyunca, bu yolun yolcuları, tarafından ibret ve hayretle söylenegeldi. O, geceleri, ulu kubbelerin altında Rabbiyle başbaşa tek ve tenha kaldığı demlerde şöyle yalvarıyordu:

«— Ey eksiği ve fazlası olmayan! Ey âlemlerin rahmeti! Benim vücudumu öyle büyüt, öyle büyüt ki cehennemini sadece ben doldurayım ve orada yanmak için benden başka hiç, ama, hiç bir kuluna yer kalmasın. Senin cehenneminde cümle günâhkârların yerine ben yanayım».

Bu mertebeye vardığı zaman bir kul Allah'ına nasıl sözünü, nazını geçirirse, o da öylece Hakkın latif bir tebessümü olmuştu.

Bir gün, yine Rabbiyle halvet olmuştu. Gözlerinden sel sel inen yaşlar yerleri ıslatıyordu. Güzel dudakları aşk ve iştiyaktan şerha şerha yarılmıştı. Bestam'lı Bayezit fısıl fısıl konuşuyordu:

«— Allahım, Allahım! Beni öfkelendirme! Ne kadar merhametli, ne kadar rahîm ve kerîm olduğunu kullarına ilân ederim! Sonra sana ibadet edecek kimseleri bulamazsın!»

Bu nazlanış, bu yakarış şüphesiz hiç kimseninkine benzemiyordu, benzeyemezdi. Çünkü Bestam'lı velî herkesten ayrı, herkesten başka türlü bir insandı. Seçilmişti, sevgiliydi ama, buna hak kazanmış, buna gerçekten lâyık olmuştu. Kıldığı namaz, yaptığı ibadet, aldığı nefes Hak namına ve Hak yolunaydı.

Aşkta kendinden geçişi, ibadette kendisiyle savaşı o kadar ileri götürmüştü ki o namaz kılarken yanında bulunanlar göğüs kemiklerinin çatırtısını duyarlar, hayret ve dehşet içinde kalırlardı. Onun şahit olduğu azamet ve heybet o derecede büyüktü. Ama bu görüş onu gururlandırmamış, aksine kendisini her zaman insanların en küçüğü, en değersizi olarak kabullenmesine sebep olmuştu.

Sana yol nice olur?

Bestam'lı Bayezit'in bir gün rüyasında, Allah'ın huzuruna vardığı ve: «Ey âlemlerin Rabbi olan güzel Allahım! Sana yol nice olur?» diye sorduğu anlatılır.

Bestam'lıya Rabbi kısa bir cevap vermiştir:

«— Vücudundan geç! Yolun budur».

Kısa ama, gücün gücü... Bir «Vücudundan geç» demek her kişinin kârı değildir; dedikleri gibi, er kişinin kârıdır.

Hoş, Bayezit vücudundan geçmesydi, yani kendisi için değil, başkaları için ve Allah adına, Allah yolunda yaşamayı bilmeseydi Rabbi ona böyle hitap eder miydi?

Onun, pek ünlü ve pek tatlı hikâyelerinden biri, elbette bilirsiniz, zamanında kutupluk makamının ümmî bir demirciye verilmesi üzerinedir.

Bestam'lı Bayezit'in devri keşif ve keramet sahibi erlerin, bilginlerin ve erdem sahiplerinin ortalıkta dolaştığı bir manevî bereket devridir. O devrin kutbülaktabı, yani manevî sahibi, dünyadan göçmüş, yerine bir yenisini seçmek gerekmiştir. Ümmî bir demirci ustasının bu makama getirilmesi herkes gibi Bayezit Velî'nin de hayretini uyandırmıştır.

Bir gün, Bayezit: «Gidip, örs başında demir dövmekten başka hiç bir kârı olmayan şu demirciyi göreyim» der.

Demirci misafirini büyük bir sevinçle karşılar, ikram eder, ellerine sarılır, öper, «Bana dua et» diye yalvarır. Demirci keşif ve keramet kapılarını çalmadığı için kendi kendisinin mertebesinden haberi yok. Bayezit Velî aynı heyecanla onun ellerine uzanır ve: «Asıl» der, «Ben senin ellerinden öpeyim de sen bana dua et!»

Ümmî demirci kan çanağı ibi kızaran gözlerini misafirine çevirerek uzun uzun baktıktan sonra fısıldadr:

«— Ah! Benim sana dua etmekle içimdeki dert hafifleyebilseydi...»

«— Ne derdin var? Söyle de dermanını dileyelim!»

«— Acaba kıyamet gününde şu insancıkların hali ne olacak? Bunu düşünüyor ve başımı yastığıma rahatça koyamıyorum».

Demirci böyle dedi ve yana yana ağlamaya başladı.

O anda Bestam'lı Bayezit'in içinden bir ses dalga dalga yükseldi:

«— Bu, nefsim, nefsim! diyen hodbinlerden değil, ümmetim, ümmetim! diyen âşıklardandır».

Bu ses üzerine Bayezit, o ümmî demirciye kutupluk makamının neden verilmiş olduğunu anlar oldu.

Dükkândan bir türlü ayrılamıyordu. Oturup saatlarca sohbet ettiler ve Bayezit dostlarına şunu tekrar tekrar söylemekten zevk aldı: «Yıllar yılı elde edemediğim manevî mertebeleri o sohbet sırasında uçar gibi aştım. Gönlüm Allah'ın feyziyle doldu. O zaman iyice anladım ki kutupluk sırrı başka bir sır. İlimle, erdemli ibadetle elde edilir iş değil, ancak Allah vergisi!»

Ümmî demirci kendi kendisinin ululuğundan habersizdi de acaba Bayezit Velî haberli miydi?

Onun, karıncalar hakkında çok güzel, çok ibretli bir hikâyesi vardır ki mânâda, demircinin gözyaşı neyse onu ifade eder.

Bestam'lı hac dönüşü, Hemedan'a uğramıştı. Oranın pazarından ünlü bir çiçeğin tohumunu aldı. Gezdiler, tozdular, Bestam'a doğru hayli yol aldılar. Bir ara, Bayezit Velî tohum torbasının ağzını açtı ve gördü ki tohumların içinde bir alay da karınca var. İçi cızz... etti, sızım sızım sızlamaya başladı. Nihayet dayanamayarak devesini kervanbaşının yanına sürdü:

«— Ben geri dönüyorum!»

«— Aman ya sahip! Neden?

«— Hemedan'dan aldığımız tohum torbasının içi karınca dolu. Onları yuvalarından ayıramam. Buna hakkım yok. Ben dönüyorum!»

Bayezit döndü. Dünya onun adını unutamıyorsa bu adaletli duygusundan, vefasından ve Rabbinin istediği gibi kendi nefsinden geçerek başkaları için yaşamanın yollarını ve sırlarını bilmiş olmasındandır.

«Ey Bestamî, bize ne getirdin?»

Rivayet ederler ki Bayezit oluş çağlarında 313 üstada hizmet etmiş ve her birinin manevî mertebesini daha ilk temasında aşmayı başarmış. En son durağı Caferi Sadık imiş. Bayezit Caferi Sadık'a o kadar sadıkane ve âşıkane hizmet etmiş ki cemi cümle bu davranışa gıpta edermiş.

Artık Caferi Sadık'ın da ona vereceklerini verdiği bir demmiş. Erenler meclisi kurulmuş, sohbet oluyormuş. Caferi Sadık: «Ya Bayezit!» diye seslenmiş, «Dışarıda tâkın üzerinde bir kitap var, onu bize ulaştır».

Bayezit biraz hayretle sormuş:

«— Hangi tâkın? Ben dışarıda bir tâk olduğunu bilmiyorum».

Bu defa hayret sırası Caferi Sadık'a gelmiş.

«— Bunca yıldır hizmetimizdesin de dışarıdaki tâkı bilmiyor musun?»

Bayezit gülmüş:

«— Ey sultan! Ben bu huzura tâkı ve revakı görmeye gelmedim ki...»

İşte bundan sonra Bestam'lıya aydınlatma görevi verildiği; Caferi Sadık'ın: «Oldun artık sen... Aydınlatma görevine başla artık» diyerek, doğduğu şehir olan Bestam'a gönderildiği söylenir. Bayezit'in aşikâr tecellisine herkes ışığa gelen pervaneler gibi koşuşmuştur. Tabiî, gelenler türlü türlüdür. Kimi onun varlığını keramet bilir, kimi de kerametlerini görmek diler. Böyleleri için Bayezit'in cevabı şudur: «Biz, keramet ve harikalarımızı filân müridimize terk ettik, merak edenler gidip onda görsünler».

Merak edenler gidip o müridi bulurlar. Bir dağda koyun otlatmaktadır. Koyunlara kurtlar bekçilik eder. Çobana bulutlar çadır kurar, güneşten onu esirger. Görenler, Bayezit'in huzuruna koşup: «Senden delil istemekle seni değil, kendimizi küçük düşürdük, bizi hoş gör, affet!» diye yalvarırlar...

Bestam'lı Bayezit böyle bir ermiştir. Lâkin bu derece ulu diye ecel gelip onun kapısını çalmayacak mı? Ne gezer! O zengine, fakire, engine, yükseğe bakmaz ki... Şairlerimiz güzel demiş, bu dünya «evliyalar alanı» dünyadır.

Bayezit Velî can emanetini Hakka teslim ederken şöyle sızlanıyor:

«— Yarabbi! Seni bir kere olsun lâyıkıyle söyleyemedim, bilgisizliğimden! Sana bir kere bile lâyıkıyle tapamadım, uzaklığımdan!»

Bu, O'na doyamamanın, kanamamanın ifadesinden başka bir şey değil. O bilemediyse bizler ne biliyor, nasıl biliyoruz?.. O uzaksa bizler uzaktan da uzağız, varın ötesini düşünün ve hesap eyleyin...

Halbuki Allah bu sevgili ve seçilmiş kullarına vaatlerde, iltifatlarda bulunmuş: «Ben size şahdamarından daha yakınım» diye müjdelemişti. Fakat şu bir gerçek ki Allah'ın sevgili kulları Allah'tan herkesten daha çok korkuyorlar, uzaklıktan herkesten daha çok ürküyorlar.

Ancak, ünlü meseldir, bilirsiniz: Kim ki ben yakınım der, o uzaktır. Ve kim ki uzak görünücüdür o, O'nun varlığında erimiş gitmiştir.

Yine, büyük velilerden birinin bir sözü vardır: «Sofi» der. «Ancak şöyle sofi olur ki yer onu kabul etmesin, gök onun üzerine gölge vermesin, halk onu istemesin ve onun her işte başvurduğu sadece Allah olsun...»

İşte Bayezit, Hakka ecel borcunu böylece ödeyen ululardan bir ulu. Bu dünyadan çekilmesi, görenleri olduğu kadar onu sadece duyanları da incitti, üzdü, ağlattı. Fakat, değil mi ki evliyalar alan dünyayı bu... Ecel kervanına herkes gibi ulular da katılacaktı.

Bayezit öldü... Dostlarından biri, bir gece onu rüyasında gördü, aşk ve iştiyakla ellerine sarılarak sordu:

«— Ne yaptın, halin nicedir?»

Bayezit gülümsedi:

«— Elhamdülillâh!»

«— İlk gece... Bilirsin ben korkarım... İlk geceyi nasıl geçirdin?»

Bayezit yine gülümsedi:

«— Bana» dedi, «Ya Bestam'lı Bayezit, bize ne getirdin?» diye sordular. Ben de cevap verdim: «Ey kerem sahipleri! Bir dilenci bir padişahın huzuruna gelince ona ne getirdin, diye sormazlar, dile bizden ne dilersen, derler!» Sözüme Tanrı cevabı erişti: «Doğru söylüyor, doğru söylüyor».

MADERİ MEVLÂNÂ

BUGÜN Karaman'dayız. Az yollar aşmadık, az geçitler geçmedik. Ama ne gam! Geldiğimiz yer güzel, nurlu, bereketli bir belde. Yolların tozlu, geçitlerin güçlü olmasına bakmayın. Hiç bir güzellik yoktur ki güçlüklerin, çilelerin ardında gizlenmiş olmasın. Hem, dünden bugüne ne gördük? Başımızı şu taraftan bu tarafa çevirirmişçesine dün bitti bugün başladı.

Bugün, Karaman'da ünlü bir kadın evliyanın rahmetli huzurundayız. Maderi Mevlânâ, yahut Mader Sultan diye anılan bu kadın velî, adından da anlaşıldığı gibi Mevlânâ'nın bahtlı, kutlu annesi, Sultanül Ulemâ Bahaeddin Velet'in şerefli karısıdır.

Bu hikâye uzun bir hikâye... Bu hikâyenin bir ucu Belh'te, bir ucu Konya'dadır. Bir ucu ezelde, bir ucu ebeddedir. Nereden açıldı, kim açtı bilinmez ki... Ben böyle ateşten ateş, güzelden güzel hikâyelerin üzerindeki sırlı perdelere dokunmak istemiyorum. Zira bir kere elim o örtülerin altında demlenen gerçeklere değince ne sözün ardı arkası geliyor, ne ateşin!

Benim niyetim Mevlânâ'nın soylu soplu hanımı Kerra Hatun'dan bir iki hatıra, bir iki latife düşürerek işi tatlıya bağlamaktı. Ama, kâğıdı kalemi elime aldığım dem Maderi Mevlânâ'yı, o güzel sultanı karşımda görür gibi oldum. Sanki kaşlarını çatmış, beni ayıplıyor: «Yakışır mı sana?» diye soruyordu. «Yakışır mı sana sırayı töreyi bozmak? Ben ki ululuğunu dünyanın kabul ettiği Bahaeddin Velet gibi bir sultana kadınlık, Mevlânâ Celâleddin gibi dünyanın binde bir dudak değdirdiği bir âşığa analık etmişim... Beni atlayıp da nasıl geçersin, gelinlerimden, torunlarımdan söz açarsın?»

Gerçeklerin önünde hangi baş eğilmeden durabilir? Kalemim, kâğıdımın üzerine dünden yazılmış olan «Kerra Hatun» yazısı üze-

rine bir çizgi çekti ve yerine gizli bir utançla «Maderi Mevlânâ» yazdı.

Belh emîri Rükneddin'in dünyalar güzeli kızıydı. Adı Mümine Hatun konulmuştu. Adı gibi imanlı, yüzü gibi ahlâkı da güzel, nazlı, narin bir emîr kızıydı. Aynalar onu gördükçe iç çeker: «Ah! N'olur» diye sızlanırdı. «N'olur, bir kusuru olsa da yüzüne vursak!»

Günün birinde, Belh'in en bilgin, en görgülü, mânâ göklerinin tek uçucusu Bahaeddin Velet bu kızı istedi. Düğün, dernekle evlendiler. Bütün memleket bu birleşmeden mutlu sonuçlar umuyordu.

İlk çocukları Alâeddin, bir yıl sonra doğdu. Mümine belki gençliğinden, belki cahilliğinden, bu ilk çocuğun kademiyle öyle pek kademlenemedi, pek bir şey anlayamadı.

Ama ikinci hamileliğinde her şey değişmişti. Güzel anne, bu «gelen»in bir başka gelen olduğunu içine düşen bir ateşle hemen anladı. Çocuk 9 ay annesini bir cennet bahçesinden bir cennet bahçesine gezdire gezdire oyaladı. Mümine Sultan bu ayların nasıl geçtiğini hemen de hiç bilemedi. Zevk dünyalarında yüzüyor, bereket göklerinde uçuyordu.

Bir sabah vakti sancılarla uyandı. Doğum bu sefer ona tatlı bir rüya gibi geliyordu. Hem 9 aydır beklenen yolcuyu merak ediyor, hem canından, teninden onu ayıracağı için üzülüyordu.

Gene bir oğlan doğurmuştu. Gerçekten de, gelen, kimselere benzemiyordu. Onu atlas kundaklara sardılar, babasının kucağına verdiler. Bahaeddin Velet, kolları arasındaki bu emanetin azametinden titriyordu. Güzel kadının yanına geldi ve ona şükranlı duygularla şöyle dedi:

«— Oğlumuz Celâleddin sana da, bana da kutlu olsun. Onu evvel Allah'a, sonra sana emanet ederim, o şimdiye kadar doğmuş çocukların hemen de hiç birine benzemez!»

Sonra.. göç başlar. Bahaeddin Velet ve sadık müritleri diyar diyar gezerek eskilerin Lârende dedikleri Karaman'a geldiler. Bu, yıllar süren bir hikâyedir.

Mümine Sultan Lârende'de Hakka yürür, ardından da oğlu Alâeddin!

Bugün bu mübarek ananın türbesi yüzlerce, binlerce Anadolu'lu tarafından ziyaret edilmektedir... Maderi Mevlânâ'ya varmamış bir Orta Anadolulu kadın hemen de yok gibidir. Evet! Ziyaretçileri, daha çok kadınlar. Huzuruna varır, baş eğer, niyaz ederler. Ne dertleri, ne istekleri varsa bir bir sayar döker, yardımını isterler ve derler ki:

«— Sen iki ulu ere hizmet etmiş bir ulu kadınsın. Kadın olabilmenin de, ana olabilmenin de sırlarına ermişsin; onun için, halden anlar, halimle hemhal olursun».

Evet, böyle derler... Onun rahmet ve şefkat dolu huzuruna ben de vardım. Ona söyleyecek nelerim vardı! Yol boyu aklımda neler, neler sıralamış, neler, neler istemeyi kurmuştum! Maderi Mevlânâ'dan içeri girdim, tüm aklımdakileri unuttum. Ne bir şey isteyecek dilim, ne ona uzanacak elim vardı. Ortalık sadece ve sadece onunla doluydu. Ana ve kadın olarak dünyaya sebil sebil sevgi dağıtan onunla!

SULTANÜL ULEMA

«ÂRİFLERİN Menkıbeleri» adlı o tatlı kitabıyle yüzyıllardan beri Doğu dünyasının gözünü, gönlünü aydınlatan Ahmet Eflâkî şöyle yazar:

«Derler ki, Belh diyarında bulunan ve Tanrı'dan korkan istidatlı 300 müftünün hepsi, bir cuma gecesi Muhammed Mustafa Hazretleri'ni rüyada gördüler. Şöyle ki: Bir sahranın içinde çadır kurmuştur, içine de bir yaygı sermiş ve yastık koymuşlardı. Peygamber o yastığa yaslanmıştı. Baha Velet de onun sağ tarafına oturmuştu. Arkada kalan müftüler ve bilginler de, uzakta, edeple diz çöküp oturmuşlardı. Peygamber bu din ulularına: —Bugünden itibaren Baha Velet'e Sultanül Ulema diyiniz ve öyle hitap ediniz— buyurdu.

«Sabahleyin, Belh'in bütün bilgin ve müftüleri söz birliğiyle Baha Velet'in müridi ve kulu oldular. O asil insan, daha onlar anlatmadan gördükleri rüyaları kendilerine söyledi».

Ondan sonra Baha Velet Horasan ülkesinde ve Diyarı Rûm'da Sultanül Ulema diye tanındı ve anıldı.

Baha Velet, Belh'in en namlı bilginlerinden biri olan Celâleddin Hüseyin Hatibî'nin oğludur. Rivayetler annesinin Harzemşahlar'dan olduğunu söyler.

Baha Velet iki yaşındayken babası ölmüş, çocuk Sultan annesi tarafından büyütülüp yetiştirilmişti. Bu anne, gerçekten her bakımdan sultandı.

Baha Velet, bir gün, oyun için girdiği babasının çalışma odasında duvarlara kadar yükselen kitapları incelerken annesi onu kucağına aldı ve: «Beni babana bu ilimleri ve bu hikmetleri bildiği için vermişlerdi» dedi.

Baha Velet bu sözü hiç unutmadı, kendisini ilim ve hikmet yoluna verdi. Akıllı ve nurlu bir insandı, neye el atsa onu elde

ediyordu. Yeter derecede büyüyüp geliştiği zaman Harzemşah soyu onu padişahlık tahtına oturtmak istediler ama Baha Velet bunu kabul etmedi. O, tahtını da, bahtını da ilim ve irfan ufuklarında istiyordu.

Üç yüz ünlü müftünün gördüğü rüyadan sonra Baha Velet'in velâyetinin zuhuru ve kerametleri Horasan ülkesi içinde yayılınca, «içtihadı, Tanrı'dan korkması, dindarlığı, günahtan sakınıp korunması, Peygamber'in şeriatına bağlılığı, doğruluğu, doğru sözlülüğü, kullara doğru yolu göstermesi, daveti ve öğütleri dikkati çekecek bir hale gelince» dedikodular, hasetler, korkular ve kıskançlıklar da başladı.

Çünkü, Allah'tan başka hiç bir şeyden korkmayan Baha Velet mimbere çıkıp vaaza başladığı zaman, ister hükümdar olsun, ister bilgin, yüzüne aynayı tutar, herkesin gerçek kimliğini ortaya çıkarırdı. Hele söz sırası Fahreddin Razî veya Muhammed Harzemşah'a gelmişse onların bid'atçılığını açıklamaktan hiç çekinmezdi. Eh! O söyler de başkaları durur mu? Onlar da söz torbasının ağzını açtılar, hünkâra gidip: «Halk Baha Velet'e öyle bağlandı ki artık ne size, ne bize itibar etmez. Yakında sizin tahtınızı elinizden alacak, halkı ayaklandıracak» diye, kışkırttılar.

Bu haber üzerine pek üzülen, pek sıkılan Muhammed Harzemşah başhassını Baha Velet'e gönderdi. Eline de Belh şehrinin altın anahtarlarını verdi ve dedi ki: «Şeyhimiz eğer kabul ederse, bugünden, padişahlık, ülkeler ve askerler onun olsun. Bana da başka bir ülkeye gitmek için izin versin. Çünkü bir ülkede iki hükümdar olmaz!»

Bu haber Baha Velet'i son derece üzdü. Çünkü onun asla böyle bir amacı yoktu. O da hükümdara haber göndererek dedi ki: «Bu dünyanın fani ülkeleri, askerleri, hazineleri, taht ve talihleri padişahlara yaraşır. Biz dervişiz. Bize memleket ve saltanat uygun düşmez. Biz gönül hoşluğuyle sefer edelim de Sultan kendi dostlarıyle burada kalsın».

Belh'ten Diyarı Rûm'a

Belh'ten çıkanların ilk konağı Nişabur oldu. Develer yükü kıy-

metli kitap, dünyalar değerinde dostluk duygusu bu yolculuğun iki zengin alemiydi. Sultanül Ulema'nın Nişabur'da kalacağını sananlar yanılmışlardı. Kervan bu ülkede bir süre dinlendikten sonra Bağdat'a yöneldi.

Şehrin bütün büyükleri, devlet ricali, âlimleri, sanatkârları onu karşılamaya gelmişlerdi. Saraylar, büyük medreseler, zengin konaklar Baha Velet'e kapılarını açtı. Ama o, Bağdat'ta da fazla kalıcılardan değildi. Bağdat'ın en büyük camisinde Besmele'nin bir ay süren yorumunu yaptı, yorum bitince hurçlar gene bağlandı, yükler yeniden yüklendi, kervan gene yola koyuldu.

Sultanül Ulema'nın şöhreti, her gittiği yerde biraz daha artıyor, onu tanımak, görmek şerefine erenler görmeyenlere bu şerefi anlatmak ve nakletmek yolunda heyecan ve dikkat sarfediyorlardı. Bu suretle onun kerametlerinin, bilgisinin, erdemliğinin ayrıntılı haberleri devrin Selçuklu sultanı Alâeddin'in de kulağına erişmişti.

Sultan Alâeddin sadece efsanevî hikâyelerini duymakla Baha Velet'e tutulmuş, âdeta ona karşı kalbinde aşk derecesinde bir sevgi duymaya başlamıştı.

Bu sevginin şevkiyle yola Konya'dan adamlar çıkardı. O, Hicaz'dan Şam'a, Şam'dan Erzincan'a doğru, kona göçe yol alıyordu.

Erzincan'da vali Melik Sait Fahreddin'in güzel karısı Taç Melik Hatun, Baha Velet'i lâyık olduğu ihtimamla karşıladı. Şahsî misafiri olarak kafileye ikramlarda bulundu. Kendi yaptırdığı İsmetiye medresesini Sultanül Ulema'ya ayırdı. Fakat kendisini orada da kalmak istediği süreden fazla tutamadı.

Baha Velet son durağının nerede olacağından kimseye bir söz açmıyor, fakat kendisinin çok iyi bildiği bu durağa doğru acelesiz, ağır ağır yol alıyordu.

Şimdi Erzincan Akşehri'ndeydiler. Şiddetli bir kış vardı. İlkbahar gelip de karlar çözülünceye, yollar açılıncaya kadar orada kaldılar, oradan Lârende'ye geçtiler.

Sultan Alâeddin'in Sultanül Ulema'yı Konya'ya davet için, bir kendinin kalkıp gelmediği kaldı. Her fırsatta Baha Velet'in kapısına bir ricacı düşüyor, elindeki paha biçilmez hediyeleri onun

etekleri önüne bırakarak: «Sultan diler ki Konya'mızı şereflendiresiniz» diye yalvarıyordu.

Lârende'de, Lala Şerefeddin Semerkandî adlı bir dostun Cevher namındaki güzel kızıyle, Baha Velet'in oğlu Celâleddin'in düğünleri yapıldı. O zamanlar Celâleddin henüz on sekiz yaşında, dünyalar güzeli bir delikanlıydı. Yaşının yanında faziletinin, bilgisinin, irfanının güneşi öyle bir parlıyordu ki onu yüz yıl yaşamışlardan daha faziletli, daha âlim, daha ârif gösteriyordu.

Yine Lârende'de Sultanül Ulema'nın kalbini dağlayan, gözünden kanlı yaşlar akıtan iki acı olay geçti. Sevgili karısı Mümine Hatun'u ve ilk oğlu Alâeddin'i orada toprağa verdi.

Bunun üzerine Baha Velet yüzünü Lârende'den Konya'ya döndürdü. Demek ki artık, vakit saat tamam olmuştu. Yükler son bir defa daha bağlandı. Kervan son bir defa daha harekete geçti. Diyarı Rûm'un merkezi sayılan Konya'da yer yerinden oynamış, herkes bu taçsız sultanı görüp karşılamak üzere günler evvelinden yollara düşmüştü.

Gelenlerin en önünde Selçuklu sultanı Alâeddin vardı. Birbirlerini iki sultan gibi değil, iki derviş gibi karşıladılar. Musafaha edip kucaklaştılar. Baha Velet'in Konya'ya ayak basışı şerefine koç kurbanlar kesildi, pilavlar yenildi ve Konya'ya doğru tekrar yola çıkıldı.

Sultan Alâeddin Baha Velet'in huzurunda asla ata binmek istemedi. Fakat o, dünya kurallarının hakkını vermek istiyor, hükümdara şerefiyle uygun muamele ediyordu.

Misafirler Altunâbâ medresesine indiler. Konya büyük bir sevinç içindeydi. Bağrına gelenlerin kimler olduğunu ve ona yüzyıllar boyunca yetip de artacak bir manevî nafakayla geldiklerini biliyorlardı.

Sultanül Ulema Konya'yı sevmiş, buraya ısınmıştı. Bu duyguyla yol arkadaşlarına gülümsedi ve: «Burası son menzilimizdir!» dedi.

Baha Velet Konya'da

Sultan Alâeddin Konya'da karar kılan Baha Velet'e sarayı-

nın bir bölüğünü ayırmak istiyordu. Onun bu isteğe verdiği kısa ve anlamlı cevap şu oldu:

«— Âlimlere medrese, şeyhlere dergâh, sultanlara saray, tüccarlara han, başıboşlara zaviye, gariplere kervansaray münasiptir».

Fakat Sultan Alâeddin Baha Velet'e inanmıştı, onu seviyordu ve ona kesinlikle bir yoldan hizmet etmek istiyordu. Bunun için, onun sarayda oturmayı kabul etmeyerek Altunâbâ medresesine çekilmesinden yılmadı. Bu sefer huzuruna kıymetli hediyeler, armağanlar gönderdi.

Baha Velet bu dünya nimetlerine de iltifat göstermedi ve dedi ki: «Sizin mallarınız haramla karışık ve şüphelidir. Benim bana yetecek kadar malım var; daha atalarımızın gazâ suretiyle elde ettikleri ve bize bıraktıkları servetimiz duruyor».

Bu da Alâeddin'in Sultanül Ulema'dan el çekmesine yeterli sebep olamadı.

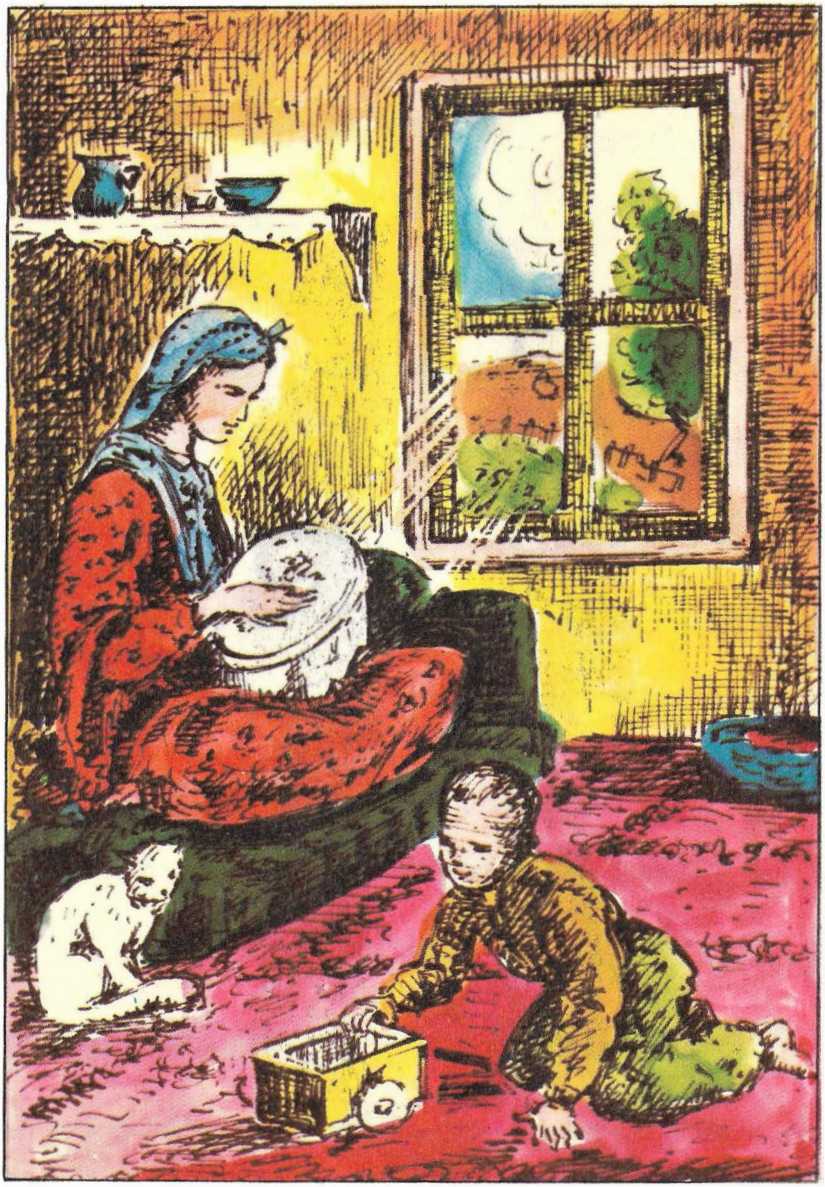
Bir gece, sarayında büyük bir toplantı düzenlendi ve Şeyh Hazretleri'ni de bu toplantıya davet etti. Konya'nın bütün bilginleri, ârif ve hakîmleri, fütüvvet erbabı ve sofîleri bu toplantıda hazır bulundular.

Baha Velet kapıdan içeri girince, Sultan Alâeddin onu büyük bir saygıyla karşıladı ve tahtına oturmasını rica ederek: «Ey din yolunun padişahı!» dedi, «Ben bir kul parçasıyım. Bugünden sonra senin bu tahta oturarak sultanlık etmeni, benim de sana hizmetkâr olmamı niyaz ediyorum. Zira biliyorum ki bâtın sultanlığı gibi, zâhir sultanlığı da eskiden beri sizindir!»

Vaha Velet Sultan Alâeddin'in bu niyazına karşı ona sarıldı, gözlerinden öptü ve omuzlarından tutarak: «Ey melek huylu mülk sahibi!» dedi, «Dünya ve ahret mülkü şeksiz şüphesiz senindir, buna emin ol!»

O gece, Sultan, Baha Velet'e resmen mürit oldu, adamları da Sultan'a uyarak Baha Velet'e mürit oldular.

Bir başka sefer, Sultan Alâeddin, Baha Velet'in huzurunda aklından bazı düşünceler geçiriyor ve: «Şeyhimiz konuşsa da etrafındakiler faydalansa» diyordu.

Hatice Cenan Sultanın, elinde gergef: «Şem'i gör ki...» diye şiirler okuduğunun resmidir.

Tütüncü Güzelinin Filibe sokaklarından aheste aheste süzülüp geçtiğinin resmidir.

Baha Velet'in o anda kaşları çatıldı ve: «Ey dünya padişahı! Sana, karşında Sultanül Ulema var, dediler, bir medihçi geldi de seni gönlünce methedecek demediler. Eğer sen, içtenlikle başını önüne eğer de kalbini dinlersen murat ettiğin şey söylemeden de sana nasip olur» dedi.

Baha Velet, mizaç bakımından yumuşak, nazik, zarif bir insandı. Fakat celâllendiği, gönlü oynadığı zaman bir bakışıyle her şeyi helâk eder, taş taş üstünde bırakmazdı.

Bir gündü, Baha Velet medresede çok kalabalık bir dinleyici önünde ders veriyordu. Birden Cemaleddin Hâsirî isminde bir bilgin kendisine itirazlarda bulundu. Birçok kitap adı döküp saydı. Baha Velet'le alay eder yollu sözler sarfetti.

Baha Velet, yanında duran asâsını kapınca Hâsirî'nin üzerine yürüdü ve: «Ey şekillere saplanan adam!» diye haykırdı, «Sopa, isyan edenedir! Eğer okuduğun kitaplarla gururlanıyor ve bunlardan aldığın bilgilerin kuvvetiyle etrafına saldırıyorsan şunu bil ki bunların hiç biri kalmaz, hepsi yok olur, izi kaybolur. O zaman hangi kitapların sayfalarından, müelliflerinden bahsedecek ve öğüneceksin?»

Baha Velet'in öfkesi sönüvermişti, yorgun yorgun kürsüsüne oturdu ve: «Gönül yaprağından bir sayfa ezber etmeye gayret et ki ondaki anlam sonsuza kadar senin ruhunla bağdaşsın ve hiç bir suretle hatırından gitmesin. Öldükten sonra senin elini tutan aşk ilmidir. Aşk bilgisini öğren, çünkü ölümden sonra helâl, haram ve vacip kalmaz. İllâ o bâkidir» dedi.

Baha Velet'in müritleri çok coşkun, aşk ehli, takva ve riyazet sahibiydiler. Birçok defa, şeyhle müritleri, sanki şehre sığamazlar, hep beraber toplanıp mezarlığa gider, orada sohbet edip Kur'an okurlardı. Şehre gelince, dervişleri, dostlarına yeminlerle anlatırlardı ki Mevlânâ Baha Velet, okunan Kur'an-ı Kerim'den sonra dua etmeye başlayınca ölüler de ellerini uzatıp onun duasına âmin diyor.

Baha Velet'in müritlerinin gizli hallerini anlamakta o derece keskin bir görüşü vardı ki, onlar, huzuruna çıktıkları vakit Baha Velet: «Bu suçlu gözlerinizle bana bakmayınız» derdi, «Evvelâ gözlerinizi gözyaşlarınızla yıkayınız, sonra Tanrı erlerinin yü-

züne çeviriniz. Belki o zaman herkesin göremediği nurları görebilirsiniz».

Kendisi böyleydi. Çok riyazet ve mücahededen vücudu halsiz, zayıf düşmüştü. Geceleri, daima ibadet, gündüzleri halka hizmetle doluydu. Bir gün müritlerinden birisi kendisine neden bu kadar ezayı reva gördüğünü sordu. Şeyh cevap verdi:

«— Bunların hepsi dostlarımız uğrunadır!»

Baha Velet Allah'ına şöyle yalvardı:

«— Bizi güzel huylu ve ıstıraplara dayanıklı yap!»

Müritlerine sık sık hatırlattığı bir öğüdü vardır: «Gündüzleri mezarlıkları geziniz, geceleri de gökte parlayan yıldızlara bakınız, ki garip ve ibretli şeyler göresiniz. Bu, Peygamber'in vasiyetidir».

«Ey aziz babam, unuttun mu?»

Çok söylenilen, fakat pek kolay anlaşılmayan bir hikâye vardır. Pek kolay anlaşılmayan diyorum çünkü, hikâyenin kavramları bizim kavramlarımıza uymaz da ondan!

Sultanül Ulema, rivayetleri dinlerseniz, her sabah namazını Medine'de kılar, hangi şehirdeyse gene oraya döner gelirmiş. Orada, Peygamber'in huzurunda her zaman karşılaştığı bir Çin'li varmış. O da «tayyı mekân» denilen yolla Medine'ye gelir, sabah namazını orada eda edermiş. Zamanla arkadaş olmuşlar ve birbirlerini çok sevmişler.

Bir gün o Çin'li, Sultanül Ulema'ya: «İçimizde hangimiz evvel ölürse onun namazını kalan kıldırsın» demiş. «Nasıl olsa birbirimizi haberdar edebiliriz». Ve, günün birinde Çin'linin ölüm haberi Sultanül Ulema'ya manevî bir yolla erişmiş.

Baha Velet, vaadi gereğince, dostunun namazını kıldırmak üzere Çin'de zuhur etmiş. Ölen, memleketin en ulu kişilerinden biri olduğu için törende sayısız insan varmış. Cemaat tabutun önünde saf saf el bağlamış ve Baha Velet imamlık makamına geçmiş. Geçmiş ama, tam «Allahü Ekber» diye el bağlayacağı anda, içinden bir ses ona demiş ki: «Namazını kılmak caiz değildir, kıldırma!»

Belki evham, belki hayal, belki şeytanın yalanı... diye bu se-

si susturmak istedikçe içinde kabaran bir dehşet ve endişeyle Hak divanına durmuş ama, Baha Velet'in de gönlünün en ince telleri kırılmış, sanki toprak ayakları altında kayarak onu boşlukta bırakmış.

Yurduna döndüğü zaman, ne yiyor, ne uyuyor, sadece ağlıyormuş. «O uça uça her sabah namazını Medine'de kılacak ululukta bir erdi. Yalanı, riyası yoktu. Kerametten keramete uçuyordu. O böyle olursa ya ben, ya biz, ya hepimiz ne hallere, Allah'ım, ne hallere düşeceğiz?» diyormuş.

Küçük Celâleddin, o zamanlar ancak on dört, on beş yaşlarında bir çocuktu. Küçük diyoruz ama, yaşı elbet. Yoksa, menevî yücelikte o yaşında bile ona erişecek kimse yokmuş.

Evet! Celâleddin bir gün annesine sordu ki: «Aziz babam neden yemekten, içmekten kesildi ve böyle gece gündüz ağlıyor?»

Annesi: «Bana bir şey söylemiyor» diye cevap verince, çocuk Celâleddin gene sordu:

«— İzin verir misin, derdini bir defa da kendisine ben sorayım?» Babası oğlunun sorusuna karşı yukarıda bizim size anlattıklarımızı anlattı. Celâleddin dinledi ve derin derin düşündü.

Sonra güzel gözlerini babasına çevirerek: «Aziz babam!» diye başladı. «Aziz babam, unuttun mu henüz âlem yaratılmadan evvel, Tanrı ruhlara: -Ben sizin Rabbiniz değil miyim?- diye sormuştu. Bu suale her ruh, ezel nasibi gereğince cevap verdi. Senin o Çin'li dostun evvelâ: -Evet, sen bizim Rabbimizsin- demiş, ona secde etmiş, fakat Rabbin, insandaki tecellisini görünce inkâra varmış ve ikinci secdeyi yapmamıştı. Onun için, mümin geldi, kâfir gitti. Sen de onun gibi, onun yolunda giderek ikinci secdeden vaz geçecektin. Fakat benim ruhum secdesine varırken seni de beraber götürdü. Seni sanki dürtükledi. Senin bir bacağındaki işaret bunun delilidir, istersen bak».

Gerçekten Baha Velet'in bir bacağında, parmak izi gibi bir siyah işaret vardı.

Ben bu menkıbeyi dinlediğim zaman, böyle şey olur mu olmaz mı diye düşünmedim. Ben bu menkıbeyi, neyi anlatmak istiyor, diye değerlendirdim. Ve fark ettim ki bu menkıbenin insana çok şeyler fısıldayan derinden derin bir anlamı var ama, dinleyen söy-

leyenden ârif gerek. Onun için ben bir şey demeyeyim, herkes gönlünce yorumunu yapsın.

Selâma varan sanduka

Halk arasında çok anlatılan bir hikâye vardır: «Baha Velet» derler, «Oğlu Mevlânâ Celâleddin'in tabutu getirildiği zaman, o kadar saygı duymuş ki sandukası selâma varmış ve ayağa kalkmış».

Bu, az önce okuduğumuz menkıbe gibi, halkın, Mevlânâ Celâleddin'in yüceliğini belirtmesi şanında olmuş bir hikâyedir.

Aslında Mevlânâ Celâleddin babasını çok sayan, onun yüceliğini görebilmiş olan bir insandı. Bunun sayısız ifade ve örneklerini hayatının her safhasında bulmak mümkündür.

Meselâ, Mevlânâ Celâleddin, son günlerinde, oğlu Sultan Velet'e: «Oğlum!» diyor, «Bil ve haberdar ol ki biz ve bütün müritlerimiz kıyamet gününde büyük Mevlânâ'nın gölgesi altında bulunacağız ve onun sayesinde Tanrı'ya ulaşacağız. Tanrı onun hatırı için bizlere merhamet edecektir».

Baha Velet, biliyorsunuz, şimdi Mevlânâ Müzesi diye anılan Kubbei Hadra'da (Yeşil Kubbe) yatar. Üzerinde Selçuklu tahta işlemeciliğinin harikulâde örneklerinden biri olan bir sanduka vardır. Bu sandukanın ön tahtası yüksek ve dik olduğu için halk ona ayağa kalkma menkıbesi yormuştur.

Mevlânâ Celâleddin babasına karşı nasıl saygılı ve doğru görüşlüyse Baha Velet de öyleydi. O da Celâleddin'in manevî değerini ve mertebesini iyi bilir, sık sık şu sözü tekrarlamaktan zevk alırdı:

«— Ben yaşadıkça ve mânâ meydanında sallanıp gezdikçe, benim gibi bir adam zuhur etmez. Ama, ben bu dünyadan göçünceye kadar bekle! Benim oğlum Celâleddin nasıl bir adam olacak, benim yerime geçecek, benim mertebemden daha yüksek mertebelere ulaşacak».

Konya surları henüz yapılmamıştı. Bugün Kubbei Hadra'nın olduğu yerde küçük bir tepe vardı. Sık sık uzun gezintilere çıkan Sultanül Ulema, bir gün o tepe üzerinde müritleriyle konuşuyordu. Bir ara durdu, derin derin düşündü, sonra elindeki asâyı vu-

rarak: «Benim, benim çocuklarımın ve onların çocuklarının mezarı burada olacaktır» dedi.

Dediği oldu.

Konya kalesi daha sonra, Baha Velet hayattayken yapıldı. Sultan Alâeddin, kale bittikten sonra, mürşidine çıkıp kaleyi gezmelerini rica etti.

Kalenin gezimi bitince Baha Velet, kartal bakışları gibi keskin, heybetli bakışlarını hükümdara dikerek: «Sellere ve düşman suvarilerine karşı çok güzel ve kuvvetli bir kale yaptın. Fakat mazlumların dua oklarına karşı ne yapabilirsin?» diye sordu. Sonra ilâve etti: «Çünkü onlar yüz binlerce kale burcunu delip geçebilir ve dünyayı harap eder. Sen, adalet ve bağışlarınla bir kale yapmaya, hayırlı dualardan askerler vücuda getirmeye çalış. Çünkü o binlerce kuvvetli surdan daha iyidir. Halkın ve dünyanın emniyeti ve amanı bundadır».

Sultan Alâeddin, mürşidi Baha Velet'in işareti üzerine derin düşüncelere vardı. Ölünceye kadar adalet ve ihsandan ayrılmadı ve mutlu oldu. Çünkü biliyordu ki kırk hazineye malik olan Karun yok olmuş, fakat Nuşirevan ölmemiştir. O mürşidine inanmıştı, mürşidi ise onu ölümden sonra da bırakmadı ve her zaman elinden tuttu.

Sultanül Ulema ve Sultan Alâeddin

Hikâye edilir ki Baha Velet'in ölümünden sonra Harzemşah ordusunun Anadolu'ya yürüdüğü haberi Sultan Alâeddin'e ulaştı. Sultan Alâeddin, şeyhinin türbesine koştu ve himmet diledi. Casusları, Harzemşah ordusunun üstünlüğünü Selçuklu sultanına bildirdiler. Sultan düşman ordusunu iyice anlayıp ona göre hazırlanmayı düşündü. Tebdil çıkıp, rüzgâr gibi giden at seçti. Dağ yolundan birkaç Türk'le birlikte Harezm askerine katıldı. Harezm emîrleri onların kim olduklarını sorup araştırdılar. Onlar da: «Biz bu diyarın Türk'lerindeniz» dediler. «Erzurum'un dağ nahiyelerinde bulunuyoruz. Sultan Alâeddin bizden yüz çevirip bizi zor duruma soktu. Daima Tanrı'nın yardımına mazhar olan Harezm askerinin gelmesini bekliyoruz; belki bunlar sayesinde onun zulmünden kurtulabiliriz».

Bu olayı Harzemşah'ın kulağına ulaştırdıkları vakit, çok se-

vindi; sofra kurmalarını, bu sofrada, emîrlerin, vezirlerin, hâsların ve devlet erkânından her birinin kendi yerlerini almalarını emretti. Kabul töreni tertip ederek bu misafirleri huzura getirdiler. Bunlar sultanın önünde baş kestiler. Getirdikleri atları da onlara verdiler. Sultan, bu misafirlere iltifat etti, hilâtlar giydirerek güzel vaatlerde bulundu. Misafirlere bir çadır tayin edip ulûfe bağladılar. Hemen o gece Harzemşah'ın hatırından geçti ki: «Sultan Alâeddin'in ülkelerinden her nereden geçtimse bütün reaya ondan razıydı. Bu birkaç Türk ondan neden şikâyet ettiler? Sultan Alâeddin'in de bu taraflara geldiği duyuluyor. Bu Türkler onun casusu olmasınlar? Durumu daha iyi araştırmak lâzımdır, zira şüphe itiyattır».

Sultan Alâeddin o gece rüyasında, Baha Velet'in gelip kendisine «Kalk! Hemen atına bin, uyku uyuyacak zaman değildir» dediğini gördü. Uyandığı vakit kendi kendine: «Yarın bir eğlence daha yapalım da sonra gideriz» diyerek tekrar uykuya daldı. Baha Velet Hazretleri yine rüyasına girdi. Asâsını tahtına ve tahtın üzerine çıkıp onun göğsüne vurarak: «Niçin uyuyorsun?» dedi.

Alâeddin, Baha Velet'in heybetinden uyandı; bütün vücudu titremeye başladı. Adamlarını da uyandırdı. Gece yarısı atları eyerleyip yola çıktılar. Gece sona erdiği vakit Harzemşah: «Sayılı emîrlerden birkaç kişi onların çadırlarının etrafında göz kulak olsunlar, biz de bugün onların durumunu inceleyelim» diye emir verdi. Fakat sabah olunca hepsinin gitmiş olduğunu gördüler. Bunu Harzemşah'a bildirdiler.

Harzemşah, bunları takip için, iki, üç bin süvari yola çıkardı, kendisi de arkasından atına binip gitti. Sultan Alâeddin arkasına baktığı vakit bir ordunun kaldırdığı tozların havaya yükseldiğini gördü. Bunun üzerine atını doludizgin sürerek kendi ordusuna ulaştı. Harzemliler de hiç bir şey elde etmeden dönüp gittiler. Sultan Alâeddin, askerlerine sayısız hediyeler ve paralar verip: «Tanrı'nın yardımı ve Baha Velet Hazretleri'nin himmetleriyle biz galip ve Tanrı'nın yardımına mazhar›z» buyurdu.

Evet! Böyle oldu. Her zaman da böyle olmuştu. Erenler himmeti, insanlar onlara gerçekten inandığı her zaman, insanlarla birlik olmuştur.

KARACA AHMET SULTAN

ÖYLE zannediyorum ki Karaca Ahmet Sultan'ın ismi hemen hiç birimizin yabancısı değildir. Çünkü, onun kurtarıcı eli bütün Anadolu üzerinden geçmiş, her geçtiği yerde derin izler, unutulmaz tesirler bırakmış, insanların gözüne, gönlüne nur doldurmuştur.

Bu yüzden, Karaca Ahmet Sultan'ın birçok yerde makamı vardır. Meselâ Manisa bölgesinde bu koca velîye ayrılan üç türbe sayılmıştır. Bunların biri Akhisar'ın Karaköy'ünde, ikincisi Eşme'nin Karacaahmet köyünde, üçüncüsü de gene bu taraflarda Horoz köyünde.

Eşme'deki Karacaahmet türbesinde, Karaca Ahmet'in annesi Sultan Ana'nın da gömülü olduğu söylenir.

Karaca Ahmet Sultan da, birçok velî gibi, nerede doğup nerede öldüğü açık seçik bilinmeyen, hayatı hakkında pek az şey tespit edebildiğimiz ululardan biri. Anadolu'nun mücahit evliyalar ordusundan olduğunu, yer yer hakkında söylenilen menkıbelere dayanarak, öğreniyoruz. Çünkü nerede bir cihat varsa, devrinde, adı orada parlıyor. Manisalılar «Manisa fethinde Türk ordusunun en ileri gelenlerinden biri oydu» diyorlar... Afyonlular da, «Afyonkarahisar fethi Karaca Ahmet Sultan'ın kılıcının himmeti eseridir» diye övünüyorlar.

Ancak, bildiğimiz bazı şeyler de var. Meselâ, Karaca Ahmet Sultan 1350 - 1390 yıllarında hayattaymış. 1371 yılında, Saruhanoğullarının son hükümdarı İshak Çelebi'nin Revak Sultan'a vakfettiği arazi için düzenlenen vakıfnameyi «Süleyman Horasanî Oğlu Karaca Ahmet» diye imzalamış. 1397 yılında yazılmış bir başka vakfiyedeyse «Gökçedağ denilen iki parça arazinin camisinden gelen hasılat Eşşeyh ârifibillâh Karaca Ahmet tekkesinin misafir-

leriyle tekkenin sakinlerine, orada yapılmış merkat ve türbesine gelenlere, merkadin hizmetçileriyle gelip gidenlere, durumun gereklerine göre tamamıyle sarfedilecek» denildiğine göre, 1397 yılında Karaca Ahmet Sultan artık hayatta değil.

Kaynaklar, bundan başka, Karaca Ahmet için şunları söylüyor: O, Horasan'ın Türk şehzadelerinden biridir. Moğol istilâları sırasında yurdunu, yuvasını terk eden büyük Türk kafileleriyle Anadolu'ya gelmiş ve o çağların Anadolusu'nda ışıklı görevini başarmıştır. O çağların Anadolusu dalga dalga kabaran, yer yer sarsıntılar, yıkıntılar geçiren, yani yeni bir şekil, yeni bir çehre kazanma yolunda savaşlara girmiş olan hareketli, canlı, kavgacı bir Anadolu'dur. Henüz bir belli çehreye varmamış, yeni şahsiyetini bulmamış olan bu dünya, devrin büyük velîleri elinde yatağına girmiş, rengini, çehresini bulmuş, kendi kendini kazanmıştır ki Karaca Ahmet de bunların başında gelir.

«Bir yerde mekânın olsun,
Kırk yerde çerağın yansın»

Rivayetler Karaca Ahmet Sultan'ı hemen daima Hacı Bektaş Velî'nin yanında görür, anlatır.

Moğol ordularının önünde Anadolu'ya giren Karaca Ahmet Sultan «Beldei Türkmen Kırşehir kurbünde Suluca Karahöyük kariyesinde Hacı Bektaş Horasanî»ye tesadüf etmiştir. Gene rivayetler «Hacı Bektaş Velî, Karaca Ahmet Sultan'da halâtı acîbe ve harekâtı garîbe ve tavru etvarı pesendîde gördükte...» diye hikâye eder.

Yukarıdaki ibareler, Karaca Ahmet'in özelliklerini belirtmesi bakımından önemlidir. Anlaşılıyor ki o cezbesi baskın bir insandı. Zaman zaman dünya kayıtlarından sıyrılması, gözlerini kapayınca iki cihanı da terk etmesi hakkında «halâtı acîbe» yani acayip hallere düştüğü zannını vermişti. Elbette acayip hallere düşecekti. Onun görebildiklerini gören, duyabildiklerini duyan, dünya kayıtlarına dayanabilir miydi bakalım! Hem onların görebildiğini kim görebilir, duyduğunu kim duyabilirdi?

Bununla birlikte, Hacı Bektaş Velî, Karaca Ahmet'i görür

görmez tanımış, içini, kalbinin derinliklerinde olanları, ateşini, neşvesini görmüştü ki, onun dur-durak bilmeyen sevdalı başına elini koydu ve: «Karaca'm!» dedi, «Karaca'm! Bir yerde mekânın olsun, kırk yerde çerağın yansın!»

Bu «Artık otur, toprağa bağlan, köklen ve dallan» demekti. Karaca Ahmet Sultan, bunun üzerine, bir rivayette Karahisar, başka bir rivayette Manisa üzerinde mekân tuttu.

Hacı Bektaş Veli'den başka, onunla aynı çağda yaşamış ve belki de kendisine yoldaşlık etmiş başka erler, erenler de vardı. Hayran Balı, Hasan Basri, Gözcü Baba, Kaymak Dede bunların başlıcalarıdır.

Afyonkarahisar kalesi yakınında Ulucak çeşmesi varmış. Hayran Balı, Hasan Basri, Karaca Sultan civarında dolaşırken susamışlarmış. Karaca Ahmet, asâsını: «Burada su olacak» diye toprağa vurunca, gerçekten sular yerden güldür güldür kaynamağa başlamış. İşte onun için o çeşmeye «Olucak çeşmesi» demişler.

Karaca Ahmet'in arkadaşlarından bir de Göynük'te Yargeldi Sultan var. O da mücahit evliyalardan. Adı da ne güzel! İnsan, haritayı önüne alıp da, şöyle, bu ulların gelip geçtiği yerlere birer işaret koyunca onların büyüklüğü, akıl almaz hayatları büsbütün meydana çıkıyor. On üçüncü yüzyılı düşünün, o zamanki imkânları düşünün ve yapılan işleri düşünün... Manisa, Afyon, Göynük, Kırşehir... Komşu kapısı değl ki... Arada dağlar var, sular var... Sonra, biliyoruz, bu iş Horasan illerinden başlıyor, oradan geliyor. Görülüyor ki bu insanlar gerçekten mesafeleri ve zamanları yenmişler; onların asıl kerametleri bu!

Karaca Ahmet Sultan, mücahit bir velî olduğu kadar kuvvetli bir hekimdir de. Anlatılanlara bakarsanız, birçok hastayı, devrinin en büyük hekimi olarak tedavi etmiş, elini hangi hastanın üzerine koymuşsa ona hemen şifa getirmiş, daha sonra, oğlu Eşref ve torunları Karacaahmet köyünde bir tedavi zaviyesi meydana getirerek gelen hastaları aynı usullerle iyileştirmeye devam etmişlerdir.

Karacaahmet tekkesi bu görevini yüzyıllar boyunca, hiç bir çıkar gözetmeden, bunu bir ticaret konusu yapmadan, sırf insanlara yardım ve hizmet geleneği halinde devam ettirmiştir. Bu gele-

nek yirmi beş, otuz yıl öncesine kadar hâlâ da yaşıyormuş. Fakat her şeyi unuturmaya, ya da değiştirmeye kaadir olan zaman, birçok güzel geleneğimiz gibi o güzel âdetlerin de üzerinden gelmiş ve geçmiş...

Akıllanır gelen deli»
«Karaca Ahmet ulu veli,

Halk arasında hâlâ söylenen bir ilâhi vaktiyle her sabah ezanında, ramazan gecelerinde, kandil günlerinde Karacaahmet camisinin minaresinden okunurmuş. Bu ilâhi. Karaca Ahmet'in hekimliğinin işareti olarak ayrıca da bir değer taşır.

Sultanın hekimliği konusunda söylenegelmekte olan güzel, tatlı bir de menkıbe vardır. Derler ki, Moğol istilâları sırasında dalga dalga Anadolu'ya akan Türk kafilelerinden biri içinde gelen Karaca Ahmet Sultan Horasan'dan göçmüş. Karahisar'ın Tezhöyük civarına konmuş.

Tezhöyük beyi, köyün yazısına konan renk renk çadırları görünce, kâhyasına emir vermiş ki: «Kâhya, git gör bakalım, şu karşıda çadır kuran yörük mü? Kimdir? Hayvanları var mı? İyi anla, görelim!»

Kâhya varmış köyün yazısına... Mevsim bahar, dağlar, bayırlar bir kol çengi. Ortalık buram buram kekik kokuyor. Yörüklerin kuzuları, koyunları var. Yörükbaşı su kenarında bir ağaca uzanmış, elma devşiriyor. İlk bakışta bunda şaşılacak bir şey yok gibi görünüyor ama, kâhyanın gözleri faltaşı gibi açılmış, yörükbaşına bakıyor. Çünkü onun elma devşirdiği ağaç elma ağacı değil, söğüt ağacıdır.

Bu, Karaca Ahmet Sultan'dır. Başını döner, kendisine bel bel bakan kâhyaya selâm verir. Kâhya ona beyin davetini söyler. Sultan tatlı tatlı gülümser, kenarı ak yazılı mendilini yere yayar, «Elimiz boş gidecek değiliz ya...» diye elmaları doldurur.

Bey, kâhyasından hikâyesini dinlediği elmaları yörükbaşının elinden almaya, evvelâ korkmuş, çekinmiştir. Ya sihir, ya büyü varsa diye...

Beyin yanında, nicedir hasta olan biricik kızı da vardır. Za-

vallı bey kızının derdine kimse derman bulamamış; kızcağız kâh ağlar, kâh güler, kâh feryat feryat bağırırmış. Hekimler, hakîmler onu, karıştı, çarpıldı, delirdi diye hükümlendirmişler, ellerini üzerinden çekmişlermiş. Tezhöyük beyinin Karaca Ahmet elmalarından korkusunun sebebi de bu olsa gerek!

Bey: «İstemem, al elmalarını» diye sesini yükseltmeye davranırken; a! bir de ne görsün? Zavallı kızı susmuş, sakin sakin Karaca Ahmet'e bakıyor. Önce gözlerine inanamamış, sonra koşmuş Karaca'nın ellerine sarılmış:

«— Aman!» demiş, «Sen nerelisin? Kimsin?»

«— Horasan erlerindenim, bana Karaca Ahmet derler».

«— Kızım hastaydı, aklı kendine yâr değildi. İlk defa seni görünce sustu, durdu, duruldu. Ona ne yaptın. Sende bir şeyler var, anlıyorum, görüyorum, lütfet, kerem et, onu oku, onu kurtar».

Karaca Ahmet hasta kızın yanına varmış, omuzlarını sıvazlamış, onu okumaya başlamış.

Bey, yörükbaşını üç gün misafir etmiş, üç günde sevgili kızı eskisi gibi iyi olmuş. Artık, koca bey konağında herkes gülüp söylüyor, yörüğe dua ediyormuş. Karaca Ahmet: «Misafirlik töresi üç gün, izin ver de gideyim artık» diyince, Tezhöyük beyi, elini Karaca'nın omuzuna koymuş:

«— Çadırına varınca, develerini, sığırlarını salıver, akşama kadar başıboş yayılsınlar. Nereye kadar gidebilirlerse orada sınır kesilsin, o yerler senin evlâtlarının olsun» demiş. İşte Karacaahmet köyünün hikâyesi bu.

«Dervişleri giyer abâ»

Dervişleri giyer abâ
Dolaşırlar tekke türbe
Karşısında Gözcü Baba
Sultan Karaca Ahmet Sultan...

Bu da ünlü Karaca Ahmet ilâhisinin bir başka bendidir.

Kara Ahmet Sultan, ölürken, hasta tedavi usullerini ve yol-

larını, kendi adını taşıyan köydeki evlât ve torunlarına bırakarak bu dünyadan göçmüştür.

Karacaahmet köylüleri delilerin tedavisi işini, pirlerinden aldıkları emirle, büsbütün karşılıksız yaparlar, asla en küçük bir para almazlardı. Ancak, devlet, halk yoluna yaptıkları bu hizmetten dolayı onları her türlü vergiden, âşardan, hattâ askerlikten affederek, hizmetlerini mükâfatlandırmıştı.

Bu yüzden, Karacaahmet'lilerin hemen hepsinin hali, vakti iyi, çiftçilik ve hayvancılıkları yerindeydi.

Karacaahmet köylüleri konukseverlik bakımından da atalarından pek güzel ders almışlardı. Yalnız, köye başka köylerden gelen hastaları ve onları getirenleri değil, oradan geçen herkesi köylerinde konuk etmek âdetlerindendi.

Bu konuda, pek güzel bir gelenekleri de vardı ki böyle bir geleneğin bugün sadece hikâyelerde kalması insana acı geliyor. Bakın anlatayım, beni dinledikten sonra siz, bugün, her biri kendi içine kapanmış ayrı dünyalar olarak dönen bizlerin yaşayışımızla, o günün anlayışını bir kıyaslayın.

Karaca Ahmet Sultan'ın mezarına yakın ve bugün sadece Höyük diye anılan —belki de orası Tezhöyük tepesidir— tepeye köyün hayırsever ve konukseverleri çıkarlar, bütün ovaya egemen olan bu noktadan dört tarafa dağılan yolları beklerlermiş. Ancak her gün, bir karışıklığa meydan vermemek için, yolları aralarında pay ederler, ona göre davranırlarmış. Sözgelimi, derlermiş ki: «Bugün Karahisar yolundan gelen konuk Kocabıyık Hacı Mehmet Ağa'ya; Muratlar yolundan gelen konuk Hacı Murat'a; Eğret yolundan gelen Hacı Kuşçu'ya; Karamürsel'den gelenler Feyzullah Efendi'ye konuk olsunlar!»

Gelen gelir, kimin kısmetine düşmüşse onun evinde ikram edilirmiş. O gece evi konuksuz kalan ağa varsa üzülür, ne uygunsuzluk yaptım da bu cezaya çarpıldım, diye hayıflanırmış.

Gelen konuk eğer hasta getirmişse, onu ele alan tedaviciler, hastanın tahminen kaç günde iyileşebileceğini sahibine bildirirler ve filân gün gel, hastanı al, derlermiş.

Oraya hastasını bırakıp gidenlerin gözü asla arkada kalmazmış. Çünkü yüzyılların tecrübesi kendisine, Karacaahmet'e bıra-

kılan hastaların Hak emaneti bilinerek ona göre muamele edildiğini öğretirmiş. Kadın hastaların tedavisi, Karaca Ahmet'in kız torunları tarafından yapılırmış.

Karaca Ahmet hekimleri, hastalarını seçip aldıkları için, tedavileri hemen her zaman olumlu sonuç verir, köyde kalıp da iyi olmayan deli hemen de hiç söylenmezmiş. Hastayla, tedavi süresince, yalnız hekimi görüşür, yemesi, içmesi, yatıp kalkması sadece ondan sorulurmuş. Ne zaman ki hasta iyi olur, tecrit edildiği odadan çıkar, ev sahibinin yanına gelir. O zaman kendisine konuk muamelesi yapılmaya, ona göre ağırlanmaya başlanırmış.

Ben, bu hayret edilecek sistemi düşünüyorum, düşünüyorum da bir türlü aklımı erdiremiyorum. Çünkü, düşünün bakın! Günümüzde, bir işin başında olan insan, başını sağdan sola çeviriyor da bir de bakıyor ki o işin planları değişmiş, uygulaması karışmış, altüst olmuş! E, bir de Karaca Ahmet'in kurduğu, hem de yazılı, çizili planlar, nizamlarla değil, kendiliğinden işlemeye bıraktığı tedavi müessesesi, elli yıl, yüz yıl değil, on üçüncü yüzyıldan günümüze, tıkır tıkır işleyegelmiştir. Evliya kerametlerini gökte uçmakta, derya geçmekte arayanlara ben şaşarım, hem pek şaşarım. Bence kerametin büyüğü, bir nizam kurmak ve kurduğu nizamın yaşamasını böylece sağlamaktır.

«Evliya çok, bu cihan hâlî değil»

Bu cihan hiç bir an evliyadan boş kalmamıştır. Nasıl kalsın ki o zaman dünyanın çatısı yerinden oynar da kimse neye uğradığını anlayamaz. Bu dünyanın düzeni velîler elindedir, ipleri oynatan onlar, oyunu ortaya koyan onlar. Ama, biz her zaman kendilerini tanımıyor, kim olduklarını bilmiyormuşuz, ne gam! Bu dünya nizamı içinde, herkesin, her şeyi bilmesi de şart değil ya... Onlar işlerini görüyor, kervanı yürütüyorlar, biz bu gerçeğe bakalım!

Bana bu düşünceleri vaktiyle Manisa'da Horoz köyündeki Karacaahmet türbesinde bulunan, fakat şimdi kimin elinde olduğu bilinmeyen bir levha hatırlattı. Bu levha «Evliya çok, bu cihan

hâlî değil» diye başlıyor, sonra zannımca «lâkin Karaca Ahmet Sultan gibisini bulmak da o kadar kolay değil» demek istiyor.

Anadolu halkı, Karaca Ahmet'in gerek şahsına, gerek yoluna çok şey borçlu, onun için de böyle görmekte haklı! O çağlarda, hattâ daha sonraki birkaç yüzyıl içinde, biliyorsunuz, Avrupa'da delilik illetine tutulanlar, şeytan tarafından zaptedilmiş diye taşlanır ve taşlanarak öldürülürdü.

Bir de Karaca Ahmet'i düşünün! Karşısına getirilen hasta bağırıyor, dövünüyor, üstünü başını yoluyorsa, «Bu bizim hastamızdır» diyor, onu kabul ediyor. Sonra onu «tomruğa çekiyor». Tedavi sırasında hasta sıkı bir perhize tabi tutuluyor, tuzsuz ekmek, hafif sebze yiyor. Zaman zaman, onu tedavi eden: «Nerelisin, nasılsın, anan kim, baban kim?» gibi sorularla kontrollerini yapıyor.

Türbe yakınında, vaktiyle Karaca Ahmet'in dinlenmek için üzerinde oturduğu iki büyük taş vardır. Bu taşlardan koparılan küçük parçalar dövülür, bir bardak suyun içine atılır ve buna «cüher» denilirmiş. Bu cüherli su da süzülür, hastaya içirilirmiş.

Tedavi en fazla kırk gün sürüyordu. Kırk gün içinde sahibi gelmeyen hastalar bağa, çifte çubuğa götürülerek hafif işlerde çalıştırılıyor ve nekahatleri böylece tamamlanıyor.

Karaca Ahmet'in torunlarından adını bize kadar ulaştıran bir Eşref Sultan var. Adını biliyoruz ama, onun hakkında da söyleyeceğimiz çok bir şey yok.

Böylece Karaca Ahmet Sultan şanında yazabileceklerimizi yazmış bulunuyoruz. Pek bir şey söylemedik; hele onun türlü türlü kerametlerine hiç dokunmadık. Bu keramet hikâyelerini dinlemek doğrusu çok ilginç ama, asıl kerametsiz bir evliyayı dile getirmek daha çekici. İşte yaptığı insanüstü hareketlerin hemen de hiç biri bize ulaşmamış ama, en az yedi yüzyıldan beri de adını unutturmamış bir insan! Bundan âlâ evliya mı olur? Ben, kendimce, her şeyin ama, her şeyin kolayca unutulduğu, gözden çıkarıldığı, terk edildiği çağımızda zamanı yenenleri, ona hükmedenleri, onun geçiciliğinden kurtulabilenleri, erişilmez, ulaşılmaz kudret ve kuvvet sahibi insanlar olarak görüyorum. Tabiî, hayır ve ihlâs yolunda!

ORUÇ GAZİ

KARACA Ahmet Sultan'ın yakasını artık koyuverdik. Koyuverdik de ne oldu? Başlangıçta biz, «Anadolu, evliyalar bucağıdır» dememiş miydik? Anadolu bereketli, vergili, verimli bir ülkedir. Bugün, Manisa - Afyon yollarından ayrılalım da şöyle Ankara'ya doğru kayalım bakalım. Kızılcahamam çamlıkları yatırlar meskenidir, zengin menkıbelerle doludur. İhtiyarları bir renkli hikâyeden bir başka canlı hikâyeye geçerken ağızlarına baktırır, dinler dinler de doyamazsınız.

Türbe duvarları sayısız kilitlerle dolu. Kilit Baba meselâ bunlardan biridir. Her ziyaretçi duvarın bir yerine bir kilit taka taka Baba'nın türbe yüzü kilit torbası haline gelmiş. Ben kimseden, Kilit Baba'ya dair hikâyeler dinleyemedim, aksilik oldu, bilen kimse çıkmadı. Bu şu demektir ki Kilit Baba henüz bana kilidini açtırmak istemiyor. Eh, ne yapalım, taş da onların elinde, kuş da onların elinde? Atar taşı, vurur kuşu!

Yalnız, Kilit Baba olmazsa, Dur Ali Baba var, biliyor musunuz? Dur Ali Baba, Kızılcahamam köylerinin kadınlar evliyası. Ona, yılın belli bir gününde, çocuğu olmayan, yahut çocuğunu düşüren kadınlar toplaşıp gidiyorlar. Kendilerine göre dualarını, senalarını, ilâhileri oluyor. Yalvar yakar, Ali Baba'dan çocuk istiyorlar. Sonra, kır saf'ası yapıp yemekler yiyor, ayranlar içiyorlar. Bu törenden sonra hamile kalan çocuğuna, oğlansa Dur Ali diye, Ali diye ad bağlıyor, kızsa Aliye de olur, Durdu da!

Ben, böyle bir törende Ali Baba'ya giden kadınlar arasında da bulunamadım, buna pek hayıflanıyorum. Çünkü ben böyle rüyalı, efsaneli olayları pek severim. Pek içimde duyarım.

Dur Ali Baba'da da böylece bir an karar ettikten sonra, yine Kızılcahamam bölgesinde, geçelim Şıhlar köyüne! Belki doğrusu «Şeyhler köyü» ama, köylüler içinde Şıhlar köyü diye söylenir.

Dikkat ederseniz söz topunu ben, o köşeden bu köşeye ata ata dolaşıyorum da bir türlü, bu yazımıza başlık olan Oruç Gazi'ye gelemiyorum. Çünkü Oruç Gazi ile aramızda tuhaf bir cilve geçiyor. Bu çalışmalara başladığım zaman önüme ya üç, ya dört Oruç Gazi çıktı. Şaşırdım kaldım. Ben, Yabanâbât'ın Oruç Gazi Dede'sini yazmak istiyorum. Bir Bursa'da, bir de Istanbul'da Oruç Gazi'lerle karşılaştım. Kimisi, Timurtaş Paşa'nın oğlu, kimisi Kırmızı Ebe'nin...

Bir gün Oruç Gazi'yi yazmak istedim, üçü birden karşıma dikilip: «Hangimiz?» diye sordular.

Ben, Yabanâbât'lı, Kırmızı Ebe'nin oğlu Oruç Bey'i yazmak istiyordum. O gün, neden bilmem, nasip olmadı. Bugün erenler himmetiyle, kalem yürüyor. Bakalım neye varacak, nereye gidecek?

Oruç Bey'in anası

Yabanâbât diye anılan Kızılcahamam'da iki yatır türbesi vardır ki köyün ebedî bekçileri gibi yüzyıllardan beri sessiz sadasız durur, dikilirler.

Türbelerden biri Kırmızı Ebe'nindir, öbürü Kırmızı Ebe'nin oğlu Oruç Bey'in.

Kırmızı Ebe hakkında Yabanâbât'lılar arasında dolaşan birçok rivayet var. Ebeler, nineler bu rivayetleri birbirlerine tekrarlar dururlar. Kırmızı Ebe o köyün ve diğer köylerin kadınlarının pek sevgilisidir. Ona danışmadan kimse bir şey yapamaz; düğünü, bayramı olan, doğumu, ölümü olan ona koşar. Kırmızı Ebe'ye neden Kırmızı Ebe derlermiş? Belki de başına genç yaşından beri hep kırmızı yazma bağlardı da ondan. Her ne hal ise. Biz hikâyemize gelelim:

Selçuklu hükümdarı Alâeddin Keykubat bir seferi sırasında Yabanâbât'a uğruyor. Devrindeki evliyaların hikâyelerini anlatırken, sırası geldikçe üzerine ışık tuttuğumuz bu devletli, artık biliyoruz ki, kudretli bir hükümdar olduğu kadar adaletli, irfan sahibi, uyanık bir insan! Yolu Yabanâbât'a gelince emir vermiş, ordu durmuş, biraz dinlenmek için tertibat alınmış.

Ordunun köyün yamacında karar kıldığını gören Yabanâbâtlılar, hoş geldin demek üzere, yollara dökülmüşler. Kırmızı Ebe de onların içindeymiş. Genç, güzel, fidan gibi bir kadınmış. Yanında sevgili oğlu Oruç varmış. Anasının al yazma içindeki güzel yüzüne baka baka yürüyor, bakmaya da doyamıyormuş.

Kırmızı Ebe'nin elinde güzel bir bakır bakraç, bakracın içinde mis gibi ayran varmış. Kırmızı Ebe, ordunun yanına gelince, ilk erden başlamış, elindeki billur kadehle ayran dağıtmaya. Bir kadeh, iki kadeh derken, ayran bitmemiş.

Hava sıcak, güneş mızrak gibi erlerin tepesindeymiş. Susuzluktan dudakları kuruyan erlere serin serin ayran o kadar iyi geliyormuş ki bir içen bir daha içmek istiyor, kadehi Kırmızı Ebe'ye uzatıyormuş. O da, hiç naz etmeden, olurdu olmazdı demeden, kadehi dolduruyormuş.

Bir ara, uyanıklardan biri: «Yahu!» demiş, «Nasıl ayran, nasıl bakraç bu? Bir türlü bitmek bilmiyor!»

Bu söz yayıla büyüye Sultan Alâeddin'in kulağına gitmiş. O da huzuruna çağırtmış. Kırmızı Ebe, Sultan'a da ikramını yapmış. Sultan Alâeddin onu görür görmez anlamış ki bu kadın olur olmaz insanlardan değildir. Yüzünde bir nur, bir ışık var! Hem ne türlü! Uzun söze gerek yok. Böyle insanlar birbirlerinin mânâsını, birbirlerinin tavrını, tutumunu anlayınca çok söz etmezler. Sultan da ebenin elini tutmuş: «Kadınım!» demiş, «Dile benden ne dilersin?»

Kırmızı Ebe'ye kalsa kendisi için dileyeceği bir şey yok ama, yanında nazlı yetimi var. Onu elinden tutmuş: «Devletlim!» demiş, «Şu yetimi gözet, ben ne dileyeyim?»

Sultan, yetime bakmış, onu da o anda sevivermiş ve ona demiş: «Bu toprakları yurtluk, ocaklık verelim mi?»

Erler eri

Bir bakraç ayranla koca bir orduyu sulayan Kırmızı Ebe'nin hikâyesi burada bitmez. Kırmızı Ebe yurdumuzun bir bakıma da isim anası sayılır. Güneşin altında yanmış, tutuşmuş erler onun elindeki buz gibi ayran kadehini gördükçe şevkle, heyecanla «Ana,

doldur, ana, doldur...» diye seslenirlermiş. Bir rivayette, Anadolu adı işte bu yiğit delikanlıların «Ana, doldur» niyazından kalmış.

Ben, Ankara'da, Oruç Gazi Dede soyundan gelen bir kişizade tanıdım. Gerçekten, her haliyle soylu, köklü bir insan olduğunu ifade eden bu zat, atalarına ait bu rivayet üzerine, Anadolu adının nereden geldiğini merak etmiş. Uzun uzun da aramış. İlim kitapları kimbilir neler neler sayıp döküyorlardı. Ama, şu Kırmızı Ebe'ninki kadar güzelini halkın gönlünden başka nerede bulmak mümkün? Anadolu adı nereden gelirse gelsin, ben inanıyorum ki Anadolu ruhu analardan geliyor... Mayalı, bereketli, verimli kadınlardan. Bugüne kadar kaç evliyanın yolunu izledimse onu ya ardından ışık tutan bir ana, ya önünden yol açan bir dost, ya yanında, yârenlik eden bir sevgiliyle beraber gördüm. Oruç Gazi Dede'nin de anası, ona öncülük etmiştir.

Sultan Alâeddin, Kırmızı Ebe'nin, elinden tutup önüne getirdiği ve: «Ben sağlığından başka bir şey istemem, sen şu yetime bu topraklardan yurtluk, ocaklık ver, âşarını alsın» dediği küçük Oruç Bey'e, bir fermanı şahaneyle, dediklerini bağışlamış.

Ben bu fermanın bir suretini gördüm. Yakın çağlarda yazılmış bir suret. Ama, bu fermanlar gereğince çizilen arazinin geliri Oruç Gazi'ye ve onun soyuna verilmiş... Son kırk-elli yıla kadar. Sonra bir yangında bu fermanlar yanmış. Eh! Yedi yüzyıldan sonra olmaz şey değil!

Oruç Gazi Dede, Kırmızı Ebe ile birlikte safasında devam ediyor. Vaktiyle, o köylerden askere çağrılan gençler Oruç Gazi türbesi önünde bir Fâtiha okumadan köyden ayrılmazlarmış. Sefere gidip de haber gelmeyen yiğitlerin sahipleri de Oruç Gazi'ye gider, ondan haber isterlermiş.

Bir rivayet de, Oruç Gazi Dede'nin davul çalmaktan hoşlanmadığı konusundadır. Neden? Bilinmez! Ama, davulcular, onun türbesi yakınından geçerken dururlar, hoşlanmadığı şeyi yapmamaya özellikle dikkat ederlermiş.

Oruç Gazi Dede, bir de kuduz hastalığını devalandırmakta ustaymış. Ondan sonra, torunları da boy boy bu derdi devalandırmakta başarı göstermişler.

İşte böyle! Elinde kalkan, kılıç, seferden sefere koşan ve böylece gazilik payesine eren Oruç Bey'in hayatı hakkında bildiklerimiz... Ne seferlere gitti, neleri severdi, nasıl yaşadı, kimsenin bir şey bildiği yok! Ne olurdu, ah ne olurdu! Onu ve onun gibileri daha yakından, daha içten, daha derin derin tanısaydık! Tanısaydık da hallerince hallenebilseydik.

ÇERKEŞLİ VELÎ

ADI Mehmet Hilmi ama, çocukluğundan beri hemen hemen kimse onu bu adla çağırmamış. Devrinin ünlü bilginlerinden Keskin'li Ali Rıza ona hocalık ederken eğer yanlarında bir başkası daha varsa öğrencisini Molla Mehmet, kimse yoksa Şeyh Muhammed diye çağırırmış. Mademki biz de Çerkeş'li Veli'yi kalabalığın içinde konuşuyoruz, hocasının yolundan gidelim de Molla Mehmet diye analım.

Keskin'li Ali Rıza Hoca, gelmiş geçmiş öğrencileri içinde de Molla Mehmet gibi anlayışlı, derin görüşlü olanını görmemişmiş. Ona ne öğretmek istese daha ağzını açarken çocuğun tekrarladığını fark ediyor, hayretler içinde kalıyormuş. Ali Rıza Hoca cezbeli, keşif keramet sahibi bir zat olduğu için, Molla Mehmet'in kendinden üst bir makamda olduğunu çabuk fark etmiş.

Bir gün ders bittikten sonra öğrencisine yüz para vererek: «Molla Mehmet!» demiş, «Al şu parayı da bana çarıkçılardan bir çift çarık derisi getir!»

Molla Mehmet deriyi getirmiş, bakmış hocanın yanında ihtiyar bir çarıkçı. Genç çocuk, «Acaba ne ola?» diye şaşkın şaşkın bakarken Hoca Ali Rıza: «Usta, bu deriden bu çocuğa sağlam bir çarık dik bakalım!» demiş.

Çarıklar dikildikten sonra Rıza Hoca, Molla Mehmet'in elinden tutarak Çerkeş'in kıble tarafına giden yolunun başına kadar getirmiş.

Hoca'nın gözlerinde yaş, yüzünde çaresiz bir keder ifadesi varmış. Ancak büyük ve doğru bir karara varmış insanların sağlamlığıyle: «Mehmet, oğlum!» demiş, «Sana, bilgimi, duygumu, içimde ne varsa, verebileceğim kadar verdim. Daha fazlasına ve senin öğrenimini tamamlamaya kudretim yok. Hangi makama yöneldikse sen benden önce vardın. Al şu dokuz kuruş on parayı,

ne anamı gör, ne babamı. Buradan doğruca yürü. Nereye varıp nerede duracağını Allah sana gösterecektir».

Molla Mehmet, kalbinde ilk defa duyduğu tarifsiz bir acıyla, anasını da, babasını da görmeden oradan yola çıkmış, gele gele Beypazarı'na varmış. Devrin âdeti olduğu üzere onu medreseye misafir etmişler.

Medresenin hocası bu aydın yüzlü, özü-sözü doğru genci çok sevmiş. Bilgisine hayran olmuş. Delikanlı, deryalar misali, ne sorsalar cevabını veriyor, sular gibi şakıyormuş. Ancak. Beypazar medresesinde müderrislik eden zatın anlamadığı tek bir nokta varmış.

İyi adamda fena şey durmadığı için, hoca bir gün Molla Mehmet'e: «Evet!» demiş, «Seni çok sevdim. Bilgin, görgün yerinde. İyi ahlâklısın, güzel yüzlüsün. Ancak o yalanı acaba neden söyledin?»

«— Hangi yalanı?»

«— Geldiğin günü ben sana —Yanında kaç paran var?— diye sordum da sen de —Dokuz kuruş on param var— dememiş miydin?»

«— Evet, Hocam, demiştim!»

«— Geleli kaç günler oldu evlât... Her gün elli para masrafın var. Bir değil, beş defa dokuz kuruşun olsaydı çoktan biterdi!...»

Molla Mehmet şöyle bir düşünüyor ve gülümsüyor:

«— Doğru söylemiştim, dokuz kuruş on param vardı. O günden beri, akıl edip de saymadım, düşünmedim de, şimdi bir sayalım!»

Cebinden paralarını çıkarıp sayıyor ki gene dokuz kuruş on paradır. O zaman, mahçup mahçup, hocanın yüzüne bakan Mehmet: «Her halde bu, hocamın kerameti olmalı, bende bir şey yok!» diyor.

Beypazar'lı müderris de anlamıştır. Bu Molla Mehmet her molla gibi değil...

Ancak, tükenmeyen bu rızkın sırrı, meydana çıktıktan sonra, tükenmesine sebep oluyor.

Bu sırada Molla Mehmet ağır bir hastalığa tutuluyor. Genç adam ateşler içinde cayır cayır yanmaktadır. Fakat o ne hastalı-

ğın, ne de ateşin farkında! Molla Mehmet kimsenin bilmediği bir seyranda safa göklerinde dolaşıyor.

Bu hastalık içinde kendisine makamı gösterilmiş ve genç adam bu şevkle, zâhirde ölüm halinde olduğu halde zikir ve tevhit ile yeri, göğü inletmiştir.

Hastalık geçip, gözlerini dünyaya açınca, bu defa da Molla Mehmet'in seyrini takip eden Beypazar'lı hocası karşısına gelmiş: «Oğlum Mehmet, buralarda sana yer yok... Ben sana hiç bir türlü faydalı olamam. Var sen Istanbul'a git, sana feyiz verecekler oradadır» demiş.

Molla Mehmet Istanbul'da

Molla Mehmet Istanbul'da, Yerebatan medresesinde, tam on beş yıl oturdu! On beş yıl... dile kolay bu! Gencecik delikanlı artık olgun dolgun bir adam olmuştu. Devrinin hemen bütün ilimlerinin üzerinden geçmiş, görüp öğrenmediği hiç bir zâhir bilgisi kalmamıştı.

Sıla hasreti zaman zaman içini kor gibi yakıyordu. Bu ateşle bir gün memleketine döndü. Sultan Murat Camisinde Mesnevî okutuyor, bütün memleket ağzına bakıyordu. Sıla hasreti memlekete dönünce biter zannediyordu. Ama içindeki ateş eksilmemiş, artmıştı. Bir aradığı, yana yakıla arzuladığı bir şey vardı ama, ne?

Bir gün Çerkeş'e Nakşibendî şeyhlerinden Abdülvahit Efendi adlı bir kişi geldi. Molla Mehmet dünya uğraşlarını terk ederek ona katılma isteğiyle huzuruna vardı, niyaz edip elini öptü. Abdülvahit Efendi karşısında duran bu tesirli civan delikanlıyı görünce uzun bir düşünceden sonra sordu:

«— Siz evvelce başka bir yere intisap ettiniz mi?»

«— Hayır, etmedim, efendim».

Abdülvahit Efendi gene uzun bir durgunluk devri geçirdi ve gene sordu:

«— Siz benden evvel kime intisap ettiniz?»

«— Kimseye etmedim, efendim!» O zaman Abdülvahit Efendi büsbütün heyecanlandı ve: «Oğlum!» dedi. «Sizde benim ve sizin

bilmediğiniz bir yerden feyiz ve varidat var, siz çok büyük bir makamın tasarrufundasınız»

Abdülvahit Efendi o günden sonra çok yaşamadı. Esasen o, Molla Mehmet'i kendi tarikatı halkına almıştı ama, kalbindeki ateşi söndürmemişti. Şeyhi vefat edince Mehmet Hilmi, kendisinin gerçek mürşidini aramak üzere, yeniden yollara koyuldu. İlk defa, gencecik bir oğlanken onu Çerkeş'ten yola çıkaran hocası, kıble tarafından yola çıkarmıştı, bu sefer de öyle yaptı ve gele gele Ankara'ya, Hacı Bayram Velî türbesine kadar geldi. Türbe kapısında. Çakır Şeyh oturuyordu. Çakır Şeyh ünlü Aliyyül Semerkandî evlâtlarından, cezbeli, keşfi açık bir insandı. Molla Mehmet'i karşısında görünce hemen yakasını tuttu ve: «Aradığın mürşit benim, ben, ben, ben!» diye seslendi.

Acaba o muydu? Doğru mu söylüyordu? Hayır, Molla Mehmet'in içi gene ses vermiyordu. Yakasını Çakır Şeyh'in elinden kurtardı.

«— Hayır!» dedi, «Ben, senin gibi cezbelisini aramıyorum!»

Fakat, o da değilse kimdi? Böyle, demir asâ, demir çarık, diyar diyar gezmekle hali nice olacaktı? Bunu düşüne düşüne Konya'ya kadar yol aldı...

Konya'da her şey onu kendine davet ediyor ve sanki: «Burada kal, Mevlânâ'nın aşk dolu varlığı seni irşat eder» diyordu. Lâkin Molla Mehmet anlıyordu ki gözün ve kulağın da hakkı var.

Bir gece: «Hâlim nice olacak?» diye «istihareye» yattı. Rüyasında ona Seydişehir'in yolu göründü. Oradan Konya'ya bir el uzandı ve Molla Mehmet'i huzuruna çekti. Molla Mehmet artık bir yerlerde duramazdı. Soluğu Seydişehir'de aldı.

Gerçekten Seydişehir'in büyük şeyhi Hacı Abdullah onu bekliyordu. İlk görüşmeleri, hayli tuhaf oldu. Mürşit, elini öpen müridine soruyordu:

«— Ben seni daha evvel gördüm mü, oğlum?» Mürit dalgın dalgın cevap veriyordu:

«— Hayır, huzuruna yeni varıyorum».

Mürşit gülüyor ve gene sualini tekrarlıyordu:

«— Biz daha evvel görüşmedik mi?»

«— Hayır, yeni geldim, efendim».

Mürşit gülüyor: «Görüştük, görüştük» diyor. «Biz ezel âşinası-

yız. Seni görürken tanıdım. Bir ordunun içinde de olsa tanırdım. Sen beni nasıl seçemedim?»

Evet, nasıl seçemedi? Molla Mehmet de hep bunu düşünüyor. Fakat insan bu, bütün ömrünce peşinde koştuğu şey eline geçince işte böyle sağını solunu şaşırır.

İrşat yolunda

Evet! Seydişehir'li Abdullah Şeyh, Molla Mehmet'in tam aradığı insandı. Bunda tek şüphe yoktu. Daha birbirlerini görür görmez bunun böyle olduğu besbelli olmuştu.

Şeyh Abdullah, genç müridini hemen o gün erbaine soktu. Molla Mehmet, içinin bildiği, bilmediği bütün dikenlerinden, bütün takıntılarından boşalabilmek esasına dayanan bu erbain sırasında birçok tecelliye mazhar oldu.

Bir gündü, vakit öğleye yaklaşıyordu. Molla Mehmet yalnız başına oturduğu hücrede, gaipten gelen latif bir sesle sarsıldı. Bir âyet devamlı olarak tekrarlanıyor, ona bir şeyler anlatılmak isteniyordu. Molla Mehmet, bu âyetin işaret ettiği anlamı kavrayabilmek için hemen yanında bulunan tefsir kitabına el attı.

Tam bu sırada, mescitte namaz kılmakta olan Seydişehir'li Şeyh Abdullah hemen selâm verip namazdan ayrıldı, acele, telâşlı bir şekilde cemaati yarıp geçmesiyle etrafta hayli de hayret uyandırdı.

Şeyh Abdullah doğruca Molla Mehmet'in odasına girerek henüz tefsir kitabını açmış olan müridinin karşısına dikildi ve celâlli bir tavırla: «Olmaz!» dedi, «Olmaz!» Sonra, neden olmaz dediğini, gene aynı celâlle, şöyle açıkladı: «Mürşitten işitmeli! Mürşitten işitmeli! Tam teslim olacaksın, yanlışa düşmemen, yolunu sapıtmaman için bu şart!»

Dervişlik terbiyesi öyle kolay, rahatlar içinde geçen bir yol değildir.

Dervişlik müşkülden müşkül bir iştir. Bu yolda laf işitmek de var, çile çekmek de var. Sıkıntıya düşmek de var... Dervişin yüreği daima ateş üstünde olmak gerek! Üstelik, her başına geleni Haktan bilip ona göre amel etmek de şart. Yani, şu neden böyle

oldu, bu neden böyle geldi... gibilerden yorumlamalar yok mu? Onlar dervişliğin ne kârından, ne şanından! Şeyh Abdullah, bütün bunları hakkıyle bilen bir mürşit olduğu için, bildiği gibi de uyguluyor.

Meselâ, akşam sabah müridinin hücresine uğruyor ve günlerdir aç olmasına bakmayarak soruyor:

«— Size yemek göndermiştim, geldi mi?»

«— Hayır, gelmedi».

Şeyh Abdullah gülüyor, tatlı bir çehreyle: «Ya?» diyor, «Vah vah! Eh, artı akşama yersiniz inşallah, vakit yakın!»

Hangi akşama? Günlerdir Molla Mehmet'in boğazından bir lokma yemek geçmemiş...

Erbain böylece bittikten sonra Şeyh Abdullah müridini huzuruna çağırıp: «Yavrum!» diyor, «Senin irşat makamın Konya'da... ne dersin?»

Molla Mehmet Konya'yı değil de Çerkeş'i arzulamaktadır. Bunun üzerine kendisine Çerkeş'e gitmesine izin çıkıyor.

Molla Mehmet Çerkeş'te içinde ancak bir kişinin oturabileceği küçük bir hücre yaptırıyor. Hücreyi memleketin en tenha bir noktasına koyduruyor ve bütün dünya kirlerinden uzak bir hayat yaşamaya başlıyor.

Günün birinde dostları artık onun nefsine reva gördüğü bu sıkıntıların yeter olduğuna onu inandırarak adına bir dergâh yaptırıyorlar. Artık resmen irşat görevi başlamıştır. Molla Mehmet şimdi Şeyh Mehmet Hilmi Efendi'dir.

Yüzüne bakanlar, onun nasıl sevilmiş bir insan olduğunu hemen anlarlar. Mehmet Hilmi Efendi son derece mütevazı, keşfi açık, insanın kalbindekini bir nazarda okuyan kâmil bir mürşittir şimdi...

Her velînin bir özelliği, bir belirli tecellisi vardır, Mehmet Hilmi Efendi, Hakkın doğruluk ve hilim tecellilerine erişmiş bir velîdir. En hasta günlerinde bile Hakka yoluyle niyazdan vazgeçmemiş, her nefesini öğrencilerine irşat yolunda harcayıp tüketmiştir.

Veda günleri

Molla Mehmet bir gün, ailesi fertlerini etrafına toplayarak onlara hacca gitmek arzusunda olduğunu bildirmiş, sonra karısıyle yalnız kalınca ona: «Valide, ihvana söyle tekkeyi terk etmesinler. Hacca giden bir hac sevabı kazanır. Dergâha gelen her ziyaretinde bin hac sevabı kazanır. Ben Resulullah'ın yakınından ihvanıma bir kapı tutmaya gidiyorum» demiş.

Çerkeş'li Hoca'nın hacla ilgili bir rüyası vardır ki onun ihvanı arasında çok söylenir:

Bir gece, Hint'li kıyafetinde bir zat Molla Mehmet'in karşısına gelerek: «Kalk elbiselerini giy, seni bir yere götüreceğim» demiş. Orada, karşılarına Hazreti Peygamber ve dört halifesi çıkmış, fakat durmayarak yollarına devam etmişler.

O zaman, Hint'li kıyafetindeki zat: «Vah vah» diye hayıflanmış, «Seni Hazreti Peygamber'e takdim edecektim, geç kalmışız, arkalarından gitmek de olmaz, ne yapalım, başka bir sefer huzuruna varırsın...» diye arkasını okşamış!

Rüya budur, fakat, her olaydan manevî bir koku almasını bilenler bu rüyadan dolayı gizli bir endişe içindeler. Pek belli etmezler ve açıkça söylemezlerse de içlerinde bir korku vardır. Mürşitlerinin hacca gidiyorum haberini onun için sükûtla karşılarlar. Ancak, kim bu kararın önüne geçebilir ve dur diyebilir?!. Bütün Çerkeş Molla Mehmet'i uğurladıktan sonra, bir teslim oluşluk içinde beklenir, ondan bir haber gelecek, bunu bilirler ve içleri yanar.

Gerçekten, Cidde Molla Mehmet'e son durak olmuş ve Çerkeş'li Velî orada kalmıştır.

Bir gün, ona yoldaşlık eden ve hizmetlerini gören Osman Ağa'ya: «Ağa, biraz hasta gibiyim. Ama, korkma, korkacak bir şey yok!» der.

Gerçekten, görünür korkulacak gibi değildir. Osman Ağa, bir ara, kaldıkları evden çıkarak çarşıya gider. Bazı şeyler alacaktır. Fakat tam yolun yarısında içine bir ateş düşer, mürşidi yatağında oturmuş, eliyle onu çağırmaya başlamıştır. Osman Ağa bunu sahiden görüyormuş gibi görür ve derhal geri döner. Odadan içeri

girdiği zaman Molla Mehmet'in yatakta yattığını, ateşler içinde yandığını görür:

«— Azizim! Ne oldun?» diye üzerine telâşla koşar.

Azizi tatlı tatlı kendisine bakmaktadır.

«— Seni bekliyordum!» der, «Bütün ihvanıma selâm ederim».

«— Oğullarına bir diyeceğin var mı, efendim?»

Hayır, artık Molla Mehmet'in kimseye bir diyeceği kalmamıştır. Artık o dünya kayıtlarından kurtulmuş, Resulullah'ın bahçesine gelmiş, fakat onunla gerektiği gibi müşerref olamadan gözlerini dünyaya kapamıştır.

Çerkeş'li Velî'nin hikâyesi bu. Bir bakıma birçoklarının hikâyesine benzer. Bir bakıma da her hikâyeden ayrılır. Ayrılığı nerede, benzerliği nerede, ben onu seçemem. Benim Çerkeş'li Velî'de gördüğüm, daha doğrusu görebildiğim, onun başkaları için yaşayabilme saadetine ermiş bir insan oluşudur. Velîliği her halde buradan gele.

SARI ANA

MARMARİS'in ve hemen bütün Ege'lilerin sevip saydıkları bir kadın evliya vardır, Marmaris'in şerefli bir tepesinde yüzyıllardan beri sakin sakin yatar: Sarı Ana!

Sarı Ana, her evliya gibi, kapısına her gelene himmet elini uzatan, gani gönüllü, güler bir dost evliyadır ama, asıl alışverişi Ege'li balıkçılarladır. Balığa çıkanlar onun ruhundan medet umarlar, onun iznini alırla, ondan sonra yola düzülürler. Sarı Ana'nın rızası olmadan denize açılanların başına uygunsuz bir şey geleceğinden bütün Marmaris'liler korkar ve: «Biz denedik» derler, «Ondan izin almayan sağlıkla evine dönemez!»

Henüz yakın yıllarda Hak rahmetine kavuşmuş olan, mübarek bir insan tanımıştım. Hemen bütün Anadolu onu «Derviş İsmail» diye biliyordu. Bir abası vardı, atardı, nerde olsa yatardı bu Derviş İsmail! Bütün ömrünü, diyar diyar dolaşıp, orada burada Hak nurunu uyandırmakla geçiren mübarek bir insandı. Cebinde beş kuruşu olsa, o beş kuruşu kendisi için harcamak en son aklına gelirdi.

İşte bu Derviş İsmail Dede, bir gün çıkagelmiş ve «Marmaris'ten, Sarı Ana'dan geliyormuş, sen meraklısın, bu Sarı Ana'yı gidip görmeli ve tanımalısın» demişti.

«— Sen gördün, tanımadın mı, İsmail Dede?» diye sordum. Bunu şöyle cevaplandırdı:

«— Bozburun'dan Marmaris'e bir motorla geliyorduk. Yedi candık. Müthiş bir fırtınaya tutulduk. Motorumuz ceviz kabuğu gibi çalkanıp duruyordu. Motordakiler, duaya vardılar. Durup durup —Yetiş Sarı Ana... Medet Sarı Ana!— diye seslendiler. Sarı Ana bu feryadı duymuş olmalı ki yavaş yavaş kara bulutlar çözüldü, kara suların rengi açıldı, denizin öfkesi dindi. Ben Sarı Ana'yı böylece tanıdım!»

Sarı Ana, Yavuz Sultan Selim devrinde yaşamış bir mutlu ka-

dınmış. Varlığının ışığı o zaman bile bütün çevresini aydınlatırmış.

Yavuz Rodos'u fetih niyetiyle sefere çıktığı zaman yolu Marmaris'e uğramış. Şehrin büyükleri tarafından karşılanıp ağırlanan Hünkâr onlara sormuş:

«— Memleketin ulusu kimdir? Kimin ziyaretine varıp duasını talep edelim?»

Hepsi birden: «Sarı Ana'nın!» diye salık vermişler.

Hünkâr, vakit geçirmeden, onun sakin bir tepe üzerindeki küçücük evine varmış.

«— Zafer bize müyesser midir?» diye sormuş.

Sarı Ana önce bir murakabeye vardıktan sonra: «Ordunda kimsenin yanında haram nesne yoksa zafer senindir» diye cevap vermiş.

«— Bunu nasıl anlayabilirim, Sarı Ana?»

«— Şimdi armut mevsimidir, Hünkârım. Askerin torbalarına baksınlar, armut varsa bu Marmaris'in bahçelerinden toplanmış haram nesnedir. Ancak senden benim de bir niyazım var. Torbasından haram armut çıkan erlere sakın dokunmayasın, onlara verileçek en acı ceza gazadan menetmektir. Emir ver, onlar memleketlerine dönsünler!»

Hünkâr Sarı Ana'ya ne derse yapacağına dair söz verir.

Ordugâha dönünce birden askerin torbaları aranır ve bazılarında haram armut çıkar.

Bunlar ordu arasından ayrıldıktan sonra, Rodos'a gidenler orayı kolaylıkla fethederler. Hünkâr Sarı Ana'yi unutmaz, gönlünü hoş etmek, duasını almak için her fırsattan faydalanır. Sarı Ana Hak katında sözü, nazı geçen bir ulu sultan olduğu için, Hünkâr gibi, yüzyılar da onu unutmamış, unutturmamıştır.

Her velî gibi o kapısına gelen kimseyi boş çevirmez, her elini uzatana o da himmet elini uzatır ama, asıl Ege'li denizcilerin ve balıkçıların evliyasıdır.

NUREDDİN CERRAHÎ

ISTANBUL'luların pek iyi tanıdıkları Nureddin Cerrahî Çarşamba'nın Zincirlikuyu semtinde, kendi adını taşıyan dergâhında yatar.

Menkıbeleri yaygın bir şekilde herkesin dilinde dolaşır. Nurettin Cerrahî şehirli tarafından üzerinde büyük bir saygıyla durulan bir velîdir.

Halk onunla kolayına içli dışlı olamaz. Nureddin Cerrahî, özgecilliği, merhameti kadar ciddiyeti, toplum kurallarına verdiği önemle de tanınmış bir mübarek ve ulu kimsedir.

Nureddin Cerrahî'nin ışıklı şahsiyetine ait menkıbeler dilden dile gezer de onun varlığı hikâyesinin Mısır'a varan bir ucunu pek öyle herkes bilmez.

Ben de bilmiyordum. Yüzyıllar evvelinin erenler meclisi gibi zevkli, ârif zarif bir meclise yolum düşmüştü. Herkesin Hoca Raşit diye büyük bir saygıyla gözünün içine baktığı bir zat o meclisde, sırası geldi, Nureddin Cerrahî'ye dair bazı şeyler anlatmaya başladı. Ben içimden: «Aman!» diyordum, «Şu dinlediklerimi kaybetmeden bir yere not etsem. Not etsem de sırası gelince bizim evliyalar kervanına katsam...»

Ben böyle düşünedurayım, yanımda oturan ve hiç kimsenin, adının ardına «can» lakabını eklemeden hitap etmediği bir uyanık kişi kolumu dürttü: «Nureddin Cerrahî'yi yazmadan evvel, İbrahim Düssukî'den bahsetmen gerek, ona da Muhammed İbni Abdülâziz'in kapısından girebilirsin. Oraya girebilmen için de Muhammed İbni Harun'u yâdetmen icap eder» dedi.

Ben, aciz içinde boynumu büktüm: «Bu saydıklarının» dedim, «Sadece isimlerini biliyorum ben!»

O zaman, kendisini her tanıyanin can dostu bildiği o dost bana şunları anlattı:

Mısır'ın Düssuk kariyesinde ehlullahtan Muhammed İbni Harun adlı bir zat vardı. Bundan yüzyıllarca evvel...

İbni Harun'un sayısız müritleri arasına, günün birinde, Muhammed Abdülâziz adlı bir genç de katıldı. Sohbet ilerledikçe, İbni Harun'la Abdülâziz birbirlerini daha yakından, daha içten tanıdılar.

Gün oldu, Abdülâziz mürşidinin huzuruna geldiği zaman İbni Harun ona herkesin dikkatini çekecek bir hürmet göstermeye başladı.

Eski müritler buna hayret ettiler ve bir gün İbni Harun'a sordular:

«— Ya Şeyh! Sen müridin Abdülâziz'e neden bu derece hürmet gösteriyorsun? Sanki o senin şeyhinmiş gibi...»

İbni Harun cevap verdi:

«— Aziz'in şahsında henüz rüşeyme intikal etmemiş bir nur parlamaktadır. Benim hürmetim o nuradır».

O yılların bir ramazan ayındaydı. Hilâl görünmemiş, ramazanın ilk günü tespit edilememişti. Halk oruca niyet edilsin mi, edilmesin mi diye tereddüt içindeydi.

Sonunda Muhammed İbni Harun'a sormaya karar vererek huzuruna vardılar.

İbni Harun cevap olarak dedi ki:

«— Dün Aziz'in bir oğlu dünyaya geldi. Gidin ona sorun. Çocuk anasının memesini emmeye başlamış mı? Başlamışsa ramazan yarındır. Başlamamışsa bugündür. Hemen oruca niyetlenmeniz gerekir».

Dostlar Aziz'in evine geldikleri zaman onu pek telâşlı buldular. Daha ağızlarını açıp bir şey söylemeye vakitleri olmamıştı. Abdülâziz: «Ah!» dedi, «Oğlum açlıktan ölecek, daha ağzına bir damla süt almadı».

Kalabalık, öğrenmek istediğini öğrenmişti. Hemen, orada oruca niyet ettiler.

Abdülâziz'in oğlunun adını İbrahim koydular. Kırk üç yaşına kadar yaşadı. Büyük bir insan olacağı daha doğmadan bildirilmişti. Öyle de oldu. İnsanlığın manevî tarihine adı İbrahim Düssukî olarak geçti.

Ölümünden az evvel büyük bir kalabalık önünde şöyle dedi:

«— Benden dört yüz yıl sonra Konstantaniye'de Nureddin Cerrahî adlı bir kimse doğacak. Benim sırrım ondadır!»

İbrahim Düssukî'nin bu müjdesini duyanlar torunlarına söylediler. Onlar da kendilerinden sonra gelenlere aktardılar. Böylece dört yüz yıl beklediler. Gerçekten dört yüz yıl sonra Nureddin Cerrahî Konstantaniye'de doğuyor.

Sakızağacı'nda yapılan hac

Biz, Nureddin Cerrahî'ye dair duyduğumuz bütün menkıbeleri elbette ki anlatamayacağız. Ne vaktimiz, ne yerimiz buna yeter. Ancak, Raşit Hoca'dan dinlediğimiz bir olay var ki onun üzerinde duracağız.

Nureddin Cerrahî, çocukluğundan beri, anasına karşı büyük bir sevgiyle doluymuş. Hem ne türlü, âdeta aşka benzer bir sevgiymiş bu! Büyüyüp geliştiği zaman Nureddin Cerrahî'yi anası irşat etmiş. Anası, bahtı güzel yazılmış, hesabı güzel tutulmuş seçkin bir kadınmış.

Nureddin Cerrahî, doğumundan dört yüz yıl evvel müjdelendiği gibi, İbrahim Düssukî'nin sırrını taşıyan olgun, dolgun bir insan olarak âlem halkı içinde parladıktan bir süre sonra, anasının huzuruna vararak: «Bana izin ver de hacca gideyim. Şeriatın bana farz kıldığı görevimi yapayım» demiş.

Annesi bu isteği yerinde görmüş, genç Nureddin de hazırlıklara başlamış. Lâzım olan parayı tedarik ettikten sonra bir gün anacığına veda ederek, evden onu hacca götürecek olan kervanın sahibine giderken yolda iki gözü iki çeşme sel sel ağlayan bir adam görmüş.

Adam, âdeta kendisinden geçmiş, hem ağlıyor, hem Allah'a dua ediyor, yalvarıyormuş:

«— Yarabbi! Ölümden evvel lütfet, bana borçlarımı ödemek imkânını ver. Beni borçlu yatırma, Yarabbi!»

Niyazın, ricanın sonu bir türlü gelmeyince, Nureddin Cerrahî meraklanmış, uzun bir zaman beklemiş. Sonunda bir ara dayanamayarak ağlayanı kolundan tutmuş ve sormuş:

«— Kardeşim, ne kadar borcun var senin?»

O anda her halde Nureddin Cerrahî de bu suali neden sorduğunu bilmiyordu. Zengin bir adam değildi. Kimseye ihsanda bulunamazdı. Hiç bir yerden ümidi yoktu. Fakat ağlayan adam, kendisine sual soran bu güzel yüzlü gence büyük bir ümitle bakmaya başlamıştı. Nureddin Cerrahî bir anda anladı ki karşısındakine canını verse o kadar makbule geçmeyecek... Hemen elini cebine soktu. Hac masrafı olarak kesesine yerleştirdiği paraları eline aldı ve sualini tekrarladı:

«— Kaç para borcun var senin?»

Borçlu cevap verdi. Ne tuhaf? Söylediği para tam da Nureddin'in elinde olan kadardı.

Nureddin Cerrahî keseyi ağlayan adamın avuçları içine bıraktı:

«— Bu sana» dedi, «Hakkın bir armağanı!»

İşte böyle, bazen niyaz kapıları açık bulunuyor ve istekler hemen yerine getiriliyordu.

Nureddin, arkasından edilen duaları duymamak ve gururlanmamak için hızla yürüdü. Sonra kendi kendine sordu:

«— Nereye gidiyorum? Artık cebimde hac param yok».

Eve de dönemezdi. Anasıyle vedalaşmış, ona söz vermişti.

Ayakları onu âdeta kendiliğinden Edirnekapı'daki Sakızağacı'na getirmişti.

Nureddin Cerrahî orada durdu ve hac zamanı bitinceye kadar Sakızağacı'nda beklemeye karar verdi.

Gözlerini kapıyor, fersahlarca uzak bir ülkede yapılmakta olan hac törenine manen katılıyordu.

Arife günü, yüz binlerce hacıyla birlikte: «Lebbeyk! Lebbeyk!» diye feryat eder, çağrışırken gökyüzüne uzattığı elleri, mızrak mızrak, üzerine inen güneşin altında yanıp kavrulmuştu.

Hac töreni bittiği anda Nureddin, Sakızağacı'ndan kalkarak evine geldi. Annesi, görünüşte büyük bir hayret içindeydi:

«— Nasıl olur!» diyordu. «Daha hacılar ancak bugün yola çıkabilir!» Nureddin, bilmezlikten gelen annesine pek bir şey söylemedi. Yorgun ve heyecanlıydı.

Kervanlar dönüp, hacılar evlerinin yeşile boyanan kapılarını çalınca şehirde bir kaynaşmadır başladı. Ama hiç bir hacının konuşacak vakti yok gibiydi. Yükünü eve bırakan doğru Nureddin Cerrahî'nin dergâhına varıyordu.

«— Tebrik ederiz, tebrik ederiz ey Nureddin. Arafat'ta «Lebbeyk! Lebbeyk!» çağırırken ne güzel, ne mübarektin! Hepimiz seni seyrederek nurlandık. Cenabı Hak senin haccını cümlemizin haccından makbul tuttu. Bunu müjdelemeye ve tebrike geldik».

HATİCE CENAN SULTAN

ALTAY dergâhının küçük bahçesinde büyük bir sarmaşık gülünün dolana dolana gölgelendirdiği çiçekli bir set vardır. Başında hiç bir gece ışık dinlendirilmeyen bu set Hatice Cenan Sultan diye adlandırılıp dünyaya salınmış olan bir güzele ebedî istirahat yeri olarak ayrılmıştır. Ateş gülleri, karanfiller, hercaî demetleriyle, avuç içi kadar bir dünya cenneti haline getirilmiş olan bu küçük set, bağrında taşıdığı ateşin kokusunu ve çeşnisini nefes nefes dışarı vurur, kavrulduğu gibi, ziyaretçilerini de kavurur, alazlar, kül eder.

Buna rağmen, zaman kaybına tabi olmadan o setin başında niyaza varıp derdine deva, arzusuna cevap, ruhuna şifa isteyen hemen de hiç eksik değildir.

Zaman zaman, bakarsınız süslü bir kundak bohçası setin eteklerindeki yoncalar üzerine sere serpe bırakılır, oradan yakında saracağı minimini bir vücut namına uğur, hayır, sağlık isteyici olur. Bazen bir ümitsiz hastanın gömleği şifa dileğiyle gelir. Gurbete çıkanlar gözyaşlarından, ayrılık çekenler kırık gönüllerinden ona çelenk bağlarlar.

Bu setin üzerinde mekân tutan kadın evliyayı size anlatmakta, anlatabilmekte ne derece güçlük çekeceğimi ben biliyorum. Adını söyledim. Adını söylemekle ne kazandırmış oldum? Ondan evvel bu dünyaya gelmiş sayısız Hatice'ler vardı. Ondan sonra da sayısız Hatice'ler geldi. O, kendinden öncekilerden de, kendinden sonrakilerden de ayrı bir yapıda, ayrı bir tutumdaydı.

Başı, sonu bilinmeyen zaman nehri bu dünya sahiline, bir mevsim, sessiz sadasız çıkış yapıp, gösterişi, iddiası olmayan, sade, samimî, berrak ve feragatli bir insanı hediye bırakmıştı. Yeryü-

züne mızrak mızrak güzellik, doğruluk, aşk ve iman nişanları düşüren bu kadın, ömrü boyunca, gerçeklerin ayak izlerini izlemiş, almadan vermiş, yorulmadan öğretmiş, usanmadan söylemiş, bilmiş, bildirmiş, her nefesinden burcu burcu tütmüş olan güzellik ve olgunluk havasını kayıtsız şartsız etrafına dağıtmıştır.

Hatice Cenan Hanım'ın nerede doğduğunu, kimin kızı olduğunu bilmiyoruz. Ancak, onun Kafkas dağlarından koparılıp getirilmiş hatırlı bir bey kızı olduğu hakkında bilgimiz var.

Büyük ve misilsiz bir kaderi omuzlarında taşıyan bu dünya güzeli kadın Kafkasya'daki hayatı hakkında çok şey söylememeyi her zaman yeğ tutmuş. Belki o çocukluk cennetine bir kere daha kavuşmanın kendisi için imkânsız olduğunu bildiğinden, belki ana ve babasına, yurduna yuvasına ait hatıralarını yalnız kendisine saklamak istediğinden! Ancak, yüzüne dikkatle bakanlar latif çehrenin, elif gibi ince narin endamın, samur kaşların, yasemin misali zarif ellerin bir Kafkas yadigârı olduğunu anlatmakta güçlük çekmezlermiş.

Hatice Cenan Hanım'ı açık ve belirli şahsiyetiyle ilk defa Filibe'de, şehrin en zengin ve en asil ailelerinden birinin gelini olarak tanıyoruz. Çok gençtir. Çok düşünür, az konuşur. Devrin gençlerinden biri olan kocası güzelliğine meftun olmuş, ama inceliğine, sırrına erişemediği için bu güzelliği kendine mal edememiştir.

Araları daima biraz mesafeli, biraz serin kalan bu genç çift bir gün her aile ocağında beklenebilen bir meseleyle karşılaşırlar: Bir çocukları dünyaya gelecektir.

Genç baba bu yolcunun gelişine beklenmez bir karşı koyuşla: «Katiyen istemem!» şeklinde geri alınmaz görünen bir emir vermiştir.

Hatice Cenan Hanım için ise doğacak çocuktan vazgeçebilmek ihtimali ölümle bir görünür. Esasen kendinden kendine olan sırlı seferlerini ilk defa analık duygusuyle birlikte içinde duyan o, henüz kanıyle büyütüp geliştirmekte olduğu yavrusundan kendisini hiç bir şeyin ayıramayacağını bilir. Bu bilgi ve imanla, çocuğunu düşürmek için kocasının teklif ettiği her çareyi itirazsız kabul etmiş, fakat netice hiç bir zaman ona ihanet etmemiştir.

Sonunda babanın gördüğü bir rüya bu meseleyi bir hal şekline bağlar. Çocuk doğmuş, göbeğinden çıkan ulu bir ağaç bütün dünyaya gölge salacak gibi, dallanıp budaklanmıştır. Bu rüyanın verdiği korku hissiyle, yanında yatan karısına sığınır, onu uyandırır: «Vazgeçiyorum» der, «Bırakalım çocuğumuz doğsun. Bir ağaç gördüm, çok ulu bir ağaçtı, dalları gökleri kucaklıyordu, çocuğumuzun vücudundan hasıl olmuştu».

«İnsanları seveceksin»

Hatice Cenan Hanım ilk ve büyük aşkını oğluna karşı duymuştur. «Kenko» diye çağırdığı bu küçük ve masum çocuk onun varlığındaki iyilik hazinesini açığa vurmuş, kendini kendinden haberdar etmeye vesile olmuştur. Kenko bu dünyaya gelmiş müjdeli bir çocuktur.

Çok küçük yaşından başlayarak Kenko'ya öğretmeye, kanıyle, sütüyle, diliyle ve gönlüyle aktarmaya çalıştığı gerçek şuydu: «İnsanları seveceksin. Senin içinde tükenmez af, merhamet ve hoşgörürlük hazineleri var. Onun için, yalnız insanları değil, bütün yaratıkları aynı yorulmaz hızla ve aynı sonsuz şevkle seveceksin. Sende mevcut cevherleri cömertçe harcamalısın. İnsanlara iştirak ederek, hatalarında, sevaplarında onlarla bir olarak seveceksin. Doğumlarıyle çoğalıp, ölümleriyle eksilecek kadar onlardan olacaksın. Senin bir insan olarak vazifen, insanların yüzünü müşterek, samimî bir amaca çevirmektir ve bunun birçok yolu vardır. Fakat en kestirme, en güzel, en büyük yol aşk ve iman yoludur. Beşeriyetin tek selâmet kapısı her zaman bu olmuştur. İnsan beşerîlikten üluhîliğe, kısacası Allah'a ancak ve ancak bu yoldan ulaşır!»

Aşk ve iman yolu... Genç, latif ve âşıktı. İçinde engin, ulaşılmaz, tarife gelmez duygular gelişip kaynaşıyordu. Onun taze gönlü için hiç bir meçhul yoktu. Gayp hazinelerinin çeşmeleri gürül gürül kalbine gerçek dolduruyor, her müşkülünü çözümleyiveriyordu.

Sanki Hatice Cenan Hanım'ın görünmez bir hocası vardı, ona

şekil veren, ruhunu ince ince işleyen, her sualine cevap alan bir hoca! Genç kadın, kocasının kendisini bırakıp bırakıp gittiği yalnız gecelerde hep, varlığını içinde duyduğu, hissettiği bu meçhul hocayı bekler, bazen: «Şimdi başımı şu yandan şu yana çevirsem onu görüvereceğim zannediyorum» diye düşünürdü.

Bu bekleyiş Hatice Cenan Hanım'ın kararını ve kıvamını bozacak hiç bir işaret vermiyordu. O, içyüzünü dışa vurmamasını bilirdi. Kocası için az konuşan, insanlara uzak, çocuğuna düşkün bir kadındı. Öyle görünmek istiyor ve görünebiliyordu.

Filibe'deki oturma odasının oymalı raflarında el yazması bazı kitaplar vardı. Oğlu Kenko samur kedisiyle oynarken o, bu kitaplardan birini açar, içinde kaybolup giderdi. Bu kitaplar Fuzulî, Yunus ve Niyazî divanıydı.

Sık sık okuduğu bir mısra kendisine hemen de tek teselli olurdu:

Şem'i gör ki yanmadan yandırmadı pervaneyi...

Bu beyti okudukça düşünür ve derin derin gülümserdi: «Yanıyorsam, demek ki beni bir yakan var!»

Günün birinde onu yakan gün ışığına çıktı!

Filibe'de oturdukları büyük konağa karşı bir komşu evi vardı. Taze bir kadının eteklerinde birkaç küçük çocukla bu evin bahçesinde sık sık dolaştığı, çıkrıklı kuyudan su çektiği, çamaşır astığı, çiçek topladığı görülürdü.

Hatice Cenan Hanım'ı her sefer kendinden alıp götüren bu taze kadının zaman zaman onları ziyarete de geldiği olurdu. Çocukları başka çocuklardan ne kadar farklı, ne kadar başka ifadeliydi!

Kendi kendine olduğu zaman, «Bir dahaki sefere bize gelince ona neler soracağım, neler konuşacağım!» diye düşünür, kurar, fakat buluştular mı ikisi de tatlı tatlı gülümsemekten başka bir şey yapamazlardı.

Bir gündü, gene çocuklar oynuyor, onlar nakış işliyorlardı. İlk sözü Hatice Cenan Hanım söyledi ve çok sade, çok tabiî bir şey bildiriyormuş gibi: «Sizinle aramızda bir kader birliği var» dedi.

Dinleyen, bunun ne anlama geldiğini pek de seçememişti, gü-

lümsedi; söyleyen ise kendi sesine kendi inanmadı. Onunla ne gibi bir kader birliği olabilirdi? Böyle bir sözü söyleyecek ortada hiç bir sebep yoktu, yoktu ama... İçinde bir ses tekrarlıyordu:

Şem'i gör ki yanmadan yandırmadı pervaneyi...

Misafir az sonra izin istedi:
«— Yarın kocam gelecek... ben gideyim» diyordu.

«Şeyhimin şeyhi Tütüncü Güzeli»

Hatice Cenan Hanım o sabah bir başka şevk, bir başka duyguyla uyanmıştı. Hayatın kendisine nasıl bir ikramda bulunacağını henüz bilmiyordu.

Nadide kumaşlarla örtülü sedirine oturup eline nakış kasnağını aldığı zaman gözü eski bir alışkanlıkla komşu evin bahçesine gitti. Komşusunun uzun zamandan beri dışarda olan kocası gelmişti.

Arkası dönüktü, hem çocukları okşuyor, hem karısına bir şey anlatıyordu. Manzara her zaman, her yerde görülebilen cinstendi. Fakat ne oldu... Ne oldu da Hatice Cenan Hanım'ın elinden kasnak yere düştü? Ne oldu da güzel yüzü soldu, sarardı? Canı teninden süzüldü... Gözü dünyaya kapandı...

Ne oldu, ah! Ne oldu?

Kenko gelip de: «Ne oldu, anne, ne oldu?» diye ısrarla eteğine yapışmasaydı bir daha kendine gelebilir miydi? O anda ilk duygusu kendisine gelmemek arzusuydu.

Ona Tütüncü Güzeli denildiğini daha sonra komşularından dinledi. Filibe güzelleri onun şehre dönüşünden büyük bir heyecanla bahsediyorlardı. «Hepimiz» diyorlardı, «Kafeslerin ardından geçişini kollarız. Her defa yüzünü gören âbı hayat içmiş gibi olur, ölmez».

Hatice Cenan Hanım kendi kendine sorardı: «Ben gördüm mü? Görebildim mi? Kim gördü, kim görebildi?»

Fakat, bir gün, kendine geldiği bir anda fark etti ki o da, Filibeli öteki güzeller gibi, onun yolunu bekliyor, evine girerken,

evinden çıkarken en halis duygusu şudur: İşte cennet! Gözden kaybolduğu anda sızlanıyor: İşte cehennem!

Artık, komşusunu da eskisi gibi görmek mümkün olmuyor. Halbuki Hatice Hanım ona ait her şeye toptan hasret çekmektedir. Amansız, takat getirilmez bir hasret!

Bir gün, karşı evin taze sahibi sabah kahvesi içmeye geliyor. Biraz tereddütlü, biraz kuşkulu... Havadan sudan konuşmalar bitince: «Ben» diyor, «Sizi perşembe günü öğle yemeğine davete geldim, gelir misiniz?»

Bir insana yapılabilecek ihsanların en büyüğü budur. Böyle bir davete «gelemem» denebilir mi?

Hatice Cenan Hanım perşembeyi iple çekiyor. Fakat ev sahibinin bir müşkülü var: Kırk yılın başı memleketin en hatırlı, en şerefli ailesinin biricik gelinini yemeğe çağırmıştır. Çağırmıştır ama, sofrasında yalnız kuru fasulye vardır. Çünkü kocası Ethem Efendi bunu böyle istemiş, aslında bu yemek davetini de karısına o söylemiştir... Genç kadın Tütüncü Güzeli Ethem Efendi'nin herhangi bir Ethem Efendi olmadığını bilir, onun hiç bir sözünü iki etmez; etmez ama, evine çağırdığı misafirine bir kuru fasulye ikram etmesine misafirin ne diyeceğini haklı bir endişeyle düşünür. Ancak, misafir yiyecekte, içecekte gözü olan soydan değil ki...

Hatice Cenan Hanım sofraya oturup da önüne konan kuru fasulyeyi görünce derhal meseleyi anlar. Demek ki bu işte bir iş, karşılıklı geçmesi kararlı bir alışveriş var.

Yemeği iki genç kadın büyük bir sessizlik içinde yerler. Sofra kaldırılır. Asmaların gölgelediği bir pencere önünde otururlar. Tam o sırada Ethem Efendi bir odadan çıkar, sofayı yürür, öbür odaya girer.

Hatice Cenan Hanım onu ilk gördüğü gibi, yine kendinden geçmiş, dayanılmaz bir güzellik duygusu içinde varını yoğunu eritip tüketmiştir.

Bu sefer yanında küçük Kenko da yok ki eteklerine tutunup onu kendine getirsin, «Ne oluyor, anneciğim, ne oluyor?» diye dünyaya çeksin.

Genç kadın, neden sonra kendine geldiği zaman, komşusunu başı ucunda bekler buluyor, gözlerinde şefkatli, anlayışlı bir ifadeyle ve bu ifadeyi süsleyen pırıl pırıl damlalarla kendisine bakmaktadır.

«— Biraz su ister misiniz?» diye sorarken sanki «Biliyorum, ben de senin gibi olmuştum, hakkın var» der gibidir.

Hatice Cenan Hanım'ın, artık dünyası değişmiştir. Artık beklediği gelmiş, kaderini de beraberinde getirmiştir. Ancak bunun çetin ve çileli bir kader olduğu da ortada, gün gibi, ayan beyan duruyor.

«Gör de bil!»

Filibeli Ethem Efendi'nin karısı Zehra Hanım, hayli zaman evvel vefat etmiş, ölüm döşeğinde, dört çocuğunu en sadık ve vefakâr dostu Hatice Cenan Hanım'a emanet etmiş. Cenan Hanım o zaman ancak iki üç yaşında olan küçük Nüriye'yi yanına alıyor. Ethem Efendi'nin de ailenin düzenini koruyabilecek bir kadınla evlenebilmesine yardım ediyor.

Ethem Efendi çocuklarına karşı son derece şefkatliydi; şimdi, anasız oldukları için, eskiden de daha fazla! Ancak, onları bir babanın evlâdına karşı duyduğu sevgiyle seviyor. Ötede Hatice Cenan Hanım'ın evinde yetişmekte olan genç mürit ise, yarının mürşidi olarak nasıl yetiştirilmesi lâzımsa, öyle yetiştiriliyor.

Seyahatler, yıllar süren riyazetlerle tamamlanmaktadır. İki yıl yalnız bir bardak limonata ile bir dilim ekmek, sonra üç zeytinle bir dilim ekmek, daha sonra bir başka usul; bir dilim ekmek... Yıllar böyle gelip geçiyor.

Fakat asıl olan söz riyazetidir. Mürşit müridinin hiç bir sualine doğrudan doğruya cevap vermemekte, fazla bir ısrar karşısında kaldığı zaman o güzelim samur kaşlarını çatarak sadece: «Gör de bil!» karşılığında bulunmaktadır.

Mürşit tohumunu verimli, hareketli bir toprağa ektiğini biliyor, biliyor da onun için telâş ve endişe etmiyor. Hangi çiftçi toprağa düşen tohumun orada geçirdiği evrelere karışır, toprakla tanenin arasına girmek yanlışlığını gösterir?

Hatice Cenan Hanım artık, her şeye rağmen, mesuttur. Geçmekte olan sırlı bir olayın tek görgü şahidi, tek aşinası olarak iki sevdiğinin hayatına karışmış, onlarla hallolmuştur.

Aşkı, yaşamak için kuvvet aldığı bereket kaynağı olarak, kalbindedir, ona aittir, dünya bir araya gelse bu aşka bir gölge düşüremez.

Ethem Efendi, zaman zaman bulunduğu şehirden, zaman zaman olduğu yerden kaybolur. Nerede, hangi bilinmezin ardında, gittiği yere nasıl ulaştığını kimse bilmez.

Sorsalar, belki onun da söyleyecek bir sözü, bir izahı yoktur.

Bütün Balkan dağları bu sırlı adamın sonsuzdan haber getiren güzel yüzünü görmüş, onu âdeta sevmiştir. Aynı işte beraber çalıştıkları bir Osman Efendi vardır. Bu maceranın, daha sonraki bölümlerine adı karışan Osman Efendi, bir gün, yalnız ikisinin oturdukları kalem odasında inanılmaz bir hadiseye şahit olur. Başını bir kitabın üzerine eğmiş olan Ethem Efendi, Osman Efendi'nin gözü önünde oradan silinmiş, kaybolup gitmiştir. Evet, ne rüyada, ne baygın. Kalkıp, boş kalan mindere kadar yürüyen Osman Efendi, rahleyi, üzerinde öylece duran kitabı, her şeyi görmüş, minder üzerinde henüz dağılmamış olan sıcaklığı hissetmiştir. Fakat Ethem Efendi yok! Günlerce uğraşmış, bu konuda arkadaşına bir şey söyletememiş. Ne desin? «Bazı insanlar zaman ve mekân kayıtlarının üzerindedir» demekle ona ne izah edilebilir?

Ethem Efendi, kendi kendiyle tek ve tenha olmak isteyen bir insan. İçinde taşıdığı büyük Hak emanetinin ağırlığı onu böyle yapıyor, bu emanet sahibine ulaşınca artık onun omuzlarındaki yük de kalmayacak.

Onun havasında, Tebrizli Şemseddin'den bir koku ve bir nişan bulmamak mümkün değil. İsimlerin ayrılığına ne bakmalı?... Maya aynı maya, mânâ aynı mânâ olduktan sonra!

Ethem Efendi'nin güzeller güzeli kızı Nuriye, küçük ama ilerisini gören, keşfi açık bir kız. Babasıyle birlikte uyumak saadetine nail olduğu bir gece birden ürpererek uyanıyor. Mehtap, yattıkları serin hayatı ışıl ışıl aydınlatmaktadır. Bu aydınlıkta küçük kız, çevik ve çalak bir hayalin, önündeki duvarı atladığını gö-

rüyor. Çocuk telâşıyla kendini tutamayıp: «Babacığım, hırsız var!» diye Ethem Efendi'nin yattığı yere döndüğü zaman babasının da uyanık ve yatağında doğrulmuş olduğunu fark ediyor. Baba, parmağını dudağına götürmüş, «sus!» işareti vermiştir. Küçük kız titreyedursun, Ethem Efendi ayaktadır, duvardan atlayan ona kısa, emin bir talimat vermiş ve Ethem Efendi sadece: «Başüstüne, peki, Elhükmü lillâh» şeklinde karşılık vermiştir.

Ethem Efendi'nin Hatice Cenan Hanımla vedaı bu gecenin sabahına rastlar.

Ondan sonra kendisini gören olmamıştır. Bir meçhulden bir meçhule akıp giden bu sevgili varlığın, tam bir yıl sonra dünyayı terk edişini Hatice Cenan Hanım kendi canının teninden ayrılışı gibi yaşayarak duymuş ve bilmiş. Aynı zamanda oğlu kendisine gelerek, o gece mânâ âleminde mürşidinin, eline teslim ettiği bir görevden gözleri yaşararak bahsetmiş, anasından bu çetin ve çileli yolculuğun kolaylanması için yardım dilemiştir.

Ölümle bitmeyen beraberlik

Hatice Cenan Hanım için mürşidinin bu dünyadan gidişi bir son değil, bir başlangıçtı, onun için şimdi yeni bir hayat safhası açılıyordu.

İştiyak ve özleyişse o, yaşadıkları sürece de hep ona hasret çekmiş, hep yanmıştı. Bazen Ethem Efendi'yi en canlı, en imkânsız hatlarıyle karşısında bulur, onunla halleşir, dertleşir, söyleşirdi.

Kendisini bu ulu varlıkla öyle aynileştirmiş, öyle bir ve beraber etmişti ki zaman zaman: «Sen bana şahdamarımdan daha yakınsın. Şu halde seni neden dışarıda arıyor, neden sana hasret çekiyorum?» diye çırpınırdı.

Oğluyle yalnız kalmak fırsatını buldukları zaman konuştukları, konuşmaya doyamadıkları tek konu mürşitleriydi.

Küçük Kenko şimdi gelişmiş, yetişmiş bir devlet memuruydu. Manevî görevinin büyüklüğü ise her yiğitin kolayca dayanabileceği cinsten değildi. Buna rağmen cesaretini, azmini, imanını, ne-

şesini kolayına kaybeder, kolayına sarsar cinsten olmadığı için her güçlüğü, her imkânsızı mümkün hale getiriverirdi; anacığının yanında ise daima çocuk, daima minimini Kenko hüviyetini muhafaza etmeyi tercih ederdi. Ana-oğulun sohbetleri can alıcı bir kıvama geldiği zaman oğul, Hatice Cenan Hanım'ın gözlerinde okuduğu dayanılmaz anlamı hafifletmek, yumuşatmak için işi müzipliğe döker, Ethem Efendi'ye ait küçük bir hikâye, bir şaka, bir fıkra anlatıverirdi.

Birinin anlatmaktan, birinin dinlemekten pek hoşlandığı bu hikâyelerle Kenko hep muzip okul öğrencisi hüviyetiyle, Ethem Efendi ise, müridinin büyümeyen çocuklarım hoşgörü ile karşılayan sabırlı mürebbî kisvesiyle tecelli ederdi.

Bazen, kendi taşkınlıklarından kendi yorulan genç mürit: «Dayı, ben ne zaman adam olacağım?» sualiyle hocasının karşısına dikilince Ethem Efendi başını bir başka tarafa çeviriverir, ya da: «Al şu ney'i eline de biraz üfle bana!» diye araya bir başka şey sokardı.

Ney taksimleri, genellikle, müezzin minareye çıktığı zaman dinlenir ve onun neyinden dökülen nağmelerin minaredeki müezzine okuduğu ezanı şaşırtıracak kadar güzel olduğunu bütün memleket halkı bilirdi.

Balıkesir'de öğretmen-öğrenci birlikte otururlarken evlerinin karşısında bir dergâh vardı. Ayin günleri saatlarca zikir ve semâ eden dervişler bitkin bir halde ayine son verip dağılacakları hér zaman Ethem Efendi öğrencisine: «Al şu ney'i üfle biraz» diye ney'i uzatır ve pencereden dergâha doğru yana yana ney nağmeleri oradakileri yeniden alevler, yeniden dalga dalga coştururdu.

Bütün bunlar konuşulup bitince Hatice Cenan Hanım'a yine engin bir hasret, yine devasız bir özleyiş kalırdı. O zaman, daima mürşidini düşünerek söylediği bir türkü dudaklarından dökülürdü:

Güz gelince dağlar söyler gazeli
Gönül almaz olur-olmaz güzeli!

Onun gönlü olur-olmaz bir güzelle biliş tutmamıştı ki... Ethem Efendi bir Hak sevgilisiydi. Böyle olunca ona yanmak da kârların en lâyıklısı, en değerlisi oluyordu.

Küçük Nuriye şimdi büyümüş, yetişkin bir kadın olmuştu. Cenan Hanım'a anne derdi. Çocukken nasılsa gene öyle, açık, olanı olacağı gören, sevgili, vergili bir insandı...

Zaman zaman zaptedemediği bir heyecan ve coşku ile haykırırdı:

«— Anne, babamı gördüm, şuradan yürüdü, geçti!»

Sonra ortalığa latif, anlatılmaz derecede latif bir koku yayılırdı. Böyle bir günde, iki kadın birbirleriyle tek bir kelâm edemezlerdi. Sanki sırlarını bir duyan, ellerinden bir alan olacakmış gibi!

Kocasının memuriyeti sebebiyle Nuriye'cik uzaklara gidince Cenan Hanım yine yalnız kaldı. Bir çocuk bekleyen genç kadın, annesine Arabistan sıcaklarından şikâyet dolu mektuplar gönderiyor, «Fakat» diyordu, «Babamı her gece görüyorum. Bana buz gibi yemişler yediriyor, karda soğutulmuş erikler ikram ederek hararetimi gideriyor».

Çocuk doğdu, ama az bir zaman sonra Nuriye Hanım'ın kocası öldü. Dünyada Hatice Cenan Hanım'dan başka kimsesi yoktu. Kolunda bir kundakla onun evine geldi. Şimdi bu evde çok değişiklikler vardı. Ağabey evlenmiş, eve bir gelin gelmişti. Sonra, Ümmü Ken'an dergâhı açılmış, dolup dolup boşalıyordu. Anne, oğlunun yanında görevli, dünya uğraşıyle doluydu. Genç ve garip Nuriye bu kalabalık içinde kendisini büsbütün yalnız hissetti. Bir gece: «Babacığım, babacığım!» diye çok ağladı. Ethem Efendi o gece yine kızına görünmüş: «Nuriye, ağlama, ben buradayım, yastığının altına para bırakıyorum» demişti.

Nuriye Hanım bu parayı ertesi sabah yastığının altında gerçekten görünce deliye döndü. Doğru Hatice Cenan Hanım'ın odasına koştu: «Annem, anneciğim!» diye boynuna sarıldı, olanları nefes nefese anlattı ve altını gösterdi.

Hatice Cenan Hanım'ın yüzünde bir dirhem kan kalmamıştı. Konuşabilecek hale gelince: «Nuriye», dedi, «Sana beş altın vereyim bu bir altını bana ver. Onun elleri değdiği için!»

Nuriye altını titreyen avuca bıraktı. Hatice Cenan Hanım'ın söylemek isteyip de söyleyemediği bir şey vardı: Bu altını tanı-

yordu. Bu altın dün onun çantasındaydı. Demek ki mürşidi onunla alışverişini kesmemişti. Demek ki ölüm, aralarındaki beraberliği bozmamıştı, bozamazdı. Aşk ve imanla secdeye kapandı.

Ey zamanın Rabia'sı

Aşk, iman ve ihlâs... Hatice Cenan Hanım'ın üç şaşmaz sıfatıdır. Öyle bir âşık ki yeryüzündeki her zerreyi Hakkın bir başka tecellisi olarak görebilmiş ve Hakkı sevmenin ancak halkı sevmekle mümkün olacağına inanmış.

Hatice Cenan Hanım için, karıncadan Süleyman'a, yeryüzünde ne varsa bir sevgi, bir aşk mevzuudur. Onun için her güzellik mürşidini ve mürşidinde gördüğü Hak tecellisini söyler. Kime dostluk elini uzatmışsa Ethem Efendi'ye uzatıyorum bilmiş, kime hizmet etmişse o ada etmiş, kime ihlâsını, imanını bergüzâr bırakmışsa onda Fülibeli sevgiliden bir koku, bir nişan bulmuş demektir.

Bu haliyle o daha yaşarken adını efsaneye çeviriyor, velîler arasında yer alıyor.

Hani biraz evvel, Ethem Efendi'nin görev arkadaşı Osman Efendi'den bahsetmiştik... İşte bu Osman Efendi, bir gün Cenan Hanım'ın oğlu tarafından açılmış olan Ümmü Ken'an dergâhının kapısına dayanıyor ve sesleniyor «Ya Rabiatül Adeviye! Ya mübarek! Seni ziyarete geldim, beni kabul et. Meğer sen ne güzelmişsin, ne büyükmüşsün! Meğer siz ne sırlı, ne azametli kimselermişsiniz!...»

Osman Efendi'yi bıraksalar daha böyle neler haykıracak! Ama hemen bir odaya alıyorlar. Gözlerinden sel sel yaşlar akan bu sevdalı, mânâ âleminde, yıllardır bir türlü sırrına eremediği eski dostu Ethem Efendi'yle müşerref olduğunu ve ondan: «Git, Hatice Cenan Hanım'ı bul» anlamında bir emir aldığını bildiriyor ve: «Beni kabul et, irşat halkana beni de al» niyazıyle sözünü mühürlüyor.

Osman Efendi, etrafı dervişlerle dolu, ârif, zarif bir şeyhtir, kerli ferli bir zattır. Buna karşı Cenan Hanım: «Estağfurulah.

bizde bir şey yok, siz kendinizi görmüşsünüz» gibi kaçamaklar yapmak istiyorsa da nafile! Şeyh Osman Efendi, geliyor, gidiyor, niyaz ediyor ki: «Beni kabul et, bana da elini uzat!»

Hatice Cenan Hanım nihayet bir gün: «Pekâlâ» diyor, «Şayet icazetini yırtıp her şeye elif-be'den başlarsa buyursun, oğlumun irşat halkasına girsin!»

Osman Efendi'de icazet micazet görecek göz kamamış. Kendi geliyor, bütün dervişlerini de beraber getiriyor.

Osman Efendi, ne şartlar altında gelmiş olursa olsun, anaoğul için muhterem, aziz bir mevkide olacaktı. Değil mi ki onun gözleri Filibe'li dostu görmüş, sesini duymuş, sohbetinde bulunmuştu.

O dost ki dünyada bir görünüp bir kaybolan yalnız yıldızlardan biriydi, o dost ki meçhullerin adamıydı. Derin düşüncelere varıp iki cihanı da unuttuğu, daha doğrusu iki cihanı da kendinde bulduğu zaman, ancak o zaman yaşayan bu dost Osman Efendi'yle konuşmuş, şakalaşmış, yemek yemişti... Evet, o bir tecellinin, Hakkın gülümseyişinin canlı şahitlerinden biriydi, kibarca dokunup geçmişti vesselâm!...

Devrinde, «Zamanın Rabia'sı» diye anılan Hatice Cenan Hanım'ın yüzünü güldüremediği tek insan kocasıdır. O, belki de ululuğunu hissettiği bu kadına tam anlamıyle sahip olamamanın acısını ve yetersizliğini daima duymuş, bu duyguyla karısına karşı hiç bir zaman bitaraf olamamıştır.

Oğlu ise, Medine'ye gitmek, Hazreti Peygamber'in huzurunda huzura ererek bir karar ve bir deva ile devalanmak arzusuyle yanmaktadır. Ama, her zaman olduğu gibi, bu yangını tutuşturan el gene dışarıdan değil, kendindendir.

Sebep bulmaksa, Allah sebepler Tanrısıdır, dileyince halk eder. Nitekim Medine'de bu şeyda âşığa yeni bir görev icadı hiç de güç olmamıştır. Güçlük onun anacığıyle beraber gitmek arzusundan geliyor. Zira, yalnız olmayı hiç sevmeyen Halim Bey yıllar sürecek bir yolculuk için karısını yanından ayırmaya hiç de taraftar değil.

Cenan Hanım'ın ne zamandır dışarı dökmek istediği bir düşüncesi var: Kocasına gereği gibi hizmet edememiş, yani canü

gönülden kendisine hiç bir şey verememiştir. Nasıl versin ki kendinde, kendine ait hiç bir şey bulamamış! Canı ve teni Hak yoluna nezredilmiş, adanmış.

Fakat şimdi kocasına bir şey verebilir: onun gönlünce seçilmiş genç, güzel bir kadın!

Baba, bu ikramdan son derece zevkleniyor, ana-oğul da bu zevkin kolaylayıcı havası içinde Medine seferine çıkıyorlar.

Dört yıl süren Medine rüyası bir mucizeler destanıdır. Yedisinden yetmişine bütün şehir, gelenlerin Peygamber'in misafiri ve sevgilisi olduğunu kısa zamanda öğrenivériyor. Nasıl ve ne yoldan, bana sormayın. Çünkü böyle şeyleri ancak yaşayanlar bilir, bize ise duyduklarımızı nakletmek düşüyor. Orada, kim bu kutlu ana-oğula dil uzatmışsa Resulullah'tan azar işitmiş, kim onları hoşlamışsa Tanrı da onları hoşlamıştır. Ama Istanbul'da da onların yolunu bekleyenler ihmal edilecek gibi değildir. Tecelli kendini açığa vurmuş, bir merkezden büyüyen daireler gibi yayılıp genişlemeye başlamıştır.

Ben beni terk eyledim

Hatice Cenan Hanım'ın sık sık tekrarlamaktan zevk duyduğu ve bütün hayat anlayışını içinde bulduğu bir beyit vardı:

Ben sanırdım âlem içre hiç bana yâr kalmamış
Ben beni terk eyledim gördüm ki ağyar kalmamış.

«Ben beni terk eyledim...» Tabiî, bu söylendiği kadar kolay yapılabilen bir iş değildir. Nefsine, şahsına, kendi çıkarlarına dokunan bütün duygulardan yıkanıp arınabilmek için Hak yolunda çok çile çekmek, çok cefa görmek, çok şey vermek gerek!

Küçük bir misal ama, büyük şeyleri izahta yardımcı olur: Cenan Hanım, mürşidinin evinde kuru fasulye ziyafetine davet edildiği günden başlayarak uyguladığı sıkı perhiz ve riyazeti ömrünün sonuna kadar bozmamış, yıllarca, yalnız bir kap zeytinyağlı yemek, yıllarca yalnız bir küçük kâse yoğurt veya mahallebi ona yetmiş.

İbadetinde de böyle... Ancak, onun ibadeti hiç bir zaman beş vakit namazla sınırlanmıyor, bütün etrafı, kendisinin nefes aldığı sürece her an ibadet ve vecd içinde olduğunu beyanda birleşiyorlar.

Medine'de, doksan ayak merdivenle çıkılan bir evde oturmaktadır, Bu eve taşındıkları günden itibaren, ak sakallı bir ihtiyar, omuzunda kırbasıyle gelir: «Suyunuzu ben getireğim» der. Doksan ayak merdivenin her basamağını Tanrı isimlerinden biriyle beraber çıkan ihtiyar, sonunda Hatice Cenan'ın nurlu yüzünü görünce bütün yorgunluklarını unutarak, çocuk gibi şen ve masum, evden ayrılır: bir bakış, bir gülüş ona kâfî gelmiş, nafakasını vermiştir.

Otuz yıldır Haremi Şerif'te mekân tutmuş bir başkası daha vardır. Yeşil cübbeli, yüzü nikaplı olan bu adı belli olmayan adamı bütün Medine'liler otuz yıl tam bir murakabe halinde görmüşler. Kimseyle konuşmamış, kimsenin suallerini cevaplandırmamış, kimseden bir şey istememiş...

Cenan Hanım ve oğlu Menaha'daki evlerine yerleştikten az bir zaman sonra, bir sabah bu meçhul insan, rahlesini ve torbasını eline alarak, doğru onlara gelir, kapılarını çalar ve merhabadan sonra: «Ben burada ölmeye geldim» der. Yüzünden nikabını kaldırarak ak sakalını Cenan Hanım'a gösterip: «Sen, bu sakalımı yıkayacaksın» diye rica eder. Oğluna da: «Sen de leğen tut» diye yalvarır.

Pamuk sakal köpürtüle köpürtüle yıkanır, ihtiyar biraz sonra yavaş yavaş kendinden geçmeye, âdeti can çekişmeye başlar, sonunda da o can tenden ayrılır. Lâkin, Hatice Cenan Hanım da, oğlu da bu hal karşısında öylece kalmışlardır. Dua etmeye başlarlar. Bu dua, ihtiyar gözlerini açıncaya kadar sürer. Uzun bir yolculuktan dönmüşçesine yorgun olan, her ikisine de bakarak: «Sizleri gördükten sonra insan ölmek de istemiyor» diye gülümser. Yine torbasını ve rahlesini koluna alır, geldiği gibi gider, fakat o günden sonra her akşam eve uğrayıp iki sevgiliyi ziyaret etmeden yapamaz...

Bu, Cenan Hanım'ın evinin konuklarının ne ilkidir, ne sonuncusudur. Medine'de ne kadar âşık, ne kadar mücavir, ne kadar

sadık, hattâ ne kadar mezcup varsa Cenan Hanım'la ve oğluyle ilişki kurmuş, onlardan bir şey istemiş, onlardaki aşikâr tecelliyi görmüş ve kalbi uyanıklar, Resulullah'tan onlara dair kesinlikle bir haber almıştır. «Onu gören beni görür» müjdesini alan Medine şehri de bu şeyda ve âşık ana-oğulla biliş tutmuş, onlardaki açık-seçik Hak tecellisini seyredip hayran kalmıştır.

Oturdukları evin kapısı önünde bir mermer basamak vardır. Baştan aşağı beyazlara bürünmüş gene meçhul bir zat ana-oğul orada oturduğu sürece geceden sabaha kadar nöbet tutmuş, uyumamış, zikretmiştir. Onun da kimseye söyleyecek bir şeyi, verecek bir cevabı yok. Sadece, ev sahipleri kapıdan girerken veya çıkarken ayağa kalkıp niyaz ediyor, yüzlerini bir nefes görüyor, sonra gene kendi kendine kapanıyor.

Hatice Cenan Hanım uykusuz geçen gecelerinde, her zaman olduğu gibi, gene dostuyle baş başa, can canadır.

Evin savmaasına çıkıp petekten süzülen bal gibi etrafı saran ay ışığına baktıkça Ethem Efendi'nin latif kokusu, ezel âleminden gelen sesi onundur. Gecenin derinliği içinde mürşidine doğru uzanmak ve aralarındaki çözülmez antlaşmayı bir kere daha tekrar etmek Cenan Hanım'a yaşama kudreti ve şevki verir: «Sevdiğim sensin!» Bu aht, hiç bir zaman cevapsız kalmamış, Ethem Efendi'nin manevî ihsan ve ikramları, kendisini bir nefes bile yalnız bırakmadan, sonuna kadar devam etmiştir.

Nihayet, önce anne, sonra oğul Istanbul'a dönerler. Safa ve seyran gene başlar. Resulullah'ın buram buram tüttüğü Medine'den ayrılmak onlara kolay gelmemiştir. Ama, asıl ağlayan Medine'lilerdir. Onlar bu iki ezel âşinasını ellerinden kaçırmamak için ne mümkünse yapmışlar, fakat çaresiz! Görev bir kere daha duygulara galebe çalmıştır. Emir büyük yerden, Istanbul, Altay dergâhı ve bu dergâhta girişilecek olan aydınlatma görevi bekliyor. Orada beşerin yeni bir terkibi, yeni bir veçhesi mayalanacak ve gelişecek.

Bursa'nın daveti

Biz Hatice Cenan Hanım'ın hayatını tarihî bir seyir içinde takip etmekten daha çok, önemli bazı geçit noktalarına ışık tutma-

ya çalışıyoruz. Onun için, bu yazının gidişi bakımından, başka bir plana düşen birçok olayı geçerek Bursa'ya gelelim: Bir tarihte, Hatice Cenan Hanım, yanında bazı kıymetli yakınlarıyle birlikte, Bursa'ya geliyor. Önce, bu ziyaret sebebini yalnız kendisi ve oğlu bilmektedir. Bursa Istanbul'dan bağrına düşen bu mütevazı grubu, sanki Âli Osman sultanları atalarını ziyarete gelmişler gibi, saltanat ve debdebeyle karşılamıştır.

Cenan Hanım, Nilüfer çayı kıyısında bir eve misafir olarak iniyor. Bu evde kim mi oturuyor? Mürşidi Ethem Efendi'nin büyük kızı Şefkat Hanım. Mânâsı değil, hiç olmazsa kaşı gözü babasına benziyor, ondan bazı eserler taşıyor diye daima hoş tutulan, aranılan bu güzel hanım misafirlerini ağırlayıp ikramlamakta hakikaten ender bir gayret gösteriyor. Lâkin, onlar da da her misafir gibi değil ki... Yanlarında, yemekten, içmekten bahsedilmiyor. Var mı birer bardak limonata, var mı birer kâse yoğurt, işleri tamam!

Uzun uzun ne hamamları görmek istiyorlar, ne bedesteni! İlk gittikleri yer, Emîr Sultan türbesidir. Sonra sırasıyle Üftade Hazretleri'ni, Somucu Baba'yı, Yeşil Türbe'yi dolaşıyorlar. Bir sabah Cenan Hanım haber veriyor: «Bugün Muradiye'ye gidelim!»

Kafile, Sultan Murat'ın türbesine girdiği zaman, Cenan Hanım'ın yanında bulunan sevgili torunu soruyor:

«— Neden kavuğunun üzerinde örtü var?»

Çocuğun gördüğü şeyi önce büyükler fark etmemişler. Evet, kavuğun üzeri örtülü. Çocuk, Hatice Cenan Hanım'a yalvarıyor:

«— Sultan anneciğim, ben onun kavuğunu görmek istiyorum!»

Etraftakiler, uzanıp örtüyü almak istiyorlarsa da yetişemiyorlar. O zaman birisi dışarıya sesleniyor:

«— Türbedar Efendi, Türbedar Efendi!»

Türbedar gelince, kavuğun üzerindeki örtünün çıkarılması için rica ediyorlar. Örtü kaldırılıyor, ama o anda belki yirmi, belki yirmi beş fare yavrusu, vıcır vıcır ortalığa dökülüveriyor. Çocuk korkmuş, ağlamaya başlamıştır. Türbedar, ondan daha kor-

kulu, daha bitkin haldedir. Vaziyeti görenler son derece üzülüyorlar. Hatice Cenan Hanım yavaş yavaş türbedarın yanına gidiyor:

«— Türbedar Efendi,» diyor. «Koskoca bir hükümdarın kavuğunu fare yuvası haline getirmek olur şey mi? Yazık değil mi?»

Türbedar: «Aman Sultanım! Affet beni...» diye yerlere kapanıyor.

Hemen eğilip onu kaldırıyorlar. Derhal temizleyeceğine ve iyi bakacağına dair kendisinden söz alıyorlar.

Istanbul'a dönüşte, bu olayı dostlar birbirine anlatırken Hatice Cenan Hanım'ın müritleri arasında, ümmîliğine rağmen uyanıklığından dolayı isminin başına «Hoca» lakabı getirilerek anılan bir hanım şöyle konuşuyor: «Bursa'ya bunun için gitti. Bir rüya görmüştüm, Sultan Murat bana yalvarıyor: —Hatice Valide'ye söyle, benim başımı bu beliyeden kurtarsın— diyordu. Rüyamı ona anlattığım zaman annemiz şöyle bir daldı: —Ya!— dedi, —Demek bize yolculuk var!—»

Fakat Hatice Valide'yi Bursa'da sadece Sultan Murat beklemiyormuş. Onun, Bursa hikâyeleri o kadar çok ki, biz hangisini seçeceğimizde şaşırıp kalıyoruz. Bir de Yunus Emre ile aralarında geçen bir cilve var.

Biliyoruz, Yunus Emre onun en genç yaşından beri dostudur. Bütün aşkı içinde onunla haşır neşir olmuştur. Cenan Sultan, Bursa'da bir Yunus makamı olduğunu biliyor. Bir gün de onu ziyarete çıkıyorlar. Ama kime sordularsa türbenin yolunu bilen yok. Nihayet gene işareti o veriyor: «Şu yokuşa çıkalım» diyor. Yolda onlardan başka kimse yok. Derken, yanıbaşlarında bir kadıncağız zuhur ediyor, soruyor: «Yunus Emre'nin mezarını mı arıyorsunuz? Yokuşun başında, sol tarafta bir kapı var. Onu çalın, türbedar sizi götürür!»

Kadıncağız bunu söylemiş ve geldiği gibi ortalıktan çekilivermiştir. Türbe kapısı, daha kimsenin eli tokmağa dokunmadan, açılıyor ve nur yüzlü, tatlı sesli bir ihtiyar: «Buyurunuz Sultanım, sizi bekliyorduk!» diye Hatice Valide'ye doğru uzanıyor. «Günlerdir» diyor, «Sizi bekliyorduk, sizin için hazırlanıyorduk!»

Kimin için? Kim haber verdi de? Gelen, sessiz sadasız, iddiasız, mütevazı birkaç kadın. Fakat hayır! Demek ki mânâ âlemine göz-

leri açık olanlar bizim göremediğimiz bazı şeyleri görebiliyorlar.

Türbedar, menekşe tarlalarını, tertemiz bakımlı, itinalı sandukaları gezdiriyor. Bir dünya sultanına nasıl muamele edilirse Hatice Velide'ye öyle muamele ediyor. Sonra avucuna bir altın lira konduğu zaman da: «Bunu saklayacağım, bu benim fidyei necatım olacak!» diyor.

Süleyman Çelebi'nin macerası ise bir başka âlem. O zamanlar bakımsız bir mezarlığın içinde olan Çelebi'nin mezarını da hayli arıyorlar. Hangi Türk kadını Süleyman Çelebi'yi sevmez, onunla dost, hal âşina değildir? Araya araya yorgun düşünce Hatice Valide: «Çocuklar!» diyor, «Şuraya biraz oturalım».

Tam oturuyorlar, arkada ulu bir servinin ardından, üzerinde beyaz bir harmani, sevimli, ufak tefek bir zat geliyor ve: «Eyvallah!» diyor, «Süleyman Çelebi'nin kabri işte burası!» Sonra Hatice Cenan Hanım'a sığınırmış gibi kendini işaret ederek «Ben böyle üryan kaldım!» diye boyun büküyor.

Cenan Hanım, yanındakiler, yardım isteyen bir garip zannıyle, ona ihsanda bulunmak istedikleri zaman elleri havada kalıyor. Ortada «dünyalık»la yardım edilecek kimse yoktur.

Nilüfer çayının taşarak iki sahilinde ne varsa silip süpürmesi de gene o tarihlere rastlar.

Cenan Hanım'ın iyi bir şair olduğu kadar iyi bir bestekâr da olan sevgili oğlu Bursa'da yeni bir beste yapmıştır:

Taşıp can bahri taşra attı beni
Cemalin gizlemek için verdi bu teni...

Şefkat Hanım'ın Nilüfer çayına bakan erguvanlı bahçesinde oğul, anasına bu yeni besteyi kâh taşı, toprağı ağlatan efsanevî sesiyle, kâh yeri göğü titreten neyiyle, birkaç kere geçmiş ve her geçişte Nilüfer biraz daha çoşup, biraz daha taşmış. Ta ki Hatice Valide: «Yeter artık oğlum, yeter... Bursa'yı seller götürecek» diye ezel hasretlisi oğlunun taşıp çoşan can deryasını susturuncaya kadar.

Geçip gidenler

Bursa seyahati Cenan Hanım'ın hayatında hem bir dinlenme, hem de hasret ve iştiyaklarının yeniden yeşerip göğerdiği, yalnızlığını, çaresizliğini, görevlerini boylu boyunca yerine getirdiği bir kendi kendiyle halleşme, söyleşme devresi oluyor.

Sık sık tekrarlamaktan haz duyduğu bir suali var: Gözleri önünde ölümsüz hüviyetiyle Tütüncü Güzeli belirdiği her zaman, gönlü onun eteklerini tutup soruyor: «Kimsin sen? Kimdir —Hey!— diyip dünyayı da, ahreti de bir solukta aşıp giden? Şu sessiz manevî tasarrufuna rağmen neden âlem halkından bu derece gizlendin? Ya neden şu gök kubbe altında kendini bir bana, bir Kenko'ma âşikâr ettin?»

Bütün bu nedenlerin cevabı gerçi onun için verilmiştir... Hem de ta... nice yıllar evvelinden beri...

O zamanlar Kenko'cuğu küçücük bir çocuktu. Babası Halim Bey'in selâmlık sohbetindeki dostları arasında Ethem Efendi'yi görünce açık-seçik bir sevinç duyar: «Dayı! Dayı!» diye hemen dizlerine sarılırdı. Çocuk, bu sevginin beslendiği kaynağı ancak içgüdüsüyle seziyor, künhüne varamıyordu.

Tüntüncü Güzeli, ne bir tarikat piri, ne de böyle meselelerin şekil tarafıyle ilgili bir din adamıydı. Görünüşte o, mütevazı, herhangi bir insan! Gerçekte ise, cebze ve iştiğrak âlemine açılmış bir kapıdır ki bu kapı kanatları arasından sonsuz zaman içinde belki de sadece iki yolcu geçirmiştir: O ve oğlu!

Aziz kadın gecenin geç saatlarına rastlayan bu kendiyle halleşme saatlarından birinde derin derin içini çekti ama, «Bu o kadar da kolay olmadı!» diye düşündü. «Onu, onun gerçeğini canım ve özüm pahasına kazandım» diye devam etti.

Gerçekten, mürşidine erişmek ona yeni bir anlam, yeni bir hüviyet hazandırmış, fakat esasen müşkül bir planda geçmekte olan hayatı o zaman müşkülden de müşkül olmuştu.

Cenan Sultan'ın, sadece feragatli bir insan değil, feragatin ta kendisi olduğunda, onu tanıyan herkes birleşmiş.

Genç kadın, en büyük zevkini teşkil eden küçük bir anısını

sık sık dudaklarında açılan tatlı tebessümlerle birlikte hatırlıyor: Bir müşkülü, bir eksiği, öğrenmek istediği bir şey olduğu zaman «Niyazîî Mısrî» divanını açar, orada bununla ilgili ya bir beyit, ya bir mısra bulur, yanına küçük bir işaret düşürür, Ethem Efendi'ye gönderirdi.

Ertesi gün, mürşit bu işaretli sualin cevabını gene aynı divandan işaretlenmiş bir beyitle verirdi. Onların irşat usulü böyle tutulmuştu.

Sonra Istanbul'a geliş ve orada geçen yıllar. Filibe'den ayrılacakları zaman genç kadının geçirdiği korkular... «Bir ayrılık mı söz konusu?» diye nazlı yüreğinin çırpınışları.

Cenan Sultan'ın kocası için Istanbul'da yeni bir hayat başlamıştı. Zevki, safası yerindeydi. Ancak, evinde esen havada bir başkalık, bir sır hissediyordu. Sevdikleriyle arasında bir şey, anlayamadığı bir ayrılık sezer, bunu türlü huysuzluklarla belli ederdi. «Oğlum bana ait değil, karım bana ait değil, fakat ikisi de birbirlerinden ayrılmaz bir beraberlikle, birbirleri içinde haşrolmuşlar» diye doğru teşhis eder, yanlış yoldan giderek bu birlik ve beraberliği kıskanır, bozmak isterdi.

Gedikpaşa'daki biat hadisesi bütün bu müşküller içinde olmuştu.

Gedikpaşa'daki ev küçük, şirin bir Istanbul evidir. Bir gün, Cenan Sultan, oğlu ve Filibe'li dost, bu şirin evin bir odasında bir ahde dünya mührünü vururlar.

Ancak, her mürşitle her mürit arasında olduğu gibi, sadece tarafların bildiği bu ahitleşmeden bize kalan çok az bir şeydir.

Ethem Efendi bir elini anânın, bir elini şimdi yetişkin bir delikanlı olan oğulun omuzu üzerine koyarak: «Ben bu dünyaya yalnız ikiniz için gönderildim» açıklamasında bulunuyor.

O günden sonra Ethem Efendi delikanlının resmen mürşididir. Bütün öğrenim yıllarında onu manevî terbiyeyle destekler. Müridinin taşkın mizacının tezahürlerine anlayışlı bir mürebbi hoşgörüsüyle göz yumar, onun bütün menfî noktalarını müsbete tahvil eder.

Öğrenim ve öğretim bitip mürit ilk memuriyet hizmeti için

Balıkesir'e gitmek üzere ana-baba ocağını terk ederken mürşit yine ona yoldaş olur. Dervişliğin seyahat macerasını öğretmen - öğrenci sanki tamamlarlar.

Cenan Valide o günleri böylece bir bir gözlerinin önüne getirince: «Onu» dedi, «Yalnız bırakabilir miydim? Yanında öbürü olmayaydı, hiç bırakabilir miydim?»

Şimdi, iki sevgilinin müşterek hayatının uzaktan şahitliğini etmekte. Dayanılmaz özlemine ve dindirilmez ayrılığına rağmen bu çileyi de onlar adına hoş karşılamakta!

Nereleri birlikte dolaşmıyorlar?!. Nihayet Manastır'da hayat bir kere daha yüzüne gülüyor, bir kere daha üç sevdalı birbirlerini dünya gözüyle görüyorlar.

Ancak, bu buluşmanın içinde dehşetli bir gerçeğin de doğduğunu Hatice Velide neden sonra anlıyor. Bu bir veda buluşmasıdır. Bir akşam üstü, oğulun bulunmadığı bir sohbet esnasında mürşit, sanki dünyanın söylemesi en kolay haberlerinden birini veriyormuş gibi: «Ben» der, «Dünyada ancak bir sene daha kalacağım, bu son görüşmemizdir!»

Haberin dehşetiyle kendini kaybeden Cenan Valide gözlerini açtığı zaman mürşidini bulamaz. O, geldiği meçhullere öylece akıp gitmiştir.

Anılarının burasında hep kendine sorar: «Nasıl dayandım, Allah'ım, nasıl takat getirdim buna ben?»

Bu, cevabı verilmemiş suallerden bir sualdir.

Kendisi için hiç bir şey istemeyen

Birisi çıkıp da bana: «Bunca gündür hayatı içinde adım adım dolaştığın Hatice Cenan Hanım'ın sence en belirli vasfı, reddi imkânsız sıfatı nedir?» diye sorarsa ben derim ki: «O, kendisi için hiç bir şey istemeyen bahtiyar insandı». Çünkü onun için «kendisi» diye bir şey yoktu.

Kimsenin kimseye en küçük bir haksızlığına, bir kadir bilmemeye, bir vefasızlık eserine razı değildi. İyilik yapanları sever, teşvik eder, hoşlar ve: «Bir fakirin eline uzattığınız para ondan

evvel Hakkın elerine düşer» derdi. Fakat hemen de ilâve ederdi ki «İyilik yapmak veya yapmamak da insanın kendi elinde değildir; Allah'ın bir ihsanıdır, bir lütfudur. Onun için iyiliklerinizle övünüp gurur duymayın; ancak, Rabbinize, size olan bu lütfundan dolayı teşekkür edin».

Bütün fiillerinde, bütün düşüncelerinde garazsız olabilmek, onun müritlerine öğretmek istediği ilk düsturdur. Hak için yaşamak, Hak namına, Hak aşkına yaşamak ve lâyıklı yaşamak! Asıl endişesi bu. Hatice Valide içinde geliştirdiği büyük aşkı tarafından işlene işlene o hale gelmiş ki, almadan vermekte, her muhtaca, her dertliye, her talibe varlığını sebil etmekte gerçekten de devrinin Rabia'sı olmuş.

İştiyak, aşk ve ateşle yıkana pişe en saf ve en halisten daha saf ve halis hale gelen şahsiyeti baştan aşağı keramet kesilmiş. Böyle insanların gözünden gören, dilinden söyleyen, elinden işleyen Haktır. Onun için etrafındakiler dört göz, sört kulak, kendisini takip ederler, her tavır ve sözünden kendilerine yol gösteren, ışık tutan bir anlam sezerlermiş.

Meselâ bir gün: «Çocuklar» diyor «İçim bayıldı. Biraz ekmek getirin». Hemen bir dilim ekmek getiriyorlar. Hatice Valide küçük bir lokma koparıp öpüyor ve «Allah bunun yokluğunu göstermesin» diye dua ediyor. Dinleyenler, hayrettedir, yıllar bolluk ve bereket yılları... Ekmeğin yokluğu değil, kıtlığı bile kimsenin aklına gelmezken bu dua neden? Fakat, cevabı az zamanda belli oluyor. Beklenmedik bir harp, çileli bir seferberlik yalnız ekmek değil, her türlü yiyecek sıkıntısı memleketi kasıp kavuruyor.

O devirde, bütün şehir, bu ana-oğulun adı ve şanıyle çalkanmaktadır. Manevî mertebesi âlemce bilinen hiç kimse onları atlayıp geçmiyor, daha doğrusu geçemiyor.

Altay dergâhında her cuma Mesnevî dersi verilir. Cenan Valide'nin dünya güzeli oğlu mimbere çıkıp derse başlarken kendisi sedef yüzünü daha da güzel, daha da ilâhî bir hale sokan beyaz başörtüsüyle dergâhın kadınlar kısmına gelir. Bu dersler sırasında geçen ve bütün dinleyicilerin şahit olduğu sayısız Hak cilvesi var ki, her biri öbüründen daha hoş, daha cazip, daha anlamlı.

Bir keresinde, Şeyh makamında olan oğul, Hazreti Peygamber'in mimberi yapılmadan evvel, gölgesinde konuştuğu hurma ağacının hikâyesini anlatıyor. Hani mimber yapılınca Resulullah hurma ağacının gölgesine gitmez de ağaç: «Beni neden bırakıyorsun?» diye feryat eder... İşte, tam bu feryatlar söylenirken kürsü öyle bir çatırtıyla sallanmaya başlar ki, bütün dergâh, «Şeyhimize bir şey olmasın» diye, telâşa düşer...

Telâşlanmayan iki kişi, bizim duyamadığımız sesleri duyabilen ana ve oğuldur.

Bir başka sefer Süleyman Aleyhisselâm'ın hüdhüd kuşlarından bahsedilirken semâhanenin kubbesinde süzülen iki güzel hüdhüdün şakıya söyleye uçuştuğunu gene bütün dergâh ahalisi gözleriyle görmüşler.

Sonra, ortalığın günlük güneşlik olduğu bir ikindi üzeri «Her şey sudan yaratılmıştır» ayeti okunurken bardaklardan boşanırcasına dökülen bir sağanak da ortalığı hayretler içinde bırakmış ve... mucize ve kerametlere pek merakı olan halk, bu tecelliler etrafa yayıldıkça Altay dergâhına koşuşmuş.

Halbuki onlar, açık birer keramet olan kendi varlıklarını bile unutacak kadar şekilden, tezahürden uzak, bilinmekten, açığa çıkmaktan korkan insanlar. Onlar, dünyaya geldikleri gün nasılsa hiç değişmeden, hep, hep aşkları deryasında kaybolup gitmenin hasreti içindeler.

Ana, oğluna âşık, hem kaç cepheden! Oğlundaki tecelliyi görüyor, güzelliği görüyor. Sonra, asıl onda aziz mürşidi Ethem Efendi'yi görüyor. O, kendisinde var olan bütün hazineleri müridine dökmüş, sebil etmiş. Ethem Efendi, oğlunun her nefesine karışmış olarak yaşamakta, aralarında salınıp gezmekte!

Cenan Hanım, kendi kendiyle halleşmeye vardığı demlerde mürşidine sesleniyor:

«— Yalnız bunun şükrünü eda edebilmem bile imkânsız... Beni bırakamadın, ihlâslı elini üzerimden çekmedin; bütün bunlara karşı ben ne yaptım? Öyle bir evlât yetiştirmekse... Allah'ım, bu da bana senin bir lütfun. Öyle bir evlât!»

Cenan Valide, sevgili oğlunu, onun Hak adına dünya pazarına

adanmış, meydan malı olmuş hayatını kim bilir kaçıncı defa bir kere daha gözlerinin önüne getiriyor ve yine kendi kendine: «Ah!» diyor, «Koca dünya, ona üzerindeki elbiselerden başka hiç bir şey giydiremedi!»

Yalan dünya

Kim demişse demiş, güzel söylemiş:

Bilirim ben yalan dünyasın
Evliyalar alan dünyasın!

Şimdi dünyamızda ne Hatice Cenan Hanım var, ne de onun segili oğlu! Ama etrafa gönül gözüyle bakıp, görünenin ardındaki görünmeyenleri de görebilenler: «Değişen hiç bir şey yok, zaman hep aynı zaman» diyorlar.

Evet, evliyalar alan dünya, bir gün, Hatice Cenan Hanım'ın ihlâslı varlığına da el uzatıp sessiz sadasız aramızdan alıvermiş. Fakat alıvermiş de ne olmuş? Eşrefoğlu Rumî «Evliyalar ölmez imiş» der.

Ben bunca zamandır size o velîleri anlatıyor, yüzyıllardan yüzyıllara atlıyorum. Bir unutulan, bir hayatımızdan çekilen görmedim. Hepsi derecesine, hizmetine, sırasına göre aramızda salınıp geziyor. Varsınlar gezsinler. Onlar bizim kuru, dar ve çileli dünyamızı yaşarken bir türlü abat etmişler, sonra bir türlü mamur kılmışlar.

Bunu burada bırakalım da biz gelelim. Altay dergâhına!

Bir ihya gecesindeyiz. Meydancı Dede Cemal Efendi, incecik, tüy gibi kametiyle oradan oraya uçar gibi, kayar gibi gide gele mumları uyandırıyor. Derviş postları sırayla semâhanenin etrafına dizilmiş, hemen bütün hazırlıklar bitmiştir. Neyzenler, misafir semâzenler, zikredecek olan dervişler hazır, büyük bir huşu ve sessizlik içinde semâhaneye girme vaktini bekliyorlar. Ateş ve şiş oynamaya, «gül» yapmaya hazırlananlar, ellerinde âletleri, daha şimdiden kalben zikre başlamışlar. Kahve nakipleri işlerini ta-

mamlayıp ocağı küllenmişler. Taamhane boşalmış, siniler kaldırılmış, örtüler dürülmüş. Yani kısaca, herkes, her derviş dünya ile alâkasını kesmiş, hesabını görmüş, şimdi mânâ göklerinde uçabilme vaktine erişmek için bekliyor. Yavaş yavaş misafir maksuresi doluyor, semâhanede vazifeliler yerlerini alıyor, kadınlar kafesine sessiz, ilâhî bir akış başlıyor.

Yalnız Müslümanlar değil, patrikler, papazlar, bahamlardan ibaret bir kalabalık da hazdan ve zevkten kendilerini kaybettikleri bu dergâhın ihya gecesi için, aynı derecede heyecanlı, aynı derecede şevkliler.

Her şey tamam olduğu zaman post nakibi gidip şeyhin önünde niyaz ediyor. Post nakibi, Meydancı Dede Cemal Efendi kadar zarif, çelebi, latif bir derviş olan Servet Efendi'dir. Onun açtığı semâhane kapısından Şeyh mimbere doğru yürüyünce, sanki kâinat Allah'tan o anda «Ol!» emrini almış gibi, hayat buluyor.

Bu dergâhta yapılan zikir ve devranın şiiri, güzelliği eşsizliği, devrinde her gören tarafından teslim edilen bir gerçekmiş. O günlerin ünlü neyzeni Necip Efendi neyini zikri idare eden şeyhinin omuzuna usulca dayar, kulağına ezel sırlarını sanatının bütün ustalığıyle dökermiş.

İhya geceleri bir kıyamet, bir mahşer havasıyla yaşayanları dünyadan, ahretten, candan, tenden, kurtarır, bir bilinmez, bir erişilmez âleme götürürmüş.

Bir yanda, hafif, denizlerin derinliğinden geliyormuş gibi içli bir sesle dervişler zikrederken, bir yandan semâzenler semâa varır, titrek mumların üzerlerine düşen kızgın damlalarını duymadan, mürşitlerin güneşi etrafında isimsiz seyyareler gibi dönermiş. Hele bu semâzenlerin içinde gencecik, elif kametli ince bir delikanlı varmış ki, semâına hayran olmayan kalmazmış. Her ihya gecesi kafesteki kadınlar yüzünde bir damla kan kalmayan bu genç çocuğa bakar: «Eyvah! Bu sefer Ahmet muhakkak dayanamayacak, ölecek» diye endişe ederlermiş. Heyecan ve kendinden geçme son sınıra varınca, Şeyh artık dayanamayarak bütün kayıtlarını bir misafir şeyhe devreder, kendisi sırf bir derviş olarak çarh atıp semâ etmeye başlarmış. İşte o zaman, cihan âlem Ah-

met'i, Mehmet'i unutur, bir bilinmez dünyada kendinden geçer, bir tarifsiz harmanda savrulur gidermiş.

Hatice Cenan Hanım, böyle bir ihya gecesinin takat getirilmez vecdi ve şevki içinde, oğlunun maneviyatından izin alarak, âdeta gidiş tarihini kendince kararlamış. Ondan ötesi bahane... Hastalıklar, hekimler, ilâçlar, devalar hep dünya nizamının korunması babında uyulan şeyler!

Etraf çırpınadursun, o her zaman olduğu gibi derin, kapalı, anlamlı bir bekleyiş içindedir. Artık, hasretler, özleyişler bitiyor.

Ne demiş Kaygusuz? Dünyaya gelmekten murat kişi kendini bilmekmiş. Kendini bilmekten murat evliyasını bulmakmış. Bilmek değilmiş bulmak, bulmak değilmiş bilmek. Evliyaya gönül verip rengine boyanmakmış!

Bir şahsın hayat hikâyesini en kısa yollardan anlatmak gerekse ben bu dünyaya sultan gelip sultan giden Hatice Valide'nin macerasını Kaygusuz'un şu yukarıdaki deyişiyle söyleyiveririm. O, kendini bilen, evliyasını bulan ve Hak velîsinin rengine boyanan eşsiz bir kadın kişiydi! Son sözü ne mi oldu? İnsanlara hep aynı şeyi söylemişti, giderken de onu tekrarlamıştır: «Birbirinizi seviniz!» Sonra, onu bu dünyadan kendi semtine almaya gelen Filibe'li Hak dostuna yüzünü döndüğünü ve tekrarladığını tahayyül ederim: «Sevdiğim sendin!»

SON

İkinci Baskı İçin Bir İki Söz

«Anadolu Evliyalar»nın ilk baskısını bitirirken:

«Ben Anadolu Evliyaları'nı bu haliyle asla olmuş bitmiş bir eser saymıyorum. Eksiklerim, hatalarım bir yana, insan gücünün böyle bir konuyu tek başına başarıp çıkamayacağı da ortada. Bu bakımdan Anadolu Evliyaları'nın benim yazdığım kadarı ancak bir başlangıçtır. Gönül ister ki daha başkaları, birkaç insan değil, birçok insan, benim bıraktığım yerden bu işi ele alsın. Önümüzde deryalar misali malzeme var. Benim yapabildiğim deryadan alınmış bir avuç sudur» diye yazmıştım.

O günden bugüne aradan çok zaman geçti. Ve o günden bugüne gerçekten pek çok insan bu konu üzerine çeşitli yönlerden ışık tuttu.

Bu satırların yazıcısı, bu konuda eline kalemi aldığı gün üzerine düşen görevin azametini ve işin güçlüğünü lâyıkıyle bilmiyordu. Bilseydi belki de bu cüretli cesareti gösteremezdi.

Ama bir defa eline kalemi alınca müşküllerin bir bir nasıl kolaya döndüğünü, imkânsızların nasıl mümkün olduğunu yaşayarak öğrendi.

Bir bakıma bu kitap tam tabiriyle «Evliyalar himmeti ve okuyucular bereketiyle» meydana gelmiştir. Bir şahsın imzasını taşıması sadece kurallara uyma gereğindendir, yoksa kitap bütün okuyucularının himmetiyle ve ortaklama bir çalışmanın eseridir.

«Şu velîyi de yaz... Şu menkıbeyi de koy... Şu kitabı da oku...» gibi ardı kesilmeyen uyartmalar, yüzünü bile görmediğim okuyucu dostlarım tarafından, işte ilk baskıdan sekiz yıl sonra da hâlâ süregelmektedir. Bugün elimde bu kitabın üç misli malzeme henüz işlenmemiş bir halde, toplanmış bulunuyor. İlk seferde olduğu gibi velîler himmeti erişirse bir gün onlar da elbet ayrı bir cilt olarak gün ışığına erişecektir.

Bizim kitabımızı zamanla bu konuda başka kitapların takip etmesi tabiî idi. Ancak bizim kitabımızın kaybolmayacak ve değişmeyecek özelliği, yazdıklarımızı içten sevmemiz ve yürekten bağlanmamızdır.

«Halk içre bir ayineyim herkes bakar bir an görür
Her ne görür kendi yüzün, ger yahşi ger yaman görür»

diyen Koca Fuzulî, yanlış dememiş:

Anadolu Evliyaları'nın çehresinde, yaman yahşi.. her seyreailen bu topluma has, bu topluma bağlı gerçeklerdir.

Günahlarımızdan çilesini çeken, hayatı kolaylaştırmak ve güzelleştirmek için her derdi omuzlarına yüklenen onlardır.

Mevlânâ'nın dediği misal, onlar hoş hallilerle de, bed hallilerle de dost olup kucaklaşmasını bilen «insan» kişilerdir. Ve Örfî' nin arzuladığı gibi, onlar kötülerle de, iyilerle de öyle hoş olmuşlardır ki, Müslümanlar zemzemle yıkamak, Hindular ateşte yakmak, Hıristiyanlar kutsal şarapla takdis etmek... kısaca bütün insanlar «o bizdendi» demek ihtiyacındadırlar.

Çağımız, işte bu çapta ve bu çeşit insanların eksikliği içinde sancılanmaktadır. Birleyici ve birleştirici; kendisiyle, başka insanlarla ve Allah'la barış halinde; uzaklaştırıcı ve affedici; hayatın temeline sevgiyi koyan ve karıncadan Süleyman'a, her yaradılmışı bu sevgi potası içinde kucaklayan insanlar...

Evliyalar bunlardır!

Elbette onların olmadığı bir dünya tasavvur edilemez. Henüz biçimini bulmamış olsa bile, bir büyük arayışın içinde çırpınıp duran çağımızın «velîleri» de bir gün belirecek, gönüllere, zihinlere ve oradan da kitaplara geçecektir.

Onların olmadığı bir dünya renksiz, nimetsiz ve yoksul bir dünyadır. Onlar güzelin, doğrunun, iyinin kaynağı ve koruyucusu olarak ve hiç kimseden hiç bir şey beklemeden varlıklarını ortaya koyacak ve başkaları için yaşamanın sırını ve mutluluğunu insanlara öğretecektir.

İşte, dünle bugün, bugünle yarın arasında bir kopma olmaması için ve yeni bir anlayış ufkuna doğru yol almak, kendimizi yeniden inşa etmek, yeni bir dünyaya varabilmek üzere geçmiş bütün velîlerimizi bilmemiz, özelliklerini ayırmamız, onları anlayıp sevmemiz, hayatlarını büyük bir dikkatle, âdeta yeni baştan yaşarmışcasına, yaşayıp bellememiz gerekir.

Kendi kaynaklarından beslenmek ve köklenmek her canlı için hem ebedî, hem en soylu bir hayatın yolu değil mi?

Anadolu Evliyaları'nı böyle engin bir anlayış içinde okumak yerinde olacaktır.

İÇİNDEKİLER

Güzelliğin, iyiliğin ve doğruluğun ışıkları 5
Evliyalar evliyası Ahmet Yesevî 8
Geyikli Baba 18
Kurban İsmail 21
Tavus Hatun 26
Sarı Saltuk Sultan 29
Emîr Sultan 34
Pir Sultan Abdal 40
Üç Kızlar 46
Seyit Battal Gazi 49
Merkez Efendi 60
Yunus Emre 66
Karyağdı Hatun 83
Aziz Mahmut Hüdaî 86
Kumral Abdal 99
Rabia Adeviye Sultan 111
Eyüp Sultan 125
Hacı Mesut 136
Hacı Bayram Velî 139
Akşemseddin Sultan 154
Sarı Kız 169
Mevlânâ Celâleddin Rumî 172
Kız Evliya 215
Erzurumlu İbrahim Hakkı 219
Sultan Murat Han 227
Çoban Baba 238
Sine-çâk Yusuf Baba 241
Hacı Bektaş Velî 244
Gülnar Hatun 269
Sümbül Efendi 272
Sultan Divanî 286
Şeyh Vefa 294
Şaban Velî 302
Kemal Ahmet Dede 312
Hoca Nasreddin 317
Ganem Dede 341
Şeyh Yahya Efendi 344
Ali Fanî Dede 360
Baba Haydar 368
Şeyh Galip 372
Lokman Dede 389
Harabî ile Türabî 393
Bayezidi Bestamî 401
Maderi Mevlânâ 409
Sultanül Ulema 412
Karaca Ahmet Sultan 423
Oruç Gazi 431
Çerkeşli Velî 436
Sarı Ana 444
Nureddin Cerrahî 446
Hatice Cenan Sultan 451

